SVENSKA
SLOTT OCH HERRESÄTEN
VID 1900-TALETS BÖRJAN

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/svenskaslottochh02unse

SVENSKA
SLOTT OCH HERRESÄTEN
VID 1900-TALETS BÖRJAN

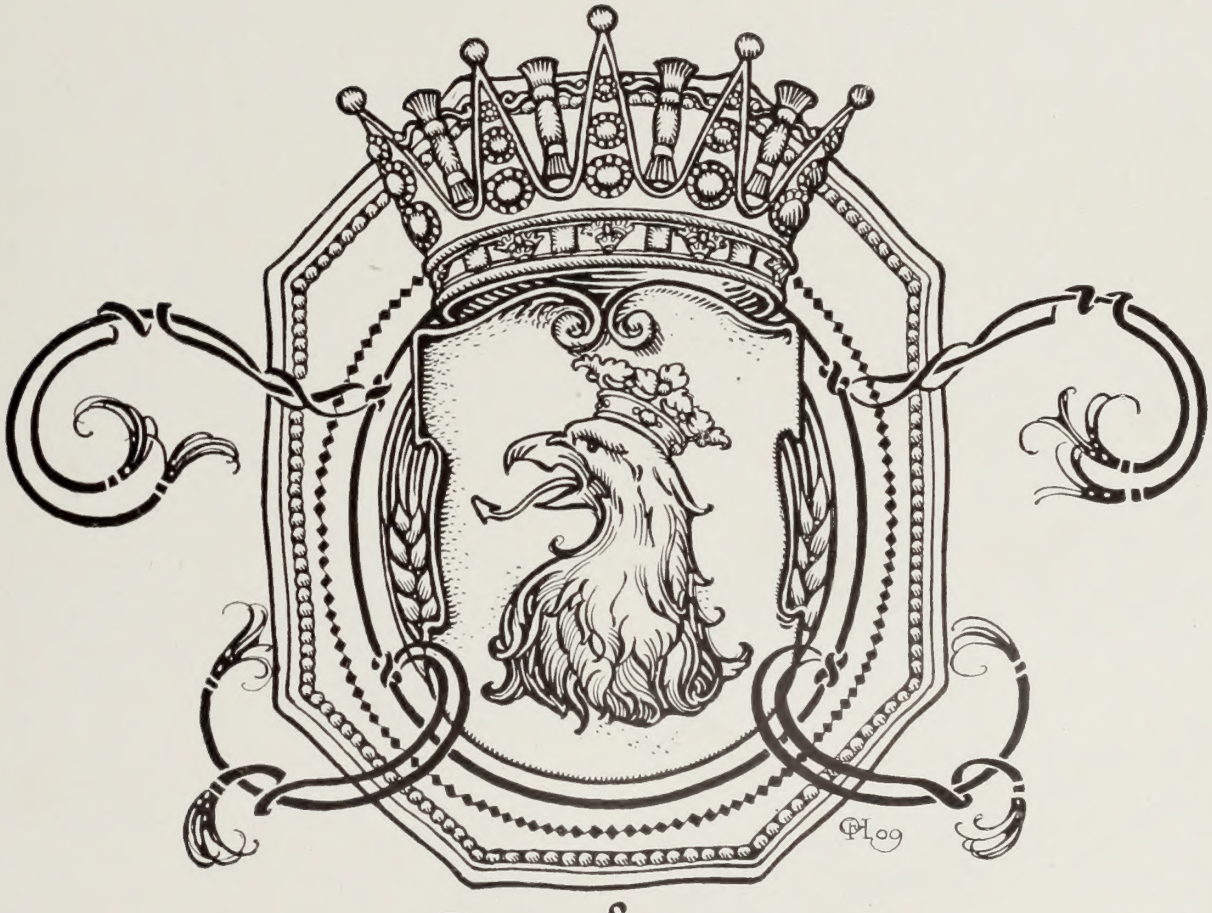

SKÅNE

STOCKHOLM 1909
NORDISK FAMILJEBOKS TRYCKERI

KLICHÉERNA FRÅN WARNER SILFVERSPARRES
NYA GRAFISKA AKTIEBOLAG, STOCKHOLM

TROLLEHOLM

TORRLÖSA SOCKEN, ONSJÖ HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Till de svenska mest bemärkta herresätena hör det i Skåne belägna Trolleholm, fideikommiss inom den grefliga ätten Bonde med skyldighet för innehafvaren att föra namnet *Trolle-Bonde*. För att bekvämast komma dit väljer man helst att fara till Eslöf och därifrån å banan Eslöf—Klippan till den blott 9 km från den nämnda köpingen belägna Trolleholms station. Vi befinna oss då i Torrlösa socken af Onsjö härad och inom det stora godsets område, som upptager största delen af denna socken förutom delar af de angränsande.

Grefve Carl Trolle-Bonde.

Grefvinnan Eva Trolle-Bonde, född Leijonhufvud.

På något afstånd se vi slottets tegelröda massor, branta tak och trappgaflar och rundtornens spetsiga hufvar höja sig ur omgifvande grönska, ett medeltidsslotts måleriska gruppbyggnad och lifliga konturer.

Blott en 10 à 15 minuters promenad å den från stationen till slottet nyanlagda snörräta vägen, och vi stå framför det af speglande kanaler, där hvita vackra svanar simma, omgifna Trolleholms slott.

Den gestalt, hvari det nu ter sig, stammar emellertid hvarken från medeltiden eller renässansen. Det hela är en lycklig ombyggnad i tidig skånsk renässansstil efter ritningar af den danske arkitekten, etatsrådet *F. Meldahl*. Men ögonmärket var att återkalla minnet af den gamla 1538 grundlagda borgen, som senare af så många olyckor hemsöktes såväl genom eld och brand i svåra krigsår som genom välment »restaurering» i djupaste fred. Men innan vi med några ord beröra borgens historiska öden må dess nuvarande karaktär helt kort anges.

Trenne flygelbyggnader, tre våningar höga, (inräknas takvåningen, fyra våningar) omge den kvadratiska borggården. Fyra runda torn med koniska hufvar framspringa från hörnen, och i vinkeln mellan hufvudlängan, som motsvarar det till vår tid kvarstående viktigaste partiet af slottet, så-

dant det på 1700-talet omgestaltades, samt norra flygeln reser sig ett likaledes rundt och med tornhuf krönt trapptorn. Vid tornen sluta längorna i höga trappgaflar med hvitputsade nischer. Hufvudflygeln smyckas med dylika öfver sitt midtparti och har äfven både i norr och söder fullständiga gaflar af detta slag. Den norra och den södra flygeln springa där något fram (jämför bilderna), så att mellan rundtornet och den framryckta delen en fördjupning uppstår, som å norra sidan delvis fylles af en på väldiga konsoler hvilande loggia, hvars balustradförsedda tak bildar en altan, samt å den södra af en af ett par sandstenspelare uppburen »vinterträdgård». Dessa senare flyglars praktgaflar åt öster inskränkas väsentligt af de där anbragta tornen. Mellan andra och tredje våningen löper å samtliga flyglar en kraftig rundbågsfris med hvitputsade bågfält, begränsande den ofvan något framdragna murytan, och äfven tornen ha erhållit en dylik skarpt markerad fris, som nedåt afslutar den af tornhattarne skuggade öfversta våningen med dess hotfulla skyttegluggar. Karnap af trä se vi å olika håll skjuta ut från torn och längor, bidragande till lif och omvexling i ytorna, och i sten huggen dekorering sirar slottet så väl åt borggården som åt trädgården. Denna i portalomramningar, inskrifttaflor, vapensköldar m. m. framträdande dekoration är i det närmaste ny. Vi finna sålunda fyra praktfullare i sandsten uthuggna portalinfattningar: omkring hufvudingången invid trapptornet, omkring hvardera ingången från borggården till norra och södra flygeln samt kring ingången till hufvudbyggnaden från trädgårdssidan. Den förstnämnda af dessa har utfallit mindre väl än de öfriga. Doriska refflade pilastrar med breda tvärband öfver skaften uppbära den uthuggna tryckta portbågen med de ur samma block skulpterade dekorationerna: den Trolle-Bondeska af heraldiskt löfverk omgifna vapenskölden midt öfver och däromkring i nischer anbragta landsknekthufvuden i hög relief. Omedelbart under dem: till vänster det Bondeska, till höger det Leijonhufvudska hjärtvapnet å snedt ställda sköldar, hvilkas ena öfre kant når ända upp under hakan på resp. landsknekt. Dessa hufvuden ha råkat bli alldeles för stora i proportion till det öfverstycke de smycka. Till vänster nedtill är i muren infälld en sandstenstafla med inskription.* De båda andra borggårdsportalerna visa bättre proportioner. Portöppningen omges där af lisener med rankornament. Ofvan ett par konsoler en inskriftstafla. Den öfver norra ingången är ny och å densamma läses: *Carl Trolle-Bonde lät 1887 till 1889 ånyo uppföra båda flyglarne samt tillbygga gamla borgen.* Under denna tafla, midt öfver portens s. k. stickbåge blickar ett landsknekthufvud i hög relief. Och å inskriftstaflans öfre hörn ses hjälmprydda sköldar med

* Gud skydde det hem han oss gifvit på jorden,
Och fostre den slägt, som här bofast är vorden,
Han låte oss verka så här uti tiden,
Att slutligt vi vinna den eviga friden.

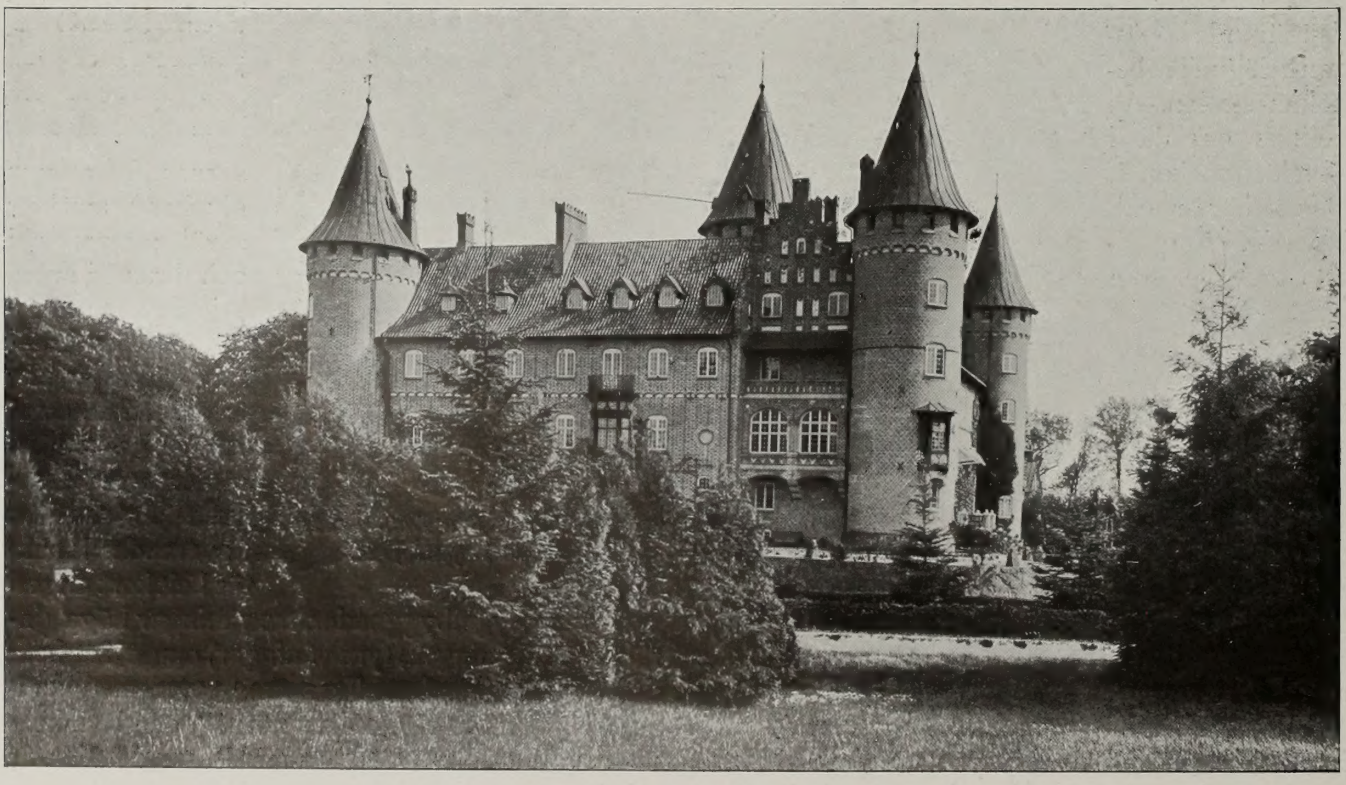

Trolleholms slott från norr.

innehafvarens och hans hustrus hjärtvapen. Öfver den södra ingången är däremot insatt en sten från 1700-talet, hvilken af riksrådinnan Viveka Trolle-Bonde hade uppsatts öfver hufvudingången till gamla borgen. Den bär inskriften: *Detta hus är byggt af öfverstelieuten:n Fredric Trolle född MDCXCIII. Död MDCCLXX.* Äfven här sitta upptill ett par vapensköldar, motsvarande dem vid förutnämnda ingång, men med det Trolleska och det Ramelska hjärtvapnet. A ömse sidor stå två vildmän, som hålla Thottska och Ulfstandska vapensköldarna. Dessa ätters vapen se vi ock i de moderna hjälmkrönta sköldar, som upptill omfatta den gamla granitplattan.

Till samtliga dessa ingångar föra stentrappor. Till portalen åt trädgården leder en magnifik dubbeltrappa upp med en rymlig utåtsvängd altan, begränsad framtill af ett vackert, vapenprydt smidesgaller mellan klotkrönta stenpelare.

Trolleholms slott från sydost.

Kasta vi slutligen en blick på trädgårdssidans portal återfinna vi samma karaktär som hos de två sistnämnda borggårdsportalerna. Ett lejonhufvud kröner dock portbågen, och inskriptionstaflan är af särskildt intresse. Den är af granit och härrör från det äldsta Trolleholm eller Eriksholm, som det fordom benämndes. Inskriften lyder: *Ano. dom. mdxxxviii. loed. ieg. tage. ots. bygge. tende. gard. oc. kalle. ham. erixholm. oc var till fförn. ii. bonde. garde. oc. kalltess. Kattssnave.**

* På svenska: »Är 1538 lät jag Tage Ottesen Thott bygga denna gård och kalla den Eriksholm och var tillförne 2 bondgårdar, som kallades Kattsnave.»

Men den yttre dekoreringen inskränkes ej endast härtill. Å midtpartiet mot borggården sitta mellan de där mycket breda korridorfönstren i tre våningar, tre sirade stenar öfver hvarandra. Å den mellersta har legenden om Trolle-namnets tillkomst skildrats: en riddare hugger hufvudet af ett troll. För öfrigt framträda äfven vapensköldar på åtskilliga andra håll: t. ex. riksvapnet på norra flygelns borggårdssida, Trolle-Bonde-vapnet under karnappet därstädes eller det danska Brahe-vapnet å samma flygels norra sida. Men äfven blotta yttermurarna med sitt fogstrukna

tegel i munkförband, de hvitputsade fördjupade fönsterinfattningarna med sina tryckta murade bågar, de förut omtalade friserna med den öfver dem något framdragna muren bidraga jämte den slingrande murgrönan väsentligt till det lifliga, måleriska intrycket. Taken äro belagda med holländskt svartglaceradt taktegel. Tornen äro, utom det nordöstra som har koppar, täckta med galvaniserad, i kopparfärg målad plåt.

Men, innan vi lämna den stenlagda borggården, må vi till sist nämna, att den åt öster till en del begränsas af ett par från flyglarna framspringande tegelmurar, hvilka sluta i ett par tegelpelare, som resp. framtill smyckas af en i sten huggen dekorativt hållen naken manlig och kvinlig bild och öfverst krönas af en stenurna, hvilken stendekoration stammar från 1700-talet och gör en vacker verkan, ej minst genom den förnäma patina tiden förlänat densamma.

Trolleholms slott från sydväst.

En minnessten öfver en af gårdsportalerna har redan upplyst oss om, hvem upphofsmannen till denna ståtliga ombyggnad är. Grefve *Carl Trolle-Bonde* blef genom K. Maj:ts utslag d. 18 mars 1886 innehafvare af Trolleholms fideikommiss. Två år därefter var den omfattande restaureringen i gång och afslutades d. 18 maj 1889. Byggnadskostnaden beräknades uppgått till 216,665 kr. 10 öre.

Eget nog finnas, som vi sett, ännu kvar de två minnestaflor, som bevara hågkomsten af borgens första uppbyggande på 1500-talet och af dess grundliga ombyggnad vid 1700-talets midt efter den brand, som 1678 endast lämnade de nakna murarna kvar. Vi känna redan dessa minnesstenar. Den äldre erinrar om riksrådet *Tage Ottosen Thott,* godsets första ägare. Det bildades af två gårdar vid namn *Kattisnabbe* eller *Kattsnave,* som genom byte med Herrevadskloster öfverkommits, samt ett antal hemman, som riksrådet ärfde efter sina föräldrar Otto Thott och Karin Hollunger (Allerup, Boarp, Djurup, Kärrstorp, Killeröd, Långaröd, Pårup, Rya, Ströeröd, Stödhaf, 9 gårdar i Torrlösa och 3 gårdar i Vidtsköfle). Till Tage Thotts egendomar hörde äfven det närbelägna Näs samt Sireköpinge.

Hvar Kattsnafve låg, är nu väl omöjligt att med visshet afgöra. Namnet synes tyda på, att gården var belägen på en i en sjö utskjutande smal landtunga. En sjö har också här en gång funnits, och den Thottska borgen uppfördes vid sjöns västra ända i en af moras uppfylld trakt på en af de s. k. »Trollekullarne», som naturligtvis ännu längre tillbaka varit holmar i nämnda sjö. Efter sin 1533 aflidne äldre broder Erik kallade Tage gården *Eriksholm.* Den nya borgen uppfördes med hänsyn till försvaret. Vattenfyllda grafvar omgåfvo densamma. Läget var väl valdt, till följd af att sjön ofta öfversvämmade den sanka omgifningen. Borgen var kvadratisk med en liksidig inre borggård. För försvaret afsedda voro ett rundtorn i nordost och ett i sydväst (det förra delvis, det senare nästan helt och hållet bevaradt, om äfven åtskilligt förändradt). Som vanligt sirades de trevåniga längorna af gafvelrösten, den östra, liksom den södra af ett, den norra däremot af två sådana. Närmast under taken syntes talrika skottgluggar. Från inkörsporten i öster var en vindbrygga slagen till den plats, där långt senare stall- och ladugårdslängor bildade en fyrkant, öppen endast åt slottet. På 1500-talet torde sjön öfversvämmat äfven en stor del af n. v. ladugårdsplanen. Af den af ingeniörkapten Burman 1680 tagna teckningen, som 1756 jämte många andra af samma hand i gravyr utgafs af *A. Fischer,** kan man få en ungefärlig föreställning om Eriksholms vid den tidpunkt, då teckningen togs, visserligen ganska illa åtgångna borg.

Efter Tage Thotts död (1562) ärfdes Eriksholm af sonen *Otto.* Hustrun, *Else Holgersdotter*

* »Prospecter af åtskillige märkvärdige byggnader, säterier och herrgårdar uti Skåne.»

Ulfstand, afled på Näs elfva år senare. Otto Thott tillökade ytterligare godset. År 1577 gifte han sig med *Sofia Brahe* från Knutstorp, Tycho Brahes lärda, snillrika syster, och därmed införes i Eriksholms ägarehistoria en intressant personlighet, hvars romantiska lefnadssaga ingalunda är en dikt, utan som moderna forskningar (t. ex. den af F. R. Fries 1905 utgifna biografien) lagt i dagen, är grundad på verklighet. Till mannens död (1588) lefde hon i lugn på det stora godset, upptagen af naturvetenskapliga och medicinska studier. Medicinalväxter odlade hon i sin berömda trädgård. Vid ett af sina besök på Hven lärde hon känna broderns vän Erik Lange, som hängifvit sig åt astrologiska och alkemistiska studier och därpå tillsatt sin förmögenhet. Med sin brors samtycke ingick hon 1590 trolofning med Lange, som en tid därefter vistades på Eriksholm. Äfventyrarblodet dref honom dock snart åter ut i världen. I hopp att vinna guld och ära flackade han omkring i Tyskland, i det längsta understödd af sin trolofvade, som hemma på Eriksholm fåfängt väntade honom. Från denna långa, af hårdhjärtade släktingar ytterligare förbittrade pröfvotid, finnas dels bref, dels dikter af henne i behåll, vittnande om denna ovanliga hjärtevarma kvinnas begåfning och bildning. Mest känd är den långa brefdikten »Urania till Titan», ur hvilken dessa rader må anföras:

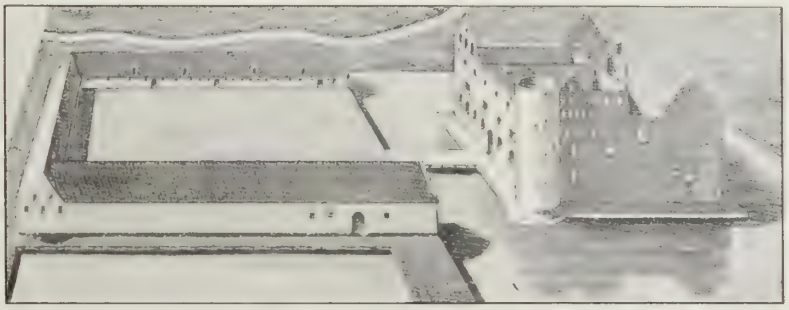

Trolleholms slott 1680.

»Viid, jeg et Lysthuus har, af den yndigste Have beskygget.
Mage har ei det Sted, Colchis* jeg kalde det vil.
Muntert dets Aasyn er, men mig dog hidtil det icke Munter har seet, endskjont her jeg dit Billede har.
Ak, saa tidt jeg det seer, jeg sukker, og Taarerne rinde.
Støttende Hoved til Haand, siger jeg taus for mig selv:
Skjonne Billed! O siig, naar ser jeg din skjonnere Genstand?

* Alkemiens sagoland.

År 1599 reser hon ut, sjuk och utpinad, för att söka hälsa vid något utländskt bad, men hoppas naturligtvis äfven råka Lange. Hon fann honom i den mest nödställda belägenhet i Eckernförde i Schleswig. Där vigdes de slutligen d. 21 mars 1602. Huru deras öden sedan gestaltade sig, vet man ej med fullständig visshet. Men att sorg och nöd ej öfvergåfvo dem, torde vara säkert. Obevisadt är, att Lange skall ha dött utblottad i Prag 1613. Sannolikt fortsatte han sitt kringirrande lif, tidtals åtföljd af sin hustru, som dock snart torde återvändt till Eriksholm, hvilket 1603 öfvertagits af hennes ende son Tage. Hon dog i Helsingör 1643 i en ålder af 87 år.

Sonen *Tage Ottosen Thott* blef en af Danmarks rikaste män och kallades vanligen »skånske kungen». Mest anlitades han för diplomatiska beskickningar. Gift ej mindre än fyra gånger afled han 1658 d. 14 febr., endast några dagar före Skånes afträdande till Sverige. Hans äldste son *Otto* hade dött två år förut. Vid arfskiftet efter fadern tillföll Eriksholm Ottos yngste son med *Dorte* Rosenkrantz *Tage Thott d. y.*

Trolleholms slott 1852.

Det 1676 utbrutna kriget mellan Sverige och Danmark blef ödesdigert för Eriksholm. Den danskt sinnade ägaren blef jämte sina halfbröder Knut och Holger 1677 frändömd lif, ära och gods samt i Malmö *in effigie* afrättad. Slottet stod herrelöst och prisgifvet och i detsamma var förlagd en liten svensk garnison. I augusti följande år brändes det af danskarne. Vid fredsslutet återställdes visserligen Tage Thott till ära och egendom, men fann väl, att han i Sverge gjort sig omöjlig — äfven trycktes han här af ådragen skuld — hvarför han 1680 sålde Eriksholms gods till fru *Hille Rosenkrantz,* änka efter danska riksrådet och amiralen *Nils Trolle.*

Från Thottarne gick härigenom godset öfver till Trolle-släkten. Efter sin 1685 aflidna moder blef *Herulf Trolle* († 1714) ägare af gården.

Krigsåren 1709—1720 var den indragen till svenska kronan. Vid krigets slut voro Herulfs söner Börje och Holger rättsinnehafvare, hvilka 1726 o. 27 försålde sina andelar till sin kusin öfverstelöjtnanten *Fredrik Trolle,* ägare af Näs, som han ärft efter sin far Arvid Trolle (naturaliserad svensk adelsman 1689).

Denne dugande man blef af ingripande betydelse i borgens byggnadshistoria. Efter branden 1678 hade byggnaden allt mer fått förfalla, ja, t. o. m. lämna stenmaterial till flera af godsets gårdar, så att mot 1700-talets midt norra och södra flyglarna voro nästan försvunna. Fredrik Trolle beslöt sig 1750 för att åter iståndsätta huset. Öfverintendenten Carl Hårleman (drottning Lovisa Ulrikas bekante arkitekt) fick i uppdrag att utföra ritningar. Och resultatet blef en slottsbyggnad, som i hög grad afvek från den ursprungliga. Det västra partiet blef hufvudbyggnad, flankeradt af två runda torn med kalottliknande tak -- man jämföre dem med de Hårlemanska kalottäckta tornen vid Uppsala slott — och från detta tre våningar höga midtparti framspringa låga, envåniga flyglar, som sluta med små rundtorn. Den östra sidan af den forna fyrkanten lämnades fri. Af de nämnda tornen voro två nyuppförda. Hufvudbyggnaden fick brutet tak, och alla ytor hvitputsades. Det hela blef ett *mixtum compositum* af gammalt och nytt. De afbildningar, som dels från 1700-talet, dels från 1800-talet finnas af slottet, vittna tillfyllest om denna föga lyckliga restaurering. I sitt nya skick stod slottet färdigt omkr. 1760, men kom aldrig att bebos af Fredrik Trolle. Gårdens namn ändrades till Trolleholm, men viktigare var, att godset år 1755 förlänats fideikommissnatur.

Efter ägarens år 1770 timade död öfvergick det till äldsta dottern *Viveka Trolle,* sedan 1764 änka efter riksrådet grefve *Gustaf Bonde,* och därmed kom det i en ny ätts händer. »Riksrådinnan», som skildras som en i hög grad klok, energisk och viljestark dam, älskad och fruktad af barn och fränder, afled 1806. Hennes son *Carl,* president i Åbo hofrätt, riksmarskalk m. m., hade redan 1791 gått ur tiden, hvarför Trolleholms fideikommiss tillföll sonsonen grefve *Gustaf Bonde,* som i enlighet med sin farmors fars bestämmelse upptog det Trolleska namnet och alltså blef den förste Trolle-Bonde. Han är ingen annan än den både som konstälskare, mäcenat och insiktsfull administrator af sina stora gods bekante »blinde excellensen på Säfstaholm». Äfven Trolleholm blef föremål för hans reformer. Utom hufvudgården indelades godset i 125 lotter (farmer), som bebyggdes och utarrenderades, hvarjämte den gamla hofveriskyldigheten upphäfdes. Det var den framsynte Rutger Macleans på Svaneholms exempel han i likhet med många andra häri följde. Det af excellensen väsentligt förbättrade godset ärfdes år 1855 af hans brorson *Gustaf Trolle-Bonde* d. y. (för öfrigt innehafvare af Säfstaholm, Kjesäter, Vibyholm, Hörningsholm, Toftaholm o. a. egendomar), efter hvars död år 1884, och sedan process fått skilja mellan hans söner Fredrik och Carl, Trolleholm 1886 tilldömdes den n. v. innehafvaren, grefve *Carl Trolle-Bonde,* som i olikhet med sina två närmaste föregångare är på Trolle-

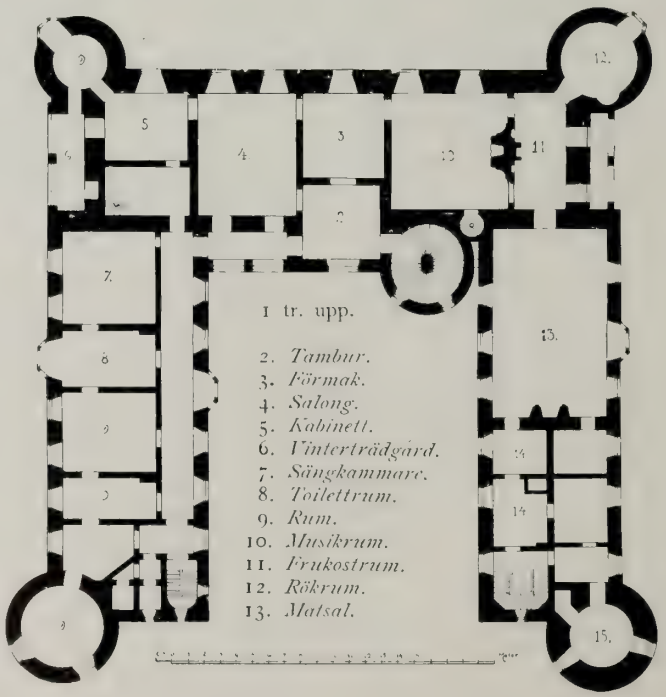

holm bosatt och med hvilken en ny æra i godsets historia vidtager. Genom honom är det som den gamla borgen till förnyad glans återuppstått. Utom de betydande förtjänster, han inlagt i förvaltningen af sitt stora gods, bör här ej heller lämnas onämndt, att grefve Carl Trolle-Bonde är en af vårt lands produktivaste författare i person- och godshistoria.* Sedan år 1867 är han gift med friherrinnan *Eva Fredrika Emerentia Leijonhufvud.* Af de elfva barnen, fem söner och sex döttrar, äro de flesta gifta, så att en stor skara barn och barnbarn nu vid familjehögtider kunna samlas på fädernegården. —

Redan känna vi det yttre af det nuvarande Trolleholms slott. Men lika stort, om ej större intresse erbjuder dess *inre.* Äfven detta är grundligt omgestaltadt, så att föga nu mer minner oss om borgens inre karaktär på riksrådinnans eller excellensens tid.

De här meddelade planerna ge oss en föreställning om de förnämligaste rummens läge och storlek. Dessa rum ligga i hufvudbyggnaden och den norra flygeln.

Från borggården inträder man i en tvärs öfver huset lagd vestibul, dekorerad med bl. a. stora porträtt af de Erikska konungarna och Karl Knutsson, kopior efter fantasibilderna på Vibyholm. Till höger är i trapptornet uppgången till andra våningen, till vänster en åt gården vettande korridor, där ett par hundra rådjurshorn uppsatts, minnen efter jakter i Trolleholms skogar. Från densamma inträder man i biljardsalen, som har en stor öppen spisel af kolmårdsmarmor samt en panel i ekfärg med infällda, äfvenledes i ek målade gamla järnugnsplattor, som visa naiva bibliska scener. På väggarne äro en mängd vyer af Bondeska egendomar uppsatta, däribland den här afbildade vyen af Trolleholm från 1852, en akvarell af *W. Wallander,* skildringar af Kjesäter, i olja och akvarell, af *C. S. Bennet, Elias Martin, Johan Arsenius,* af Säfstaholm af *L. von Röök* etc. etc. Korridoren för till södra flygelns bottenvåning, som upptages af gästrum och en utanför detsamma löpande gång. Denna, som är boiserad och målad i gråblått, är utomordentligt rikt dekorerad med taflor. Bland dem märka vi flera i panelen infattade större och smärre målningar ur *Ehrenstrahls* skola, och en del äro kopior af kända Ehrenstrahlska original, så t. ex. Ehrenstrahls självporträtt med måleriets gudinna (på Nationalmuseet), »Tiden afslöjar sanningen för historien» (på Drottningholm), ett par jakttaflor på Drottningholm. Möjligen återgår äfven den s. k. »Troheten» till ett Ehrenstrahls original. Emellertid visar denna i rödt draperade unga dam en omisskännlig frändskap med en af figurerna å den af Ehrenstrahls elev *Caspar Kenckel* målade Bondeska familjetaflan i förmaket i andra våningen. Det är därför alls ej otroligt, att just denne ej är främmande för de här uppsatta kopiorna efter sin berömde mästare.

Äfven upptäcka vi några intressanta gamla porträtt såsom af drottning Lovisa Ulrika, obekanta damporträtt, ett barnporträtt, som bär den sällsynta signaturen »Edward Orm pinxit 1721» m. m.

Ha vi gått upp för den med namnförsedda vapensköldar af koppar samt med målade tänkespråk sirade trappan i tornet, nå vi först entérummet till andra våningen. Här liksom i de följande med konstmöbler och taflor smyckade gemaken är det blott det viktigaste vi kunna fästa uppmärksamheten vid. Redan från början må då framhållas, att den stora Trolleholmssamlingens förnämsta värde ligger mindre i taflor och skulpturer än i gamla konstnärliga möbelföremål. Af dylika hyser Trolleholm ett verkligen betydande antal från skilda århundraden. Men, att äfven den äldre målarkonsten här kan vara förnämt representerad, öfvertygas vi om redan vid inträdet i det nyssnämnda rummet. Till höger upptages nämligen väggen af en stor mörk tafla med figurer af ett kraftigt naturalistiskt kynne. Den framställer den uppbyggliga historien om konung Alboin, som vid ett gästabud sökte tvinga sin gemål Rosamunda att dricka ur sin faders hufvudskål, den Alboin visserligen låtit förvandla till en dyrbar pokal. Äfven en ringare kännare af Italiens 1600-tals måleri anar här en Caravaggios mäktiga konst. Det är emellertid ej mästaren själf, utan en af hans trogna anhängare, *Matteo Preti* (kallad *il Calabrese),* som i Rom 1657 målat denna Caravaggios stilriktning förträffligt illustrerande målning.*

De i detta rum nppsatta porträtten äro dels original, dels kopior. Bland de förra märkas de restaurerade porträtten af Erik Gustafsson Leijonhufvud och hans gemål Dorte Banér, från tiden omkr. 1650, båda af någon den äldre nederländska porträttstilen tillhörande mästare (t. ex. en Heinrich Münnichhofen), vidare ett obekant fruntimmersporträtt från 1600-talets slut, karaktäristiskt genom den höga spetshufvudbonaden, den s. k. fontangen. I sin varma färggifning i

* Bl. hans förtjänstfullaste arbeten må nämnas: Trolleholm förr och nu» i fyra delar, af hvilka den som skrifver dessa rader haft den största nytta, »Hesselby», »Kjesäter», »Anteckningar om Bondesläkten, etc. etc.»

* Preti var mest verksam i Neapel († 1699).

en brunaktig helton o. a. erinrar det om bilder af *Martin Mijtens d. ä.*

Därnäst följer förmaket, som har åtskilligt af intresse att bjuda älskare af gammal konst och konstslöjd. I vinkeln bakom den i ett hörn uppsatta spiseln äro anbragta i brunt målade gipsafgjutningar efter figurprydt kakel, som hittades vid borgens restaurering, synbarligen lämningar från 1500-talets Eriksholm.* Af högt värde är den gamla typiska nordtyska ekkistan (från 1500-talet) med kraftiga reliefer så väl å poster som å fyllningar; de senare visa Salomos dom och drottningens af Saba besök hos Salomo. Ofvanpå kistan står en del dyrbart fideikommisssilfver. Två 1600-tals bord förtjäna äfven att nämnas. Det ena är ett aflångt solidt ekbord med inläggningar och rundsvarfvade ben. Har bordet, som det uppges, kommit från Leckö, har det sannolikt tillhört Magnus Gabriel De la Gardie. Det andra är ett kvadratiskt svart spelbord med inläggningar, med en upptagbar schackruteförsedd skifva i midten och en mycket vacker rikt snidad fot. Här är det vidare den förutnämnda Bondeska familjetaflan af *Caspar Kenckel* har sin plats. Den upptar väggen ofvan den nordtyska kistan. Kungl. rådet grefve Carl Bonde († 1699) presiderar på densamma med sina två fruar och åtta barn. Den är högst naivt arrangerad med hjälp af andra porträtt af de afbildade. Taflan, som närmast stammar från Hörningsholm, är signerad: »Caspar Kenkel. Anno 1706».**

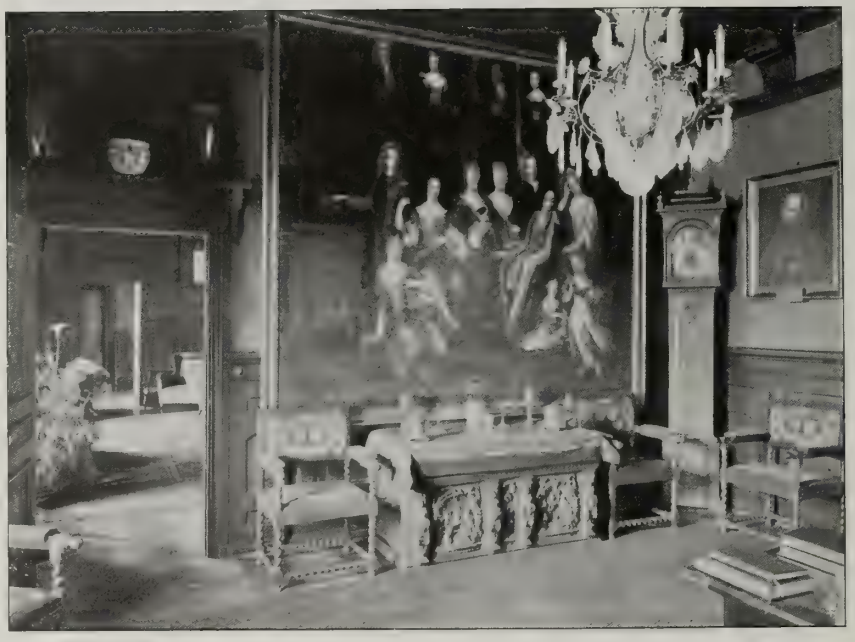

Förmaket (nr 3 å planen).

Bland de öfriga porträtten lägger man märke till det af fideikommissets stiftare, Fredrik Trolle, i ljusblå rock öfver harnesk, en samtida god kopia efter *Fredrik Branders* målning på Vibyholm, samt det aflånga knästycket af grefve Johan Gustaf Nilsson Bonde till Hörningsholm, klädd i jaktdräkt och omgifven af hundar och skjutet villebråd. Taflan är pendant till broderns, Nils Nilsson Bondes, porträtt i salongen. Mästaren är okänd, men sannolikt är porträttet måladt samtidigt med det senare, d. v. s. i Paris 1757. (Jmfr nedan).

Till vänster om förmaket ligger salongen, till höger musikrummet. Den förra är ett stort vackert gemak med två fönster, parkettgolf, orneradt mörkt bjälktak (liksom i alla dessa rum) samt ofvan träpanelen med ett praktfullt gyllenläder i guld, silfver och rödt. Gyllenlädret har kommit från Bondegodset Bordsjö i Småland. Salongsmöbeln i gammal rokoko (från Danmark) är förgylld och klädd med guldfasoneradt siden. I samma stil äro ett par byråar, en större och en mindre, och om rokokotidens smak för kinesisk konst erinrar oss bl. a. en aflång spegel med rödlackerad ram och guldornering samt ett par kinesiska urnor å den hvita marmorcheminéen. Från 1600-talet är däremot ett kabinettskåp på svarfvade vridna ben, ett — af stilen att döma — intressant sydtyskt skåp med inläggningar (däribland manliga och kvinnliga figurer) både å det yttre och det inre och en rik arkitektonisk utsmyckning omkring facken. Dylika »skrifskåp» voro särskildt »en vogue» under 1600-talets förra hälft. Stamlandet är Sydtyskland, hvilket dock ej hindrar, att de på andra håll kunde efterhärmas. Den präktiga ljuskronan af slipade glas berättas ha tillhört drottning Kristina. Vissare är väl uppgiften, att denna praktpjäs en gång funnits på Salsta slott. Af salongens stora porträtt är egentligen blott ett af högre konstvärde, nämligen det redan förutnämnda af grefve Nils Nilsson Bonde. Taflan har i Paris målats af *Per Krafft d. ä.* Signaturen är: »P. Krafft Pinxit 1757». Den verkar ovanligt förnäm i sin fina gråa helton och i det delikata utförandet af den blå dräkten, spetskråset etc., hvilket allt röjer tydlig påverkan af Kraffts lärare i Paris,

* Originalen, sammansatta af talrika skärfvor, finnas i Kulturhistoriska museet i Lund.

** Målaren var född i Brandenburg 1659 och dog i Stockholm 1724. Altartaflan i V. Vingåker är utom denna familjetafla hans enda hittills bekanta sign. målning.

Alexander Roslin. På långväggen emot fönstren återfinna vi kungliga rådet grefve Carl Bonde å en väldig duk ur den Ehrenstrahlska atelier'n. Å ömse sidor därom hans gemåler: grefvinnan Nora Brahe och grefvinnan Maria Gustava Gyllenstierna. Den senares porträtt är en modern kopia efter det Ehrenstrahlska originalet på Säfstaholm. Kopia är äfven det öfver cheminéen insatta excellensen Gustaf Trolle-Bondes porträtt vid 21 års ålder, utfördt af *L. Frid* efter *Bredas* ståtliga original på Säfstaholm, som målades i London 1794.

Från salongen kommer man in i grefvinnans skrifrum, i hvilken ett konstföremål af sällsynt värde fått sin plats. Det är en väl bibehållen väfd tapet, hvars figurskildring framställer en fackeldans i en rikt renässansornerad sal, i hvilken under en tronhimmel och framför ett med en hvit duk belagdt bord *Janus* med sina tvenne ansikten tronar. Tapeten tillhör nämligen en svit af 12 stycken, framställande månaderna. Enligt hvad vårt lands främste specialist på detta område dr J. Böttiger utrönt, lär denna svit utförts vid gobelinfabriken i Paris i slutet af 1600-talet eller i början af det följande århundradet, men dock efter originaltapeter från tiden omkring 1530.

Salongen uti 4:e planen.

Kartongerna till dessa ha tillskrifvits Lucas van Leyden, men antagligen med orätt. Snarare bör man väl tänka på Pieter van Coecke eller någon annan ur den belgiska kretsen. Af de i fackeldansen deltagande paren är det isynnerhet ett, som tilldrager sig vår uppmärksamhet genom den kvinliga figurens grandezza och behag i hållning och rörelser. Hufvudfärgerna äro purpurrödt, blått, gult och grönt. Äfven bården är i 1500-talsstil med åtta medaljonger i grisaille och med rika guirlander. I Kristiania museum finnes en till samma svit hörande tapet, framställande augusti månad, samt hos ingeniör C. R. Lamm på Näsby i Uppland en annan med oktober månad.

Af de många i detta rum uppsatta taflorna må här endast nämnas grefve Carl Trolle-Bondes af *Amalia Lindegren* 1870 utförda porträtt, ett af denna konstnärinnas allra bästa. Bland möblerna en ovanligt vacker gustaviansk chiffonier med fina träinläggningar, visande bl. a. ett kvinligt medaljonghufvud med omgifvande guirlander. Om det ej är en »Haupt», kunna vi väl få gissa på andra förnämliga »ebenister» som Ditzinger, Stenström eller Lundelius som upphofsmannen.

På andra sidan förmaket möter oss musikrummet, paneladt i mörkt gröngrått och möbleradt i samma diskreta färg. Gyllenläder (från Hesselby) täcker väggarna. Öfver sandstensspiseln har man uppsatt den fruktade riksrådinnans porträtt (en modern kopia efter Scheffel), Viveka Trolle med sitt förbindligaste leende. Vi tro på detta och vända oss till de två jättetaflorna från Säfstaholmsgalleriet, *Jan Fijts* stora (»Johannes Fyt 1653») signerade tafla med hundar och räfvar, (inköpt för 2,000 kr., men säkert värd mera) samt *Castigliones* »landskap med boskap och herdar». Castiglione kallas »sin tids Bassano». Hans förnamn äro Giovanno Benedetto, och han dog 1670. Mer än i djurkaraktäristiken (se den långsträckta boskapen omkring Jakob med sina brokiga aspkäppar) har han lyckats i skildringen af det förtonande landskapet.

Bland musikrummets många intressanta konstmöbler bör ej förglömmas det visserligen i modern tid restaurerade konstskåpet från 1600-talet, som i sina fyra fyllningar visar träinläggningar, om växlande hvita och bruna arabeskornament. Stilen är sydtysk. Det bredvid liggande frukostrummet är rikt dekoreradt med släktporträtt, på hvilka vi här dock ej kunna närmare ingå. Rummet står i förbindelse med loggian å norra flygeln, och från detsamma kommer man in i n. v. tornrummet (rökrum) samt (till höger) in i den i norra flygeln belägna matsalen. Det af *Emma Sparre* 1899 utförda porträttet af Trolleholms n. v. innerhafvare (i frukostrummet) är otvifvelaktigt den bästa moderna porträttmålningen i hela slottet. Med detsamma kan *KnutEkvalls* tolkning af grevinnan Bonde på intet sätt uthärda en täflan. I frukostrummet står ett glasskåp med en mägd dyrbarheter och kuriosa.*

* En utförlig redogörelse för allt hvad det innehåller, lämnas i »Trolleholm förr och nu«, 4:de delen s. 439—440.

Af rökrummets möbler må som särskildt märkliga framhållas det lilla ekskåpet från barocktiden med sin utskjutande aflånga fyllning i svart trä (jmfr de vanliga stora barockskåpen) samt den vackra högkarmade stolen från 1600-talets första hälft, å hvars rygg Bondeska och Sparreska hjärtvapnen äro målade jämte initialerna *C. B. S.* Inskriften: »Carl Bonde S. R. R. Lefde på »Insjöholm» och »Beata Sparre» är senare anbragt. Stolen har alltså tillhört riksskattmästarens fader, och var säkerligen i dennes hem ett unikt bohagsting. Stolar kommo, som bekant, först sent i allmänt bruk. Af porträtten lägga vi märke till de typiskt danska konterfejen af Nils Trolle och hans hustru Hille Rosenkrantz samt af den i Karl XI:s tjänst varande general Buchwaldt och hans första fru. De i matsalen uppsatta Bonde-porträtten äro samt och synnerligen kopior efter original i den rika Vibyholmssamlingen.

Från det förut omnämnda entrérummet till den nu alltför ytligt skildrade hufvudvåningen för en passage till södra flygeln, i hvilken gång vi finna en del intressanta taflor och konstmöbler. Så t. ex. »blinde excellensens» förträffligt karaktäriserade porträtt af *W. Wallander* samt den lilla intressanta familjeinteriören från Vibyholm (i akvarell) af samme konstnär, en verkligen illusionsväckande älskvärd liten skildring af excellensen, hans bror Fredrik Ulf och dennes hustru, f. Lewenhaupt, sittande i ett mycket omsorgsfullt återgifvet rum på Vibyholms slott. Äfven *G. E. Hasselgrens* stora (1805) målade tafla »Karl VIII Knutsson på dödsbädden» har åtminstone ett konsthistoriskt intresse. Af de här befintliga möblerna äro framför allt anmärkningsvärda en liten hög mahognysekretär med bronsbeslag, hvilken tillhört Karl XIV Johan och enligt uppgift varit hans snusskåp, samt ett litet elegant spensligt skrifbord af mahogny med beslag, ett bord, som i en af sina lådor bär signaturen *And. Lundelius* jämte »Stockholms hallstämpel, St. Erik, 1784». Denne Lundelius var en af de berömdare gustavianska »ebenisterna».

Kabinettet, grefvinnans skrifrum (nr 5 å planen).

I södra flygelns andra våning träffa vi bl. a. grefvinnans sängkammare och grefvens arbetsrum (under vintertiden). I gången utanför ha en del målningar af *Jakob Kulle* och *Knut Ekvall* fått sin plats. Äfven i grefvens rum finnes en stor figurmålning »Efter midnatt» af den förr i världen rätt uppburne Ekvall, som i allmänhet är rikt företrädd på Trolleholm. Sitt gifna intresse har *Elias Martins* stora målning från det gamla London. »S. Martin in the fields», ett torgperspektiv med figurer och ett intressant minne från målarens Englandstid.

Tredje våningen upptages af gästrum och i norra flygeln af biblioteket, samt grefvens delvis ganska originellt inredda och möblerade skrifrum och sofrum jämte bad- och toalettrum. Äfven gästrummen hysa värdefulla konstföremål, men utrymmet förbjuder en närmare skildring. Bland de många taflorna må blott nämnas ett porträtt af drottning Ulrika Eleonora d. y. af *Starbus* (en kunglig gåfva till Örebro rådhus), *Fahlcrantz'* stora typiska målning »Utsikt af Stockholm från Djurgården (från 1817)», *Kilian Zolls* historiemålning »Karl XII efter slaget vid Narva», kolossala utsiktsbilder af *C. S. Bennet,* såsom »Strömgatan med Bondeska huset», »Skinnarviksbergen», »Säfstaholm». Äfven i korridoren utanför hänger en stel perspektivbild af Bennet, »Riddarholmshamnen».

Biblioteket är Trolleholms stolthet. Det beräknas hysa omkring 40,000 band. Bibliotekssalen (i norra flygeln) är tvåvånig med ett loftak, som följer yttertakets konstruktion. Rundt omkring löper en altan, som på långsidorna hvilar på dubbla bokhyllor. Till biblioteket höra äfven angränsande hörnrum och tornrum (i n. v.) i två våningar.

Specialunderrättelser om Trolleholms bibliotek lämnas i den periodiska skriften »Ex Bibliotheca

Trolleholmiæ». Däri finnes t. ex. (för 1905) en af bibliotekarien *C. F. E. Brandberg* uppgjord värdefull förteckning öfver den stora samlingen »Svensk topografisk litteratur i Trolleholms bibliotek».

Som prof på hvad biblioteket har af sällsyntheter, må här upptagas: *Palæotyper:* Pastorale beati Gregorii pape (1496); Expositio beati Gregorii pape super Cantica canticorum; Expositio beati Gregorii pape super Ezechielem in Omelias; Libri dialogorum S:ti Gregorii pape; Marsilius Ficinus, De triplici vita (1489); Revelationes S:tæ Birgittæ. Fol. Lub. 1492. Som ett Lybecker-tryck (af Matthæus Brandis) antages äfven en plattysk öfversättning af Saxo Grammaticus, »Dyt is de dansche kroneke de Saxo Grammaticus».

Från *1500-talet:* Johan III:s liturgi med titel: Liturgia Suecanæ Ecclesiæ catholicæ & orthodoxæ conformis. Fol. Stockholmiæ 1576; Historia Metropolitanæ Ecclesiæ Upsalen. in Regnis Suetiæ et Gothiæ. Fol. Romæ 1560; L. Cælii Lactantii Firm. divinarum institutionum Libri septem. 8:o Venetiis in ædibus Aldi et Andreæ Soceri, Mensi Aprili 1515; Calendarium duplex Christianorum et Judæorum cum Prognostico astrologico aff Olai Upsaliensi Georgio. 4:o, Stockholm 1588.

En mängd *Elzevirtryck* finnes, t. ex. Caroli Paschalii Legatus. 12:o. Amstelodami 1645 etc., äfven *Visingsborgstryck* såsom Huus-Apoteek och Läkie-Book af Carl Lindh. 8:o, 1675, Alexandri Magni Historia På svenske Riim aff Latinen wänd och bekostat af Hr Boo Jonsson. 4:o, Wisingsborg 1672 jämte flere andra.

Bland *kartorna* bör nämnas Andreas Burei berömda karta öfver Norden: Lapponiæ Bothniæ Cajanæque Regni Sveciæ Provinciarum Septentrionalium Nova Delineatio. Fol. Sthlm. 1611. (Blott 2 ex. finnas af denna karta, det ena här, det andra i Kungl. bibl.)

Biblioteket.

Trolleholms arkiv är förlagdt till nordöstra tornet, där det förvaras i ett med järndörr slutet rum i andra våningen. Rummet, som är täckt med ett spetsigt kupolhvalf, och med djupa, smala fönsternischer i de grofva gråstensmurarna, är oförändradt sedan 1500-talet. Bland arkivets mera märkliga saker påträffa vi t. ex. arkivalia från Sjöö, det s. k. *Banérska* arkivet, vidare *Soopska* arkivet från Stora Bjurum, excellensen *G. A. V. Sparres* rika samlingar af *historica, diplomatica, genealogica etc. Svecana,** arkivalia rörande Bonde-släkten, familjen Trolle-Bonde, Trolleholms gods o. s. v. Onämnd bör väl bland många andra rariteter ej förbli riksrådet Gustaf Banérs stambok med autografer af hertig Karl, hans gemål Maria af Pfalz, af Gustaf Vasas dotter prinsessan Elisabeth, hennes gemål hertig Kristoffer af Mecklenburg, prins Sigismund, hertig Ernst Ludvig af Pommern och hans gemål Sofia Hedvig, af Mauritz, Karl och Erik Sture m. fl. Underrättelser om arkivet finner man dels i »Trolleholm förr och nu», dels i »Ex Bibliotheca Trolleholmiæ». Redan en flyktig granskning ger vid handen, att åtskilligt i detsamma förvisso vore värdt att publiceras.

Å Trolleholms gods finnas vatten- och väderkvarnar, tegelbruk, elektricitetsverk för belysning å gården m. m. Godskomplexet omfattar $36^{1}/_{21}$ mtl med en areal af c:a 7,587,5 hektar, 5,396 har åker och 1,443,9 har skogsmark. Antalet hus å arrendegodset är 682. Sammanlagda taxeringsvärdet är enl. lämnad uppgift 1,391,500 kr.

* Förtecknade i »Trolleholm förr och nu», del. IV.

TORUP

BARA SOCKEN, BARA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Det forna Trolleholms eller rättare Eriksholms borg, som var en fästningsartad byggnad med fyra lika höga längor kring en borggård samt med tvenne diagonalt ställda rundtorn, var ej någon enastående företeelse i Skåne, utan representerade en öfver hela landskapet (likasom äfven i Danmark) fordom mycket utbredd typ af medeltida karaktär, vid hvilken hänsyn till försvaret var bestämmande, och där renässansformerna sparsamt och hufvudsakligen blott i det inre började visa sig. Ännu i dag äro vi dock i det lyckliga tillfället att kunna studera dylika borgar. Ett mycket intressant exempel är nämligen Vidtsköfle (från 1553), ett annat, af ett icke fullt så kärft kynne, är Torup. Andra, såsom Svaneholm, Krageholm, Knutstorp, Tomarp m. fl. kunna åtminstone i sitt ursprungliga skick anses tillhöra denna typ.

Torups slott är beläget i Bara socken af Bara härad, ett kort stycke väg från stationen

Torups slott från sydväst.

med sistnämnda namn vid Malmö—Genarpsbanan.* Det är omgifvet af härliga bokskogar, som sommartiden på lunda- och malmöborna ej förfela att utöfva sin tilldragningskraft. Trakten är kuperad och vattenrik, och slottet var förr helt och hållet omgifvet af en nu mer (sedan 1790-talet) torrlagd skogkransad liten sjö, som bildats genom uppdämning. På en annan holme låg ladugården med sina längor, liksom ett slags utanverk, och förbindelsen mellan holmarna inbördes och med fastlandet förmedlades genom vindbryggor.

Friherrinnan Henriette Coyet, född Cederström.

Kammarherre Gustaf Johan Coyet.

Tillträdet till det befästa huset var alltså så mycket som möjligt försvåradt. Nu omges det blott af några små kanaler, i hvilka grönskan och de röda murarna spegla sig.

Det ej minst märkliga med Torups slott är, att dess yttre karaktär bevarats jämförelsevis oskadad genom tiderna. Sådant det vid midten af 1500-talet byggdes af den för sin oerhörda rikedom ryktbara fru *Görvel Fadersdotter Sparre* (från Hjulsta i Uppland), så se vi det till det *yttre*, åtminstone i hufvudsak, ännu i dag. Öfver en sockel af oregelbundna granitblock höja sig de röda längorna i tvenne hufvudvåningar. Högst upp finna vi en vindsvåning med skyttegluggar under det branta tegeltäckta vattentaket. Materialet är tegel (i varierande förband). Öfver ytorna har i senare tid målats ett svart rutmönster. Fönstren ha fordom varit rundbågiga och deras fördelning föga regelbunden. Här och hvar se vi aflastningsbågar af omväxlande röda och hvita stenar (tegel och kalksten), minnen efter äldre fönster. Sannolikt ha förändringar i afseende på fönstren mer än en gång inträffat. Sitt gifna intresse ha resterna — ett par på kant ställda stenblock — af de på flera håll utspringande samt olika ändamål tjänande karnapperna.

Från den fyrkant, som längorna bilda, framskjuta diagonalt två kraftiga torn, det ena åttkantigt öfver en bredare rund sockelvåning, det andra rundt. Afsikten med dylika torn var att bereda strykvärn för de två närmast liggande sidorna. Rundtornet (i s. o.) har fordom varit en våning högre, hvilket bl. a. märkes af den uppstigande gafveln där bakom, som blott till ena hälften är arkitektoniskt karaktäriserad. Den enkla tornhufven är täckt med tegel. Det motsvarande åttkantiga tornet, till hvilket n. v. ägaren låtit anlägga en trappa i breda afsatsplan, anses vara en ombyggnad af Sigvard Grubbe i början af 1600-talet. Det bär också hans och hans gemåls, Hilleborg Ulfstand, vapensköldar. Portalinskriften (jmfr nedan) talar äfven om »nya torn».* Upptill afslutas tornet af en rundbågsfris samt har en mycket låg tornhuf. Här som vid andra skånska renässansborgar är det utom tornen gaflarna som bilda de arkitektoniska hufvudmomenten. Ingångssidan (åt norr) med sin mycket enkla portal visar oss till vänster en ståtlig gafvel, som bildar en estetisk motvikt mot det åttkantiga tornet till höger. Det är en medeltida trappgafvel, smyckad med höga hvitputsade blindnischer med inställda smärta kolonnetter af huggen sten. Nedtill begränsas denna dekoration, som liksom hela röstet springer något fram, af en rätt måttlig rundbågsfris. Gå vi rundt om nyssnämnda torn till västra sidan finna vi strax intill tornet en halfverad osmyckad gafvel samt vid sydvestra hörnet en hel med blindnischer rikt karaktäriserad gafvel, som liksom framsidans höjer sig i fyra afsatser och har tvenne rader höga smala nischer, i den öfre dessutom två rundlar å ömse sidor om nischerna. I stället för stenkolonnetter uppträda här smala tegelband, som i den nedre nischraden äro halfvägs afbrutna. Mellan den öfre och den nedre nischgruppen löper ett insänkt hvitputsadt band, och äfven här afslutas det en smula framryckta röstet af en rundbågs-

* Ett annat Torup, Torups gård, fideikommiss i Piperska släkten, ligger i Hvitaby socken vid östra kusten.

* Det är enl. förf:s mening ej omöjligt, att vid 1600-talets början äfven rundtornet ombyggdes eller restaurerades. Båda tornen visa till skillnad från längorna samma slags tegelförband.

fris. Slutligen framträder vid det gamla pittoreska rundtornet (i det s. ö. hörnet) en redan omnämnd halfverad nischprydd gafvel.

Torups slottsgård bör utan tvifvel räknas till de värdefullaste historiska gårdsinteriörerna i hela vårt land. Portalen, genom hvilken vi inträda, är enkel nog, utan konstnärlig omfattning. Öfver densamma sitter en stentafla med en latinsk inskription af Sigvard Grubbe (från år 1632).* Borggården är rätt liten, men det intryck den gör, hör sannerligen ej till det vanliga. Vi ha kommit in på en medeltida borggård med omgifvande röda flyglar. Till höger varsna vi en gotisk pelargång med trenne höga spetsbågar (af omväxlande tegel och kalksten), hvilka i midten hvila på rundpelare, likaledes af tegel och kalksten i växlande skift samt med kapitäl, som se ut som ett slags klumpig efterbildning af doriska. Ofvan den mellersta bågen äro ett par vapensköldar med Stjernbladska och Beck-Fries'ska vapen samt frih. Hack Stjernblads och Maria Beck-Fries' namn jämte orden »har låtit reparera denna gård 1748» anbragta. Den mur, som nu är uppförd bakom pelargången, har fordom ej existerat, utan ursprungligen ett tämligen stort utrymme funnits på andra sidan fram till den med en enkel port försedda yttermuren, hvarigenom ett ännu verkningsfullare perspektiv bör ha uppstått. Detta utrymme upptages nu mer till största delen af den s. k. »nedre hallen».

Flygeln midt emot ingången har ett par i muren inlagda spetsbågar. Har äfven här fordomdags en arkad funnits? Under den ena är en ingång anbragt (till n. v. köksdepartementet), under den andra ett bredt spetsbågsfönster och midt öfver dessa ett högt smalt götiskt fönster, som låter oss ana en slottskyrka. Så lyckligt är det dock ej. Detta fönster lämnar ljus åt i denna flygel inredda halfvåningar och stammar liksom det förutnämnda samt dörren från 1840-talet, en tid, som bl. a. äfven svärmade för gotikens stilideal. Å den vänstra flygeln för en stentrappa upp till en ingång. Hufvudingången till bostadsvåningen har redan mött oss till höger, när vi trädde i porthvalfvet, medan den ursprungliga var anbragt bakom arkaden och märkes ännu i den s. k. »nedre hallen». Men vi måste rycka oss ifrån den måleriska borggårdsinteriören, som så sällsamt talar till oss om gamla tider och lockar vår inbillning. —

Om slottets yttre ger oss en verklig illusion af en gammal medeltidsborg, är däremot det inre fullständigt omgestaltadt efter modernare smakriktningars fordringar. Det måste betraktas som en ren märkvärdighet, att vid de upprepade restaureringarna detta nästan alltid bebodda slott under-

* I öfvers. lyder denna ganska karaktäristiska inskrift: »Då ett arfvegods har beskärts efterkommande af förfäder, hvilka haft blott en enda omsorg, den att vilja gagna de sina, tillhör det oss att med samma nit söka bevara hvad vi fått mottaga. På detta sätt må vi gagna oss själfva och de våra. Jag har gjort hvad jag kunnat. Med omsorg har jag återställt de gamla byggnaderna. Äfven har jag byggt nya torn. Och allt, som dessutom synes värdt att taga i skärskådande, har af mig blifvit ordnadt med omsorgsfull flit. Och I mina efterkommande, hvilka I än månde blifva, söken bevara hvad I hafven fått. Bättre är att bevara än att vilja skapa nytt. Lefven, efterkommande, i endräktigt sinne och broderlig kärlek och, såsom i bäst kunnen: älsken Gud. Till tacksam hågkomst af mina förfäder åt efterkommande och eftervärld, om någon blifver.

Sigvard Grubbe. Anno 1632.»

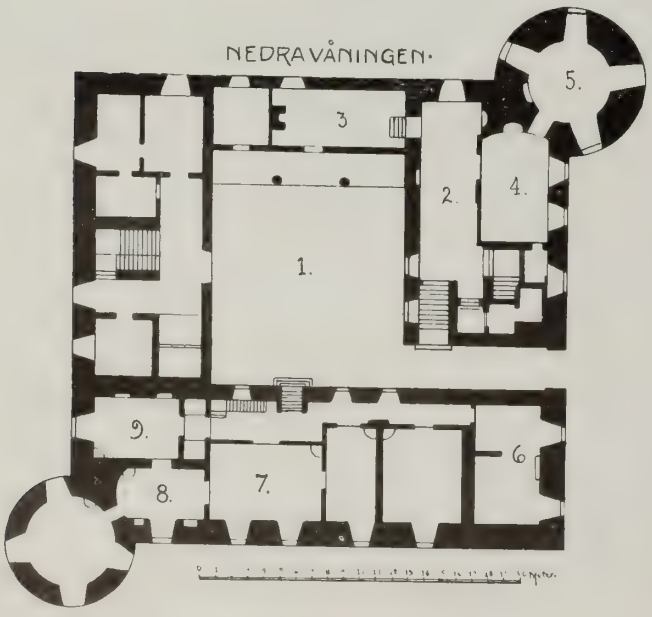

1. *Borggården.* — 2. *Tambur.* — 3. *Hall.* — 4. *Skrifrum.* — 5. *Rökrum.* — 6. *Gröna rummen.* — 7. *Fågelrummet.* — 8. *Blommiga kammaren.* — 9. *Vapenrummet.*

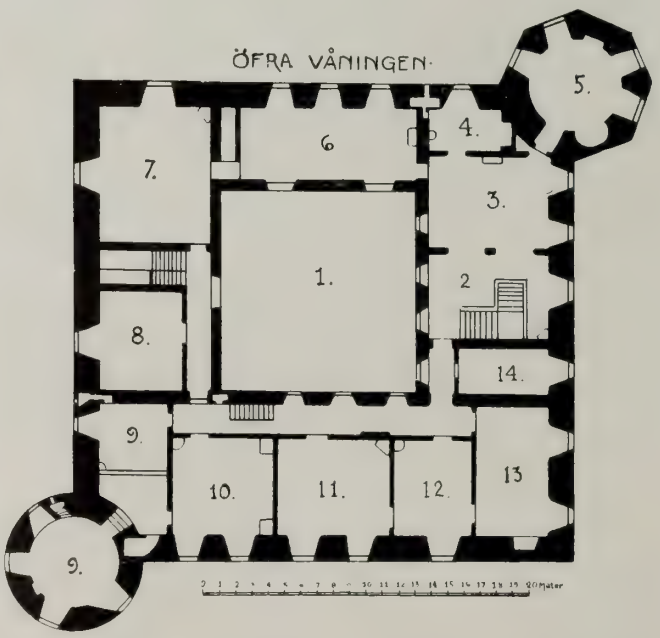

1. *Borggården.* — 2. *Entrérum.* — 3. *Förmaket.* — 4. *Skrifrum.* — 5. *Gula tornrummet.* — 6. *Salongen.* — 7. *Matsalen.* — 8. *Serveringsrum.* — 9. *Barnkammare.* — 10. *Sängkammare.* — 11. *Ekrummet.* — 12. *Blå rummet.* — 13. *Gula rummet.* — 14. *Stjernrummet.*

Torups slott från nordväst.

gått under 1700- och 1800-talen, ägarne dock städse sökt bevara dess yttre karaktär. Att de, respektive, ville inreda det efter nya tiders fordringar på bekvämlighet, kan väl däremot näppeligen förtänkas dem. Förändringar i rumsanordningen ha ej blott skett under 1700-talet, utan äfven under den n. v. ägarens, kammarherre J. G. Coyet, liksom ej minst under den närmast föregående innehafvarens, friherre Gustaf Julius Coyet tid.

Genom ingången till höger i porthvalfvet komma vi uppför en kort trappa till den nedre vestibulen, hvarifrån en trappa för oss upp till hufvudvåningen. Från korridoren träda vi in i ett entrérum, som med breda öppna bågar står i omedelbar förbindelse med förmaket. Från entréen erbjuder sig ett vackert rumsperspektiv öfver förmaket och det tillstötande tornrummet samt friherrinnans skrifrum. Förmaket, liksom entrérummet, har bl. a. att visa en del intressanta gamla möbler af olika ålder, så t. ex. gamla höga orestaurerade 1600-talsstolar, klädda med gyllenläder, jämte andra därmed samtida möbler. Här står äfven en präktig rokokobyrå med beslag af ovanlig storlek. Ett gammalt till formen karaktäristiskt rokokoskåp af glas — det påminner om tidens bärstolar — hyser en samling dyrbara glas, mest tyska. Öfver hufvud äro samlingarna på Torup rika på värdefull *keramik* af äldre datum. Så t. ex. finnes i nu nämnda rum ett skåp med Sèvres-porslin samt pjäser från den särskildt under 1700-talet berömda fabriken i Wien. Bland annat värdefullt porslin härstädes böra framhållas ett par stora rokokournor från fabriken Niederwieler i Lothringen. Från flera af rokokotidens tyska fabriker finna vi värdefulla prof i kannor, fat och skålar etc.

De märkligaste målningarna i detta gemak äro otvifvelaktigt de tvenne färglagda kolteckningarna af *prins Eugen,* framställande den ena Torups slott, den andra ett motiv från parken vid detsamma.

I friherrinnans skrifrum har en del porträtt fått sin plats, så t. ex. Karl August Ehrensvärds porträtt, en kopia efter *Jens Juel,* en porträttskiss, framställande Augustin Ehrensvärd, original af *Lorenz Pasch d. y.* jämte några andra äldre och yngre släktporträtt, original eller kopior. Dessutom kunde man fästa uppmärksamheten på en akvarell af *Egron Lundgren,* liksom på en sign. radering af *Zorn,* framställande prins Eugen. Egendomlig är ljuskronan af marmor. Den har formen af en skål och härrör från den antikiserande smakriktningen vid 1800-talets början.

Det angränsande tornrummet användes som musikrum. Det har ett högt kupoltak samt har målats i gult med ornering i hvitt. En stor öppen spis af svart marmor förhöjer intrycket af praktrum. Möbeln är en hvit gulklädd empiremöbel. En spiraltrappa för från detta tornrum upp till det vackra biblioteket.

Från förmaket komma vi in i salongen i samma flygel, ett stort aflångt rum, klädt med väfda franska tapeter (»gobeliner») från den under

1700-talet blomstrande fabriken i Aubusson, samt med framställningar ur Don-Quixotesagan. En empiremöbel i guld, från Coyet'ska släkten (närmast från Sundbyholm i Södermanland), liksom speglar med samma ursprung ge salongen för öfrigt dess hufvudprägel. Af dyrbara konstmöbler märker man ett par s. k. kabinettskåp från 1600-talet, ett större med sköldpaddsinläggningar, ett mindre, ännu konstmässigare, med inläggningar af elfenben. Äfven här finna vi dyrbart porslin. Sèvres-pjäser, Meissen- och Mariebergsporslin (en betydande samling crèmekoppar) bidraga till utsmyckningen, och hvad slutligen porträtten angår sitter infattad i cheminéen kammarherre Coyets präktiga porträtt af *Oscar Björck*, medan vi å ömse sidor därom se hofmarskalken Coyets porträtt (efter fotografi måladt) af *Emma Ekvall* samt friherrinnan Coyet med dotter i en särdeles lycklig gruppbild af *Bernhard Österman*. Ett konsthistoriskt värde ha de små af *Niklas Lafrensen d. ä.* målade porträtt af Fredrik I och Ulrika Eleonora d. y.

Så inträda vi i matsalen i södra flygeln, en stor, tämligen mörk sal, som i sina från gamla tider här bevarade gyllenläderstapeter har en märkvärdighet af stort intresse. Dessa tapeter framställa löfrika landskap med antika ruiner samt allehanda figurstaffage. Mest dominerande äro de väldiga löfmassorna, som primitivt utbreda sig öfver ytan. Tapeterna stamma från 1500-talets slut och ha utförts i Danmark af holländska mästare.

Två väldiga ryttarporträtt af Karl X Gustaf och Karl XI från den *Ehrenstrahlska* ateliern sitta här infattade i den långa fönstervägen sedan 1600-talets sista decennier, då Torup som ett af Korfitz Ulfeldts svenska gods var indraget till kronan. I det öfver den ståtliga — efter gammal förebild utförda — sandstensspiseln uppsatta porträttet af Görvel Fadersdotter har den n. v. ägaren pietetsfullt ärat minnet af borgens uppbyggarinna. Bilden, som är en modern omsorgsfullt utförd kopia, återger den ryktbara kvinnan vid äldre år.

Af äldre väggfast dekorering på slottet böra äfven nämnas de med figurscener målade rokokotapeterna i kammaren i rundtornet (i samma våning som de nu angifna rummen) samt de med gotiska gaflar och ägarnes vapensköldar målade tapeterna i den s. k. vapensalen i nedre våningen, liksom det gotiska fönstret därstädes, ett minne af 1840-talets medeltidssvärmeri. På frih. Gustaf Julius Coyets tid användes rummet sommartiden till matsal.

Vid den nedre vestibulen, i hvilken vi först inkommo, ligger kammarherrns våning, bestående af ett skrifrum samt ett rum i det åttkantiga tornet, båda med gamla, värdefulla möber — t. ex. ett skåp med det Fries'ska vapnet och årtalet 1626 — samt Coyet'ska släktporträtt, såsom general Coyet och hans hustru, f. Hamilton, hofjägmästaren Petter Julius Coyet m. fl. andra porträttskildringar. Till dem hör t. ex. professor Björcks stora skiss till prins Eugens berömda porträtt på Nationalmuseum.

Entrérummet och förmaket (nr 3 å planen).

Från vestibulen för slutligen en nedgång till den stora hall (»nedre hallen»), som uppstått genom tillvaratagandet af utrymmet (under salongen) bakom gårdens pelararkad. D. v. s. detta har ej först i våra dagar utnytjats till rumslägenhet, utan här fans sedan 1700-talet (Hack Stjernblads tid?) ett par betjäningsrum. Den n. v. ägaren har låtit ombygga muren och inreda detta stora luftiga rum, som han smyckat med en gammal sandstensspisel från Sigvard Grubbes tid, en spisel, som förr stått i ett tornrum samt försedd med joniska kolonner, konsoler, prydda med maskaroner samt en kartusch i frisen förutom Ulfstand- och Grubbe-vapen, inskrifter och årtalet 1602. I sammhang med detta minne af en af Torups mest bekanta ägare bör äfven påpekas ett annat på slottet förvaradt föremål, som enligt traditionen tillhört honom, nämligen en skåpliknande säng af ek,

hvars snideriers stil åtminstone ej motsäger detta.

Ofvan den nämnda spiseln har man satt ett helfigursporträtt af Leonora Kristina, Kristian IV:s bekanta olyckliga dotter med Kirsten Munk, ett verkligen brilljant porträtt, måladt af fröken Endis Bergström efter ett original af holländaren *Karelvan Mander*. Torup hörde till Korfitz Ulfelds och Leonora Kristinas skånska gods. I dess ägarelängd ingår alltså äfven detta intressanta par, hvars ärelystna drömmar så dyrt och bittert skulle straffas. Å ömse sidor om spiseln sitta — äfven i goda moderna kopior — porträtten af Sigvard Grubbe och hans måg Jochum Beck till Gladsax efter gamla original på Fredensborg och Bosjökloster. I en fönsternisch upptäcka vi slutligen det bistra konterfejet af Truid Ulfstand, Görvel Fadersdotters första man, efter ett original på Rossvik. Huru bra hvart och ett af dessa konterfej än är, glömmer man dem dock för Leonora Kristinas leende, strålande bild.

Salongen (nr 6 å planen).

Ett par andra i hallen uppsatta målningar förtjäna äfven att nämnas: ett stort flamländskt stilleben från 1600-talet med fisk, fågel, grönsaker och en ung försäljare i röd rock, en tafla, som uppstått under påverkan från Snijders konst, fast ej jämförlig med denne store mästares arbeten, slutligen en signerad tafla af *Kjörboe*, framställande ett par springande rapphönshundar.

Salongen (nr 6 å planen).

Det kan ej förnekas, att man i detta vackra rum förnimmer fläkten af en stark pietet mot det förgångna. Här förvaras ock »Torups historia», i en väldig handskrifven rikt illustrerad och förnämt inbunden foliant. Verket behandlar hufvudsakligen ägarnes historia och har med anlitande af arkivkällor och under samarbete med kända arkivmän författats af friherrinnan Coyet, f. Cederström.

Det är ur detta som nedanstående upplysningar om ägarelängden välvilligt ställts till detta arbetes disposition.

Torups förste med visshet kände ägare var *Jep Henriksen Ulfstand* (släkten förde 3 silfverspetsar på svart grund — ulfvens skarpa tänder), som år 1445 skrifver sig »til Torderup». Enligt en af Styffe (»Skandinavien under unionstiden») meddelad uppgift beboddes Thordtorp, beläget mellan Yddinge sjö och Sege å, under drottning Margaretas tid af väpnaren Johannes Nilsson (åren 1398—1414), men huru gården från honom skulle öfvergått till Ulfstand'ska släkten, är ovisst. Efter Jep Henriksens död ärfdes godset af hans son *Greger Jepsen*. Dödsåret är obekant, men 1471 omtalas fru Kristine Jensdotter som Jep Henriksens efterlefverska. Sonen blef danskt riksråd och var gift första gången med Else Bille, andra gången med Johanna Brahe. Gregers äldste son *Truid Gregersen Ulfstand* fick vid skiftet efter fadern (året obekant) Torup på sin anpart samt del i

Svenstorp. Genom sina båda giften blef denne i tidens stora blodiga konflikter invecklade man sannolikt den rikaste i de tre nordiska länderna, framför allt genom sitt andra gifte, med Görvel Fadersdotter Sparre, som nyss blifven änka efter Peder Grip råkade honom i Stockholm, dit han kommit som danskt sändebud till Gustaf Vasa.

Matsalen med gyllenlädertapeter (nr 7 å planen).

Då Truid Gregersen år 1545 gick till sina fäder, ärfdes Torup af hans och fru Görvels son, den nioårige *Nils*. Hans mor rådde dock under hans minderårighet öfver gård och gods. Den unge Nils Truidsen dog emellertid plötsligt 1548. Efter en långvarig arfstvist med herr Truids barn i första giftet, gick besittningsrätten till Torup öfver till *Lage Truidsen Ulfstand*.

Torups borg skall, som redan angifvits, vara grundlagd af fru Görvel. Detta har antagligen då skett efter 1545 och före 1548, ehuru säkert en så omfattande byggnad näppeligen under detta korta tidsskede hann fullbordas. Vi känna alltför väl tidens långsamma byggnadssätt.

Hallen i nedra våningen (nr 3 å planen).

Det berättas att ännu år 1729 funnits en trätafla anbragt på borggården, hvars inskrift lydt: »Aar M — — — — — lagde Fru Gorvel Faddersdotter med egen Haand dend første Steen til dende Gaards Grundvold». Årtalet var oläsligt.

Efter sin tredje makes, herr Lage Brahe, död, bortgaf fru Görvel all sin egendom till danske konungen. Då denna märkliga kvinna dog år 1605, hade emellertid de politiska och personliga medeltidstraditioner hon representerade, för länge sedan dött bort. Efter Lage Ulfstand, som dog barnlös 1571, blef hans bror *Greger Truidsen* herre till Torup. Genom dennes dotter Metta kom gården till *Knut Grubbe,* hvars dotter Hilleborg i sin tur förde den till *Sigvard Grubbe,* till Hofdala, Kristian IV:s personlige vän och en af sin tids mest bildade och »förståndige» män. Som länsherre på Malmöhus fick denne ofta tillfälle att vistas på Torup, som han lät grundligt restaurera och att döma af flera inskriptioner — märk t. ex. den redan citerade inskriptionen öfver portalen — synes högt uppskattat. Men äfven i hans i Köpenhamns Kungl. bibliotek förvarade latinska dagbok finnas anteckningar om Torup och om hans dagliga lif därstädes. Någon kort tid bodde här Kristian IV:s gemål (till vänster) Kristina Munk, Leonora Kristinas moder.

Grubbe dog år 1636, efterlämnande en dotterdotter *Hilleborg,* barn af Elsa Grubbe och *Jochum Beck till Gladsax*. Hon lefde likväl blott till 1645. Hennes far, som ärfde hennes mödernegods, sålde gården 1647 till den äfventyrlige grefve *Korfitz Ulfeldt,* gift, som bekant, med den för sina olyckor ryktbara Leonora Kristina. Med henne knyter sig alltså ett vemodigt minne till Torup. Det porträtt, som ofvan omtalats (i nedre hallen) återger henne på höjden af sin lifslycka, strålande i skönhetens och rikedomens glans.

Efter det Ulfeldtska herrskapets flykt från Malmö 1660 — en flykt, som endast förde makarne till ny fångenskap (på Bornholm) och ännu svårare lidanden — sekvestrerades Ulfeldts svenska gods. Leonora Kristina sökte visserligen

sedermera, då hennes 22-åriga inspärrning (1663—1685) på Blaa Torn i Köpenhamn upphörde, att genom böneskrifter till Karl XI återfå dessa gods, och efter hennes död 1678 restes nya anspråk af hennes måg, Lave Beck, men först 1735 återställdes de till Ulfeldts arfvingar. Ulfeldts äldre dotterson, Joachim Beck, fick Torup och den yngre Korfitz Ludvig kom i besittning af Bosjökloster. Den äldre blef genom arf efter släkten Fries ägare af stora gods i Danmark, med hvilka följde rättigheten att upptaga det Fries'ska namnet och med den Beckska silfverliljan å ljusblått fält förena Friesarnes gamla sköldemärke »schacktaflan». Efter Jochum Beck-Fries' död 1741 öfvergingo de danska godsen jämte namnet till den yngre brodern på Bosjökloster, medan Torup tillföll hans dotter Maria Sofia, som gifte sig med ryttmästaren *Hack Stjernblad.* Då arfvet efter dem 1783 skiftades, tillöste sig näst äldste sonen frih. *Axel Stjernblad* Torups säteri, som han på grund af sin undergräfda affärsställning 1811 måste sälja. Genom brodern *Fredrik Stjernblad,* som återbördat ägendomen, såldes den året därpå till kammarherren *Gustaf Julius Coyet.* Denne fattade för sitt nyförvärfvade gods det lifligaste intresse, upparbetade det till en inkomstbringande mönstergård och lät äfven reparera slottet, som tack vare hans insikter och smak fick behålla sin gamla medeltidsprägel. Han dog i Frankrike, ett land, som sedan ungdomen var honom kärt, d. 5 april 1862 och ligger äfven där enligt sin egen önskan begrafven. Genom testamente tillföll då Torup hans brorsons son den då åttaårige *Gustaf Johan Coyet,* medan en annan större ägendom Rönneholm gafs åt dennes broder Salomon. Sedan 1892 äro de båda ägendomarne åter förenade på en hand. N. v. ägaren af Torup och Rönneholm kammarherre Gustaf Johan Coyet är son af kaptenen August Coyet och hans fru Augusta Djurklou samt gift med friherrinnan Henriette Cederström. —

Torups gods är beläget i Bara, Heby och Uppåkra socknar med i allt $24^{11}/_{32}$ mtl och har en areal af 1,733 har med ett taxeringsvärde af 1,292,000 kr. Vi sluta vår korta skildring med den önskan, att den gamla måleriska borgen ännu länge, länge måtte stå som en prydnad för landskapet och landet och som ett värdefullt och lärorikt prof på 1500-talets monumentala byggnadskonst i Norden.

Torups slott från sydost.

SVENSTORP

ODARSLÖFS SOCKEN, TORNA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

Af AUGUST HAHR

Nordost om Lundaslätten ligger på en måttlig höjd Svenstorps slott med vidsträckt utsigt öfver omgifvande milsvida slättland. Slottet tillhör Svenstorps säteri och fideikommiss — i Gyllenkrokska släkten — i Odarslöfs socken, annex till Igelösa, hvilka båda socknar i det allra närmaste helt lyda under godset.

Arkitektoniskt är slottet af det största intresse. Det tillhör de senare skånska renäsansslotten, vid hvilka försvarssynpunkten öfvergifvits. Vare sig de bestå af en enda länga med torn och karnap eller af tre flyglar kring en gård, öppna de sig nu mot omgifningen. Fönstren bli större och sitta tätare, och det yttre söker man på allt sätt dekorativt utsira efter den holländska renässansens förebilder, ty det bli hufvudsakligen dessa, som få tjäna till ledning för den under Fredrik II, men ännu mer under Kristian IV uppblomstrande byggnadskonsten.

Kammarherren Friherre Axel A:son Gyllenkrok.

Friherrinnan Anna Gyllenkrok, född Reenstierna.

Som en öfvergångsform till dessa slott kan man betrakta dem, som med för öfrigt samma karaktär uppvisa ett försvarssystem med vattengrafvar, vallar och bastionsverk, som t. ex. det under Karl XI:s tid förstörda Mölleröd vid Finjasjön, Tomarp o. a. I Sverige, hvars renässanskonst ingalunda går paralellt med den danska, hade denna typ redan tidigare visat sig (t. ex. vid slottet i Vadstena). Försvaret koncentreras i utanverk, bakom hvilka palatset förnämt utvecklar sig. Snart ha äfven dessa försvarsverk försvunnit, och vi stå vid en slottstyp som t. ex. Svenstorps.

Detta till det yttre väl bibehållna slott är jämte Trefaldighetskyrkan i Kristianstad det ståtligaste profvet på den s. k. Kristian-IV-stilen i Skåne. Upmark kallar det för »profanarkitekturens egentliga praktstycke i provinsen från denna tid». Vid sidan af så intressanta borgar som Vidtsköfle och Torup med deras dröjande medeltidstendenser representerar det den fullt utvecklade renässansen.

Enligt inskriften öfver portalen uppfördes det år 1596 af fru Beata Hvitfeldt, änka efter den 1586 aflidne Knut Ebbesen Ulfeldt. Som hofmästarinna hos Kristian IV:s gemål Anna Katharina tillhörde hon kungaparets närmaste omgifning. Att hon för sina byggnadsföretag, till hvilka äfven Mölleröd hörde, vände sig till konungen med begäran om råd, samt att hon anlitat någon byggmästare i kunglig tjänst, kan man därför redan på förhand antaga. Som hennes byggmästare nämner man den från Emden inkallade (i Antwerpen födde) *Hans Stenwinkel d. ä.*

Svenstorps slott från nordväst.

Att döma af teckningen hos Burman-Fischer af ruinerna efter Mölleröd, har detta slott visat en midtbyggnad med två framspringande flyglar samt på gården ett åttkantigt trapptorn. Hela anläggningen — med gaflar, portaler etc. — har säkert lifligt påmint om åtskilliga af Kristian IV:s slott i det egentliga Danmark. Svenstorp blef ej så omfattande som Mölleröd. Det består af en enda två våningar hög och med ett brant stupande tak försedd länga. Midt genom densamma för en portgång. På framsidan utskjuter ett fyrkantigt tornaktigt karnap, afslutadt med en gafvel. Midt emot på den andra långsidan reser sig ett åttkantigt trapptorn, som fordom säkerligen har haft en i en lanternin slutande huf, men nu upptill blott har ett gallerverk. En ypperlig utsikt erbjuder sig emellertid härifrån öfver slätten med dess byar, kyrkor och lunder. Närmast se vi de två kyrkorna på godsets mark Igelösa och Odarslöfs.

Det höga taket smyckas å hvardera sidan af två takkupor med gafvelkrön. Byggnadens kortsidor sluta hvardera i en väldig, imponerande gafvel, och portingången omges å framsidan af en sällsynt vackert komponerad portal. Som vanligt i de holländska och äfven de danska renässansbyggnaderna är materialet oputsadt rödt tegel och — för orneringen — sandsten. I murytorna äro inlagda sandstenslister, så väl å lång- och kortsidor nedanför takgesimsen, som ofvanför

denna å gafvelytorna. Under öfvervåningens fönster löper rundt om en gesims af sandsten och utefter takfoten en konsollist (med små kragstenar) af samma material. Dekorativt verka äfven de stora ankarjärnen. Hörnen markeras af sandstenskvadrer samt fönsteromfattningarna af omväxlande sandsten och tegel. Fönstren ha fordom varit mindre med grofva poster af sandsten. I sin »Skånska resa» (1751) omtalar Linné, att då åtminstone den nedre fönsterraden hade dylika poster. Af stor verkan äro de branta sidogaflarna, hvilkas svängda konturer markeras af elastiska sandstensband. Dessa voluter gå ej öfver i hvarandra, utan mötas oförmodadt i skarpa framsprång. Formerna äro af en verkligen ovanlig elegans. Af samma karaktär äro fönsterkupornas och karnappets voluter. Framsidans *portal* har joniska kolonner på postament med ringbärande lejonhufvuden. Nedre tredjedelen af kolonnskaften är orefflad samt smyckad med i bladverk utlöpande lejonmasker. Äfven den något tryckta portbågens slutsten är prydd med ett lejonhufvud. Frisen ofvan den joniskt karaktäriserade arkitraven har ett slags triglyfer i hörnen och bär följande inskrift: »Dette Hus lod erlig och welbyrdig Frw Beathe Hvitfeld Salige Knud Wlfelz Efterlefverske bygge Anno 1596.»

Portal på västra sidan.

Under svicklarna med sina kransräckande »victorior» är inhugget: »Renoverad af F. G. Gyllenkrok År 1761». Portalkrönet utgöres af tvenne rundlar med Hvitfeldtska och Ulfeldtska vapnen, omfattade af äkta nederländskt beslagsornament samt däröfver en obeliskkrönt gafvel. Ytterst å hvardera sidan omkring detta krön stå två obelisker, liksom stolt garderande vapendekorationerna. Upphofsmannen till denna portal liksom sannolikt till allt stenhuggeriarbete är enligt hvad af L. Weibull utrönts en stenhuggare i Malmö *Daniel Tomisen*,* som, därest äfven dessa skulpturers ritningar vore af honom, onekligen måste anses som en självständig konstnär af rang. Detta håller jag dock skäligen ovisst. Byggnadens konstnärliga verkan beror — förutom af dess proportioner — af dess rika sandstensdekorering, och antager man Hans Stenwinkel d. ä. som arkitekten, måste denne också haft befattning med den med byggnadens karaktär intimt samhöriga dekorationen. De germanska renässansarkitekternas egentliga värde söker man ju, som bekant, just på *detta* område. I öfrigt voro de oftast ganska enkla murmästare. Mäster Daniel har därför troligast hållit sig till gifna »schabloner» eller en gifven modell.

Gå vi genom den korshvalfstäckta porten öfver till gårdssidan, finna vi där två envåniga sidobyggningar, som stamma från ett senare datum (1700-talet). Med slottet ha de ursprungligen ej haft något att göra. Däremot torde den utbyggnad (jmfr planen), i hvars vinkel med slottsbyggnaden trapptornet ligger, åtminstone till sin nedre del — källaren och nedre våningen — vara gammal. Öfver portalen är uppsatt det Gyllenkrokska vapnet.

Vid den fjärde sidan af denna borggård (åt öster) sänker sig terrängen hastigt, men ses där å trenne terrasser en trädgård med rabatter och häckar samt nederst en bassäng med springvatten. Denna anläggning går säkerligen långt tillbaka. Men trädgårds- och parkanläggningar sträcka sig för öfrigt rundt om slottet. Å det vida området väster om detsamma — innanför vallgrafven — reste sig förr ladugårdsbyggnaderna. Bassängen med vattenkonsten midt framför slottet fanns dock redan då.

Slottets inre kunna vi här lämna ur räkningen. Det bebos ej af innehafvaren, som i stället residerar på sitt andra fideikommiss, Björnstorp,

* Bildhuggare och träsnidare i Malmö och Lund under renässansen. Lund 1900.

Svenstorps slott från öster.

där man också träffar en del värderika konstföremål — dit hör t. ex. en svit väfda tapeter (»skogstapeter») — som en gång smyckat gemaken å Svenstorps i arkitektoniskt hänseende sällsynt ädla slottsbyggnad. —

Slottets uppbyggarinna, fru *Beata Hvitfeldt,* var, som redan nämnts, änka efter den 1586 aflidne *Knut Ebbesen Ulfeldt,* hvilken 1560 ärfde åtminstone del i gården efter sin far *Ebbe Ulfeldt,* riksråd, höfvidsman på Malmöhus m. m. Denne åter hade fått delar af Svenstorp genom giftermål. Han var nämligen gift med *Lena Ulfstand,* dotter af *Holger Ulfstand* på Skabersjö, som jämte sin bror, den rike och mäktige *Truid Ulfstand,* om hvilken vi redan haft anledning tala, ärft godset efter sin far *Greger Ibsen Ulfstand.* Hufvudsaken är, att före Ulfeldtarne gården varit i släkten Ulfstands ägo. Sannolikt var det äfven Knut Ulfeldt, som slutligen fick alla delarna på sin hand. Troligen var det också han, som då någon egentlig borg förut här ej fanns, först fattade planen att bygga ett slott, en tanke, som sedan realiserades af hans änka.

Beata Hvitfeldt dog i Lund, där hon hade S. Peders kloster i förläning, år 1626. Svenstorp öfvergick då till sonen *Kristoffer Ulfeldt,* riksråd, elefanterriddare och en med uppgifter af olika slag betrodd man. Efter hans död 1653 fick äldste sonen *Knut* godset. Då kriget med Sverige 1657 utbröt, var denne höfvidsman på Landskrona slott, hvars besättning han på egen bekostnad uppsatte af traktens bönder. I spetsen för en dylik hopbragt styrka sammanstötte han vid Ousby med en svensk trupp och ljöt döden d. 22 sept. 1657. Svenstorp ärfdes då af hans barn *Kristoffer* och *Margareta,* hvilka likväl 1669 till fru *Metta Rosenkrantz,* änka efter Nils Krabbe, bortbytte sina skånska ägendomar. Från fru Metta, som särskildt synes traktat efter att under dåvarande förhållanden förvärfva sig gods i Skåne, gick Svenstorp till hennes dotter *Metta Sofia Krabbe,* gift med etatsrådet *Johan Monrad,* en till härkomsten ringa man. Snart nog är gården en handelsvara, som går ur hand i hand och föremål för spekulationer bland handelsmännen i Malmö. År 1699 blir emellertid öfverkommissarien *Josua Stjernblad* ägare af halfva Svenstorp och 1706 tillöser han sig andra hälften för medel, som togos ur den förmögenhet hans hustru *Maria Hegardt,* dotter till handelsmannen Petter Hegardt, medfört i boet. Stjernblad, som adopterat en son ur Maria Hegardts första gifte, Hack Pers-

son, dog 1717. Hans hustru, som länge öfverlefde honom, ingick emellertid 1623 ett nytt giftermål, som för Svenstorps öden blef af största vikt. Hon gifte sig med en af de från rysk fångenskap hemvändande karolinerna, nämligen *Axel Gyllenkrok,* en af Karl XII:s berömdaste generaler. Gyllenkrok hade året förut återkommit till fäderneslandet. Mot fälttågets slut hade han (1709) blifvit öfverste för fortifikationen och generalkvartermästare. Kung Karl hade för honom stor respekt, men följde ofta ej hans råd. »Den lille Vauban» lär han ha kallat honom. Lyckligt undkommen med konungen till Bender, sändes han i sept. 1709 med en mindre styrka att slå sig fram till Polen, men måste vid Czarnowitz i Moldau kapitulera för en öfverlägsen rysk här. Efter återkomsten ur fångenskapen blef han generallöjtnant, landshöfding i Göteborgs och Bohus län m. m., samt dog 1730 på Svenstorp.

Hans änka lefde till 1753, men hade dess förinnan (1743) stiftat två fideikommiss, ett för den Stjernbladska släkten, nämligen Stora Markie, och ett för den Gyllenkrokska, Svenstorp. Efter hennes död öfvertogs godset af frih. *Fredrik Gyllenkrok* († 1795), gick därpå till dennes son majoren frih. *Axel Ture Gyllenkrok* († 1832) och från denne till öfverstekammarjunkaren m. m. frih. *Axel Gustaf Gyllenkrok* († 1862), om hvilka vi senare, vid skildringen af Björnstorp, få tillfälle att utförligare tala. Efter frih. Axel Gustafs död ärfdes fideikommisset af sonen *Johan Fredrik,* efter hvars bortgång (1872) Svenstorp kom att i tur och ordning — dock ej utan processer — öfvergå till medlemmar af två yngre grenar af ätten, båda stammande från majoren Axel Ture. Det tillföll nämligen först frih. *Karl Axel Bror* († 1879), äldste son af Axel Tures näst äldste son Fredrik Elof, och därefter hans bror kammarherren frih. *Fredrik Gustaf* († 1894). Som denne afled utan manliga afkomlingar, gick nu fideikommissrätten till en ännu yngre gren, nämligen till descendenterna af Axel Tures son frih. Ture Gabriel och tillföll enl. K. M:ts dom först sonen frih. *Ture Gustaf Elof* samt efter dennes död (1898) likaledes enl. K. M:ts dom den n. v. innehafvaren kammarherren frih. *Axel Ture Gustaf,* äldste son af den nyssnämndes äldre broder, frih. Axel Henrik Bror († 1855). Sedan 1895 är frih. Axel Gyllenkrok äfven innehafvare af Björnstorps fideikommiss.

Fideikommisset omfattar säteriet med Munkarp samt byarna Skälshög, Västra och Östra Odarslöf samt arrendegården Gustafshill, tills. 24 $\frac{11}{120}$ mtl, tax. (1908) till 1,578,200 kr., dessutom jordagods i Igelösa, Håstad, Gårdstånga, Södra Sandby och Lackalänga socknar i Torna härad, tills. tax. till 1,069,200 kr., i socknarna Söderhviddinge och Stora Harrie i Harjagers härad tax. till 133,000 kr., och i Tjärnap och Vittsjö socknar af Västra Göinge härad tax. till 55,000 kr. Inalles uppgår således fideikommissets taxeringsvärde till 2,835,400 kr.

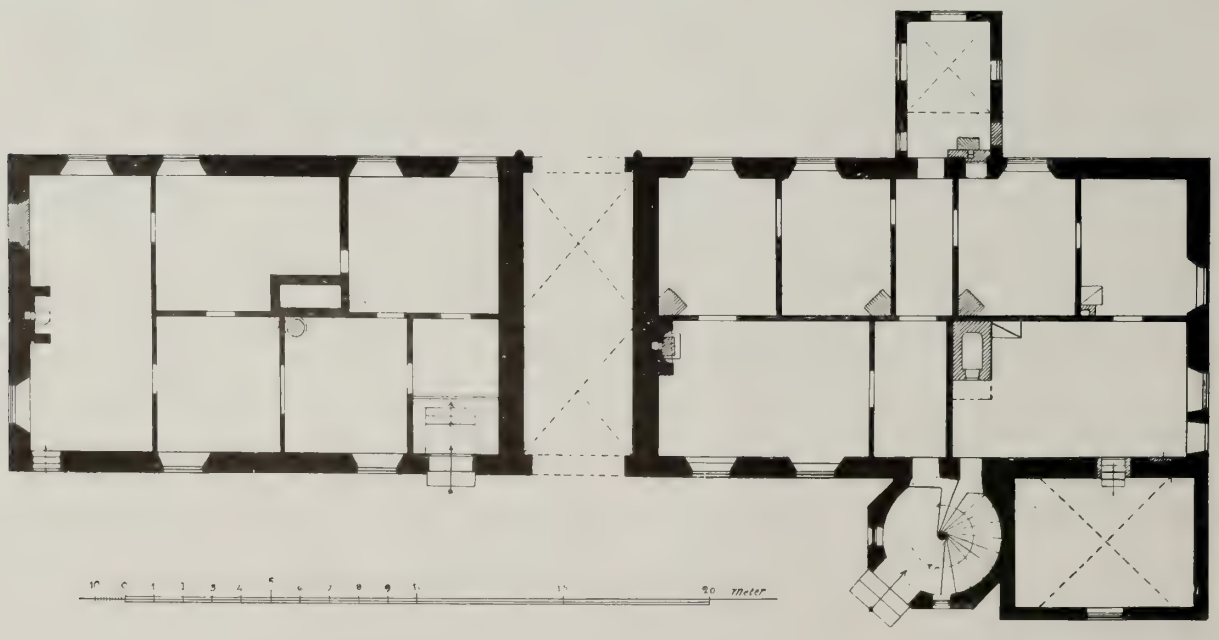

KRAPPERUP

BRUNNBY SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Vid Kullen eller Kullaberg, där vi utan tvifvel ha att söka Skånes mest storslagna natur, ligger herresätet Krapperup. Som ett trotsigt värn mot Kattegats vågor, i evig fejd med dem resa sig de skrofliga, söndersprängda gneisklipporna. Sedan urminnes tider ha deras fantastiska formationer lockat människornas inbillning. Äfven på den kritiska nutidsmänniskan verka de med en sällsam mystisk makt, som dock i det vida sjungande hafvet där nedanför får liksom en befriande motvikt.

Hofjägmästaren Friherre Nils Gyllenstierna.

Friherrinnan Ellen Gyllenstierna, född Stjernstedt.

Men de som byggde Krapperups borg, lade den ej som en tysk riddarborg uppe bland otillgängliga klippor, utan åt söder nedanför höjden, omgifvet af haf och berg och fruktbart slättland och med utsikt åt det blåa sundet.

Sådan den gamla borgen i våra dagar ter sig efter många grundliga omgestaltningar under tidernas lopp, består den af en större midtbyggnad med tvenne synnerligen smala flyglar, omslutande en borggård, å den fjärde sidan begränsad af en framspringande låg mur samt af en inkörsport med höga stenpelare och gallergrindar, till hvilken en stenbro för, ty hela komplexet omges af en bred vallgraf. Hufvudbyggnaden är liksom flyglarne tvåvånig och har ett märkligt högt och brant s. k. valmtak (d. v. s. med fall åt alla fyra sidorna). Öfver dess midtparti har man anbragt en liten segmentformig gafvel. Någon konstnärligt karaktäriserad portal finnes här icke. De smala flyglarna, hvilkas yttre långsidor gå i flykt med hufvudbyggnadens kortsidor, sluta med höga spetsiga osmyckade gafvelrösten. Samtliga byggnader äro hvitputsade, så när dock som på midtbyggnadens bakre sida. Där visar sig i tegelytan en mycket egendomlig dekoration, nämligen stora sjuuddiga stjärnor af sandsten i fem rader öfver hela ytan, liksom äfven åtskil-

liga af fönstren äro omgifna af sju stora uddar. Den sjuuddiga stjärnan är det Gyllenstiernska vapnet, och dekoreringen vill naturligtvis syfta på en Gyllenstiernsk possession. Den berättas ha tillkommit under den korta tid vid 1600-talets slut (1694—1702) riksrådet Kristoffer Gyllenstierna (jämte fältmarskalken Gustaf Banérs änka och arfvingar)innehadegodset. Faktiskt är den gammal, ty den stammar från den tid, då byggnaden ännu var trevånig och då de nuvarande flyglarna icke funnos. Omedelbart under takgesimsen finna vi nämligen uddar och spår af dylika, som tillhört ytterligare en rad af stjärnor, hvilka försvunno vid den tredje våningens nedbrytande. Äfven framsidan har att döma af gjorda iakttagelser å blottade murytor mellan hufvudbyggnaden och flyglarna samma originella ornering under putsen. Slå vi upp i Burman-Fischer (»Prospekter öfver åtskilliga märkvärdiga byggnader, säterier och herregårdar i Skåne»), finna vi Krapperups corps-de-logis utgöras af en tre våningar hög byggnad med ett litet åttkantigt lanterninartadt torn på taket. I sydvästra hörnet reser sig ett högt åttasidigt, med en liten kupol afslutadt torn, och vid framsidan (den östra) se vi tvenne låga, men rätt långa flyglar, framtill sammanbundna af en mur. Den södra af dessa är — som det ser ut — en grundmurad tvåvånig länga med platt tak, till hvilket tillträde kan ske genom en dörr från midtbyggnadens tredje våning, den norra är en korsverkslänga, afsedd för bryggghus, visthusbodar o. s. v. Utanför den nyssnämnda muren stå vid längornas kortsidor ett par små torn, det södra åttkantigt, det norra fyrkantigt och utan tak. I sina hufvuddrag torde väl denna bild återge det verkliga vid den tid då Burmans teckningar uppstodo, ehuru det måste påpekas, att de Burman-Fischerska »prospekterna» i regeln äro synnerligen schematiskt hållna. De väsentligaste dragen får man väl dock antaga vara riktiga. Linné berättar i sin »Skånska resa» (1751) följande om Krapperup, hvilket ju i det stora hela synes stämma med afbildningen: »Huset, grundmuradt, omgifver gården på tre sidor och förmentes vara två hundra år gammalt. Ett åttkantigt muradt torn stod vid södra hörnet och ett dylikt på ändan af södra flygeln. Gården var omgifven af en djup graf». Den karaktär Krapperups slott nu mer visar, stammar från 1790-talet. Krapperup var då fideikommiss i släkten von Kochen, från hvilken det sedan öfvergick till den Gyllenstiernska. Det synes vid denna restaurering varit angeläget att så mycket som möjligt modernisera det hela. De gamla åttkantiga tornen försvunno, hufvudbyggnaden miste sin öfversta våning, i stället för den gamla korsverkslängan uppstod en stenflygel, som fick samma bredd som den redan befintliga södra, hvilken för öfrigt ombyggdes. Båda fingo höga, smala tak, och äfven midtbyggnadens tak blef högre än förut. Rester af den tredje våningens yttermur ses ännu å vinden, där flyglarna utspringa från hufvudbyggnaden.*

Bron och vallgrafven.

Krapperups slott från väster.

När det äldsta stenhuset här byggdes, finnes — liksom vid så många andra skånska slott — ingen uppgift om. När Burman 1680 afteckнade det, var det säkert ombyggdt. Sannolikt stammar det nämligen från 1500-talets senare

* Enl. Ljunggren skulle tredje våningen tidigare nedbrutits. Att döma af dessa murrester torde dock nedbrytandet skett i samband med de n. v. flyglarnes uppbyggnad.

hälft, från Podebusk'arnes dagar, men en ombyggnad har här, liksom vid Vegeholm och andra slott, efter midten af det följande seklet, beröfvat det dess höga gafvelrösten, försedt det med en liten låg trekantig frontespis, ett litet lanternintorn på taket m. m. Huru detta stenhus dessförinnan tedde sig, kunna vi naturligtvis ej med någon axiomatisk visshet yttra oss om. Det å Burmans teckning i sydvästra hörnet utspringande tornet har varit ett försvarstorn. Det höga vattentaket har rest sig mellan aftrappade gafvelrösten. Skillnaden i höjd mellan tornet äro nu mer borta. Men en vacker park breder i slottets omedelbara närhet sin lummiga skugga.

Hufvudbyggnaden är, som vi sett, i våra dagar tvåvånig. Dess källarvåning, som erbjuder flera stora vackra korshvälfda rum, har ej osannolikt ursprungligen varit afsedd för köksafdelningen, förutom förrådsrum. I de synnerligen tjocka murarne löpa på sina håll trummor från vindsvåningen ända ned till denna källarvåning, ja, i ett fall uppges en dylik trumma fortsätta *under* kanalen utanför, något som jag dock ej varit i

Krapperups slott från söder.

och det senare taket framträder ju å afbildningen synnerligen bjärt. Fönstren ha varit mindre. Det är ej omöjligt att längor (delvis af korsverkskonstruktion) ursprungligen helt omslutit gårdsplatsen, och det hela, som än i dag, omgifvits af vatten. Försvarssynpunkten har således äfven här en gång gjort sig starkt gällande. Men nya tider kommo, då dylika hänsyn ansågos föråldrade. Man älskade öppna, ljusa gårdar, ökade fönstrens antal och förstorade dessa, och huru direkt man önskade träda i beröring med den närmaste omgifningen, därom vittna de konstmässiga trädgårdsanläggningar med rabatter, gräsplaner, häckar i de sirligaste ornamentliknande former, som nu uppstodo. Å Burmans nämnda teckning af Krapperup se vi anläggningar af detta slag. Dessa tillfälle att konstatera. Sannolikt ha de utmynnat i kanalen.

I första våningen beträda vi först en lång smal vestibul, från hvilken en intill yttermuren anbragt dubbeltrappa — till sin art alldeles öfverensstämmande med *utvändigt* anbragta dubbeltrappor — för upp till andra våningen. En lyckligare lösning af trapp-problemet skulle väl nog kunna tänkas. Emellertid verkar den förhandenvarande ganska originell.

Vi komma nu upp i en stor luftig hall af rätt långsträckt form. Denna möblerade och med målningar dekorerade hall bildar en rymlig förbindelseled mellan rummen omkring. Som af planen framgår, ligger till vänster matsalen, till höger närmast ett entrérum samt från matsalen

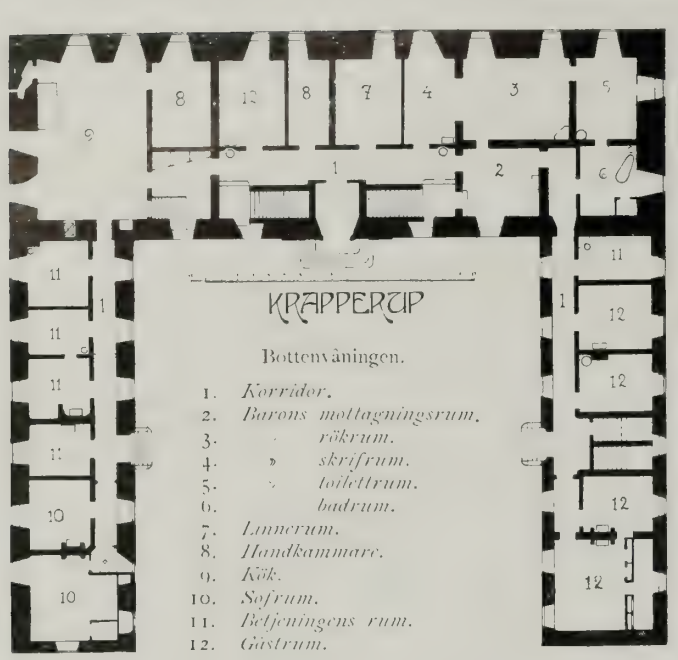

parallellt med hallen det s. k. stenrummet och salongen och därpå förmaket — i förbindelse med nyssnämnda entrérum — samt ytterst friherrinnans skrifrum.

Den södra flygelns öfvervåning har bl. a. tvenne stora rum, det s. k. hvardagsrummet, som fordom jämte det tillstötande serveringsrummet var salong (den n. v. var då bibliotek), samt sängkammaren. Den norra flygeln innehåller gästrum af olika storlek. I hufvudbyggnadens nedre våning ligga längst åt norr barons rum.

Men vi återgå till de förnämsta gemaken. Dessa äro förnämt och ·gediget möblerade, äfven med värdefulla möbelföremål af *äldre* datum. Så står t. ex. i matsalen ett gammalt ekskåp i holländsk stil, med tillbakaträdande öfverdel och med hermer uppbärande dettas framskjutande takstycke. Skåpet har kraftiga, något grofva skulpturer och har uppstått i Danmark år 1646. Här står äfven en kista af cederträ med figurscener och ornament, tecknade å ljus botten. Den är af danskt ursprung och tillhör en ganska bekant, originellt utpräglad typ från 1500-talet. En liknande finnes i Kulturhist. museet i Lund. Salongen har en empiremöbel i hvitt och guld med klädsel af rödt blommigt sidentyg. Hit höra äfven ett par magnifika spegelbord, hvilkas ben upptill sluta i lejonhufvuden. Speglarne äro i något äldre, rikare stil, medan det i yppig träskulptur prunkande bordet framför den långa empiresoffan är i barockstil. I förmaket lägga vi särskildt märke till de präktiga speglarne och lampetterna i rokoko. Den lilla 1700-tals sekretären (i »Louis XVI») är en i Paris gjord kopia efter ett original i South-Kensington-museet i London. Stenrummet har sitt namn efter de stora montrer med stenåldersfynd där finnas. I det s. k. hvardagsrummet träffa vi t. ex. utom empire-möbler ett par synnerligen vackra rokokobyråar, båda alldeles lika, med ganska stora beslag samt marmorskifvor. Äfven många andra intressanta gamla möbelföremål skulle kunna nämnas, t. ex. ett par ekstolar med Gyllenstiernska vapnet och årtalet 1636, men vi lämna möbelkapitlet för att i stället fästa oss vid Krapperups stolthet, dess ovanligt haltfulla *porträttsamling*, som både ur personhistorisk och konsthistorisk synpunkt är ägnad att tilldraga sig det största intresse.

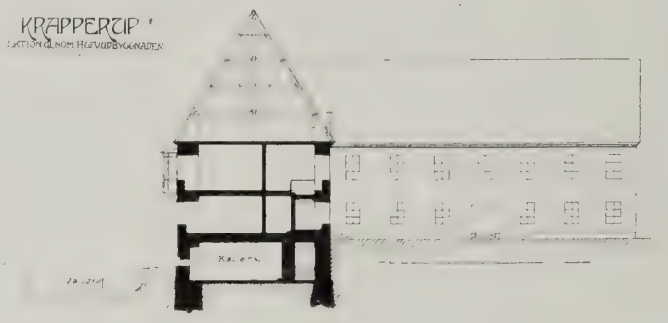

Samlingen består af dels svenska, dels danska porträtt och uppgår till c:a hundra stycken. Flera af våra mest kända och uppskattade porträttmålare från äldre tider äro här ypperligt företrädda.

Af den svenska storhetstidens konstnärer möta oss särskildt *Ehrenstrahl* och *David von Krafft*. Från den förre härrör det stora porträttet af presidenten och fältmarskalken grefve Nils Karlsson Gyllenstierna i yngre år, ett präktigt barockkonterfej i röd mantel. Den afbildade lutar sig mot en antik piedestal. Hållningen erinrar om Erik Dahlbergs porträtt i Uppsala. Den fint afvägda

färgstämningen och den stora omsorgen i alla detaljer föra porträttet, som är en osignerad replik, sannolikt till mediet af 1660-talet. Ett par senare Ehrenstrahlska dukar äro porträtten af assessor Jakob Henrik Hildebrand samt hans hustru Florentina van Rhæden tot Drakenstein, båda signerade »D. Klöker Ehrenstrahl 1684». Dessa porträtt — i målade ovaler — äro synnerligen mörkt hållna, af en rätt kraftig karaktärisering och på det hela af en typ, som synes påverkats af de samtida Mijtenska porträtten. Fältmarskalken Nils Gyllenstierna som sjuttioårig, men obruten och karsk som det anstår en äkta gammal karolin se vi på ett stort porträtt af David von Krafft, Karl XII:s och karolinernas målare. På dukens baksida har denne egenhändigt skrifvit, att porträttet målats i Lund 1718 på kung Karls befallning. Denna bild är en af de allra bästa jag sett från konstnärens senare år, något dunkel i tonen, af en fin gråtonighet samt utförd med en omsorg och en kärlek, som vittnar om, hvad den gamle utslitne mästaren ändock på sistone kunde, när det gällde.

Hallen (d. 1 a plan).

Värdefulla osignerade 1600-talsporträtt finnas för öfrigt många, t. ex. det af öfverstlöjtnant Karl Gyllenstierna († 1500), till hvilket Sebastian Boudon utfört originalet. Det lilla blonda porträttet af grefve Karl Gyllenstierna till Steninge († 1723) förefaller vara af någon miniatyrmålare från 1600-talets senare decennium.

Ett porträtt af Kristoffer von Kochen, far till fideikommissets stiftare, är signeradt med en litet otydlig signatur, som vid första ögonkastet ter sig som »Hoyenek fecit», men möjligen kan läsas »Hoye, Nik. fecit», som skulle visa hän på en i Wien verksam porträtt- och historiemålare *Nikolaus van Hoy* l. *Hoye* († 1710). Kristoffer von Kochen var en tid svensk ambassadör i Petersburg.

En efterföljare till Krafft blef *Johan Henrik Scheffel,* tyskfödd liksom denne. Hofmålareämbetet gafs dock åt *Georg Engelhardt Schröder,* men den förre synes i långt större utsträckning anlitats som de högre klassernas porträttör.

Krapperup-samlingen innehåller ej mindre än fem signerade »Scheffelar» förutom några osignerade. Till de förra hör konterfejet af fideikommisstiftaren P. G. von Kochen, (från 1724), porträtter af J. H. von Kochen och hans hustru (från 1740) samt af Krist. Reuterholm (från 1760) och af den i landsflykt aflidne grefve Johan Gyllenstierna (från 1736). Det sistnämnda är det bästa bland dem alla, ett koloristiskt utmärkt konterfej i en lysande blå mantel. Jag har sällan sett Scheffel så till sin fördel som i denna bild. Konstnären lefde långt in på den gustavianska tiden, ehuru vi ej kunna räkna honom till detta skedes typiska målare. Men äfven dessa sakna vi ingalunda på Krapperup. Här finna vi t. ex. en af de mest anlitade af dessa *Per Krafft d. ä.,* som framträder med ej mindre än två signerade bilder och en osignerad, pendant till en af dem. Krafft var, som bekant, en mycket solid talang, som i Paris varit Roslins lärjunge och af honom inhämtat konsten att skickligt återge dräkten och andra accessoirer. Roslins elegans når han dock sällan. Från tiden omedelbart efter hans återkomst till Sverge stamma porträtten af Kristoffer von Kochen och hans hustru, f. von Düben, nämligen från 1769. I den förra spelar den lilafärgade sidenrocken en viss roll. Damporträttet är en kopia efter en pastell af Gustaf Lundberg, som af allt att döma äfvenledes är af Krafft. Det i salongen befintliga porträttet af grefve Nils Bjelke († 1792) är signeradt »Krafft 1772», men är det förra underlägset. Den rödbrusiga karnation, som målaren ofta begåfvar sina modeller med, framträder här mycket oharmoniskt mot den ljust lilafärgade rocken.

En samtida till Krafft, *Anders Eklund,* har signerat porträttet af Maria Reuterholm, f. Gyllenstierna. Kraffts egentlige medtäflare, Lo-

renz Pasch d. y., som mer än denne för oss skildrar tidens aristokrater, återfinnes ej i någon signerad bild och, så vidt jag kan se, ej heller i någon osignerad, däremot har hans syster *Ulrika Fredrika Pasch* signerat ett porträtt af fröken Eleonora Stjernstedt († 1743) efter ett original af *Johan Henrik Cornelius*, hvars stolta ceremoniporträtt på Gripsholm af Adolf Fredrik med den som en påfågelstjärt utbredda manteln hör till hans mest bekanta skapelser. Från ett af det adertonde seklets senaste år härrör slutligen en bröstbild af den då åldrige riksmarskalken grefve Göran Gyllenstierna († 1799), samme man, hvilken Lorenz Pasch förhärligat i det ståtliga ceremoniporträttet i Juridiska fakultetens rum i Uppsala universitetshus. Porträttet på Krapperup är särdeles nobelt karaktäriseradt, och dess kvalitet låter oss genast ana någon af tidens mera kända mästare. Men hvilken? Den signatur bilden (till höger å framsidan) bär, nämligen *Wmr* hänvisar emellertid till den berömde kosmopolitiske porträttören *Adolf Ulrik Wertmüller*, som 1797—99 besökte sitt fädernesland efter 25 års frånvaro (i Paris, Spanien, Amerika) och under vistelsen i Sverige utförde en hel del porträtt af framstående svenskar. Härmed stämmer äfven den afbildades höga ålder. Ansiktet o. a. visar det glatta, eleganta föredragningssätt, som kännetecknar Wertmüller. Den mörka bakgrundens, liksom dräktens öfvermålningar stamma från en ringare »artist».

Salongen (nr 4 å planen).

Modernare porträtt förbjuder utrymmet oss att här vidare ingå på. Jag tillägger blott, att den n. v. fideikommissinnehafvarens, friherre Nils Gyllenstierna, porträtt målats af den högt begåfvade, för några år sedan »upptäckte» *Åkesson* (ett clair-obscure-porträtt i brunt), friherrinnan Gyllenstiernas, f. Stjernstedt, af dansken *Middelbo* och — till häst — af svensken *Johan Arsenius* samt fröken Ebba Gyllenstiernas af *Elisabeth Keyser*.

Äfven bör nämnas, att samlingen af äldre danska porträtt är synnerligen betydande. Detta kommer sig egentligen däraf, att — utom det, att den Gyllenstiernska ätten har danskt ursprung — Bjersgårds fideikommiss, som äfven innehafves af friherre Nils Gyllenstierna, ända till 1740 innehades och beboddes af danska Gyllenstiernor, hvilket år det genom testamente af Margareta Sofia Gyllenstierna (änka efter den 1710 på grund af sina i slaget vid Helsingborg erhållna sår aflidne öfverste Hästesko) öfvergick till mannens vän och vapenbroder Axel Erik Gyllenstierna. Orsaken skulle varit den, att hon, som mistat sina tre söner i tidig ålder, ej ville se gården komma i någon annan släkts ägo.

Af de äldre danska konterfejen är det särskildt två, som äro af konstnärligt intresse, nämligen porträttet af Ebbe Gyllenstierna, »gossen med det röda håret», och den stora, litet pompösa bilden af Olof Parsberg. Det är de båda hofmålarne holländarna *Karl van Mander d. y.* och *Abraham Wuchters* vi närmast ha att tänka på vid bestämmandet af dessa bilders härkomst.

Bland porträtten finnes slutligen ett och annat, (som i likhet med det redan nämnda af van Hoye utförda) är måladt i Tyskland eller Nederländerna. Särskildt misstänker jag en bröstbild af en äldre man i svart dräkt med ringkrage vara af flandriskt och, närmare bestämdt, af Rubenskt ursprung. Åtminstone kan den härröra från någon af den store Antwerpen-mästaren påverkad konstnär.

De af samlingens taflor, som ej äro porträtt, äro betydligt färre till antalet. Af äldre dukar förtjänar nämnas ett stort flamländskt stilleben framställande ett salustånd med fisk, och af moderna större målningar en religiös bild af *Gustaf Cederström* (fr. 1895) återgifvande »Kristus predikar på vattnet» med motiv från Arild och dess fiskarbefolkning. Och hvad slutligen skulpturen angår må här nämnas en af *Pierre L'archevêque* signerad gipsmedaljong af prins Fredrik Adolf samt några skulpturer af *Rolf Adlersparre*, däribland en mycket liffull, väl studerad djurskulptur (ett hundporträtt).

Med dessa antydningar få vi nöja oss. För den som skrifver detta, har det varit ett lärorikt nöje att taga del af den värderika porträttsamlingen. Hvarje porträtt har varit nedtaget och undersökt. Det, som äfven för en större publik

kan vara af intresse, har här för första gången meddelats. De många signaturerna torde ej ens principiella tviflare kunna förneka.

Krapperups fideikommiss, liksom äfven Bjersgårds, innehafves f. n., som redan nämnts, af hofjägmästaren friherre *Nils Gyllenstierna*, af ätten Gyllenstierna till Lundholm, (f. 1855), äldre son af friherre *Karl Gyllenstierna* och Beata Rosenstjerna och sedan 1881 gift med friherrinnan Ellen Stjernstedt. Friherre Karl Gyllenstierna, som dog år 1866, var son af kammarherren friherre *Nils Kristoffer Gyllenstierna* och friherrinnan Viveka Sture. Friherre Nils Kristoffer tillträdde 1823 Bjersgård efter sin farbroder landshöfdingen Axel Erik Gyllenstierna, död ogift nämnda år, och blef 1841 innehafvare af Krapperup. Han ägnade sig bl. a. åt naturvetenskapliga sysselsättningar och har donerat samlingar till Lunds zoologiska museum. Hans död inträffade 1865. Det var genom dennes far öfversten friherre *Karl Kristoffer* († 1811) som Krapperup kom i den Gyllenstiernska familjens ägo. Han var nämligen gift med Eleonora Antoinette Florentina von Kochen, dotter af kanslirådet friherre *Kristoffer von Kochen* och Lovisa Amalia von Düben. Med kanslirådet, som afled 1809, utslocknade den friherrliga ätten von Kochen på svärdssidan. Krapperup hade denne fått af sin farbroder, kaptenen *Petter Gotthard von Kochen* († 1769), som är fideikommisset Krapperups stiftare. Tillsammans med sin bror hofkansleren Johan Henrik hade denne köpt ägendomen 1734, men blef ägare af hela Krapperup först 1755, hvilket år äfven fideikommisset stiftades. Krapperup hade nu åter blifvit ett släktgods som det sedan 1668 ej varit, utan från detta år genom köp gått i olika händer. Äfven några uppgifter om dess äldre öden må här lämnas.

Matsalen om 6 å planen

Krapperups anor gå långt, långt tillbaka.

Den första släkt, i hvars ägo det allt sedan tusentalet uppges varit, var Krognos (med »örnflykten» — örnvingen — i vapnet). Enligt *Danmarks Adels Aarbog X*, användes ej detta namn af släkten, som dock därmed i senare vapen- och släktböcker betecknats. Vid 1300-talets midt nämnes *Stig Pedersen* af denna släkt som ägare. Han dog 1353 och lämnade gården till sonen *Peder Stigsen*, danskt riksråd, från hvilken den gick till hans son *Stig*, om hvilken en del underrättelser finnas. Han undertecknade t. ex. skåningarnas hyllningsakt till drottning Margareta 1387, köpte Bollerups hufvudgård af Jep Axelsen Thott 1401 etc. Han lefde ännu 1412. Hans grafsten finnes i Lunds domkyrka. Arfvinge blef sonen *Olof Stigsen*, kallad »den rike». Om dennes tredje hustru finnes en gammal historia, att hon sökte utge sig för att ha födt ett barn, som dock omedelbart skulle ha dödt och begrafts, allt i syftet att tillskansa sig gården före sin styfson *Stig Olofsen*, som likväl — sedan bedrägeriet med »sandpåsen» uppdagats — blef Krapperups herre. Denne Stig, som 1436 blef riddare, räknas (i »Aarbogen») som stamfader för den »nyere Slægt». Han dog år 1461. Äfven sonen *Olof Stigsen* († 1507) skrifver sig till Krapperup och Bollerup. Med sin andra hustru Anna Gyllenstierna († 1545) hade han sönerna Stig och Mauritz samt döttrarna Anna och Pernilla. Sonen Stig »drog af landet till Tyskland», Mauritz († 1550) skrifver sig, liksom systern Anna, till Krapperup. Denna gifte sig 1517 med *Claus Podebusk* († 1540) och därmed går godset öfver till en ny släkt. Den siste manlige Krognos-ättlingen var Olof Mauritzen, som afled 1573 och begrofs i Ringsteds kyrka.

Släkten Podebusk (Putbus) stammade från Rügen. Efter riksrådet Claus Podebusk och hans hustru (död efter 1571) gick Krapperup till sonen *Mauritz* († 1593) och från denne till *Claus Mauritzen*, »den rike» kallad, död på Krapperup 1616. Med sin hustru Sofia Ulfstand hade han sönerna Mauritz och Henrik. Den äldste landsförvistes 1624 för åtskilliga grofva brott och dog som öfverste i kejserlig tjänst. Den yngre blef lands-

kommissarie på Fyen. Deras syster *Margareta* gifte sig 1621 med *Fredrik Rantzau,* »general vid fotfolket, domherre i Hamburg och en vidtberest och tapper herre». Han utlöste sina svågrars och svägerskors lotter i gården, som efter hans död öfvergick till hans andra hustru *Ida Skell* och därpå till sonen *Henrik Rantzau.* Efter Skånes svenskblifvande behölls Krapperup en tid, men såldes slutligen 1668 (ej 1674) till fältherren Jacob De la Gardies dotter *Maria Sofia De la Gardie,* änka efter riksrådet Gustaf Gabrielson Oxenstierna, »den rödhårige». Grefvinnan De la Gardie var en af sin tids mest företagsamma svenska kvinnor. Hon ägnade sig med en bland den tidens adelsdamer sällsynt energi åt industrien, återupptog Höganäs stenkolsverk — ej osannolikt var det i detta syfte hon köpte Krapperup — anlade klädesfabriker, messingsbruk m. m. vid sitt gods Tyresö i Stockholms skärgård o. s. v. Efter hennes död (1694) ärfdes Krapperup af svärsonen riksrådet *Kristoffer Gyllenstierna* och dottern *Märta Elisabeth,* änka efter fältmarskalken *Gustaf Banér.* Från Gyllenstierna och Märta Elisabeths arfvingar öfvergick det snart därpå (1702) genom köp till den tyskfödde köpmannen *Henrik Jacob Hildebrand.* Huru det sedan gick ur hand i hand, tills det slutligen efter växlande öden på nytt blef ett släktgods och fideikommiss, torde vara af mindre intresse. Som redan är omtaladt, kom det från familjen von Kochen till den Gyllenstiernska släkten. Den n. v. innehafvaren är den tredje fideikommissarien i ordningen med detta namn och, då han har trenne söner, finnes det alltså den största utsikt, att godset i lång tid skall bevaras inom denna familj af en af våra historiskt märkligaste ätter.

Krapperups gods är ett af de största godskomplexen i Skåne, ehuru splittradt på många olika håll. Godsets jordbruksfastigheter endast i Brunnby socken, där sätesgården (å $3^1/_2$ mtl) ligger, äro (1908) taxerade till 1,154,800 kr., annan därvarande fastighet till 59,400 kr. I Malmöhus län äro för öfrigt inom följande socknar delar af godset belägna: Allerum, Bårslöf, Farhult, Fjerrestad, Fleminge, Helsingborg, Jönstorp, Kattarp, Raus, Kvistofta, Välinge, Väsby. Det i Kristianstads län belägna godset träffas i Grefvie, Hjärnarps, Houfs, V. Karups och Rebbelberga socknar. Slutligen ligger äfven en godsdel i Voxtorps socken af Hallands län. Friherre Gyllenstiernas enskilda ägendom i Brunnby socken är taxerad till 99,200 kr. I sin helhet är fideikommisset Krapperup för jordbruksfastighet taxeradt till 3,296,100 kr. och för annan fastighet till 74,600 kr. Här må äfven nämnas, att det andra stora Gyllenstiernska fideikommisset i Skåne, nämligen det förut redan omnämnda Bjersgård, är taxeradt till 1,585,000 kr. Som en intressant belysning till den stegring dessa ägendomar i värde undergått sedan år 1866, må slutligen tilläggas, att Krapperup detta år taxerades till 1,277,100 kr. och Bjersgård till endast 541,200 kr. (Totalskillnaden mellan båda ägendomarnas sammanlagda taxeringsvärde då och nu uppgår alltså till ej mindre än 3,147,600 kr.).

Vi kunna ej lämna Krapperup utan att ännu en gång erinra om dess härliga omgifningar. De sedan gammalt vid Kullen naturskönt liggande fisklägena Mölle, Arild, Lerhamn, Nyhamn ha börjat utveckla sig till lifliga badorter, som den nya järnvägen Höganäs—Mölle kommer att ge ett ännu större uppsving. Berömda äro redan det tjusande Arild och det mer storslagna Mölle. Det senare besökes årligen af en mängd badgäster från Danmark och Tyskland. Kanske i en framtid här fashionabla badorter af rang komma att växa upp. Om det är så önskvärdt, är dock ovisst. Den idylliska friden kring det vackra Krapperup är nog då längesedan ett minne.

Kattegat och Kullaberg vid Krapperup.

BARSEBÄCK

BARSEBÄCKS SOCKEN, HARJAGERS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Vid Öresund, ej långt från det romantiska Borgeby, ligger det gamla herresätet Barsebäck, omsusadt af friska hafsvindar. Trakten är visserligen kal, men dess långa höjningar och sänkningar, ett och annat skogsparti och de vanligen i rik och lummig grönska inbäddade gårdarne bryta enformigheten. Den omedelbara närheten till hafvet skänker den dock dess förnämsta behag.

Barsebäck är nu sedan år 1767 ett Hamiltonskt fideikommiss, men har fordom varit i händerna på de gamla danska släkterna Brock, Ulfstand, Podebusk och Thott. Här har också fordomdags funnits en borg, erinrande om Glimmingehus. Sedan 1889 har den dock fullständigt uppgått i den moderna i hollänsk renässansstil af den danske arkitekten *Gransow* uppförda slottsbyggnaden. Men före denna tid fanns ganska tydliga spår af den gamla borgen, äfven efter den af excellensen grefve Hamilton, vid

Barsebäcks slott från öster.

midten af 1700-talet utförda restaureringen, då hufvudbyggnaden fick en tredje våning, stora fönsterlufter och nya trappanläggningar både in- och utvändigt. I Ljunggrens »Skånska herrgårdar» få vi en ganska god föreställning om dess utseende efter denna ombyggnad (se äfven vår bild å sid. 36). Den Burman-Fischerska afbildningen (från 1680) (se sid. 33) visar åter en kringbyggd borggård, omgifven af vattengrafvar. Hufvudbyggnaden har på bilden hög takresning med snirklade gaflar samt vindskupor. Denna anordning härrör dock från 1600-talet. Ursprungligen hade säkert detta hus trappgaflar, då det antagligen förskrifver sig från 1500-talets början. Materialet i dess murar är klufven gråsten. Vid den af fältmarskalken Hamilton utförda restaureringen nedrefvos de kringbyggda ladugårdarne, så när som på en västlig flygel af gråsten och tegel. Ladugårdarne förlades längre åt norr, öster och väster om vägen, som för rakt fram till slottet. De i väster belägna byggnaderna ha i senaste tid nedrifvits. Af de dubbla vallgrafvar, som omgåfvo borgen, ser man ännu i dag spår. De yttre kanalerna skönjas nämligen dels framför slottet, dels omkring den härliga parken söder om detsamma med dess ståtliga, af fältmarskalken planterade almalléer.

Grefvinnan Elsa Hamilton, född Wachtmeister.

Löjtnanten Grefve Adolf Hamilton.

Den moderna slottsbyggnaden, som tillkommit på initiativ af den förre fideikommiss-innehafvaren grefve Adolf Gustaf Wathier Hamilton, består af en tre våningar hög midtbyggnad med höga snirkelförsedda gaflar, en likaledes volutomgifven frontespis åt gårdssidan samt murade verandor åt såväl gårdsplanen som parken. Detta ganska mäktiga midtparti omges af flyglar, så väl åt den ena som den andra sidan framspringande tämligen breda tvåvåningsflyglar med gaflar af samma karaktär som hufvudpartiets samt hvardera med ett från långsidan framskjutande gafvelkrönt utsprång. Ett mindre med en balkong afslutadt framsprång finnes ock på deras åt trädgården vända kortsida. Kraftiga gesimser fördela horisontalt de hvitputsade ytorna. Fönstren i hufvudvåningen ha kraftiga gafvelkrön. Sirgaflarne prydas äfven af ankarjärn. Parken med sina stämningsfulla alléer, som erinra oss om

Barsebäcks slott från söder.

skeppen i en högvälfd gotisk dôm, är berömd för sina sällsynta trädslag. Där finnes t. ex. det sällsynta tulpanträdet. Det monument, som här upprests till minnet af fältmarskalken och excellensen grefve Hamilton, hör likaledes till dess märkligare prydnader, med en fläkt af l'ancien regime omkring sig. Det utgöres af en obelisk, hvilande på klot och placerad på ett postament, till hvilket tre trappsteg föra upp. På den i sandsten utförda obelisken är en lagerkrans mejslad. Granitsockeln bär följande inskription: »Tacksamma barn hafva rest denna vård åt Gustaf David Hamilton, f. 1699, d. 1788, och dess fru J. H. Hildebrand, f. 1717, död 1769. — Hvilkas minne lefver — I välgörande inrättningar — För Barsebäcks socken». Det torde nog ej vara utan sin sanning, att, såsom Martin Weibull uttrycker sig, den gamle fältmarskalkens fredliga verksamhet på Barsebäck burit vida bättre och gagneligare frukter än hela hans bekanta kampanj i Mark Brandenburg år 1758.

Barsebäcks slott före 1889.

I slottsbyggnadens nedre våning träffa vi grefvens förmak, biblioteket, grefvinnans skrifrum, biljarden, grefvens skrifrum, en mindre frukostmatsal, gästrum m. m. En präktig, luftig trappuppgång för upp till öfre våningens gemak: salongen, galleriet, matsalen, sängkammaren o. s. v.

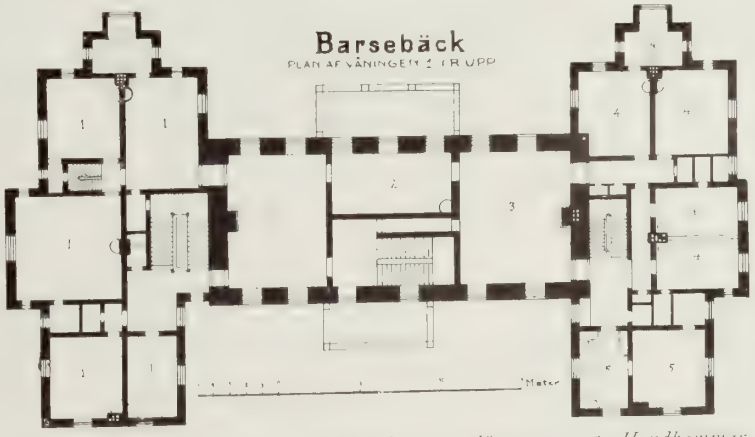

1. *Sofrum.* — 2. *Salongen.* — 3. *Matsal.* 4. *Gästrum.* 5. *Handkammare.*

Redan i den nedre våningen möter man mycket af värde och intresse, och öfver hufvud taget är målarkonsten på Barsebäck rikt och förnämt representerad.

I grefvens förmak upptäcka vi t. ex. ett par holländare: en »Kärleksscen», som erinrar oss om *Gottfried Schalken,* samt ett s. k. »soldat- och sällskapsstycke» i *Dirk Hals'* och *Pieter Coddes* art. Äfven ett Karl XII:s porträtt intresserar oss. Det är en bröstbild af den från *David von Krafft* stammande s. k. Lunda-typen (af 1717). Porträttet kan mycket väl härröra från Krafft atelier och förefaller ursprungligen tillhört ett helfigursporträtt; i senare tid har det vid någon restaurering blifvit väl mycket påmåladt. Biljardrummet prydes äfven af en del äldre porträtt, såsom bl. a. af ett par damporträtt från 1700-talets början, framställande medlemmar af den engelska släkten Hamilton, ett synnerligen karaktärsfullt porträtt af landshöfdingen grefve W. Hamilton, signeradt af *Per Krafft d. y.* En modellstudie (en gammal gubbe) af fröken *Hedvig Hamilton,* är utförd med mycken verv. I samma rum förvaras en bössa och ett par pistoler, inlagda med rokoko-ornament i guld och silfver, en skänk till excellensen Hamilton af danske konungen Fredrik V.

Den skånske målaren *Åkesson* representeras på Barsebäck af ett hästhufvud i naturlig storlek (i grefvens skrifrum), en bild, som enligt uppgift tillhör den unge färgmästarens förstlingsarbeten.

Det förutnämnda frukostrummet hyser äfven en del äldre konterfej. Ett stilleben med en död svan o. a. återger ett stycke af den bekanta stora Snijderska stillebens-taflan på Marsvinsholm, hvaraf en gammal kopia äfven finnes på Börringe.

Gå vi så upp till hufvudvåningen, kasta vi en blick på de trappuppgången dekorerande landskaps- och djurtaflorna af målare som *L. T. Billing* och fransmannen *H. de Beule.*

Salongen och galleriet smyckas af konstmöbler och taflor. Galleriet är särskildt anmärkningsvärdt på grund af sin porträttsamling. Porträtten framställa medlemmar af släkten Hamilton eller med dem besläktade personer. Här se vi t. ex.

fideikommisstiftaren fältmarskalken Hamilton jämte hans gemål, hans sonson hofmarskalken Gustaf Hamilton och dennes maka Fredrika Bonde, båda målade af *Carl Fredrik von Breda.* Hofmarskalkens porträtt är signeradt: »C. F. v. Breda 1814», grefvinnans: »C. F. v. Breda 1809». Båda äro typiska prof på den varma rödflammiga kolorit Breda älskade under sitt senaste skede.

Stora salongen (nr 2 å planen).

Sitt säregna intresse har porträttet af den för sina konung Gustaf III och hans hof beskt kritiserande memoarer bekante kammarherren grefve Adolf Ludvig Hamilton († 1802). Det bär följande inskription: »En upplyst och nitisk medborgare var han, utmärkte sig vid 1789 års riksdag bland patrioterna.» I Barsebäcks bibliotek förvaras hans till flera band uppgående dagböcker och andra handskrifter. Bland galleriets perlor må äfven erinras om en briljant pastell af *Gustaf Lundberg,* framställande en af excellensens mågar, Fleming, medan vi i salongen kunna beundra ett holländskt stilleben, möjligen af den utmärkte *Willem Kalf,* samt en madonna af spansk extraktion. Bland salongens möbler träffa vi t. ex. ett nordtyskt skåp med delvis äkta skulpturer samt en gammal ståklocka med ett magnifikt urfoder i rokokostil. Matsalen har en gammal värdefull italienare, »Nattvarden» af någon lärjunge till *Caravaggio.* Både för sitt personhistoriska och sitt konsthistoriska intresse är dock i synnerhet porträttsamlingen på Barsebäck värd all uppmärksamhet. —

Matsalen (nr 3 å planen).

Barsebäcks gård lär fordomdags ägts af släkten *Barsebäck,* från hvilken det mot 1400-talets slut öfvergick till släkten *Brock.* Från *Lave Brock* gick gården till hans son med Kerstin Hög, *Nils Brock,* efter hvars död 1534 den tillföll den rike, mäktige *Truid Gregersen Ulfstand* (som vi redan känna från Torup) genom dennes gifte med Nils' syster Ida Brock († 1531). Truids rikedomar ökades sedan ofantligt genom hans andra gifte, med den ryktbara Görvel Fadersdotter Sparre. Den borg, som redan tidigt måste uppstått vid Barsebäck, uppfördes dock sannolikt ej af Truid eller dennes son *Nils Truidsen,* hvilken ärfde Barsebäck, utan sannolikt af släkten Brock. Genom Nils' dotter med Margareta Skave, Sofia Ulfstand kom godset till den rika släkten Podebusk, bekant från Krapperups historia. Hon blef nämligen gift med *Claus Mauritzen Podebusk,* som afled på Krapperup 1616. Genom dottern Margaretas gifte med *Fredrik Rantzau* gingo Barsebäck, Krapperup m. m. till denne. Senare kom Barsebäck till släkten Thott, först till riksrådet *Tage Thott,* därefter till dennes son *Ove Thott,* som var gift med Fredrik Rantzaus dotter Margareta. Ove Thotts brorson *Knut Thott*

köpte gården af sin slösaktige farbror. Liksom alla Thottska godsen indrogs den 1678 till svenska kronan, men återlämnades vid fredsslutet. Thott sålde den sedermera först till bröderna *Hans* och *Johan Rosenmark*, men då de visade sig insolventa, till öfverauditören *Johan Langenhjelm*. Dennes änka Anna Katarina Franc gifte sig 1717 med öfverste *Lorentz Kristoffer Stobée*, en då nyligen ur rysk fångenskap under otaliga äfventyr återvänd berömd krigare, som senare blef generalmajor, landshöfding, öfverkommendant i Göteborg och dog 1756. Barsebäck hade han dessförinnan lämnat till sin son af första giftet *Samuel Andreas Stobée*, som 1743 sålde det till fältmarskalken *Gustaf David Hamilton*, i hvars släkt det allt sedan förblifvit. Denne, som var gift med Henriette Jakobina Hildebrand och genom henne förvärfvat sin förmögenhet, stiftade med sin hustru af Barsebäck ett fideikommiss d. 31 januari 1767. Som vi redan varit i tillfälle framhålla, är hans minne på mångfaldigt sätt förknippadt med Barsebäcks. Han afled d. 29 december 1788. Det nya fideikommisset tillträddes då af sonen grefve *Hugo Vilhelm Hamilton*, generallöjtnant och öfverste för Elfsborgs regemente († 1800) och därefter af dennes ende son hofmarskalken grefve *Gustaf Hamilton*. Vid sin död 1854 efterlämnade denne endast fyra döttrar, men ingen son, hvarför process om fideikommisset uppstod mellan äldsta dotterns man grefve M. Stenbock å hans hustrus vägnar och grefve *Adolf Gustaf Wathier Hamilton*, såsom afkomling af fideikommisstiftarens andre son grefve Adolf Ludvig Hamilton. Genom K. Maj:ts dom d. 21 november 1860 tillföll fideikommisset denne, efter hvars död 1889 den äldste sonen grefve *Adolf Gustaf Axel Hamilton* (född 1874) blef fideikommissarie. Sedan 1907 är han gift med grefvinnan Elsa Wachtmeister. —

Barsebäcks fideikommiss omfattar en areal af 7,190 tunnl. o. 7 kpl. och är beläget i Barsebäcks, Hofterups, Västra Karabys och Färingstofta socknar. Taxeringsvärdet å jordbruksfastighet är: i Barsebäcks socken 1,115,900 kr., i Hofterup socken 373,100 kr, i Västra Karabys socken (Alstorp) 30,500 kr, i Färingstofta socken (Karup) 95,000 kr, å annan fastighet: i Barsebäcks socken 20,500 kr samt Alstorps kvarn 5,000, kr, inalles alltså 1,640,000 kr. Patronatsrätten till Barsebäcks och Hofterups pastorat går alternativt mellan fideikommissinnehafvaren och Lunds stifts konsistorium.

Monumentet i parken på Barsebäck.

Efter de af *Fischer* utgifna *Burmanska* teckningarna från 1680 återgifvas här nedan bilderna af Torup, Krapperup, Barsebäck och Svenstorp under hänvisning till de ställen i texten där de omnämnas.

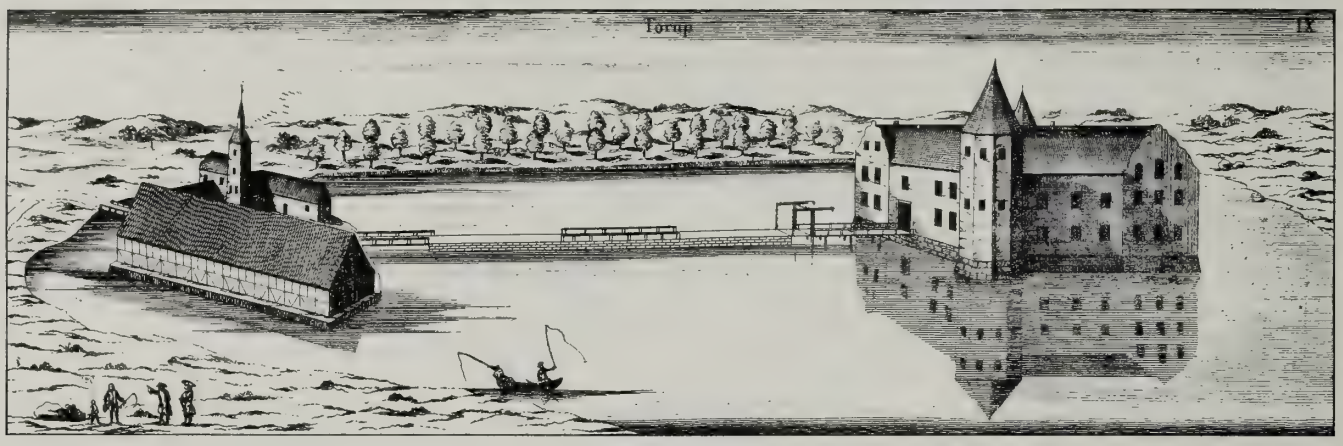

Torup (se sid. 12)

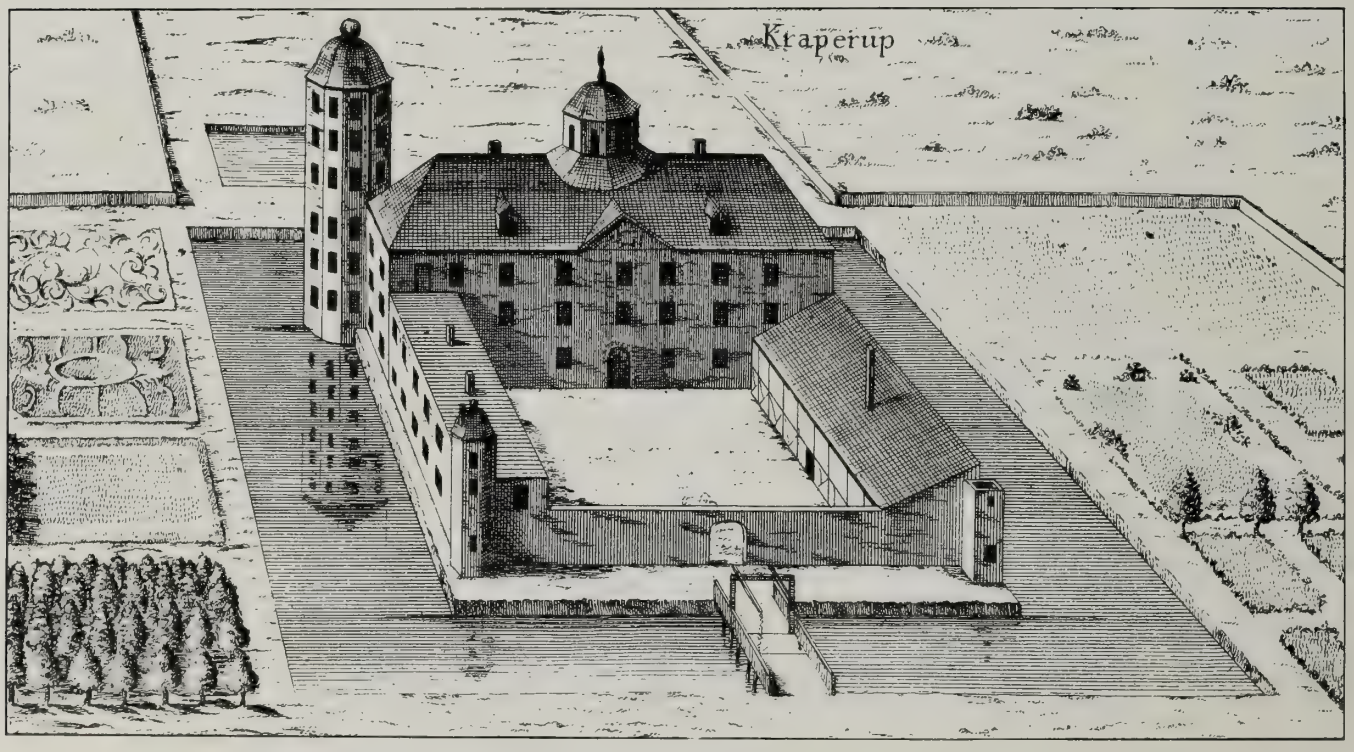

Krapperup (se sid. 25)

Barsebäck (se sid. 34)

Svenstorp (se sid. 20)

BORGEBY

BORGEBY SOCKEN, TORNA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

En mil från Lund ligger Borgeby, lundabiskoparnas fasta borg under den katolska kyrkans sista århundrade i Norden. Här, om någonstädes, borde vi då kunna finna minnen af skånsk medeltidskultur. Och så är också förhållandet. Huru svåra öden Borgeby än undergått, består likväl den dag som är så pass mycket, att vi förmå bilda oss en föreställning om en Birger Gunnarsons trotsiga borg, ja, kanske t. o. m. om ett än äldre fäste. De intressantaste byggnaderna vid Borgeby föra oss därför tillbaka till medeltiden. Vi lära känna borgtyper af högre ålder och af annan karaktär än t. ex. det förut skildrade Torup.

Men dessförinnan må några ord nämnas om gårdens nuvarande allmänna utseende.

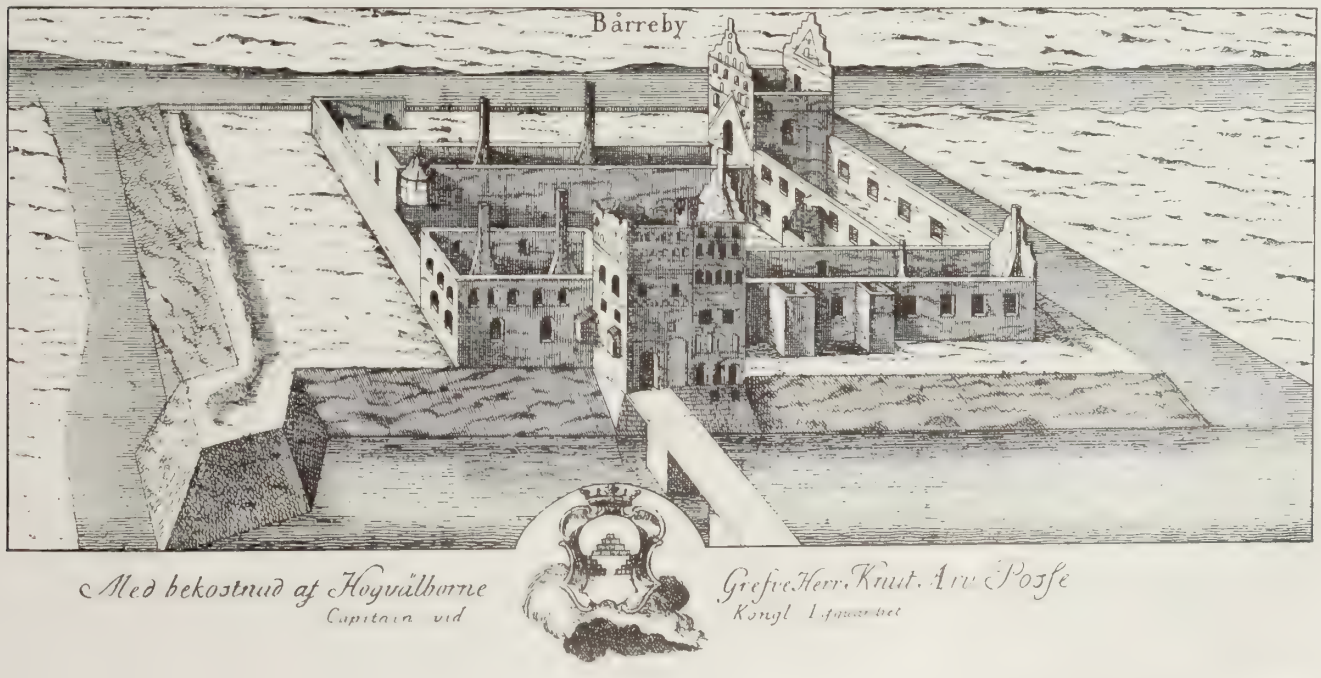

Borgeby 1680 Burman-Fischer.

En kvarts mil från hafvet, vid Löddeåns slingrande lopp och omgifven af den ståtligaste fågelrika park af urgamla bokar, almar och andra trädslag ligga de många olikartade byggnader, som tillsammans bilda Borgeby gård. Vägen för igenom en port i en af ladugårdsbyggnaderna hvilka, ehuru af jämförelsevis senare datum (1700-talet), på gammaldags sätt bilda en fyrkant framför bostadsbyggnaderna. Och genom den hvälfda portgången i den mellersta af de tre byggnader vi då se framför oss, komma vi in på borggården. Denna ovanligt rymliga plats har fordom varit helt och hållet kringbyggd och omgifven af vallar och djupa grafvar. På norra sidan har dock ingen särskild graf behöft att gräfvas, ty där skyddades borgen af den nedanför flytande ån. Af den västra och delvis af den södra vallgrafven se vi ännu de tydligaste spår. Men vallarne äro planerade, hus och murar försvunna och trädalléer framdragna, där fordom befästningar och byggnader sträckte sig. Men ännu kunna vi dock urskilja hela denna anläggnings plan, och ännu finnas de arkitektoniskt värdefullaste resterna kvar. Platsens södra sida upptages nämligen af en länga af trenne olikartade hus, den länga, genom hvilken vi nyss inkommo, och i gårdens nordöstra hörn, reser sig ett ensamt torn, som sedan gammalt går under namnet »Börjes torn». Detta är hvad som återstår. Se vi närmare på de södra byggnaderna finna vi dem utgöras af en långsträckt tegelbyggnad, en våning hög, förutom källarvåningen, samt med höga sandstenssirade gaflar i öster och väster, därnäst af ett smalt tornartadt hus af gråsten och tegel, tre våningar högt utom källarvåningen, med ett framsprång åt söder och en hvälfd genomgång samt byggdt i kant med det förra, så att dess norra sida kommit i linie med tegelhusets södra, slutligen af ett något mindre stenhus, en våning lägre än det nyssnämnda och åt gårdsidan så framryckt, att husets gafvelvägg endast med en mindre del täcker det nyssnämnda husets västra kortsida. Ytterst i väster ligger ett i modern tid tillkommet uthus. De båda nämnda två- och tre-våningsbyggnaderna äro uppförda af gråsten,

Situationsplan.

1. *Porttornhuset med* 2. *dess tillbyggnad.* — 3. *Den nu som boningshus använda östra delen af södra längan.* — 4. *Västra stenhuset.* — 5. *Börjes torn.*

Porttornhuset från söder.

sandsten och tegel. Ursprungligen ha de byggts af föga regelbundna stenblock, men senare, vid olika tillfällen, tillbyggts och restaurerats i tegel, så att t. ex. det mellersta huset nu mer åt söder och väster ofvan grunden visar uteslutande tegelytor.

Porttornhuset och östra delen af södra längan, sedd från söder.

Den långa tegelbyggnaden stammar från 1600-talets midt. »Börjes torn», som öfver en närapå kvadratisk plan reser sig fyra våningar i höjden, skall enligt traditionen vara ett verk af ärkebiskop Birger Gunnarson.* Dess nuvarande utseende härrör likväl från *Helgo Zettervalls* restaurering år 1870. Öfver ingången läsa vi:

År 1500 uppförd af Birger Gunnarsson, Ärkebiskop i Lund. Återställdt och förskönadt af grefve Carl Wachtmeister, Svenskt och norskt statsråd för utrikes ärenden, år 1870.

Mot »förskönningen» ha vi dock alla skäl att ställa oss skeptiska.

Af de nu nämnda husen användes endast det långa tegelhuset som corps de logis. De öfriga brukas som visthusbodar, bagarstuga, brygghus, mangelbod, torkvindar o. s. v.

Det försvunna af borgens forna byggnadskomplex utgöres af en envåningsbyggnad mellan »Börjes torn» och södra längan — den nedrefs på 1860-talet — samt likaledes å norra sidan af ett mindre envåningshus, som vi se å Burman-Fischers afbildning (se sid. 39) af Borgeby, och af hvilket vid en för någon tid sedan företagen gräfning grundvalarne anträffats. Å västra sidan sträckte sig fordom endast en vall och en mur. Den nämnda afbildningen återger gården omkring 1680. Den var då i ett illa tilltygadt skick efter Karl XI:s danska krig, hvarunder Borgeby den 8 maj 1678 brändes och plundrades af en dansk ströfkår. Det tillhörde visserligen den dansksinnade Otto Lindenow, men hade beslagtagits af den svenska kronan och fått svensk besättning. Snart nog återställdes dock gården, då det norra huset lär ha jämnats med marken. Ofvan portingången är å södra sidan årtalet 1708 anbragt i smidesjärn och därunder likaledes ett årtal, nämligen 1826, båda syftande på ett par restaureringar. Vid den förra fingo säkerligen den södra längans hus det utseende de äga ännu i dag. Från denna reparering stamma sannolikt bl. a. de båda äldsta husens takstolar. Men genom dessa ständiga växlingar är det dock alltid något, som bevarats tämligen konstant och som tillåter oss draga rätt vidtgående slutsatser rörande det ursprungliga Borgeby. Det är framför allt det »mellersta stenhuset» eller »porttornhuset», som det också kallas, jämte det mindre i väster tillstötande

Västra stenhuset i södra längan. Från gårdssidan.

* Ärkebiskop 1497—1519.

Porttornhuset från norr.

byggnaden. Det i senare tid så förvanskade ärkebiskop Birgers torn har äfven det sin betydelse, och särskildt dess källarvåning är ännu af gifvet arkitektoniskt intresse.

Den inbördes åldern mellan dessa tre byggnader är kanske ej så lätt att fixera. Brunius antager, att de samtliga stamma från ärkebiskop Birgers tid, d. v. s. från slutet af 1400-talet och början af 1500-talet. Men Borgeby var långt dessförinnan en gård under den ärkebiskopliga stolen i Lund och, så vidt vi kunna döma, redan på 1400-talets midt relativt starkt befästad, ja, namnet Borgeby förekommer redan 1374 och anger, som det synes, en befästad ort. År 1452 belägrades det, intogs och sköflades af Karl VIII Knutsson under dennes bekanta härjningståg i Skåne. Det är ju alls ej omöjligt, att vissa delar af detta Borgeby ha uppgått i ett senare. Fasta stenhus läggas ju ej så lätt i aska. En blick från gårdssidan på den södra längan säger oss genast, att, om vi tänka oss det mellersta stenhuset isoleradt samt utan framsprång och portgenomgång, få vi en borgtyp, som påminner oss om Glimmingehus, fast mindre och enklare. En mer begränsad anläggning får väl vidare anses gå i tiden före en mera vidsträckt; i ett så omfattande komplex, som Borgeby blef, måste en ursprunglig »kärna» finnas eller ha funnits. Vare sig vi studera den Burman-Fischerska afbildningen eller gårdens nuvarande utseende, få vi det bestämda intrycket af, att denna kärna måste vara »porttornhuset». Ensamt för sig bildar detta ett värnkraftigt »fast hus» af tillräcklig storlek att — i sitt ursprungliga skick — kunna hysa en någorlunda manstark besättning. »Börjes torn» kan aldrig med sitt knappa omfång och sina tunna, bräckliga tegelmurar varit afsedt att bilda hufvudvärnet. Det har uppförts som ett vakttorn, ej minst för att kunna speja öfver Löddeströmmens lopp, bort mot det närbelägna hafvet. Det förefaller mig äfven som om delar af »porttornhuset» mycket väl kunna gå tillbaka till tiden *före* Karl Knutssons angrepp. Granska vi muren åt gårdssidan upptäcka vi till höger om ingången en skarf, som går nerifrån och ända upp till takfrisen. Antagligen ha vi här resten af ett ursprungligen kvadratiskt porttorn, som utvidgats åt öster vid något tillfälle, troligen under biskop Birgers tid. Vid 1500-talets början har därjämte det andra stenhuset med sina präktiga, nu försvunna hvalf, af hvilka dock märken finnas, uppstått. Väggstöden erinra om dem i källaren till »Börjes torn».

Vid midten af 1500-talet, då Hans Spegel innehade gården, har sedan en grundlig ombyggnad företagits, som gifvit porttornhuset dess

Börjes torn.

nuvarande utseende. Karaktäristiskt för denna ombyggnad är husens öfre afslutning. Ofvan en hålkälad list äro å det större huset, inbegripet framsprånget, tvenne rader, å det mindre huset en rad breda, låga hvitputsade insänkta bågar anbragta.* Gafvelröstena äro nu mer släta, men ha naturligtvis fordom haft den vanliga trappgafvelformen. Å porthusets yttre sidor är för öfrigt något ofvan murens halfva höjd en hvitputsad rundbågsfris dragen. Ofvan porten se vi spåren efter en dörröppning, afsedd för försvaret. Genom densamma kunde nämligen stenar, stockar, sjudande beck utkastas öfver en anstormande fiende. Framför porten drogs emellertid vindbryggan upp, om ett dylikt anfall befarades. Märken efter dess anordning se vi där ännu. I portgången finner man på båda sidor trånga dörröppningar. Af de tre till höger föra tvenne in till ett par ytterligt smala, trånga rum (omkr. 1 m. breda), som enligt traditionen skola varit fängelser. Det ena är mörkt, det andra endast upplyst genom en liten glugg. Den tredje dörren för ned till ett stort, till hälften underjordiskt rum, täckt af ett bredt spetsbågigt tunnhvalf. Man har ansett, att det användts som kök. I östra gafvelväggen se vi spår af eldstaden. Äfven å portgångens västra sida ligga ett par små tunnhvälfda rum, men därjämte en smal vindeltrappa, som leder uppåt, men äfven har sin forsättning nedåt, ehuru å båda hållen afbruten. Det säges, att den utmynnar i en underjordisk gång, som skulle föra till »Börjes torn». Det senare är föga tänkbart. Vid gräfningar å gårdsplanen ha inga lämningar påträffats. Har trappan då fört till någon underjordisk skattkammare, där ärkebiskoparna dolde sina klenoder eller har den ledt till en gång, som utmynnat på andra sidan den närmaste kanalen? Endast en närmare undersökning kan afgöra frågan. Gångens riktning är emellertid sydöstlig. Den för under porthvalfvet, och i det yttre af de små rummen öster om hvalfvet märka vi en öppning i golfvet, som har förbindelse med gången. Troligen för den under kanalen och har varit afsedd som en sista nödfallsutväg. Tegelförbandet visar hän på 1500-talets midt.

Hanna Larsdotter Norlind.

Konstnären Ernst Norlind.

Från gårdssidan sedt, ger, som redan antydts, porthuset en betydligt lifligare föreställning om sin ursprungliga karaktär. Här består muren ända till rundbågsfrisen af groft tillhuggna stenblock i rikligt murbruk. Endast i östra hörnet regelbundet tillhuggna stenar. Den omnämnda skarfven är tydligt märkbar. Fönstren äro små och oregelbundna. De tidigaste ha varit rundhvälfda. En brant stentrappa af tämligen sen härkomst leder upp till den trånga ingången. Högt ofvan denna finna vi en i försvarssyfte anbragt, nu igenmurad öppning; likaledes öfver porten en dylik, fast mindre. Ej en tillstymmelse till någon dekorativ konstform möter oss, med undantag af bågfrisen och listerna högst upp. Det inre erinrar oss nu mer föga om det ursprungliga. I murarne ser man än här och än där spår efter äldre fönster och skottgluggar. I det mindre stenhuset, som är starkt restaureradt, är det särskildt fragmenter af ett par väldiga korshvalf, som intressera oss. I källarhvalfven i »Börjes torn» finna vi deras motsvarighet. Källaren täckes där af fyra äkta gotiska korshvalf, hvilkas ribbor utlöpa i enkla knektstöd och midt i rummet i en pelare med ett originellt kapitäl af huggen gråsten. Ljuset silar in genom smala fönsteröppningar och framkallar en stämningsfull halfdager under de vackra hvalfven.

Vända vi oss sedan till den betydligt senare södra tegelbyggnaden, som nu hyser den egentliga bostadsvåningen, böra vi först fästa vår uppmärksamhet vid den af ett präktigt tunnhvalf öfvertäckta källarvåningen, hvaraf större delen upptages af köket. De djupa fönsternischerna visa oss murarnes mäktiga dimensioner.

Våningsrummen äro inredda med synnerlig smak. Den moderna tiden har på dem satt sin

* Vi se dem antydda äfven å Burman-Fischers afbildning.

prägel. Det upptagande af äldre allmogemotiv, som kännetecknar en riktning i nutidens möbelkonst, återfinna vi här i smakfulla former. Den hvita salongsmöbeln visar den förenklade rokokostil som, mer eller mindre nationaliserad, kan man säga, framträdde i de nordiska länderna. Och väggarne smyckas, som vi också kunna vänta, till stor del af målningar och gravyrer af husets herre, *Ernst Norlind,* hvars konst och författarskap äro vida skattade. Det helas arrangering vittnar dock om hans gemåls, fru *Hanna Norlind,* finbildade sinne och konstnärliga intressen.

Diktare och konstnärer komma äfven ofta som gäster till det vackra, stämningsfulla Borgeby, och bläddra vi i minnesboken på salongsbordet, skola vi där träffa många på litteraturens och konstens fält berömda namn under dikter eller i obunden form nedskrifna reflexioner eller konstnärliga improvisationer i bild. —

Salongen.

Borgeby ägarehistoria går långt tillbaka. Jag skall dock ej här inlåta mig på de dunkelhöljda tider, då godset kom under den lundensiska ärkebiskopsstolen. Det skedde redan vid 1400-talets början. Den ärkebiskop, som mest bundit sitt namn vid detsamma, är Birger Gunnarsson, den siste store prelaten, om hvilken det sades, att ingen biskop med så ansenligt följe ridit genom landet.

Reformationen förde Borgeby till danska kronan. År 1540 bortförlänades det till den ryktbare Malmö-borgmästaren *Jörgen Kock.* Den förste ägaren under den nyare tiden är dock Fredrik II:s f. d. kammarjunkare *Hans Spegel,* som säkerligen var den, som gaf porttornhuset dess nya gestalt. Den 2 april 1559 fick han Borgeby och Löddeköpinge på lifstid i förläning, men redan 1563 utfärdade konungen till honom köpe- och skötebref på hela ägendomen. Spegel var tvenne gånger gift, först med Katarina v. Ahlefeld, som dog 1582, sedan med Hillebora Lindenow. Han dog 1592 och ligger tillika med sin första gemål begrafven i Borgeby kyrka. Å södra yttersidan af denna alldeles invid gården liggande kyrka är en hög grafsten inmurad, hvars ganska väl arbetade reliefer på tidens stiliserande manér framställa Hans Spegel i sin riddarerustning samt hans första fru. Stenen är huggen före Katarina v. Ahlefelds död. Efterlefvande ha ej bekymrat sig om att inhugga dödsåren.

Spegel hade redan 1589 sålt Borgeby till *Hans Lindenow,* konungens befallningsman på Hindsgafvel och gift med Margareta Rosencrantz. I den Lindenowska släkten stannade gården i mer än hundra år. Under den kritiska perioden vid 1600-talets midt ägdes den af *Otto Ottosen Lindenow* och *Elsa Maltesdotter Juel.* Lindenow blef visserligen svensk adelsman, men förblef sin förra öfverhet trogen och inlät sig i stämplingar, som 1678 förde till hans fängslande. Det var samma år som Borgeby brändes af danskarne. År 1681 utflyttade Lindenow till Danmark och dog 1697 på Eriksholm på Seeland, efterlämnande endast tvenne döttrar, *Anna Sofia* och *Viveka,* som ärfde hans ägendomar. Den förra nämnes redan 1687 som ägarinna af Borgeby. År 1704 gifte hon sig med hofkansleren *Vilhelm Julius Coyet.* De afledo barnlösa, omkring samma tid (1709), hvarefter godset öfvergick till systern Viveka, gift med *Hans Ramel.* Dessas dotter *Brita* blef gift med den redan vid Trolleholm omnämnde öfverstlöjtnanten *Fredrik Trolle,* hvarigenom gården kom i denna driftige mans händer. Hans byggnadslust kom äfven här att visa sig, nämligen i uppförande af de solida ladugårdsbyggnaderna. Efter dennes död (1770) finna vi dottern den kraftfulla grefvinnan *Viveka Bonde,* hvars historia ju mest är förknippad med Trolleholms, äfven som Borgebys härskarinna. Hennes sonson grefve *Gustaf Trolle-Bonde* (»blinde excellensen») sålde 1809 gården till sin faster, grefvinnan *Fredrika Brita Hastfer,* från hvilken en stor del af parkanläggningarna säges stamma. Efter hennes död (1814) delades Borgeby mellan döttrarne *Brita Sofia,* som 1819 gifte sig med sedermera öfversten *Carl Bergenstråhle,* samt *Gustafva Margareta,* gift med kaptenen *Otto Ramel.* De förra bebodde gården. Det är till minnet af Brita Sofia Hastfer en sörjande make

reste den vackra minnesvården i parken. Dess inskription börjar med dessa talande ord. »Du kalla marmor förvarar minnet af ett varmt hjärta, som älskade och älskades» — — — Med sin mossbelupna urna verkar det hela som en liten stämningsfull dikt från gamla tider.

Godset öfvertogs därefter af systern friherrinnan Gustafva Margareta Ramel, som afled 1859. Arfvingarna sålde godset till direktör *Ekenstéen* och landtbrukaren *Clausen,* hvilka frånsålde många hemman, hvarefter hufvudgården 1861 köptes af utrikesministern grefve *Carl Wachtmeister* för 220,000 rdr. Från hans son grefve *Axel Wachtmeister* öfvergick det senare genom köp till godsägaren *Larsson,* hvars dotter efter dennes död blef gårdens ägarinna. Det är hon, som på egen hand förstått bringa den upp till den höga kultur, som för närvarande utmärker densamma.

Borgebys areal uppgår nu till 275 har och taxeringsvärdet är för år 1909 enligt lämnad uppgift 287,300 kronor.

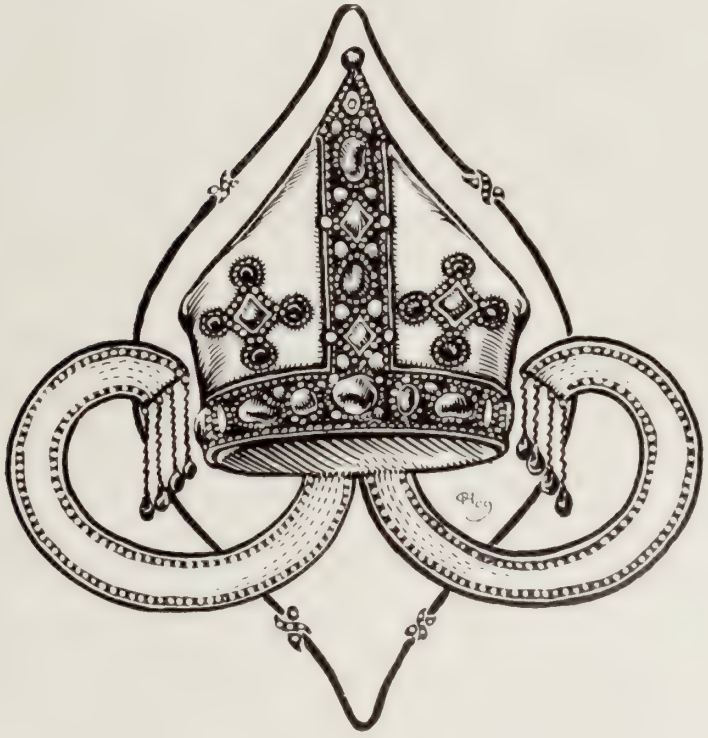

BÖRRINGEKLOSTER

GUSTAFS SOCKEN, VEMMENHÖGS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Börringekloster hör till de vackrast belägna af de större skånska egendomarna. I Sydskåne vid järnvägen mellan Malmö och Ystad träffa vi det historiskt berömda godset i ett kuperadt moränlandskap, där fördjupningarna gifvit anledning till insjöar, af hvilka några ännu finnas kvar, och som tillsammans med återstående bokskogar ge trakten en så pittoresk och omväxlande karaktär, bjärt afvikande från hvad vi möta i närheten, på de längs kusten löpande jämna, skoglösa slätterna. Vid den största af de nämnda sjöarna, Börringesjön, ligger Börringe sätesgård, på en plats, som fordom synbarligen varit kringfluten. Ännu i dag kallas höjden, där herrgården är belägen, »ön» af traktens folk. Det i äldre handlingar förekommande namnet »Byrdingø» talar ju äfven härför. Sjöns och gårdens namn ha troligen också något att göra med benämningen på den fordom befästade udde, »Borren» (d. v. s. borgen), som skjuter ut i sjön strax söder om gården. Man ser där ännu lämningarna af en lång och hög vall. Utan tvifvel har denna redan i förhistorisk tid uppförts af befolkningen som skydd i ofredstider.

Grefve Corfitz Beck-Friis.

Grefvinnan Ebba Beck-Friis, född Reenstierna.

På den s. k. »ön» anlades emellertid sannolikt redan på 1100-talet ett nunnekloster af benediktinerorden. Då trakten tillhörde danske konungen såsom hans jaktmarker, grundades det troligen af någon konung. Att det förlagts på konungens mark, framgår af den omständigheten, att klostret sedan upplåts som län åt personer, i hvilkas skyldigheter det ingick att underhålla klostret och dess invånare. Klostret var helgadt jungfru Maria. Den gamla traditionen, att det en tid äfven varit munkkloster, har bestyrkts genom den i våra dagar af landsarkivarien Lauritz Weibull påvisade omständigheten, att det under en kortare tidrymd varit birgittinerkloster och

Börringekloster från öster.

således samtidigt hyst manliga och kvinliga medlemmar. Bland klostrets länsmän under den senaste katolska tiden finner man äfven den bekante *Sören Norby,* som dock 1518 utbytte det mot Visby slott och län.

Då klostren med reformationen sekulariserades, fann man sig dock nödsakad att skonsamt behandla nunneklostren. Länsmannen *Knud Giedde* måste sålunda 1551 förpliktiga sig att vid Börringe underhålla de där kvarvarande nunnorna. År 1582 öfverlämnades förläningen åt den ryktbara fru *Görvel Fadersdotter Sparre,* hvars historia vi känna från Torup. Under hennes tid byggdes Börringe sockenkyrka, af hvilken ruiner ännu finnas vid Norra Börringe by. Hon afled på Börringe 1605 efter att tid efter annan ha öfverlämnat sina stora egendomar till Fredrik II och Kristian IV.

Börringe jämte Lundagård, Dalby, Herrevadskloster och Lindholm indrogos därpå till Malmöhus län, som gafs till den likaledes från Torup bekante *Sivert Grubbe* till Hofdala († 1636). Senare gick förläningen till de mäktiga *Thottarne* på Eriksholm, *Tage Ottesen* och dennes son *Otte Thott.* Den förre, Sofia Brahes son och en af tidens mest framskjutne danske män, afled på Börringe den 14 febr. 1658, dit han, som det beskrifves, vid sitt insjuknande på Eriksholm skyndade för att få dö på sitt län, enligt den tidens uppfattning hederligare än på sin egen gård.

Med den nya tingens ordning, som med Skånes afträdande till Sverige inträdde, finna vi Börringekloster sedan som svensk kronodomän, hvilken bortges som län, utarrenderas och slutligen försäljes.

Den förste svenske innehafvaren blef Karl X Gustafs naturlige son *Gustaf Karlsson,* som 1659 fick Börringe med Lindholm som donation, 1674 som grefskap. Denne vistades nästan ständigt utom landet i fransk, svensk och slutligen holländsk krigstjänst. Sitt grefskap förlorade han vid reduktionen samt dog 1708 på slottet Ter Hoorne i Friesland. Efter att någon tid innehafts af Skånes generalguvernör *Gustaf Otto Stenbock* lämnades det 1682 som pantlän till grefve *Otto Vilhelm Königsmark,* men indrogs ånyo 1686, då åt Königsmark i utbyte gafs amtet Wollin.

Sedermera utarrenderades egendomen. Bland arrendatorerna nämna vi öfverste *Karl Gyllenpistol,* som lät nedbryta de kvarstående ruinerna af klostret, samt *Magnus Stenbock,* hvars grefvinna under Stenbocks fångenskap hade mycket bestyr med äfven denna egendoms skötsel, såsom af bevarade bref framgår.

Slutligen köptes den 1721 af öfverkommissarien *Erasmus Cleve,* hvilken elfva år därefter sålde den till borgmästaren *Josias Hegardt* i Malmö.

Kort därefter blef Börringekloster hvad det aldrig förut hade varit, nämligen ett aristokratiskt släktgods, och denna egenskap har det ännu i dag bevarat. År 1745 går det genom köp öfver till sedermera riksrådet grefve *Jochim Beck-Friis.* Denne tillhörde den gamla danska släkten Beck och var son af majoren Corfitz Ludvig Beck-Friis på Bosjökloster samt sonson af Lave Beck och den ryktbara Leonora Christinas dotter Leonora Sophie Ulfeld. Efter sin äldre broder Jochim Beck-Friis, som 1733 kommit i besittning af de stora Friis-ska fideikommissgodsen Hevringholm, Tuus-

Börringekloster från nordvest.

trup och Essenbeck i Jutland samt erhållit tillåtelse att upptaga Friisarnes namn och sköldemärke, hade Corfitz Beck 1741 erhållit nämnda fideikommiss. Dessa danska egendomar gingo därefter till hans son, den ofvannämnde Jochim Beck-Friis, som 1782 fick den danske konungens medgifvande att sälja dessa gods och öfverflytta fideikommissrätten på till värdet motsvarande gods i Sverige. Dessa svenska gods blefvo Fiholm i Södermanland och Börringekloster i Skåne. Den svenska regeringens stadfästelse på utbytet gafs först 1791. Jochim Beck-Friis, som var en nitisk, dugande man och konungafamiljen varmt tillgifven, blef riksråd 1769, friherre 1770 och excellens 1772, grefve 1771. Grefvebrefvets (af 1791) bestämmelser äro särskildt anmärkningsvärda. Däri stadgas, att »denna grefliga värdighet må sträcka sig till hvarje tillkommande ägare af detta grefskap, i den ordning fideikommissförfattningen utsätter». Därigenom blef fideikommisset ett slags grefskap, och torde det varit Gustaf III:s mening att skapa flera sådana grefskap i likhet med hvad förhållandet ännu är t. ex. i Danmark.

Riksrådet Beck-Friis var gift med friherrinnan Vilhelmina Staël von Holstein och hade en son, som afled i späd ålder. Fideikommisset gick därför vid excellensens död 1797 öfver till hans bror generalmajoren grefve *Corfitz Ludvig Beck-Friis* på Bosjökloster, som dog redan följande år. Fideikommissarie blef då dennes äldste son hofmarskalken grefve *Corfitz Ludvig* samt därefter son efter son i tre generationer: kammarherren grefve *Corfitz* (1834—1870), kabinettskammarherren grefve *Corfitz Augustin* (1870—1897) samt den nuvarande innehafvaren grefve *Corfitz Christian*. Den sistnämnde är gift med Ebba Reenstierna samt har flera söner. —

Naturligtvis väntar man sig, att å ett gods med sådana anor som Börringekloster några byggnadsrester vare sig från medeltidsklostrets eller det senare världsliga, kungliga länets dagar borde finnas, minnande om det stolta förflutna. Men så är ej fallet.

En fullkomligt modern, hvitputsad trevåningsbyggnad jämte ett par flyglar, visserligen med det härligaste läge vid den vackra sjön, är hvad vi numera träffa. Ej ett spår af klosterbyggnaderna. Det är sannolikt, att klosterkyrkan redan på 1580-talet raserades, när Görvel Fadersdotter byggde Börringe nya sockenkyrka, som i sin tur fick vika för den af riksrådet byggda Gustafs kyrka. Efter fru Görvels död synas boningshus och ladugårdar åtminstone delvis fått förfalla, ty 1610 ålägges Sivert Grubbe bygga en ny ladugård i stället för en gammal och förfallen, och 1688 nedrefvos tre alnar höga ruiner efter klostret. Men ännu 1691 kvarstod ett gammalt stenhus, som af befolkningen kallades »Norrby», enär Sören Norby ansågs ha uppfört det. Man vet, att Karl XI tillät, att huggen sten från de gamla byggnaderna vid Börringekloster finge tagas för uppförandet af Caroli eller tyska kyrkan i Malmö, hvarmed väl afsågs de nyssnämnda

resterna. Kyrkan började byggas 1686 och invigdes 1693.

Framför karaktärsbyggnaden sträcka sig mot öster två långa af tegel byggda längor, den norra en stallbyggnad, den södra en f. d. ladugårdsbyggnad. En vagnsbod i söder och ett med den norra längan sammanhängande ridhus utgöra rester af en tegelloge, som mot öster begränsat gården.

Salongen.

I den förstnämnda af dessa åtminstone till stor del på 1600-talet uppförda längor ingå många stora, tämligen kantnötta, huggna stenar, hvilka säkerligen förskrifva sig från klostret. Dessa voro då de enda synliga minnena af klosterbyggnaderna. Men under jord finnas ännu rester, särskildt åt sjösidan, hvilka vid gräfningar påträffats.

Då riksrådet Beck-Friis 1763 uppförde det nuvarande slottet, fanns på samma plats endast tre korsvirksbyggnader som boningshus. Slottsbyggnaden uppfördes af tegel i tvenne våningar med ett brutet tak med fall åt alla sidor. Den öfre delen täcktes med koppar, den nedre med tegel. Dessutom byggdes två fria envåningsflyglar. En ännu befintlig inskription i sandsten ofvan ingångsporten erinrar om dessa byggnaders tillkomst: »Upbygt år 1763 af landshöfding Jochim Beck-Friis och dess fru friherrinnan Staël v. Holstein.» Ett senare tillägg: »Påbyggdt 1873 af C. A. B. och C. N.» syftar på en af grefve Corfitz Augustin Beck-Friis utförd ombyggnad. Han påbyggde nämligen hufvudbyggnaden med en våning och lade där ofvan ett obrutet tak, täckt med rödaktig, skifferartad hälleflinta. Södra flygeln sammanbands med hufvudbyggnaden, och båda flyglarna påbyggdes en våning. Tyvärr borttogs genom denna af arkitekten Frohm utförda restaurering helt och hållet slottsbyggnadens stilfulla 1700-tals-karaktär, den vi dock, tack vare en samtidigt med dess tillkomst utförd teckning af grefvinnan Beck-Friis, född Staël von Holstein, äga någon kännedom om, liksom genom bilden i Ljunggrens »Skånska Herregårdar».

Salongen.

I det inre kunna vi gläddjas åt flera dyrbara konstskatter, många gamla vackra konstmöbler af hvilka en stor del förut varit på Fiholm i Södermanland.

I grefvens skrifrum vill jag t. ex. fästa uppmärksamheten på det eleganta svartlackerade skrifbordet i rokoko, som tillika med det vackra skrifstyget af silfver anses ha varit riksrådets tillhörighet.

Ett särskildt konst- och kulturhistoriskt värde har en här befintlig smörbytta, som kallas »Axel Oxenstiernas smörbytta» och stammar från det

forna Oxenstiernska godset Fiholm. Att döma af dess utskurna ornering med bladslingor i en nästan romansk stil torde den vara mycket gammal, minst från 1500-talet. Så länge fortlefde de gamla formerna. Skrifrummet träffa vi i bottenvåningen. Strax intill ligger biblioteket, bildadt af tvenne rum, förenade genom en bred hvalfbåge. I den värdefulla boksamlingen äro äfven rester af riksrådets bibliotek. I samband med biblioteket böra vi äfven nämna det i flera afseenden värdefulla arkivet, som innehåller handlingar rörande släkten och dess gods samt äfven en del rariteter.

Hörnrummet.

Vi nämna bl. a. bref från Kristian IV, Leonora Christina, Corfitz Ulfeld, Jockum Beck till Gladsax, från kejsarinnan Elisabeth af Ryssland till kronprins Adolf Fredrik (från 1743) med lyckönskningar till hans svenska tronföljarskap, från Adolf Fredriks syster Elisabeth till honom själf, koncept till bref från Adolf Fredrik till ryska kejsarinnan samt från Adolf Fredrik till systern, båda daterade 1744, två bref från Peter, Rysslands tronföljare, till Adolf Fredrik, Karl X Gustafs resolution rörande Corfitz Ulfeld, att han i Danmark skulle restitueras till värdigheter och gods, hvarom särskild klausul intogs i Roskildefredens traktat.

Bland den nedre våningens rum böra också uppmärksammas ett par gästrum med bevarade målade tapeter från 1700-talet. Dylika tapeter med landskapsskildringar och figurscener ha fordom funnits i de flesta rum. Skonsammare har man varit mot en del vackra ännu befintliga Rörstrands-kakelugnar.

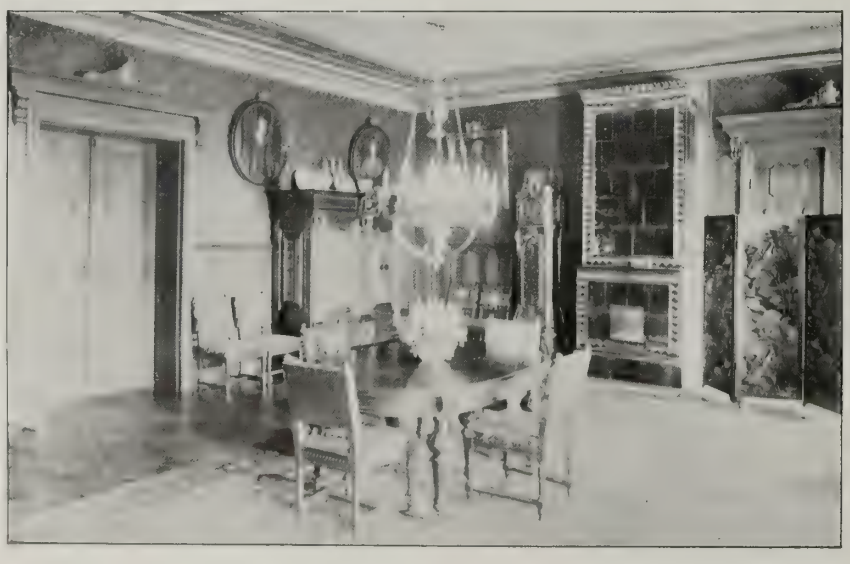

Matsalen.

En trappa upp ligger hufvudvåningen, hvars gemak smyckas af många dyrbara och intressanta konstföremål. Från riksrådets dagar förskrifver sig flertalet af de antika möblerna. Så är t. ex. förhållandet med salongens gustavianska möbel i hvitt och guld, den gustavianska spegeln därstädes och andra. Riksrådet i riksrådsdräkt med serafimerkedja har tillika med sin grefvinna skildrats af *Gustaf Lundberg* i ett par charmanta pasteller*, medan *Karl Fredrik von Breda* tolkat brorsonens, hofmarskalken Beck-Friis, och hans grefvinnas drag i ett par bilder, i hvilka röjes reflexen af den stora engelska målarkonsten vid 1700-talets slut.

Ofvan en gustaviansk byrå, å hvilken bland annat står en så dyrbar klenod som en så kallad Nautiluspokal af ypperligt arbete från 1600-talet, hänger en stor tafla, ett stilleben med dödt villebråd, hvaribland en svan med utbredda vingar och nedhängande hufvud intar en framskjuten plats. Den erinrar oss genast om *Frans Snijders'* dekorativa, färglysande stillebensmåleri, men torde vara endast en gammal god kopia, i hvilken urbildens färgkraft dock betydligt dämpats. Äfven i det bredvidliggande förmaket finner man vackra möbler i rokoko och gustaviansk stil, hvilka tillhört riksrådet. Porträtt af fideikommissarierna med grefvinnor från och med hofmarskalken till och med den nuvarande innehafvarens far och mor äro här uppsatta. Antagligen är *Jonas Forslund* upphofsmannen till konterfejen af hofmarskalken och hans fru. Glömmas böra ej heller de tre landskapsbilderna, däribland en vy af Gripsholm, af *Per Gustaf von Heidecken,* som bekant, en af den Fahlcrantzska landskapsskolans anhängare. Så komma vi in i hörnrummet åt norr, som är helgadt anorna. *Sergels* marmorbyst af riksrådet, gifven med den aplomb och skulpturala vältalighet, som karaktäriserar de Sergelska porträtten, gläder här vårt

* Kopior i olja af Lundbergs ordinarie kopist Jakob Björck finnas äfven i samlingen.

Börringekloster. Efter en teckning från 1760-talet.

öga. En hel rad släktporträtt i mindre format vittnar om innehafvarens pietet. Bland dem finnes ett konstverk af högsta rang, porträttet af Jockum Beck till Gladsax (en kortare tid Torups ägare), hvilket vore fullt värdigt en *Terborch*. I hvarje fall är dess upphofsman en af Frans Hals och Haarlem-skolan influerad mästare. Hans hustrus, Else Grubbe, porträtt är ett sirligt utfördt miniatyrporträtt af en samtida, men en äldre riktning tillhörande konstnär. Om den Beckska släktens förbindelse med det danska konungahuset erinra oss bröstbilderna af Christian IV och Kirstine Munk. Äfven den till hufvudvåningen hörande matsalen erbjuder åtskilligt af intresse, så t. ex. ett par stora präktiga barockskåp, af hvilka det ena har ornerade pilastrar, och annat, en ståklocka från rokokotiden med ett praktfullt skulpteradt urfoder och spelverk på strängar, och bland porträtten fästa vi oss särskildt vid bilderna af Corfitz Ulfeld och Leonora Christina. Det är ej utan, att man i den lysande ädlingens drag kan skönja något för hans karaktär betecknande.

Slottet från sjösidan.

Äfven i många andra af slottets rum kunna vi påträffa värdefulla möbelföremål, särskildt mahognymöbler från den senare tyngre empirestilen på 1830—40-talen, liksom intresseväckande alster af bildkonst, t. ex. i grefvinnans skrifrum en tafla, framställande aposteln Petrus af någon af *Caravaggios* efterföljare. Äfven dyrbara gobeliner från 1600-talet med skogslandskap — skogstapeter» bruka de kallas — som förut varit på Fiholm, finnas nu på Börringekloster.

Men vår korta skildring få vi begränsa till det sagda.

Börringeklosters fideikommiss är enligt lämnad uppgift, 1909 taxeradt till 2,550,600 kr., och arealen är omkring 5,000 hektar, däraf omkring 3,350 hektar åker och äng, 800 hektar bok- och annan löfskog, 250 hektar barrskogsplanteringar, 600 hektar sjöar och ouppodlade torfmossar. De senare ha varit föremål för vetenskapliga undersökningar, hvarvid flera värdefulla fynd anträffats. Vid gården finnes ett större tegelbruk för tillverkning af röd fasadsten m. m. Omkring 4½ million tegel tillverkas årligen.

ELLINGE

V. SALLERUPS SOCKEN, HARJAGERS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Ellinge hör till de särskildt historiskt märkliga skånska godsen. Det ligger strax sydväst om Eslöf, vid Södra stambanan. Förbi gården flyter den för sin oberäknelighet bekanta Bråån — märk namnet — en liten biflod till Löddeån. Breda vattengrafvar finner man också här, liksom vid de flesta andra af Skånebygdens herresäten. De härligaste parker och

Ellinge från nordväst.

Ellinge från nordost.

trädgardar — sällan ser man så väl vårdade — omge därtill densamma och ger den karaktären af en vederkvickande oas på den visserligen bördiga, men högst enformiga slätten kring Eslövs köping.

En så gammal historia som Ellinge än kan uppvisa — i äldre tider var det i händerna på Erlandssönerna, af hvilka tvenne voro ärkebiskopar i Lund, på den skånska Sparresläkten, släkterna Krummedige och Bille o. s. v. — få vi dock ej vänta oss, att här finna några märkliga minnen vare sig från ärkebiskoparnas dagar, då Jakob Erlandsson förde sin stolta, men till sist olyckliga strid med konung Kristoffer, eller från den i unionsstriderna stadigt invecklade Sparreättens tid. Hufvudbyggnaden å Ellinge är nu mer en långsträckt hvitputsad tvåvåningsbyggnad, till största delen uppförd af tegel och utan några som helst äldre karaktäristiska detaljer. Ända sedan en grundlig ombyggnad på 1730-talet har huset ungefär haft sitt nuvarande utseende. Den nästan kvadratiska flygel med brunt tegeltak och höga, snirkelprydda gaflar, som i norr stöter intill densamma är visserligen beräknad göra ett ålderdomligt intryck, men stammar från år 1854, då den byggdes af grefve C. F. Dücker. Därvid nedrefs en fristående korsverksflygel af samma karaktär som den ännu kvarvarande köksflygeln vid gårdsplanens södra sida. Grefve Dückers flygel tillkom dock ej alldeles på en slump. Den Burmanska teckningen (från 1680) visar oss nämligen en byggnad, som fått tjäna som dess förebild. De Burmanska teckningarna äro nu i allmänhet inte så noggranna. Emellertid få vi väl tro, att afbildningen i det närmaste återger det verkliga förhållandet under 1600-talets senare hälft. Vi återfinna det långa östra stenhuset, men det är tre våningar högt och har snirklade gafvelrösten i norr och söder. Åt öster se vi ett utbygge, två våningar högt samt med gafvel med svängda afsatser. Hela platsen inom de breda grafvarne upptages för öfrigt af korsverkslängor, blott med undantag däraf, att å den södra sidan en kort trevåningsbyggnad med trappgaflar stöter intill det långa huset. I vinkeln mellan båda ligger ett polygonalt trapptorn med hög spira. Från den norra korsverkslängan leder en bro på pålar öfver till ladugården. Det nyssnämnda huset med trappgaflarne, som nu är alldeles försvunnet, var troligtvis Ellinge äldsta stenhus och det

Villan vid Ellinge.

är detta den norra flygeln vill ge någon föreställning om. Det långa stenhuset förefaller icke på en gång ha tillkommit. Dess norra del utgör ett stenhus med nedre delen af kvadersten samt med en tunnhvälfd källarvåning. Spår af husets södra gafvelmur ses ännu i våningarna ofvanför. Detta hus mäter 15½ meter i längd och 11 meter i bredd, d. v. s. längdmåttet blir ungefär diagonalen i en kvadrat, där hvarje sida utgör 11 meter, ett vanligt proportionelt förhållande i medeltidens »fasta hus». Huset är dock ingalunda af medeltida ursprung, utan synes snarare tillkommet under 1500-talets senare hälft. Emellertid har det snart nog blifvit allt för trångt, och en tillbyggnad åt söder har skett, hvilken tillbyggnad dock ej fick någon källarvåning. Det östra stenhuset skulle således enligt mitt antagande ha tillkommit i två repriser. Vid en år 1666 företagen skiftning fanns dock hela det nuvarande huset. Under den tid den för sitt slöseri beryktade Hans Walkendorf var gårdens ägare, förföllo husen betydligt. Ett syneinstrument, upprättadt år 1713 på begäran af grefvinnan Margaretha Ascheberg, låter oss t. ex. veta, att dörrar, fönsterkarmar och fönsterrutor flerstädes saknades, golfven voro förstörda, i torntrappan fattades 19 trappsteg, som voro »rent borta» medan det öfriga »merendels förruttnadt», spiran var »alldeles förfaren», bjälkar och taksten saknas på flere håll o. s. v. Det ser ut, som om gården blifvit utsatt för en fullkomlig härjning. Stengolfven, till hvilka nu massor af »astraksten» (kalksten) fordras, hade antagligen på mer än ett håll med flit upprifvits. På samma sätt synes tegelpannor och trävirke, ja, allt möjligt åtkomligt, borttagits. En bedröfligare synehandling torde man sällan få läsa.*

Först 1735 blef gården föremål för en mer omfattande reparation, som företogs af dåvarande ägaren generalen, landshöfdingen m. m. W. Bennet. Hufvudbyggnaden blef därvid blott två våningar

* Handlingen finnes i arkivet på Ellinge.

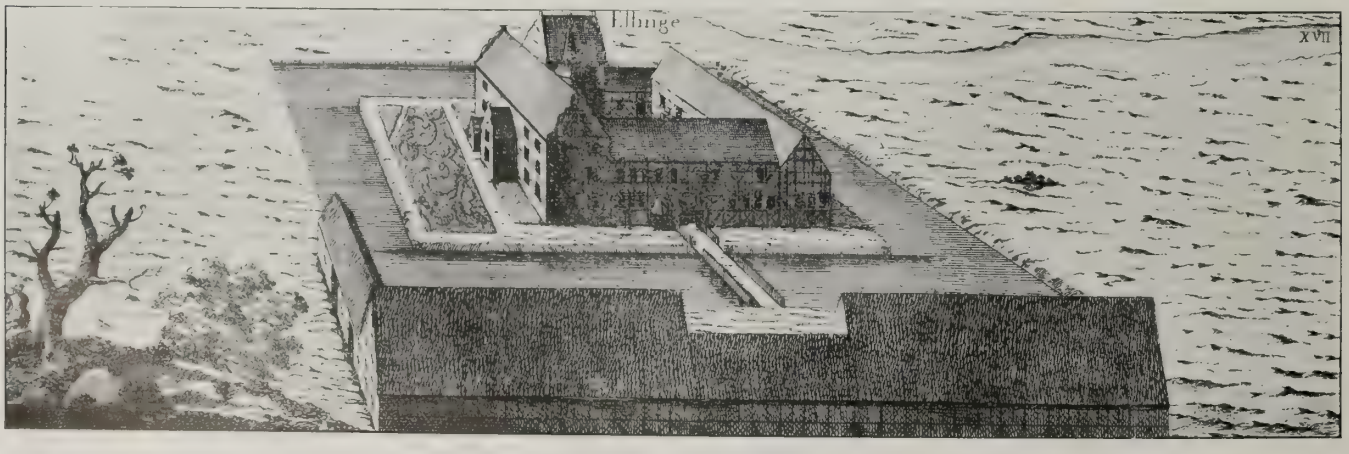

Ellinge 1680. (Burman-Fischer).

hög, och de borgplatsen omgifvande flyglarne nedrefvos. Endast ett par fristående en våning höga korsverksflyglar uppfördes å den norra och den södra sidan. I väster lades öfver grafven en ny brygga, medan den norra träbryggan utbyttes mot en hvälfd ännu befintlig stenbro. Den rumsfördelning, som huset visade efter denna reparering, få vi en föreställning om genom ännu bevarade planer. Vestibulen hade en ståtlig dubbelarmad trappa, som beklagligt nog borttagits vid den senaste af grefve C. F. Dücker företagna restaureringen.

Af dekorativa minnen från omdaningen på 1700-talet, må jag här särskildt omnämna en del dörröfverstycken, hvilka framställa komiska apscener, målade i olja på duk. Dylika skildringar, »singeries», som de kallades, älskades mycket af rokokon. Genren förekom dock redan på 1600-talet, som man kan se af många af Teniers taflor, ja, långt tidigare. Huset står för närvarande tomt och öde. Endast ett par tre rum användas som gästrum. Den nuvarande ägaren friherre Fredrik Wrangel bebor nämligen en villabyggnad öster om gården.

Salongen i villan.

Af den Burmanska planschen få vi ringa föreställning om det forna utseendet af gårdens omgifning. En liten trädgårdsanläggning med barockens snirklade rabatter ligger därinnanför kanalerna öster om det stora stenhuset. Men eljes ses blott en ledsam slätt, å hvilken Bråås lopp är antydt. Så kalt och enformigt var det dock säkerligen icke. Där den härliga parken nu utbreder sig med sin höghvälfda majestätiska allé, fanns antagligen en rik trädvegetation. Där stå nämligen ännu väldiga träd, hvilkas ålder uppgå till flera hundra år. I norr lågo ladubyggnaderna, liksom ännu i dag är fallet, ehuru här vid olika tillfällen nybyggnader uppstått. Trädgården vårdas med utomordentlig omsorg. Som en kuriositet må nämnas, att sirliga anläggningar i 1600-talsstil efter gamla mönster där blifvit gjorda.

På Ellinge förvaras en hel del gamla familjeporträtt förutom andra konstföremål.

Porträtten framställa medlemmar af ätterna Wrangel, Dücker och Barnekow. Ur konstsynpunkt äro åtskilliga af särskildt intresse, så t. ex. det af *Per Krafft d. ä.* 1770 utförda porträttet af generalmajoren friherre F. U. Wrangel. Det hör obestridligen till denne målares bättre bilder, utfördt, som det är, i en fin varm ton. Porträttet af hans hustru, Brita Eleonora Barnekow, är däremot en pastell af *Gustaf Lundberg*. En egendomlig porträttbild är den, som framställer friherre Kjell Kistoffer Barnekow. Han är skildrad i helfigur (i mindre skala), stående i en park vid en minnesvård, å hvilken en medaljonsrelief är uppsatt. Han bär Karl XIII:s ordensband, och reliefen säges föreställa Karl XIII. Porträttlikheten med denne är dock ringa. Taflans mästare är obekant. Månne han dock ej är *Elias Martin?* Den äldre svenska målarekonsten är i allmänhet rätt väl representerad på Ellinge. Här finner man t. ex. en vacker tafla af *Per Hillström*, återgifvande en ung dam — antagligen ett porträtt — smekande en apelkastad häst i ett rikt parklandskap. Bilden är signerad. En signerad hästtafla — mycket sällsynt för resten — finnes likaledes här af *J. G. Sandberg*. Af den ojämne, men alltid intresseväckande *Markus Larsson*, träffa vi en »Gråtande Magdalena», en kopia efter italienskt orginal, men äfven äldre och yngre mariner, såsom den 1849 signerade, otvifvelaktigt efter gravyr målade »Kronborgs slott i månsken», samma slott jämte utsikt öfver Öresund från samma år, men verklighetstrognare skildradt och med frisk bris öfver grågröna vågor, inloppet till Helsingborgs hamn, antagligen äfven från detta år, slutligen en typisk marin från hans sista skede, ett nattstycke med månsken, fyr och storm öfver upprördt haf, signeradt 1858. Den ganska sällsynte *Lindholm* representeras af »En blind fiol-

spelare», *Kilian Zoll* af en »Räfjakt» och *E. Perséus* af en stor akademisk historiemålning, som framställer hertig Johan och Katarina Jagellonica i det bekanta historiska ögonblicket, då hertiginnan visar Göran Persson ringen med de betydelsefulla orden »Nemo nisi Mors.» Då Perséus hör till de svenska målare, som man mer hör talas om, än finner bilder af, har taflan sitt gifna historiska intresse.

Vackra gamla möbler träffa vi äfven på Ellinge. Särskild uppmärksamhet förtjänar en liten rokokomöbel (se bilden här nedan) med ovanligt låga och breda sittmöbler. Modellen torde kunna anses som ganska sällsynt. Dess ursprung är obekant.

Ellinge ägarehistoria kunde förtjäna en utförligare skildring. Det knappt tillmätta utrymmet tillåter mig dock endast att så kort som möjligt framhäfva hufvuddragen.*

De första kända ägarne till Ellinge tillhöra *Erlandssönernas* mäktiga och betydande släkt. Sitt ursprung leder den från Hvide-släkten. *Johannes Erlandsen* till Ellinge var 1258 gilkare (d. v. s. ståthållare) i Skåne samt höfvidsman i Helsingborg. Hans broder Jakob var vid denna tid ärkebiskop i Lund. Denne låg i bitter fejd med konung Kristoffer, en strid, som slutade med, att konungen, understödd af ärkebiskopens broder Nils, lät fängsla den myndige prelaten på hans gård Gissleberga vid Landskrona d. 5 febr. 1259, en åtgärd, som väckte de svåraste oroligheter till lif. Johannes Erlandsen, som i striden stått på broderns sida dog i fängelse 1272, medan Nils åter som belöning erhöll Johannes' gods och efterträdde honom i hans värdighet som gilkare öfver Skåne och befallningsman på Helsingborg. Med sin hustru Elisabeth Pedersdotter hade han sonen *Jakob Nilsen till Ellinge,* som blef gårdens ägare. Hans äldre bröder Anders och Aage Nielsen skrefvo sig äfven till Ellinge. Jakob var gift med en dotter till Nils Hak, med hvilken han hade en son, *Nils Jakobsen Hak till Ellinge.* I ett bref af den 24 april 1333 (Registrum eccl. Lund.) skrifver han sig: Nicolaus Jacopson de Ellinge, miles. Äfven från 1336 finnes ett bref (i danska riksarkivet) med hans namn. Han var gift med Ingeborg Persdotter (Galen) samt dog 1350. Därefter går gården till ny ägare. Ett pergamentsbref i svenska riksarkivet upplyser oss, om att af *Ulf Åkeson* (Tott) på *Nils Jonson* till Torp ställda pantbref på bl. a. Ellinge af denne den 1 maj 1371 säljas till *Peder Axelson* (Tott) till Herlöf. Denne var gift med Juliane Pedersdotter (Grubbe). Efter hans död år 1376 blef hans dotter *Kristina Pedersdotter* (Tott) ägarinna af gården. I ett pergamentsbref (i svenska riksarkivet) af den 12 maj 1395 underrättas vi nämligen, att Kristina Pedersdotter (Tott) efter sin mans, Jakob Muus, död till sin svåger väpnaren Nicolaus Swenson pantsätter hela Ellinge by med hufvudgård m. m. för 200 mark silfver. I ett senare bref, af den 6 nov. 1395, säljer hon Ellinge till svågern. Därmed kom Ellinge gods i en ny namnkunnig ätts händer, den skånska Sparre-ättens. *Nils Svensson* (Sparre) förekommer ofta i samtida bref och handlingar. Hans namn finnes t. ex. under förbundstraktaten mellan konung Erik och Wladislaus af Polen af år 1419. Hans son med Brita Bille, *Kjeld Nilsen* blef Ellinge nästa ägare. Efter dennes och hans söners död ärfdes godset af brodern *Claus Nilsen (Sparre).* Claus Nilsen var gift med konung Karl Knutssons halfsyster Katarina Bjelke och blef genom henne äfven ägare till Vik i Uppland. Ryktbarare än sin fader blef sonen *Nils Clausen till Vik och Ellinge,* som genom sin egenskap att vara konung Karls systerson och Sten Sture d. ä:s kusin, liksom genom sin rikedom och personliga läggning kom att spela en framstående roll i unionsstriderna. År 1474 blef han svenskt riksråd

Förmaket i villan.

* Af nuvarande ägaren, friherre Fredrik Wrangel, har sammanförts nya uppgifter (ur danska och svenska riksarkiven, ur Danmarks Adels Aarbog etc.), hvilka delvis korrigera samt komplettera den i Ljunggrens »Skånska herrgårdar» förefintliga ägarelängden.

och 1481 höfvidsman på Elfsborg. I den senare egenskapen skaffade han sig fartyg och dref utrikeshandel. När engelsmännen hade uppsnappat ett af dem, utrustade han, efter att förgäfves sökt få fartyget lösgifvet, kapare och utfärdade trotsigt nog i mars 1495 till England en öppen krigsförklaring. År 1505 förklarades han af danska rådet skyldig till majestätsbrott och dömdes förlustig lif, ära och gods. Konung Hans indrog hans gård Ellinge och sålde den 1511 till *Henrik Krummedige,* en af konungens trognaste och mest betydande män, en tid norskt riksråd och höfvidsman på Bohus. Som krigare hade han mer än en gång varit i tillfälle utmärka sig, så t. ex. ett par gånger eröfrat Elfsborg och senare som amiral för danska flottan 1510 slagit lübeckarne i närheten af Naskov. Han dog 1530, på sin gård Mogenstrup. Gift med Anna Rud, från hvilken intelligenta kvinna många bref äro bevarade, efterlämnade han endast en dotter *Sofia Krummedige,* förmäld med *Eske Bille,* åt hvilken svärfadern redan före sin död upplåtit Ellinge. Eske Bille, som äfven hörde till de betydande män, som togo lifligare del i tidens stora konflikter, dog som rikshofmästare i Köpenhamn 1552. Han efterlämnade flera barn, men äfven ansenliga jordagods. Andre sonen, *Jörgen Bille,* fick Ellinge samt efter sin broder Hartvigs död äfven Vallen i Halland. Han deltog, ofta och på ett oförväget, tappert sätt, i det s. k. nordiska sjuårskriget. Dog på sin gård Vallen år 1601. Sonen *Eske Jörgensen Bille* blef efter honom ägare af Ellinge. Han dog barnlös 1619, då gården öfvergick till hans rika kusin riksrådet *Eske Brock* († 1624). Af denne, som blef den sista manliga afkomlingen af sin ätt, finnas dagböcker bevarade, som öfver den nordiska adelns lefnadssätt och sysselsättningar kasta ett intressant ljus.* Vid hans död delades hans gods mellan hans tre döttrar (med Christense Wiffert), hvarvid Ellinge och Örtofta tillföllo *Birgitta Brock,* gift med Tyge Brahe till Tosterup, som snart därefter sålde dem till *Frans Lykke.* Enligt en uppgift skall denne afyttrat Ellinge till sin syssling *Metta Barnekow,* efter hvars död godset i arf gick till *Margareta Barnekow,* gift med Kristoffer Walkendorf. Efter dennes död (1690) ärfdes Ellinge — sedan dock 1666 en delning af gården skett mellan far och son — af den bekante *Hans Walkendorf,* som i grund vanskötte ägendomen, lämnande ägendomen i det eländiga, förhärjade skick det förut omtalade syneinstrumentet af 1713 omtalar. Året därpå köptes af den för sin kloka, omtänksamma hushållning ryktbara grefvinnan *Margaretha v. Ascheberg,* Rutger v. Aschebergs dotter, sedan 1700 änka efter Kjell Kristoffer Barnekow. Redan 1724 upprättades ett arfskiftesdokument, då grefvinnans många ägendomar fördelades mellan barnen, medan hon själf behöll Vidtsköfle, Rosendal och Ugerup. Ellinge tillföll då mågarne grefve *J. A. Meyerfelt* och friherre *Vilhelm Bennet,* hvilken senare dock strax utlöste den förre. Friherre Bennet, general, landshöfding i Malmöhus län m. m., företog 1735 den grundliga ombyggnad af Ellinge gård som förut omtalats. Han dog 1740, då godset gick till hans dotter *Kristina Brita Bennet,* gift med grefve *Carl Fredrik Dücker,* och inom den *Dückerska,* numera utgångna släkten gick det sedan från far till son i två generationer, först till grefve *Carl Fredrik Dücker* († 1828) och därpå till dennes son grefve *Carl Fredrik Dücker* († 1889). Ellinge hufvudgård med Damstorp gick därefter i arf till systerdotterns son friherre *Christian Fredrik Wrangel,* chef för stuteriöfverstyrelsen och kabinettskammarherre hos H. M. Konungen. Sedan 1881 är han gift med grefvinnan Elisabeth Piper.

Matsalen i villan.

Ellinge med underlydande gårdar i Västra Sallerups socken i Harjagers härad samt Kristineberg i Borlunda socken har en areal af 1,112 har, däraf 200 har skog, med ett taxeringsvärde af 1,192,100 kronor. Å ägendomen finnas en vatten- och en väderkvarn.

* Jmfr Vedel Simonsen, Eske Brocks Levnedsbeskrivelse.

MARSVINSHOLM

BALKÅKRA SOCKEN, LJUNITS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

En mil norr om Ystad och föga långt från hafsstranden ligger Marsvinsholms säteri. Omgifvet af parker och boklundar höjer slottet sina spiror mot skyn. I bakgrunden varsnar man hafvets blänkande spegel.

Slottsbyggnaden hör till de mera märkliga i Skåne, ehuru den väl undergått många förändringar. Till planen bildar den en kvadrat, med tvenne framspringande fyrkantiga diagonaltorn. Denna forntida typ fick i Marsvinsholm en sen representant. Slottet byggdes nämligen 1644—1648 af Otto Marsvin, och Upmark kallar det med rätta »den nordliga renässansriktningens sista, mer betydande kraftyttring». Ursprungligen hade det fyra gaflar med svängda rösten. Portaler och fönster hade huggna omfattningar samt voro fullt symmetriskt anordnade. Renässansen hade alltså här gifvit en gladare prägel åt den gamla för nödigt försvar i orostider beräknade borgtypen. Ett framgångsrikt försvar hade säkert

Marsvinsholm 1680. (Burman-Fischer).

Marsvinsholms slott från öster.

äfven kräft en vindbrygga, men en dylik har ej här funnits, oaktadt byggnaden helt omgafs af vatten.

Byggnaden uppfördes på pålverk i en mindre sjö eller utgräfd torfmosse, och grafvar omgåfvo äfven den i norr belägna ladugården. Å Burman-Fischers afbildning (från 1680) förefaller slottet tämligen ramponeradt, med enkla låga hufvar å tornen. Det höjer sig direkt ur vattnet, och en på pålar hvilande bro leder dit öfver. Af en af Martin Weibull meddelad beskrifning från 1730-talet* finna vi, att detta äfven då för tiden varit fallet, liksom äfven Linné i sin »Skånska resa» (1751) konstaterar detsamma. »Huset är uppmuradt», skrifver han, »efter gammal arkitektur, och fast med fyrkantiga torn, vid nordvästra och sydöstra hörnet. Alla skorstenar äro dragna till väggarna, att ingen står midt upp på taket. Huset har fyra våningar, men tornen fem, af hvilka alla rummen äro hvälfda. Hela huset är bygdt på bokpålar och omgifvet på alla sidor med ett bösskotts bred dam, som går intill väggarna, att huset står liksom på vattnet.»

Han citerar äfven den inskrift, som ännu i dag är anbragt på huset, och lämnar ock en kort skildring af ladugården, trädgårdarna och karpdammarna. Den nämnda i sten huggna inskriptionen lyder: »A. 1644 ær denne gaard, som nu heder Marswinsholm udi Jesu nafn opbygget af Erlig og Welbyrdig man Otto Marsvin til Dybeck, daa Kongl. May:ts Befallningsmand paa Dronningborg slått med sin kiere Frue Erlig og Welbyrdig Frue Mette Brahe. Den alt som mæchtigste gode Gud skie lof og ære for en lykksalig begyndelse og framgang at altingest maa skie og komme Hans Allerheligste nafn til lof og ære, og dens lifs arfvinge til lykke, gafn og hær timmelig og våre kiere forældre, at de siden maa bo udi himmelrig til evig tid. 1648 Amen.»

Som inskriften upplyser oss om var gårdens namn ej ursprungligen Marsvinsholm. Den hette fordom Borsöe, och den af Otto Marsvin nedrifna manbyggnaden låg vid en liten nu uttorkad sjö sydväst om slottet. De af Linné prisade karpdammarne voro på hans tid »vid pass 40 stycken, fulla med karp och rudor». Han upprepar den gamla historien om, att på Marsvinsholm funnits 99 fiskdammar och den hundrade på taket, »då det varit täckt med en horizontel bly-reservoier, hvarefter nu mer ej något tecken sågs.» Samma apokryfiska underrättelse, men ännu mer detaljerad, återfinna vi i den förutnämnda beskrifningen från 1730-talet. Det berättas där, att fiskdammen skall ha nedtagits af Otto Marsvins måg Kristian Urne, som i stället

* Samlingar till Skanes historia, forskunskap och beskrifning. 1872. S. 65—68.

skulle uppsatt de båda parallellt löpande taken med deras fyra gaflar. Huru som helst, något platt tak har ej från början funnits på slottet. Sitt värde har den nyssnämnda beskrifningen för hvad den meddelar om de faktiska förhållandena vid tiden för dess affattande. Vi få då veta, att tornen voro täckta med tegel »på italienskt sätt», att de hade »3 stycken skorstenar och huset 8 stycken, alla kring sidorna». Från huset förde en på pålar hvilande brygga af 40 alnars längd till gårdsplatsen. Denna begränsades i norr af en hundra fot lång af tegel och gråsten murad ladulänga »med en murad och upphöjd bro till en stor port, linjerätt mot borgporten». I väster stod en stallänga af gråsten, med tegeltak och från denna till grafven en 54 fot lång och 4 alnar hög stenmur, vid hvars ända låg inkörsporten. Den östra sidan upptogs af en — af landshöfding Sjöblad uppförd — korsverkslänga af 60 alnars längd. Slottsgrafven omslöt ladugården i söder och öster med bredt vatten, medan i norr och väster anlagda kanaler gjorde densamma alldeles kringfluten. Tvenne trädgårdar funnos, en större i söder, som med tvenne flyglar äfven sträckte sig öster och väster om slottet, och en mindre i nordväst, som af mindre kanaler var helt kringfluten och »prydd med fyra stycken med buxbom anlagda lustkvarter med hans excellens' sal. högvälborne hr grefvens och fältmarskalken Königsmarcks och dess grefvinnas namn och andra ritningar uti».

Grefvinnan Madeleine Hamilton, född Bennet.

Löjtnanten Grefve Wathier Hamilton.

Så stod slottet till 1782—86, då dåvarande ägaren Gustaf III:s bekante finansminister excellensen Ruuth företog en genomgripande restaurering. Gafveltaken med rösten samt tornens spiror nedtogos, och samtliga tak gjordes platta. Så väl å själfva huset som å tornen fingo skorstenarna formen af balustradpostament. Ett antal nya dylika tillkommo därjämte. Under taklisten anbragtes de ännu befintliga grofva kragstenarna. Murytorna putsades och målades. Hufvudvåningen fick då sina höga rum, och dess fönster förhöjdes. Därjämte lät excellensen flytta ladugårdshusen åt väster samt fylla grafven framför slottet, och på den sålunda vunna nya planen uppförde han två mindre envåningsflyglar med höga vindskupor. Från trädgården i söder lät han slå en bro öfver kanalen till slottet. Afbildningen i Ljunggrens »Skånska herregårdar» kan ge oss en föreställning om den föga lyckliga förändring Marsvinsholm vid denna restaurering undergick.

Men ännu en ombyggnad har skett, den som gifvit slottet dess nuvarande karaktär, och som afsåg att ge det en med dess forna utseende mera öfverensstämmande prägel. Den företogs 1856—57 på bekostnad af d. v. ägaren friherre J. E. Stjernblad. Det var alltså ett slags »stilenlig» restaurering, i Kristian IV:stilen, ehuru den ingalunda kom att ge en rekapitulation af det gamla. Slottet återfick sina tegelytor. Portalen och fönstren fingo en rik sandstensimiterande cementornering, hvarjämte dekorationer i samma material anbragtes mellan taklistens kragstenar. Framför ingången lades en balustradomgifven terrass. Och på balusterräcken sparades öfver hufvud taget ej — kring kanalerna, öfver bryggan från trädgården och äfven kring taken — ty samtliga balusterkolonnerna götos i billig cement. Tiden har lyckligtvis gifvit denna frikostiga cementdekorering en ärevördig patina. Slottstaket fick formen af en låg stympad pyramid, öfverst försedd med en altan. Barriärer med postament och balustrar samt snirkelförsedda frontongaflar omge å hvarje sida detsamma. Tornen ha betydligt förändrats. Från den fyrkantiga afslutningen, begränsad af barriärer å hvilka i hörnen stå obelisker, uppstiga åttkantiga smalare torn, som sluta i spirkrönta lanterniner af koppar. I dessa tornspiror är åtminstone materialet ädelt. I allmänhet har vid denna för nu snart sextio år sedan företagna restaurering slösats med alldeles för mycket detaljer. Från vissa håll gör emellertid slottsbyggnaden ett mycket effektfullt intryck. Restauratorn var den danska arkitekten *Zwingman*.

Äfven de af Ruuth uppförda flyglarne fingo

vid samma tillfälle sin nuvarande karaktär, och likaså uppstodo då väldiga ladugårdsbyggnader och logar af tegel med höga i svängda afsatser uppstigande gaflar.

Bottenvåningen, som rymmer kök, betjenings- och förvaringsrum, är hvälfd. En väldig hjärt-

Marsvinsholms slott från sydväst.

mur delar, alltifrån denna och uppåt, byggnaden i tvenne hälfter. Den motsvarande parallella muren åt gården är betydligt tunnare. Förklaringen ligger väl däri, att gårdssidan var relativt skyddad genom den som ett yttervärn tjänande ladugården.

Vi komma först in i en med kalkstensplattor belagd hall, hvars väggar äro klädda med skånska väfnader. Här stå stora skånska kistor, ett mahogny-

skåp från 1700-talet, en gammal ståklocka och annat, och bland porträtten vilja vi fästa uppmärksamheten på ett par danska konterfej, framställande två yngre herrar i romerska rustningar. De föreställa sannolikt två bröder Urne eller Thott. Deras släkttyp är synnerligen utpräglad. Ett stort präktigt barockporträtt af *David von Krafft* återger fältmarskalken grefve Rehnsköld. Andra dylika porträtt af värde träffa vi för närvarande i det bredvid hallen liggande biblioteket, såsom det af riksmarskalken grefve Johan Gabriel Stenbock, ett magnifikt konterfej af *David Klöcker Ehrenstrahl*. En gammal kopia af ett Ehrenstrahlskt original är antagligen porträttet af änkedrottning

Hedvig Eleonora i sorgdräkt. I samband med dessa böra vi ej förglömma ett intressant ungdomsarbete af Ehrenstrahl, hvilket finnes i Marsvinsholms samlingar, ett porträtt, framställande en ung dam som Diana (knästycke), signeradt: *David Klöcker fecit 1653.* Det tillhör målarens ytterst få kända bilder i Sverige före afresan till Italien 1653 och visar i sin dunkelbruna kolorit, men sin allt annat än känsliga färgstämning en rask och oförfärad pensel och en tydlig blandning af tysk och holländsk konst.* Äfven ett par andra mindre bilder från samma tid ha sitt särskilda intresse. Det ena har sedan gammalt ansetts vara ett ungdomsporträtt af Karl X Gustaf. Och medges måste äfven, att likheten är slående. Han står i ett landskap i helfigur, klädd i en rik civil dräkt. Öfver skuldrorna är kastad en röd mantel. Den andra bilden framställer en äldre, något korpulent man med ett ansikte af tydlig porträttkaraktär. Han spelar på luta. I bakgrunden några figurer i ringdans. Landskaps- och himmelsfonden öfverensstämmer med den i föregående bild, och en jämförelse äfven i andra hänseende säger oss, att mästaren till de båda taflorna måste vara densamme. På den förra har han tecknat sin signatur: *F. H.* men hvilket holländskt eller tyskt namn som döljer sig därunder, känner jag ännu icke. Ett porträtt, som är förbundet med Marsvinsholms historia, är det stora ryttarporträttet — i »tredje salen» — af den berömde krigaren Otto Vilhelm Königsmark, en tid godsets ägare. Porträttet af Königsmark är en icke dålig kopia, men hästen, målad på fri hand, är en vidunderlighet. Samma bröstbild finnes på Skokloster.

Hallen i bottenvåningen.

Hufvudvåningen utmärker sig för sina höga verkligt slottslika gemak, i hvilka man träffar antika möbler och konstskatter af stort värde. Möblerna i salongen och förmaket äro sålunda äkta gustavianska. Den i guld tapetserade salongen har en prakttafla af rang i ett stilleben med döda fåglar, däribland en svan. Det är samma komposition vi träffa på Börringekloster, men färgerna äro i Marsvinsholms-taflan kraftigare och friskare, och om den också ej är original af *Frans Snijders* som jag ej vågar påstå, står den honom dock ganska nära. I salongen lägga vi äfven märke till ett stort romantisk landskap af *Fahlcrantz* med stora löfmassor i förgrunden, två betydligt modernare landskap af *Gude,* en liten tafla, framställande ett rytterianfall på en konvoj, tillskrifven *G. Th. Rugendas,* en lärjunge af den berömde *Bourguignon* samt slutligen en bronserad gipsbyst af Gustaf III efter Sergels bekanta original. Det bredvid liggande förmaket har dels gustavianska, dels empiremöbler och bland de förra böra vi särskildt påpeka tillvaron af ett par halfrunda konsolskåp af *Georg Haupt.* Med sina träslag i rutverk, ciselerade och förgylda bronsbeslag, bland hvilka det karaktäristiska flätmönstret märkes, skola de alldeles öfverensstämt med

Biblioteket i bottenvåningen.

* På dess tillvaro fästes här för första gången uppmärksamheten.

en till möbeln hörande *signerad* byrå, som i senare tid försvunnit. En mycket delikat pastell af *Gustaf Lundberg,* framställande markisinnan Havrincourt, tjusar också här vårt öga, i all synnerhet, när vi jämföra den med de äfven här befintliga hårda, prosaiska pastellbildernaafGustaf III och Sofia Magdalena af okänd mästare.

Ett vackert här uppsatt barockporträtt är det, som skildrar drottning Ulrika Eleonora d. ä., sittande vid ett bord, med hennes aflidna barn som änglar i vänstra hörnet. Kompositionen går tillbaka till *Ehrenstrahl.* En liknande bild finnes på Kalmar slott.

Salongen (nr 7 a planen).

Det nu anförda ger åtminstone en antydan om, hvad som af gammal och modern målarkonst finnes på det vackra Marsvinsholm.

Om vi då till sist kasta en blick på gårdens ägarlängd, finna vi, att den otaliga gånger bytt ägare. Blott under vissa perioder erbjuder ägarehistorien något intresse.

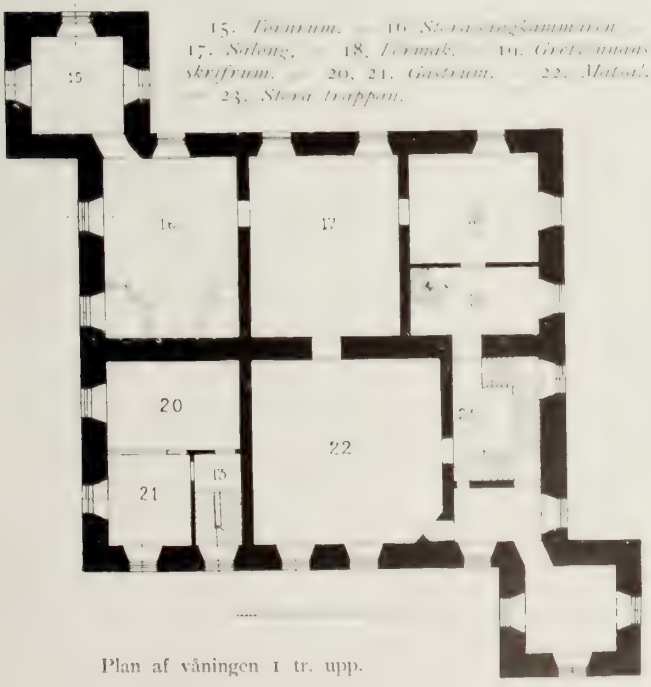

Plan af våningen 1 tr. upp.

Vid midten af 1500-talet — då gården ännu benämnes Borsöe — innehafves den af medlemmar af Ulfeldtska släkten, först af *Palle Ulfeldt* till Haldager, därefter af hans son *Fredrik Ulfeldt* († 1593). Hans änka, Berta Marsvin, öfverlefde maka och barn, hvarför ägendomen vid hennes död (1629) gick öfver till hennes släkt. Ej långt därefter blef brodern, *Otto Marsvin,* ensam ägare. Rik, som han var, beslöt han här bygga sig ett »fast hus». Detta blef det slott, hvars öden i det föregående skildrats, och efter honom fick gården äfven ett nytt namn. Gift med Metta Brahe efterlämnade han ingen son, men flera döttrar, af hvilka Margareta blef gift med Jörgen Urne († 1642), hvars son *Kristian Urne* efter morfadern ärfde Marsvinsholm. Han upplefde ej det nya krigsutbrottet på Karl XI:s tid. Dog på sin gård 1667. Hans hustru, Ida Daa, följde honom redan året därpå. För de omyndiga barnens räkning såldes gården till *Holger Ottesen Thott.* Under det nya kriget sekvesterades gården, men återlämnades vid fredsslutet. Thottarne hörde emellertid till de dansksinnade släkter, som sökte sälja sina svenska gods, och Marsvinsholm gick snart till ny ägare. År 1683 är det i fältmarskalken *Otto Vilhelm Königsmarcks* händer. Han dog i venetiansk krigstjänst 1688, och godset tillöste sig slutligen hans syster *Beata Elisabeth Königsmark,* änka efter presidenten grefve Pontus De la Gardie. Efter hennes död, 1724, ärfde dotterdottern *Beata Elisabeth Stenbock,* gift med landshöfding *C. P. Sjöblad,* Marsvinsholm. Sjöblad blef amiral, landshöfding i Blekinge, i Malmöhus län etc. och samlade stor förmögenhet. En af hans döttrar, *Ebba Sjöblad,* blef gift med riksrådet friherre *Gustaf Ruuth,* och dessa tillöste sig gården från öfriga släktingar. Den därpå följande ägaren var de nyssnämndas son *Erik Ruuth,* Gustaf III:s gunstling och finansminister, slutligen president i Kammarkollegium, men efter konungens död aflägsnad

genom sin utnämning till generalguvernör öfver Pommern, hvilken befattning han dock blott en kortare tid innehade. Det var därefter han med ifver ägnade sig åt landthushållning och industri och blef bland annat, som det med rätta sagts, »de skånska stenkolsverkens grundläggare och främste befrämjare» genom de stora anläggningarna vid Höganäs, som på hans initiativ tillkommo. Marsvinsholm lät han, som vi redan känna, ombygga, skall äfven där inrättat det första tröskverk i Sverige, infört osttryckeri efter schweizisk metod o. s. v. På alla sina mångskiftande företag förlorade han emellertid sin förmögenhet. Han dog 1820. Marsvinsholm hade han emellertid redan året förut afträdt till en af sina mågar, grefve *Erik Piper* till Söfdeborg, gift med *Charlotta Ruuth,* som efter mannens död 1833 sålde ägendomen till ryttmästaren *R. Tornérhjelm* och grefve *C. J. Wachtmeister,* hvars son, grefve *Carl Carlsson Wachtmeister,* som blef ensam ägare af densamma, 1854 sålde den till friherre *Jules E. Stjernblad,* som genom sina ombyggnader och förbättringar är den senaste märkesmannen i godsets historia. År 1876 var taxeringsvärdet 1,345,000 kr. Godset gick sedan till friherre Stjernblads dotters, grefvinnan *Ida Ehrensvärds* barn i första giftet, *Louise Bennet, Rutger Bennet* och *Madeleine Hamilton,* född *Bennet.* Sedan medarfvingarna utlösts är godset för närvarande i den sistnämndas och hennes mans, löjtnanten grefve *Wathier Hamilton,* ägo. År 1908 frånsåldes cirka 1,000 tunnland, hvarför arealen för närvarande uppgår till 3,137 tunnland. Taxeringsvärdet är numera 1,331,500 kr. Ägendomen är, förutom hufvudgården, uppdelad i tre större arrendegårdar: Västergård, Gusnafva och Erikslund samt en del mindre gårdar och torp. Skogsarealen är omkring 400 tunnland.

Kolonnskåp af Haupt i förmaket.

Förmaket (nr 18 å planen).

KULLA-GUNNARSTORP

ALLERUMS SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Kulla-Gunnarstorp hör, liksom Sofiero, till de slott, som förunnats ett det mest afundsvärda läge vid Sundets vågor. Från Helsingborg följa vi landsvägen längs kusten. Terrängen stiger något. Till höger ligger en långsträckt ås med sakta böljande linier. Till vänster glimma Sundet och hafvet i solskenet, och det närbelägna danska landet med Helsingör och Kronborgs mäktiga spirkrönta slott skimrar i blåaktigt ljus.

Sedan vi farit förbi det i en härlig bokskog inbäddade Sofiero, Skånehertigens residens, nå vi efter en kort stund Kulla-Gunnarstorps vidsträckta park och slottsbyggnader.

Den vackra bokskogsparken sträcker sig ända ner till hafsstranden. Ej minst genom terrängens omväxling uppstå de mest tjusande scenerier. Under tidernas lopp har ett vattendrag bildat en djup och smal ravin, å hvars rostgula botten en liten bäck porlar under den korta färden mot det famnande hafvet. En liten mineralkälla, som förr i stor utsträckning användts af traktens befolkning, finnes här äfven. I dess närhet står ett som brunssal tjänande hus. Sedan länge tillbaka ha i parken för vinnande af utsikter mot hafvet uthuggningar gjorts, hvilka ännu vidmakthållas. Och främlingen visas framför allt en plats, hvarifrån man har ej mindre än tre på dylikt sätt åstadkomna perspektiv öfver den själlandska kusten, Sundet och det vida hafvet.

Grefvinnan Elisabeth Wachtmeister, född von Platen.

På Kulla-Gunnarstorp finnas numer sedan 1870-talet tvänne slottsbyggnader, båda bebodda af den Wachtmeisterska familjen. Den ena är den från 1500-talet stammande, af riksrådet Jörgen Brahe byggda gamla borgen, den andra är det ståtliga af excellensen grefve Baltzar von Platen i ett slags moderniserad renässansstil efter ritningar af den danske arkitekten *Zwingman* 1865—1868 uppförda nya slottet. Borgen, som består af en tvåvåningsbyggnad med framspringande envåniga flyglar, saknar den senares dominerande läge, men verkar ovanligt gammaldags idylliskt, där den ligger, omgifven af speglande kanaler och lummig grönska, mot hvilken de röda tegelmurarne vackert afteckna sig. Så, som vi nu se densamma, ter den sig efter en på 1850-talet undergången restaurering, som hade till syfte att, så vidt möjligt var, återge den sin forna pittoreska karaktär med brant takresning, höga trappgafvelrösten o. s. v. Äfven utefter taklisterna å hufvudbyggnaden upp-

sattes då snirklade trärösten. Den hvita putsen borttogs, så att tegelytorna med sin sandstensdekoration, horisontala sandstenslister m. m. åter kommo till heders. Till borgen för en bro öfver kanalen till porthvalfvet vid ena sidan. Inom portgången ligger till vänster ett med tvänne gotiska korshvalf hvälfdt rum, som fordom varit kapell, men i senare tid förvandlats till kök.

Den arkitektoniskt intressanta och värdefulla borgen, som har en modern bekväm våningsinredning, äfven dekorerad med intressanta konstmöbler och taflor, bebos af grefve Fr. Wachtmeister, som af sin moder, grefvinnan Elisabeth Wachtmeister, arrenderar Kulla-Gunnarstorps gård — 250 har stor. Norr om denna byggnad ligger ladugården, en oerhördt stor plan, omgifven af byggnader af olika art, såväl ladugårdar, stall, logar som boningshus. Utmed kanalen midt emot borgen löper dock en allé, som fortsätter åt väster mot hafvet till den del af parken, där det nya slottet reser sig. Bland byggnaderna väster om planen finna vi ett tvåvånings stenhus af 1700-talets karaktär. En inskription öfver dörren lyder: *Upbygd 1794 G. A. S. — A. R.,* hvilka bokstäfver syfta på grefve Gustaf Adolf Sparre — den bekante konstkännaren och samlaren — och hans hustru Amalia Ramel. Öster om den stora planen ligger ännu en kringbyggd gård. Men vi följa den nyssnämnda alléen och nå inom kort den nya ståtliga slottsbyggnaden, som har ett det härligaste läge med utsikt öfver Sundet och hafvet.

Slottet består af tvänne flyglar, hvilka mot hvarandra bilda en rät vinkel, med ett högt spirkrönt torn vid yttre hörnet af de båda byggnaderna. Slottet höjer sig i två våningar ofvan en jordvåning. Hvardera flygeln afslutas med en på tvären ställd liten byggnad, och där den syd-

Gamla borgen från öster.

Gamla borgen från väster.

östra flygeln slutar i en dylik, höjer sig en tornrisalit med platt balustradomgifvet tak. Till hufvudtrappan i den nämnda mot hafvet vettande längan för en fritrappa med en praktfull portal i italiensk renässansstil. Med korintiska pilastrar klädda fyrkantiga pelare uppbära ett rundbågshvalf, klädt med kassetter. I tympanonfältet se vi en medaljong med byggherrens och hans gemåls namnchiffer. Medaljongen hålles af två bevingade, i bladverk utlöpande kvinnogestalter. Frisen smyckas med fruktguirlander och pilastrarnas fyllningar med kandelabermotiv och rankverk. Det hela, som är framställdt i cement, är en direkt efterhärmning af norditalienska ungrenässansmotiv. Den nedre våningens fönster ha trekantiga af konsoler uppburna krön. De öfre fönstren ha däremot en antikiserande omfattning med rakt krön. Taket höjer sig brant, afbrutet af gafvelutsprång och takkupor. Under den af en äggstaf åtföljda gesimsen drager en rundbågsfris med bågarna hvilande på små bladklädda konsoler. Vid flygelns ända, framför det omtalade plåttäckta tornet är en utbyggd murad, med korshvalf täckt veranda med balkong. De bärande pelarnas pilasterbeklädnad uppenbara dock här delvis självständigare dekorationsmotiv: uppsti-

Kulla-Gunnarstorp 1680. Enligt Burman-Fischer.

gande vinrankor eller lager-, eklöfs- eller rönnbärsgrenar med fåglar samt nederst en djur- eller människofigur. Urbilden är italiensk, men det hela omdiktadt i nordisk anda. Vi vända oss så till »vinkelplatsen» mellan de båda byggnaderna. Äfven från denna föra två murade verandor in i slottet, båda af ungefär samma karaktär som den nyss skildrade. Den ena är emellertid inbyggd i den sydöstra byggnaden. Den andra träffas vid den lilla tvärflygeln å sydvästra byggnaden. Skyddad för nord- och vestanvindar erbjuder denna borggårdsplats en angenäm uppehållsplats med härlig utsikt. Hufvudtornet ligger, som redan är antydt, i ytterhörnet af de båda sammanbyggda flyglarne. Dess fyrkantiga massa omges upptill af en balustrad med spiror och pyramider i hörnen. Därifrån reser sig en åttkant, omgifven af med rakt bjälklag förenade kolonner (i cement) samt däröfver en åttkantig kopparklädd spira, slutande i en spetskrönt lanternin. Hela anordningen erinrar slående om tornen vid Marsvinsholm, hvilket, som vi erinrar oss, på 1850-talet i grund restaurerades af Kulla-Gunnarstorps kunskapsrike byggmästare. Det är alltså rätt olikartade element som ingå i slottets arkitektur: holländsk renässans, italiensk ung- och högrenässans och ej minst engelska erinringar i byggnadspartiernas gruppering. Slottet är ett mycket typiskt barn af sin tid och dennas beundran för de tidigare, mer eller mindre nationellt karaktäriserade renässansstilarne. Men äfven ett inslag af annan art har där framträdt: antikintresset, ehuru dock egentligen i den inre dekorationen. Redan i det yttre framtonar det dock i en och annan detalj: t. ex. i de öfre fönsternas omramning, som verkar inspirerad från den berömda dörromfattningen å Erechteion i Athen.

Hufvudingången till slottet för oss först till en mindre vestibul, där antikiseringen uppenbarar sig i takets enkla rossmyckade gipskasetter. Till vänster ligger ett kapprum, till höger (genom ett par glasdörrar) trappuppgången till öfre våningen. Det förra har en takdekorering i hvitt och grått — rutor med bladverk — samt en

Nya slottsbyggnaden från sydost.

synnerligen hög panel. Bland möblerna tilldrager sig ett stort magnifikt barockskåp den största uppmärksamheten. Å detsamma äro små medaljonger med alabasterskulpturer anbragta. De båda å dörrarne äro dock af senare datum. Den ena visar oss nämligen Napoleons bröstbild, den andra påfven Pius VII:s. Den lilla reliefen med »Konungarnas tillbedjan» (å frisen) är däremot ursprunglig. Efter en blick på de här uppsatta porträtten: »De brabantska barnen», en gammal tafla från 1600-talets förra hälft, och ett koloristiskt kraftfullt porträtt, återgifvande en ung grefve Wachtmeister (från Wanås) af målaren *Ivar Kamke* komma vi in i ett mindre förmak med åt Sundet vettande veranda.

Här fångas vårt intresse bland annat af tre stora fågeltaflor, hvaraf den största är målad af *Hondecoeter* och återger förträffligt lifliga, rörliga fågelscener, bl. a. en tuppfäktning. Samtliga ha tillhört grefve G. A. Sparres under 1700-talets senare hälft inköpta galleri, af hvilket större parten nu bildar den ryktbara tafvelsamlingen på Wanås.

Till vänster har man sedan biblioteket, till höger åter den så kallade blåa salongen. Detta senare stora, vackra rum är dekoreradt i antikiserande smak. Väggarne äro boiserade i hvitt och guld hvilket omfattar stora pannåer med blått silfvermönstradt siden. En af pannåerna upptages dock af en spegel. Å de smala afrundade fälten mellan dem är en ornamentomgifven rund medaljong anbragt, som smyckas af mytologiska figurer i förgyld relief: Athena, Apollo och Marsyas, Hermes, Artemis, Meleager, Herakles, Eros etc. Dörröfverstyckena visa guirlandomgifna medaljonger med profilhufvuden. Takdekorationen är dock det märkligaste. Där återfinna vi något, som genom afbildningar af olika slag för mången säkerligen är gammalt och kärt. Takets fyra hörn smyckas nämligen af *Mårten Eskil Winges* berömda »Årstiderna». Dessa älskliga i medaljongform komponerade allegoriska barnbilder höra till 1800-talets allra bästa försök i den nordiska naturmystik, som en viss grupp af våra svenska konstnärer, Blommér, Malmström, Winge o. a., sökte tolka i sin konst.

Nya slottsbyggnaden från nordost.

Blåa salongen.

I den fasta inredningen fästa vi oss äfven vid den stora marmorcheminéen med sin spegel och sin figurliga och ornamentala reliefdekorering. Hela denna rumsdekoration är ett intressant prof på en modern klassiciserande rumsstil med utgångspunkt från »Louis XVI». Salongens möbel är i förgyld »Louis XVI» med blått silfvermönstradt siden af samma art som pannåernas och fönsterdraperiernas. Bland dess konstnärliga smycken må slutligen nämnas dyrbart grönt Sèvres-porslin, en gåfva af Ludvig XVI till den svenske ambassadören skalden grefve Gustaf Filip Creutz, stora hvita porslinsurnor från Berlin-fabriken vid 1700-talets midt, en liffull marmorbyst, framställande grefvinnan Elisabeth De la Gardie, f. Wachtmeister, af *Christian Eriksson* o. s. v.

Det följande rummet kallas röda salongen. Sitt namn har det fått efter de röda sidengardinerna och den rödklädda förgylda möbeln. Väggarne äro här mer neutralt hållna, i ett ljust gröngrått med en låg hvit panel samt en jonisk väggfris i hvitt och guld. Den stora marmorcheminéen har efter renässansmönster två väldiga konsoler, bärande dess öfverstycke. Skulle vi här särskildt fästa oss vid någon konstmöbel, vore det först och främst det förgylda bordet i »Louis XVI», hvars detaljer: de fritt hängande guirlanderna, lejonhufvudena, sargens lagerkvistar, äro skurna med den mest öfverlägsna konstskicklighet. Bordet har också tillhört konstkännaren och samlaren grefve Gustaf Adolf Sparre. Ofvan denna praktpjes har placerats *Albert Edelfelts* ståtliga porträtt af grefvinnan Elisabeth Wachtmeister, ett konstverk af verklig rang, utmärkt ej mindre genom sin fina koloristiska hållning än genom sin nobla själfulla karaktäristik.

Men äfven äldre tiders målarkonst får här i *Jan Steens* stora signerade bild »Den förlorade sonen» en märklig representant.* I Jan Steens intelligenta berättande konst äro de bibliska motiven ovanliga. Det ifrågavarande ämnet är återgifvet i äkta holländsk dräkt. En detalj kunde vara af intresse att påpeka. Flickgestalten till höger med en korg med frukter på hufvudet verkar — eget nog — som om den inspirerats af en Tiziansk förebild. — Med en blick på *la Tours* charmanta pastellporträtt af prinsessan af Rohan-Soubise lämna vi den röda salongen och inträda i »grefvinnans lilla salong», som det nästliggande rummet benämnes.

Äfven här äro väggarna neutralt hållna, i ljusgrått. Alldeles särskildt frapperas vi af en stor praktspegel i barock, skuren i ek och stammande från Mälsåkers slott. Tre par spratt-

* Den har tillhört till 1840-talet det förna gallerist på Finspång.

Röda salongen.

lande knubbiga genier, omfamnande hvarandra, blad, blommor och frukter, allt nästan fritt utarbetadt, karaktärisera denna pompöst storstilade ram, som måste utgått ur en verklig mästares verkstad. Och hvilken? Studera vi detaljerna noggrannare, framför allt genierna, finna vi den mest slående öfverensstämmelse med *Burchard Prechts* kronbärande genier i den kungliga paradsängkammaren på Drottningholm slott. Alla dessa bytingar ha ett verkligt påfallande syskontycke, ej minst hvad fysionomierna angår. Till den berömde karolinske träskulptörens kända verk kan därför härmed läggas ännu ett. En praktfullare spegelram har säkerligen icke utgått ur den Prechtska ateliern. I samma salong sitta några mycket värdefulla familjeporträtt, som t. ex. de båda af *Olof Södermark* målade porträtten af grefve Baltzar von Platen (signeradt: »O. Södermark pinxit 1829») och af hans hustru grefvinnan Charlotta De Geer, målad som fästmö (signeradt: »O. Södermark pinxit 1830»), ett par koloristiskt utmärkta bilder, som väcka en erinran om venetianarne och van Dyck. Af *Uno Troili* har exc. grefve Carl De Geer till Leufsta målats. Det varmt och mjukt stämda porträttet är signeradt: »G. U. Troili 1854». I ett par af salongerna hänga dyrbara venetianska glaskronor. Till det nyssnämnda rummet stöter grefvinnans skrifrum. Sin särskilda tidsprägel ha där de höga svartlackerade dörrarne med sin förgyllda ornering i antikiserande stil. Äfven rummets empiremöbel är hållen i svart och guld och klädd med rödt tyg. Det svartlackerade skåpet med bronsförgyllningar och inläggningar, allt i rokoko, är däremot en typiskt fransk pjes från andra kejsardömets tid.

Grefvinnan Elisabeth Wachtmeister.
Oljemålning af Albert Edelfelt.

Bland de förnämsta rummen må vi så äfven uppmärksamma den stora matsalen i sydvästra flygeln. Den är gediget dekorerad i flandrisk renässans. Rundtom löper en hög ekpanel med refflade doriska pilastrar. En utåtsvängd flandrisk gesims — af det slag vi så ofta se på nederländska renässansskåp — med omvexlande manliga och kvinnliga hufvuden kröner densamma. Väggen därofvan genomdrages af joniska hermpilastrar upp till konsolfrisen. Fälten mellan konsolerna upptages af trätaflor med utskurna arabeskornament. En liknande frodig skulptur utmärker naturligtvis äfven dörrarne och deras öfverstycken. Och paneltaket med sina kasetter med arabeskornering och nedhängande knoppar vill, äfven det, erinra oss om 1500-talets nordiska renässansinredningar. Den magnifika spiseln är dels af svensk, dels italiensk marmor. Två kolonnpar i svart och hvit marmor uppbära spiselfrisen, medan öfverdelen är klädd med den rikaste träskulptur. Här uppträda hermpilastrar med joniska figurkapitäl, en konsolfris och i fältet ett genombrutet löfverk med det Platen-De Geerska monogrammet. En dyrbar rumsinredning alltså, i hvilken man sökt göra det bästa af en historisk stil. Dekoreringen är utförd af *H. Nerpin*. Bland konstföremålen i salen, som är möblerad med en solid ekmöbel, må nämnas stora porträtt af Karl XV och Oscar II som hertig, samt ett porträtt af grefve B. von Platen, måladt af *Troili*.

I sydöstra flygeln träffa vi biblioteket, skrifrum, rökrum m. m. Äfven biblioteket är dekoreradt i nederländsk renässansstil. Taket visar ett stjärnmönster med en stor väldig knopp, från hvilken en bronskanna nedhänger. De väggfält, som icke upptagas af bokhyllor, äro klädda med holländskt blått kakel. Ett par holländska porträtt förtjäna här uppmärksammas: af Louis De Geer och Laurent De Geer. Det senare är ett vackert original från 1600-talet. I det bredvidliggande rökrummet böra vi ej gå förbi det stora sköldpaddskåpet eller de vackra landskapsmålningar af den bekante dansken *J. la Cour*, framställande Wanås och Kulla-Gunnarstorp.

Ej onämndt bör arkivet blifva. Det innehåller

Den förlorade sonen.
Oljemålning af Jan Steen.

dels godsarkivet, påbörjadt under den danska tiden, vidare en svensk autografsamling på ett par tusen nummer, slutligen familjearkivet. I det senare finnes en hel del korrespondens af de med Wachtmeisterska familjen besläktade familjerna v. Platen, De Geer till Leufsta och Höpken samt ambassadören grefve Ulrik Scheffers korrespondens.

Men äfven den öfre våningens rum kunna visa oss mycket af värde och intresse.

I den öfre hallen finner man åter den antikiserande smak, som här och hvar uppenbarar sig på Kulla-Gunnarstorp. På trappbalustraden stå nämligen joniska kolonner förenade med rakt bjälklag, och taket smyckas af grekiska kasetter med blåa fält. På trappväggen har uppsatts en magnifik flamsk hautelisseväfnad från 1600-talets midt, väfd efter en Rubensk kartong och med ämne ur kejsar Konstantins historia.

Så väl i de kungliga gästrummen (sängkammare och salong) som i de s. k. Platenska rummen finnas en del dyrbara konstföremål, framför allt taflor. Så t. ex. ett landskap af *Jacob Ruisdael,* tillhörande hans vildt dystra fantasilandskap med en brusande bergsbäck, furuskog, branta höjder med borgruiner etc. Och *David Vinkboons* är möjligen upphofsmannen till en bild med en bondfest i en flamländsk by, hvari särskildt landskapet i sin ovanligt bruna ton är af utmärkt verkan. Nämnas böra äfven en bondstugsinteriör af *M. Stoop* och ett flodlandskap med en gammal kyrkruin af den af Ruisdael påverkade *Roelof Vries.* I de s. k. Platenska rummen (3 st.) finna vi en del gamla värdefulla konstmöbler: byråar, bord m. m. i rokoko och gustaviansk stil, och sitt särskilda intresse har grefve Gustaf Adolf Sparres gustavianska dubbelsäng, som tillhör de få kvarvarande möbler från denne märklige entusiastiske konstväns dagar på Kulla-Gunnarstorp. —

»Gundestrup i Kulden», som gården fordom benämndes, var mot slutet af 1400-talet i släkten *Parsbergs* ägo. En dotter till *Nils Tönnesen Parsberg, Ingeborg,* blef 1570 gift med *Jörgen Ottosen Brahe* till Tosterup. Denne blef den gamla borgens uppbyggare. Både han och hustrun dogo 1601 på Knutstorp. Sonen *Tönne Jörgensen Brahe* afled helt ung. Återkommen från en utländsk studiefärd, följde han konung Kristian i fält mot Sverige och dog i Kalmar 1611 af sina i drabbningen vid Ryssby erhållna sår, blott tjugo år gammal. Vid arfskiftet efter honom tillöste sig hans äldre farbroder *Axel Ottosen Brahe* Kulla-Gunnarstorp, hans yngre farbroder *Knut* däremot Tosterup, men som denne dog redan 1615 inlöste Axel Brahe äfven Tosterup af medarfvingarna. Sonen *Tyge Axelsson Brahe* ärfde fadern, men dog vid tidiga år, 1639, efterlämnande fyra omyndiga barn. För deras räkning försåldes Kulla-Gunnarstorp och köptes af *Axel Eriksson Rosencrantz* till Glim-

Spegelram af Burchard Precht i Lilla salongen.

minge, en af Skånes rikaste magnater. Dennes son *Corfitz Rosencrantz* testamenterade gården till sin fästmö *Margareta Jakobsdotter Rosencrantz,* som dog ogift på Kulla-Gunnarstorp 1680. Därefter delades gården mellan tre efterlefvande systrar, af hvilka tvenne sålde sina andelar till kamreraren *H. J. Hildebrand,* en från Wolfenbüttel stammande köpman, som gjort svenska kronan ansenliga tjänster och i Sverige förvärfvade sig stora ägendomar (bland annat Krapperup). Slutligen finna vi godset åter förenadt på en hand i släkten *v. Conowens* ägo. men afled redan 1811. Arftagare blef då hennes son grefve Gustaf Adolf Fredrik De la Gardie, gift med Mariana von Salza. Han slutade dock sitt lif redan 1833 och ärfdes, då han ej efterlämnade några bröstarfvingar, af sin far den nyssnämnde excellensen grefve *Jakob Gustaf De la Gardie.* År 1834 sålde emellertid denne ägendomen och snart äfven samlingarna till excellensen grefve *Carl De Geer till Leufsta.* Efter dennes död (1861) gick gården till hans dotter och måg, grefvinnan *Charlotta De Geer* († 1888) och hennes man excellensen grefve *Baltzar von Pla-*

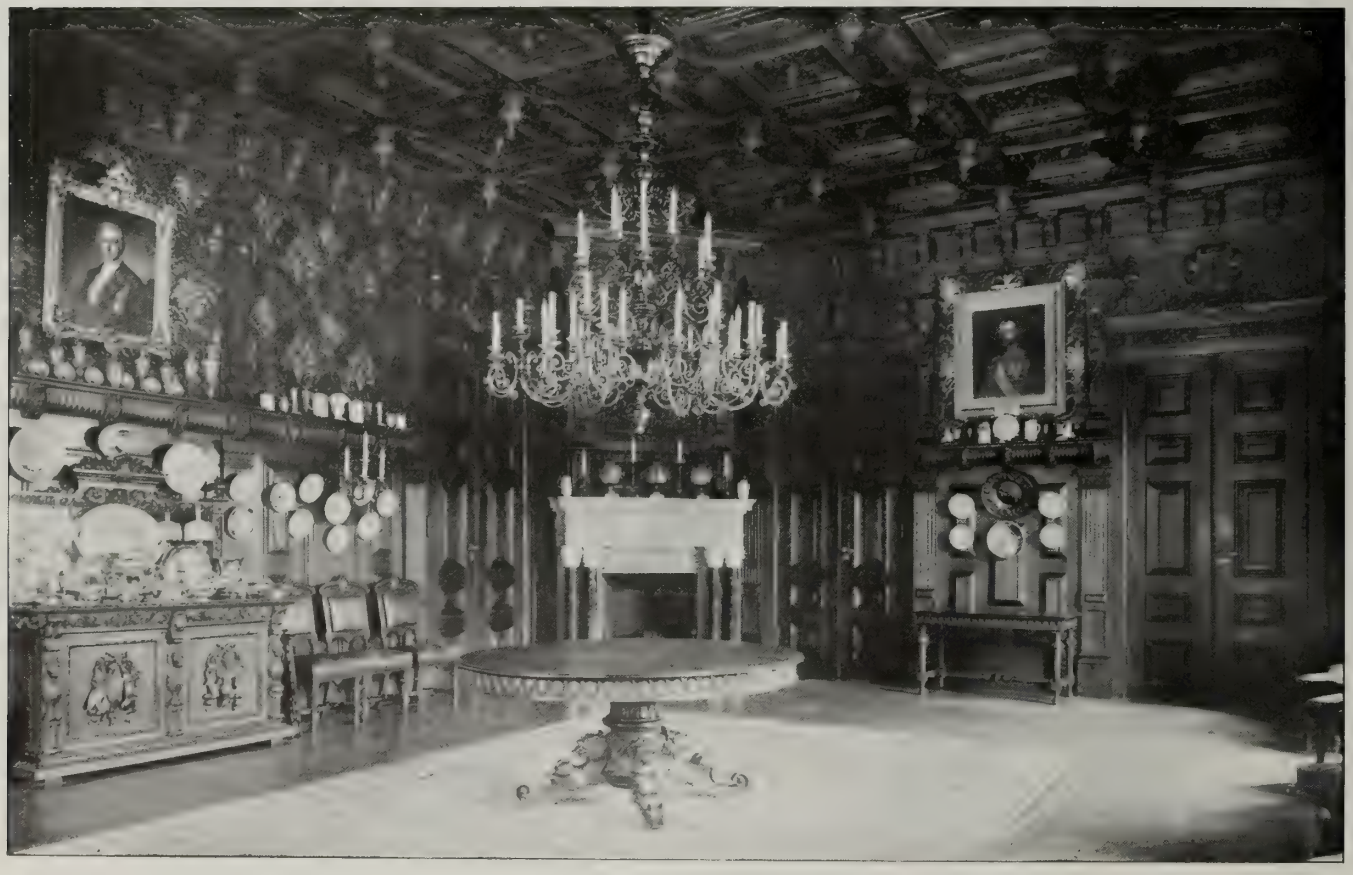

Matsalen.

Hofjunkaren *Didrik Christian v. Conowen* säljer det därpå 1775 till grefve *Gustaf Adolf Sparre,* den bekante konstvännen, som 1777 gifte sig med friherrinnan Elisabeth Amalia Beata Ramel och genom borgens restaurering och parkens ordnande, men framförallt genom sina konstsamlingars ditflyttande i högsta grad förhöjde Kulla-Gunnarstorps sevärdhet samt gjorde det till ett hem för gustaviansk förfining. Efter hans död 1794 innehade hans änka gården till sin död 1830 och underhöll och fortsatte sin mans förskönings sträfvanden. Makarnes enda barn, dottern *Kristina,* blef gift med grefve Jakob De la Gardie, den bekante excellensen på Löberöd, *ten,* kanalbyggarens son († 1875) hvilka uppförde det nya slottet, och hvilkas minne är på det lifligaste förknippadt med det nuvarande Kulla-Gunnarstorp. Större delen af tafvelgalleriet gick redan 1855 till excellensen De Geers dotterdotter friherrinnan *Elisabeth von Platen,* gift med Wanås fideikommissarie grefve *Axel Wachtmeister.* Efter hennes fars excellensen von Platens död öfvergick Kulla-Gunnarstorp till henne, som hon, änka sedan 1899, ännu äger och bebor, pietetsfullt vårdande dess stora minnen.

Kulla-Gunnarstorps gods omfattar i Allerums socken omkring 2,220 har med enligt för 1909 lämnad uppgift ett taxeringsvärde af

Utsikt öfver parken och Öresund.

1,204,100 kr. samt i Kattarps socken 495 har med enligt uppgift ett taxeringsvärde af 132,000 kr. Utom säteriet består godset af byarne Gnetaröd, Ryd, Tornhult, Bröda, Mjöhult, Djurmåsa, Laröd, fiskläget Domsten, större delen af fiskläget Hittarp, Svedbergs by (6½ mtl) i Kattarp m. m. Hela arealen är 2,715 har och sammanlagda taxeringsvärdet uppgår till 1,636,100 kr. Den förr till Kulla-Gunnarstorp hörande ägendomen Christinelund bildar nu en självständig ägendom om 1¼ mtl och äges af Wanås innehafvare grefve C. Wachtmeister.

Till sist må vi äfven nämna, att genom klimat, terräng och jaktvård jakten på Kulla-Gunnarstorp är en af de bästa i Skåne. Hundratals rådjur ströfva omkring i park och skog, praktfulla fasaner vandra rundt slottet, och den tyske haren har på kort tid funnit sig till rätta i denna trakt, som i mycket liknar Mellan-Europa mer än Norden.

WANÅS

GRYTS SOCKEN, ÖSTRA GÖINGE HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

För de flesta bildade i vårt land står säkert Wanås namn omsväfvadt af en viss nimbus. Det är ej det stora godset såsom sådant, ej heller dess hufvudbyggnads arkitektoniska karaktär, så intressant denna också må vara, som väckt denna uppmärksamhet. Det är det enkla faktum, att det hyser Sveriges, ja, man kan till och med säga, den skandinaviska Nordens främsta i enskild ägo varande tafvelsamling. Det mest lysande namnet i detta galleri, som endast i vissa engelska och kontinentala privatsamlingar har sin motsvarighet, är Rembrandt. Blott den omständigheten, att samlingen bland sina skatter räknar tre signerade, af den moderna Rembrandt-forskningen som »goldechte» erkända taflor af den holländske ljusdunkelmästaren, bilder, som till och med i populära, för en bredare publik afsedda Rembrandt-verk finnas återgifna, torde verka föga inbjudande för hvarje oppositionell stämning i fråga om galleriets nästan enastående värde. Och räckte icke dessa till för en högre positiv värdering, kunde hänvisas till många pärlor af annat slag, många af den holländska, den flamländska och den franska konstens allra finaste namn, mästare, hvilka vi förr vänta oss träffa i kontinentens stora offentliga museer än i ett enskildt tafvelgalleri i Norden. Redan af det sagda, torde vi kunna draga den tämligen vissa slutsatsen att en så sällsynt samling mästerverk ej uppstått i vår tid. Af de dyrbarare privatgallerier, som bildas i våra dagar, är det egentligen endast de amerikanska, som med någorlunda framgång förmå realisera en sträfvan att nå en med Wanåsgalleriet jämförlig kvalitet. Dessa nybildningssträfvanden ha nämligen lyckats drifva upp konstmarknadens priser till de mest fabulösa summor och göra de få äkta verken af målarkonstens heroer, som ännu kunna uppenbara sig i konsthandeln, nästan oåt-

Grefvinnan Ebba Wachtmeister, född Ramel.

Hofstallmästaren Grefve Carl Wachtmeister.

Wanås från söder.

komliga. Wanåssamlingen går tillbaka till 1700-talets slut och bildades af grefve Gustaf Adolf Sparre, hvilken på mödernet stammade från den rika Sahlgrenska familjen i Göteborg. Hans far var direktören för Ostindiska kompaniet grefve Rutger Axel Sparre. Han lefde utan tjänst, dels i Göteborg, dels på Kulla-Gunnarstorp i Skåne, som en förmögen rentier, som samlare och finbildad konstvän och dog 1794.

Men innan vi ta närmare kännedom om samlingen och dess historia, böra vi först ägna vår uppmärksamhet åt Wanås gamla borg och dess vackra läge. Bland de arkitektoniskt intressanta skånska renässansborgarne intar den — framför allt genom sina gaflar — sitt särskilda rum.

Wanås relativt nordliga läge gör, att dess omgifningar visa en helt annan karaktär än de skånska trakter, i hvilka de hittills skildrade slotten och herrgårdarne äro belägna. Häradet sträcker sig i norr till smålandsgränsen och har till större delen det småländska höglandets natur. Vägen från Wanås station för oss dels genom en susande barrskog, dels genom en vackert uppväxande ekskog, tills vi nalkas gården med dess åt olika håll förande majestätiska lindalléer och med dess oförlikneligt sköna vildpark med sin lilla af det rikaste fågellif utmärkta sjö strax söder om slottet. Här möter oss ett det mest tjusande perspektiv. Men endast varsamt har människohanden ingripit. Parken är bland annat berömd för en nära tusenårig ek. Den lilla sjön står i förbindelse med den i närheten flytande Almaån, en biflod till Helgeån. Närmast i söder sluter sig en liten kanal till slottsbyggnaden. Redan under medeltidsdagar byggdes på denna plats en trotsig borg, omgifven af vallar och vatten. Sjön fanns äfven då liksom nu, men sträckte sig betydligt bredare omkring, så att borgen säkerligen var helt eller nästan helt och hållet omfluten af densamma. Gårdens forna namn »Vandaas» pekar ju också tydligt på ett dylikt läge.

I den rektangulära komplex af olika byggnader, hvaraf den nuvarande borgen består, urskiljer man i nordvästra hörnet — jämför planen —

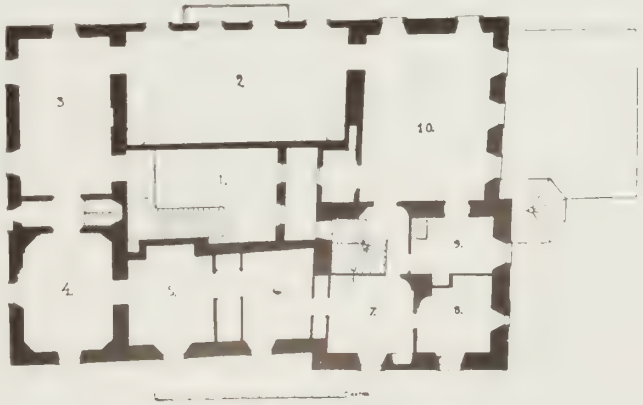

Plan af våningen i tr. upp.

2. *Stora salongen.* — 3. *Förmaket.* — 4. *Kabinettet.* — 10. [illegible]

en nästan kvadratisk byggnad med höga trappgaflar i öster och väster. Denna är tydligen det ursprungliga huset. Dess murar äro $2^1/_2$ alnar tjocka. Den åt norr synliga takgesimsen består af en rad rundbågar på små konsoler och där ofvan lister. Gaflarne, af hvilka den östra stöter till det norra huset och endast delvis är synlig, ha höga spetsbågiga nischer samt cirkel- och sköldformiga fördjupningar. Det västra röstet begränsas nedtill af en bred bandlist med ett tandsnitt under. Dessa gaflar med sin så tydligt markerade medeltidskaraktär gå sannolikt tillbaka till den tid, då Wanås var i Bahesläktens ägo, alltså till 1400-talets slut eller 1500-talets början. Vi kunna mycket väl föreställa oss, att det kvadratiska huset var kärnan i Kristian II:s energiske partigängare Nils Brahes »fasta hus». Tillbyggnader åt söder och öster hade sannolikt redan då uppstått. Under det nordiska sjuårskriget härjades och brändes gården af en svensk truppstyrka under anförande af Jakob Henriksson Hästesko, men blef snart ånyo och till större omfång åter uppbyggd af den dåvarande ägaren landsdomaren Sten Bille.

Wanås 1680. Enligt Burman-Fischer.

Detta skedde 1566, och från denna tid stamma de väsentliga dragen i Wanås nuvarande slottsbyggnad.

Denna består af ej mindre än fem särskilda hus, som ursprungligen omgåfvo en mindre borggård. Utom det nyss beskrifna ligger å norra sidan — gårdssidan — ett mindre hus med två fönster i öfre våningen samt ett jämte ingångsdörren i den nedre. Dörren har en modern portalomramning i renässansstil, och modern är

Wanås i början af 1800-talet. Enligt Thersner.

äfven takkupan med dess gafvelröste, som stilistiskt öfverensstämmer med det östra husets gaflar. Endast rundbågsgesimsen är gammal. Från Sten Billes dagar härrör vidare det östra stenhuset. Långsidan visar en gesims med breda rundbågar på små konsoler. Där sutto dock fordom stickbågar. De mellan fönstervåningarna anbragta järnbokstäfverna L. S. F. V. P. B. A. 1708 syfta på en af fröken Lena Sofia von Putbus 1708 företagen reparation. Märkliga äro flygelns båda gafvelrösten i norr och söder af en bland de bevarade skånska renässansgaflarne nästan enastående typ. De bestå af ett högre midtparti och två lägre sidopartier. Hvart och ett af dessa senare har ett nedre och öfre nischfält, det sistnämnda med rundbågig betäckning. Skilnaden mellan nischerna markeras af ett listverk, som nederst har ett tandsnitt. De yttre pilastrarna sluta i tinnar, och de mellersta fortsätta uppåt kring gafvelns öfra del och sluta likaledes de i tinnar. Midtpartiets nedre hälft utmärkes af ett af en kolonn deladt rundbågsfönster, som dock ej är ursprungligt. Därofvan en trappstegsfris och lister. Det öfra fältet har två rundbågsbetäckta nischer och krönes af en mellan bågarne anbragt kraftig tinne. Den södra gafveln tyckes vid en jämförelse med afbildningen i Ljunggrens »Skånska herrgårdar» vid slottets senare restaureringar fått bibehålla sin karaktär. Hela gafveln fördelas af en bred horisontal list, så att det mellersta partiet får tre afdelningar i stället för två. I den nedersta ses ett litet lågt fönster, medan fältet därofvan upptages af ett rutmönster. Röstet begränsas nedtill af en rundbågsfris, som fått ersätta en äldre med raka eller s. k. stickbågar. Fönstret därunder omges af två insänkta rundlar och två sköldformiga insänkningar, hvarpå det hela afslutas af en tandlist. Dessa gaflar äro ett intressant prof på en kombination mellan den nordiska medeltidsgafveln med uppskjutande tinnar och den italienska, särskildt den veneti-

Wanås från nordost

anska renässansgafveln med afslutande bågsegment.

Den från det kvadratiska huset utskjutande sydvästra, ganska breda flygeln afslutas åt söder med en gafvel, men som vid en modern restaurering förändrats i öfverensstämmelse med den östra flygelns. En föreställning om den ursprungliga ger oss dock afbildningen hos Ljunggren. Denna höjde sig i tre afsatser, skilda genom kraftiga gesimser och på sidorna förenade genom snirkelsvängda band samt där flankerade af med små pyramider täckta kraftiga tinnar, som här liksom vid de nyssnämnda gaflarna afsluta den vertikala fördelningen. Renässanskaraktären var i detta gafvelröste ännu mera genomförd. Men det var dröjande och med en viss otymplighet som de nya formerna inkommo i Skånelands arkitektur. Å det sydvästra huset låg fordom hufvudingången, till hvilken öfver grafven en vindbrygga förde. Ljunggren omtalar, att ofvan porten fanns en murad, nedåt sluttande ränna, hvarigenom stenar, sjudande vatten och beck o. s. v. kunde på ett obehagligt sätt öfverraska angriparen. Som af våra afbildningar ses, har där numera lagts en med platt tak försedd utbyggnad. Den rymmer det nuvarande köksdepartementet. Så ha vi slutligen den femte byggnaden eller det mellan östra och västra flygeln belägna södra huset. Detta är af jämförelsevis sent datum. Det uppfördes nämligen 1818—1820 i stället för ett fordom där beläget korsverkshus. Vid samma tillfälle förlades hufvudingången till norra sidan. Den lilla borggårdens utrymme har för ej länge sedan tagits i anspråk för en komfortabel trapphall, och endast en liten ljusgård återstår af densamma. Närmast dessförinnan var den upptagen af en trappbyggnad, som förenade norra och södra husen. Ytor-

Parti af nedre hallen.

Matsalen.

nas hvitrappning går ej osannolikt tillbaka till 1708 års restaurering. I äldre tider ha naturligtvis gaflarna med de hvitputsade blinderingarna mot den röda tegelytan gjort en betydligt konstnärligare effekt än nu. Den senaste restaureringen af slottet skedde 1904. Den nuvarande innehafvaren grefve Carl Wachtmeister lät då så väl slottet som de båda fria, en våning höga flygelbyggnaderna omkring gårdsplanen genomgå en genomgripande renovering. — Nordost och nordväst om detta så originella slott ligga slutligen stall, ladugårdar, magasinsbyggnader, logar o. s. v. i skygd af åldriga lindar och ekar.

Slottets *inre* har genom den nyssnämnda trapphallens anläggning, genom en korridors anordnande i nedre våningen o. s. v. vunnit väsentligt i bekvämlighet.

I nedre våningen ligga herrummen, d. v. s. grefvens skrif- och rökrum, vidare en följd af gästrum m. m. Från nedre hallen för den med ett elegant smidt gallerverk försedda trappan till den öfre, hvarifrån vi inträda i hufvudvåningen. Här gruppera sig rummen sålunda: i södra huset stora salongen, med fyra fönster åt parken, i östra stenhuset två smärre salonger samt i sydvästra huset matsalen. I det äldsta huset ligga utom andra rum serveringsrum o. a., och där för en hvalfbetäckt vindeltrappa, den ursprungliga uppgången, till den nedre våningen.

I den fasta dekoreringen finnes egentligen intet kvar från fordomdags. Ett undantag utgör den öppna skulpterade spiseln i nedre hallen, som förut stått i en flygel på gården, men vid den senaste restaureringen här insatts. Den uppbäres af två i ett manligt och ett kvinnligt hufvud slutande konsolstöd. Å densamma ses årtalet 1636 samt det Juulska och det Ramelska vapnet jämte bokstäfverna M. J. och A. R. (Malte Juul och Anna Ramel). Då Anna Ramel först

som änka anno 1649 köpte Wanås, har spiseln säkerligen hitflyttats från någon henne och hennes man tillhörig gård, sannolikt Maltesholm.

Rummen äro gediget möblerade, så väl med moderna som äldre möbler. Af dessa förtjänade visserligen flera att särskildt påpekas, men detta får stå tillbaka för den angelägnare uppgiften att närmare antyda arten af Wanås berömda tafvelsamling, på hvilken jag redan i inledningen till denna skildring fäste uppmärksamheten.

Grefve Gustaf Adolf Sparre.
Efter A. Roslins oljemålning på Öveds Kloster.

Större delen af taflorna voro förr koncentrerade i stora salongen, som då nästan mer liknade en museisal än en salong. Nu äro de spridda i båda våningarna, och hänsyn har tagits till deras egenskap att äfven kunna dekorera väggytor. När till och med i de stora offentliga gallerierna denna riktiga princip börjat tränga igenom, är dess tillämpning i ett privatgalleri naturligtvis i högsta grad befogad. Samlingens skapare var, som redan nämnts, grefve Gustaf Adolf Sparre. De flesta inköpen skedde i Nederländerna och Frankrike. Särskildt gjordes en del värdefulla tafvelförvärf i Paris åren 1770 och 1780. Hans mellanhand därstädes var en viss Langlier*. Genom denne var det han äfven förvärfvade sig det senare ur »Sparreska kabinettet», som galleriet fordom kallades, utbrutna praktstycket »Silenus, omgifven af backanter», af *Jakob Jordaens*, hvilket sedan gick till grefvinnan Malvina De la Gardies samling på Hamiltonhouse vid Helsingborg och nu mer liksom *Roslins* delikata porträtt af grefve Sparre bilda ett par af Öveds Klosters dyrbaraste smycken.

Det »Sparreska kabinettet» fanns först i Göteborg, där skriftställaren Lukas von Breda såg det 1791—1792. Han omtalar det då i sina bekanta konstartiklar i Stockholms-Posten. År 1775 hade grefven köpt Kulla-Gunnarstorp och två år därefter gift sig med friherrinnan Amalia Ramel. Snart därpå bosatte han sig på sin nya ägendom. Tafvelsamlingen kom antagligen ej dit förrän kort före hans död 1794. På det skånska godset vid Öresund lefde sedan änkan till sin död 1830, då hon ärfdes af dottersonen grefve Gustaf Adolf Fredrik De la Gardie, son af den bekante excellensen grefve Jakob De la Gardie och Kristina Sparre. Blott tre år därefter afled den unge De la Gardie, vid 33 års ålder, och arfvet öfvergick då till hans far excellensen, som emellertid 1837 sålde samlingarna till excellensen grefve Carl De Geer af Leufsta. År 1855 skänkte denne större delen till sin dotterdotter grefvinnan Elisabeth Wachtmeister, född v. Platen. Den öfverflyttades då till Wanås. År 1855 och 1894 träffades fideikommissbestämmelser för densamma. Fideikommissgalleriet utgöres af 78 oljemålningar, hufvudsakligen ur den holländska, belgiska och den franska skolan. Såväl för vårt lands som flera utländska konstforskare är den väl bekant och

Spisel i nedre hallen.

* Jmfr vidare inledningen till G. Göthes katalog öfver »Tafvelsamlingen på Wanås», Sthlm 1895.

uppskattad. Olof Granberg har behandlat 47 af taflorna i sitt stora märkliga arbete »Les collections privées de la Suède (1886), och Georg Göthe har öfver densamma författat en utförlig beskrifvande katalog »Tafvelsamlingen på Vanås» (1895). Af utländska konstkännare, som personligen studerat densamma, vill jag nämna Karl Madsen i Köpenhamn och Hofstede de Groote i Amsterdam. I förbigående bör slutligen anmärkas, att på Wanås finnas en del andra taflor, som ej ingå i fideikommisset. En noggrannare skildring får jag ej här tillfälle att lämna. Blott en och annan vink om arten och värdet af de förnämsta taflorna.

Nicolas Eliasz: Mansporträtt.

Nicolas Eliasz: Damporträtt.

Redan i den förutnämnda trapphallen mottagas vi af trenne utsökta porträtt: en herre och två damer från 1600-talets förra hälft, klädda i tidens modedräkt, i hvilken de väldiga styfva pipkragarna utgöra det kanske mest karaktäristiska momentet. De större porträtten (midjebilder) framställa en förnäm holländare och hans hustru. Finmåleriet och den ytterligare detaljeringen — märk t. ex. spetskråset å damporträttet — vittna om en äldre skola. Den berömde Miereveld i Delft — skaparen af det populäraste Gustaf II Adolfs-porträttet — ansågs förr som deras upphofsman, tills man på dukarnas baksida upptäckte en äldre påskrift, som upplyste om, att mästaren var den egentligen först i våra dagar uppmärksammade *Nicolas Eliasz* i Amsterdam, en äldre samtida till Rembrandt. De bära årtalet 1631. Ljuset faller på de stora hvita kragarna samt ansiktena, hvilkas modellering är genomförd med osviklig säkerhet. Svarta och bruna toner dominera i dräkter och bakgrunder. Med dylika stolta, värdiga skapelser inledes alltså det stora holländska porträttmåleriet. Minst ett par årtionden tidigare hade äfven i Belgien en ny aristokratisk porträttkonst sett dagen. Hos Rubens och van Dyck kom, som bekant, den måleriska principen till fullständigt genombrott. I Holland var det Frans Hals och hans krets, som befriade målarkonsten från den dröjande arkaismen. Prof på det flamländska porträttet ha vi på Wanås i bröstbilden af en ung dam (i hallen). Det måleriska uppfattningssättet är där betydligt friare, och vi få en föreställning om den varma Rubenska koloriten. Den brunögda skönheten har dock säkert ej målats af den store färgmästaren själf, men väl af någon från honom inspirerad konstnär, måhända af *Simon de Vos*. I samband med de nu nämnda porträtten kunna vi upptaga den stora bild, framställande en flöjtblåsare af *Adrian Hannemann*, som ses i förmaket i öfre våningen. Den är ett arrangeradt porträtt, ett genreporträtt

helt enkelt och onekligen af en viss förnäm karaktär. Dess mästare hade också varit van Dycks lärjunge (verksam i London och Haag). Tills signaturen upptäcktes, gick taflan under italiensk skylt. Men huru mycket mattare verkar ej detta konterfej i jämförelse med dem, som vi nyss betraktat. Bakom dem ana vi en helt annan konstnärlig energi. Hallen dekoreras äfven af andra flamländska taflor, så t. ex. ett par stora dekorativa landskap från 1600-talets första hälft. Det ena framställer ett vildt romantiskt skogslandskap med en hålväg, å hvilken uppdyker ett brokigt följe i orientaliska dräkter.

Obekant flamländsk målare: Damporträtt.

En flamländare, *Peter Casteels*, har äfven målat blomstervasen med tulpaner och rosor. Däremot är en holländare mästare till dess pendant, ett fruktstycke. Den stora dekorativa taflan med nakna barn och fruktknippen i ett landskap — taflan hör ej till fideikommisset — är en aflägsen afläggare af liknande Rubensska alster. I två närbelägna rum, grefvens skrif- och rökrum, väcka jämväl en del taflor vårt intresse. Mindre de stora figurrika skildringarna af *Per Hillesström* med naivt berättade scener ur Gustaf III:s finska krig eller de dock i viss mån liffulla rytteristriderna af de svenska Karlarnes bataljmålare *J. Ph. Lemke* än ett par taflor af flamländaren *David Teniers*, som i allmänhet är briljant representerad på Wanås, här med en stor bild, framställande dansande bondfolk samt en mindre, »Rökaren», vidare ett ungdomsarbete »Hvilande kor» af *Adrian v. de Velde* och två ypperliga signerade *Wouwerman*, i hvilka naturligtvis den måleriskt värdefulla hvita hästen ej saknas. En rytteristrid »Striden om fanan» af *Jacques Philippes de Loutherbourg* († 1813) är ett litet mästerverk af lif och rörelse och enhetlig färgverkan.

Adrian Hannemann: Flöjtspelaren.

I den öfre våningens gemak kasta vi till en början en blick i de båda mindre salongerna, förmaket och kabinettet. I det senare uppenbarar sig på nytt Philips Wouwerman, men nu med en för honom mycket ovanlig framställning, »Pyramus och Thisbe», en liten i färgen helgjutet verkande bild, där den förtviflade Thisbe ses genomborra sig med svärdet bredvid den i röd uniformsrock på marken utsträckte Pyramus. I samma rum se vi äfven en annan, fast mindre bekant holländare, *Arie de Vois*, hvars »Öldrickaren» visar honom tillhöra de sirliga finmålarnes krets, som mot slutet af den holländska konstens utveckling växte i oroande grad. Till *van Dycks* atelier går otvifvelaktigt den i »grått i grått» målade »Kristus på korset» tillbaka. Bilden är en liten som förebild för kopparstick afsedd kopia af van Dycks stora för dominikanerkyrkan i Antwerpen målade tafla, som nu träffas i Antwerpens museum. Men hufvudsakligen är det den franska konsten, som här trä-

der oss till mötes. Så t. ex. ej mindre än fyra taflor af den odödlige *Chardin*. Två små delikata stilleben samt »Tecknaren» — en yngling tecknar efter en gipsafgjutning af Pigalles Merkurius — och »Lexförhöret» — en ung mor förhör sin dotter lexan — båda små älskvärda skildringar från den barnens och ungdomens värld Chardin i så många bilder tolkat. Ett pittoreskt hamnparti af *Claude Vernet* eller i hans art, *Roslins* vackra (osignerade) porträtt af galleriets stiftare samt *Gustaf Lundbergs* något tunga pastell af en fröken Adlerfelt, »måladt af G. Lundberg vid 80 års ålder utan glasögon», som en vänlig inskription upplyser om, fånga äfven, liksom några dyrbara, från Leufsta stammande konstmöbler, vår uppmärksamhet.

Lilla salongen.

Bland taflorna i förmaket må nämnas Adrian Hannemanns redan omtalade »Flöjtblåsare», »Ung dam med nejlika», en bild af Rembrandttycke, enligt Hofstede de Groote af *Ferdinand Bol*, samt *Karel du Jardins* »Boskap vid ett vad» med motiv från Italien. Öfver en flod för en bro, byggd i en dekorativ hvalfbåge. De italienska bilder vi här se, äro svåra att bestämma. Den venetianska »Violoncell-spelaren» ansågs förr t. o. m. värdig en Giorgione.

I den stora salongen är det emellertid vi träffa samlingens förnämsta perlor. Här är det de tre märkliga Rembrandt-taflorna fått plats. De representera olika utvecklingsfaser i mästarens konst. Från hans ungdom härrör »Porträtt af en ung jude», en år 1632 daterad bröstbild, hållen i konstnärens dåvarande porträttmaner, utmärkt för all möjlig tydlighet, klarhet och spetspenslig detaljering. Men hvilken inneboende styrka i denna lugna färgbehandling! Det är samma år den berömda »Anatomien» målades. Om dennas välstuderade, mer objektivt fattade typer få vi ofvan här en aning. Men vingarna å konstnärens genius växa. Han inträngер djupare i ljusets och färgens värld och utbildar vidare den starkt personliga, af poetisk kraft burna ljus- och ljus-dunkelstil, i hvilken människorna och lifvet allt sedermera skulle ta gestalt å hans underbara taflor. Bilden af den 1651 signerade »Gammal rabbin i röd hatt», synbarligen en modellfigur, visar oss sålunda den suveräna måleriska frihet, som utmärkte hans mannaålder. Starkt

Stora salongen.

koncentreradt faller ljuset på det ur dunklet framblickande intelligenta gubbansiktet, som därigenom får nästan något visionärt. Och hvilket lif, hvilken glöd i de skissartadt bredt och kraftigt anlagda

Rembrandt: Porträtt af en ung man (dat. 1662).

färgerna! Från 1662, den tid, då det sista storverket »Klädesväfvarnes föreståndare» (»Staalmesters») såg dagen, stammar Wanås härligaste tafla, »Porträtt af en ung man». Detta är långt omsorgsfullare och grundligare måladt. Men det var ett af en ung förmögen »mynher» beställdt konterfej, det gällde, och den åldrande, af sorgen härjade mästaren har tydligen samlat sig till en kraftprestation. Porträttet verkar också med en alldeles osedvanlig energi. Som i hvarje stort äkta konstverk har hvarje del en stegrad betydelse. Värdet hos ett dylikt ligger ju i att ge mer än verkligheten. Till karaktären är vårt porträtt nära besläktadt med »Staalmesters». Kanske den till och med uppstått i något samband med den ryktbara så mäktigt verkande porträttgruppen i Amsterdam. Men för dessa Rembrandt-taflor få vi ej glömma salongens öfriga skatter. Holländare och flamländare nästan hvart vi blicka! En *Guido Reni* tillskrifven »Ecce Homo», som fordom ansågs som ett verk af rang, jämte ett par andra italienska dukar af mindre omfång, locka oss ej särskildt. Men den tjusfulla lilla bilden af fransmannen *Jean Baptiste Greuze,* »Tvätterskan» är en kostbar perla, liksom äfven af ett ej ringa sällsynthetsvärde. Af de lättare anträffbara holländska småmålarne finna vi t. ex. två små signerade bilder af Haarlem-mästaren *Adrian van Ostade,* »Gubbe med ett vinglas i handen» och »Rökande bönder», båda stammande från hans senare utvecklingsskede. Ännu högre konstvärde äger den stämningsfulla taflan af hans broder *Isak van Ostade,* »Häst som vattnas», ett stämningsfullt organiskt verk af en vek, lyrisk grundstämning. *Gabriel Metsu* representeras af två taflor, en från hans tidigare period »Rökaren» (med den rätt ovanliga signaturen »G. Metsùe») samt en något rikare, bredt målad genrebild »Plättförsäljerskan vid sin bakugn». *Jan Steens* »Frestaren» — en karl bjuder en dam en pipa tobak — hör ej till dennes märkligare arbeten. Men *Gerard Terborchs* »Apelkastad häst i ett stall» är ett verkligt

Rembrandt: Porträtt af en ung jude (dat. 1632).

Rembrandt: »En rabbin». Modellfigur (dat. 1651).

praktstycke. Man häpnar öfver den fenomenala ljusbehandlingen, öfver färgspelet å hästens glänsande hud. Öfriga holländare, *Adrian van der Werf, W. van Mieris* o. a. få vi lämna för att kasta en blick på de flamländska målarna.

Först då en så hedervärd »Altmeister», som *Jan Brueghel d. ä.* Hans två små blågröna bilder med brunaktig förgrund och figurer i lifligt färgstarka dräkter, ett »Flodlandskap» och »Bondfolk på en landsväg» äro oss välbekanta från de stora gallerierna. Alla äro så lika, en art, ett släkte. Till *Jakob Jordaens* har hänförts en studiefigur, en »Vingårdsarbetare», dock ej af något större intresse.

J. B. Greuze: Tvätterskan.

Förr i världen ansågs Wanås-samlingen hysa ej mindre än fyra arbeten af den genialiske *Adrian Brouwer.* Senare kom tviflet och reducerade antalet till noll.* För min del är jag dock öfvertygad om, att »fyran» betydligt mer närmar sig sanningen än »nollan». T. o. m. olika perioder i den äfventyrslystne konstnärens utveckling torde här vara representerade. Från hans ungdom, möjligen t. o. m. från tiden, innan han reste till Holland, eller strax efter, stammar den med B signerade »Dansande bondfolk utanför en stuga», en bild af en mycket dunkeltonad färgstämning och med betydligt karikerade figurer. En replik finnes i samlingen A. Schloss i Paris. Ett mer utveckladt skede skulle däremot ett par små pendantbilder visa oss, »Sjungande bönder» och »Rökande bönder». En långt finare färgstämning och ett fysionomiskt studium af modellerna vittna om inverkan från Frans Hals och hans krets i Haarlem, där målaren en tid vistades. Slutligen ha vi i den dråplige, i sin sysselsättning fullkomligt uppgående »Rökaren» en kanske ännu säkrare, fast något senare Brouwerbild, signerad med ett B under den i så många målarens bilder återkommande hyllan på den grågula väggen. Färgerna, bl. a. det ljust gulgröna, ljust brunvioletta i mannens dräkt, uppgå i den härliga varma heltonen. *David Teniers d. y.* har däremot varit lyckligare i att få behålla de honom sedan gammalt tillskrifna taflorna på Wanås. Icke mindre än nio signerade bilder falla på denne elegante, bondlifvet »ur en högre synpunkt» studerande konstnär. Bland dem äro de två vackra herdetaflorna ett par ur ämnesvalet tämligen sällsynta bilder bland den ytterligt produktive målarens verk.

Gerard Terborch: Stallinteriör.

Härmed torde åtminstone några antydningar om det celebra Wanås-galleriet ha gifvits. En del porträtt, släkt- och ägareporträtt, som ej ingå i fideikommisset, finnas här äfven. I regeln äro de dock ej af större märklighet. Trenne Breda-porträtt förtjäna dock anmärkas. Utrymmet för dessa rader har för öfrigt redan tagits allt för starkt i anspråk för att vi på dem närmare kunna ingå.

* * *

* Hvarken i Granbergs »Les collections privées» eller i Göthes katalog har Brouwer ansetts som mästare till någon enda tafla på Wanås.

Adrian Brouwer: Rökande bonde.

Adrian Brouwer eller hans art: Krogsällskap.

Hvad till sist Wanås forne ägare angår veta vi redan, att det i slutet af 1400-talet och i början af det följande seklet var i släkten Brahes händer. Den Kristian II så varmt tillgifne *Nils Brahe* förlorade emellertid både lif och gods i striden för sin afsatte konung. Den därpå följande ägaren är *Claus Bille,* som af kronan synes köpt det indragna Wanås omedelbart efter den olycklige Brahes dom år 1525. Bille tog liflig del i tidens strider och arbetade bl. a. verksamt för hertig Kristians (sedermera Kristan III) hyllande som konung i Danmark och Norge. Han afled 1553, efterlämnande, som det heter, »en nästan otrolig rikedom». Hans son landsdomaren *Sten Bille* († 1585) ärfde Wanås. Dennes betydelse i gårdens byggnadshistoria känna vi redan. Sonen *Claus Bille* var en dålig hushållare och måste frånträda Wanås, som 1626 tilldömdes systern *Elisabeth Bille,* änka efter Sievert Beck. Godset gick sedan till deras son *Sten Beck,* kgl. dansk räntemästare. För dennes omyndiga barns räkning såldes det år 1649 till fru *Anna Ramel,* änka efter landshöfdingen i Kristianstad Malte Juul. Deras dotter *Maren Juul,* gift med *Sten Reedtz,* ärfde Wanås, som fru Maren efter mannens död donerade till sin systerdotter fröken *Lena Sofia von Putbus.* Därigenom kom gården, om blott för kort tid, i denna förnäma och betydande släkts ägo, gick först till fröken Lena Sofias brorson grefve *Mauritz Ulrik von Putbus,* landtråd och landtmarskalk i Pommern och Rügen, 1731 svensk grefve och 1733 president i Wismarska tribunalet, därefter till grefve *Malte Fredrik von Putbus,* som år 1756 sålde Wanås till öfverstelöjtnanten,

Isak van Ostade: Häst som vattnas.

sedermera landshöfdingen i Kristianstad friherre *Carl Axel Hugo Hamilton.* Han afled redan 1763 vid 41 års ålder. Änkan *Betty Jennings* trädde 1768 i nytt äktenskap med landshöfdingen friherre *Carl Adlerfelt,* som dock dog samma år. Deras dotter Carolina Adlerfelt gifte sig 1791 med grefve Hans Fredrik Wachtmeister. För den yngste sonen i detta äktenskap grefve *Carl Axel Wachtmeister* gjorde mormodern år 1800 godset till fideikommiss. Därmed blef det ett släktgods inom den historiskt ryktbara ätten Wachtmeister till Johannishus och gick efter den förste fideikommissariens död (1865) i arf först till sonen grefve *Axel Fredrik Wachtmeister* († 1899) och sedan till sonsonen den nuvarande innehafvaren grefve *Carl Wachtmeister,* hvars mor grefvinnan ElisabethWachtmeister, född von Platen, lefver samt äger och bebor det ståtliga Kulla-Gunnarstorp vid Helsingborg. Grefve Wachtmeister är sedan 1884 gift med friherrinnan Ebba Ramel.

I. S. Chardin: Lexförhöret.

Wanås gods är beläget i Gryts, Kviinge, Hjersås, Knislinge, Emitslöfs och Gumlösa socknar — den största arealen inom Gryt och Kviinge — samt uppgår till 16,963 tunnland, hvaraf 9,077 tunnland åker och äng samt 7,886 tunnland skog och betesmark. Det sammanlagda taxeringsvärdet utgör enligt (för 1908) lämnad uppgift 1,828,400 kr.

Wanås slott från sydväst.

TROLLENÄS

TROLLENÄS SOCKEN, ONSJÖ HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Till Skånes mest betydande gods hör Trollenäs, sedan 1770 Trolle-släktens fideikommiss, beläget på den bördiga flacka slätten kring Eslöf. Trakten genomskäres af tvänne järnvägslinier, Landskrona—Eslöfs och Eslöf—Klippans järnvägar. Från Trollenäs station (i Trollenäs socken) å den förra för oss blott en kort promenad fram till gården och slottet.

Dess närmaste omgifning är emellertid allt annat än enformig. När den nuvarande borgen byggdes, lades den på näset mellan tvänne strömmar, som här sammanflyta. Däraf gårdens äldsta namn *Nääs*. Dessa strömmar äro Saxåns båda källfloder, den ena kommande från Trolleholms kärrmarker, den andra från Gullarps mossar. Båda ha bildat djupa däldar, nu öfverskuggade af väldiga träd med flerhundraåriga anor. Framför allt är den norra åarmen, omkring hvilken den majestätiska parken breder sig, af en särskildt pittoresk karaktär. Spår af gamla befästningar kunna där ännu skönjas, nästan utplånade märken från 1600-talets långa ofredsår. Och folksägnen har genom den vid Trolle-kullen bundna dunkelfärgade sagan kastat ett mystiskt skimmer öfver den romantiskt fagra platsen. Själfva borgplatsen, som ligger tämligen högt, var fordom genom vallgrafvar betydligt mer begränsad än nu. Den graf, som sträckte sig framför borgen i öster, är nu sedan länge igenfylld, medan den försvaret gynnande kärrmarken i väster, där åarne sammanflyta, sedan 1800-talets midt varit förvandlad till en af vattendrag genomkorsad, för öga och sinne uppfriskande trädgård.

Friherrinnan Anna Trolle, född Leijonhufvud.

Hofjägmästaren Friherre Nils Trolle.

Den ståtliga slottsbyggnaden är en med användande af äldre delar åstadkommen nyskapelse, hvars konstnärlige upphofsman — här liksom vid en del andra skånska herresäten, Trolleholm, Örtofta etc. — är den bortgångne berömde danske arkitekten, etatsrådet, sedan kammarherren *F. Mel-*

dahl. Slottets hufvudbyggnad är till omfattningsmurar densamma som den äldre. Den ligger i norr och söder och höjer sig i tre våningar. Å den västra långsidan (trädgårdssidan) ser man ett kraftigt fyrkantigt torn med hög spira framspringa, å gårdssidan ett motsvarande till sin massa betydligt mindre rundtorn. Ursprungligen fanns äfven här ett fyrkantigt framsprång. Taket är högt och brant, med vindskupor och tureller i hörnen. Det mäktiga fyrkantiga tornet har en högt uppdragen fyrsidig spira af fransk renässanstyp. Nedom densamma tureller i de fyra hörnen. Borggården omfattas i norr och söder af de nybyggda från hufvudbyggnaden framspringande långa flyglarne, två våningar höga, hvilka framtill sluta uti en våning högre samt betydligt bredare paviljongbyggnader med brant tälttak, likaledes efter franska förebilder. Betäckningen å taken är skiffer och å tornen koppar. Den fjärde, fria sidan, begränsas af ett gallerverk med pelare. Hufvudingången är förlagd i rundtornet, som har en sandstensportal med det Trolleska och det Leijonhufvudska vapnet. Å ömse sidor om denna äro i muren tvenne minnesstenar med inskriptioner infattade. Den ena stammar från Thottarnes gamla borg och bär följande inskrift: *Der Mand skrej 1550 paa det nyende aar læd jeg her Tage Tot byge dene gaard. Gud unde meg og mine efterkomere at besite hanom saa at vi kunde alle Guds venskap faa.* Den andra minner om den senaste omfattande restaureringen: *Åren 1891—1893 restaurerades midtelpartiet och nybyggdes flyglarne af Nils Trolle. Hvile Guds välsignelse öfver den nya borgen, liksom den under sekler hvilat öfver den gamla.*

Blicka vi oss i öfrigt omkring på borggården, som i vissa hänseenden erinrar om det närbelägna Trolleholm, finna vi, att under hufvud-

Trollenäs slott från väster.

Norra flygeln från borggården.

byggnadens tredje våning drager en rundbågsfris med hvitputsade fält. Den fortsätter för öfrigt rundt om hela byggnaden och begränsar nedtill den ofvanför något framdragna murytan. Mellan flyglarnes två våningar löper äfvenledes en dylik de röda ytorna förträffligt dekorerande fris, karaktäristisk för den nordiska tegelstilen. Från hvardera flygelns midt utskjuter ett litet trekantigt hängtorn, en s. k. »erker». Synnerligen imposant är anblicken från trädgårdssidan. På grund af den sluttande terrängen har här en terrass bildats, till hvilken en trappa för upp från trädgårdsplanen. Därofvan höjer det fyrkantiga tornet sin väldiga massa. En veranda med sandstenskolonner, balkonger och utsprång i samma material lifva dess framsida. Mot balkongerna vetta breda, fönster och dörrar omfattande sandstensbågar. Hvitputsade friser och rundlar, samt — å sidorna — de Trolleska och Leijonhufvudska vapenfigurerna i svart glaseradt tegel smycka för öfrigt det mäktiga tornet.

Så ter sig Trolle-borgens nuvarande gestalt. Gå vi tillbaka i tiderna, skola vi finna, att den under olika epoker haft ett mycket växlande utseende. Den borg, Tage Tott 1559 — månne med användande af äldre delar? — byggde, ger oss möjligen Burmans teckning af 1680 en föreställning om. Just denna afbildning visar emellertid, att Burman icke alltid är så trovärdig. Den strax i närheten af borgen belägna kyrkan ligger ej, som teckningen anger, lägre, utan högre än borgen. Nivåförhållandet är alltså det motsatta.

Själfva borgen är ovanligt långsträckt med ett å bilden synligt framsprång i öster. Detta har

Trollenäs slott från öster med borggården.

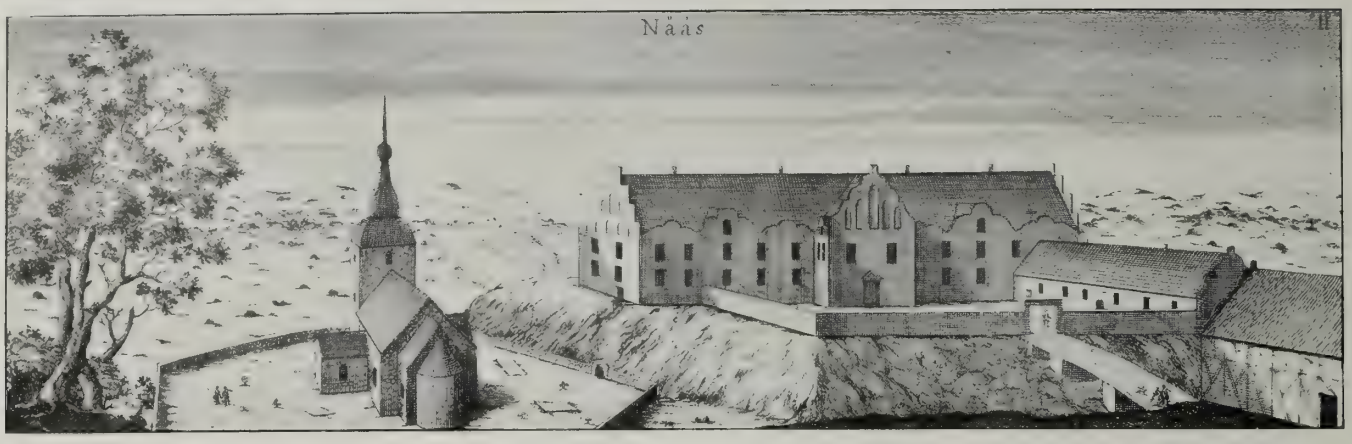

Trollenäs 1680. Efter Burman-Fischer.

en gafvel med svängda konturer, medan den norra och södra gafveln äro rena trappgaflar. Insänkta fält förekomma såväl å dem som å den förstnämnda. Utefter långsidan se vi för öfrigt breda frontoner i klöfverbladsform. Vid borgplatsens norra sida står en murad envåningslänga med snirklade gaflar. För öfrigt omges borggården af en låg mur. Öfver vallgrafven för en träbro.

Då den oss redan från Trolleholm bekante öfverstelöjtnant Fredrik Trolle fick gården om händer, undergick den på 1730-talet en välbehöflig restaurering. De två långa flyglarna, då endast en våning höga, datera sig från denna tid. Grundligare blef den omdaning, hofmarskalken Arvid Trolle 1797—1798 lät komma borgen till del. Då borttogos den östra utbyggnaden samt alla frontoner och gaflar, hvarjämte taket fick bruten form. Det västra tornlika utsprånget fick platt afslutning med ett gallerverk af järn. Ljunggrens och Thersners afbildningar ge oss en föreställning om det skick borgen därvid erhöll. Det var det slutande 1700-talets moderna smak, som här uppenbarade sig. För de historiska vindar, som blåste vid 1800-talets midt, blef detta dock ett mindre behagligt verk. Med ifver sökte man då tillägna sig kunskap om medeltidsstilarne, liksom snart nog om renässansens stilideal, och tillämpa dem, där man fann några skäl för deras användning. Ofta äfven utan skäl. Trollenäs fick nu åter kroppåstak, tinnade gaflar, snirklade frontoner, rundbågsgesims etc.,

Trollenäs i början af 1800-talet. Efter Thersner.

Hallen.

ehuru ytorna fortfarande blefvo hvitputsade. Den sista grundliga omgestaltningen känna vi redan. Ladugården befinner sig ännu på sin gamla plats öster om slottet. Byggnaderna stamma från trenne århundraden och omge tvänne gårdar. En gråstensbyggnad bär t. o. m. årtalet 1649, en annan är uppförd 1742 af Fredrik Trolle o. s. v. Men den moderna tiden har äfven här genom ändamålsenliga nybyggnader och anordningar gjort sin anda gällande.

Den förutnämnda kyrkan, Näs gamla kyrka, med det Thottska-Trolleska grafkoret ligger ännu närmare borgen i sydost. Den byggdes ursprungligen i romansk stil med murar af oregelbundna klufna stenar samt med platt trätak. Senare ha gotiska hvalf inbyggts. Koret med korkvadrat öfvertäckt med ett korshvalf, slutar med en romansk absid. Såväl tornet som det å norra sidan utskjutande grafkoret äro betydligt yngre. Det senare är uppfördt af Anders Thott år 1600, det förra af Otto Tagesen Thott. De förefalla vara ungefär samtida. Tornets nederdel är liksom grafkoret byggd af solida sandstenskvadrer. Kyrkan är sedan länge öfvergifven. År 1860 förenades Näs med Gullarp till en kyrkoförsamling och den 1 januari samma år invigdes Gullarps och Näs gemensamma kyrka, bekostad af den förre fideikommissarien friherre Nils Trolle. Fideikommissets nuvarande innehafvare, hofjägmästaren friherre Nils Trolle, har med berömvärd pietet gått i författning om den gamla kyrkans restaurering. Där finnas bland annat medeltida hvalfmålningar under putsen, hvilka skola framtagas, liksom äfven det sorgligt ramponerade grafkoret kommer att iståndsättas, gamla grafstenar bringas i ljuset o. s. v. Den romanska dopfunten med sitt vackra palmettmönster står för närvarande i en trappuppgång på slottet.

Vi återvända emellertid till slottsbyggnaden. Genom rundtornet för entréen in i en magnifik trapphall, där stentrappans konstruktion frapperar oss. Trappstenarne hvila nämligen ej på något underlag, utan skjuta från den runda bakre väggen fritt ut i luften. Hemligheten är naturligtvis, att stenen till halfva sin längd är inmurad i väggen. Trappan fortsätter på detta sätt till tredje våningen. Ett elegant gallerverk, smyckadt af Trolleska och Leijonhufvudska vapensköldar, följer densamma på dess luftiga färd. Trappuppgången dekoreras af värdefulla gamla väfda tapeter, s. k. »skogstapeter», taflor, porträtt o. a. Af intresse är det stora dubbelporträttet af amiralen Nils Trolle till Gaunö och hans hustru fru Hille Rosenkrantz, måladt af *Karel van Mander*, den bekante hofmålaren hos Kristian IV. Här hänger äfven en gammal dansk fana, som enligt inskriptionen är den Brahe-Trolle-borgska Birke-rättsfanan och bär årtalet 1700.

Hufvudvåningen med alla praktgemaken ligger i andra våningen. En verkligen furstlig inredning har kommit den till del, utförd efter ritningar af slottsarkitekten vid Drottningholm *Agi Lindegren*. Med kännedom om den förkärlek denne berömde arkitekt har för barockstilen, kunna vi förstå, att motiv från denna stil, som under sin egentliga lifstid ej minst i effektfulla slottsin-

Gröna salongen.

Hofjägmästaren Friherre Nils Trolle.
Oljemålning af Oscar Björck.

redningar så glänsande dokumenterat sig, här skola återklinga.

Så i de båda salongerna i hufvudbyggnadens södra del. Den första, den så kallade »gröna salongen», bildar en ståtlig entré till den större. Den är ett relativt smalt rum, med ekboasering och ljusgröna mönstrade sidentapeter. Vid hvardera långväggen stå två par kopplade korintiska kolonner af ek med förgylda kapitäl och med till två tredjedelar refflade och förgylda skaft. Från hvarje kolonnpar svingar sig en lågtryckt bred båge öfver till det motsatta paret. På den panelklädda bågens undersida äro kvadratiska fält med förgyllda lister anbragta. I takfälten se vi en stuckdekoration af gröna lagerguirlander, förgyldt löfverk och krönta vapensköldar med monogram. Den öppna marmorspiselns öfverdel smyckas af en kopia af amiralen Nils Trolles förutnämnda porträtt, omgifven af en praktfull ram. Ett par andra porträtt draga dock här framför allt uppmärksamheten till sig, nämligen de i kroppsstorlek hållna, af *Oskar Björck* utförda porträttmålningarna af baron och friherrinnan Trolle. Den förre står i jägardräkt i ettskogslandskap. I båda återfinner man Oskar Björcks färgmästerskap och hans läggning för aristokratiska porträtttolkningar.

Så inträda vi i salongen, som är ett mycket intressant prof på ett modernt praktgemak i historisk stil. I den fasta inredningen återklinga nämligen här barockstilens fanfarer. Motiven erinra oss särskildt om den Tessinska barocken på Drottningholm. Taket är ett i nio oerhördt kraftiga fyllningar fördeladt stucktak med det mellersta, af en dekorativ takmålning uppfyllda fältet störst. De taket fördelande bjälkarna äro omklädda af stuck, med undersidan prydd med ett plastiskt rankmönster, i hvilket ett rosmotiv upprepas. Midtfältets målning härrör från Oskar Björck. Motivet — en ung ideal kvinnogestalt jämte genier — vill föreställa »Vårdrömmeri». I hörnfälten se vi krönta monogram i 1600-talets bandstil* och i fälten

Salongen.

Friherrinnan Anna Trolle, född Leijonhufvud.
Oljemålning af Oscar Björck.

* Liknande monogramstil på Skokloster.

mellan dem väldiga kartuschramar, omgifna af nästan fritt utarbetade genier. Ramarna omfatta i brunt målade allegoriserande framställningar af Justitia, Prudentia, Fortitudo och Temperantia. Under konsolgesimsen sträcker sig en bred stuckaterad fris. Schwungfulla i gripar utlöpande akantusrankor omge aflånga runda inskriptionstaflor med latinska sentenser. Samma pompösa barockprägel utmärker den i kolmårdsmarmor huggna väldiga spiseln, hvars Tessinska förebilder vi kunna studera på Drottningholm. Ja, t. o. m. de boaserade fönsternischernas korslagda palm- och lagergrenar i förgylld träskulptur äro direkt inspirerade från denna »riksänkedrottningen» Hedvig Eleonoras stolta skapelse.

Gobelinkabinettet.

Möbeln är en elegant förgyld rokokomöbel med väfda blom- och figurskildringar i rokokostil. Antika speglar, ljuskronor från 1600-talet, gamla vackra skåp, särskildt ett s. k. kabinettskåp i barock på höga vridna ben och inläggningar af sköldpadd och elfenben, ett stort svart skåp med osymmetriskt anbragta hyllor och rikt siradt med skulpterade japanska motiv o. s. v. Bland taflorna förtjänar framhållas ett porträtt af drottning Margareta Leijonhufvud, måladt af någon nederländsk artist i slutet af 1500-talet, vidare Karl XIII:s porträtt af *Fredrik Westin*, omgifvet af en synnerligen pompös förgylld ram med följande inskription: »Gifvet af Konung Karl XIII till dess Troman Öfversten och Riddaren Christoffer Freijtag».

Matsalen.

Så komma vi in i det s. k. gobelinkabinettet, som är helt och hållet ekboaseradt. Öfver dörrarna genier, hållande en lagerkrans med fideikomissinnehafvarens initialer. Å frisen vapensköldar. Taket är genom tvenne bjälkar afdeladt på bredden i trenne fält, med blå botten, som sedan äro uppdelade i rutor, dekorerade i renässansstil. Den magnifika kristalljuskronan är utförd i 1600-talets stil. Sitt namn har detta rum fått efter de i väggboaseringen insatta gobelinerna, hvilka äro moderna, väfda i Paris och framställa stora figurscener med motiv ur Erik XIV:s och Karin Månsdotters historia, märkligt nog efter kartonger af *Acke Anderson*, som här framträder på ett för honom tämligen ovanligt fält.

Därpå följer den i södra flygeln liggande stora matsalen, hållen i renässansstil med väggpanel à la Gripsholm och en stor sandstensspisel i renässans med det synliga rökfånget maskeradt af den i sandsten fritt utarbetade Trolleska af ulfvar uppburna vapensköldar. Taket måste anses som en synnerligen värdefull prestation af svensk snickerikonst. Öfver en rad stora mycket tätt sittande och långt framskjutande konsoler ligger ett bjälklag, från hvilket en väldig panelad hålkäl svingar sig till den rätt högt liggande plafonden, omgifven af bred bård. Inom denna rektangulära ram upptäcka vi två större målningar, båda af *Acke Anderson*, den ena återgifvande ett förnämt jaktsällskap, en herre och en dam till häst, i

Kista från 1500-talet i matsalen.

1500-talsdräkt, den andra och bättre en elgjakt, hvari elgarnes rörelse är briljant uttryckt. Från taket nedhänga stora moderna messingsljuskronor från Skultuna bruk. Äfven möbeln är modern. Dock står här en gammal skulpterad 1500-talskista med färglagda vapensköldar i bågfälten och ett vackert frisornament. Kistan har sannolikt — af vapnen att döma — tillhört fru Edel Bing, som på densamma satt sina föräldrars vapen och sina båda mäns fäderne- och mödernevapen. Då Edel Bings mor var af Kjørning-ätten, finner man således i midten ätterna Bings och Kjørnings vapensköldar. Den senares vapen liknar det Gyllenstiernska. Till vänster äro sammanställda ätterna Mormands och Rekkebergs vapen samt till höger släkten Urnes och Trollevapnet. Den första mannen var nämligen Jörgen Eriksen Mormand, den andre Lave Urne, hvars mor hette Margareta Trolle. Kistan är af friherre Nils Trolle inköpt på Gotland. Återvända vi sedan samma väg vi kommit till gröna salongen, för därifrån en smal gång till det s. k. öfre biblioteket i det stora fyrkantiga tornet åt trädgården. Här träffa vi ett antal konstnärligt värdefulla Trolle-porträtt, t. ex. af fideikommisstiftaren öfverstelöjtnanten Fredrik Trolle och hans hustru, född Ramel. Vidare kammarherren, friherre Nils Trolles briljanta porträtt af *Breda*, signeradt »C. F. v. Breda 1799», ett särdeles vackert 1772 signeradt porträtt af *Per Krafft d. ä.*, återgifvande den unge kornetten Fredrik Trolle, som 1775 drunknade vid Torup. Bildens hufvudtoner äro ljusblått i ljusgrått, och den äger onekligen en om de Roslinska porträtten erinrande charm. Den ofvannämnde friherre Nils Trolle återfinna vi vid äldre år i ett större porträtt af *J. G. Sandberg*. Fideikommissarierna hofmarskalken Arvid Trolle († 1828) och dennes brorson kammarherren friherre Fredrik Trolle († 1837) få vi äfven göra bekantskap med. Den förres drag har tolkats af den omstridde hofmålaren, »tidens Rafael», *Fredrik Westin*.

Midt emot detta stora vackra rum ligger i tornet åt gården musikrummet, som har fått en hög träpanel å väggarna samt därofvan å muren anbragta dekorativa målningar, bl. a. de Trolleska och Leijonhufvudska vapensköldarna, som i slottets fasta dekorativa inredning på flera håll kommit till användning. Slutligen må nämnas de i hufvudvåningens norra del belägna rök- och skrifrummen. Det förra har bjälktak i 1500-talsstil. Upptill löper en panelfris med målade vapensköldar och namn — Trollenäs' ägarelängd. Båda rummen smyckas af värdefulla taflor och konstmobilier. Sin särskilda uppmärksamhet förtjänar en 1600-tals-gobelin (för att nu använda detta något oegentliga uttryck), en antagligen i Sverige utförd, nu som väggprydnad använd bordduk i hautelisseväfnad. Denna i ovanligt kraftiga färger lysande »skifvuduk» framställer smärre figurscener, omgifna af fylliga kransar och knippen af frukter och blommor: i midten »Kristus i Emaus» inom en fruktkrans, å sidorna »evangelisterna» i medaljonger.

Rökrummet.

Och med en blick på de ståtliga af *Oskar Björck* målade porträtten af friherrinnan Trolle, född Leijonhufvud, ett helfigursporträtt och en bröstbild — särskildt den senare af briljant färgverkan — en stor pastell af samma målare, framställande ett par af husets döttrar, slutligen en utmärkt *Liljefors*, »Orrar i snö», samt landskap af *Törnå*, *Rydberg*, *Wahlqvist* o. a.

lämna vi dessa gediget och elegant dekorerade gemak.

Trollenäs ägarehistoria erbjuder inga särskildt stora svårigheter, då det märkliga inträffar, att endast tvänne ätter innehaft godset. När i den urgrå forntiden *Thottarne* kommo i besittning af detsamma, är nog ej så lätt att afgöra. Det finnes en svårkontrollerbar uppgift om, att släkten redan på 1100-talet ägde trakten, där Näs nu ligger. En apokryfisk sägen berättar vidare, att gilkaren *Tor Thott,* biskop Absalons nitiske vän, skulle blifvit högsatt i den i närheten af Ströö kyrka belägna s. k. Tullehögen. I slutet af 1300-talet ägdes Näs af *Peder Thott,* från hvilken det öfvergick till sonen *Erik Thott,* riddare och riksråd, från denne till *Stig Eriksen Thott,* som i sin tur lämnade det till *Anders Stigsen Thott,* om hvars hustru Anna Rosensparre folksagan mäler, att hon blef bergtagen af trollen. Deras yngsta son, riksrådet *Otto Thott,* blef sedan ägare af Näs. Dennes son, den ryktbare *Tage Ottosen Thott,* blef den förste mera kände märkesmannen i gårdens historia. Det var han som 1559 lät uppföra Näs' stolta, värnkraftiga borg, sedan han tjuguett år förut byggt det ej mindre storartade Eriksholm (nu mer Trolleholm). Han afled 1562, och i kyrkan vid Trollenäs minner oss ännu en grafsten om honom och hans gemål Else[illegible] Ulfstand. Från Trolleholms historia känna vi äfven sonen *Otto Thott* († 1588) och den för sin höga begåfning och sina romantiska öden märkliga Sofia Brahe. Med sin broder *Anders Thott* hade han del i Näs. Den senare, som länge öfverlefde brodern, byggde år 1600 det Thottska grafkoret vid Näs' kyrka. Då han afled barnlös, öfvergick Näs efter hans död till brorsonen, den vid Trolleholm omtalade rike och mäktige *Tage Ottosen Thott,* s. k. »skånske kungen», som bland alla sina skånska gods dock mest synes varit fästad vid Eriksholm. Tages äldsta son, *Otto Thott,* som dog 1656, två år före fadern, skref sig till Näs. Dennes son *Knut* erhöll därefter denna gård, medan Eriksholm gick till den yngste sonen Tage Thott. Knut Ottosen Thott hörde till de förnäma danskar, som trots sin tro- och huldhetsed till svenska kronan uppehöllo äfven politiska förbindelser med sitt forna fädernesland. Han liksom sina bröder måste 1676 fly till Danmark. I Sverige dömdes han till döden och afrättades *in effigie* på Malmö torg, hvarförutom hans ägendomar naturligtvis indrogos. Näs förlänades under kriget till riksrådet grefve *Henrik Horn.* Efter fredsslutet återgick godset till Knut Thott, som 1682 lyckades bortbyta det mot Gaunö på Seland till fru *Hille Rosenkrantz,* danske amiralen och riksrådet Nils Trolles änka. Hon synes haft ett särskildt intresse under brytningsåren att förvärfva sig ägendomar i Sverige. År 1680 kom hon t. ex. i besittning af Eriksholm. Efter hennes död 1685 ärfdes Näs af sonen *Arvid Trolle,* som blef svensk undersåte, medan hans broder Herulf Trolle, som erhöll Eriksholm, kvarstannade i Danmark. Arvid Trolles son med sin hustru Sofia Elisabeth von Buchwald, den från Trolleholm kände öfverstelöjtnant *Fredrik Trolle,* öfvertog Näs efter moderns död år 1720. Som vi redan känna, förstod Fredrik Trolle dels genom sitt giftermål med Brita Ramel, dels genom förståndiga köp

Kammarherren Friherre Nils Trolle.
Oljemålning af C. F. von Breda 1799.

Kornetten Fredrik Trolle.
Oljemålning af Per Krafft d. ä. 1772.

Kammarherren Friherre Nils Trolle.
Oljemålning af J. G. Sandberg.

och en klok ekonomi svinga sig upp till en verklig betydande jorddrott. Af sina ägendomar stiftade han, som vi redan känna från Trolleholms historia, fideikommiss. Af Näs jämte Fulltofta gjorde han ett fideikommiss inom Trollesläkten — godsets namn ändrades då till Trollenäs — men insatte ej sin ende son kammarherre Arvid Trolle, utan dennes äldste son Fredrik Trolle som fideikommissarie och stipulerade bl. a., att fideikommissinnehafvare ej finge vara gift med ofrälse kvinna. Detta var nämligen fallet med hans son Arvid. Vi ha redan omtalat, att den unge Fredrik Trolle 1775 omkom genom olycks-

Hautelisse-väfnad från 1600-talet i rökrummet.

händelse. Trollenäs tillföll i stället hans yngre broder *Arvid Trolle,* som 1794 vid myndig ålder tillträdde detsamma. Hofmarskalken Arvid Trolle, hvilken, som vi veta, lät borgen undergå en grundlig restaurering, dog barnlös 1828, hvarefter fideikommisset öfvergick till brorsonen, kammarherren friherre *Fredrik Trolle,* son af kammarherren friherre Nils Trolle till Klågerup och Andriette Barchæus. Han afled ogift 1837 vid endast trettio års ålder. Fideikommissarie blef då hans bror, sedermera ryttmästaren friherre *Nils Trolle,* († 1890). Den n. v. fideikommissarien är dennes brorson, kammarherren Carl Axel Trolles son, hofjägmästaren friherre *Nils Trolle,* hvars stora omdaning af Trollenäs slott och gods helt säkert för en afsevärdt lång framtid gifvit gården dess prägel. Sedan 1888 är han gift med friherrinnan Anna Leijonhufvud. — Trollenäs gods omfattar c:a 4,488 har, däraf skog c:a 983 har, och är beläget i följande socknar: Trollenäs, V. Ströö, Bosarp, Stehag och Bosjö-kloster. Hela taxeringsvärdet är, enligt lämnad uppgift, 2,803,100 kr. Utom hufvudgården ligger i Trollenäs socken utgårdarne Germundtorp, Asmundtorp, Kullagården m. m., i V. Ströö socken Ulfsnäs och Farstorps gård. Det till fideikommisset hörande Fulltofta gods med underlydande i Fulltofta, Ö. Espinge och Bosjöklosters socknar uppgår inalles till omkring 2,000 har med ett taxeringsvärde af 696,200 kr. Fulltofta är f. n. utarrenderadt till hofjägmästaren friherre Trolles broder, vice häradshöfdingen C. A. Trolle.

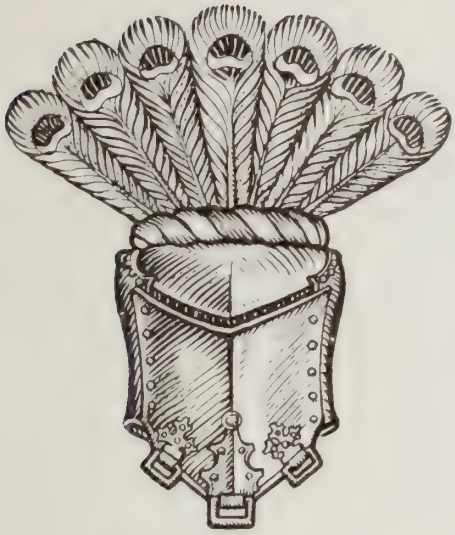

BOLLERUP

BOLLERUPS SOCKEN, INGELSTADS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Bland de ännu i behåll varande skånska borgar, som i viss mån erinra om Glimmingehus, räkna vi äfven det ålderdomliga stenhuset på Bollerup. Sedan sekler får det göra tjänst som magasinsbyggnad på den gamla gården, som efter att ha gått i växlande händer nu mer enligt lagman Tage Sylvans testamente är förvandlad till ett landtbruksinstitut.

Gårds- eller borgplatsen är tämligen stor, omges af kanaler och rik, lummig grönska, som

Bollerup från öster. Till höger stenhuset, till vänster boningshuset.

ej minst bidrager till Bollerups måleriska prägel, men själfva den stenlagda borggården upptager endast dess västra hälft, begränsad i norr af stenhuset och dess nyare tillbyggnad, i söder af det moderna stora boningshuset; i väster ligger ett af trädgrupper omgifvet lusthus, men där stod ända till 1844 en stenbyggnad af gammalt datum. Å den östra delen af borgholmen finner man nu mer en trädgårdsplantering, men gifvetvis ha där stått nu sedan långt tillbaka försvunna uthusbyggnader.

I den berättelse, som generalkvartermästaren Johan Hintzke 1676 afgaf rörande de försvarsdugliga borgarne i Skåne, säger han, att hufvudbyggnaden då var alldeles förfallen och obrukbar samt i saknad af både tak och golf. Gårdens andra boningshus hade i nedre våningen några hvälfda gemak. Rummen i öfversta våningen begagnades till sädesvind. Öfriga smärre hus, af hvilka Falk Lykke hade uppbyggt några, voro i ganska bristfälligt skick. Gården omgafs af en grund vattengraf af 38 fots bredd. Utanför denna, vid de båda utkörsvägarna, låg en stark vall, försedd med en primitivt uppkastad bastion, från hvilka den flacka omgifningen kunde bestrykas med skott, och ett angrepp någorlunda afvärjas. Ägare till Bollerup var denna tid Otto Rantzau på Seeland.*

Weibull antar, att Hintzke med hufvudbyggnaden menar det nuvarande stenhuset, som då skulle saknat både tak och golf och varit alldeles utdömdt. Är detta så alldeles säkert? Generalkvartermästaren borde väl då nämnt något om dess gamla solida hvalf, som finnas kvar ännu i dag i sitt ursprungliga skick. Däremot talar han om hvalfven i det andra boningshuset och upplyser om, att dess öfversta våningar tjänade till spannmålsvind. Denna korta beskrifning förefaller mig bättre passa in på det ännu bevarade huset. Märkligt är blott, att det redan då var degraderadt till magasin.

Slutligen synes mig borgholmens aflånga läge i öster och väster tala för ett ursprungligt stenhus å den västra delen, medan ladugårdsbyggnader tidigast upptagit den östra. Till detta ursprungliga hus, som sannolikt varit det, som 1844 nedrefs, kom på 1500-talet det nuvarande.

I hvarje fall omtalas 1676 endast *ett* hus med hvalf, och helt säkert är det just det, med hvilket vi här skola sysselsätta oss.

Huset höjer sig i fyra våningar med höga, spetsiga, fordom tinnade gafvelrösten, af hvilka nu mer endast det östra ligger fritt. Längden är 86 fot, bredden 35¼ fot. Från gården stiga vi direkt upp för en trappa genom den branta tresprångiga rundbågshvälfda portalen in i den andra våningen. Ursprungligen låg portöppningen högre, enär gårdens nivå höjts under tidernas lopp. Den källardörrliknande öppningen till vänster, som antagligen i början på 1700-talet upptagits, för oss in till bottenvåningen. I det inre finner man nämligen intet spår af trappförbindelse mellan dessa våningar, endast hål i hvalfven. Några ursprungliga ljus- och skottgluggar finnas ännu kvar, särskildt å den norra långsidan. Men de allra flesta ha i senare tid förstorats och täckas numer af träluckor. Murarna äro uppförda af tegel och kalksten. Ytorna ha flera gånger öfverdragits med puts. I hörnen äro dock kalkstensinfattningar synliga. Upptill afslutas långsidorna af en mycket kraftig rundbågsfris med breda tryckta bågar, hvilande på små konsoler. Den östra gafveln visar ett helt system af omväxlande spetsbågiga och rundbågiga nischer samt insänkta rundlar och trekanter. Ett tandsnitt afslutar nedtill gafveldekorationen. I sitt oskadade skick med de hvitputsade fälten emot tegelytorna torde den gjort en ståtlig effekt. Denna gafvel jämte den nämnda frisen med sina långsträckta bågar kan väl knappast uppstått tidigare än omkring 1550. Det är ej otänkbart, att det är den rike Mauritz Krogenos, som är byggnadens upphofsman, samt att sonen Olof Krogenos har fullbordat densamma. Det är helt naturligt, att den nya tiden ville röra sig med rikare former och hade större anspråk på utrymme och bekvämlighet.

De två första våningarna äro täckta med gotiska korshvalf, 14 i hvardera, uppburna i midten af en rad af sex åttkantiga pelare. Dessa ha fyrkantiga kapitäl, som uppstått på ett enkelt och bekvämt sätt. De äro nämligen resten af en ursprungligen fyrkantig pelare, hvars sidor affasats, så att en åttkant uppstått. De kraftiga hvalfstrålarne visa en hjärtformig profil, och en slutsten med fyra hjärtformiga spetsar markerar hvalfvets midt.

I nedersta våningen är i väster ett rum afskildt med en pelare i midten. Stenbänkar äro anbragta utefter sidorna. Ungefär vid byggnadens midt framspringer i denna våning från norra långväggen en väldig spisel. Skorstenspipan är bortbruten. Man står dock litet undrande inför denna pjäs rörande dess ursprunglighet. Har ingen egentlig trappförbindelse eller någon portöppning utåt funnits, torde den ej uppstått samtidigt med byggnaden, utan är betydligt senare. Den enda synliga förbindelsen med

* *Martin Weibull*, Anteckningar rörande Skånska herresäten. Skånska samlingar. 1872.

öfre våningen är ett par hål i hvalfven. Genom en stege har man här kunnat ta sig upp. Har nu här ej någon annan kommunikation funnits, har denna våning varit så väl en källar- och förrådsvåning som användbar vid försvar. Emellertid torde blott en noggrann detaljundersökning kunna närmare afgöra frågan.

Den andra våningen — den är väl den som Hintzke afser, då han talar om den nedre våningens hvälfda gemak — öfverensstämmer med den undre. Den har varit afdelad i flere gemak. Minnen från den tid, den varit inredd, äro ett fått en gesims, öfverensstämmande med den å stenhuset. Det egentliga corps de logis åter, som uppfördes af hofmarskalken von Platen å gårdsplanens södra sida i slutet af 1700-talet samt sedan tillbyggdes och renoverades af lagman Sylvan, är en stor putsad korsverksbyggnad i två våningar, med en arkitektonisk dekorering i antikiserande stil. På dess sydsida är en veranda. Härifrån för en trappa ned till kanalen, på hvars andra sida likaledes ses en trappa, förande upp till parken. Det hela, i ramen af trädens lummiga grönska, erbjudande

Bollerup. Stenhuset. Gårdssidan.

par i väggarne inmurade spiselöfverstycken. Det ena bär årtalet 1638 och är utsiradt med snirkelformer med beslagsornament. Äfven här finnas öppningar i hvalfven till tredje våningen. Man vill dock helst tvifla på deras ursprunglighet. Ha här ej funnits vindeltrappor i murarne eller åtminstone ett trapptorn? De öfre våningarna ha tak på vanligt bjälklag.

Till detta intressanta gamla hus sluter sig i väster en modern putsad korsverksbyggnad af samma höjd, men något framspringande öfver det förras södra och norra fasadlinjer. Det har en sällsynt vacker målerisk anblick. Det är en förening af natur och konst med det allra lyckligaste resultat.

Den nyssnämnda byggnaden användes till landtbruksinstitutets direktörsbostad, till bostad för elever m. m. Då vid institutet äfven ett landtbruksläroverk lär komma att inrättas, har föreslagits att använda det gamla magasinet till bostäder för eleverna och till lektionssalar. Arkitekten *Th. Wåhlin* har uppgjort ett förslag till ombyggnad af det gamla huset, enligt hvilket dess gamla karaktär af borg skulle bevaras, men

det likaväl kunna tjäna det nya syftet. Där skulle således anordnas köksafdelning i källarvåningen, matsal och samlingsrum i våningen därofvan. Dessa båda våningar skulle få behålla sina gamla märkliga korshvalf och pelare, och högst intressanta rumsinteriörer skulle ju härigenom kunna uppstå. I de öfre våningarna skulle inredas bostadsrum. Jag har ej sett detta förslag på papperet och kan därför ej i detalj yttra mig om detsamma. Kan det emellertid bidraga till att det intressanta huset kommer till heders igen, utan störande inkräktningar på det arkeologiskt värdefulla, är ju intet annat än godt att säga om detsamma. Så mycken förstörelse har drabbat det under århundradenas lopp, att en pietetsfull restaurering samt en inredning af de öde, nu för fäfot liggande våningarna helt visst skulle väcka den gamla borgen till lif igen. Det beror naturligtvis på, hur det göres.

Norr om borggården ligga ladugårdsbyggnaderna, omgifvande två stora gårdar, den ena öppen mot söder. Den väldiga ladugårdslängan af tegel med det mäktiga, af fyra spiror omgifna tornet byggdes af en son till lagmannen, Peter Hjalmar Sylvan, men är till sin östra del ofullbordad.

Till sist må vi nämna ännu ett par byggnader af intresse. Öster om ladugårdarne ligger i en trädgård ett litet täckt inbjudande hus i 1700-tals-stil. Vid en restaurering hittade man ett par inskriptioner, hvilka ej lämna oss i ringaste tvifvelsmål om, när och genom hvem det kommit till stånd. Den ena lyder:

Bollerup. Boningshuset från söder.

H. N. upbygt År 1780 af Herr Cancell. Rådet och Commend:ren Högwälb:ne Baron Clas Alströmer igenom M. N.

Baron Alströmer, en son till den berömde Jonas Alströmer, var Bollerups dåvarande ägare. Den andra inskriptionen är af följande lydelse:

Himlens Nåd Detta Hus beskydda;
från allt ondt freda denna hydda,
och god helsa, trefnad, frid och ro
unna dem, som här skall bo,
ett rent samvet, nöjda dagar
efter Dina Helga lagar.

Det ligger ej så litet tidsstämning i denna lilla anspråkslösa vers.

Strax i närheten ligger Bollerups kyrka, som visserligen går tillbaka till en urgrå forntid, men dock nu framträder väsentligt tillbyggd och reparerad. Dess östra del är ny. Redan 1740 undergick kyrkan en genomgripande reparation, från hvilken flere dekorationer ännu finnas kvar. En inskription därom lyder: »Aren 1740 och 41 är detta Herrans tempel så godt som ånyo upplagadt till tak, väggar, nya fönster, dörr, disk, golf, krona öfver predikstolen, stolar, läktare och tillökt med tornet, som tillförene var vapenhus samt måladt öfver allt genom då v. höggrefl. comtesserna Judith Birgitta och Henriette Amalia Rantzowers gjorda förskott och pastor Mauritz C. Utterboms dragne omsorg.» Kyrktornet är rundt, till sin nedra del af oregelbundna grå-stensblock och har af allt att döma varit uppfördt i försvarssyfte.

Vi vända slutligen vår uppmärksamhet för några ögonblick till den gamla borgens forna ägare.

Efter att under den tidigare medeltiden tillhört släkten Due är Bollerup eller »Bollætorp», som det då hette, vid 1400-talets början i händerna på den rika och mäktiga släkten Krogenos, som äfven innehade Karsholm och Krapperup. Efter *Olof Stigsen Krogenos d. ä.,* som dog 1426, ärfdes Bollerup af *Stig Olofsen Krogenos,* liksom fadern riddare och riksråd. Han brukar räknas som stamfar för den »nyare släkten». Hans död inträffar 1461. Den följande ägaren är sonen *Olof Stigsen d. y.,* som först var gift med Gertrud Hasse och med henne hade dottern Magdalena, därefter med Anna Gyllenstierna, med hvilken han hade sönerna Stig och Mauritz samt döttrarna Anna och Pernilla.

Stenhuset från sydväst.

Magdalena Krogenos blef 1502 gift med Tycho Brahe till Tosterup. Det storslagna bröllopet hölls på Bollerup, och Olof Stigsen har själf uppsatt en förteckning på brudens utstyrsel och allt, hvad som åtgick till det i sanning »dundrande kalas» med hvilket bröllopshögtidligheterna firades. I kulturhistoriskt hänseende har naturligtvis denna förteckning sin ej ringa

betydelse. I sin helhet har den meddelats af Ljunggren i »Skånska herrgårdar». Jag skall därför nöja mig med några uppgifter rörande den rundliga bröllopskosten. Festen torde dock stått flera dagar och gästernas antal varit högst betydligt. Annars kan man knappt tänka sig att till densamma skulle åtgått 4 rökta kokroppar, 40 rökta får, 10 oxar, af hvilka 5 nedsaltades 10 dagar före bröllopet, 40 lam, två tunnor sill, 4 tunnor torsk, 3 tunnor smör, 8 varder kabiljo, 5 varder långa, 1 tunna lax, 2,000 »spidfisk», vidare 3 pund hvete, 22 pund mjöl, 180 tunnor hafre till gästernas hästar, 9 åmar vin, 6 läster tyskt öl, två tunnor hamburgeröl, 8 fat öl af andra sorter och brygden af 2 läster malt. Sammanlagda kostnaden steg till 498 rhenska gyllen eller 1,598 skånska mark, en summa, för hvilken man den tiden kunde köpa ett herresäte.

Olof Stigsen afled 1507, men arfskiftet hölls först 1515, då sonen *Mauritz Krogenos* erhöll Bollerup. Om den äldre sonen Stig heter det, att han hade »gått af landet till Tyskland». Mauritz, som dog 1550 och till hvilken otvifvelaktigt det gamla stenhuset går tillbaka, ärfdes af sin ende son *Olof Krogenos,* den siste af den märkliga släkten. Han afled 1573. Vapensköldén nedlades i hans graf i Ringsteds kyrka.

Genom arf går gården sedan till släken Giöe och från denna till *Falk Lykke,* hvars hustru var Margareta Giöe. Lykke var öfverstlöjtnant och 1624 befallningsman på Kristianopel, därefter ett par år länsman på Gottland. Han har bebott borgen, kanske restaurerat den. Ett spiselkrön med årtalet 1638 ser man ännu i andra våningen. Redan före Lykkes död (1650) synes gården genom köp gått till *Fredrik Rantzau* († 1645) och sedan till dennes hustru *Ida Skeel.* Hon lät bygga ett grafkor vid Bollerups kyrka, numera indraget i den moderna tillbyggnaden. Det blef äfven henne och hennes barn beskärdt att liksom så många andra förnäma danskar råka i svårigheter efter Skånes afträdande till Sverige. Hennes söner hade icke velat svära den svenske konungen trohetsed, emedan de ej besutto fast ägendom i Skåne. De inblandade sig i ett försök till allmogeuppror år 1658, som hade till syfte att bringa Malmö i det danska partiets händer. Planen upptäcktes i tid. Fru Ida, som på Bollerup hade hyst en af danska konungens utskickade, stämdes inför rätta i Malmö. Då hon nekade att personligen infinna sig, blef hon 1659 arresterad och hennes ägendom förklarad hemfallen till kronan. Senare synes hon återfått densamma. Efter henne innehades Bollerup af sonen *Otto Rantzau,* som ingick i dansk tjänst, blef kammarherre och grefve. Gården reducerades 1709, men återställdes 1720. Döttrarna *Judith Birgitta* och *Henriette Amalia* fingo efter fadern Bollerup. Den förra dog 1741, den senare ett tiotal år därefter.

Sedan finna vi det gamla herresätet gå ur hand i hand. Jag uppräknar helt kortfattadt de nu följande ägarne. Den mecklenburgske adelsmannen *Carl Fredrik Mevius* säljer gården till den bekante i revolutionsförsöket 1756 inblandade öfversten *Johan Ludvig Hård,* som lyckades fly till Preussen, där han dog 1798. Efter hans flykt 1756 gick gården genom köp till direktören vid Ostindiska kompaniet *Niklas Sahlgren,* som lämnade den i arf till dottern Sara Catharina, gift med friherre *Clas Alströmer* († 1794). Sahlgren hade med Bollerup förenat Öfrabyborg. Båda ägendomarna såldes af Alströmer till den vidtfamnande excellensen grefve *Erik Ruth,* hvilken redan 1798 afyttrade dem till friherre *Achates Carl von Platen,* som lät uppföra det nuvarande boningshuset. Den följande ägaren är ingen mindre än konung *Karl XIV Johan.* Öfrabyborg försåldes nu till friherre *Wilhelm B. von Platen* och en hel del hemman utbrötos. Hufvudgården arrenderades från 1825 till 1839 af grefve Nils Barck. Efter Karl Johans död 1844 såldes Bollerup för 300,000 rdr b:o till lagmannen *Tage Ludvig Sylvan,* hvilken restaurerat gårdens byggnader och här liksom vid sina andra ägendomar med ospardt nit verkade för dess kultur. Lagmannen dog 1879 och testamenterade Bollerups säteri till ett landtbruksinstitut för Kristianstads län, sedan sonen Petter Hjalmar Sylvans arrende utgått 1898. Enligt testators bestämmelse skulle vidare stiftelsens styrelse utgöras af landshöfdingen i Kristianstads län, en af hushållningssällskapet i samma län utsedd delegerad, domhafvanden och kronofogden i Ingelstads härad samt kyrkoherden i Bollerups socken. Och om det ännu ej fullt organiserade institutets blifvande verksamhet säger han: »Jag anser, att ett landtbruksinstitut bör vara jämte en mönsterfarm, där hvar och en utan skolgång kan se, huru landtbruk bör ändamålsenligast ställas och bedrifvas, ett experimentalfält och en agrikulturkemisk försöksanstalt.» Hela den institutet tillhörande arealen utgör 1,425 hektar. Taxeringsvärdet är 1,203,000 kronor

BOSJÖKLOSTER

BOSJÖKLOSTERS SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Ringsjöns stränder, liksom den stora halfö, som från norr skjuter ut i sjön, ha sedan gammalt prisats som en af Skånes härligaste nejder. Ännu glädes ögat åt lummiga ek- och bokskogsparker, fordom naturligtvis rikare och vidsträcktare än i våra dagar. Vackra sommardagar hvila blåaktiga töcken öfver vattnen och förläna stränderna och bakom liggande höjder färgtoner, som erinra om de berömda daggrarne kring Vettern. Ringsjön, som är Skånes näst största sjö — Ifösjön vid Blekingsgränsen är ansenligare — ligger, som bekant, i hjärtat af Skåne och har sitt aflopp genom den i Skelderviken utflytande Rönneå. En urgammal kultur utmärker denna så fängslande trakt. De mest intressanta stenåldersfynd ha här blifvit gjorda. Värdefulla medeltidsminnen träffas här ännu. Gamla anrika herresäten ligga rundt omkring sjön, och det märkligaste godset, pärlan bland Ringsjönejdens herregårdar, Bosjökloster, hör mer än något annat intimt tillsammans med den fagra Ringsjön och dess historia.

Grefvinnan Anna Bonde, född Mörner.

Grefve Philip Bonde.

Bosjökloster ligger på södra stranden af Ringsjöns halfö, som i äldre tider varit en ö, Bosö, helt uppfylld af skogar. I söder förbindes numera halfön med fastlandet vid det s. k. Pramhuset genom en bro. Förr uppehölls förbindelsen af en färja. Det är alls icke underligt, att denna så skyddade undangömda plats under tidiga medeltidsdagar ansågs lämplig för en klosterstiftelse. Här grundades redan på 1100-talet ett nunnekloster af benediktinerorden, helgadt åt S. Maria och S. Nikolaus. Klostret blef ett af de förnämsta i Skåne. Det styrdes af en abbedissa, men denna hade vid sin sida en prior eller föreståndare af världsligt stånd, som skötte affärerna samt utsågs af konun-

Bosjökloster enligt Burman-Fischer. Omkr. 1680.

gen och biskopen. Detta öfvergick slutligen till, att klostret bortförlänades åt någon rik och förnäm man, som i gengäld åtog sig klostersystrarnas underhåll. En dylik ställning innehade på 1400-talet riddaren Tage Henriksen Hollunger till Dybeck.

Såväl i Danmark som Sverige gick man efter reformationen tämligen skonsamt till väga med nunnorna. De lämnades icke vind för våg, utan underhöllos i klostren till sin död. Munkarne kördes däremot utan vidare på porten. Bosjökloster gafs 1537 i förläning åt Lunds siste ärkebiskop, Tornbern Bille, mot skyldighet för denne att underhålla systrarne. Han slutade sina dagar i klostret 1551. Hans efterföljare blef Hans Barnekow, hvars änka Metta Oxe 1559 öfverlämnade klostret till Sten Rosensparre, konungens befallningsman på Kallundborg. Året därpå bortbytte Fredrik II Bosjökloster med underlydande hemman till fru Thale Ulfstand, änka efter Påvel Laxmand, mot hennes gods på Seeland. Därmed börjar Bosjöklosters æra som enskild ägendom, endast afbruten af den tid, det under 1600-talets slut och 1700-talets början var indraget till svenska kronan.

Byggnaderna vid Bosjökloster bilda en väldig komplex, omgifvande en stor fyrkantig gård. Komplexen har under tidernas lopp undergått betydliga förändringar, men anläggningens omfattning, kyrkan, en del af de gamla klosterhusens grundvalar och murar samt hufvudbyggnadens präktiga källarhvalf höra medeltiden till. Dessa solida hvalf — i östra längan — med omväxlande rundbågar och spetsbågar stamma dock från den senaste medeltiden, de ha förmodligen uppstått först under loppet af 1400-talet. Se vi på den äldsta teckningen af Bosjökloster, Burmans af 1680, visar den oss en på alla sidor kringbyggd borggård. Den östra upptages af n. v. hufvudbyggnaden. På motsvarande västra sidan står ett tvåvåningshus utan tak. Denna flygel, till hälften en ruin, skulle enligt traditionen förskrifva sig från klostertiden. Den kallades »munkalängan». I dess ställe finner man nu mer ett par under 1700-talets senare hälft uppförda paviljonger. Ritningen visar vidare på södra sidan äfven ett tvåvåningshus samt emellan östra och södra flygarna en tre våningar hög tornbyggnad med snirklade gaflar. På norra sidan står kyrkan med

Bosjökloster enligt Thersner. Omkr. 1820.

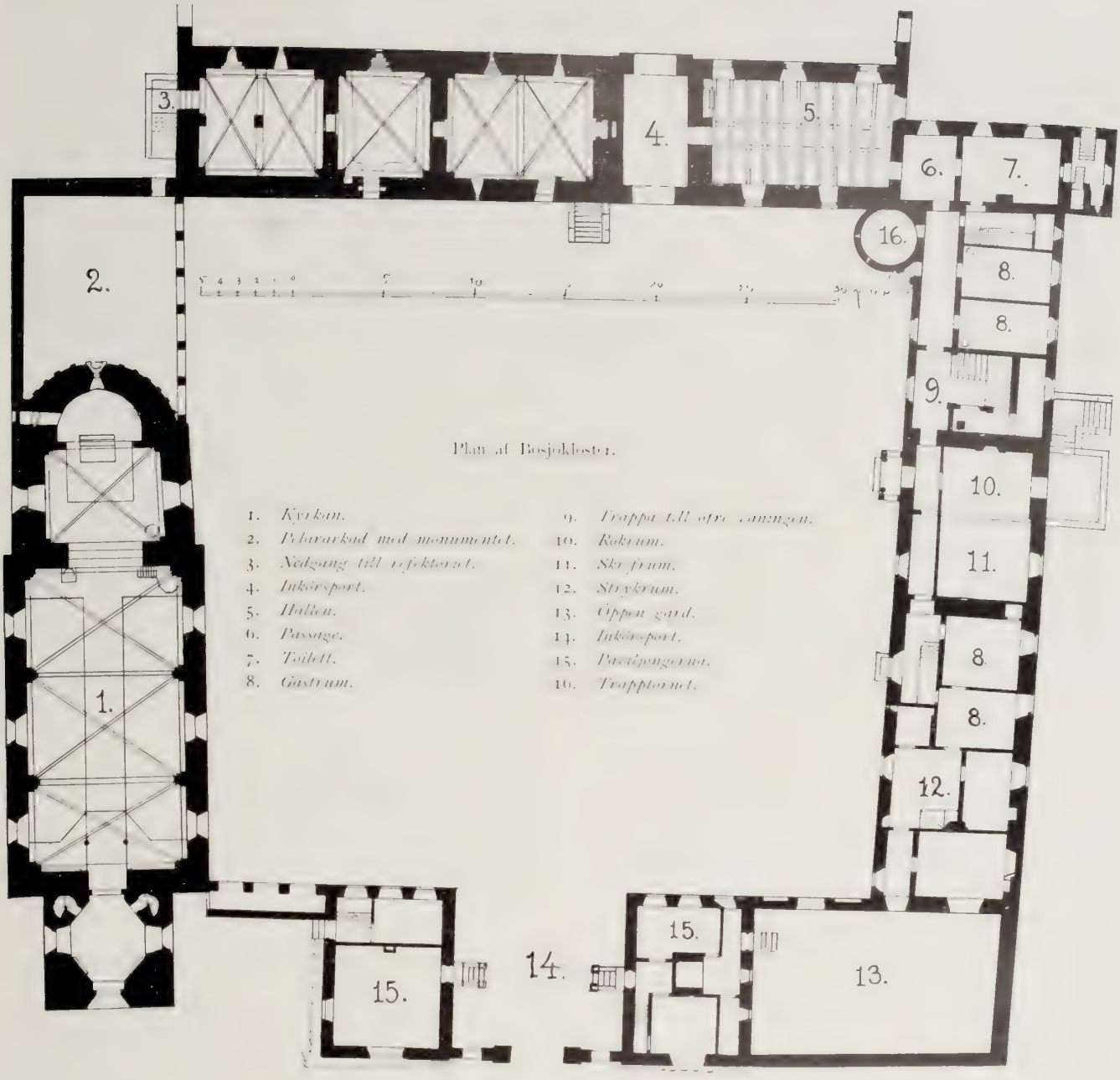

Plan af Bosjökloster.

kor och absis, men utan torn. Tornet skall ha nedtagits omkring 1600-talets midt. En mur samt ett mindre uthus förena kyrkan med östra längan. En ombyggnad af gården blef på 1760-talet företagen af generalmajor Corfitz Ludvig Beck-Friis. Han nedref den gamla västra flygeln och satte i stället två små paviljonger med brutna tak. Mellan paviljongerna gick — såsom ännu i dag — inkörseln, och höga murar sammanbundo dem med kyrkan och södra flygeln. Det gamla hörntornet nedbröts till längornas höjd, och dessa gjordes så öfverensstämmande som möjligt med hvarandra, ja, äfven kyrkan sökte man genom putsning och affärgning samt genom anbringande af dels verkliga stora fyrkantiga fönster, dels målade sådana ge skenet af ett boningshus. Så ter sig Bosjökloster å afbildningar från 1800-talet, t. ex. å planschen i Ljunggrens »Skånska herrgårdar».

Bosjökloster i våra dagar framträder åtskilligt annorlunda. Den gamla klosterkyrkan restaurerades 1856—1857 under ledning af professor Brunius, och bostadsflyglarne undergingo 1875—1879 en restaurering, som sökte åt hela slottet ge en stilenlig medeltidsprägel. Torn och trappgaflar, arkader och utsprång, romanska detaljer söka nu locka vår fantasi tillbaka till längesedan svunna medeltidsdagar. Enhetlighet i stilen har man så konsekvent som möjligt sökt genomföra. Men den var ju för den äldre restaureringskonsten en mycket viktig princip.

Komma vi nu genom den härliga allén väster

Entréen till borggården från väster. Till vänster synes kyrkan.

om slottet fram till infartsvägen mellan paviljongerna, finna vi, att dessa fått branta tak och trappgaflar. Infarten omges af ett par höga stenpelare med sina urnor från 1700-talet. Å ömse sidor ett par lägre hvälfda ingångar. En hög stenmur fortsätter åt söder, därefter i vinkel åt öster till den södra sidans länga, och äfven åt kyrkan löper en mur. Strax intill kyrkan är ännu en genomgång.

Borggården är af ansenligt omfång. Ett helt

Västra inkörsporten (14) *med paviljongerna* (15) *sedd från borggården. Till höger kyrkan* (1).

Södra längan från borggården med trapptornet (t.v.) till vänster och en af paviljongerna längst till höger.

regemente skulle utan tvifvel här kunna uppmarschera. En brunn finnes här sedan långliga tider tillbaka. Den södra längan består af två hus. (Jmfr grundplanen.) Båda äro tvåvåniga, men det östra, som är nytt (från 1877) är högre och höjer sig med en kraftig trappgafvel öfver det äldre västra huset. Det senare går antagligen till sina murar tillbaka till klostertiden. Det slutar nu mer i väster med ett torn med trappgaflar i norr och söder. Åt trädgårdssidan en stenveranda eller altan. Taket afbrytes af en kupa så väl åt trädgården som åt borggården. Ett litet verandautsprång åt borggården med romanska kolonner på en hög sockel bidrager till gårdens ålderdomliga prägel. I sydöstra gårdshörnet reser sig ett litet rundtorn, slutande åttkantigt med en fris och en åttkantig spira. Åt trädgården skjuter på motsvarande hörn fram ett fyrkantigt torn, hvars nedre del är gammal, antagligen från 1500-talet. Det slutar upptill med trappgaflar i öster och väster.

Östra längan består, som af planen framgår, af två gamla — under ett gemensamt tak — sammanbyggda hus. Den är genombruten af

Södra längan sedd från sjösidan.

Södra och östra längorna sedda från sjösidan.

ett porthvalf. Äfven i norr slutar denna länga numera med ett torn med trappgaflar i öster och väster. Ofvan porten — åt öster — har vid restaureringen satts en takkupa. Den bär initialerna *L. B. F.* och *S. B.* samt årtalet *1876*. I fönsterbågen se vi det Beck-Friis'ska och det Barnekowska vapnet samt årtalet 1901. Initialerna syfta på restaureringens upphofsman grefve Lave Beck-Friis och hans grefvinna Sigrid Barnekow. Men omedelbart öfver portöppningen sitter en inmurad stentafla, som bär vittnesbörd om ett ägarpar i äldre tider, hvilket äfven vinnlagt sig om gårdens byggnader. Stenen bär namnen *Jochim Beck* och *Elsa Grubbe,* den Beckska och den Grubbeska vapenskölden samt årtalet 1629. Men en ännu ålderdomligare inskription, minnande om gårdens förste enskilde ägare, möter oss här. På en af de gamla järnbeslagna ekportarna, som ännu i dag, liksom för 350 år sedan göra sin trogna tjänst, läsa vi uti en träet utskuren om järnbeslag erinrande ram: *T. MDLXIX W.,* hvilket betyder så mycket som: Thale Ulfstand 1569. Det var denna fru Thale Ulfstand som 1560 tillbytte sig Bosjökloster af konung Fredrik II, och som om- och tillbyggde den östra längan.

Denna består dels af en större byggnad som otvifvelaktigt till sin källarvåning stammar från medeltidens slut, dels af ett mindre från 1500-talet härrörande hus. Den nämnda källarvåningen består, såsom planen visar, af tre rum, täckta af mäktiga gotiska korshvalf med kupiga hvalfkappor. Tvärbågarna äro rundbågiga. Ett af rummen användes nu för värmeledningsapparaten. Det täckes af två hvalf, det därpå följande af ett samt det yttersta, som sedan gammalt kallas »refektoriet», af två hvalf. Rummen ha fordom korresponderat med hvarandra. Hvalfribborna börja nu nere vid golfvet, men det är

Porthvalfvet åt öster med vapenstenen. (Nr 4 å planen).

Östra längan med porthvalfvet (1).

ej omöjligt, att golfnivån höjts under tidernas lopp. I hvarje fall väcka dessa hvalf en stämning från längesedan svunna tider, om de också antagligen tillkommit under klostrets sista tid. Vidare måste vi antaga, att de af fru Thale Ulfstand, som ombyggde hela huset, underkastats reparation.

Från gården för till andra våningen en brant fritrappa. Här var fordom hufvudingången till bostaden. Gå vi upp, komma vi till en liten trång förstuga, från hvilken till höger och vänster trappsteg leda upp till korridorer — se planen — af hvilka den vänstra för till köket. At höger var fordom ingång till n. v. salongen, som då antagligen tjänade som matsal.

Fortsätta vi upp till vinden, kunna vi där åt söder konstatera märken efter den gamla gafveln, som visar att flygeln en gång varit betydligt lägre. I själfva porthvalfvet ligger numer hufvudingången till bostadsvåningen. Vi skola senare taga densamma i betraktande. Här må blott erinras om de från 1500-talet stammande brunmålade ekbjälkar, som både i längd- och tvärriktningen sträcka sig öfver det första rum — hallen — vi här inträda i. Innan vi slutligen lämna den östra längan, böra vi fästa uppmärksamheten på det efter ett vid gården hittadt sigill modellerade vapen — en tronande biskop — som vid senaste restaureringen uppsatts åt gårdssidan öfver porten.

Gamla refektoriet (vid 3 å planen).

Den norra sidan af borggården upptages, som vi sett af kyrkan, dock ej helt och hållet, ty från dess absid sträcker sig till östra längan en vildvinssmyckad pelarar-

Östra delen af borggården med porthvalfvet (4) *och trapptornet* (16).

kad, som ersatt en fordom där befintlig mur. Å den lilla platsen bakom arkaden står ett monument i form af ett resligt granitkors (hjulkors) med följande inskrift:

Till minne af grefve Corfitz Beck-Friis. Född på Börringe $18^{22}/_{4}01$. *Död på Bosjökloster* $18^{16}/_{9}70$. *Hans son Lave Beck-Friis reste denna sten.*

Den mer i arkeologien och arkitekturen än i grekiskan betydande professor Brunius, om hvars verksamhet som kyrkorestaurator så många af provinsens kyrkor vittna, bär äfven ansvaret för detta tempels restaurering. I väster står nu ett fyrkantigt torn med fyra tinnade rösten, prydda med nischer och rundbågsfriser. Den rundbå-

Norra delen af borggården med kyrkan (1) *och pelararkaden* (2).

giga ingången har fått kolonnetter och ett tympanonfält med det Beck-Friis'ska vapnet samt årtalen 1856 och 1857, allt å blå botten. I det inre har kyrkan tre ursprungliga gotiska hvalfok — tidigare torde den haft platt trätak — och koret öppnar sig med en spetsbåge under den äldre rundbågen. Hvalfven äro ej hvitkalkade, utan framträda i teglets färg med putsade fogar. Det säger sig självt, att de äldre fyrkantiga fönsteröppningarna vid restaureringen ersattes med typiska romanska fönster med yttre och inre smygar. Absiden, som nu får tjäna som sakristia, smyckas i det yttre af fina sandstenslisener samt har å midtpartiet ofvan sockeln en hög nisch, som möjligen varit afsedd för en helgonstaty. Kyrkan fick vid sin renovering nytt vattentak, ny golfbeläggning, ny orgelläktare, ny predikstol, nytt altarskrank m. m. Altarskåpet är det gamla, men det restaurerades och omförgylldes och ommålades. Det är af nordtyskt ursprung samt bär de Billeska och Laxmandska vapnen, bokstäfverna P. B. och B. L. samt årtalet 1588, hvaraf framgår, att det bekostats af fru Thales dotter Berta Laxmand, änka efter den 1581 aflidne Peder Bille. På ytterflyglarna ses i kroppsstorlek målade stiftarinnans och hennes

Interiör af kyrkan.

Holger Laxmands grafsten i kyrkan.

makes porträtt. Helt visst blef detta tyvärr väl kraftigt restaurerade altarskåp instiftadt till en åminnelse af Bille. På norra korväggen är uppsatt en af kyrkans intressantaste klenoder, den berömda Laxmandska familjetaflan, en stor på väf målad tafla i lunettform, framställande i knäböjande gestalter fru Thale Ulfstand och hennes make Påvel Laxmand samt deras barn, mågar och släkt. Taflan har målats omkring 1600 af någon obekant nederländare, men ett obestridligt konstnärskap präglar dessa figurer med deras fint karaktäriserade ansikten och med otrolig omsorg återgifna dräkter. Denna vackra fromma bild hör till de bättre profven på 1500-talets nederländska porträttkonst i Sverige.

Men bland minnena från gångna tider finna vi äfven ännu i bruk varande kyrkbänkar med målade vapensköldar och ornament. De bära årtalet 1606. Ståtliga grafhällar, såsom öfver fru Thale Ulfstand och Påvel Laxmand, öfver sonen Holger, som vid 12 års ålder drunknade i Ringsjön, öfver fru Thales efterträdare i possessionen

Kyrkans kor med Laxmandska familjetaflan till vänster och altarskåpet till höger.

brorsonen Holger Jensen Ulfstand och hans hustru Anna Skougård, samtliga med de aflidnes uthuggna bilder, vittna om gårdens ägare under dessa stolta tider, ja, äfven en stor grafsten från klostertiden med vapensköldar, löfverk och en inskription i gotiska bokstäfver minner oss om en af klostrets världsliga föreståndare eller länsinnehafvare, riddaren Tage Henrikssen Hollunger och hans hustru Katarina Törnekrands. Den lätt uttydda inskriften lyder: *Anno Dni MCDXCIII. Hic jacet Nobil. Thage Henrici quondam prior hujus loci cum uxore sua Domina Catharina quorum animæ requiescant in pace.* Dessa grafstenar ha upptagits ur kyrkgolfvet och insatts i väggarna: den Laxmand-Ulfstandska och den Ulfstand-Skougårdska under orgelläktaren, Holger Ulfstands och den Hollunger-Törnekrandska i vapenhuset. Till sist omnämna vi den präktiga romanska dopfunten och det stora realistiskt verkningsfulla krucifixet ofvan triumfbågen. Kyrkan är ej blott en sevärdhet. Den är Bosjöklosters sockens ännu i bruk varande församlingskyrka. Ägaren till godset har patronatsrätt till pastoratet.

Utanför kyrkan breder sig i norr och väster den parklika kyrkogården, ja, den utgör ju egentligen blott en del af den härliga bok- och ekrika parken väster om slottet. Många intressanta grafstenar, en del af hög ålder, som t. ex. de s. k. nunnestenarne från klostertiden, locka här vandraren till ofta fåfänga tydningar. Här slumra äfven, stundom under monumentala vårdar, flera af gårdens ägare från senare tider. Taga vi sedan slottets närmaste omgifningar åt andra håll i betraktande ligga på södra sidan välvårdade trädgårdsplanteringar med hänförande utsikt öfver sjön. På den östra sidan sträcka sig åter två långa smala murar från slottet bort mot en rakt framför liggande ladugård med byggnader från 1700-talet, till vänster ett stall — nu under ombyggnad — med en inskriptionssten: »Upbygt af C. L. B. F. och L. B. F. Anno 1763», till höger en motsvarande länga, äfven med inskription: »Upbygd af C. L. B. F. och L. B. F. åhr 1764» samt i fonden en stor loge från samma tid. Bokstäfverna syfta på bröderna Corfitz Ludvig och Lave Beck-Friis. Norr därom träffas en annan gård med i öster den ombyggda efter nutidens fordringar nyinredda ladugården. Söder om den mellersta gården ligger det äldsta kostallet, nu inredt dels till fårstall, dels till kyrkstall. De gamla ohälsosamma, nu utdömda statbyggnaderna samt inspektorsbostaden ligga söder om ladugårdarna, ner mot sjön, medan de af nuvarande ägaren grefve Philip Bonde nyupp-

Del af östra längan sedd från ladugårdsbyggnaderna.

förda präktiga arbetarbostäderna träffas norr om desamma. De förra äro byggda af råtegel, klädt med bräder, eller äro också vanliga korsverksbyggnader, de senare däremot äro solida, propert inredda tegelhus. Bakom ladugårdarna utbreder sig kökträdgården.

Efter denna lilla utflykt vända vi åter till slottet. En vandring genom de förnämsta rummen och några anmärkningar om där förefintliga konstföremål återstå ännu. Vi kunna antingen träda in genom den lilla romanska verandautbyggnaden eller genom den nya ingången i

Bosjökloster från sjön. Jämför Thersners afbildning å sid. 2.

porthvalfvet. Välja vi den senare vägen, nå vi först en mindre förstuga med kapprum samt så den förut omnämnda hallen med det gamla intressanta taket med sina kraftiga mörkröda bjälkar. Fälten mellan bjälkarne äro liksom väggarne hvitlimmade. Panelens och fönsterfodrens mörkröda färg gör häremot en vacker effekt. Den stora öppna spiseln af kolmårdsmarmor visar rokokostilens former. På väggarne äro uppsatta en mängd horn af rådjur, hjortar, elgar. Vi beundra äfven det stora präktiga ekskåpet från 1600-talet, väl bibehållet, oaktadt det aldrig underkastats någon restaurering. Från detta stilfulla rum kommer man genom ett passagerum, där bl. a. finnes en sevärd sten- och fornsakssamling, in i det sydöstra tornet, som åtminstone i sina nedre partier måste vara gammalt. Det skjuter något fram öfver södra fasadlinjen. I dess västra vägg finnes en ursprunglig skottglugg, i den östra en på 1700-talet upptagen ingång från trädgården, en s. k. garderobsväg, som man ej sällan finner å den tidens slott. Till höger ha vi så det nybyggda huset. Vi följa korridoren förbi några gästrum till trapprummet, dit man för öfrigt kommer direkt från den romanska verandan, och hvarifrån trappan för upp till öfre våningen. I trappuppgången hänga moderna porträtt af Påvel Laxmand och Thale Ulfstand samt sonen Holger, återgifna i rika tidsdräkter efter ledning af grafstenarne i kyrkan, och i korridoren här uppe erinra stora afmålningar af Beckska grafhällar i Törslevs kyrka i Danmark om den Beck-Friis'ska ättens ryktbara stamfäder. Taflorna bära signaturen: »L. Richardi 1882». En solid kista med gamla anvapen och årtalet 1630 samt en (1874) visserligen betydligt restaurerad predikstol från Gladsax i form af en kateder, med Laxmandska och Ulfstandska vapensköldarne samt årtalet 1588 väcka äfven en föreställning om svunna tider och släkter och deras andliga och timliga intressen. Ett kabinett eller passagerum bildar entrén till salongen. I det förra äro väggarna täckta med efter mönster från 1600-talet på väf målade s. k. skogstapeter. Ett visst intresse har det lilla krucifixskåpet i gyllene barock med inskriptionen: »Diis war den Bartischler von den heiligen Kreuz 1726». Det har synbarligen tillhört ett snickarskrå i någon sydtysk stad. Ett stilleben med fiskar härrör från holländaren *Jakob Gillig*.

Salongen är ett stort färgstrålande gemak, upplyst af sex fönster med utsikt åt trenne håll, åt söder, norr och öster. Golfvet täckes af en stor purpurfärgad matta. Denna, liksom den förgyllda med rödt siden klädda gustavianska möbeln ge genast grundackordet i intrycket af detta stilfulla rum. Den modärna spiseln är af svart marmor. Höga förgyllda rokokospeglar (från Stenhammar i Södermanland) sitta på ömse sidor om densamma. Bland de dyrbara möblerna fångas vår uppmärksamhet af ett litet elegant kabinettsskåp af ebenholz med inläggningar af elfenben, å hvilka typiska nederländska renässansornament förekomma. Ursprunget är väl också nederländskt. Engelska beteckningar på lådornas innersidor tyckas emellertid ge vid handen, att det åtminstone restaurerats i England.

Hallen (nr 5 å planen).

Bland salongens taflor, slutligen, böra nämnas den stora duken, återgifvande »Kristus och äktenskapsbryterskan» af Rembrandts lärare *Piter Lastman*, en stor dunkel tafla med många figurer i belysta grupper, vidare det koloristiskt kraftiga, men rätt stela porträttet af Fredrik V:s gemål, drottning Louise af Danmark, antagligen af *J. S. Wahl*, en replik eller samtida verkstadskopia

af *Ehrenstrahls* bekanta porträtt af Aurora Königsmarck samt moderna, af *Ringstén* utförda kopior af Jochim Becks till Andrarum och major Corfitz Ludvig Beck-Friis' porträtt. Originalen ägas af häradshöfdingen friherre Lave Beck-Friis i Sköfde, Bosjöklosters förre ägare.

Genom ett mindre förmak nå vi sedan matsalen. Förmaket väcker äfven en konstälskares intresse. Där hänger en stor akademisk tafla från 1800-talets början: »Teckningens uppfinning» af *Fredrik Westin*. Det är den bekanta grekiska sagan om flickan, som på väggen ritade sin älskades profil efter hans skuggbild, som gifvit motivet. Skildringen med sina rena linjer och goda modellering hör till de bättre från denna förkättrade period i den svenska målarkonstens historia. Två höga gueridoner från 1790-talet och ett ebenholzbord med elfenbensinläggningar, tyskt arbete från 1600-talet, bidraga till rummets förnäma karaktär. Till sist få vi ej glömma kakelugnen från 1700-talets midt, en rest af våningens forna inredning.

Salongen 1 tr. upp (belägen öfver nr 5 å planen).

Matsalen gör ett på en gång enkelt och förnämt intryck med sina hvita väggar och sin brunröda panel. Här framträda bland möblerna ett skåp från 1700-talets första hälft (af al) och ett serveringsbord i rokoko, hvars porslinsskifva återger i rödbrunt »Isaks offring» (Mariebergstillverkning?). En skärm, hvars andra hälft står i förmaket, återger i oljemålning Svaneholm före och efter tillbyggnaden på 1690-talet. Vi upptaga slutligen här blott porträtten af riksrådet och riksrådinnan Bielke, målade af *Jacob Björck* efter pasteller af Gustaf Lundberg.

I södra flygelns andra våning (västra huset) träffa vi grefvens rum. Rökrummet har ett gammalt bjälktak, stengolf, en marmorspisel samt möblering i 1820-talsstil. Härifrån komma vi ut på den förut omnämnda stenverandan å trädgårdssidan. Med dessa korta antydningar om rummen och deras inredning måste vi lämna det n. v. Bosjökloster. —

Om gårdens ägare alltifrån fru Thale Ulfstands dagar ha vi ännu några ord att tillägga. Efter fru Thales död i början af 1600-talet ärfdes gården af brorsonen *Holger Jenssen Ulfstand* till Häckeberga, hvilken skildras som en from och boksynt man. Han var gift med Anna Skougård och afled 1618, den siste manlige medlemmen af ätten. Genom arf kom gården så till den bekante mångfrestande *Jochim Beck*, som med sin första hustru Elsa Grubbe bebodde Bosjökloster och där också, som vi sett, lämnat spår efter sig. År 1658 tvingade honom hans affärer att sälja så väl denna gård som Torup och Gladsax. Köparen var den beryktade *Corfitz Ulfeldt*. Vi känna dennes förrädiska handlingssätt ej blott mot danske konungen utan äfven mot den svenske, som gäst vänligt, om äfven med politisk beräkning, tagit honom i beskydd. Han arresterades i Malmö, men flydde 1660 till Köpenhamn, hvilket dock var som att komma ur askan i elden. Ulfeldts svenska gods sekvestrerades, och Bosjökloster var sedan under flera årtionden antingen bortförlänadt eller utarrenderadt. Länsinnehafvare var sålunda en tid grefve Hans Christoffer Königsmarck och hans arfvingar. De sista arrendatorerna voro öfverjägmästaren och generaladjutanten Gustaf Hammarberg och hans son Henrik.

Ulfeldts grefvinna, den olyckliga Leonora Christina, samt hans svärson Lave Beck, gift med dottern Leonora Sofia, hade vid upprepade tillfällen, men utan framgång hos den svenska kronan sökt restitution å godsen. På 1720-talet upptogo Lave Becks barn saken på nytt. Den nu inledda processen slutade först 1735. I Kungl. maj:ts dom af detta år förklarades, att, om än icke Corfitz Ulfeldt personligen, hade dock hans afkomlingar fullgjort det vid befrielsedomen 1660

fästade villkor att vara svenska kronan trogna, hvadan hans ägendomar skulle dem återställas.

På så sätt kom Bosjökloster till Beckska ätten och tillföll major *Corfitz Ludvig Beck-Friis*, medan den äldre brodern Jochim blef ägare till Torup. Från skildringen af detta slott känna vi, huru de Friis'ska godsen på Jylland genom arf kommo till Jochim Beck på Torup, som äfven fick rättighet att med det Beckska namnet och vapnet förena Friisarnes namn och sköldemärke. Han afled 1741 utan manliga afkomlingar, hvarför dessa danska ägendomar då tillföllo Corfitz Ludvig, som i likhet med brodern äfven antog namnet Beck-Friis. Corfitz Ludvig hade tillbragt 22 år som krigsfånge i Sibirien. Hans död inträffade 1761. Med Anna Sofia Skogh, med hvilken han under fångenskapen ingått äktenskap, hade han sönerna Jochim, Corfitz Ludvig och Lave. Den äldste, sedermera riksråd och grefve, blef stiftare af det Beck-Friis'ska fideikommisset i Sverige, Börringe-Fiholm. Den danska fideikommissrättigheten fick han nämligen öfverflyttad på till värdet motsvarande ägendomar i Sverige. De yngre bröderna erhöllo Bosjökloster, som efter Laves död 1764 odeladt öfvergick till Corfitz Ludvig, hvilken på militärbanan steg till generalmajor. Friherre blef han 1770 och grefve och fideikommissarie vid broderns död 1797, men afled redan följande år. Hans af exellensen Beck-Friis uppfostrade son, sedermera hofmarskalken grefve *Corfitz Ludvig Beck-Friis* erhöll då fideikommisset, medan sonen *Lave Beck-Friis* fick Bosjökloster. Den senare afled ogift redan 1802. Sedan modern, f. Stjernbladh, till sin död 1819 innehaft gården, kom den efter föregående delning med systern friherrinnan Ramel till hofmarskalken Beck-Friis. Denne var gift med Louise Thott, med hvilken han hade 12 barn. Af dem lefde blott fyra, en son och tre döttrar, vid hans år 1834 inträffade död. Sonen kammarherren grefve *Corfitz Beck-Friis* blef både fideikommissarie och ägare af Bosjökloster. Hans hustru grefvinnan Ulrika Bark hade redan 1839 gått ur tiden. Vid hans död 1870 gick fideikommisset till sonen grefve *Corfitz Augustin* († 1897), Bosjökloster till friherre *Lave Beck-Friis*, Sverge-Norges bekante envoyé i Köpenhamn, under hvars ägotid gården genomgick en grundlig restaurering. Efter hans död (1904) tillföll den enligt testamente hans äldre broders tredje son häradshöfdingen friherre *Lave Beck-Friis*. Genom mellanhänder och köp kom den dock kort därpå till n. v. ägaren grefve *Philip Bonde*, en son till grefve Trolle-Bonde på Trolleholm. Den gamla historiska gården har alltså efter en tidrymd af öfver 170 år gått ur släkten Beck-Friis' händer. Den nye ägaren har med ungdomlig kraft och energi tagit i tu med sitt jordagods förvaltning. Sedan 1905 är han gift med grefvinnan Anna Mörner af Morlanda och har genom sitt gifte blifvit ägare till Husbygård i Södermanland.

Matsalen 1 tr. upp (belägen öfver korshvalfsrummen i östra längan).

Bosjöklosters ägendom utgör numer 1,100 tunnland och omfattar förutom hufvudgården och några smärre arrendegårdar äfven Lillö gård, hvars läge på en hög utskjutande halfö hör till det mest romantiska i hela trakten. Ägendomens taxeringsvärde är 344,600 kronor. En stor del af arealen lägges i mångåriga vallar, för hvilket ändamål den genom Ringsjöns sänkning vunna jorden synes utmärkt lämpa sig. Till ägendomen hör vidsträckt fiskrätt i Ringsjön och rik tillgång på bränntorf. För villebrådet är Bosjöklosters halfö med sina skogar, buskar och frodiga växtlighet sedan gammalt ett kärt tillhåll och är föremål för rationell jaktvård. Visserligen betydligt mindre än fordom, har Bosjökloster nu genom öfvergången till ny ägare af en annan frejdad släkt gått in i en ny æra. Det är vår förhoppning, att lyckan må följa dess kommande öden.

SKARHULT

SKARHULTS SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Skåne och Mälartrakterna äro de två områden i Sverige inom hvilka den adliga slottsbyggnadskonsten nått sin rikaste utveckling, i Skåne under 1500-talet, i Mälartrakterna under 1600-talet. Det var under väsentligt olikartade förhållanden som denna slottsbyggnadskonst utvecklade sig inom dessa båda områden och tidehvarf, och det råder också en afgjord och grundväsentlig skillnad mellan de fästningslika, pittoreska skånska borgarna och de pompösa karolinska herresätena i öfre Sverige.

För att rätt kunna förstå de skånska 1500-talsbyggnaderna måste man se dem i deras sammanhang med den samtida rika byggnadsverksamheten i Danmark. För den dansk-skånska adeln var femtonhundratalet en storhetstid, en period af kraftutveckling, som erhöll sina mest fullödiga och varaktiga uttryck inom slottsbyggnadskonstens område. Den alla andra beherrskande synpunkten vid anläggandet och uppförandet af dessa slott var försvarssynpunkten; i enlighet med dess fordringar valdes läget, anordnades omgifningarna, uppfördes murarna och anbragtes ingångar och fönster. Först i andra rummet kommo hänsynen till beboelighet och arkitektonisk utsmyckning i betraktande. Många af dessa slott voro verkliga borgar, belägna i otillgänglig terräng, omgifna af breda, vattenfyllda grafvar och försedda med murar, väktargångar och kraftiga torn med skottgluggar och groft artilleri. Man finner här prof på alla utvecklingsstadier från det enkla rektangulära huset (Glimminge) till den af fyra längor bestående borgen med väldiga hörntorn, framspringande portrisaliter och trapptorn inne på borggården. I dekorationen, som å de äldre slotten var synnerligen

Skarhult 1680. Enligt Burman-Fischer.

sparsam, gjorde sig under 1500-talets senare del renässansens former gällande, närmast under inflytande från Holland och Nordtyskland. Sin rikaste utveckling nådde denna byggnadsstil under konung Kristian IV:s tid (1588—1648) och den har på grund häraf också uppkallats efter denne konung. Det vanligast använda materialet var det röda, oputsade teglet med dekorativa detaljer, gafvelrösten, listverk, portaler och vapenstenar i sandsten utförda med en ofta utomordentlig elegans och sirlighet. — Prof på denna byggnadskonst finnas helt naturligt framför allt i Danmark, men äfven inom Skånes gränser finnas många mer eller mindre väl bevarade slott från detta tidehvarf, af hvilka flera behandlats i de föregående Skånehäftena af detta arbete. — Till denna grupp hör också Skarhult, som jämte Widtsköfle är en af de ståtligaste och till sin allmänna karaktär i det yttre bäst bevarade 1500-talsborgarna inom provinsen.

Skarhult är beläget på den skånska slättbygden, omkring 12 kilometer nordost om Lund och ungefär midt emellan denna stad och den bekanta Ringsjön. Man färdas dit öfver Eslöf, hvarifrån man på järnvägen Eslöf—Tomelilla på några minuter uppnår Skarhults station i gårdens omedelbara närhet. Borgen är omgifven af en vidsträckt lummig park, ofvan hvars kronor det höga runda tornet höjer sig, synligt på långt håll från de landsvägar som leda fram till gården.

Skarhult uppfördes sådant det nu ter sig af riddaren och riksrådet Sten Skarholt af den danska frälseätt, som i vapnet förde en sparre med tre rosor, — Rosensparre († 1565). Godset hade sedan urminnes tider — veterligen sedan 1300-talet — tillhört herr Stens förfäder och antagligen fanns väl någon byggnad här innan denne år 1562 lät uppsätta sin och sin hustrus vapensköldar ofvan porthvalfvet till den nuvarande borgen. Huruvida och i hvad mån denna äldre byggnad ingått i herr Stens borg är numera vanskligt att afgöra och lär icke kunna utrönas utan genom noggranna mätningar och gräfningar. Alla slags äldre ritningar och arkivaliska upplysningar om borgens tillkomst saknas. Det

Östra sidan med inkörsporten.

synes dock sannolikt att den blifvit uppförd icke med ens utan i flera omgångar, så att en ursprunglig enklare byggnad efterhand blifvit utvidgad. Till en dylik byggnadshistoria finnas många analogier i samtidiga danska borganläggar: ett efterföljande släktled fortsatte hvad ett föregående begynt. Där en byggherre blott hade mäktat uppföra en enda eller två i vinkel mot hvarandra lagda byggnader, där fullbordade en efterträdare anläggningen till en borg med fyra längor kring en sluten borggård, den typ som måste anses som tidens ideal för en borganläggning.

Friherre Werner von Schwerin.

Skarhults borg består nu af trenne höga längor belägna, omkring en åt den fjärde, norra, sidan öppen borggård. I inre sydöstra hörnet reser sig ett åttkantigt trapptorn och vid den östra längans nordöstra hörn höjer sig ett sex våningar högt, massivt rundtorn. Slottslängorna äro alla uppförda i tre våningar, men äro olika höga. Högst är den östra längan, som på grund af sin rikare utstyrsel kan anses som borgens hufvudbyggnad. Materialet är, som vanligt i denna tids slottsbyggnader, rödt oputsadt tegel med dekorativa detaljer i sandsten. Murverket är med ytterst få, oväsentliga undantag, oafsedt moderna ilappningar, lagdt i det medeltida förband med löpare och bindare omväxlande i samma skift, som var i allmänt bruk ännu under senare delen af 1500-talet och först i slutet af århundradet utträngdes af det moderna murningssättet med ett skift bindare och ett skift löpare. C. G. Brunius, som på 1840-talet ledde omfattande restaureringsarbeten på Skarhult, meddelar i sina »Konstanteckningar» att samtliga yttermurar äro på medeltida sätt uppförda med s. k. skalmurar med mellanfyllning af gråsten och bruk. Att borgens olika längor blifvit uppförda på olika, om också ej långt åtskilda tider, synes framgå däraf att den mur som begränsar östra längan från den södra (t. ex. mellan stora salongen och rummet närmast väster därom) är lika tjock som östra längans yttermur, omkring 160—170 cm. Denna mur torde sålunda en gång hafva varit yttermur. På samma förhållande tyder det rikt indelade gafvelröste, som kan iakttagas i öfversta våningen på gränsen mellan södra och västra längan. Kan man tillmäta dessa omständigheter någon afgörande betydelse skulle de tala för att den östra längan uppförts först, därnäst den södra och sist den västra. Flera bevis torde dock tarfvas innan

Skarhults slott från norr.

man med visshet kan fastslå detta. Södra längans murar hålla utåt cirka 80 cm och den västra cirka 110 cm, allt i mellanvåningen. — Tecken finnas som tyda på att man haft för afsikt att fullborda borgen med en fjärde mot norr belägen länga, men om denna någonsin blifvit påbörjad eller utförd, eller om den endast bestått af en enda mur kan nu ej sägas. Möjligen kunna gräfningar på borggården gifva besked härom. Nu begränsas borggården mot norr af en låg mur med inkörsport, som i sitt nuvarande skick härrör från 1800-talets midt. Att här äfven under 1500-talet funnits någon slags byggnad är antagligt, då ju annars de starka försvarsanordningarna på borgen i öfrigt skulle hafva varit fullständigt meningslösa.

Den äldsta afbildningen af Skarhult finnes i ett år 1756 af Abraham Fischer utgifvet gravyrverk öfver skånska gårdar, hvars afbildningar likväl återgifva teckningar gjorda redan år 1680 af »ingenieur capitain Burman». Enligt denna afbildning hade borgen år 1680 väsentligen samma utseende som nu med endast en lägre mur vid borggårdens norra sida; å planschen synes äfven de nedan omtalade yttre befästningsmurarna, men däremot inga grafvar. — Det Burman-Fischerska gravyrverket är för Skåne en motsvarighet till hvad Dahlbergs Suecia är för det öfriga Sverige.

Borgens förnämsta arkitektoniska prydnader utgöras af de fem höga gafvelröstena, hvaraf två på hvardera af de östra och västra längorna och ett, det rikast utsmyckade, på det från östra fasaden framspringande porttornet. Sandstensdekorationen på dessa gaflar nedtogs vid den ofvannämnda af C. G. Brunius på 1840-talet ledda iståndsättningen, men återuppsattes, sedan förstörda stenar nyhuggits, enligt Brunius' egen uppgift, med största noggrannhet på samma sätt som förut. — I tidernas längd hafva också fönstren öfver hela den stora byggnaden på mångfaldiga sätt förändrats, gamla fönster och gluggar hafva igenmurats eller upphuggits, nya dylika hafva upptagits och murarna både utåt och inåt borggården visa en mängd spår efter dessa ändringar. Anmärkningsvärda äro särskildt spåren efter de sneda skyttegluggarna i längornas öfversta del där fordom sannolikt en s. k. väktargång löpte. I väktargången eller, om sådan ej fanns, å de stora loften i borgens öfversta

Häckarna på norra sidan.

Skarhults slott från sydväst.

våning var det gröfre skytset placeradt, hvarjämte på Skarhult äfven det stora tornet var försedt med kanoner i de två öfversta våningarna. Tornet täckes numera af ett pyramidformigt tegeltak och är under takfoten försedt med en rundbågsfris som troligen tillkommit vid den Brunius'ska restaureringen.

Hufvudportalen med ett bredt porthvalf, som leder in till borggården, är belägen i östra längan under en framspringande risalit eller porttorn, en anordning som ofta återfinnes i samtida dansk-skånska slott och som hade sin grund i behofvet af ett starkare försvar af den då enda ingången till borgens inre. Framsprånget flankeras af tvenne smala, tydligen ur dekorationssynpunkt tillkomna hängtorn i hörnen samt indelas i horisontalriktningen med sandstenslister, hvilka å själfva gafvelröstet uppbäras af pilastrar af samma material i tre våningar. Den redan under antiken vedertagna och af renässansen bibehållna ordningsföljden mellan kolonnordningarna är här iakttagen, i det att den nedre raden har toskanska, den andra joniska och den öfversta korintiska kapitäl, något som ju tyder på att det varit en skolad byggmästare som här ledt arbetet. Gafvelns profiler äro markerade med sandstensornament. De andra gafvelröstena å borgen äro af likartad ehuru enklare anordning och den sydöstra gafveln har ett litet hängtorn af samma slag som porttornet.

Hufvudportalen i östra längan.

Portens hvalföppning är omgifven af bandade rusticerade pilastrar och en på liknande sätt markerad båge och ofvanför ett listverk är insatt en stentafla, omgifven af ett par pilastrar med volutornament och en liten lågspetsig renässansgafvel med ett änglahufvud i hög relief. Den nämnda stentaflan är rikt skulpterad och visar i midten en bild af Treenigheten — ett flerstädes på dylik plats förekommande motiv – samt på ömse sidor härom byggherrens och hans husfrus vapensköldar. Byggherren var som nämndes Sten Skarholt Rosensparre († 1565) och hans husfru, fru Mette Rosencrantz till Vallö († 1588). Nedtill läses följande inskrift: »Anno D:ni mdlxii lod Sten Skarolt som kallis Rosenspar bygge thette hus. Gud unde hannom meth höstru oc börn saa ad bygge oc boo, attij til samen maa hafue then euige roo.» — Man må lägga märke till att här talas om »thette hus»,

icke om denna »gaard» som t. ex. på Trolleholm, Marsvinsholm, Widtsköfle m. fl. Det styrker i sin mån antagandet att Skarhults borg icke blifvit uppförd på en gång.

Genom portalen inträda vi i det långa och skumma porthvalfvet; till vänster befinner sig ett litet rum med förgallradt fönster, väktarens eller bomslutarens rum och i muren bakom porten finnas ännu de hål i hvilka den tunga portbommen skulle skjutas in. — Inkomna på den stora, stenbelagda borggården hafva vi det åttkantiga trapptornet alldeles till vänster. Numera äro flera andra ingångar till längorna upptagna såväl från borggårds- som från yttre sidan, men i äldsta tid torde den enda uppgången till borgens inre hafva varit genom trapptornet, åter en anordning betingad af försvarssynpunkten. Som sig bör svänger den smala vindeltrappan åt höger; en uppåtträngande fiende skulle hafva trappans kärna på sin högra sida och sålunda vara tvungen att svinga sitt vapen med vänster hand under det att en försvarare med sin vänstra hand om trappelaren kunde sköta spjut eller svärd med höger hand. Trappan af sandsten, belagd med ekplank svänger omkring en spiral af fyra sandstensstafvar, en motsvarighet till trappan på slottet Berritsgaard på Lolland. Trappan leder upp genom alla våningarna och tornets tegeltäckta huf höjer sig öfver längornas tak.

Härmed, efter att hafva passerat vindeltrappan, hafva vi i det närmaste sett allt som på Skarhults borg finnes kvar från 1500-talet. — Under striderna mellan Sverige och Danmark under Karl XI:s tid blef borgen stucken i brand; hur mycket som förstördes vet man icke, men under hela det följande århundradet skall den hafva stått obebodd och fått förfalla. I början af 1800-talet gjordes en omfattande reparation och slutligen kom omkring 1840 den ofvan omtalade ännu grundligare restaureringen, som på dåvarande ägarens, konung Karl XIV Johan, befallning leddes af professor C. G. Brunius.

Af den fasta inredningen från 1500-talet återstår blott en spisomfattning af sandsten med ett par hermpilastrar och en fris med ornament och hufvuden i relief, nu placerad i det stora hvalftäckta rummet i hörntornets nedre våning. Huruvida den ursprungligen stått i detta rum synes ovisst.

Alla öfriga rum inom borgen hafva fast in-

Borggården med trapptornet.

redning, tapeter och dylikt från olika perioder af 1800-talet. — Den nuvarande slottsherren, friherre Werner von Schwerin har sin privatvåning i bottenvåningen mot söder med ett väldigt hörnrum i östra längans södra del och några smärre rum i södra längan, å hvars midt är upptagen en ny utgång med en liten terrass och trappa.

Hufvudvåningen är belägen en trappa upp. Man inträder från vindeltrappan i ett förrum med ett fönster mot borggården samt därifrån i en stor, ofvanför porthvalfvet belägen salong, hvars väggar prydas af en ståtlig samling taflor, till hvilken vi nedan skola återkomma. Till vänster i östra längan ligger den stora matsalen med fönster både åt öster och väster inåt borggården. I östra längans södra del ofvanpå det förutnämnda stora rummet i bottenvåningen ligger den stora salongen med en karaktäristisk inredning och möblering från 1800-talets senare del. Följa så i den södra längan, hvars golf ligger några trappsteg lägre än den östra, en räcka smärre salonger och hvardagsrum, af hvilka det midt på fasaden belägna är försedt med ett i senaste tid byggdt karnap åt söder. Den västra delen af denna våning disponeras af fröknarna Elysabet och Richissa von Schwerin, hvilka jämte sin broder residera på Skarhult.

Den öfversta våningen, hvars rumsfördelning säkerligen nu är en helt annan än den ursprungliga, innehåller ett stort antal gästrum af olika storlek. En liten gästvåning befinner sig också

Fru Mette Rosencrantz.

Sandstensspis i tornrummet på nedra botten.

1600-talsskåp i förrummet.

i den östra längans bottenvåning, det stora tornets inberäknad. Tornet innehåller i alla våningarna blott ett enda stort rum med djupa fönstersmygar, de nedre rummen med kupolhvalf, de öfre med bjälklag. — I västra längan äro slutligen köks- och ekonomiafdelningen samt domestikrum inrymda.

Möblemanget är i sin helhet karaktäristiskt för 1800-talet, hufvudsakligen dess senare del. Bland äldre märkligare föremål må nämnas en elegant gustaviansk byrå med Stockholms snickareämbetes stämpel och signaturen: »gjord af J. Hultstén», som står i ett rum i hufvudvåningen, samt i friherre von Schwerins arbetsrum på nedre botten ett präktigt golfur med ur af s. k. Stjernsundstyp signeradt:

PEHR ERNEST
STOCKHOLMS
FABRIQUE
N:o 352;

fodret måladt i mörkblått med blommor och fåglar i kinesisk stil i färger, grönt, rödt, silfver m. m.

Röda salongen.

Stora salongen.

Den präktiga tafvelsamlingen utgöres dels af porträtt, de flesta i matsalen, dels af holländska landskapsmålningar i den förutnämnda salongen i östra längan. — Bland porträtten märkas tre stycken af Karl Fredrik von Breda, alla daterade 1804, framställande den nuvarande ägarens farföräldrar, friherre W. G. von Schwerin († 1840) och hans maka Martina Törngren († 1875) samt den sistnämndas moder fru Lovisa Törngren; två porträtt af Lorenz Pasch framställande grosshandlaren Arvid Hasselgren († 1799) och hans fru Ulrika Dorothea Bernström († 1818). Märkligast är måhända det stora knästycket framställande den bekante Gustaf Adolf Reuterholm, måladt af Angelica Kauffman. — Till de tre förstnämnda Bredaporträtten finnas de små af Breda själf utförda originalskizzerna i litet format. — Friherre W. G. von Schwerin, iklädd lilla serafimerdräkten, är återgifven på en förtjusande miniatyr, signerad 1797 af D. Bossi.

I den till omkring 100 nummer uppgående tafvelsamlingen äro företrädda en mängd af de

Friherrinnan Martina von Schwerin född Törngren.
Oljemålning af C. F. von Breda 1804.

Friherre W. G. von Schwerin.
Oljemålning af C. F. von Breda 1804.

mera bekanta nederländska landskapsmålarne från 1600-talet, hvaribland v. Aelst, v. Balen, figurmålaren Dirk Hals, A. Molenaer med två signerade dukar, D. Meulener med en signerad tafla, C. Poelenburg (Diana med nymfer), Jac. v. Ruisdael med en duk daterad 1645, Ph. Wouwerman, Adr. v. de Velde m. fl. Af intresse är äfven en gammal kopia efter Tizians Venus i Uffizzigalleriet.

Rörande ägarlängden har jag icke varit i tillfälle att anställa några specialforskningar, utan meddelar den här hufvudsakligen efter G. Ljunggren, Skånska herregårdar. — Den af Ljunggren anförda raden af medeltida förfäder till borgens byggherre, Sten Skarholt Rosensparre, finnes emellertid icke upptagen i Danmarks adels aarbog, enligt hvilken den äldste kände medlemmen af ätten var landsdomaren i Skåne, Johannes Nielsen af Skarholt, som lefde vid midten af 1300-talet. Hans son var riddaren Jep Jensen, hvars son Jens (Niels) Jepsen dog omkring 1460. Den sistnämnde hade två söner Jep Jensen till Skarhult och Torbern Jensen till Skarhult, af hvilka den senare var landsdomare i Skåne och år 1487 var med i Lund och hyllade prins Kristiern. Hans son Jens Torbernsson († 1530), som lefde under förra delen af 1500-talet och år 1520 fick Hela Frosta härad i förläning, var gift med Berta Bille († 1553) och blef fader till riddaren och riksrådet Sten

Gustaf Adolf Reuterholm.
Oljemålning af Angelica Kauffman.

Gustaviansk byrå. Sign. J. Hultstén.

Skarholt Rosensparre († 1565) borgens byggherre, som efterträddes af sin son, danska riksrådet Olof Stensson Rosensparre († 1624) som var den siste manlige afkomlingen af ätten, alldenstund hans son Sten Olofsson stupade redan 1612.

Skarhult, som i öfver 400 år tillhört Rosensparre-ätten öfvergick nu, 1624, till Olof Rosensparres döttrar och deras män, af hvilka den äldre dotterns man, Korfitz Rud († 1630) snart blef ensam ägare till gården. Hans dotter Metta Rud blef gift med danska riksrådet Nils Trolle († 1667) som ärfde Skarhult, hvilket redan under faderns lifstid tillföll hans son Corfitz Trolle († 1684). Denne, som icke ville blifva svensk undersåte, sålde år 1661, sedan Skåne blifvit svenskt, Skarhult till Pontus De la Gardie († 1692), som sålunda blef gårdens förste svenske ägare. Hans änka Beata Elisabeth von Königsmarck, som inköpte det nära Skarhult belägna Pugerup, öfverlefde honom ända till år 1723, då Skarhult ärfdes af hennes dotters dotterson, den då tvåårige grefve Erik Brahe († afrättad 1756), hvilken bl. a. ägde de gamla Brahegodsen Skokloster och Rydboholm i Uppland. Han ärfdes af sin son grefve Magnus Fredrik Brahe († 1826), hvilken samma år han dog sålde Skarhult och Pugerup till konung Karl XIV Johan. Efter hans död, 1844, såldes båda gårdarna, hvilkas areal under Karl XIV Johans tid ytterligare ökats, till friherre C. J. von Schwerin († 1880) och handelshuset Puggaard i Köpenhamn för 633,000 rdr banko. Firman Puggaard sålde sina andelar till grefve Einar Rewentlow, hvarefter godsen

Skarhult från söder.

delades så att friherre C. J. von Schwerin behöll Skarhult med underlydande. Vid hans död inlöstes Skarhult af äldste sonen friherre Werner von Schwerin.

Den gamla borgens röda murar äro numera på södra och framför allt på den östra sidan beklädda med frodig murgröna, som på det stora tornet snart har nått ända upp till takhufven. Det omgifves af en vidsträckt park och trädgårdar och på södra sidan sluttar marken, klädd med en välskött gräsmatta ned mot den lilla förbiflytande Bråån, en biflod till Kjeflinge å. Fordom hade de närmaste omgifningarna icke denna fredliga karaktär. Vattendraget flöt då nära intill borgen på södra sidan. Själfva borgen bildade sydvästra hörnet i en befästning (jfr Burman-Fischers afbildning), som omgafs af höga murar med skottgluggar, rifna under senare delen af 1800-talet, hvilka utgingo från borgens sydöstra hörn österut rakt ned mot de nuvarande uthusen samt från dess nordvästra hörn och vidare i vinkel och rät linje österut. Äfven uthusen ingingo i denna befästning, hvaraf ännu det starka porttornet står kvar, inbyggdt i ett uthus från senare tid; dess port är ännu försedd med en i puts rusticerad omfattning, belägen midt för den ofvan omtalade stora östra borgporten. — Åt denna sida ligga äfven en mängd andra, i senaste tid uppförda moderna uthus af olika slag.

På andra sidan Bråån sydväst om borgen ligger Skarhults lilla medeltida sockenkyrka, en gråstenskyrka med torn och en rikt nischprydd östgafvel. I dess kor ligga ett par praktfulla grafstenar, den ena öfver fru »Berette Jens Torbenssz tiil Scharolt som var her Sten Bildis datter» (Berta Stensdotter Bilde († 1553) gift med Jens Torbernson Rosensparre till Skarhult († 1530); den andra stenen är lagd öfver borgens byggherre, »aerlig oc velbürdig mand Sten Rosenspar till Scharholt» och hans husfru »frue Mette Rosenkrantz af Wallö», hvilka här hade utvalt sig »it roligt huilekammer». Sten Rosensparre hade stupat i strid mot svenskarna vid Axtorna och hans grafskrift slutar med de stolta orden:

»For sit Faederne land erligen at dö oc bliffue,
er lofligere end skendeligen at ladhe seg driffue.»

Skarhults gods består af Skarhults säteri samt Skarhults södergård, Lejeta, Amensgård, Skarhults nygård, Klemedstorp, Källstorp, Beltinge, Hundsäng, Stora Månstorp, Attorp och Jeppatorp samt tegelbruk och kvarn, allt i Skarhults socken, hvartill komma en gård i Östra Strö och en i Borrlunda socknar, det hela utgörande c:a 20 mantal och taxeradt till omkring 600,000 kronor. Arealen är 1,500 hektar, hvaraf allra största delen åker i hög kultur.

Förborgens port.

HÄCKEBERGA

GENARPS SOCKEN, BARA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

En skildring af Häckeberga slott för oss till en af Skånes naturskönaste trakter. Den sydligaste af de skogklädda skånska åsarne är den 17 km långa Romeleåsen, som får sin afslutning åt nordväst i den ryktbara Romeleklint. Sedan går terrängen öfver i den enformiga, men bördiga slätten omkring Lund. I det kuperade höjd- och skogsland, som utbreder sig kring åsen, ligger Genarps socken, i söder sträckande sig till Björkesåkrasjön, medan dess nordliga del smyckas af den fagra Häckebergasjön med dess täcka löfskogsklädda holmar. De sjön omgifvande skogarna bestå af ek och bok, men äfven barrträd.

På en af de nära det nordöstra fastlandet belägna holmarne höjer sig Häckeberga ståtliga slottsbyggnad. Redan på afstånd varsna vi ofvan vattenspegeln dess stolta murar, när vi vägen

Häckeberga slott från sjösidan.

omkring sjön nalkas slottet. En mera effektfull omramning kan ett landtslott knappast äga. Också har hänförelsen öfver slottets ojämförliga läge funnit uttryck äfven hos berömde lärde och diktare, som besökt Häckeberga. På Linnés tid tedde sig slottets byggnader visserligen helt annorlunda än nu, men platsen var densamma, och den lilla skogssjön med sina holmar utvecklade då samma fägring som ännu i dag. För »blomsterfursten», naturens store tolkare, som det vardt förunnadt att »koxa in i Guds rådslag,» som han själf uttryckte sig, var Häckebergas omgifningar en öfverraskning. Han skrifver, att bland de gårdar han hittills sett på resan i Skåne, låg Häckeberga allra täckast. Gården »var byggd med ett grundmuradt stenhus på tre sidor (d. v. s. var en hufvudbyggnad med flyglar), hvilket hade ett stort rundt torn på sydöstra sidan. Denna gård var kringfluten af en liten sjö, försedd med bro och vindbrygga. Alla stränder omkring sjön voro uppstigande och täckta med bokskog samt andra löfträn, så att vikarne mellan stränderna och öarna, med de trän, som växte därpå, gjorde en formerad utsikt, som om de varit med konst klippta på sidorna. Åtta små kullriga, men ofvanpå flata öar, lågo här omkring i sjön, äfvenledes täckta med de skönaste löfträn, af hvilka den närmaste ön var gjord till trädgård och omgifven på alla sidor med stora löfträn, såsom en hög mur, hvilka afhöllo vädret. Ibland dem växte vilda körsebär och mycken merenrialis fanns vid deras rötter. Sjön var rik på fisk, besynnerligen på stora rudor. Det renaste eko svarade ropen och valdthornsklangen. Naturen hade vid denna gård så mycket själf uträttat, att konsten omöjligen kunde något bättra därpå.» Är icke detta en verkligen träffande målande skildring? Och långt senare skrifver Molbech i sina »Brev fra Sverrige» bl. a. om gården och sjön: »Det hela har ett obeskrifligt intagande behag; det är ej blott ett af de skönaste ställen jag hittills sett, utan ett sådant, som min fantasi och min känsla för naturskönhet omfatta med den varmaste kärlek. Jag gladde mig som ett barn att segla från den ena holmen till den andra, att upptäcka emellan öarna en ny del af den dolda sjön och se så många intagande ställen rundt omkring mig, dit jag dock icke kunde komma.»

Det ger en egendomlig stämning att stiga i land vid de småholmar i sjön, som fordom upptagits af trädgårdar, men hvilka nu äro förvuxna och förvildade, att i rester af forna, nu till träd förvandlade häckar, i trädgruppernas läge, terrängens karaktär söka i inbillningen återkalla de vackra stilfulla anläggningarna här en gång funnits och med ömhet vårdats. En dylik gammal förvildad trädgård får så lätt en underbar sagostämning och kommer oss att drömma om prinsessan Törnrosas förtrollade slott.

Det Häckeberga slott, som nu speglar sina tinnar och torn i skogssjöns blanka spegel, torde vara den fjärde i ordningen af de borgar, som här aflöst hvarandra på slottsholmen. Att äfven den äldsta borgen legat därstädes torde vara säkert. Redan 1427 omtalas »ön» Häckeberga. Det är i ett dokument, som rör väpnaren Arnold Mattsson (»Strenus vir Arnoldus Mathiæ in insula Hikkebergh»). Om denna borgs karaktär ha vi ingen underrättelse. Gårdens förnämsta hus var antagligen ett mer eller mindre tornartadt fast stenhus. Holmen torde vidare

Häckeberga på 1820-talet. Enligt Hansen.

omgifvits af ringmur, och det hela varit så försvarskraftigt som möjligt. Ty detta fordrades sannerligen under Hackarnes bittra strider med den mäktige prelaten i Lund, biskop Birger Gunnarsson. Genom Helle Hacks giftermål med Holger Ulfstand gick gården till denne som diplomat och krigare märklige man, hvilken här 1530 lät bygga den senare vidtberömda borgen, om hvars enastående präktighet traditionen haft så mycket att förmäla. Den skulle t. ex. ej haft mindre än sju spirkrönta torn. Enligt hvad Martin Weibull uppvisat, var dock denna borg men det andra, som var fyra våningar högt, var bevaradt i sitt ursprungliga skick med 11 skottgluggar i fjärde våningen. Hela byggnaden var af tegel med en kärna af gråsten. Murarna voro $2^1/_2$ aln tjocka. Hintzke säger likväl ej tydligt, om flyglarna voro fria eller inbyggda i hvarandra. Förekomsten af de två svåra rundtornen tala visserligen för en anläggning som Widtsköfle eller Torup, men när vi höra, att murarna i det på 1700-talet uppbyggda slottet så väl i hufvudbyggnad som flyglar voro af gammalt datum samt vidare finna ett åttkantigt uråldrigt

Slottet från landsidan.

ej märkvärdigare än många andra samtida skånska herresäten.

Häckeberga skulle enligt Weibull nära öfverensstämt med Widtsköfle, Eriksholm och Borgeby. Dessa typer äro dock tämligen skilda. En kort beskrifning äga vi i generalkvartermästaren Johan Hintzkes berättelse af år 1676 om de för ett fast försvar lämpliga skånska borgarna. Han skrifver, att borgen ligger på en högländ ö i en skogssjö, inneslutande en tämligen stor borggård med två starka hörntorn om tre till tre och en half alnar tjocka murar. Af dessa torn var det ena — det lägre — då inredt till rum, torn, som ej alls har någon diagonal ställning i borgplanen, förefaller det som om längorna i borgen ej varit inbyggda i hvarandra och tornen i förhållande till hela borgplanen ej varit diagonaltorn, och alltså icke Widtsköfle-typen här varit representerad. Ladugårdsbyggnaderna voro vidare uppförda af sten. De lågo nedanför borgen och försvarades af en vindbrygga och en stark port framför denna. Som borgen var omgifven af höjder och öar i sjön, kunde den med kanoner lätt beskjutas. Generalkvartermästaren trodde den dock vara lämplig som fast ort i en af snapphanarnas guerilla-krig synnerligen hemsökt byggd. Som

sådan fick den också svensk garnison under kriget 1676—1679. En ströfkår af danska armén förstörde emellertid Häckeberga på sommaren 1678. Den hos Ljunggren anförda berättelsen om en af gårdens inspektor anlagd mordbrand efter den svenska besättningens aftågande skulle alltså enligt Weibull sakna grund. Före borgens antändande bortförde danskarna fru Jytta Krabbe, född Thott, och hennes moder fru Dorte Rosencrantz Thott, som här lågo insjuknade. Ägarinnan fru Metta Rosencrantz Krabbe hade begifvit sig till öfre Sverige. Fru Jytta var, som

Slottet från sjösidan.

bekant, änka efter den i Malmö afrättade Jörgen Krabbe. Det var alltså för henne och hennes moder icke fiender, som nalkades Häckebergas murar. Huru pass stor förödelsen blef, kunna vi ej säga. I de Burmanska »prospekten» finnes ingen bild af den berömda borgen. Emellertid torde murar och torn emotstått eldens makt och senare kommit till användning.

Häckeberga återuppbyggdes nämligen på nytt, antagligen på 1720-talet, då det ägdes af Metta Sofia Bruin och hennes man, sedermera presidenten Petter Silfversköld. Men utseendet blef åtskilligt annorlunda: en hufvudbyggnad i två våningar med två åt öster framspringande envåniga flyglar. Byggnaden blef mycket smal med blott två fönsters bredd å hvardera kortsidan samt med högt valmtak. De gamla runddtornen fingo stå kvar, ett åttkantigt torn i nordväst, där den norra flygeln sammanstötte med hufvudpartiet, samt ett annat betydligt högre torn i sydost, som nedrefs 1780. De stodo antagligen diagonalt i förhållande till hufvudbyggnaden. Ännu på 1830-talet skall slutligen ett porthus med flyglar i rak linie med detta funnits kvar.

År 1811 fick hvardera fasaden en stor fronton af fem fönsters bredd. På holmen, som dock på 1700-talet genom fyllning förenades med fastlandet, lågo dessutom af major Tage Silfversköld på 1780- och 90-talen byggda stall- och ladugårdslängor. Allt hvad vi nu skildrat, tillhör dock helt och hållet det förflutna. Af det gamla Häckeberga finnes näppeligen en enda sten i behåll.

Åren 1873—1875 uppfördes af d. v. ägaren friherre Tönnes Wrangel det moderna Häckeberga slott efter ritningar af *Helgo Zettervall,*

efter att förut det gamla slottet och alla tillhörande byggnader i grund nedrifvits — man måste gripa till dynamit för att få bukt med de gamla murarna — samt hela holmen planerats och terrasserats.

Det nya Häckeberga slott intresserar oss i hvarje fall som ett prof på Zettervalls slottsbyggnadskonst. Det är en mycket stiltrogen skapelse i fransk senrenässans. Det förefaller, som om *François Mansarts* berömda Maison-sur Seine föresväfvat arkitekten. Åt gårdssidan höjer sig slottet i två, åt sjösidan i tre våningar. Sjöfasaden flankeras af ett par rundtorn, medan gårdsfasaden omfattas af ett par korta framspringande flyglar med franska paviljongtak. I vinklarna äro ställda ett par smärre runda trapptorn med höga åttkantiga spiror. Å fasadens midt är ett tornartadt framsprång med ett högt franskt tälttak, omgifvet framtill af ett par små spiror. Där nedanför ligger en uppmurad cementerad veranda med två doriska kolonner mellan de främre hörnpelarne. Å dess ofvanför varande balustrad är det friherrliga Wrangelska vapnet anbragt jämte inskriften:

Biblioteket. (Nr 3 å planen.)

Tönnes Wrangel
Olga Lang
Uppfördt åren 1873—1875.

Tegelytorna genomdragas horisontalt af breda sandstensimiterade lister och friser af cement. Af samma material äro fönsteromramningarna, hörninfattningarna m. m. Äfven sockeln är cementerad. Cementen kan naturligtvis ersätta sandstenen, men har ej dennas motståndskraft och förnäma verkan. Taket genombrytes af små runda kupor, s. k. oxögon. Det krönes upptill af gallerverk. Det samma är fallet med tornens och flyglarnes spiror och tälttak.

Den imponerande sjöfasaden har en hög och bred midtrisalit. Å dess tälttak sitter framtill en stor rund takkupa. Å risalitens hufvudvåning är en balkong anbragt och nedanför utskjuter en halfrund murad altan, erinrande om nederdelen af ett torn eller om en bastion. På denna sida sänker sig sedan terrängen i terrasser ned mot sjön.

Slottsholmen upptages för öfrigt — utom af gårdsplan och trädgårdsanläggningar med växthus — af ett stall för vagnshästar samt af ett brygghus, båda byggnaderna i samma stil som hufvudbyggnaden och belägna å ömse sidor om denna. —

Från en vestibul med joniska kolonner kommer man in i det rakt framför liggande biblioteket. Taket är ett måladt bjälktak. Möbleringen är hållen i 1600-talsstil. Ofvan de rundt omkring löpande bokhyllorna ha uppställts keramikföremål, och väggarna äro däröfver betäckta med en mängd hjorthorn.

Öfre vestibulen har fyra korintiska kolonner. Å väggarna korintiska pilastrar. Därifrån gå vi in i den stora salongen, ett stort vackert rum med renässanstak i grått, blått och rödt. Väggarna äro tapetserade med gyllenlädersimitationer. Golfvet täckes nästan helt och hållet af en präktig matta med orientaliska mönster. Den är väfd på gården. En hel del moderna taflor dekorera salongen, såsom *Hugo Salmsons* ypperliga skånska bilder »Farmors födelsedag» och »Landskap med kor», *Alf Wallanders* »Hönsplockning», »Motiv från Amsterdams hamn» af *D. J. Cameron*, en landskapsbild af *Rafael Collin* etc. I det bredvidliggande förmaket är taket dekoreradt i italiensk senrenässans. Möbeln är här en magnifik äkta rokokomöbel. Äfven finna vi ett elegant modernt skåp i renässansstil. Af taflorna lägga vi särskildt märke till norrmannen *Smith-Halls* stora skildring »Fiskare, som taga upp sina nät» samt det mycket lyckliga

porträttet af skaparen af det moderna Häckeberga framlidne friherre Tönnes Wrangel, måladt af hans yngste son artisten friherre *Jurgen Wrangel*. I ett annat mindre rum, kabinettet, är möbeln gustaviansk. Där upptäcka vi bl. a. en förträfflig *Hilleström*, framställande en i ett slags fantastisk lappdräkt klädd spågumma, som spår en ung dam i gul klädning i händerna. Scenen är ett parklandskap.

Matsalen är onekligen slottets ståtligaste gemak. Den har ekpanel och gyllenlädersimiterande tapeter. Ofvan gesimsen se vi en panelad halfvåning, i hvilken å ena långsidan läktare öppna sig mot salen. Mellan de korta pelarna äro pannåer insatta med imiterade träinläggningar: det Wrangelska vapnet, genier, sfinxer, renässansornament. Den stora öppna spiseln är omklädd med ekpanel. Den bär Wrangelska vapnet samt inskriften »Anno Domini 1877». Taket är ett paneladt bjälktak, från hvilket en magnifik bronskrona hänger ned. Öfverensstämmande med salsdekoreringens 1500-talskaraktär är den solida ekmöbeln. Här hänger slutligen ett porträtt af fältmarskalken Carl Gustaf Wrangel, en kopia af ett original på Skokloster.

Lilla salongen. (Nr 11 a planen.)

Äfven slottets inre dekorering stod under ledning af Zettervall. Man märker hans sträfvanden att få det inre och det yttre att stämma öfverens. Lyckligast verkar den stora matsalen. Men med dessa antydningar få vi här nöja oss. —

Vända vi oss sedan till frågan om Häckebergas forna ägare, finna vi, att godsets historia går långt tillbaka i tiden. På 1300-talet ägdes det af *Eske Brock* och efter honom af sonen *Nils Brock*. På 1420-talet var väpnaren *Arnold Mattsson* bosatt på ön. I ett af karmeliterklostret i Landskrona utfärdadt broderskapsbref af år 1427 kallas han »Strenus vir Arnoldus Mathiæ in insula Hikkebergh». Huru gården sedan kom till Hackarnes namnkunniga släkt, känner man icke. Vid 1400-talets midt äro de emellertid ägare af borgen och de stora skogsmarkerna rundt om. Efter *Danmarks Adels Aarbog*, Aarg. XIII, skall jag härnedan upptaga de Hackar, som skrifvit sig till Häckeberga, därmed beriktigande alla hittills gjorda framställningar af denna släkts ägareförhållande till gården.

Den förste medlemmen af ätten, som skrifver sig till Häckeberga (Hikkebjergh) är *Mogens Hack* (el. Hak), som blef riksråd 1465 och ännu lefde 1486. En tid var han höfvitsman på Falsterbo. Han var gift med Lene Rönnow. Af hans söner blef *Nils Hack* ägare till godset. Men samtidigt skrifver sig hans kusin Anders Hack »till Hikkebergh».[1] Denne var son af riksrådet David Hack till Mogenstrup. Det är äfven möjligt, att den »andre» Nils Hack, Anders' broder, som skref sig till Mogenstrup, äfven ägt någon del af Häckeberga. Hufvudägarne till godset tillhöra emellertid alldeles afgjordt den från Mogens Hack stammande linjen. Om den nyssnämnde Nils Davidsen Hack vet man, att han 1514—1517 samt äfven 1520 var höfvitsman på Lindholm (vid Börringe), samt att han 1513 sålde Mogenstrup till Henrik Krummedige, hvarom »en stor träta uppstod», då han samtidigt hade förhandlat bl. a. med Torbern Oxe. Nils Hack var varm anhängare af Kristian II:s sak och gjorde efter konungens flykt till Malmö i spetsen för Malmö borgerskap ett utfall mot den vid Skabersjö församlade adeln. Han blef emellertid tillfångatagen och afrättad i Köpenhamn 1524. Den »egentlige» Nils Hack, Nils Mogensen till Häckeberga, gick andra öden till mötes, men slutade, äfven han, sitt lif på ett våldsamt sätt. Han blef riksråd 1487, hade af ärkebiskop Jens Brostrup förlänats

med Ströö län och var 1502 höfvidsman på Holbeck och Börringe. Denne Nils Hack är mest känd som en af ärkebiskop Birger Gunnarsons bittraste motståndare. »Aldrig» heter det »hade S. Laurentius haft hätskare fiender». Men det var ej så mycket att undra öfver, då biskopen återfordrade de af hans företrädare dels som pant, dels som lån bortgifna godsen samt äfven vid tinget lyckades återvinna flera. Besittningsrätten måste han dock med vapenmakt häfda och i

Stora matsalen. (Nr 13 å planen.)

denna strid kom Nils Hack till korta. Sitt lif slutade denne Häckebergas förste mera omtalade ägare på ett olyckligt sätt. Han blef 1507 ihjälslagen af Anders Bille på Helsingborgs slott. Dråparen måste gälda en mycket hög mansbot, som först 1519 slutbetalades. Nils Mogensen Hack var gift med Thale Brostrup, en brorsdotter till biskopen och efterlämnade sonen Anders samt döttrarna Lena och Helle. Häckebergas ägare blef sonen *Anders Hack,* som lefde ännu 1520. Han var förlofvad med Lisbeth Axelsdotter Brahe, men dog före bröllopet. Godset gick då till hans syster *Helle Hack,* som genom sitt giftermål 1529 med *Holger Gregerson Ulfstand* förde det till denne. Hackarnes ätt utslocknade snart nog, nämligen på manssidan redan 1539 med Christoffer Hack till Egholm.

Holger Ulfstand var en betydande man på sin tid, utmärkte sig både som krigare och diplomat och sändes bl. a. i kinkiga uppdrag till Gustaf Vasa. År 1530 byggde han Häckeberga nya borg. Han dog 1542. Sonen *Hack Ulfstand* ärfde gården. Denne har gjort sig ett ännu större namn än fadern. År 1594 blef han Danmarks riksmarsk. Bland hans krigsbragder omtalas, att han vid Daniel Rantzaus djärfva tåg till Småland och Östergötland 1567 räddade den danska hären från undergång genom att tillbakaslå svenskarnes anfall på danskarnes eftertrupp i hålvägen öster om Vettern. Äfven berömmes han för sitt intresse för konster och vetenskaper. I hvarje fall har han uppfört en af de konstnärligt mest betydande landskyrkorna i Skåne, Genarps härliga, för sina höga luftiga

hvalf berömda renässanskyrka. Hans dödsår är 1596.

Då han afled barnlös, öfvergick godset till hans brorson *Holger Jensen Ulfstand,* som skildras som en from och lärd herre, högst beläst i de klassiska författarne och kyrkofäderna. Efter hans död 1618 innehades Häckeberga af änkan, Anna Skougaard, till 1644, därefter af dottern *Ingeborg Ulfstand,* änka efter Jörgen Vind. Hon dog 1652 och därmed gick godset ur den ryktbara Ulfstandska ättens händer. År 1661 nämnes fru *Karin Grubbe* som ägarinna och 1669 finner man gården innehafvas af fru *Metta Rosencrantz,* änka efter Nils Krabbe. Från Svenstorp känna vi denna förvärfsdriftiga kvinna, som under brytningsåren lyckades öfverkomma en mängd skånska ägendomar. Det var under hennes tid som slottet den 13 juni 1678 afbrändes af danskarne. Då ändades den gamla borgens saga, och under många år minde blott svartnade ruiner om Hackarnes och Ulfstandarnes vidtberömda Häckeberga.

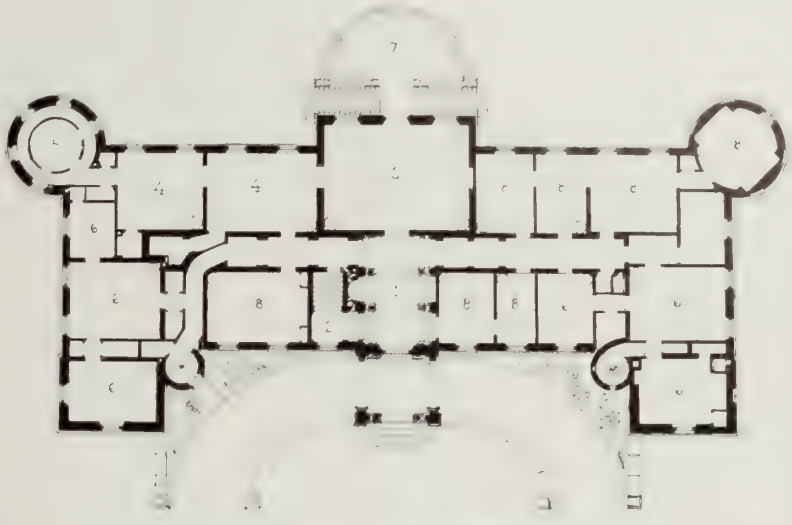

Plan af första våningen.

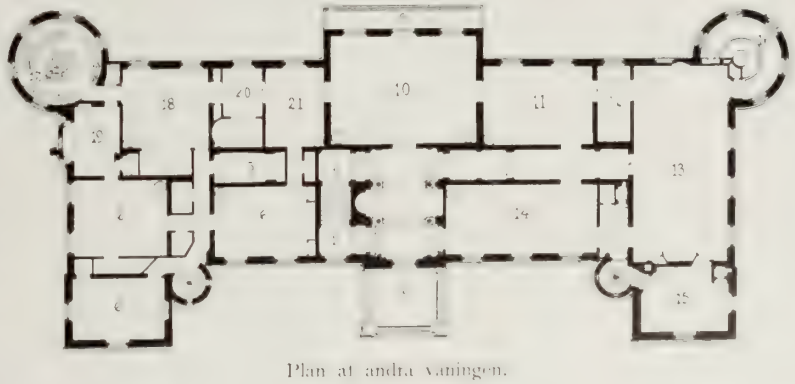

Plan af andra våningen.

1. *Vestibul.* — 2. *Hufvudtrappan.* — 3. *Bibliotek.* — 4. *Barons rum.* — 5. *Garderob.* — 6. *Rum.* — 7. *Veranda.* — 8. *Gästrum.* — 9. *Balkong.* — 10. *Stor salong.* — 11. *Mindre salong.* — 12. *Divan.* — 13. *Stora matsalen.* 14. *Dejeuner-salong.* 15. *Serverum.* 16. *Belvedere.* — 17. *Vinterträdgård.* 18. *Sängkammare.* 19. *Toalettrum.* — 20. *Boudoir.* — 21. *Kabinett.*

Efter fru Mettas död 1683 ärfdes gården jämte Toppeladugård, Assartorp och Björnstorp af dottern *Metta Sofia Krabbe,* som blef gift med statsrådet *Johan Monrad.* Denne testamenterade Häckeberga och andra ägendomar till sin frus kusindotter *Karin Bruin,* som var gift med generalen *Jakob Bruin af Sandholt,* och till dennes dotter *Metta Sofia Bruin* gick slutligen efter åtskilliga transaktioner Häckeberga. Genom köp och processer hade grefvinnan Kristina Piper, den förnämsta fordringsägaren i de Monradska ägendomarna, öfverkommit Toppeladugård och Björnstorp, men däremot gått miste om Häckeberga. Fröken Bruin gifte sig på 1720-talet med sin advokat, sedermera presidenten *Petter Silfversköld,* som återuppbyggde slottet och åter bragte gården i godt skick. Inom den Silfversköldska släkten stannade godset sedan till 1821, då majoren *Petter Didrik Silfversköld* sålde det till auditören *Anders Wollmar,* gift med Charlotta Adlerbaum. Efter hans död 1861 gick ägendomen till hans dotter *Augusta Petronella Wollmar,* gift med ryttmästaren friherre *Carl Gustaf Wrangel von Brehmer,* innehafvare af Hyby fideikommiss. Häckeberga tillföll sedan en yngre son, ryttmästaren friherre *Tönnes Wrangel* († 1903). Numera äges godset af den äldste sonen, fideikommissarien till Hyby gods, friherre *Carl Gustaf Wrangel von Brehmer,* sedan 1904 gift med friherrinnan Elsa Sofia Bonde, dotter af öfverstekammarjunkaren friherre Carl Carlsson Bonde och hans maka friherrinnan Ulrika Sophie Beck-Friis. Slottet disponeras af ryttmästarens änka friherrinnan Olga Wrangel, född Lang.

Häckeberga gods omfattar en areal af 10,900 tld och taxeringsvärdet utgör för närvarande 1,640,000 kronor.

KRAGEHOLM

SÖFVESTADS SOCKEN, HERRESTADS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Skåne är i Dahlbergs Suecia representeradt endast af vapenskölden med griphufvudet, som framträder mot bakgrunden af ett landskap med en mängd krigsfolk, en erinran om de oroliga förhållanden som under det karolinska tidehvarfvet rådde i södra Sverige. Ett värdefullt komplement till Sueciaverket utgör därför det af adjutanten vid Kongl. Fortifikationen Abraham Fischer år 1756 utgifna gravyrverk, hvars planscheräro tecknade år 1680 af »ingenieur-capitain Burman». Dess vidlyftiga titel är »Prospecter af åtskillige märkvärdige Byggnader, Säterier och Herregårdar uti Skåne, som i fordna tider hafva til större delen varit befästade med Vallar, Vattugrafvar och Vindbryggor».

Öfverstekammarjunkaren Grefve Magnus Brahe.

Grefvinnan Anna Brahe, född Nordenfalk.

Bland de gårdar som äro afbildade i nämnda gravyrverk återfinnes äfven Krageholm, i sitt ursprungliga skick en för senare delen af 1500-talet karaktäristisk borganläggning, hvars murar, till större delen bevarade, ingå i det nuvarande slottet.

Krageholm, som nu äges af öfverstekammarjunkaren grefve Magnus Brahe, är beläget omkring en mil norr om Ystad vid den efter godset uppkallade Krageholmssjön. Slottet ligger, omgifvet af vidsträckta och lummiga parkanläggningar, något söder om sjön invid den å, Svarteån, som bildar sjöns utlopp i Östersjön och som lämnar vatten till de grafvar som än i dag omgifva den gamla borgen.

En med den ofvannämnda Burman-Fischerska gravyren mycket nära öfverensstämmande afbildning af Krageholm finnes i arkivet på slottet, en akvarellerad tuschteckning, kallad »Veüe och Profill af Krakeholm» och signerad »Gerhard von Buhrman». Denna bild är efter all sannolikhet samtida med en af sam-

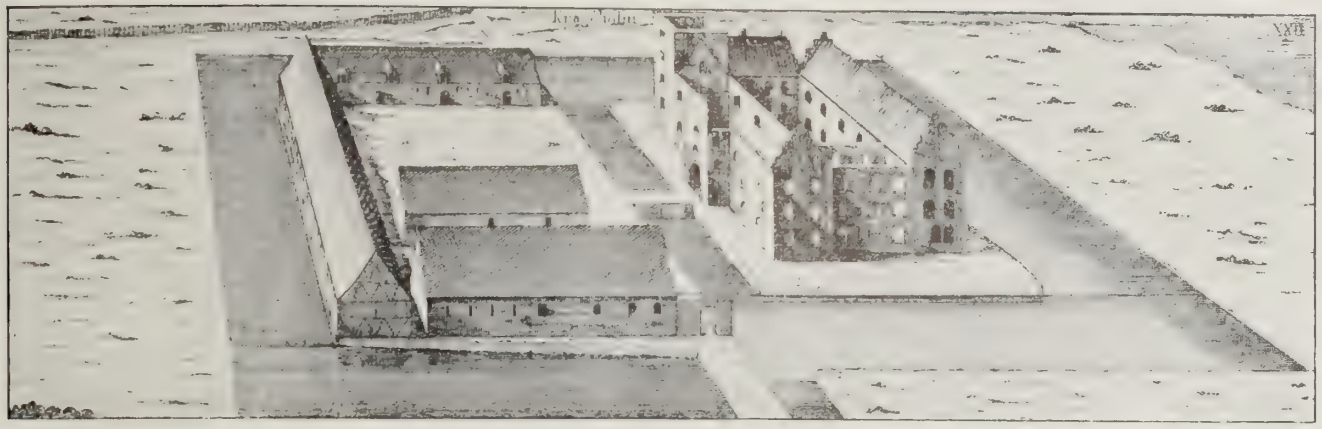

Krageholm 1680. Enligt Burman-Fischer.

ma person*) år 1699 utförd och daterad planritning öfver Krageholm, som åtföljes af en beskrifning, hvari redogöres för det illa skadade skick hvari borgen vid nämnda tidpunkt befann sig.

Borgen tillhörde den mest utvecklade typen för en skånsk-dansk 1500-talsgård, med fyra trevånings-längor kring en fyrsidig borggård. I sydvästra hörnet reste sig ett fem våningar högt fyrsidigt torn med väldiga murar. Borgporten, som ledde in på borggården, befann sig i södra längan under ett särskildt, framspringande porttorn med högt gafvelröste. Den södra längans östra del sprang fram något utom östra längan och bildade därigenom ett slags försvarstorn. De höga gaflarna voro försedda med aftrappade rösten med en enkel dekoration med blindnischer af medeltida karaktär. I nordvästra hörnet bildades af de här sammanstötande norra och västra längorna en obebyggd vinkel, en af försvaret betingad anordning, hvartill motstycken kunna påvisas vid flera danska slott från 1500-talet. — Utanför murarna löpte en smal gång mellan borgen och de omgifvande breda, vattenfyllda slottsgrafvarna. Öfver den södra af dessa (numera igenfylld) ledde en vindbrygga midt emot borgporten öfver till den likaledes kringflutna holme på hvilken ladugårdsbyggnaderna befunno sig. För att komma fram till porten hade man sålunda att passera öfver två vindbryggor. Ladugårdsbyggnadernas murar stupade rakt ned i vallgrafven och bildade därigenom en icke oviktig länk i försvaret. Motstycken härtill finnas på flera andra slott både i Skåne och Danmark.

*) Denne Gerhard von Buhrman är tydligen identisk med den »ingenieur capitain Burman», som år 1680 tecknat planscherna till det ofvannämnda gravyrverket. Han var född i Stockholm 1653, gick i utländsk krigstjänst, blef 1675 löjtnant och 1677 kapten vid svenska fortifikationen, adlades 1691 och dog i Malmö 1701. — En af hans söner blef år 1697 page hos grefve Karl Piper, som några år senare blef ägare till Krageholm.

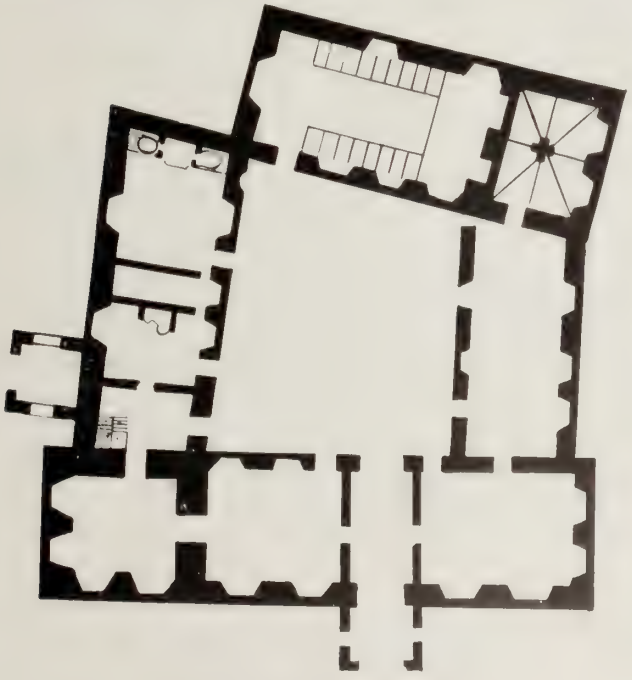

Plan af Krageholm på 1600-talet.

Under kriget på 1670-talet hade (1677—78) en svensk besättning inlagts på Krageholm, ägaren Jörgen Krabbe blef såsom misstänkt för förräderi mot sin nye suverän, Karl XI, afrättad 1678 och en del af den gamla borgen blef afbränd, något som också tydligen framgår af de ofvannämnda Burmanska afbildningarna. Endast den västra och den norra längan hade de höga tegeltaken i behåll, under det att de båda andra längorna jämte det stora tornet stodo som ruiner och enligt beskrifningen voro »mycket remnade och alldeles odugelige att reparera». Den västra längan kunde »beboos af follck», men var »dock mycket bristfällig så att alla låften med nya biällckar och bräder måste omläggias». I norra längan låg slutligen slottskyrkan »med stolar och andra ornamenter någorlunda utj sitt esse behållin.»

Den på sin särskilda holme söder om borgholmen belägna ladugården var äfven »uthi gått esse behållin» och detsamma säges om den sydväst om borgen på andra sidan Svarteån belägna trädgården, som hade »en mycket skiön allée» och »8 stycken blomqwarter med åthskillige rara och utländske trän zirad.» — Denna trädgård finnes ännu delvis i behåll, bakom den nuvarande förvaltarbostaden.

De af Gerhard von Buhrman upprättade ritningarna och beskrifningen torde möjligen vara att betrakta som förarbeten till en redan då, år 1699, påtänkt iståndsättning af borgen, hvartill äfven ett par andra planritningar i gårdsarkivet torde kunna räknas. Enligt dessa reparationsförslag var det meningen att bibehålla borgens alla fyra längor samt att uppföra ett torn i det förut obebyggda nordvästra hörnet. Dessa planer blefvo emellertid aldrig utförda, men de af Buhrman anförda bristfälligheterna blefvo dock snart nog på ett glänsande sätt afhjälpta.

Krageholm, som i sitt äldre, här ofvan beskrifna skick var ett karaktäristiskt exempel på en stark 1500-tals-borg, anlagd och fullbordad under en orolig tid af skånsk-danska frälsemän, omdanades under början af 1700-talet till ett förnämt landtslott, som man så mycket sig göra lät sökte gifva samma karaktär som de karolinska slotten i Mälartrakterna. Den som lät utföra dessa arbeten var grefvinnan Kristina Piper, dotter till handelsmannen och borgmästaren i Stockholm Olof Hansson Törnflycht († 1713) samt gift med den bekante grefve Karl Piper, efter hvilken hon blef änka år 1716.

Innan vi gå vidare skola vi i korthet erinra om den gamla borgens tidigare ägare. Enligt Ljunggren: Skånska herregårdar, hvars uppgifter om ägarne här nedan i hufvudsak följas, skall den äldste kände ägaren till Krageholm hafva varit en viss Jens Due, som lefde i slutet af 1200-talet, möjligen den Jens Nielsen Due († 1342) af den släkt som i vapnet förde en svart örn i rödt fält, hvilken ägde gods i Skåne, men i Danmarks adels aarbog icke uttryckligen nämnes som herre till Krageholm (Krogholm). Han hade en son Bonde Jensen Due hvars dotter Margareta Bondesdotter Due »till Krogholm» före år 1388 blef gift med Jep Axelsson Thott.

Krageholms slott från väster.

Efter dessa makar, som ligga begrafna i Ystads klosterkyrka hölls arfskifte år 1419, då »Krogholm» ärfdes af andre sonen Bonde Jepsen Thott, som lämnade gården i arf till sin son riddaren och riksrådet Jens Due Thott, hvilken dog barnlös. Krageholm öfvergick till hans systerson riksrådet Axel Brahe († 1487). Hans son Axel Axelsson Brahe († 1551), nämnd som en af de främste af den danska Braheätten, ägde Krageholm, Tosterup och Vidtsköfle; han var befryndad med gamle grefve Per Brahe († 1590), hufvudmannen för den svenska Braheätten och den nuvarande ägarens till Krageholm stamfader. — Herr Axel ärfdes af sina två söner Lave Brahe († barnlös 1567) och Jens Brahe († 1560), Vidtsköfle slotts byggherre. Den sistnämndes son Peder Brahe († 1594) hade sju barn, fyra söner och tre döttrar, af hvilka en var gift med Otto Marsvin († 1647) till Marsvinsholm och Dybeck, som inlöste Krageholm från sina medarfvingar. Han säges omkring år 1639 hafva »antingen uppbyggt Krageholms slott eller ock betydligt reparerat det». Det senaste synes sannolikast och som slottets byggherre torde få anses någon af de ofvannämnda medlemmarna af Braheätten.

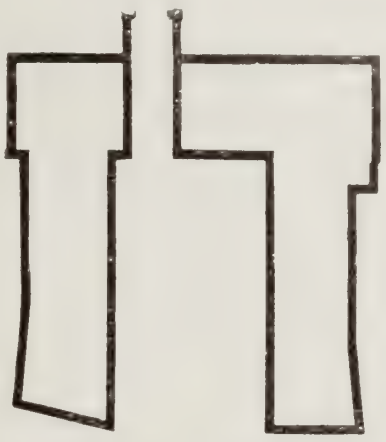

Plan af slottet.

Af Otto Marsvins gods ärfdes Krageholm, Högesta och Fulltofta af dottern Karin, som var gift med Ivar Krabbe till Jordberga, en af den dansk-skånska adelns främste män på sin tid. Hans son Jörgen Krabbe, som tillträdde Krageholm redan under faderns lifstid, introducerades år 1664 på svenska riddarhuset och blef år 1676 svensk friherre. Han gjorde sig emellertid misstänkt för danska sympatier och mottog bl. a. på Krageholm den holländske amiralen Tromp. En svensk besättning inlades på borgen, Jörgen Krabbe dömdes i november 1677 förlustig lif och gods och arkebuserades i januari 1678 i Malmö. — Hans hustru, fru Jyta Thott, fick emellertid behålla godsen och Krageholm, som nu fick stå obebodt och halft i ruiner i mera än 20 år, såldes af hennes arfvingar år 1704 till kungliga rådet grefve Karl Piper, som blef gårdens förste svenske ägare. Ljunggren uppger att köpet kom till stånd först efter flera års underhandlingar och det låter därför tänka sig att den af Gerhard von Buhrman gjorda afbildningen och beskrifningen af år 1699 varit ett led i dessa underhandlingar och att den utförts på uppdrag af grefve Piper, som veterligen själf aldrig såg

Krageholms slott från nordost.

Krageholm. Karl Piper var som bekant sin konung följaktig under krigstågen och tillfångatogs år 1709 vid Pultava samt återsåg aldrig sitt fosterland.

Hans gemål, den ofvannämnda grefvinnan Kristina Piper († 1752) var en kraftfull dam af gamla stammen; hon hade ärft sin faders duglighet och sinne för affärer och hon förvaltade sina stora rikedomar och sina många jordagods med stor klokhet. Bland de sistnämnda tyckes hon hafva hyst särskild förkärlek för Krageholm, där hon oftast bodde och utvecklade en furstlig prakt. Egendomligt nog lät hon det icke ingå i den stora fideikommisstiftelse som hon år 1747 upprättade.

Vi äga en liffull skildring af hur Krageholm tedde sig under grefvinnan Kristinas tid, skrifven af Karl von Linné, som på sin skånska resa år 1749 besökte stället. »Här var en liten sjö, vackra trädgårdar och artiga dammar. Huset var bygdt på tre sidor om gården med tre våningar, och öppnades gården åt norra sidan emot lustgården. Rummen i huset voro präktigt och dyrbart meublerade. En graf omgaf mangården med ladugården. Här var karpsjö och karpdammar, med en liten updämning, som nu formerar en sjö. Watnet leddes fjärran ifrån, medelst canaler och pumpstockar til fontainerna i trägården, til ladugården, til köket och andra förnödenheter. Grafven får friskt vatten så ofta man det behagar igenom en liten ström, som rinner jämte henne väster om gården. Här var et stort och skönt stuterie, och alt artigt och präktigt inrättadt. En täck bokskog ligger på bägge sidor om gården. Kyrkan i huset var updragen af 2 wåningar och hvit gipsad; dess sirater stodo på sidan och woro på kanterne förgylde, hvilket gjorde at kyrkan blef den täckaste man se kunde. Sköna sniderier sågos i alla rummen, samt silfwerbord, silfwerspeglar och silfwer gelidoner».

Af denna »blomsterkonungens» skildring framgår de viktigaste förändringar som grefvinnan Piper lät vidtaga med den gamla borgen, som hon mottog i ett högst bedröfligt skick. Hon lät fylla igen grafven mellan de båda holmarna, borgholmen och ladugårdsholmen, samt nedrifva den norra slottslängan, där den gamla kyrkan låg, och de öfversta våningarna af det fasta tornet i sydväst. Slottet fick därigenom den prägel i det yttre som det än i dag bevarar: södra

Krageholms slott från öster.

längan med den gamla inkörsporten bildar hufvudbyggnaden, från hvilken den östra längan och den mot norr något förlängda västra framspringa som flyglar, svagt konvergerande och omfattande den mot norr öppna borggården. De höga branta taken bibehöllos och de släta, putsade murytorna sakna all dekoration så när som på några enkla lisenliknande murband. — En ny bro byggdes öfver den norra vallgrafven, öfver hvilken man kommer ned i den stora nya, i fransk stil anlagda »lustgården».

I Nationalmuseum finnas två blad med ritningar till en ny trädgård på Krageholm, hvilka gifva oss namnet på den arkitekt som måhända varit grefvinnan Kristinas rådgifvare vid ombyggnaden af den gamla borgen, nämligen Nikodemus Tessin d. y. Några ritningar härtill finnas visserligen icke af hans hand, men sannolikheten synes dock tala för att han anlitats äfven för byggnadsarbetena och icke endast för trädgården. I den gamla katalogen öfver Tessins handteckningar omtalas trenne ritningar »pour la Terre de Krageholm apartenante à la Comtesse Douarière de Piper». De partier af det nuvarande Krageholms slott, som stå orörda sedan grefvinnan Kristinas tid, det präktiga trapphuset och slottskapellet i östra flygeln hafva en karaktär som kan betecknas som tessinsk. — Man känner visserligen icke när de omfattande reparationerna på Krageholm ägde rum, men troligen inföll grefvinnan Kristinas kraftfullaste regeringstid först sedan hon 1716 blifvit änka. — Äro dessa antaganden riktiga skulle trappan och slottskapellet på Krageholm vara att räkna till Nikodemus Tessins senaste arbeten som arkitekt. Alltsedan den tid omkring år 1707, då arbetena på Stockholms slott af brist på pengar afstannat, för att först återupptagas året innan Tessin dog, hade denne alltmera dragits öfver till annan verksamhet och just på de områden där Karl Piper tidigare verkat. Bland annat förvaltade Tessin under dennes fångenskap ämbetet som öfverstemarskalk, år 1712 blef han riksråd och år 1717 utnämndes han formligen till grefve Pipers efterträdare som öfverstemarskalk.

Grefvinnan Kristina Piper afled vid 80 års ålder år 1752 efter att år 1747 hafva stiftat ett stort fideikommiss, hvari dock Krageholm icke ingick, för sina efterkommande. Krageholm ärfdes dock jämte Högesta, Baldringe, Kristinehof, Östra Torup, Toppeladugård, Assartorp, Ängsö och Sprinnstad af ende sonen grefve Karl Fredrik Piper († 1770). Hans grefvinna bebodde

Trädgården från slottets borggård.

Grefve Fritz Piper.
1807—1897.

Biblioteket.

Krageholm som änkesäte till sin död 1775, då godset tillföll äldste sonen grefve Karl Gustaf Piper († 1803) och efter honom hans äldste son Karl Klas Piper († 1851) samt slutligen dennes andra son grefve Fritz Piper († 1897) som testamenterade Krageholm till sin systerson och sin frus brorson grefve Nils Brahe († 1907). Den nuvarande ägaren är dennes yngre broder grefve Magnus Brahe, gift med Anna Augusta Nordenfalk.

* * *

Efter att under färden från Ystad hafva njutit af de vidsträckta utsikter öfver böljande sädesfält med hafvet i bakgrunden, som den kuperade terrängen flerstädes erbjuder, nalkas man genom en lång allée det i lummig grönska inbäddade slottet. Man passerar den nybyggda förvaltarbostaden och åtskilliga under senare delen af 1800-talet uppförda präktiga uthus och färdas öfver en fast stenbro in på slottsholmen, hvars södra del, sedan de gamla ladugårdsbyggnaderna borttagits, nu bildar en liten park där

St Pauli kapell i slottet.

ett par å godset funna runstenar blifvit resta. En annan landsvägsbro leder åt andra sidan öfver den östra slottsgrafven. Slottets yttre har en ålderdomlig och sträng karaktär med sina släta murytor och höga branta tak. Genom det långa porthvalfvet kommer man in på borggården, från hvilken man har en präktig utsikt öfver den förut omtalade »lustgården» med sin esplanade i midten, omgifven af höga träd och i fonden afslutad med konstrikt planterade anläggningar.

Uppgångarna till våningarna befinna sig i de båda flyglarna: hufvuduppgången med den Tessinska trappan i den östra och en mindre, under en senare period af 1700-talet anlagd trappa i den västra flygeln. Hufvudtrappan är försedd med kvadratiska vändplan och täckt af små kryss-hvalf, trappstegen äro belagda med tjock ekplank och mellan midtrummets fyra murpelare löpa balustrader.

Från förstugan en trappa upp inträder man först i slottskapellet, som upptager de två öfversta våningarna i östra flygeln. Det utgör med sitt hvita tunnhvalf, sina rikt dekorerade vägg-kartuscher, sitt altare och sin snidade predikstol en ståtlig barockinteriör. I koret äro placerade tvänne bänkar afsedda för grefvinnan Kristina själf och hennes familj, när de behagade åhöra »hofpredikanten vid det höggrefliga Piperska hofvet på Krageholm», som husprästen kallades.

Midt emot ingången till kapellet befinner sig ingången till slottets hufvudvåning, en i södra längan belägen räcka af rum, som i tidernas längd genomgått åtskilliga reparationer och numera hvad den fasta inredningen angår hafva sin inredning från början af 1800-talet. Man inkommer här först i en stor salong, belägen i slottets sydöstra hörn, ett par mindre salonger ligga åt borggården och åt söder i det framspringande porttornet ligger ett biblioteksrum med hyllor från golf till tak, fyllda med böcker i gamla vackra band. Endast den stora matsalen i det sydvästra hörnet af slottet har i behåll en gammal fast inredning sannolikt tillkommen på 1750—60-talet efter grefvinnan Kristina Pipers tid. Ofvan panelen äro väggarna här klädda med i olja på duk målade taflor, förstorade kopior från 1700-talet, efter Ch. Natoires original å Stockholms slott, inom måladt ramverk i rokokostil och omgifna af likaledes målade pilastrar med festonornament i guld. De breda enkeldörrarna, hvilkas foder hafva karaktäristisk rokokoform, krönas af målade dörröfverstycken. Salen är belägen i det gamla fasta hörntornet och har därför murar af betydande tjocklek, växlande mellan 160—180 cm. — Äfven de öfriga 1500-tals-murarna äro ansenliga och hålla i borgens yttersidor omkring 130 cm och inåt borggården något mindre, omkring 100—120 cm. Den tillbyggda nordligaste delen af västra flygeln håller endast 60—75

Matsalen.

Stora salongen, f. d. biljarden.

cm. Som vanligt aftager murtjockleken i de äldsta delarne af borgen något i de öfre våningarna.

Från matsalen kommer man vidare in i den västra längan, den enda som var beboelig efter skadorna under 1670-talet. Den har likväl sedan dess blifvit betydligt förändrad under midten af 1700-talet, något som också bekräftas af åtskilliga alternativa förslagsritningar i gårdsarkivet. Utefter den mot borggården vettande sidan löpa i alla våningarna långa korridorer och för öfrigt upptages denna länga af sof- och gästrum. En trappa upp i denna flygel ligger den nuvarande ägarens privatvåning.

Den öfversta våningen, två trappor upp, innehåller i södra och västra längorna en mängd gästrum, hvaraf de flesta med gamla svenska fajanskakelugnar och en del med gustavianska möbler. I bottenvåningen ligga i västra längan köksafdelningen, i de öfriga ekonomirum och bostäder för tjänare samt i slottets sydöstra hörn invid den stora förstugan ett par nyligen inredda rökrum, hvaraf det ena klädt med holländska kakel. En dörr leder härifrån till en vid södra fasaden befintlig veranda.

Stora salongen, f. d. biljarden.

Liksom rummens fasta inredning har äfven möblemanget på Krageholm i tidernas längd ersatts med nytt. Af grefvinnan Kristinas »silfverbord, silfverspeglar och silfvergelidoner» finnes intet i behåll. — I stora salongen står dock ett ståtligt kinesiskt lackeradt kabinettskåp af den art som under slutet af 1600- och början af 1700-talet öfver Holland importerades till Europa. Skåpet hvilar på en rikt skulpterad och förgylld ställning af europeisk tillverkning från tiden omkring 1700. Salongen är för öfrigt möblerad dels med en hvit och dels med en förgylld gustaviansk möbel, den senare med klädsel af grön sidenbrokad af svensk tillverkning. Väggarna prydas af ett 30-tal släktporträtt, hvaribland talrika pasteller af Gustaf Lundberg och i hans stil, framställande medlemmar af ätterna Piper, Brahe, Ruuth, Ekeblad, Bielke m. fl.

Förmaket.

En af de öfriga salongerna är möblerad i empirestil och prydes af porträtt af Karl XIV Johan och drottning Desideria, Oscar I och drottning Josefina. I ett litet kabinett, thérummet, står en elegant rokokobyrå af svensk typ, signerad å öfre lådans kant C. WILKOM, en Stockholmssnickare som var verksam 1763—1765. Bland de talrika smärre föremål af kulturhistoriskt intresse som finnas å slottet må nämnas en rokokospegel med Stockholms hallstämpel af år 1759, ett väggur i förgylldt foder af trä, signeradt »Jacob Kock, Stockholm», en utmärkt vacker rokokopendyl i grönt lack med försilfrade bronsbeslag signerad af Stockholmsurmakaren Eric Lindgren samt ett bord med inläggningar från 1700-talets slut.

Förmaket

Inredningen på Krageholm, den lösa såväl som den fasta, visar stark frändskap med Mälardalens högreståndskultur, har en afgjordt uppsvensk karaktär. Man märker tydligt att det varit Stockholm som varit dessa slottsherrars hufvudstad.

Gårdsarkivet innehåller förutom ofvan citerade ritningar och handlingar ännu åtskilligt af intresse, hvaribland må nämnas några alternativa förslag till ombyggnad af slottets södra och västra längor, hvilka aldrig blifvit satta i verket, men som visa tendensen att förändra den gamla 1500-talsborgen till ett palatium i den torra klassiciserande stilen. En af dessa ritningar bär öfverintendenten grefve Carl Cronstedts († 1779) namn och årtalet 1757, hvilket torde angifva ungefärliga

Thérummet.

Gästrum, det s. k. Kungsrummet.

tidpunkten ej blott för dessa aldrig utförda förslags tillkomst, utan äfven för de ombyggnader i första och andra våningarna som ofvan berörts. — Af intresse för kunskapen om tidens rumsinredning och möblering är ett i arkivet förvaradt inventarium upprättadt 1779.

Vandra vi ut i parken och trädgården omkring slottet, där den skånska växtligheten utbreder sig i all sin rikedom och frodighet, förstå vi mer än väl att grefvinnan Kristina, Stockholmskan, fann sig så väl här nere där hennes ansträngningar att försköna det gamla slottets omgifningar kröntes med sådan framgång. De »täcka bokskogar» som Linné beundrade finnas ännu kvar; bortom den tessinska parken sträcker sig nedåt sjön ett vidsträckt område ordnadt som en s. k. engelsk park med höga präktiga träd. — Krageholmsjön är till en stor del omgifven af de härligaste bokskogar, där rådjuren trifvas väl och den midt i sjön belägna holmen »Lübeck» är ett sannskyldigt eldorado för botanister med en flora af nästan exotisk rikedom.

Krageholms gods med underlydande i Söfvestad, Årsjö, Hedeskoga och Bjäresjö socknar utgör 4,159 hektar, däraf 3,180 hektar under plog, och är taxeradt till omkring 2,456,400 kr.

Slottet från trädgården.

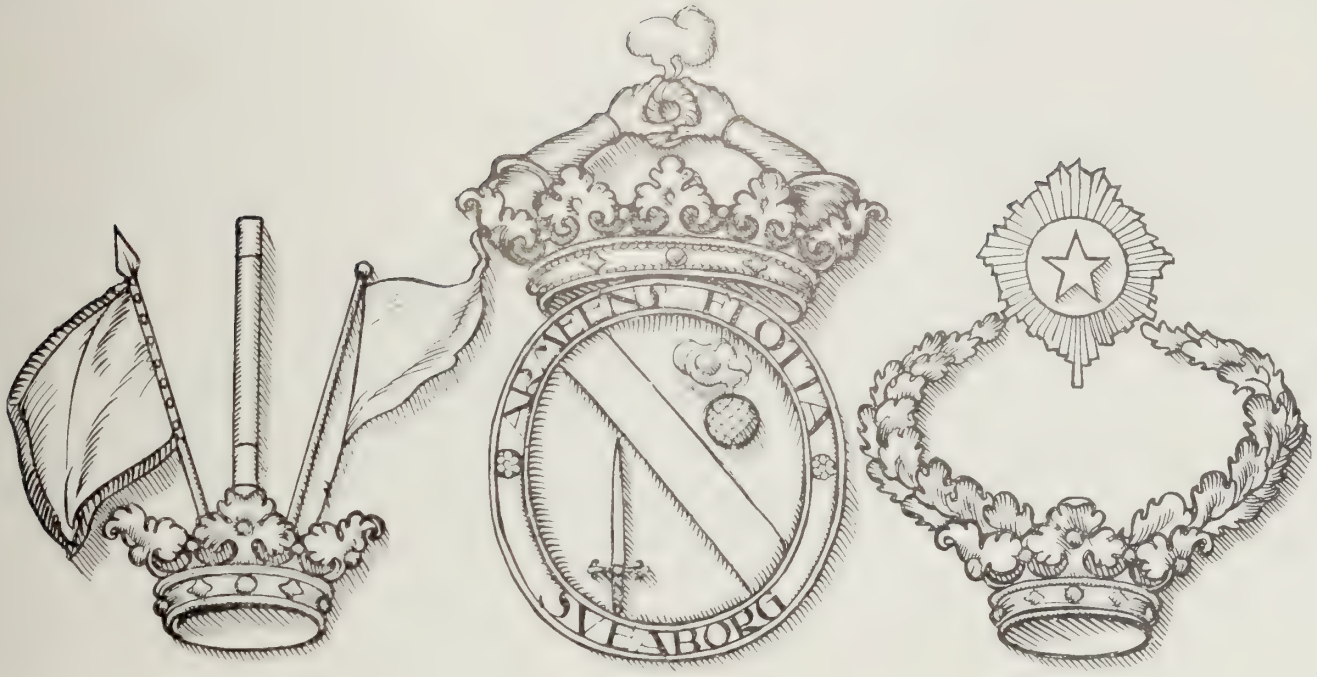

TOSTERUP

TOSTERUPS SOCKEN, INGELSTADS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Liksom Kulla-Gunnarstorp och Knutstorp var Tosterup ett af de forna skånska Brahegodsen och synes under 15- och 1600-talen varit en typisk välbefäst dansk adelsgård med hufvudbyggnad, torn och ekonomiflyglar sammanslutna på den af vallgrafvar omgifna och äfven af murar skyddade slottsholmen och med vindbryggan framför porthvalfvet, färdig att upphissas vid hvarje tecken till hotande fara. Hela anläggningen har i viss mån erinrat om Borgeby och har i hvarje fall varit ett mycket karaktäristiskt prof på de medelstora borgarna i Skåne under de nyssnämnda århundradena.

Ännu i dag utgöres Tosterups borg af kring en gård pittoreskt grupperade byggnader, hvilka samtliga äro af äldre, ehuru rätt olika datum. Ingen fiendtlig våldsam härjning har drabbat densamma, som fallet däremot varit med så många andra skånska slott och borgar. Ännu i dag kunna vi där åtminstone i någon grad i inbillningen rekonstruera dess forna utseende, trots alla senare till- och ombyggnader och oaktadt ingen äldre afbildning kan ge någon ledning. I de *Burman-Fischerska* »prospecterna» är sålunda Tosterup icke afbildadt. Däremot finnas väl några underrättelser om gårdens utseende från år 1676, meddelade af Martin Weibull i »Skånska samlingar», och till hvilka jag senare skall återkomma. Vidare är det en lycklig omständighet, att slottet ej underkastats någon modern genomgripande restaurering, utan dess nuvarande karaktär är åtminstone i hufvudsak den, som det erhöll genom Rutger Barnekows tillbyggnader och reparationer vid 1700-talets midt; och säga hvad man vill om dessa, ha de likväl ej utplånat den gamla borgens viktigaste byggnadspartier. Tvärtom, trots all modernisering, gör totalbilden ett mycket måleriskt gammaldags intryck. Icke minst borggårdsexteriören är i detta hänseende märklig. Och ålderdomliga detaljer, rester af gamla anordningar finner den uppmärksamme betraktaren ännu här och hvar i denna intressanta slottsbyggnad, som har en så egendomlig förmåga att tilltala vår fantasi och vår känsla.

En hvälfd stenbro, som öfverste Barnekow 1767 lät uppföra, leder öfver till den tre våningar höga hufvudbyggningen. Framför porthvalfvet är ett muradt framsprång, antagligen fordom något större och afsedt att mottaga den forna vindbryggan samt i öfrigt stärka försvaret genom att bereda s. k. strykvärn åt långsidan. Denna slottsbyggnad begränsar borggården åt söder eller, noga bestämdt åt sydsydväst. Till höger reser sig ett högt fyrkantigt torn, som slutar i en mäktig tinnekrans under det skiffertäckta fyrsidiga taket. Det ligger vidare ej i linje med hufvudbyggnaden, utan har lagts rakt i norr och söder. Ursprungligen har det blott med en mur

varit förenadt med denna, men har senare sammanbyggts. Gå vi genom den tunnhvälfda portgången in på gården, se vi till höger och vänster långa tvåvåniga flyglar samt omedelbart till höger om ingången en mäktig fyrkantig utbyggnad med fyrsidigt tak. Det är slottets af Rutger Barnekow 1770 byggda trapptorn. De båda flyglarne ha äfven af denne ombyggts, hvarvid deras andra våning tillkommit. De bära också hans och hans hustrus, Mariana Louise Macléer, namnchiffer samt den västra årtalet 1765, den östra 1769. Den förras öfvervåning är oinredd, och fönsteröppningarna tillslutna af luckor. Hufvudbyggnad, trapptorn och flyglar äro samtliga täckta med rödt taktegel, och alla byggnadspartier öfverdragna af grå murputs.

Af flyglarne är den västra fullt fri och skjuter cirka $2^1/_2$ meter framför stora byggningens kortsida, den östra däremot sammanbyggd med det stora tornet. Äfven denna sammanbyggnad daterar sig från Barnekows dagar. Den fjärde sidan, den norra, är slutligen fri, öppnande sig mot parken. Till parkens ståtliga kastanjeallé för från borggården en brygga öfver kanalen.

Dessa äro hufvuddragen af slottets utseende. Taga vi nu de olika delarne i närmare skärskådande och försöka få någon föreställning om deras ålder och tidigare karaktär, vända vi oss då först till stora byggningen, som naturligtvis har alla anspråk på att vara den ursprungliga gamla borgen.

Den bildar till planen en ganska aflång rektangel, räknadt fram till sammanbindningsdelen med tornet, och höjer sig i tre våningar med å den yttre långsidan fem fönster i hvarje. Så, som vi nu se detta hus, ter det sig efter en grundlig ombyggnad på 1700-talet, då tredje våningen tillkom. I de omnämnda underrättelserna från 1676, säges det blott vara $1^1/_2$ våning högt. Dessa för kännedomen om det äldre utseendet af flera skånska slott värdefulla notiser ha hämtats ur generalkvartermästaren Johan Hintzkes i Riksarkivet förvarade relation af år 1676 angående vissa skånska herrgårdars försvarslämplighet vid den väntade danska invasionen. När den tredje våningen byggdes, har jag ej sett någon uppgift om, men när Rutger Barnekow 1770 lät uppföra ett tre våningar högt trapphus, fanns den naturligtvis, och det ligger väl då närmast till hands att antaga, att den stammar från denne byggnadsifrige ägare af Tosterup. Men möjligen kan den ock vara ett verk af en företrädare, t. ex. grefve Christian Ludvig von Ascheberg († 1722) som äfven har ett namn i gårdens byggnadshistoria. Det äldre tvåvåningshuset reste sig med högt sadeltak och

Slottet från väster.

branta gaflar. Dessa murar voro 1½ aln tjocka, och den nedre våningens gemak ha varit hvälfda. Sin dåvarande karaktär hade det säkerligen fått under 1500-talets senare decennier, ej osannolikt under Jörgen Brahe d. y:s dagar, hvilken skall ha byggt tornet och anlagt kyrkan, och som ju äfven byggde Kulla-Gunnarstorps ännu bevarade gamla borg. Alldeles otvetydigt har han spelat en roll i Tosterups byggnadshistoria. Det ger inskriptionen öfver kyrkportalen vid handen, hvarom längre fram talas. Men det var ingen nybyggnad Jörgen Brahe företog, utan säkerligen blott en om- och tillbyggnad af ett från medeltiden stammande mindre hus. Murar i det inre tyda därpå. Minnen från det äldre Tosterup äro t. ex. källarhalsen till vänster, när vi kommit in på gården, förande ned till ett tunnhvälfdt rum, »borgfängelset», vidare trappan till ingången strax bredvid, som ger intryck af att vara en ursprunglig sådan. I Barnekows trapphus äro uppsatta 11 st. taflor med retoriska inskriptioner, hvilka enligt Ljunggren ha författats af professor J. L. Colling i Lund.

Vid det stora fyrkantiga tornet har man observerat dess noggranna orientering i norr och söder och på den grund ansett, att det skulle vara byggdt af Jörgens broder, den store astronomen Tycho Brahe. Det är ju ej omöjligt, att Tycho haft någon medverkan vid dess uppförande, då man erinrar sig, att Tosterup var honom kärt sedan barndomen. Det var här hans första ungdom förflöt på farbroderns, Jörgen Brahe d. ä., gård. I den omtalade »relationen» af 1676 säges tornet vara 20 alnar högt med ½ aln tjocka murar. Då vallgrafven omkring borgen i allmänhet hade en bredd af 37 fot, uppgick bredden kring tornet ända till 75 fot. Källaren i detta torn är, märkligt nog, icke hvälfd. En ursprunglig skottglugg finnes där ännu i behåll. Rummet därofvanför är emellertid öfvertäckt af ett gotiskt stjärnhvalf med grofva, fyrkantiga hvalfstrålar. De små fönstergluggarna äro möjligen äfven ursprungliga. Tornets nuvarande afslutning med rundbågsfris och tinnar stammar dels från en restaurering på 1830-talet, dels från en ännu senare. Vid den förra tillkom en kupoltäckt lanternin, som nu är borttagen. Dessförinnan afslutades tornet af ett vanligt pyramidformigt tegeltak, å hvilket Rutger Barnekow säges uppsatt en fem alnar lång järnstång med flöjel och en förgylld kopparkula.

Vända vi sedan vår uppmärksamhet till de båda flyglarne, så är redan omtaladt, att de i sitt nuvarande skick äro af tämligen sent datum. Enligt Ljunggren skulle den västra vara uppförd af Otto Thott på 1650-talet, den östra af grefve Christian Ludvig von Ascheberg i början af 1700-talet, båda byggnaderna som envåniga längor. Detta stämmer så tillvida, att 1676 borggården enligt den nämnda »relationen» bildades

Slottet från södra sidan med portalvalvet.

af hufvudbyggnaden, ett lägre stenhus och tvänne sammanbindningsmurar. Detta »lägre stenhus» var naturligtvis en af flyglarne, sannolikt ej den västra, utan den östra, hvars åldriga murar å långsidan utefter kanalen måst stödjas af på 1830-talet där anbragta sträfpelare. Dess trånga rundbågiga ingång göra ett rätt ålderdomligt intryck. Det finnes väl slutligen intet hinder för, att denna byggnads ursprung kan gå ännu längre tillbaka än till Otto Thotts tid. Dessförinnan funnos på borgholmen säkerligen korsverksbyggnader för stall, fähus etc. Senare flyttades ladugården söder om borgen, där den ännu i dag delvis är belägen. Kreatursstall, logar, magasin m. m. träffa vi nu, omgifvande fyra stora gårdar söder och öster om slottet. De stamma från äldre och nyare tid, och en vandring öfvertygar oss lätt om den höga, rationellt uppdrifna kultur, som utmärker Tosterups jordbruk och ladugårdar.

Fortsätta vi vägen från portbryggan förbi södra ladugården, komma vi till Tosterups lilla kyrka, som har sitt särskilda intresse. Den är byggd af Jörgen Brahe d. y. Öfver ingången läser man följande i sten inhuggna inskription: *Anno Domini 1598 lod erlig och welbyrdig Mand Jorgen Brahe til Tosterup og hans kiere Fru Ingeborg Parsberg til Gundestrup bygge denne Kierke og lod gjøre her deris Hvilested. Alltingest til Guds Aere.* Men detta hviloställe fingo hvarken de eller deras efterkommande af Brahesläkten i frid behålla. Rutger Barnekow ville äfven på så sätt för evärdelig tid fastslå minnet af sitt besittande af Tosterup, att han brutalt lät utrymma grafkoret på samtliga därvarande kistor, så när som på den olycklige Jörgen Krabbes, samt göra det till en grift för sig och sin släkt, ett osympatiskt drag af att »vara sig själf nog», som på mera pietetsfulla sinnen gör ett särskildt pinsamt intryck. Som ett slags förklaring skulle ju kunna anföras, att pietet mot det förflutna var något för sjuttonhundratalet i allmänhet alldeles okändt. I koret hvila utom Barnekow'arna och Jörgen Krabbe stoften af generallöjtnanten grefve Johan Sparre och hans hustru samt af amiralen och estetikern Carl Aug. Ehrensvärd och hans maka f. Sparre. I själfva kyrkan, som har rak altarvägg, upptäcker man ett och annat af intresse, t. ex. ett pompöst orgelläktarskrank i fri och originell barockstil, porträtt af Luther och Melanchton, gamla kopior efter Lukas Cranach m. m.

Tosterup äges för närvarande af barnen till f. d. utrikesministern m. m. grefve Albert Carl August Lars Ehrensvärd och hans hustru Ingeborg Hedvig Vogt, hvilka båda gått ur tiden. Slottets inre har därför förlorat sin forna enhetliga karaktär,

Borggården från norr.

och af dess samlingar finnas endast vissa rester kvar. Af porträtt m. m. jag vid mitt besök såg på Tosterup må här i korthet nämnas: ett porträtt af Sofia Albertina, signeradt *P. Krafft 1769* (förekommer i flere osignerade repliker, på Gripsholm t. ex.), tre charmanta pasteller af *Gustaf Lundberg*, nämligen porträtt af drottning Lovisa Ulrika,* en grefve Piper, en fröken Ehrensvärd, vidare till mästarnamnet okända porträtt af fältmarskalken och generalguvernören Ascheberg, af öfversten Rutger Barnekow och hans hustru, af *J. H. Scheffel* ett konterfej af presidenten grefve Carl Hans Sparre, af *Lorenz Pasch* ett porträtt af grefve Johan Sparre och kanske äfven Adolf Fredriks magnifika konterfej, af *D. Klöcker Ehrenstrahl* ett obekant damporträtt, signeradt och dateradt 1684 m. m. I denna torra uppräkning må på samma gång medtagas *J. W. Wallanders* berömda älskvärda skildring »Vingåkersflickor», *Wickenbergs* »Oedipos och Antigone», *I. F. Eckersbergs* »Norskt vattenfall» (1889), *J. M. Stäcks* »Utsigt af Tosterup» (1852), ett landskap af *Karl XV*, ett par italienska stycken af *Uno Troili*, samt sist, men icke minst, några *Sergelska* laverade teckningar.

Till sist må vi slutligen kasta en blick på Tosterups ägarehistoria.

Hvad man med visshet vet, är att Tosterup är ett gammalt Brahegods. Alla andra antaganden om släkterna Grim, Mule o. s. v. som äldre ägare eller t. o. m. samtida meddelägare lämnas här ur räkningen. Vid midten af 1300-talet tillhör det *Torkel Brahe*, vid slutet af samma århundrade sonsonen *Axel Brahe*, därefter äldste sonen *Peder Brahe*, dennes son *Axel Brahe*, hvars son var *Tycho Brahe d. ä.*, som var danskt riksråd och för öfrigt är rätt väl känd. Han gifte sig med Magdalena Krogenos till Knutstorp och Bollerup år 1502. Bröllopet stod på Bollerup och en af svärfadern uppsatt noggrann förteckning öfver allt, hvad till detsamma åtgick, finnes ännu bevarad, lämnande en högst intressant illustration till tidens kulturhistoria. Vid skildringen af det närbelägna Bollerup ha vi redan gjort bekantskap med detta märkliga bröllop.

Tycho dog i kriget 1523, som man antager, vid belägringen af Malmö och Köpenhamn. Af hans söner fick *Jörgen Brahe d. ä.* Tosterup, medan den yngre sonen, Otto, den berömde astronomen Tycho Brahes fader, erhöll Knutstorp. Jörgen var danskt riksråd, deltog bl. a. i det för Danmark olyckliga sjökriget 1564. Då han ej hade några barn, tog han till sig sin brorson Tycho, som han uppfostrade, och hvars studier i Leipzig han bekostade. Jörgen Brahe omkom af olycks-

* Afbildadt i Levertins studie öfver Gustaf Lundberg 1902.

Slottet från nordost

händelse i Köpenhamn 1565. Brodern *Otto Brahe* ärfde del i gården, och efter dennes död 1571 fick hans yngste son *Jörgen Brahe d. y.* Tosterup. Genom gifte med Ingeborg Parsberg blef han, som vi sett, ägare till Kulla-Gunnarstorp. Jörgen den yngres betydelse både för denna gårds och Tosterups byggnadshistoria känna vi redan. Efter hans död år 1601 gick den till sonen *Tönne Jörgensen Brahe,* som dock redan 1611 dog i Kalmar af de sår han erhållit i kriget. Sedan därpå hans farbror *Knut Ottosen Brahe* haft gården, innehades den efter dennes död 1615 först af änkan Margareta Lange, därefter af hans kusin *Tycho Axelsen Brahe,* son till riksrådet Axel Ottosen Brahe, men med Tycho Axelsen slutar Brahe-släktens dagar på Tosterup. Oaktadt han ägde flera stora gårdar i Skåne och Danmark, blef det urarfvakonkurs efter hans död 1640, och Tosterup såldes till *Otto Thott,* son till Tage Thott, den bekante *»skånske kungen»*. Otto Thotts söner voro de från Trolleholm och Trollenäs redan kända Knut, Holger och Tage Thott, som af omständigheterna tvungos att rymma till Danmark 1677. En af hans döttrar, *Jytta,* blef gift med *Jörgen Krabbe* till Krageholm och andra gods. Genom detta giftermål kom Tosterup till denne den skånska adelns främsta man, hvars namn i tidens blodiga historia är djupt inristadt. Krabbe blef utsatt för samma misstankar som Thottarna, nämligen att ha underhållit politiska stämplingar med det »danska partiet», men i olikhet mot dessa lämnade han ej Skåne, när molnen begynte samla sig öfver hans hufvud, och en urladdning när som helst kunde väntas. I det trygga medvetandet, att ej ha tagit något direkt förrädiskt steg stannade han kvar. Ett sken af tvetydig hållning föll dock öfver honom. Han anklagades och dömdes förlustig lif, ära och gods samt arkebuserades verkligen på Malmö stortorg den 16 januari 1678. Den enda nåd, som Karl XI visade honom, var att hans förbrutna ägendom efterskänktes. Fru Jytta tillbragte sedan sitt återstående lif under ständiga processer för bevisandet af mannens oskuld, hvarigenom hon till slut genom utmätningar och försäljningar förlorade en stor del af sina ägendomar. Tosterup gick genom mellanhänder 1688 till fältmarskalken grefve *Rutger von Ascheberg,* efter hvars död 1693 sonen grefve *Christian Ludvig von Ascheberg* fick Tosterup och Söfdeborg. Denne dog barnlös 1722 och ärfdes af sina systrar Eleonora, gift med landshöfdingen friherre David Macléer, och *Margareta,* änka efter öfversten Kjell Christoffer Barnekow. Den senare, mest känd under namnet grefvinnan Margareta von Ascheberg, utlöste systerns andel. Redan före sin död skiftade grefvinnan Ascheberg sina många ägendomar bland sina barn, men Tosterup hörde dock till dem, som hon behöll till sin död år 1753. Det tillföll då hennes andre son *Rutger Barnekow,* hvars betydelse i gårdens historia vi redan känna. Han var öfverste för Norra Skånska kavalleriregementet, var gift med sin kusin Mariana Louise Macléer och dog 1772. Sonen Christian erhöll hans gods på Rügen, medan hans två döttrar *Margareta* och *Eleonora Mariana* delade Tosterup. Den förra var gift med öfversten *Jakob Wilhelm Bennet,* den senare med riksrådet grefve *A. R. Wrangel.* Snart nog såldes dock gården, gick först till den bekante excellensen grefve *Erik Ruth* 1783 och redan samma år till generallöjtnanten, kommendanten på Sveaborg m. m. grefve *Johan Sparre,* som bosatte sig på ägendomen och lifligt intresserade sig för dess förkofran. Han afled därstädes 1791. Hans hustru Jacobina Henrietta Alexandrina De Cheuses, dotter af holländske generalguvernören i Surinam, innehade sedan godset till sin död 1819. Grefve Sparres dotter Sofia Lovisa Eleonora var i sitt första äktenskap förenad med den berömde generalamiralen och estetikern grefve *Carl August Ehrensvärd* († 1800), som ett par år vistades på Tosterup hos svärföräldrarna, och af hvars teckningar, handskrifter o. a. förr mycket af värde funnits därstädes. Hans änka ingick redan 1803 nytt gifte med generallöjtnanten m. m. *Isak Lars Silfversparre,* en af »1809 års män», hvilken vid svärmoderns död öfvertog godset, som han dock 1833 sålde till styfsonen grefve *Gustaf Carl Albert Ehrensvärd,* kammarherre och öfverste, († 1860). Dennes äldste son med sin första hustru, född Adlercreutz, var en af vår tids mer bemärkta personligheter grefve *Albert Carl August Lars Ehrensvärd,* landshöfding i Göteborg, riksdagsman, utrikesminister i den Tempthanderska ministären och till en tid äfven i den Bildtska, känd för sin framstegsvänlighet i politiskt hänseende och sitt varma initiativkraftiga intresse för alla kulturfrågor. Grefve Ehrensvärd dog på sin gård Tosterup 1901. Hans hustru, Ingeborg Hedvig Vogt, dotter till norska statsrådet J. H. Vogt, afled år 1904.

Tosterup tillhör nu mera dessas barn, af hvilka kontreamiralen grefve *Carl August Ehrensvärd* är hufvudman för den grefliga Ehrensvärdska ätten. Godset omfattar en areal af 1,293 har.

ÖRTOFTA

ÖRTOFTA SOCKEN, HARJAGERS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Bland de i närheten af staden Lund belägna slotten och herresätena träffar man utom det för sin arkitektoniska skönhet berömda Svenstorp äfven de gamla historiska gårdarne Hviderup och Örtofta. Den sistnämndas historia går långt tillbaka i tiden. I Örtofta slottsbyggnad ingår en ålderdomlig del, som en gång tillhört ett starkt befästadt hus. Platsen var äfven synnerligen väl vald för en befästad gård. Örtofta slott ligger nämligen ej långt från Brååns inflöde i Löddeån och omges både i norr och väster af den förra. En nu mer igenlagd kanal fullbordade denna omslutning. Äfven här hade man alltså för försvarets skull sökt sig till närheten af vatten. Båda strömmarne voro naturligtvis fordom ännu bredare och stridare än nu är fallet. Under förvåren, under inverkan af snösmältningen och ymnig nederbörd, stiga de dock stundom öfver sina bräddar och föra ansenliga vattenmassor ned mot det famnande hafvet.

Friherrinnan Anna Bennet
född Rosenblad.

Friherre Jakob Bennet.

Örtofta ligger i Skånes bördigaste trakt. Är den vidare ramen möjligen något enformig — Svenstorps slotts förnäma silhuett aftecknar sig dock på något afstånd — upptages den närmaste omgifningen af skuggiga parker och alléer, ja, äfven en trädbevuxen liten ås höjer sig strax intill gården invid Örtofta kyrka. Där ligger äfven en ättehög.

Den äldre hufvudbyggnaden vid Örtofta var ett enkelt rektangulärt stenhus i två våningar ofvan en jordvåning. Detta stenhus, som endast har fyra fönsteraxlar å hvardera långsidan samt upptill afslutas af två, ställvis afbrutna rundbågsfriser, är det, som bildar midtpartiet i nuvarande slottsbyggnaden*. Liksom äfven nu,

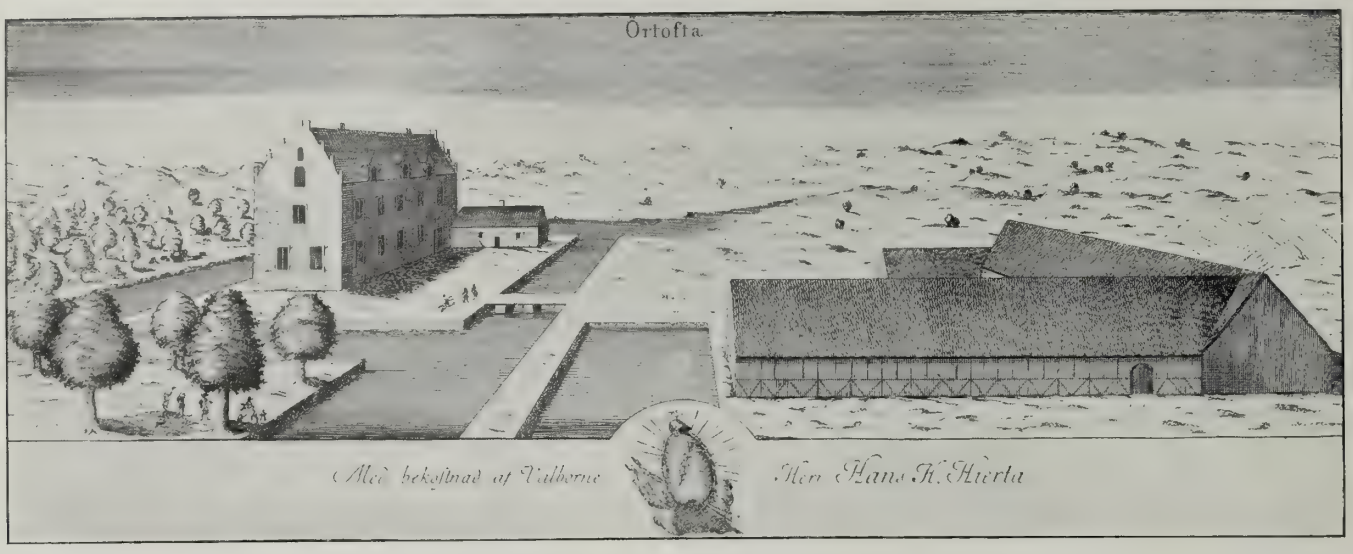

Örtofta omkr. 1680. Enligt Burman-Fischer.

ledde en dubbeltrappa upp till ingången å östra sidan. Ännu i dag sitter ofvan porten stenplattan med de Barnekow—Stenbockska vapensköldarna och årtalet 1728. Denna i hufvudsak ännu bevarade byggnad stammar emellertid ej i sin helhet från medeltiden — ty så långt tillbaka får man söka dess ursprung — utan dess södra del är åtskilligt yngre, ja, uppges vara en tillbyggnad af Christian Barnekow 1728. Murarne äro där i hvarje fall smalare, murningssättet ett annat. Det äldre huset sträcker sig ett stycke på andra sidan trappan. Och en liflig föreställning om dess höga ålder får man verkligen, om man går ned i norra källaren. Här upptäcka vi igensatta skottgluggar, spår af en gammal dörr, hål efter bjälklag, som visa, att ett äldre lägre liggande bjälktak funnits. Af allt att döma har den n. v. golfnivån blifvit väsentligt förhöjd. Denna utgöres för öfrigt blott af ett simpelt jordgolf. Säkerligen finnes därunder ett golfplan af sten. Ja, äfven rester af en vindeltrappas rundmurade omfattning kunna vi här konstatera. Då Burmans teckning af 1680 återger ett tvåvåningshus med fem fönsters bredd, synes det, som Ljunggren påpekar, ej omöjligt, att Barnekow nedrifvit en förfallen del af huset före tillbyggnaden. Emellertid är det icke så säkert, att det just är Christian Barnekow, som uppfört denna. Den kan vara tidigare. Det är snarare på detta, som Burmans teckning tyder, huru grundlig den Barnekowska reparationen nu än var. Den lät emellertid de båda rundbågsfriserna sitta kvar, ja, skulle t. o. m. låtit den nybyggda delen få nya dylika för att ej bryta totalintrycket. Det sannolika är emellertid, att dessa senare och hela tillbyggnaden stamma från en äldre tid, 1500-talets senare hälft, då det gamla huset dessutom förhöjdes och fick två friser i stället för en. Liksom vid Borgeby rubbade man nämligen ej den gamla rundbågsfrisen. Äfven här ha vi därför antagligen åtminstone två skeden i husets *äldre* byggnadshistoria. År 1728 skedde därpå en grundlig restaurering, ej minst af det inre, men husets omfattning undergick helt visst då ingen förändring.

Det äldsta smala tornartade huset byggdes sannolikt af riksrådet Knut Truidsen Has under senare delen af 1400-talet*. Örtofta var släkten Has' hufvudgård på denna tid. Utvidgningen skedde möjligen under Johan Lindenows och Metta Spegels tid på 1580- eller 90-talet. Fru Metta var dotter till Hans Spegel på det närmare hafvet, vid Löddeån belägna Borgeby. Lindenowarna synas bott på och vårdat sig om gården. På predikstolen i Örtofta kyrka funnos enligt Ljunggren det nyssnämnda parets vapen och årtalet 1580. De gamla trappgaflarna utbyttes då mot modernare, snirkelförsedda, takkupor tillkommo, och hela utseendet vardt helt säkert det som vi återfinna i Burmans teckning. Denna gaflarnas karaktär visar hän till 1500-talets slut eller 1600-talets början. Den grundliga restaureringen 1728 fastställde sedan byggnadens skick för långa tider. Snirkelgaflarna försvunno, en ommurning af vissa delar ägde rum, ytorna hvitputsades, det inre nyinreddes etc. Vid denna tid fanns redan en korsverksflygel. Antagligen tillkom nu ännu en, nämligen den södra. År 1803 blef denna likväl ersatt af ett envånings stenhus med brutet tak.

Af afbildningen i Ljunggrens »Skånska herr-

* Namnet skrifves *Has* och *Hasse*. Vapensköldеn var horisontalt delad i ett svart och ett silfverfält.

gårdar» få vi en föreställning så väl om dessa flyglars som själfva hufvudbyggnadens karaktär på 1850-talet. Det är i hufvudsak 1700-talets Örtofta, som där går igen.

Med bibehållande af hufvudbyggnaden till höjd och omfång och delvis äfven rumsfördelning byggdes sedan den nuvarande slottsbyggnaden 1857—1861 efter ritningar af den berömde danske arkitekten etatsrådet, sedermera kammarherre *F. Meldahl* på bekostnad af d. v. ägaren grefve H. W. Dücker.

Örtofta slottsbyggnad bildar nu ett komplex af tegelbyggnader, hvari midtpartiet intages af det gamla stenhuset. Den åt öster vettande borggården omfattas i söder af en mycket kort tvåvånig flygel, täckt af vanligt tak samt fortsättande i en två och en half våning hög, bredt rektangulär paviljong med tälttak, efter franskt renässansmönster. Flygeln ligger till en del framför hufvudbyggnadens gafvel. I vinkeln dem emellan höjer sig ett mäktigt rundtorn, slutande i en konisk tornhuf. Enligt Meldahls ritning var tornet ämnadt blifva ännu en våning högre. Därigenom skulle ej blott tornet, utan äfven byggnaden i sin helhet betydligt vunnit. Den södra paviljongen motsvaras af en öfverensstämmande å borggårdens norra sida. Denna sammanhänger genom ett kort fönsterlöst mellanled med ett fyrkantigt torn, af samma höjd som den nyssnämnda rundelen samt täckt af ett tälttak. Det är till hälften lagdt framför hufvudbyggnadens norra gafvel. Till detsamma sluter sig äfven i väster en paviljongsbyggnad med tälttak, hvilken springer något fram öfver västra fasadlinjen. Vi finna alltså både i norr och söder om midtpartiet en grupp af trenne byggnadspartier. Tornens andra våning motsvara densamma i hufvudbyggnaden. Därtill ha de en liten halfvåning, nedtill begränsad af en rundbågsfris samt skjutande ett stycke fram öfver murytan i öfrigt. En dylik öfverkragande halfvåning med rundbågsfriser ha äfven paviljongsbyggnaderna. Midtbyggnaden har kvar sin dubbla rundbågsfris från fordom. I den nedre äro stjärnor anbragta i hvarannan båge. Midten krönes af en liten fyrkantig fronton, hvari det Dückerska vapnet i sandsten anbragts. Öfver den med enkla sandstenslister omgifna portalen kvarsitter, som ofvan nämnts, sandstensplattan med de Barnekowska och Stenbockska vapensköldarna samt initialerna C. B. och E. C. S., årtalet 1728 samt inskriptionen:

Thetta huset utan fara
Wärdes Herren så bevara
Att thet wäl och länge star,
Rätter arfving alltid får.

Allt detta inom en vackert ornerad ram. Till portalen för en med smidesgaller försedd dub-

Örtofta slott från sydväst.

Slottet från söder.

beltrappa. Utom denna ingång finnas ingångsdörrar å gårdens flyglar. Bland öfriga detaljer märka vi, utom vanliga rätvinkliga, aflånga rundbågsfönster å de tvänne tornen, å rundtornet

Västra fasaden.

sammanställda två och två. Å detsamma utskjuter åt söder ett litet karnap af trä. Taken äro af skiffer, tälttaken krönta af smidesgaller. Rundbågsfriserna sakna hvitputsning, men de hvita fogarna å teglet, de hvitmålade fönsterramarna och fönsterkorsen bryta effektfullt af mot ytornas röda tegelfärg. Hela byggnadskomplexen visar en originell, pittoresk gruppering, i hvilken det gamla stenhuset dominerar. Tornen, särskildt rundtornet, komma dock kanske ej fullt till sin rätt. Samma blandning af inhemska nordiska stilelement samt franska renässansdrag — paviljongsbyggnaderna med tälttak — återfinner man i det äfven af arkitekten Meldahl, men först betydligt senare byggda Trollenäs slott.

Slottet omges, som vi sett, af Bråån i norr och väster. Å dess västra sida för en smal brygga öfver ån. Från slottet finnes dock åt detta håll ingen utgång. Välvårdade trädgårdar och parker bilda kring det hela en den vackraste ram.

Ladugårdarne ligga sydost om borggården på den plats de äfven i äldre tider intogo. Husen äro nyuppförda af grefve H. Dücker 1855, 1868, 1887, så när som på ett kostall af gråsten, som bär Henrik Ramels och hans båda hustrurs initialer och årtalet 1635.

Vid parkens norra ända träffa vi Örtofta kyrka vid olika tillfällen grundligt renoverad. Tornet uppfördes 1639 af Henrik Ramel. Ljunggren berättar, att vid den reparation som hofmarskalken Sack lät kyrkan undergå i slutet af 1700-talet, det under koret befintliga grafhvalfvet uppbröts, dess hvälfning borttogs och ersattes med bjälkar och plankor, hvarefter det hela tillmurades. I början af 1860-talet byggdes ett nytt långhus i stället för det gamla. Där finnes dock ännu den Sack'ska grafstenen med följande inskrift: Hofmarskalken och Ridd. af Kgl. Svärdsorden Högvälb. Frih. C. Ph. Sack och dess Friherrinna M. M. Barnekow Hvila under denna Sten. Förenade i lifvet genom ett XLIII Ars lyckligt Äcktenskap. Deras Önskan hafver varit att efter Döden ostörda få njuta detta Hvilorum. Efterkommande uppfylen denna Önskan. Grafven tillslöts sista gången den XI April MDCCCV. — I kyrkan ses äfven en intressant romansk dopfunt från 1200-talet.

Nedre våningen af slottsbyggnaden upptages

Östra fasaden med borggården.

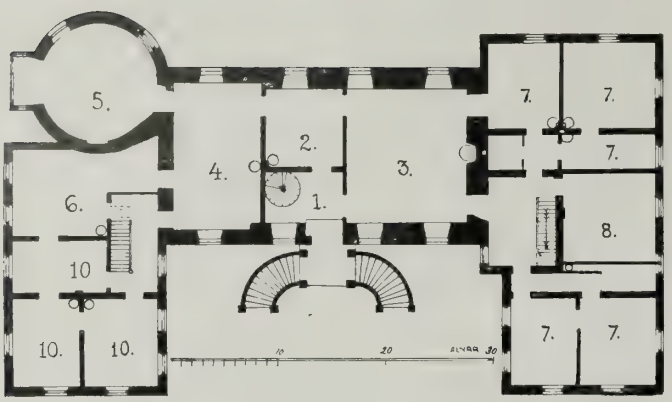

Första våningen i midtelpartiet och andra våningen i flyglarna.

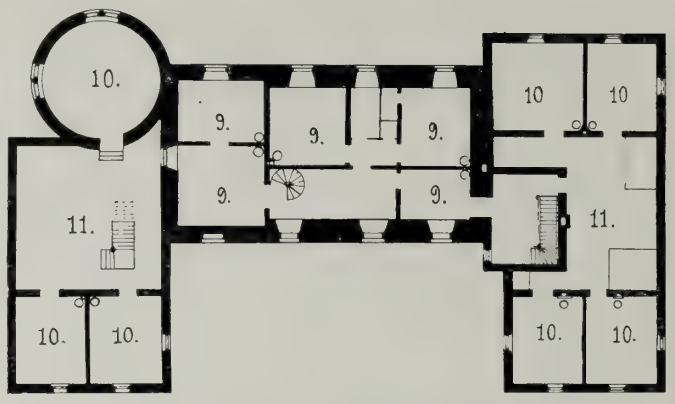

Andra våningen i midtelpartiet och tredje våningen i flyglarna.

1. *Förstuga.* — 2. *Förmak.* — 3. *Matsal.* — 4, 5. *Salonger.* — 6. *Barnens lekrum.* — 7. *Sofrum.* — 8. *Handkammare.* — 9. *Gästrum.* — 10. *Rum.* — 11. *Vind.*

af en del vackert inredda rum med stilfulla gamla möbler, historiska porträtt, moderna målningar och andra konstsaker. I rundtornet ligger en stor elegant salong, möblerad i rokoko och barock. Där se vi bl. a. ett förgylldt väggbord i pompös barockstil, ett litet kabinettskåp i ebenholz med elfenbensinläggningar, en gustaviansk byrå med marmorskifva, en dyrbar venetiansk spegel öfver rokokosoffan, och bland porträttmålningarna lägga vi märke till Magnus Stenbocks konterfej, en kopia efter Ehrenstrahl eller kanske snarare David von Krafft, vidare porträttet af den berömda Margareta Barnekow, född Ascheberg — äfven möjligen efter Krafft — en modern kopia efter ett pastellporträtt af en vacker ung dam från 1770-talet — originalet har jag sett på Hedensberg, och säges det där föreställa en skådespelerska — slutligen *Albert Edelfelts* värdefulla porträtt från 1905 af slottets härskarinna friherrinnan Anna Bennet, född Rosenblad. Af andra taflor förtjäna omnämnas ett par genrebilder af den bekante, i München bosatte målaren friherre *Ture Cederström*. Särskildt bilden »Min nye kollega», som skildrar, huru en gammal högaristokratisk betjänt mottager en i tjänsten nyinträdande, är ej blott af kostlig humor, utan också, särskildt i återgifvandet af interiören, väl målad.

Till den runda salongen sluter sig, som vi redan sett, ett litet karnap eller en täckt balkong, om man så vill kalla det.

Ännu en salong, ljus och glad, dekorerad med möbler i empire, både den tidigare och den senare empirestilen, men äfven med en praktfull rokokobyrå, samt bl. a. med ett af Albert Edelfelt 1905 måladt präktigt porträtt af den äldsta dottern, fröken Stina Brita Bennet, ett porträtt af Teodora Beata Dücker, gift Rosen (från 1728) m. m. göra vi här bekantskap med. Därintill sluter sig matsalen, som har ett ståtligt ekskåp från 1600-talet med snidade rankor å pilastrarne. Här sitta äfven en hel del gamla porträtt af medlemmar ur Örtoftas ägarefamiljer, framför allt ur släkterna Barnekow och Dücker, t. ex. öfverste Kjell Christoffer Barnekow († 1700), landshöfdingen Christian Barnekow, fältmarskalken Carl Gustaf Dücker m. fl. Dessa släktporträtt af Barnekowar och Dückrar föra ånyo våra tankar tillbaka till Örtoftas intressanta historia.

Runda salongen. (Nr 5 å planen.)

Örtofta eller

Yrtofte nämnes första gången 1346 och tillhörde i slutet af 1300-talet och i början af det följande århundradet riddaren *Trued Has*, höfvitsman på Visborg, 1411—1437. Han dog därstädes det sistnämnda året. En större del af Visborgs slott säges han hafva uppbyggt. Sonen *Knut Truidson Has* ärfde gården. Han var riddare och riksråd och användes af konungarna Kristian I och Johan II i många viktiga diplomatiska underhandlingar i de tvistiga unionsfrågorna. På Örtofta var han tidvis bosatt, t. ex. 1458—1462, och det är sannolikt denne man, som lät bygga Örtofta fasta hus. En af hans döttrar med Ingeborg Hack, *Maria*, blef gift med *Tönne Parsberg* och förde efter faderns död (1481) gården till sin man. Liksom svärfadern var äfven Tönne Parsberg en betydande man med säte och stämma i danska riksrådet. Utom Örtofta ägde han Akesholm och det Parsbergska familjegodset Herrestad. Han dog omkring 1515. Gården går fortfarande i arf på kvinnolinjen i tvenne generationer, först till *Gertrud Parsberg*, som gifte sig med riksrådet *Johan Björn*, därefter till dennes dotter *Anna*, hvarigenom gården kom till *Henrik Björn* och sedan till hennes andra man *Christoffer Lindenow*. Den blir då åter en tid framåt ett släktgods. Som ägare finna vi nämligen nu efter den sistnämnde sonen *Johan Lindenow* († 1581), därefter dennes son *Gottfrid Lindenow*. Men i början af 1600-talet (1601?) går godset genom köp till ny ägare. Dess historia sammanfaller nu någon tid med det närliggande Elinges. Vi finna alltså *Eske Bille*, den rike *Eske Brock*, den siste af sin ätt, hans svärson *Tyge Brahe* samt *Frans Lykke*, samtliga ägare af Ellinge, i tur och ordning innehafva äfven Örtofta. Frans Lykke, som säges ägt tolf ägendomar i Skåne och Danmark, sålde Elinge till Metta Barnekow, Örtofta 1632 till landsdomaren *Henrik Ramel* till Beckaskog. Lindenowarna hade på gården varit bosatta, och håller jag troligt, att husets tillbyggnad och första modernisering skedde genom dem. Den ansedde Henrik Ramel intresserade sig väl äfven för godset, byggde kyrktorn och ladugårdshus, men var där ej bosatt. Han dog 1653.

Under den danska tiden hade Örtofta »birkeret», d. v. s. bildade ett eget jurisdiktionsområde, det enda adliga i Skåne. De öfriga birken voro andliga. Birkeinnehafvaren hade full domsrätt öfver sina underlydande samt rätt till alla ådömda böter. Birken var fri från kunglig skatt. Atskilliga utgifter följde dock med rättigheten: aflöning åt birkefogde, uppsättande och underhållande af birkehus(tingshus), galge m. m. När Fredrik I 1427 gaf adeln hals- och handrätt och rätt till 40 marks böter, upphörde birkerätten att betraktas som någon vidare förmån samt råkade i glömska. Den upplifvades dock af Eske Bille 1603. En vång vid gården kallas ännu »Galgevången».

Salong med empiremöbler. N[illegible]

Med Henrik Ramels dotter *Elsa*, som blef gift med vicepresidenten *Christian Barnekow* på Widtsköfle, kommer Örtofta till släkten Barnekow, den tredje släkt i ordningen, som någon längre tid innehaft godset. Efter sin första frus död ingick presidenten nytt gifte med Brita Skeel år 1660. Hon öfverlefde sin man, som dog 1666, och förvaltade under sonen Kjell Christoffers minderårighet de ägendomar, som skulle tillfalla denne. Kriget 1676—79 drog härjande öfver Örtofta liksom öfver så många andra skånska adelsgårdar, äfven om det icke förvandlades till en ruin. Här och i den närmaste omgifningen hade Karl XI sitt läger före slaget vid Lund.

Öfverste *Kjell Christoffer Barnekow* var gift med den ryktbara Margareta von Ascheberg, Rutger von Aschebergs dotter. Efter hans död

1700 satt grefvinnan som ägare till en mängd gårdar i Skåne. Redan 1724 upprättades ett arfskiftesdokument, då flera af ägendomarna fördelades bland barnen. Örtofta tillföll bröderna *Rutger* och *Christian Barnekow,* men den förre sålde snart nog sin andel till den senare, som 1727 är ensam ägare af gården. Christian Barnekow blef friherre, generallöjtnant och landshöfding i Kristianstad. Han residerade dock ej på Örtofta, i hvars byggnadshistoria han ej desto mindre spelar en roll. Hans hufvudgård var Widtsköfle. Han var gift med en dotter till Magnus Stenbock, Eva Charlotta, och efterlämnade vid sin död tre söner och fem döttrar. Genom den äldsta dottern *Margareta Magdalenas* gifte med hofmarskalken *Carl Philip Sack* gick Örtofta till denne. Hofmarskalken, som dessutom ägde Bergshammar i Södermanland, förbättrade och förskönade ägendomen icke obetydligt. På hans tid omfattade den $5^1/_3$ mtl insockne och $18^1/_2$ mtl utsockne. Han dog 1797, men hans grefvinna innehade ägendomen odelad till sin död 1805.

Matsalen. (Nr 3 å planen.)

Ryttmästaren grefve *Jan Henrik Dücker,* som var gift med de föregåendes dotter *Eva Catharina,* fick med henne $^1/_6$ af godset, men utlöste 1809 medarfvingarna. Han hade redan under svärmoderns lifstid arrenderat Örtofta, där han 1803 uppfört en stenflygel m. m. Hans död inträffade 1819, hvarefter änkegrefvinnan Sack ägde gården till sin död 1826. Sonen grefve *Carl Fredrik Dücker* blef därefter, efter att hafva utlöst sina syskons $^2/_3$, ägare af Örtofta. Under hans tid blef godset enskiftadt. Så går det efter grefve Carl Dückers död 1854 till sonen grefve *Henrik Dücker,* som dock — sedan han utlöst sin syster — ägde $^2/_3$ af detsamma, medan den återstående tredjedelen var hans broder grefve Fritz Dückers arfvedel. Det var grefve Henrik Dücker, som 1857—1861 med användande af det gamla stenhuset lät bygga det nuvarande Örtofta slott. När han 1892 afled, utslocknade med honom den Dückerska ätten på manssidan. Genom testamentarisk disposition tillföll då hufvudgården af godset jämte Slättängs gård sedermera ryttmästaren friherre *Jakob Bennet,* som är den nuvarande ägaren af Örtofta. Han är son af öfverstelöjtnanten friherre Vilhelm Bennet och Sofia Charlotta Folcker samt sedan 1894 gift med Anna Rosenblad, dotter af öfverkammarherren, generalmajoren m. m. Carl Rosenblad och hans maka i första giftet friherrinnan Sigrid Banér.

Örtofta säteri utgör nu mer c:a 5 mtl, med en areal af c:a 1,400 tunnland och ett taxeringsvärde af 750,600 kronor. Däri ingår utgården Slättäng med en areal af 430 tunl. och ett taxeringsvärde af 236,800 kronor samt i Lilla Harrie socken n:o 5 Renstorp, utgörande $^1/_6$ mtl och taxeradt till 34,300 kronor.

BJÖRNSTORP

GÖDELÖFS SOCKEN, TORNA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Björnstorps gods ligger i Gödelöfs, Bonderups och Weberöds socknar, sydost om Lund, i den af Romeleåsen genomdragna urgamla kulturbygden. Bergåsen, som sträcker sig i nordvästlig riktning med en ganska bred rygg, här och där afbruten af kullar, når sin högsta punkt (175,4 m.) just i Gödelöfs socken på gränsen till Veberöds socken. Det är den berömda Romele klint, högst upp kal och brant, som bildar denna. Nedanför klinten träffa vi Björnstorps gård. Hela godset omfattar, som nämnts, ej blott Gödelöf, utan äfven delar af angränsandesocknar. Norr om gården utbreder sig en på 1760-talet anlagd park, öster därom åter en stor barrskogsplantering å »klintens» sluttningar. Den är en skogspark af stor skönhet och genomkorsas af breda slingrande vägar, som föra oss fram till härliga utsiktpunkter.

Kammarherren Friherre Axel T G. Gyllenkrok.

Friherrinnan Anna Gyllenkrok född Reenstierna.

Trädgården norr om herrgårdsbyggnaden omfattas af alléer, som sluta i en halfcirkel. Planen upptages af gräsmattor och blomsterplanteringar, och rakt norr ut för från planen en allé, omgifven af parkplantering å ömse sidor. Just i början af denna allé står ett monument: en obelisk af röd sandsten på en jordkulle. En inskription på obeliskens postament upplyser oss om meningen med densamma: *År MDCCLXIII anlades denna trädgård af Kammarherren Friherre Ad. Barnekow. Denna sten är uprest af A. T. G. och C. C. M. År MDCCXCVIII.* Initialerna syfta på majoren friherre Axel Ture Gyllenkrok och hans maka grefvinnan Christina Charlotta Mörner, hvilka, såsom innehafvare af Björnstorp, med stenen ville hedra en af dess forna ägare. Äfven de vackra alléer, som föra upp till gården, anlades af friherre Barnekow, hvilken därjämte vid själfva gårdsplanen byggde två en våning höga paviljonger af korsvirke. Af dessa är den västra nu försvunnen, den östra om-

Slottet från sydväst, gårdssidan.

byggd. Och hufvudbyggnaden se vi ej heller i det skick den uppfördes af den i den skånska godshistorien så välbekanta grefvinnan Christina Piper omkring år 1730. Den byggdes som ett enkelt, fast rätt stort tilltaget stenhus i två våningar, med å hvardera långsidan en trekantig frontespis öfver det af två lisener eller murpilastrar omgifna midtpartiet samt med ett tidstypiskt brutet tak med vindskupor. Då grefvinnan 1725 fick laga fasta på egendomen funnos nämligen inga ståndsmässiga boningshus. Endast bondgårdar lågo på sätesgårdens nuvarande plats.

Nu mer har gården ett ståtligare utseende. År 1868 lät nämligen dåvarande innehafvaren friherre Johan Fredrik Gyllenkrok bekosta en grundligare restaurering.

Byggnadens östra parti förhöjdes med en

Slottet från norr, parksidan.

halfvåning och fick ett tvärs öfver löpande brant tälttak. Såväl åt gården som åt trädgårdssidan uppdrogs därjämte en hög takkupa. Midtpartiets tak förhöjdes likaledes, och äfven den västra delen fick ett högt brant tak med fall åt tre sidor. Hela taket består alltså af en effektfull gruppering af olika delar och gör med sina stora tegeltäckta ytor en förträfflig kontrast mot byggnadens lugna hvitputsade fasader. Under det ofvannämnda tvärpartiets tak är en rundbågsfris dragen. Ofvanför midtpartiet är en rund fronton med ett urverk. Fönstren ha icke någon särskild omramning. Af de två Barnekowska paviljongerna blef den västra nedrifven för att lämna en friare utsikt öfver slätten, den östra ombyggdes i grundmur och fick högt tak och ett par tvåvåniga med tälttak försedda sidopartier. Denna flygel förenades därjämte med hufvudbyggnaden genom en envånig svängd sammanbindningsbyggnad, i hvars midt lades en portbyggnad med brant tak och lanternin. Den förra enkelheten har alltså blifvit utbytt mot en mycket måleriskt verkningsfull anordning.

På Björnstorp förvaras en mängd värdefulla konstsaker. Hvad som genast slår en konstälskare är samlingens mångsidighet. Det är ej blott taflor och porträtt som här intressera, utan i lika hög grad konstmöbler, väfda tapeter m. m. af sällsynt kvalitet.

I stora salongen i öfre våningen äro väggarna täckta med berömda väfda tapeter. Denna praktfulla svit har bibehållit sina färger så klara och friska som om den vore väfd i går. Såväl tapeterna själfva som deras kompositioner måste återgå till verkligt konstförfarna mästare. Vi veta ju, att äfven de mest berömda konstnärer gjorde kartonger till väfda tapeter. De här befintliga tapeterna, som äro väfda i Bryssel i slutet af 1600-talet, äro icke några egentliga s. k. »skogstapeter», utan framställa sjö- och hamnstycken. I förgrunden skjuter dock alltid upp ett träd, som öfverst breder ut sin lummiga krona, en tillflykt för de fåglar, som här i rik mån uppenbara sig. Dessa förgrundsträds uppgift är emellertid icke minst den att ge perspektiv och djup åt bilden. I förgrunden se vi äfven sjöfågel, fiskar, snäckor, hvilka såväl som bårdkompositionen å mörkröd grund genom sina musslor m. m. vilja hänsyfta på hafvets värld. Om det ligger någon topografisk verklighet till grund för dessa hamn- och kustpartier, är däremot ej så lätt att säga. Sviten har tillhört grefvinnan Piper och skänktes till hennes dotterdotter Eva Charlotta Bielke, då denna erhöll Hesselbyholms fideikommiss, hvilket senare utbyttes mot Björnstorp.

I hennes ägo var äfven fordom den ytterst dyrbara Boulle-sekretären, som står i salongen. Bord, sekretärer, byråar etc. i s. k. »style de Boulle» (efter uppfinnaren André Charles Boulle)

Björnstorp från öster.

utfördes i Frankrike alltifrån slutet af 1600-talet och under större delen af 1700-talet samt utmärkte sig, som bekant, för sina rika ornamentmönster i inläggningar af brons, mässing, pärlemor, sköldpadd, svart snäckskal, svart lack etc. De utsågade brons- eller mässingsmönstren äro en alltid återkommande beståndsdel. Här se vi bronsornament mot svart botten. En pendantsekretär med svarta ornament mot bronsgrund har funnits på Kristinehof.

Salongen erbjuder äfven i andra hänseenden en vacker och stilfull anblick genom sin gustavianska möbel, sina förgyllda marmorbord med dyrbar keramik etc., ett litet ebenholzskåp m. m. Af taflor har här endast ett par pastellporträtt i ovala ramar fått plats, moderna kopior efter äldre original. Men de väfda tapeterna äro väl en mer än värdefull ersättning. Till sist få vi ej glömma den vackra Mariebergskakelugnen från 1700-talets slut.

Till höger om salongen ligger matsalen, till vänster det s. k. divansrummet samt hörnsalongen. I matsalen äro uppsatta en hel del intressanta porträtt. Där upptages en stor del af norra långväggen af en replik af *Ehrenstrahls* berömda tafla »Karl XI i slaget vid Lund» på Gripsholm. Den är en egenhändig kopia och alltså ej signerad. På baksidan står på en lapp

Friherre Axel Gustaf Gyllenkrok. 1783—1865.
Oljemålning af C. F. von Breda 1809.

antecknadt »Ehrenstrahl», en anteckning, hvars riktighet knappast kan ifrågasättas.

På motsatta väggen hänga ett par stora kon-

Parti af stora salongen med väfda tapeter och Boulle-sekretären.

Parti af stora salongen med väfda tapeter, kabinettsskåp af ebenholz och Mariebergskakelugn.

terfej, som i de Gyllenkrokska släktporträttens rad väl böra intaga främsta platsen, nämligen porträtten af ättens mest lysande representant, den bepröfvade karolinen generalen friherre Axel Gyllenkrok, samt hans maka Maria Hegardt, stiftarinnan af det Gyllenkrokska fideikommisset Svenstorp och det Stjernbladska Stora Markie. Generalen uppträder, som i tidens stoltserande konterfej var vanligt, i brösthamesk, blå mantel, allongeperuk och håller i högra handen kommandostafven. Den mycket duktigt gjorda, i färgen väl sammanhållna målningen är signerad *G. Schröder, Pinx. 1727.* Mästaren är Fredrik I:s hofmålare Georg Engelhardt Schröder, som i sina första bilder efter återkomsten från Italien och tillträdet af hofmålarebefattningen (1724) nog visar sig på styfva linan, men rätt fort sackar utför, banaliseras och förråas. Generalskans porträtt — hon är klädd i ljusgrått siden och röd mantel — är enligt dr Axel Gauffin en gammal kopia af det af Schröder utförda signerade originalet på Markie Hage. Taflan har en betydligt ljusare ton än generalens porträtt.

I närheten kunna vi beundra ett mycket bredt och kraftigt måladt porträtt af riksrådet grefve Ture Gabriel Bielke. Han var en tid minister i Wien. Är det månne därför han uppträder i en ungerskt verkande dräkt med pälsmössa och skinnbrämad grön kappa öfver harnesket? Porträttet anges vara måladt 1768 af *Olof Arenius* och utmärker sig för sin mustiga, af tidens inverkan en smula fördunklade färg och sin uttrycksfulla hållning. *Johan Henrik Scheffel*

Boulle-sekretären i salongen.

Generalen Friherre Axel Gyllenkrok.
Oljemålning af G. Schröder 1727.

Generalskan Maria Gyllenkrok född Hegardt.
Oljemålning efter G. Schröder.

tillskrifves — och nog med rätta — en bröstbild af generalen friherre Arvid Nikolaus von Höpken. Af högre konstnärlig valör är bilden af friherre Axel Gustaf Gyllenkrok († 1865) i hans yngre år, klädd i husaruniform, en bild, som bär signaturen *C. F. von Breda pinx. 1809.* Taflan hör dock, som man kan förstå af det sena årtalet, ej till Bredas förnämligaste skapelser.

På Björnstorp göra vi vidare bekantskap med en skånsk 1700-talsmålare, som synes bildat sig efter dansken Juel, nämligen *Johan Gustaf Wästrom.* Icke mindre än fem porträtt återgå till denne föga kände konstnär. Af dessa är ett bakpå duken försedt med en gammal anteckning, att det utförts af denne. Det är ett ungdomsporträtt af friherrinnan Christina Charlotta Gyllenkrok, född grefvinna Mörner, ett porträtt, som jämte det motsvarande af mannen träffas i hvardagssalongen. Att med dessa stillistiskt öfverensstämma ett par andra därstädes befintliga Gyllenkrokska porträtt, har redan dr Axel Gauffin funnit.* Däremot synes han ej observerat, att det i matsalen varande porträttet af kaptenen, friherre Anders Johan Gyllenkrok († 1820) till alla delar liknar de nyssnämnda, i teckning, färg, arrangering, så att det ej kan bli tal om annat än de höra tillsammans och måste vara målade af samme konstnär. Hans teckning är försiktig, men ingalunda osäker, färgen rätt tunn med gula toner i karnationen, bakgrunden gråbrun samt upplöst i en ljusare ton närmast figuren, uppfattningen torr och nykter.

Tillägga vi slutligen, att ett mindre pastellporträtt af friherre Ad. Barnekow, samt en hel del andra Gyllenkrokska släktporträtt, t. ex. ett barn-

Parti af divansrummet.

* Nationalmuseets årsredogörelse för 1909 (Meddelanden från Nationalmuseum N:o 34).

Grefvinnan Christina Piper född Törnflycht.

Kungl. Rådet Grefve Carl Piper.

porträtt af friherre Axel Bror Gyllenkrok, signeradt: *Hagelberg, pinx. 1815*, ett stort efter litografi måladt porträtt af friherre Thure Gabriel Gyllenkrok, utfördt af *Emma Ekvall*, som äfven har målat ett par damporträtt, kopior efter äldre original, f. n. ha sin plats i matsalen, torde vi med godt samvete kunna vända oss åt andra håll i den vackra våningen.

I divansrummet mötas våra blickar af ett par stora konterfej, framställande kungliga rådet grefve Carl Piper och hans grefvinna Christina Törnflycht, hvilken, som vi känna, gifvit upphof till det nuvarande Björnstorp. Kungliga rådets porträtt går tillbaka till *Ehrenstrahl*, men är ej original, utan en gammal kopia från 1700-talets början. På baksidan af grefvinnans porträtt står antecknadt att det skulle vara måladt af *D. Kock*. Detta namn borde lika väl kunna sättas i förbindelse med kungliga rådets. Grefvinnans porträtt eller åtminstone dess original går tillbaka till *David von Krafft*, om nu också den nämnde David Kock skulle utfört det exemplar vi se framför oss, hvilket dock ej är så alldeles säkert.

Hvardagssalongen.

Men divansrummet smyckas ej endast af porträtt. Här träffa vi t. ex. en karaktäristisk bild af holländaren *Nicolas Berchem*, återgifvande ett italienskt motiv, ett vattningsställe med antika ruiner, herdar och boskap. Äfven beundra vi den stora grönblåa

skogstapeten från 1600-talet och af flandriskt ursprung. Slutligen få vi ej glömma nämna, att den stora spiseln af kolmårdsmarmor är ett minne från Christina Pipers dagar. Den bär initialerna C. P. och årtalet 1752.

Hörnrummet eller hvardagssalongen upptages af en med grönt siden klädd gustaviansk möbel, af gustavianska byråar och sekretärer af högt värde, af ett stort rundt empire-bord med i lejontassar utlöpande fötter m. m.

Öfver en vacker gustaviansk sekretär hänger ett stort porträtt, knäbild af friherrinnan Christina Charlotta Gyllenkrok, född Mörner, hvilket säkert ger en mycket lycklig bild af den vittra och spirituella damen och utan tvifvel bör anses som en af sin mästares bästa skapelser. Denne är nämligen den mycket ojämne Per Krafft d. y. Taflan är signerad *P. Krafft Stockholm 1806* samt bär för öfrigt följande talande inskription, som nog också vittnar om, att målaren lagt sig synnerlig vinning om sitt verk: *Åt henne, som gynnar och lifvar konsterna egnat.* Det är onekligen ej så litet tidsstämning i denna ståtliga bild från det gryende 1800-talet.

Om de Wäströmska porträtten ha vi ofvan talat. De här varande föreställa nyssnämnda dam och hennes make majoren friherre Axel Ture Gyllenkrok samt dennes föräldrar hofmarskalken friherre Fredrik Gustaf Gyllenkrok och friherrinnan Eva Charlotta Gyllenkrok, född grefvinna Bielke. På baksidan af friherrinnan Christina Charlottas porträtt står antecknadt, att hon är *afmålad i sitt 29 år utaf Weström 1788.* Men från en och samma hand måste, som sagdt, äfven de öfriga stamma.

Till *Martin Mijtens d. ä.* har sedan gammalt förts ett par barnporträtt i äkta barockstil. Attributionen är antagligen riktig. De framställa ett par syskon Bielke, nämligen den ofvannämnda grefvinnan Eva Charlotta Bielke och hennes bror grefve Nils Adam. Den senare se vi som halfnaken liten byting på en förnäm bädd med röda sammetskuddar och draperier. Systern är åtskilligt äldre. Hon sitter bredvid en blomsterkorg och är iförd hvit klänning och blå mantel, men den röda sammetsbädden och draperierna äro desamma som i broderns bild.

Olof Södermark representeras af en liten fin och sirlig målning, som framställer hofmarskalken Malcolm Reenstierna. Den bär signaturen: *O. S. 1856.* Men det är ej endast porträtt, som smycka rummets väggar. Här uppenbara sig två förträffliga bilder

Parti af hvardagssalongen.

Gustaviansk sekretär i hvardagssalongen. Därovan porträtt af *Friherrinnan Christina Charlotta Gyllenkrok född Mörner.* Oljemålning af P. Krafft d. y. 1806.

af *Per Hillestrom d. ä.*, nämligen »Tvätterskan» och »Kvinna, skurande kopparkärl». Ur *Dirk Hals'* krets är den för sin tid och sin skola karaktäristiska taflan med ett sällskap glada herrar och damer. Så väl i detta rum som i friherrinnan Gyllenkroks skrifrum finna vi slutligen Mariebergskakelugnar. I det senare rummet hänger ett intressant självporträtt af *Hjalmar Mörner*, en färglagd teckning, återgifvande honom som ung gosse, och ett mycket lifligt uppfattadt porträtt.

Men återvända vi så samma väg vi kommit genom salongen till öfre vestibulen, möter oss äfven där åtskilligt af stort intresse. Den kinesiska soppterrinen, som står på skåpet med det kinesiska lackverket, är en sällsynt praktpjäs.

Här finner man äfven ett par nederländska taflor af värde, ja, den ena har ett stort sällsynthetsvärde, nämligen det stora stillebenet, framställande en uppslagen bok, döda fåglar, grönsaker m. m., signeradt af holländaren *Petrus Schotanus*. Målningen är hållen i dystert brunaktiga toner. Denne Schotanus är en ganska obekant herre. Den andra taflan återger en holländsk kermess med drickande och dansande bondfolk och har antagligen flamländaren *David Vinckboons* († 1629) till upphofsman.

Samlingens nederländare äro dock fler än de nu nämnda. I barons skrifrum i nedre våningen hänga två pendanttaflor, som framställa, den ena en nederländsk by med fårklippning och dans, den andra ett vadställe. De äro signerade *A. v. Bredael.* Namnet visar oss hän på en bekant flamländsk målarsläkt, af hvilken denne Alexander van Bredael var en af medlemmarna.

Gustaviansk byrå i hvardagssalongen.

Barons skrifrum på nedra botten.

Hans far Peter van Bredael är mer känd och uppskattad. Alexander, som dog 1720, var elev af sin far och målade liksom denne under påverkan af Wouwerman, Berchem och andra holländare marknads- och landskapsbilder,stundom med om Italien erinrande motiv.

Äfven drager här en hel rad konterfej, till en del af verkligt konstnärlig halt, uppmärksamheten till sig. *Ehrenstrahl* representeras af ett för honom mycket typiskt porträtt af drottning Ulrika Eleonora d. ä., en bröstbild inom målad oval. En del Gyllenkrokska släktporträtt, äfven från 1800-talet, t. ex. det *S. C. Bennet 1839* signerade porträttet af friherre Johan Fredrik Gyllenkrok, har äfven här sin plats. Uteslutande på grund af sitt konstvärde uppträder bland dem *Lorenz Pasch d. y:s* båda konterfej af bankosekreteraren Erik Schröder och hans hustru Martina Christina Printzensköld. I synnerhet det senare är af en utomordentlig delikatess, lätt och graciöst måladt. Det är af ett rätt tidigt datum. Signaturen lyder: *Pasch jun. pinx. 1769.* Den äkta hälftens något mindre spirituella porträtt är signeradt: *L. Pasch 1787,* men är, också det, en gedigen prestation. Paschs bilder närmast efter återkomsten till fäderneslandet (1766) äro ofta målade med en sådan elegans och brio, att de närma sig en Alexander Roslins. Till dem hör det nyssnämnda damporträttet.

Dessa antydningar torde kanske vara tillräckliga för att ge föreställning om halten af konstsamlingarna på Björnstorp. De äro, som redan framhållits, af en rätt mångsidig art, i det här ej blott målarkonsten, utan äfven den äldre konstslöjden och konstväfnaden äro på ett synnerligen förnämt och gediget sätt representerade. En del af dessa samlingar har eller kommer att erhålla fideikommissnatur. —

Björnstorps äldre historia är icke fullt utredd. Det uppges, att det tidigast skulle hört under Häckeberga. Dock säges det, att år 1587 Björnstorp ägdes af en *Michel Pedersen,* samt att han fått godset af konungen. På 1660-talet äges det af fru *Metta Rosencrantz,* som under denna tid förvärfvade en mängd egendomar i Skåne. Hon var ägarinna äfven till Häckeberga och en del andra gårdar i trakten. Ja, äfven vid Svenstorp finna vi henne. Förbindelsen mellan Björnstorp och Svenstorp kunna vi alltså föra tillbaka ända till dessa tider. Fru Metta dog 1683 och hennes

Kinesiskt skåp, lackarbete.

gods ärfdes af hennes dotter *Metta Sofia Krabbe,* gift med etatsrådet *Johan Monrad.* Affärerna råkade emellertid i den största oordning. Flera fordringsbevis i det Monradska boet hamnade slutligen hos grefvinnan *Christina Piper* på Krageholm. Långvariga processer med de Monradska arfvingarna fröknarna Bruin uppstodo. Men slutet blef, att grefvinnan stannade i besittning bl. a. af Björnstorp, å hvilket hon 1725 fick laga fasta. Det var kort därefter som Björnstorps sätesgård bildades och det nuvarande boningshuset uppstod. Grefvinnan Piper afled 1752.

Enligt testamente tillföllo Björnstorp, Assartorp och Ugglarp hennes dotter *Hedvig Maria Sture,* som 1754 sålde godsen till sedermera hofmarskalken friherre *Fredrik Gyllenkrok* på Svenstorp. Denne afyttrade dock redan 1761 Björnstorp och Ugglarp till kammarjunkaren friherre *Adolf Fredrik Barnekow,* som för sin nya egendom fattade ett lifligt intresse och, som vi redan varit i tillfälle att omtala, gjorde allt för att förskröna densamma. Men kostnaderna öfverstego utgifterna, och Barnekow måste sälja gården till dess forne ägare friherre Gyllenkrok, som eget nog senare kom att sälja och återköpa Björnstorp två gånger innan det för beständigt stannade i den Gyllenkrokska släkten. Den andra parten vid den sista transaktionen var hofjunkaren Per Silfversköld. Det var vid återköpet från denne som Björnstorp blef fideikommiss, i det att vid försäljningen af ett annat af hofmarskalkens gods, Hesselbyholm i Södermanland, dess fideikommissnatur öfverflyttades på Björnstorp. Hesselbyholm var ett af grefvinnan Piper stiftadt fideikommiss för hennes dotterdotter grefvinnan Eva Charlotta Bielke, gift med friherre Fredrik Gyllenkrok.

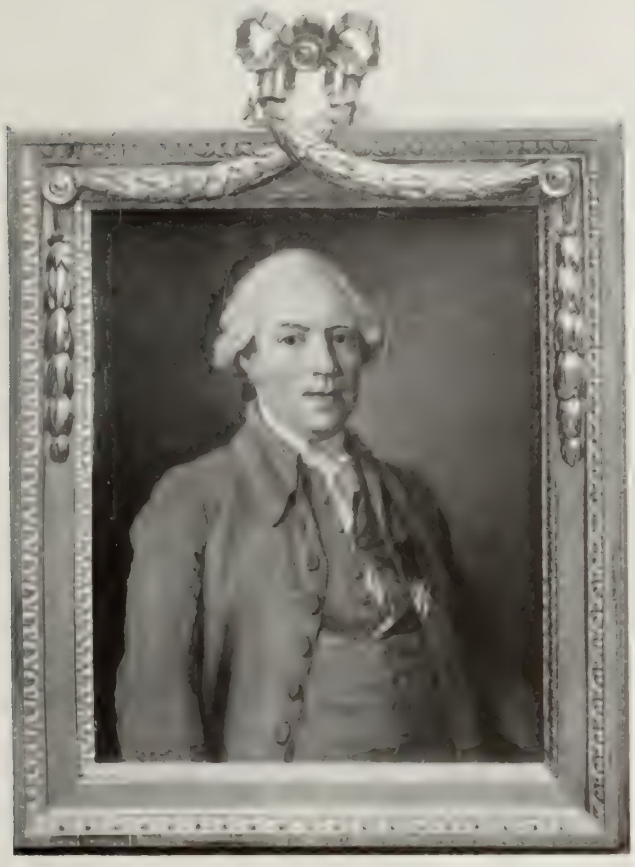

Bankosekreteraren Erik Schröder.
Oljemålning af L. Pasch d. y. 1787.

Martina Christina Schröder född Printzensköld.
Oljemålning af L. Pasch d. y. 1769.

Hon dog 1794, och Björnstorps fideikommiss öfvergick till hennes äldste son friherre *Axel Ture Gyllenkrok,* hvars maka var den i det föregående ofta nämnda grefvinnan Christina Charlotta Mörner. Slägtfideikommisset Svenstorp tillträdde han först 1795 vid fadrens död. Efter friherre Axel Tures död (1805) blef sedermera öfverstekammarjunkaren m. m. friherre *Axel Gustaf Gyllenkrok* innehafvare af båda fideikommissen. Denne var gift med friherrinnan Malin Fock och afled 1862. Hans minne lefver ännu i donationer och filantropiska stiftelser. Han var en varm vän af naturvetenskaperna och sammanbragte be-

tydande zoologiska samlingar, hvilka han skänkte till Lunds universitet. Äfven bekostade han flera naturforskares resor. Bland hans välgörande stiftelser bör främst nämnas Råby räddningsinstitut.

Fideikommissarie blef sedan sonen friherre *Johan Fredrik Gyllenkrok,* hvilken afled redan 1872. Därefter gick fideikommissrätten öfver till en yngre gren. Majoren friherre Axel Tures andre son var friherre Fredrik Elof, hvars söner friherre *Carl Axel Bror* († 1879) och kabinettskammarherren friherre *Fredrik Gustaf* († 1894) i tur och ordning blefvo fideikommissarier. Med den sistnämnde utgick på svärdssidan äfven den andra linjen, och en tredje gren, descendenterna af Axel Tures tredje son friherre Ture Gabriel, inträdde nu i fideikommissrätten, ehuru arfsfrågan icke utan processer löstes. Enligt Kungl. Maj:ts dom 1895 gick Björnstorp med förbigående af friherre Fredrik Gustafs dotter Eva Kristina, gift med kommendören friherre Carl Axel Barnekow, till hufvudmannen för ätten friherre *Axel Ture Gustaf Gyllenkrok,* sonson till ofvannämnde friherre Ture Gabriel, hvaremot Svenstorp tillföll hans farbror friherre Ture Gustaf Elof. Efter dennes död (1898) tillföll äfven Svenstorp, likaledes enligt Kungl. Maj:ts dom, kammarherren friherre Axel Ture Gustaf Gyllenkrok. Sedan 1875 är han gift med Anna Reenstierna, dotter af hofmarskalken L. J. M. Reenstierna och hans maka, född Lindström.

Björnstorps gods, å hvilket friherre Gyllenkrok nedlagdt stora förbättringar med goda resultat, utgör 23⅔ mantal med en areal af 5,700 tunnland, hvaraf cirka 900 tunnland skog och 145 tunnland äng samt betesmarker.

Förutom hufvudgården med 300 tunnland åker utgöres egendomen af Ettarps och Södra Ugglarps arrendegårdar med 450 och 312 tunnland åker samt 47 arrendehemman med åkerareal från 40 till 90 tunnland.

Björnstorps gods är taxeradt till 1,260,860 kronor.

Monumentet i parken (se sid. 161).

HVIDERUP

GARDSTÅNGA SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Till de i närheten af Lund belägna skånska herresätena hör äfven det gamla Ramelska godset Hviderup eller Hvidarp. Ända sedan 1635 befinner det sig i den nämnda släktens ägo, dock utan att äga fideikommissnatur. Få svenska släktgods kunna visa upp en sådan oafbruten tradition. Ja, kanske knappast något annat!

Hviderup är beläget vid Kjeflingeån eller Löddeån, som den äfven kallas, på den bördiga böljande slätten mellan Eslöf och Lund. Närmast omges det af trädgårdar och en ståtlig park, och här, som vid så många andra herresäten i provinsen, sluta sig speglande kanaler kring gården. Denna består af en hufvudbyggnad med tvenne framspringande flyglar. Borggården är öppen åt norr. En bred stenbro för öfver kanalen. Slottsbyggnadens nuvarande utseende stammar dels från 1700-talets midt, dels från 1800-talets början. En föreställning om dess ursprungliga karaktär får man dock af Burmans teckning från 1680-talet. Den framträder där som ett tämligen långt, två våningar högt hus med snirklade gafvelrösten i öster och väster. Vid norra fasaden ligger ett fyra våningar högt trapptorn. Vi se äfven en västlig flygel, en våning hög med jordvåning och snirkladt gafvelröste. Nära vinkeln med hufvudbyggnaden framskjuter en gafvelkrönt utbyggnad med en trappuppgång. Denna flygel motsvaras å östra sidan af en enkel korsverksbyggnad. I norr begränsas gården af en mur. Det är väl rätt sannolikt, att en östlig flygel af samma karaktär som den västra varit afsedd. Tiden för byggnadernas uppförande är 1617—1623, och den slottstyp, som här kom till användning och genom en dylik östlig flygel skulle fått sin fullständiga afrundning, var en utvecklad renässanstyp, med holländska stildrag, en typ, som alltifrån slutet af 1500-talet framträdt i Danmark och Skåne. Inom de skånska landamärena fick den så förnämliga representanter som — utom Hviderup — Söfdeborg, Sandby, Rosendal, Trolle-Ljungby, Tunbyholm, Mölleröd och — ehuru utan flyglar Svenstorp, den skånska renässansens pärla bland bevarade profana byggnadsverk. Och äfven äldre byggnader, som det imponerande Skarhult, tillbyggdes och förändrades i öfverensstämmelse med densamma.

Grefvinnan Charlotte Ramel född Wachtmeister.

Hvidarps slott torde därför en gång framträdt i oputsadt tegel, mot hvilket lister och snirkelband i sandsten bildat en verkningsfull kontrast. De öfver ingången uppsatta Braheska och

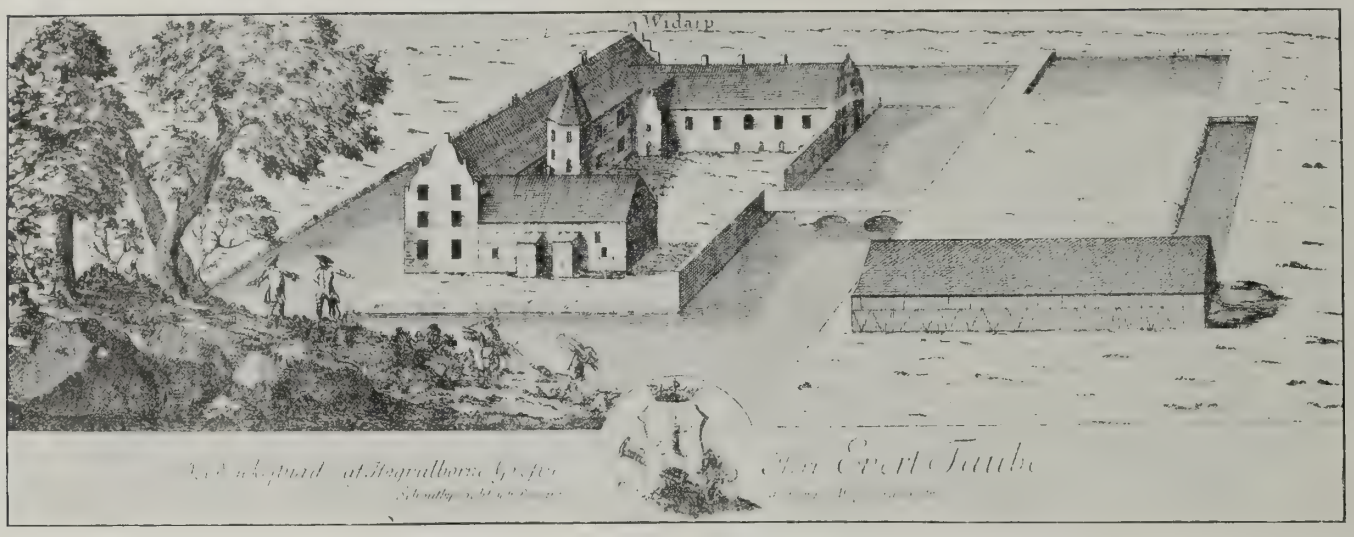

Hviderup omkring 1680. Enligt Burman-Fischer.

Sehestedtska vapensköldarna och den i järnklammer anbragta inskriptionen å hufvudfasaden: *A. B. S. S. M. 1617* (Anna Brahe Salig Sten Maltesens) samt samma initialer jämte årtalet 1623 å västra flygelns gafvel syfta på byggnadsåren och uppbyggarinnan, den märkliga fru *Anna Brahe,* änka efter den 1611 i Kalmar aflidne riksmarsken *Sten Maltesen Sehestedt.*

I våra dagar höjer sig hufvudbyggnaden i tre våningar och har ett tämligen lågt tak. Två breda lisener omrama ett midtparti af tre fönsters bredd, krönt af en låg fronton med två urnor å ömse sidor om ett urverk. Närmast öfver lisenerna följer en fris med ett tandsnitt. Frontonen bär följande upplysande inskription: *Öfra våningen af Otto Ramel och Vivica Ulrica Sture år 1805.* Men redan 1752 hade huset förändrats, och tornet nedrifvits af Hans Ramel. På denna förändring syftar den å en på midtpartiet inmurad sten inhuggna inskriften: *För-*

Hviderup från norr.

Slottet från allén.

nyad af H. R. och A. B. L. Anno 1752. Då försvunno de branta gaflarna, som på tidens människor naturligtvis gjorde ett mycket ålderdomligt intryck. Redan 1741 hade dessutom den västra flygeln ombyggts och moderniserats. Därom minner inskriften å en sten öfver ingången till densamma: *Upbygd af M. R. och G. E. L.* (Malte Ramel och Gertrud Elisabeth Liewen) *åhr 1741.* År 1758 nedrefs det östra korsverkshuset, och en med den västra flygeln öfverensstämmande uppfördes i stället. Äfven denna nybyggnad har hugfästs i en öfver dörren anbragt inskription: *Upbygd af H. R. och A. B. L.* (Hans Ramel och Amalia Beata Lewenhaupt)

Hviderup från nordväst. Västra flygelns gafvel med inskrift.

åhr 1758. De tämligen smala flyglarna ha båda en våning ofvan en jordvåning. Till deras ingångar, med sina gamla intressanta dörrar i rokoko, föra fria murade dubbeltrappor med järnräcken. Takgesimserna bestå af flere kraftigt profilerade lister. De många ankarjärnen bryta lifligt de putsade ytorna, som nu mer å samtliga byggnader ha en ljusröd färgton.

Ej minst sommartiden gör slottsbyggnaden, omgifven af den rika lummiga grönskan och de vackra väl hållna kanalerna, en ståtlig, imponerande verkan. Det är 1700-talets byggnadsstilar, som nu helt och hållet prägla densamma.

Å ömse sidor om den stora uppkörsallén ligga ladugårdarna, till gården hörande boningshus, kökträdgårdar och annat. Stall och ladugårdar träffa vi väster om alléen, som för oss fram till Hviderups järnvägsstation å banan Landskrona—Käflinge—Sjöbo.

Vi ha redan varit i tillfälle att nämna i Hviderups historia mera framträdande personer. En af de märkligare är fru Anna Brahe, slottets uppbyggarinna. Men redan före henne var Hviderup en sätesgård, bildad på 1560-talet af riddaren och riksrådet *Verner Parsberg* genom köp från danska kronan. Denne är alltså säteriets egentlige grundläggare. Efter honom innehades gården af hans barn med Anna Holck. Bland dem finna vi *Kristoffer* och *Anna.* Den senare var gift först med Hans Skougård, därefter med Hack Ulfstand till Häckeberga. Hennes dotter Anna Skougård blef gift med *Holger Jensen Ulfstand,* ägare till Wrams-Gunnarstorp, Skabersjö och Häckeberga, hvilket senare gods han ärfde efter sin farbror Hack, som dog barnlös. Dels genom gifte, dels genom köp kom Hviderup i Holger Ulfstands händer. År 1604 sålde han det till hofmarskalken, sedermera riksmarsken *Sten Maltesen Sehestedt* († 1611). Det blef emellertid mindre Sten Maltesen än hans änka fru Anna Brahe som kom att binda sitt namn vid gården. Utom denna ägde hon äfven Löberöd, som hon erhållit i fadersarf. Fru Anna gjorde sig känd både för sin stränghet och sin välgörenhet. Mot Gårdstånga kyrka, sockenkyrkan, visade hon ett storartadt mäcenatskap. Hon lät nämligen den konstförfarne träsnidaren *Jakob Kremberg* i Lund för kyrkan utföra altartafla,

Hviderup från sydost.

predikstol, dopfunt m. m., allt ännu i dag bevarade träskulpturer, som med skäl räknas till det allra bästa den skånska renässansen i den vägen skapat. Sin forna kolorering (»stoffering») ha dessa sniderier dock förlorat vid den 1889 företagna renoveringen. I hvilken utsträckning den förekom, äro vi ej i tillfälle upplysa om. I afseende på stilen synas skulpturerna påverkade af den samtida holländska konsten. Äfven ett grafkapell lät fru Anna bygga vid kyrkan. Det prydes i det yttre af trenne rösten med rundade krön och insvängda sidor samt af i sandsten huggna beslagsornament, voluter, kartuscher med masker etc. Från kyrkan skiljes kapellet i det inre genom ett magnifikt träskrank med hermpilastrar och annat, hvilket mästerliga arbete helt visst äfven utförts af Jakob Kremberg.

Matsalen med porträtt af Malte Ramel (af Pilo) samt Otto Ramel och Viveka Sture (af Breda).

Från tiden närmast efter fru Annas död (1635) stammar slutligen det vid ena väggen uppställda grafmonumentet i sandsten, marmor och stuck, hållet i en prunkande barockstil. Kalkstenshällen på golfvet bär grafskriften öfver fru Anna och Sten Maltesen. Den slutar sålunda: »Ere nu baade udi hwile: Sielene udi Herrens haand, Legommene her under forventer med alle Guds börn en glædelig opstandelse. Enten vi leve eller vi dö, ere Vi Herrens. Rom. 14 .

Om den själfständiga och kraftfulla fruns välgörande instiftelser vittnar främst det 1619 i Gårdstånga grundade hospitalet eller fattighuset, som skulle försörja »sex arme Guds lemmer udi aarligen, men verden staar, med nödtorftig spisning, sko og klæder, livs illebrand og varetect».

Efter Anna Brahes död ärfdes Hviderup och Löberöd af systersonen *Henrik Ramel.* De båda egendomarnas personhistoria sammanfaller sedan ända till år 1800. Henrik Ramel ägde äfven Beckaskog, var landsdomare i Skåne, därefter från 1640 föreståndare för Sorö akademi, riksråd 1649. Sina dagar slutade han som länsherre på Möen 1653. Hviderup och Löberöd gingo från honom till sonen *Hans Ramel,* som omtalas som en af Skånes rikaste män på sin tid. Han afled 1711. Samma själfständighet och oberördhet af världens fåfänglighet, som lära utmärkt Hans Ramel, karaktäriserade äfven hans son och efterföljare *Malte Ramel,* som efter sin broder Ottos död 1719 blef ensam ägare af den stora förmögenheten. Malte Ramel, af hvilken Pilo målat ett ypperligt porträtt, afled 1752 på Maltesholm. Hans ende son var öfversten friherre *Hans Ramel,* som efter fadern ärfde Hviderup, Löberöd, Vesterstad, Maltesholm och Sireköpinge samt af sina svågrar Lewenhaupt köpte Öfvedskloster, Tullesbo, Svansjö m. m.

Hans Ramel d. y. omtalas som en ovanligt energisk dugande man, som helt gick upp i sina manga egendomars skötsel. Ej minst ägnade han sig åt deras bebyggande, uppförde sålunda herrgårdsbyggnaderna på Öfvedskloster, Löberöd, Tullesbo och vidtog omfattande reparationer å Maltesholm, Sireköpinge, Hviderup etc. Öfvedskloster byggdes till och med efter ritningar af Hårleman. På Hviderup byggde han bland annat östra flygeln och förändrade hufvudbyggnaden. Efter hans död 1799 fick den yngsta sonen friherre *Otto Ramel* Hviderup. Äfven denne har, som vi redan sett, spelat en roll i slottets byggnadshistoria. Under hans tid vardt godset enskiftadt och indeladt i 144 farmer, hvilka alla bebyggdes. Friherre Otto Ramel afled 1817. Yngste sonen friherre *Sten Ramel* öfvertog nu fädernegården. Redan långt före sin död (1884) hade han öfverlämnat Hviderup till sonen ryttmästaren friherre *Malte Hans Otto Gustaf Ramel,* hvilken afled 1882.

För närvarande tillhör hufvudgården (öfver 5 mantal) grefvinnan *Charlotte Ramel, f. Wachtmeister.* Ryttmästaren friherre G. Ramel samt

hans syster friherrinnan Amelie Ramel inneha Östergård $^{1\,176}/_{1576}$ mtl och Gårdstånga $^{111}/_{128}$ mtl. Godsets förvaltare är godsägaren friherre Malte Ramel.

Bland de konstföremål, som finnas på Hviderup, förtjäna särskildt framhållas det af *Carl Gustaf Pilo* målade porträttet af Malte Ramel samt *Bredas* båda porträtt af friherre Otto Ramel och Vivika Sture, det förra signeradt »Breda 1792», det senare »C. F. von Breda 1803». Herrporträttet har tämligen mörka toner: grått rödt, violett. Karnationen är rosig. Damporträttet är typiskt för Bredas senare rödflammiga manér. Pilos porträtt af den originella Malte Ramel är utfördt omkring 1739 under konstnärens vistelse i Skåne, kort innan han slog sig ned i Danmark och där oväntadt raskt steg till direktör för målar- och bildhuggarakademien. Pilo blef mycket väl mottagen på Hviderup och stod äfven längre fram i tiden i vänskaplig förbindelse med den Ramelska familjen.

Salongen med porträtt af J. van Dyck.

Taflan visar en medelålders man med kraftiga, något kärfva drag. Han är iförd en grågrön sammetsrock och stor gammaldags peruk. I högra handen håller han en slokhatt. Bakgrunden är brun med skiftning i grönt omkring hufvudet. På Öfvedskloster finnas två repliker af detta porträtt.

I salongen på Hviderup hänger ett intressant gammalt porträtt, som säges föreställa J. van Dyck, borggrefve i Göteborg på drottning Kristinas tid. Dess mästare är någon äldre holländsk målare, antagligen någon Amsterdammålare på 1630-talet.

Af öfriga målarkonstens alster på Hviderup må slutligen omnämnas ett landskap af *Fahlcrantz* med motiv från Barsebäck, ett holländskt landskap, möjligen af *Salomon Ruysdael,* två bilder af *Hjalmar Mörner,* återgifvande den ena svenskt infanteri, den andra ryskt kavalleri, en tafla af *Bennet,* framställande en flicka i Harjagers härads nationaldräkt, grefvinnan Ramels porträtt af *Robert Thegerström* m. m. Öfversten friherre Hans Ramels drag möta oss i en af *Sergels* porträttmedaljonger. Tillägga vi slutligen, att äfven den äldre möbelkonsten är förnämt och rikt representerad, få vi nöja oss med dessa korta anteckningar om det vackra Hviderup och dess minnen.

Godset, hvars jordbruk är vidt berömdt, utgör till arealen 1,404 tld sålunda fördelade: åker och äng 1,324 tld, trädgård, park och gårdsplatser 32 tld, planteringar 48 tld. Taxeringsvärdet är 741,100 kronor.

KNUTSTORP

KÄGERÖDS SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Knutstorps slott är beläget i en kuperad trakt på södra sluttningen af Söderåsen, ett stycke väster om dess utlöpare, den höga Konga klint. Den plats, där slottet reser sina röda, af murgröna öfvervuxna tegelmurar, utgjorde fordom en af vatten och träskmarker omgifven holme, från hvilken en lång brygga i sydöstlig riktning ledde öfver till fastare land. Uppfördt i midten af 1500-talet tillhörde Knutstorp i sitt ursprungliga skick den mest utvecklade typen bland de dansk-skånska adelsborgarna från detta tidehvarf: fyra huslängor omgifvande en gård. Borgens läge var här, liksom vid så många andra samtida, valdt med hänsyn till möjligheten af försvar och skydd mot oförutsedda öfverfall. Murarna stupade på ett par sidor rakt ned i vattnet, och tillträde till borgholmen var möjligt endast öfver den långa

Knutstorp från norra sidan.

Knutstorp omkring 1680. Enligt Burman-Fischer.

bryggan, hvars vindbro kunde fällas upp om objudna gäster nalkades. — Denna dess egenskap af befästad borg gjorde att Knutstorp blef medtaget bland de teckningar af skånska gårdar, som omkring år 1680 utfördes af den svenske fortifikations-officeren Gerhard von Burman och hvilka år 1756 utgåfvos i kopparstick af Abraham Fischer. Man finner häraf att borgen bestått af tvänne större trevåningshus, belägna utefter holmens norra och södra sidor och förenade med tvänne lägre längor i öster och väster. I den östra längan var borgporten belägen och från en liten öppen plats framför denna ledde åt sydost den långa bron öfver till de på fastare mark belägna ladugårdsbyggnaderna, som bildade ett slags förborg. Det var en anläggning, som till sina hufvuddrag återfinnes vid ett flertal skånska gårdar från 1500-talet. I Lorenz Gillbergs Beskrifning öfver Malmöhus Lähn, tr. 1765, uppgifves att här en gång funnits två torn.

En jämförelse mellan den Burman-Fischerska gravyren och det nuvarande Knutstorp ger vid handen att grunddragen af den gamla borganläggningen än i dag kunna iakttagas. Det som

Slottet från sydost.

Knutstorp omkring 1800. Enligt Theorell.

åstadkommit den största förändringen är att den omgifvande sjön urtappats och träskmarkerna torrlagts, så att slottets närmaste omgifningar nu utgöras af en vidsträckt park med välskötta gräsplaner och höga lummiga träd. Själfva slottet ligger på en liten höjd — den ursprungliga holmen — och åt sydost leder än i dag en på en hög bank liggande väg bort till ladugårdarna. Borgens norra länga är nedrifven; den södra längan utgör numera hufvudbyggnaden, från hvilken mot norr de båda lägre längorna, den östra och den västra, framspringa som flyglar, omslutande en öppen gård. Från norr leder nu en hög bank rakt fram till denna borggård.

Den nuvarande hufvudingången till slottet befinner sig midt emot denna infartsväg, midt på hufvudbyggnadens norra mot borggården vända fasad, hvilken liksom flyglarnas inre fasader och gaflar är nästan helt och hållet öfvervuxen af den frodigaste murgröna. På ömse sidor om porten sitta i väggen inmurade tvänne

Slottet från trädgården (söder).

hällar den ena af sandsten den andra af gjutjärn med vapensköldar och inskrifter, hvilka erinra om tvänne i slottets historia viktiga tilldragelser, dess uppbyggnad år 1551 och dess återuppförande år 1726 efter förstörelsen under kriget på 1670-talet. — Den äldre af dessa hällar sitter till vänster (öster) om porten, ofvanför en äldre nu igenmurad ingång; den bär de danska ätterna Brahes och Bildes vapensköldar hållna af vildmän och därunder en aflång ram med karaktäristisk renässansornering och inskriften: ANNO DOMINI 1551 LOD IEG OTTHE BRADE BIJGGE THETTE HVS HER STAR OC BLEF FOLKOMMEN SAMME AAR MET MIN KERRE HVSTRVE BEATE BILDE HER CLAVS BILDES DATTER PAA LIINNGS GAARDT.

Sten med Brahes och Bildes vapensköldar.

Östra flygeln.

— Huruvida herr Otto, enligt inskriftens ordalydelse, byggt endast det hus, södra längan, hvarå hans vapentafla är uppsatt eller hela borgen, är ovisst.

Den andra inskriftstaflan sitter till höger om den nuvarande porten; den bär de svenska adliga ätterna Ankarstjernas och Cronackers vapensköldar samt inskriften: ANNO DOMINI 1726 LÄT IAG HANS ANCKARSTIERNA TILLIKA MED MIN KIERE HUSTRU ANNA MAIA CRONACKER UPBYGGA DETTA HUS SOM VARIT UPBRÄNT SEDAN ANNO 1678 UTI FÖRRA KRIGET. — Det var vid denna af amiralen Hans Ankarstjerna verkställda iståndsättning som den norra längan slopades och slottet sålunda erhöll den utsträckning i plan, som det än i dag har.

Järntafla med Ankarstjernas och Cronackers vapensköldar.

Något mer än 100 år senare, år 1832 lät dåvarande ägaren, grefve Claes Wachtmeister torrlägga de sanka markerna omkring slottet och år 1843 lät han efter ritningar af den i Skånes arkitekturhistoria bekante professor C. G. Brunius »iståndsätta» den gamla byggnaden, hvarvid dess gaflar försågos med aftrappade rösten och blindnischer, flyglarnas fasader med nischer och bågfriser o. s. v. Väster om det gamla komplexet och intill detta uppfördes samtidigt, år 1844, ett lägre envåningshus.

Grunden och murarnas nedre del är uppförd af gråsten i stora oregelbundna block. Murarna för öfrigt af tegel lagdt i medeltida förband med en yttre och en inre skalmur, ett under 1500-talet vanligt murningssätt. Murtjockleken i hufvudbyggnadens bottenvåning är åt yttersidorna cirka en och en half meter, inåt borggården omkring 1,15 m; som vanligt aftager murens tjocklek uppåt. De nuvarande fönstren äro stora och regelbundna, men spår finnas flerstädes efter de äldre, små fönsteröppningarna. Intressanta rester af borgens gamla försvarsanordningar finnas kvar i de sneda skyttegluggarna i den tredje våningen, af hvilka två på hufvudbyggnadens östra gafvel och ursprungligen sex på dess södra fasad. En af dessa har blifvit dold genom ett i senare tid här byggdt burspråk eller karnap. Alla dessa skottgluggar, afsedda för beskjutning af området närmast bor-

Generalamiralen Grefve Hans Wachtmeister.
Oljemålning af J. H. Wedekind 1711.

Grefvinnan Sofia Lovisa Wachtmeister född von Ascheberg.
Oljemålning af J. H. Wedekind 1711.

gens murar, utmynna inåt i jämnhöjd med golfvet å nuvarande vinden, ursprungligen byggnadens tredje våning. — I de af Brunius restaurerade partierna, t. ex. de båda åt norr vända flygelgaflarna med flera ställen är murverket lagdt i modernt förband och för öfrigt finnas mångenstädes i murarna ilappningar, som bryta de medeltida tegelskiften.

Innan vi redogöra för det gamla slottets inre, där talrika minnen af dess ägare i äldre tider finnas bevarade, må här, hufvudsakligen efter G. Ljunggren: Skånska herregårdar, erinras om hvilka dessa ägare varit.

Knutstorp (Knudstrup) var sätesgård redan i midten af 1300-talet, då det beboddes af väpnaren Peder Niklison Kyrningh, † 1361 (enligt Styffe: Skandinavien under unionstiden.) Gården nämnes sedan föga förrän vid medeltidens slut, då den ägdes af den danska Bragesläkten. Otto Brahe hade sannolikt ärft gården efter sin fader riddaren och danska riksrådet Tyko Brahe (Brathe, Brade, Bragde) som dog 1523. Herr Otto var, som ofvan omtalats, borgens byggherre och han skall också betydligt hafva tillökat Knutstorps ägor. Han dog 1571 och lämnade Knutstorp i arf till sin son den ryktbare astronomen Tyko Brahe († 1601), hvilken innan han gick i landsflykt år 1594 sålde fädernegården till sin bror, riksrådet Sten Brahe († 1620), hvars andre son Erik Brahe († 1631) i sin ordning sålde Knutstorp till sin bror Jörgen Brahe († 1661), kallad »den lille kungen på Fyen». Redan 1648 öfverlät han Knutstorp till sin son Sten Brahe d. y. († 1677), hvilken 1663 lämnade gården till sin måg Knut Thott († 1702), som var gift med hans äldsta dotter, Sofia Brahe († 1671). Herr Knut måste liksom sina bröder på grund af stämplingar mot sin svenska öfverhet fly öfver till Danmark och Knutstorp indrogs såsom förbrutet gods till svenska kronan samt fick mottaga en svensk besättning. Under kriget blef den gamla borgen på våren 1678 belägrad af en dansk styrka och skjuten i brand och stod sedan som ruin i närmare 50 år. — I muren på södra fasaden sitter än i dag en kanonkula, som jämte åtskilliga i omgifningarna funna projektiler äro minnen från denna tilldragelse.

Efter freden i Lund 1679 återfick Knut Thott Knutstorp som emellertid af hans arfvingar år 1704 för 28125 daler silfvermynt såldes till den svenske amiralen friherre Cornelius Ankarstjerna († 1714). — På samma sätt gick det vid denna tid med ett stort antal skånska egendomar: de danska ägarna sålde dem mer eller mindre frivilligt till svenskar. — Cornelius Ankarstjernas änka, Margareta Elisabet Sparre innehade Knutstorp, hvarefter gården inlöstes af hennes styfson amiral Hans Ankarstjerna († 1739)

gift med den rika Anna Maria Cronacker († 1738) dotter af krigskammarrådet Niklas Jonsson Cronacker († 1699).

Enligt inskriften å den ofvan omtalade taflan å hufvudbyggnadens borggårdsfasad var det denne amiral Ankarstjerna som år 1726 lät återuppbygga slottet på Knutstorp, som han straxt före sin död, år 1738 sålde till sin svägerska grefvinnan Regina Katarina Cronhjelm († 1774), änka efter amiralens bror, Clas Ankarstjerna, och kort därefter omgift med öfverstelöjtnanten Otto Fredrik Schwerin († 1741). Grefvinnan Cronhjelm måste år 1771 sälja Knutstorp till grefve Fredrik Georg Hans Karl Wachtmeister († 1792), hvars änka innehade gården till sin död 1808, då den inlöstes af sonen grefve Arvid Alarik Wachtmeister († 1826). Enligt hans testamente tillföll Knutstorp först hans brorson grefve Karl Axel Wachtmeister († 1832) och därefter dennes yngre broder, grefve Claes A. Wachtmeister († 1873) som bl. a. äfven ägde Tistad i Södermanland. Han lät utföra de arbeten, utdikningen af sjön och restaureringen genom Brunius, som gåfvo slottet dess nuvarande karaktär i det yttre. Vid hans död, 1873, ärfdes Knutstorp af hans äldste son, grefve Gösta Wachtmeister († 1910), hvars son grefve Claes Wachtmeister nu är ägare till gården.

Någon fast rumsinredning från äldre tider finnes nu icke i behåll på Knutstorp; allt i den vägen härstammar från olika perioder af 1800-talet. — Den rektangulära hufvudbyggnaden innehöll ursprungligen i båda våningarna längst åt öster en stor, i det närmaste kvadratisk sal, som i bottenvåningen numera är uppdelad i tre mindre rum. Den öfriga delen af huset har en genom bägge våningarna gående hjärtmur, parallell med långsidorna.

Gästrum på nedra botten med på duk målade tapeter.

Epitafium från Kågeröds kyrka, nu i öfre hallen på Knutstorp.

Genom den förut omtalade hufvudingången från borggården inträder man i en förstuga, från hvilken en trätrappa leder upp till en öfre dylik. Det i sydöstra hörnet af byggnaden belägna långsträckta rummet har ännu i behåll en i olja på duk målad väggdekoration från 1800-talets början med målade kolonner, som inrama med landskapsbilder prydda fält; en dylik väggdekorering fanns ursprungligen i hela den stora salen i denna del af huset. Bottenvåningen innehåller för öfrigt gäst- och sofrum samt i västra delen ett litet rum med tunnhvalf, kalladt »hvalfvet» med flera nischer med järndörrar i väggarna, möjligen den gamla borgens »brefkammare», där viktiga dokument och dylikt förvarades.

Hufvudvåningen är belägen en trappa upp. — Trapphuset och den öfre hallen prydas af ett stort antal gravyrer och dylikt erinrande om Knutstorps mest bekante ägare, Tyko Brahe, den berömde astronomen. På inre väggen sitter bland annat ett stort epitafium, härstammande, från Kågeröds kyrka, i karaktäristisk Kristian IV:s-stil med kolonner, listverk, krön och ornament af trä i rika färger, omslutande en midtmålning, framställande herr Otto Brahe och hans familj knäböjande vid korsets fot. Bland de bakom fadern knäböjande sönerna märkes äfven

den berömde Tyko Brahe. I väggpanelen i detta rum äro infällda ett antal hällar af gjutjärn med figurer och ornament i relief, härstammande från gamla järnugnar.

Från hallen inträder man till vänster i matsalen, ett stort kvadratiskt rum i slottets sydöstra hörn med fönster åt både söder och öster, inredd på 1880-talet med gyllenläder och en hög panel. Bland möblerna märkas här ett stort skåp af 1600-talstyp och på panelhyllan och flerstädes i rummet är uppställd en vacker samling kinesiskt porslin och gamla svenska fajanser. — Södra delen af byggnaden upptages i midten af en stor långsträckt salong med tre fönster mot söder; vid det mellersta af dessa befinner sig det förut omtalade karnapet. Fönsterväggen har i behåll en dekoration från 1800-talets förra del med ett par väggfasta speglar i empirestil, men för öfrigt är rummets fasta inredning liksom större delen af möblemanget modern, från 1800-talets senare del. Åtskilliga äldre föremål af intresse finnas äfven, hvaribland må nämnas ett större kabinettskåp, sannolikt en från 1700-talets början härstammande (svensk) efterbildning af de redan under 1600-talet till Europa importerade kinesiska lackerade skåpen; från ungefärligen samma tid härrör en spegel med ram och krön dekorerade med ornament af förgylldt bly, erinnrande om de speglar, som bl. a. tillverkades på den Prechtska verkstaden i Stockholm. I rummet finnes för öfrigt en stor mängd smärre föremål och pretiosa: en samling slipade glaspokaler, en antik romersk glasbägare, utmärkt väl bevarad, funnen i Reflinge mosse, fajans- och porslinspjäser, en ståtlig nautiluspokal, tyskt arbete från 1600-talet samt ett präktigt ovalt silfverfat med drifven ornering förfärdigadt omkring år 1700 af Nyköpingsguldsmeden Henning Petri o. s. v. — Väggarna prydas af en till ett 20-tal uppgående samling porträtt af medlemmar af ätten Wachtmeister, den nuvarande ägarens förfäder. Främst märkas här tvänne knästycken i naturlig storlek, framställande ättens mest frejdade medlem, grundläggaren af Karlskrona örlogshamn, generalamiralen grefve Hans Wachtmeister

Matsalen.

Salongen.

af Johannishus († 1714) och hans fru Sofia Lovisa von Ascheberg († 1720) båda signerade: »J. H. Wedekind pinxit à Carlscrona 1711», repliker af dessa porträtt finnas på Johannishus i Blekinge. Vidare finnas här porträtt af Hans Wachtmeisters bror, den tappre kavallerigeneralen Blechert Wachtmeister († 1701) och hans fru Barbara Kristina Wulfrath († 1726); af grefve Hans' son amiralen Carl Hans Wachtmeister († 1736) och hans båda fruar Ulrika Magdalena Stenbock († 1715) och Dorothea von Metsch († 1753) samt dennes son majoren grefve F. G. H. C. Wachtmeister († 1792) och hans fru Hilda Birgitta Trolle († 1808), hvilka som ofvan nämndes år 1771 inköpte gården. Släktporträttens rad fullbordas vidare genom bilder af de nyssnämndas son Gustaf Wachtmeister († 1826) och hans fru Henrietta Elisabeth Falkenberg († 1858) samt deras son den förut nämnde grefve Claes A. Wachtmeister († 1873) och hans gemål Amalia Regina Wrangel († 1876) den nuvarande ägarens farföräldrar. — Bland öfriga taflor må nämnas en liten karaktäristisk Hilleström: Kvinna som matar höns.

Nautiluspokal, tyskt arbete från 1600-talet.

Hörnrummet väster om salongen är sängkammare och i västra flygeln ligga innanför hvarandra en räcka smärre rum. Den östra flygeln, som undergått en genomgripande omdaning och till hvilken en särskild ingång finnes från borggården innehåller i bottenvåningen gästrum och en trappa upp i direkt förbindelse med den förut omtalade matsalen grefve Gösta Wachtmeisters privatvåning.

Hvälfda källare finnas endast under den östra längan, med nyupptagen nedgång från norr; den ursprungliga ingången var från borggården. I källrarna under den södra längan hvilar taket på väldiga ekbjälkar. — Såsom bl. a. framgår af den Burman-Fischerska afbildningen hade den nuvarande hufvudbyggnaden ursprungligen tre våningar. Huruvida den öfversta våningen varit indelad i rum med väktargång utåt eller endast innehållit ett enda stort loft kan nu ej afgöras. Båda alternativen äro möjliga och säkert är att den gamla borgens försvarsmedel i hufvudsak haft sin plats här uppe. Numera bildar denna våning en stor af det branta taket täckt vind, i hvars murar endast de förut nämnda sneda skyttegluggarna erinra om forna krigiska tider.

Några spår af de af Gillberg och flera författare efter honom omtalade två hörntornen kunna icke upptäckas. Dylika torn skulle visserligen väl hört ihop med en borganläggning af den art som Knutstorp en gång var, men hade de funnits, hade säkerligen fortifikationskaptenen Gerhard Burman icke underlåtit att medtaga dem på sin flera gånger omtalade afbildning, så mycket mer som det just var fästningsanordningarna på de gamla Skånegårdarna som intresserade honom och som gjorde att han öfver hufvud företog sig att rita af dem.

Drifvet silfverfat, svenskt arbete omkring 1700.

Knutstorps slott ligger på en punkt där trenne härads gränser sammanstöta, nämligen Luggude, Onsjö och Rönneberga och tillgodset höra också gårdar belägna inom dessa tre härad i Kågeröd, Svalöfs, Konga och Torrlösa socknar, tillsammans utgörande omkring 4,800 hektar, taxerade till i rundt tal 1,900,000 kr.

ROSENDAL

KROPPS SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Bland de i närheten af Helsingborg belägna herresätena träffa vi Rosendal, intressant och tilldragande genom sin historia, naturskönheten i sin närmaste omgifning, men framför allt genom sin nobla, förunderligt väl bevarade arkitektur. I det hänseendet utgör Rosendal en af Skånes allra märkligaste gårdar. Huru många stolta vittnesbörd om den skånska renässansarkitekturens kvalitet och inneboende lifskraft ha ej sköflats — utom af krigen — blott och bart af en nyare tidsanda och begäret att bygga på en gång bekvämare och pompösare än fäderna, hvilket då ofta medfört en onödig tillintetgörelse af hela det gamla minnesmärket.

Friherre Carl Wilhelm Bennet

Friherrinnan Wilhelmina Bennet född Bennet.

Göra vi i dag ett besök å den nyssnämnda gården med det poetiska namnet, öfverraskas vi af ett byggnadsverk med härliga detaljer och af en förnäm och målerisk totalverkan. Ännu omges gården af de gamla breda kanalerna, ehuru betydligt mer begränsade än fordom. Men dessa omsluta ej endast hufvudbyggnaden, utan hela den ursprungliga gården med stall och ladugårdar m. m. Redan på 1600-talet började man dock bygga uthus äfven på andra sidan om den östra kanalen. Där förde då en vindbrygga öfver till infartsporten. Nu går den stora inkörsvägen midt emot borgen genom den afbrutna södra uthuslängan, ehuruväl den östra förbindelsen, som nu går öfver en stenbrygga, ännu finnes kvar. Inkomna på gården, omges vi af byggnader på alla sidor, bildande ett enda stort komplex. Rakt framför oss presenterar sig den egentliga slottsbyggnaden, af fogstruket tegel och af ett tämligen måttligt omfång, med vinkelrätt framspringande flyglar, branta tegeltäckta tak och spirkrönta torn. Byggnaderna äro en våning höga. Från hufvudpartiets tak framskjuta ett par spetsigt sluttande takkupor, homejor, men hvarken

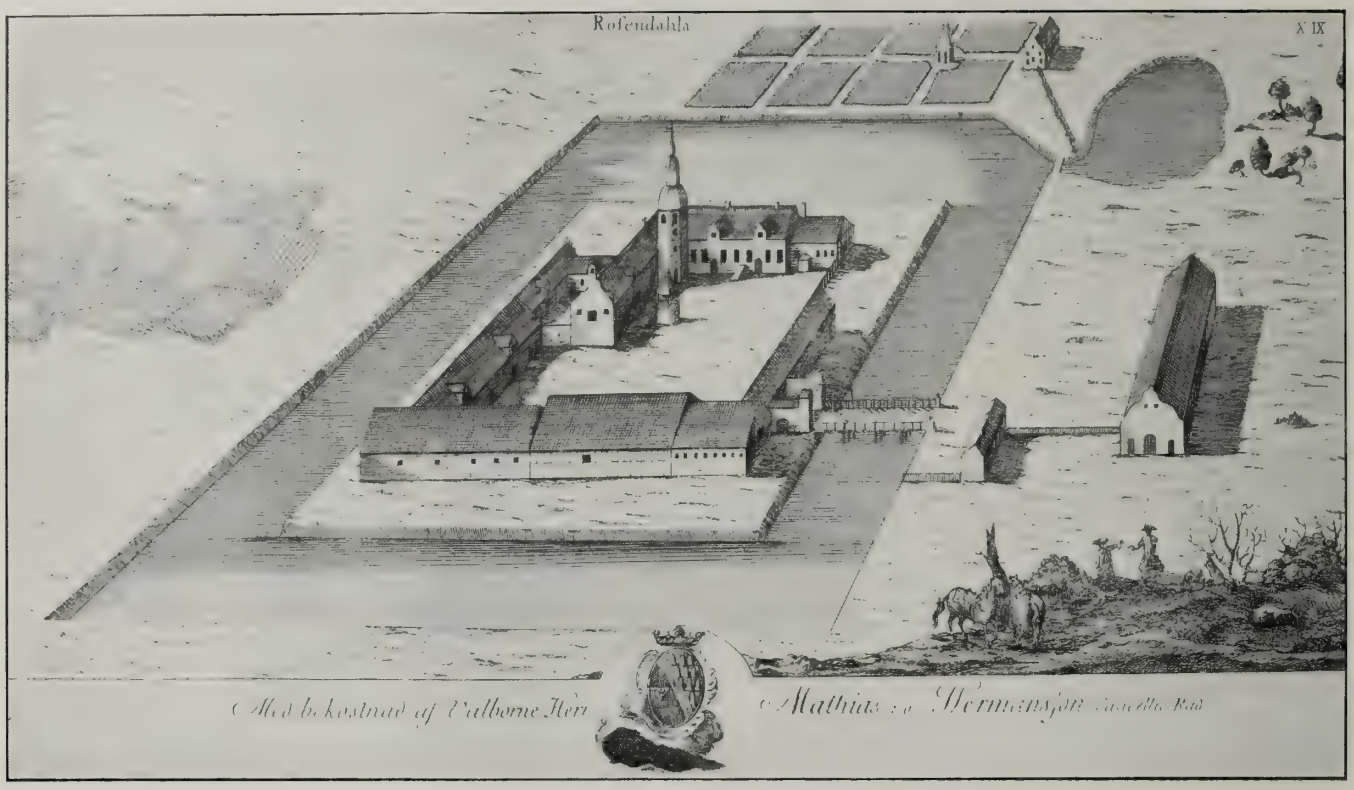

Rosendal enligt Burman-Fischer.

de eller någon af husets gaflar visa de svängda profiler och den utsmyckning af sandstenslister, som en gång här funnits, och som vi ju äfven vänta oss på en monumentalare byggnad från Kristian IV:s dagar. Samtliga tak och takkupor äro nedtill något insvängda. I vinklarne mellan hufvudbyggnad och flyglar resa sig tvenne smärta torn, det västra åttkantigt och prydt med en svängd kupol och en elegant spira öfver en lanternin, allt kopparklädt, det östra, visande framtill tre sidor af en åttkant samt slutande i en liten, ganska platt kupolbetäckning af trä med en stor rund knopp. Ingångar äga båda tornen. Endast det västra är ursprungligt. Sedan 1600-talets början visar dess vackra kopparspira mot skyn. Från den åttasidiga, klocklikt sväng-

Gårdsplanen åt söder med vagnshuslängorna.

Nordöstra sidan af gårdsplanen.

da kupolen skjuta ut små fönsterkupor, som äfven ha kupolliknande tak med spiror. Upp i tornet för en spiraltrappa. Trappstegen, så när som på de öfversta, äro af sandsten. De nedersta ha genom nötning nästan urhålkats, men öfver dem går sedan århundraden en väg in i flygeln. I lanterninen hänger en klocka, som står i förbindelse med ett urverk. Denna tornspira med sin fina profilering och sina ädla proportioner har få motsvarigheter å de bevarade skånska renässansborgarna. Vi kunna erinra om den berömda spiran å Widtsköfle. Lik-

Nordvästra sidan af gårdsplanen.

Hufvudportalen

som denna är den ett intressant och dyrbart minne af den senare renässansens konst i Skåne. Det andra, betydligt mindre tornet stammar från år 1756. Då uppstod äfven den östra flygeln. Denna hölls dock i samma stil som den västra. Man får hålla dåvarande ägaren, friherre J. W. Bennet, räkning för, att han ej lät omstöpa det hela i sin tids smak. Nu är det egentligen vissa smärre drag, som påminna oss om, att vi stå framför ett verk från en senare tid, t. ex. de ovala fönstren å tornet, saknaden af de borgens äldre delar så förträffligt dekorerande ankarjärnen, den klumpiga tornafslutningen etc. På den åt ladugården vettande östra sidan har den östra flygeln en rad med takfönster.

Å hufvudbyggnadens midt ligger den rikt utsmyckade hufvudportalen. Den har nog ej ursprungligen legat där. Å Burmans teckning från 1680 har byggnaden två portaler, en under hvardera takkupan. Å murarna synas också ännu spår af en dylik anordning. Emellertid är portaldekorationen, pilastrarne med sina joniska kapitäl, frisen med sina kartuscher, den kraftigt utböjda gesimsen, en sammansättning af 1600-talsdelar. Ofvan dörrkrönet ha två nischer urhålkats i muren, och i dem ett par sköldhållande sandstenslejon anbragts. Här läsa vi slutligen de namn och data, som i borgens byggnadshistoria äro af vikt. Mellan de båda lejonen sitter en inskriftstafla, som ger oss följande upplysningar: *Detta Hus, Uppbyggt af Anders Bille 1615, Förnyadt af Jacob Wilhelm Bennet, blifve Lyckans, Ärans, Dygdens och Bennetars Boning i Evärdeliga tider.* På ett par mindre taflor i själfva dörromfattningen läser man *J. W. Bennet* och *M. L. Barnekow* samt årtalet *1756*. Det är året för tillbyggnaden och portalens tillkomst. Å de båda lejonens sköldar ser man det Bennetska och det Barnekowska vapnet. Till sist berättar en ytterligare inskription om ännu en restaurering. Öfver dörren står nämligen: *År 1808 blef Rosendal förbättradt af W. R. Bennet och E. W. v. Otter.* Den äldsta inskriften finna vi dock ej på denna plats. Emellertid ha vi här fått veta, när och af hvilken Rosendal byggdes. Anders Billes historia och gårdens uppkomst skola vi strax nedan beröra. Men dessförinnan en blick på de byggnader, som sluta sig till borgen.

Omedelbart väster om densamma ligger en liten köksgård af en högst målerisk karaktär. Gården bildas af den västra flygeln, som upptages af bakstuga och brygghus m. m., samt två hvitrappade hus med branta tegeltak, det ena högre än det andra. Här träffas kök, visthus, tjänarbostäder. Den norra byggningen, som rymmer folkstugan, sluter ej omedelbart till västra flygeln, utan en liten tillbyggnad förmedlar förbindelsen. Vända vi oss från detta så pittoreska parti till den stora yttre gården, så sträcker den sig betydligt utom själfva borgen, omfattande i väster, söder och öster logar, stall, vagnshus, ridhus. I den gamla inkörseln i öster hänga ännu de solida järnbeslagna ekportarna kvar på

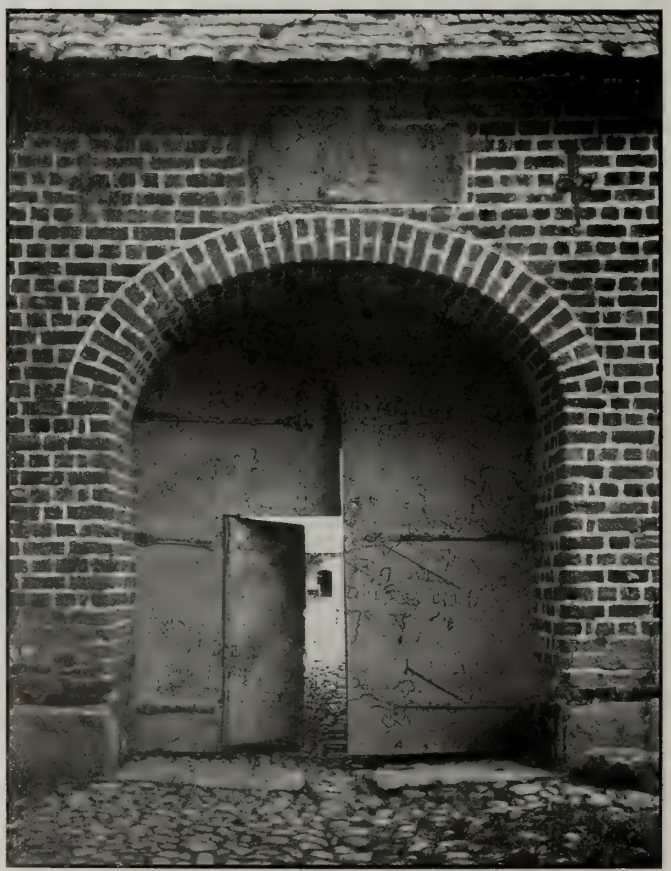

Gamla inkörsporten i östra längan.

rostiga gångjärn, och öfver porten åt kanalsidan sitter den snirkelprydda inskrifttaflan under flygelns tandfris ännu i dag, liksom för snart trehundra år sedan. Inskriptionen — på midten afbruten af Bille-vapnet — lyder: *Anno 1615 den 1 Maj blef Rosendall begynt at boggis aff Her Anders Bille.* –

På andra sidan om de nu delvis igenvuxna kanalerna ligga åt öster ladugårdarne, åt väster och norr trädgårdarne med sina stora härliga rosenkvarter, som icke jäfva gårdens namn. Norr om trädgården vidtager parken. Ett historiskt och arkeologiskt intresse har det nordost om gården i trädgården belägna stenhus, som är Rosendals äldsta manbyggnad. Det är angifvet å Burmans teckning som en tvåvåningsbyggnad, sträckande sig i norr och söder och försedt med tinnade gaflar. Det har synbarligen förändrats åtskilligt under tidernas lopp. Nu se vi det som en putsad tegelbyggnad med två våningar öfver en källarvåning. I gaflarna är korsvirke. Fönstren äro små och fyrkantiga, men äro ej de ursprungliga. Dessa ha varit rundbågiga. Åt väster har i nyare tid en stor port upptagits. En äldre ingång ofvan en barriärförsedd trappa finnes dock ännu bevarad å södra gafveln, och å den norra träffa vi en liten låg rundbågig ingång, som äfven gör ett ursprungligt intryck. Ankarjärnen äro

Gamla stenhuset.

af samma slag som dem vi träffa å borgen. Huset härrör antagligen från 1500-talets senare hälft.

Här bodde Anders Bille, då han ledde borgens uppbyggande. Den gängse traditionen, som fört till eftervärlden en föga korrekt föreställning om Bille som en tyrannisk bondplågare och rå vällusting, anger den som boning för

Rosendals gård från nordväst med folkstugan.

hans älskarinnor. Den uppgiften kan dock ha någon grund för sig, i det att det troligen var här som hans barns moder, den ofrälse Karen Henriksdotter, bodde. Efter Billes död blefvo dock barnen — en son och en dotter — som äkta erkända och adlade. Men det skedde först 1679. Från sonen Sten Andersen Bille härstammar ett par af de ännu lefvande grenarne af ätten.

Då Anders Bille byggde Rosendal, innehade han Helsingborgs och Herrisvads län. Han hade då nyligen tagit en ärofull del i Kalmarkriget, som slutade i den för Sverige mindre hedersamma freden i Knäröd. I kriget blef hans uppgift hufvudsakligen att vakta Smålandsgränsen. Af hans bataljbedrifter känner man visserligen endast Vittsjöaffären, i hvilken den unge konung Gustaf Adolf var nära att falla i danskarnes händer, men den kan ju vara god nog. Han blef 1616 riddare och riksråd och utvecklade dels i statsmannavärf, dels som administrator i angelägenheter, som rörde hans län, Skåne eller riket, en rik och dugande verksamhet. Han afled 1633.

Rosendals gård och gods äro helt och hållet en skapelse af Anders Bille. För dess skull sålde han sin fädernegård Råbelöf, och genom köp och byten från olika håll bildades den nya egendomen. I gårdens arkiv förvaras ännu en mängd pergamentbref, som låta oss följa tillkomsten. Valet af trakten berodde väl på hans önskan att vara i närheten af Helsingborg, och hvad gårdsnamnet angår har jag sett den förmodan framkastad, att det valdes för att vara en erinring om hans 1617 aflidna trolofvade Anna Rosenkrands. Den tid var nu förbi, då borgarna byggdes som mer eller mindre tunga, massiva fästen med höga, i hvarandra inbyggda längor omkring en sluten borggård. Samtidigt med, att man fann denna fästningskaraktär föga betryggande, började man nu få smak på ljusa, luftiga boningar, sirade med konstnärliga detaljer. Mönstren fick man, som vi veta, från Holland. Rosendal blef alltså ett landtslott, där den estetiska karaktären fick afgjord öfvervikt. Här finnas inga framspringande torn med hotfulla skottgluggar, murarna äro dock af ganska respektabel tjocklek. Icke desto mindre har det visat sig, att Bille ej lämnade försvarssynpunkten alldeles ur sikte. Gården omgafs af breda, djupa vattengrafvar, innanför hvilka äfven stall och ladugårdar fingo plats. Men ej nog därmed. Med stor möda och konst danade han af i omnejden befintliga vattendrag och vattensamlingar ett helt system, förbundet genom underjordiska ledningar. Genom fördämningar kunde den omgifvande trakten bringas under vatten. Man har kunnat konstatera, att i händelse af fara ett vattenbälte af 3,000 alnars bredd var möjligt att draga omkring borgen. Utom på den västra sidan, där vattnet skulle nått fram till trädgården, låg borgen på ett afstånd af cirka 500—1,000 alnar från detta bälte. För en del år sedan påträffades flera af urhålkade trädstammar gjorda rännor, som utgjorde den nämnda underjordiska förbindelsen. Under vanliga förhållanden tjänade de många dammarna som en säkerligen mycket nyttig fiskpark. Någon anledning att sätta sin försvarsplan i verket fick, så vidt vi veta, aldrig Bille. Den var, som vi förstå, uppkommen ej minst med tanke på det alltmer långskjutande artilleriet.*

Men det kan nu vara tid att göra en, om ock flyktig bekantskap med borgens inre. Vi omnämna då allra först de mäktiga källarhvalfven. Direkt från gården komma vi ner i tvenne stora källarrum, öfvertäckta med solida korshvalf. Golfvet består af på kant lagdt holländskt tegel och är, liksom hvalfven, ännu i det ypperligaste skick. Här nere upptäcka vi äfven en brunn. I det inre rummet, till hvilket en särskild nedgång fordom fört från gården, skall enligt sagan Anders Bille gömt en skatt. Ja, t. o. m. stället utpekas: det andra hörnet mot gårdsidan. En man som Bille, som folkfantasien fått så mycket

* Flera af dessa uppgifter ha hämtats ur *F. Meidell*, Bille-Aettens Historie. Del II. Kbhvn 1893.

Billes säng, träskulptur, fragment.

att syssla med, måste naturligtvis i sin hårda girighet gömt en skatt. Det hör också till saken, att hans osälla ande ännu spökar på gården eller åtminstone förr gjorde regelbundna visiter. Dessa stodo i samband med hans praktfulla eksäng, hvars delar ännu bevaras. Vi träffa dem uppe i ett vindsrum.

Nu vandra vi den nötta vindeltrappan i tornet upp till vinden. Den öfversta delen af den gamla trappan har användts för en trappa i det andra, senare tornet. På vinden beundra vi den öfverdådigt solida takkonstruktionen, som orubbligt trotsat århundradens stormar. Af Billes säng visar fotsidan med tillhörande sängstolpar verkligen mästerliga bildsniderier. Å den förra återges Evas skapelse samt däromkring Rättvisan, Styrkan och Mildheten. På stolparna äro som frifigurer utskurna Adam och Eva, stödda mot träd, hvilkas löfverk sträcker sig ut öfver deras hufvuden. I äppelträdets löf varsna vi Paradisets orm. Nedanför dessa gestalter sitta grinande lejon, inneslutna inom galler. Skulpturerna hafva ett högt konstvärde. Blott en blick på Adam och Eva uppenbarar, hvad mästaren i figurkonst mäktade. Hvem han var, veta vi ännu icke, kanske en nederländare eller också en tysk eller dansk, som stått under nederländskt inflytande. Tillsammans med resterna af sängen förvaras ett gammalt läktarskrank från Kropps kyrka. Dessa reliefer återge scener ur gamla och nya testamentet, och som stödfigurer tjänstgöra apostlarna. En jämförelse med dessa och nyssnämnda sängskulpturer lägger genast i dagen, att mästaren måste vara en och densamma.*

Billesalen med Billes porträtt.

Billes utseende är oss välbekant. Det är ingen öfverdrift att säga, att det intressantaste porträttet på Rosendal just är Anders Billes. Det har sin plats i den s. k. Billesalen, förr matsal, nu hvardagssalong, till hvilken man kommer direkt från förstugan innanför hufvudingången. Väggarna i salen visa oss en empiredekorering i stuck, med i doriska triglyfer slutande pilastrar. Den öppna spiseln från 1600-talet är öfverklädd med gips, hvari framträder en rik ornamentik, korintiska pilastrar och det af en vildman hållna Bille--vapnet högst upp. I spiselns öfverdel är insatt Billes porträtt. Framför detta bör man stanna med beundran. Det framställer honom vid 36 års ålder samt målades 1616. Både det ena och det andra står också angifvet på porträttet. Vi se honom alltså i hans ännu unga år, med rödbrunt hår och skägg. Ur de bruna ögonen lyser en klok och fast blick, men något vemodigt ligger äfven i detta ansiktsuttryck, som sannerligen ej bestyrker traditionen om hans hårdhet och grymhet. Äfven i färgen verkar porträttet kraftigt och harmoniskt och är naturligtvis, som ock traditionellt uppges, af holländskt ursprung. Den målare man velat sätta i samband med bilden, är *Karl van Mander d. ä.*, far till Kristian IV:s bekante hofmålare. Den äldre van Mander känner man nästan endast genom historiska underrättelser. Det var han som utförde kartongerna till de väfda tapeter med skildringar ur Kristian IV:s krig m. m. som smyckade det forna Fredriksborg. År 1616 skall han af kungen skickats öfver till Skåne för att med tillhjälp af Anders Bille studera platsen för träffningen vid Vittsjö. Då vårt porträtt bär årtalet 1616, är det ju sannolikt, att han samtidigt utförde detta vackra konterfej af hjälten i den lilla sammandrabbningen.

Då på Rosendal minnet af denne märklige man ännu så lefvande träder emot oss, ej minst tack vare många generationers pietet mot hans ännu bevarade verk, ha vi ej här kunnat undgå att litet utförligt yttra oss om honom. —

Men det är äfven naturligt, att minnen af den Bennetska ätten, som redan under 1700-talets första hälft tillträdde Rosendal, och som ännu icke jäfvat den anförda portalinskriptionen,

* Detta påpekas redan af Ljunggren i »Skånska herregårdar».

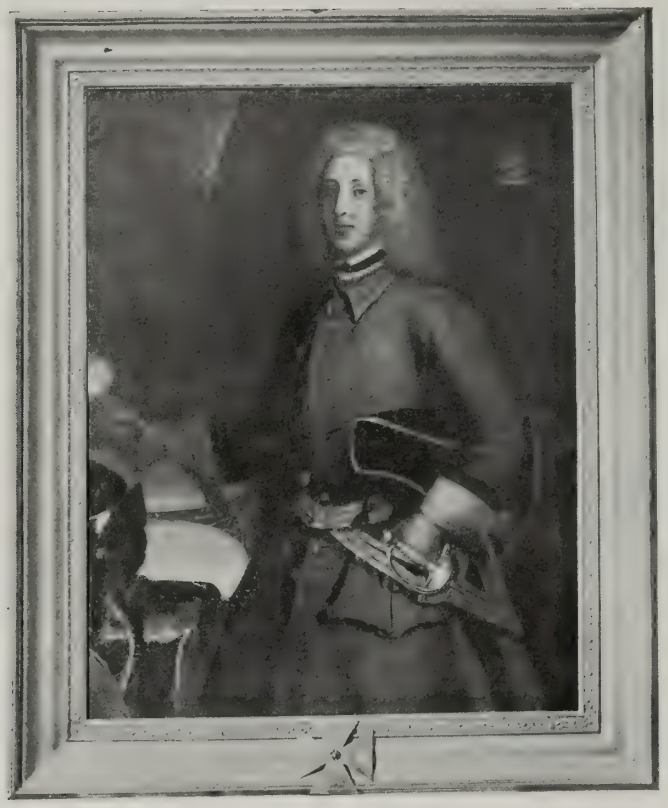

Generalen och Landshöfdingen Friherre Wilhelm Bennet.
Oljemålning af David von Krafft.

här böra finnas kvar. I den stora salongen möta vi således ett stort porträtt, återgifvande generalen och landshöfdingen friherre Wilhelm Bennet, en af Karl XII:s dugande officerare och särskildt af Magnus Stenbock högt uppskattad. I slaget vid Helsingborg deltog han med stor berömmelse. Porträttet är måladt af Karl XII:s hofmålare, *David von Krafft,* af hvilken, som bekant, på Drottningholm samlats åtskilliga porträtt af kung Karls generaler. På ett malteserkors — den Bennetska vapenbilden — nedtill på ramen läsa vi följande upplysningsrika inskription: *W. Bennet intog år 1706 fästningen Neuewitz, der 2,000 ryssar dels blefvo nedergjorda, dels tillfångatagna. Sjelf nedhögg han med egen hand ryske kommendanten derstädes Michael Loschefsky, hvarvid han själf blef blesserad i vänstra sidan af denna kula, som först efter hans död blef uttagen.* Kulan är fastsatt i korsets midt.

I salongen finner man ock general Bennets svärmoder, den berömda grefvinnan Ascheberg, hvilken genom Rosendal kom i Bennetska släktens ägo, likaså hennes fader, fältmarskalken Ascheberg, i ett mycket godt porträtt af okänd konstnär. Kan det möjligen vara *Ehrenstrahl* under dennes tidigare period (1660-talet)? Af värdefullare äldre möbler i Bille-salen och salongen må nämnas ett par i den förra uppställda skåp, det ena ett tyskt ekskåp från 1600-talet med i två etager fördelad fasad, båda med vridna kolonner, i den nedre i jonisk stil, i den öfre i korintisk, det andra från 1770- eller 80-talet, i valnöt, med joniska pilastrar samt skulpterade draperier å dörrarne och å frisen. Till detta senare skåps konstvärde kommer äfven ett sällsynthetsvärde, som gör det ej mindre dyrbart. I salongen är den förnämsta möbeln i senempire, närmare bestämdt i mahogny med guldbronsornamentik. Å soffan utgöras sidostyckena af två förgyllda svanor med sänkta hufvuden. Divansbordet med uppfällbara skifvor uppbäres af en förgylld kolonn. Salongen smyckas för öfrigt af spegelbord i tidig empire, af bord och byråar i rokoko, t. ex. en stilfull byrå med inläggningar af eleganta blomrankor. Men dröja vi ej i detta vackra rum, som upplyses af fönstren å två sidor, komma vi in i den nya matsalen, där bl. a. ett stilfullt 1700-talsskåp väcker vårt intresse, därifrån in i hörnrummet åt väster, kabinettet kalladt, hvars väggar äro klädda med tapeter från 1808, visande ett originelt mönster

Valnötsskåp i Billesalen (omkring 1780).

Byrå i rokoko med inläggningar.
Porträtt af Fältmarskalken Ascheberg.

af utdragna påfågelsfjädrar, ett mönster som vertikalt upprepas å rummets väggar. Hvad man kanske mest förvånar sig öfver, är, att tapeternas färger så underbart väl bibehållit sig.

Soffa i senempire i salongen.

I västra flygeln ligger ett stort rum, lilla salen, som var den numer aflidne baron Bennets skrifrum. Det är ett ovanligt vackert rum, upplyst af fönster från två håll, möbleradt i senempire och med en gammal väggdekorering af i gult målade pannåer, omgifna af bruna ramar, medan dörr- och fönsteromfattningarna äro i hvitt. I dörröfverstyckena äro insatta målningar. Om äfven färgerna äro andra än fordom, stammar dock hela denna fasta inredning från 1700-talets midt, ja, är väl i det närmaste lika gammal som hela flygeln, hvilken ju kom till 1756. Här äro ett flertal Bennetska släktporträtt från det 18:de århundradet upphängda, t. ex. porträtt af öfverste Jakob Wilhelm Bennet, hans friherrinna samt söner. Sitt gifna intresse har det stora konstnärligt goda porträttet af Karl XII, hvilket kungen själf förärade general Bennet. Det är måladt af *David von Krafft* och är af den s. k. Lunda-typen af år 1717. Till Krafft går antagligen äfven konterfejet af general Meijerfelt, general Bennets svåger, tillbaka.

Salen omges af smärre rum. I ett af dem träffa vi ett arkivskåp, som förr i världen tjänade som bränvinsskåp. På dörrens innersidor står med krita angifvet åtgången för olika år. —

Återstå till sist några uppgifter om Rosendals ägare efter Anders Billes dagar. När denne afled 1633, ärfdes han af sin bror *Claus Bille* till Wanås. Sonen Sten kunde naturligtvis ej komma i fråga som laglig arfvinge till ett adligt jordagods. Claus Bille lefde ännu 1646. Änkan, Ingeborg Parsberg, öfverlefde honom. De hade två döttrar, af hvilka den yngre, *Regitza,* blef gift med *Stalder Kaas.* Till dessa gick Rosendal. Vid Regitzas död 1672 ärfdes gården

Kabinettet med påfågelstapeten.

Lilla salen i västra flygeln med Carl XII:s porträtt af David von Krafft.

äfven af hennes syster Elisabeths arfvingar. Denna hade varit gift med Hans Barnekow till Widtsköfle. Sonen Christian Barnekow var död, men dennes hustru *Brita Scheel* utlöste medarfvingarna och lämnade gården åt sin son *Kjell Christoffer Barnekow*. Denne, som dog som öfverste 1700 i Kalmar, var gift med fältmarskalken Aschebergs dotter Margareta, hvilken, som bekant, blef en af Skånes största egendomsägare. Det var genom gifte med den rika grefvinnan Aschebergs dotter *Magdalena Eleonora Barnekow* generalen och öfverkommendanten friherre *Wilhelm Bennet* kom i besittning af så väl Rosendal som Ellinge. Han skref sig friherre till Bälteberga och Hvideröra, herre till Rosendal, Ellinge och Brynneslöf. Hans far var majoren James Bennet, som 1675 naturaliserades och introducerades som svensk adelsman. Efter Wilhelm Bennets död (1740) öfvergick Rosendal till sonen, sedermera öfversten friherre *Jakob Wilhelm Bennet,* som dock tillträdde gården först 1757 efter moderns år 1755 inträffade död. Hans tillbyggnader vid Rosendal ha vi redan omnämnt. Under hans tid enskiftades godset, hvars jordbruk han förstod bringa i det bästa skick. Han dog 1792, och gården ärfdes af hans äldste son med Margareta Lovisa Barnekow, baron *Wilhelm Rutger Bennet,* efter hvars död (1815) hans änka friherrinnan Wilhelmina von Otter förvaltade Rosendal. De många barnen i detta äktenskap öfvertogo sedan gemensamt egendomen, som dock slutligen efter många utlösningar och styckningar öfvergick till majoren friherre *Adolf Herman Bennet* och därpå till den år 1910 aflidne baron *Carl Wilhelm Bennet,* gift med sin kusin friherrinnan Wilhelmina Bennet, dotter till nyssnämnde baron Adolf Herman. Änkefriherrinnan Bennet och barnen äga alltså numera Rosendal.

Rosendals areal uppgår i våra dagar till 2,400 tunnland, däraf löfskog (ek och björk) till cirka 150 tunnland. Taxeringsvärdet är enligt för 1910 lämnad uppgift 916,000 kronor. Af de större arrendegårdarne må upptagas Lydinge (500 tunnland), Lydeslund (150 tunnland), Ljungberga (170 tunnland). Egendomen förvaltas för moderns och samtliga syskons räkning af friherre Henrik Bennet.

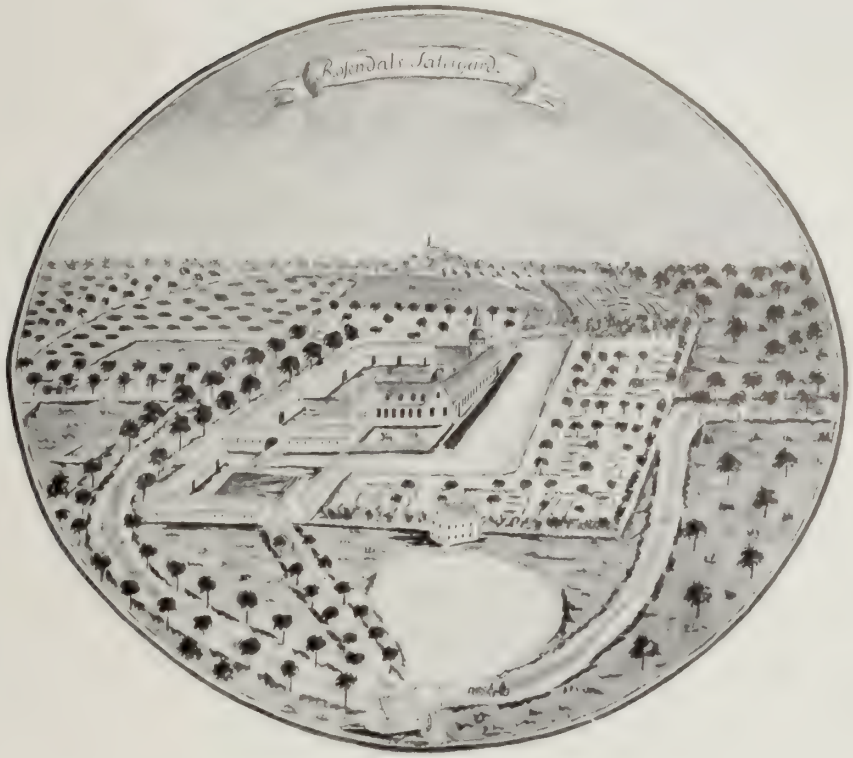

Efter akvareller i Rålambska samlingen i K. Biblioteket, utförda i senare hälften af 1700-talet.

SVANEHOLM

SKURUPS SOCKEN, VEMMENHÖGS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

Af AUGUST HAHR

På en holme i den vackra skogskransade Svansjön byggde en gång för länge, länge sedan en riddare en fast borg som han kallade Svaneholm. Sjön hade fått sitt namn efter de många hvita svanor, som där höllo till och gåfvo lif och ökad fägring åt den stilla vattenspegeln. Höga, allvarsamma reste sig borgens röda murar omkring den slutna gården, bjudande ett värn mot fienden, som i skydd af de stora skogarne ville smyga sig fram till oväntadt angrepp. Murarne, de branta taken, de tinnade gaflarne med sina hvita nischer speglade sig i insjöns vatten, krusadt af någon vindil eller af svanornas stolt framglidande skara.

Grefvinnnan Eva Ehrensvärd
född Hallenborg.

Ryttmästaren
Grefve Augustin Ehrensvärd.

Men knappt hade riddaren sett sin borg, som han drömde som ett släktens hem och bålverk i långliga tider, i det närmaste fullbordad, förr än sjukdom och död drabbade honom, och han begrofs i dômen i den berömda biskopsstaden med de oräkneliga kyrkorna och klostren. Där minner hans grafsten ännu om hans byggnadsverk. Tider kommo, och tider svunno. Nya släkten drogo in och ut i det gamla medeltidsslottet. Krigets stormar rasade omkring det. Senare åldrars byggnadsifver ha rört vid dess mäktiga murar. Och nejden är ej mer som förr. Ek- och bokskogarna ha dragit sig undan för bördiga sädesfält. Idoga samhällen ha vuxit upp. Den moderna industrien har äfven här satt fast fot, och den nya tidens förbindelseleder genomkorsa nu riddarnes forna jaktmarker. Men den ålderdomliga romantiska borgen vid Svansjöns strand lefver ännu sitt afskilda lif, rufvande öfver sina minnen, ljusa eller dunkelfärgade minnen från svunna århundraden och längesedan döda generationer, till hvilkas strider, segrar och nederlag den varit det tysta vittnet.

Svaneholm enligt Burman-Fischer.

Byggherren, hvars graf finnes i Lunds domkyrka, var riddaren *Mauritz Sparre* af den danska Sparresläkten. Han var son af *Jep Tuleson* till Skurup, bland hvars barn man äfven finner den näst siste af Lunds ärkebiskopar, Åke Sparre. Skurup eller Skurdorp ärfdes af sonen *Olof Jepssen,* som dog ogift, och från hvilken gården öfvergick till den ofvannämnde brodern Mauritz, hvilken blef riddare och riksråd och i likhet med så många andra skånska adelsmän låg i fejd med den mäktige ärkebiskopen Birger Gunnarsson. Af konungen hade han i pant Lindholms och Laholms slott samt som län Beritzholm i Färs härad. Fädernegården beslöt han, helt visst med tanke på möjligheten af ett kraftigare försvar, att flytta från dess gamla plats till den förut omnämnda Svansjön. Af den gamla gården vid Skurups by sågs på 1700-talet betydande ruiner, omgifna af en förfallen graf. Ännu ser man märke efter grafvarne, och fynd af tegel, golfsten etc. ha ofta gjorts. Den nya borgen anlades antagligen 1530. År 1527 hade Mauritz Sparre af konungen fått gåfvobref på all den sten och timmer, som erhölls genom nedrifningen af Beritzholm, hvilken konungen befallt. Byggnadsmaterial saknades honom alltså icke.

Den typ, som borgen kom att representera, blef en i Skåne under 1500-talet mycket utbredd. Fyra i hvarandra inbyggda lika höga längor omge en nästan kvadratisk gård. De runda, i kvadratens diagonal lagda försvarstornen finner man likväl icke vid Svaneholm. Å hvarje sida framsprang emellertid en gafvel, så pass mycket, att strykvärn skulle kunna beredas, hvartill kom, hvad viktigare var, å tvenne sidor fyrkantiga utbyggnader med, enligt Burmans teckning af år 1680, till hufvudbyggnaden anslutande tak samt likaledes åt söder den framspringande portbyggnaden med gafvel samt med takås, som nådde till borgens taklist. Enligt en annan källa skulle emellertid utbyggnaderna haft platt tak. Här saknades således ej de för ett effektivt försvar nödvändiga utsprången. Diagonaltornens uppgift hade endast öfverlämnats åt andra anordningar. På gården ha stått två trapptorn, som dock ej synas å teckningen. Det enda — enligt denna — dekorativa å byggnaden är rundbågsfriserna samt de höga trappgaflarna med sina aflånga hvitputsade nischer. Murarne genombrytas af tämligen små fyrkantiga fönster samt öfverst af två rader skottgluggar, den ena för längre gående skott, den andra och lägre afsedd för bestrykning med projektiler på allra närmaste håll. På trenne sidor omges borgen af sjön, på den fjärde af en bred kanal, öfver hvilken vindbryggan för. På teckningen skjuter vidare öster om borgen fram en smal landtunga, och på andra sidan om denna ses fastlandet med prydliga trädgårdsanläggningar i tidens stil Den anmärkningen må dock göras, att Burman.s terrängomgifningar ofta ej äro så absolut pålitliga.

Det är rätt intressant att med denna, som bekant, i gravyr utgifna teckning* jämföra en samtida kort beskrifning af borgen. I de af Martin Weibull** publicerade underrättelserna om försvarsdugliga skånska borgar i generalkvartermästaren Johan Hintzkes relation till Karl XI af år 1676 finner man äfven några värdefulla notiser om Svaneholm. Den två och en half våning höga borgen, säges det, hade $2^1/_2$—3 alnar tjocka murar af tegel med fyll-

* I de s. k. Burman-Fischerska Prospekterna.
** Hist. Tidskrift för Skåneland 1873.

ning af naturlig sten, alltså s. k. skalmurar. Den stora hvälfda porten hade dubbla med järnnaglar tätt beslagna dörrar. Öfver densamma framsprang ett fyrkantigt altantorn, en »Erker», hvarifrån husets framsida kunde med skott bestrykas. (Detta är litet dunkelt uttryckt. Meningen är väl, att porten låg i en utbyggnad med platt tak). Dessutom voro två andra af husets sidor för samma ändamål försedda med dylika altantorn. (Gaflar och vattentak skulle dessa utbyggnader 1676 alltså icke haft).

Borgens alla fönster kunde begagnas som skottgluggar. Den hade hvälfda källare och en vacker kyrka. (Hvar i borgen denna senare låg, är obekant). Bryggan var lagd, där sjön var smalast, och höll 135 fot i längd. Det var ingen vindbrygga, men hela bron kunde med lätthet rifvas upp. Framför borgen, på fastlandet, lågo stall och ladugårdar i en på tre sidor kringbyggd gård. Denna låg högre än slottet, så att en fiende därifrån kunde skjuta med kanoner och oroa med granater. Detta var dock borgens enda anfallbara sida, då de kring sjön belägna skogbevuxna höjderna lågo på betydligare afstånd.

Kändt är vidare, att Svaneholm verkligen fick en svensk besättning, men utrymdes under sommaren 1678 af fruktan för en öfverlägsen dansk ströfkår. Ägaren, Axel Gyllenstierna, stod i svensk krigstjänst. Han hade klagat för generalguvernören, naturligtvis utan gehör, öfver att besättningen för våldsamt fram med hans gård, bröt upp vindar och källare — ganska förklarligt under de rådande omständigheterna — använde rågåkern som betesmark o. s. v. Efter den svenska besättningens aftåg blef han tillfångatagen af danskarne och förd till Landskrona, men misstänktes starkt af det svenska partiet att alldeles godvilligt följt med, då han på andra sidan sundet hade både fästmö och anförvandter. --

Den danska ätten Gyllenstierna hade sedan början af 1600-talet varit i besittning af Svaneholm. Den tredje ägaren i ordningen med detta namn var den nyssnämnde Axel Gyllenstierna. Denne kom att spela en roll i slottets byggnadshistoria. Vid slutet af århundradet började han nämligen en ombyggnad af detsamma, som visserligen icke helt genomfördes, men i hvarje fall förändrade byggnadens forna utseende. Meningen synes ha varit att omforma den till ett veritabelt barockslott efter italienska principer, påbygga flyglarne till fem våningars höjd, afslutande det hela med en kraftig taklist under ett mer eller mindre platt tak, hvarofvan skorstenarne skulle bilda ett slags balustrad. Gyllenstierna hann emellertid endast ombygga den östra flygeln, nedrifva utbyggnaderna och trapptornen, anordna nya trappor samt utföra en del inredningar m. m.

Svaneholm i våra dagar skiljer sig därför åtskilligt från det forna. Redan på långt afstånd varsnar man den väldiga östra flygeln, fem vå-

Slottet från sydväst.

Slottet från sydost.

ningar hög, med stora fyrkantiga fönster, ordnade i tre grupper, samt med en lång rad skorstenar, som ge illusionen af en takbalustrad. Det är helt enkelt ett romerskt barockpalats, som här plötsligt tornar upp sig i den landtliga, idylliska omgifningen. Ett saknas dock, något mycket väsentligt, nämligen hvitputsningen. Granska vi det kolossala huset — det är 45 meter högt — på närmare håll, finna vi, att den 4:de och 5:te våningen tillsammans bilda ett enda stort loft, som till på köpet inåt borggården bildar ett tak, så att flygeln därstädes blott är tre våningar hög. Fullt inredda äro blott den 1:sta och den 2:dra våningen samt delvis den 3:dje. Intressant är

Slottet från nordost.

den mäktigt utskjutande sandstensgesimsen med sin barockprofil. Fönsteromfattningarna äro af sandsten. Vi observera äfven till höger märken efter den gamla trappgafveln å den ursprungliga längan.

Den södra sidan, ingångssidan, visar oss numera dels gafveln af Gyllenstiernas byggnad, dels den gamla flygeln, å hvilken rundbågsfrisen finnes kvar. Märkena efter skottgluggarna synas tydligt, likaså spåren efter portbyggnaden. Mot sjön (åt väster) slutar nu denna flygel i en hög gafvel med aflånga, hvitputsade nischer. Ehuru dess tinnar borttagits, är den dock ett minne från borgens äldre tider. Hela denna sida, den västra, är för öfrigt ursprunglig. Äfven här följer rundbågsfrisen taklisten. Skottgluggar äro kvar. Fönstren äro naturligtvis här som på de andra sidorna förändrade. Den mot sjön vettande norra sidan uppenbarar samma karaktär som den västra. Den har en framspringande gafvel, hvaråt tinnarna likväl försvunnit. Af rundbågsfrisen finnes blott en del i behåll. Af skottgluggar upptäcka vi trenne samt märken efter andra, likaså spår efter många små rundbågiga fönster.

Men vi vända oss så till borggården, som erbjuder många gamla intressanta partier.

En järnhäll, troligen en del af en gammal järnkamin, prydd med skulpturer från 1500-talet, har uppsatts i portgången. Gården gör ett i hög grad ålderdomligt och pittoreskt intryck.

Å södra sidan har varit ingång till riddarsalen. Dörren har ett stort hvitputsadt bågfält. Öfver porten sitta två hvitputsade rundlar. I sydvästra hörnet har legat ett trapptorn, hvars grundmurar påträffats vid gräfning. Genom detsamma kom man äfven ner till köket, som var ett stort tunnhvälfdt rum. Äfven i motsvarande nordöstra hörnet har funnits ett torn. Inifrån märker man en här igenmurad dörr. Under Axel Gyllenstiernas dagar eller närmast efter upptogos i östra och västra flygelarna nya ingångar. Stora breda trappuppgångar (ej dubbeltrappor) föra nu upp i våningarna. Barockens sträfvan efter vidrymdhet har alltså äfven här tagit sig uttryck. Under ett par, tre årtionden af det tidigare 1700-talet kallades den Gyllenstiernska flygeln den »svenska sidan», den västra flygeln åter den »danska», emedan Svaneholm då ägdes och beboddes af ett svenskt herrskap (Coyet) och ett danskt (Juel). Benämningarna bibehöllo sig också länge efter deras tid.

I borgens inre har ett och annat bibehållit sig af dess äldre inredning. Till det allra intressantaste bör räknas en mindre del af ett gammalt salstak i danska flygeln. Den nu i olika rum uppdelade salen har varit täckt af ett bjälktak, som blifvit klädt med gips. De smala fälten mellan bjälkarna äro hvälfda. De gipsomklädda bjälkarna själfva äro prydda med knoppar och fruktknippen i stuck. I målning

Borggården. Södra sidan med porthvalfvet.

Tak i sängkammaren i danska flygeln (nr 7 å planen).

När en gång den nuvarande ägaren bosätter sig på Svaneholm, lär slottet bli föremål för en restaurering och omdaning, som likväl ej kommer att inkräkta på det yttres historiskt värdefulla karaktär. Med anledning däraf nöja vi oss med ofvanstående korta antydningar om den intressanta borgen och dess byggnadshistoria.

Redan ha vi haft giltig anledning att omnämna ett par af Svaneholms forna ägare, nämligen de, som varit af betydelse för den nuvarande borgens historiska tillkomst. Den herre till Skurup, som flyttade sitt residens till Svansjön, var, som vi veta, *Mauritz Sparre*. Då han 1534 afled, ärfdes han af sina två barn *Jakob Sparre* och *Anna Sparre*. Den förre gifte sig med Clara Bille, systern åter med Mogens Gyllenstierna, och mellan dessa par delades borgen och godset. I delningsdokumentet upptogs enligt en gammal beskrifning från 1700-talet* nästan uteslutande skogar. De båda svågrarna tillhörde de danska adelsmän, som hjälpte Gustaf Vasa mot Nils Dacke. Efter sin första hustrus

uppträder vidare en dekorering af beslagsornament med inflätade blommor och blad samt af schwungfulla rankor med frukter och blommor. Den tid, från hvilken denna värdefulla dekoration förskrifver sig, synes vara från 1500-talets slut eller 1600-talets början. När Gyllenstiernska familjen kom i besittning af borgen, blef den sannolikt renoverad ej minst i afseende på det inre. Från 1600-talets slut och från 1700-talets början finnas äfven en del dekorativa anordningar kvar.

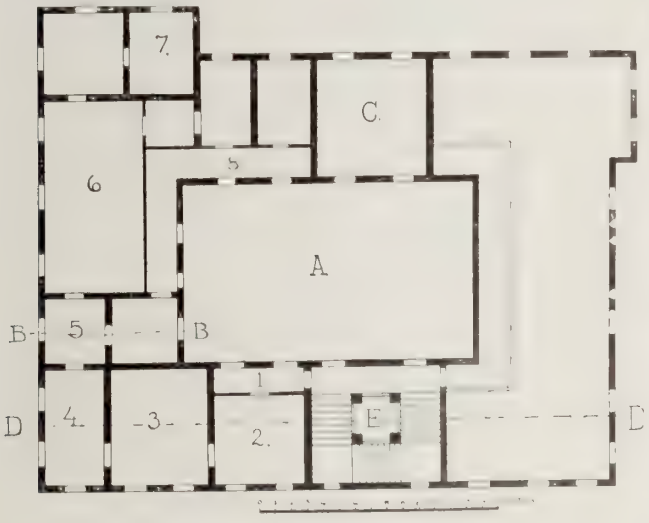

Planskiss af Svaneholms slott 1 tr. upp.

A. Borggården. — B. Porthvalfvet. — C. Trappa i danska flygeln. — D. Den af Axel Gyllenstierna uppförda »svenska flygeln». — E. Trappa. — 1. Entrérum. — 2. Röda förmaket. — 3. Salong. — 4. Förmak. — 5. Kabinett. — 6. Matsal. — 7. Sängkammare. — 8. Korridor. Den öfriga delen af våningen upptager gästrum.

* I grefve A. Ehrensvärds ägo.

Stuckfris i salongen (nr 3 å planen).

Trappan i svenska flygeln (E å planen).

död ingick Jakob Sparre ett nytt äktenskap med Margareta Ugerup, hvilket blef barnlöst. I det första hade han sonen och arftagaren *Gabriel Sparre,* som efter faderns död 1573 fick hela godset, i det denne kort före sin bortgång hade tillbytt sig den »Gyllenstiernska» delen. Gabriel Sparre var befallningsman på Dalby och dog 1601. Med honom utslocknade denna danska Sparre-släkt. Hans hustru Elisabeth Trolle satt kvar på Svaneholm till sin död 1611.

Gården gick sedan till Sparres moster, den rika jungfru *Ingeborg Bilde,* och efter hennes död 1608 tillföll den genom arf riksrådet *Predbjörn Gyllenstierna* till Vossberg, gick så till dennes son *Henrik,* kunglig kommissarie på Fyen, och efter honom till hans son *Erik Hardenberg Gyllenstierna,* som var Svaneholms ägare, när Skåne blef svenskt, och som i likhet med många andra aflade tro- och huldhetsed till den nya öfverheten. Efter hans död kom Svaneholm i den förutnämnde *Axel Gyllenstiernas* händer. Han var ryttmästare i svensk tjänst och lefde ogift. Om hans ombyggnad af borgen heter det i den omnämnda handskriften: »Han företog sig att ändra byggnaden på Svaneholm efter en plan, hvars blotta början intygar om den höga smak, som gifvit honom ett så lysande företräde för sin tids vederlikar». Denna retoriska komplimang gillar helt visst ej vår egen tid. Men vi förstå den mycket väl. För den s. k. »upplysningstiden» var ju ej blott den medeltida konsten, utan äfven den nordiska 1500-talskonsten det rena barbariet.

Efter Gyllenstiernas död 1705 tillföll gården genom arf och testamente systersonen *Axel Julius Coyet* († 1719), efter denne hans omyndiga barn Gustaf Julius, Maria Elisabeth och Eleonora Vilhelmina. Deras mor, Hedvig Cronhielm gifte om sig med den bekante karolinen Axel Ros, som under barnens minderårighet arrenderade deras anpart. De fingo nämligen ej hela godset. Gyllenstiernas syster fru Sofia Sehested väckte process och tillerkändes 1723 halfva godset. Hon ärfdes af sin systerson ryttmästaren i dansk tjänst *Berndt Juel* († 1750). Det är från denna tid, då de båda familjerna Coyet och Juel bebodde Svaneholm, som benämningarna den svenska och den danska sidan af borgen uppstodo. Den Juelska parten såldes 1751 till friherre Gustaf Julius Coyet, son till ofvannämnde Axel Julius. Egendomen var därmed åter förenad på en hand. Då han 1782 afled,

Måladt trätak i en korridor (nr 8 å planen).

Mannens åldrar. Gammal oljemålning.

gick den till systersonen friherre *Rutger Maclean,* det svenska jordbrukets reformator och helt visst Svaneholms största minne.

Då Maclean mottog godset befann det sig, liksom de allra flesta skånska herresäten vid denna tid, i största lägervall. Han skrifver sålunda själf därom: »Af de hemmanen tillhöriga ägorna, öfver hela fältet kringspridda i smala remsor, befans mer än 1/3 så aflägsen från byarna, att det var omöjligt därpå göra ett drägligt bruk. Också hade denna mark ett utseende, som hade den varit dömd till evig vanhäfd. Dagsverksskyldigheten, som missbrukats, tryckte mycket bönderna, fastän herrgårdarnes åkrar voro lika vanskötta som deras. 6½ hemman befunnos från lång tid tillbaka vara öde; åboarne på de öfriga voro fördjupade i skuld». Vid Svaneholm voro 40 herrgårdsbönder fördelade på 4 byar. Ägorna voro inblandade på en 60 à 70 olika ställen. Det nya Maclean ville införa, var jordens uppdelning i arrendegårdar med ett om möjligt kvadratiskt område på 40 tunnland samt uppbyggandet af nya hus på hvarje arrendelott. År 1783 började han sålunda enskifta Skurups sockens fyra byar: Skurup, Saritslöf, Hylteberga och Sandåkra. Under åren 1783—1786 skiftades 36½ mtl.

År 1787 voro arrendegårdarnas antal 73, de flesta utan bidrag af bönderna bebyggda. Allt detta hade likväl ej gått utan det största motstånd. Åboarne vägrade utflytta. Det gick dock slutligen, och Maclean kunde, visserligen efter stora uppoffringar, triumfera öfver sitt verk. År 1785 funnos 700 personer på godset i nöd och elände, år 1811 räknades 1,400—1,500 välmående invånare, och i början af 1800-talet var antalet 3,400. I det bekanta skånska bondeupproret 1811 deltogo ej Svaneholms bönder. Det berättas, att då en skara rusiga bönder från ett annat gods bröto sig in på slottet och hotade den gamle mannen, ilade hans egna bönder den afhållne godsherren till hjälp. Han afled 1816. Något vedermäle af kunglig nåd mottog han icke, men Sveriges ridderskap och adel präglade en medalj till hans ära, och en senare slottsägare, kammarherre Hallenborg, reste 1858 vid landsvägen söder om slottet en minnessten med hans bild i vacker bronsrelief.

Efter Macleans död 1816 ärfde systersonen friherre Kjell Christoffer Bennet hufvudgården

och dennes syskon några lotter i de utbrutna byarna. År 1837 såldes Svaneholm, betydligt förminskadt, till kammarherre C. J. Hallenborg på Rydsgård och ärfdes vid dennes död 1859 af sonen ryttmästare Carl Hallenborg, som under den tid han var gårdens ägare, gjorde omfattande förbättringar så väl i afseende på jorden som på åbyggnaderna.

Macleans monument.

Vid hans död 1872 ärfdes Svaneholm af barnen, sedermera löjtnant *M. Hallenborg* samt döttrarne, senare gifta med major G. Peyron och ryttmästaren grefve Augustin Ehrensvärd. Gården sköttes för dessa arfvingar intill 1893, då de bildade Svaneholms jordbruksaktiebolag, som år 1902 öfverlät godset till nuvarande ägaren, ofvannämnde grefve *Ehrensvärd*. Under dennes ägotid har en del förbättringar å såväl jord som byggnader blifvit gjorda, äfvensom eget elektricitetsverk där anlagts, hvartill kraft erhålles genom användande af sjöns vatten. Svaneholm bebos af förre ägarens änka, född grefvinna Sparre af Söfdeborg.

Från Svaneholms park.

I Svaneholms park finnes en gammal märklig ek, som mäter $8^{3}/_{4}$ meter i omkrets nedtill. I densamma är ett rum, som är $1^{1}/_{2}$ meter i genomskärning och $2^{1}/_{2}$ meter högt. Tak och väggar ha klädts med murputs och bord och bänkar insatts. Ekens ålder har beräknats till cirka 900 år.

Godsets areal utgör 1,846 tunnland, hvaraf omkring 400 tunnland skog. Taxeringsvärdet utgör för närvarande 630,200 kr. Ägaren af Svaneholm är patronus för Skurups pastorat och är dessutom genom K. M:ts utslag af den 15 mars 1910 förklarad vara ägare af den till 46,700 kr. taxerade prästgårdsjorden.

WRAMS-GUNNARSTORP

NORRA WRAMS SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

På sluttningen af en af de härliga åsar, Söderåsen, som bidraga att ge den skånska naturen dess karaktäristiska drag, ligger det landshöfding Tornerhjelm tillhöriga Wrams-Gunnarstorp, en knapp half mil från åsens slutpunkt Björnekulla klint med dess berömda vidsträckta utsikt. Den kraftigaste och lummigaste löfskog, hufvudsakligen bok och ek, kläder sluttningarna norr och öster om gården. Som en sällsynthet böra framhållas de höga, som furor rakstammiga ekar, som här växa. De, liksom vegetationen i allmänhet omkring Wrams-Gunnarstorp, vittna om den fruktbara, drifvande jordmånen i denna trakt. Andra sedan långliga tider tillbaka observerade exempel härpå skola nedan nämnas. Ett vattendrag, som ofvan gården delar sig i tvenne lifligt porlande bäckar, lämnar sin ej obetydliga tribut till platsens naturskönhet. Naturen har bildat de djupa måleriska ravinerna, människohanden har åter gripit in för åstadkommandet af de stora vackra dammarna, som funnits ända sedan gårdens tillkomst. Några vallgrafvar ha dock aldrig omgifvit densamma. Dock är det möjligt, att man varit i stånd att sätta någon del af den närmaste omgifningen under vatten. Emellertid synes den borg, som Jörgen Wind och Ingeborg Ulfstand 1633 började bygga, ej varit afsedd för ett starkare försvar. Den tid var ju för öfrigt länge sedan förbi, då den skånska adeln byggde sina hus som fästningar. En erinring därom är likväl, att borgen består af i hvarandra inbyggda flyglar, omgifvande en borggård. Detta är ett i byggnadshistoriskt hänseende rätt anmärkningsvärdt faktum, enär den vanliga slottstypen i början på 1600-talet visade en hufvudbyggnad med två framspringande flyglar eller stundom blott en enda länga. I hvartdera fallet uppträdde efter holländskt mönster snirkelsvängda gaflar och

Landshöfding Gustaf Tornerhjelm.

Fru Charlotte Tornerhjelm född Ankarcrona.

Borggården med sydvästra trapptornet och porthvalfvet i västra längan. Till vänster på bilden tre fönster i den tillbyggda matsalen. Där framför brunnen.

sandstenslister. Men äfven i det hänseendet är den Wind-Ulfstandska borgen märklig, att dess gaflar och frontespiser ursprungligen aldrig haft några svängda profiler.

En restaurering på 1850-talet har likväl åtskilligt förändrat dess forna utseende, fast lyckligtvis ej så grundligt, att ej den gamla karaktären ännu dominerar det hela. Vi möta alltså ännu fyra flyglar omkring en stenlagd borggård. I dess midt sorlar en liten fontän i ett brunnskar. Den fanns här redan på 1690-talet. Flyglarna äro en våning höga, den norra dock åt trädgården tvåvånig. Slottet ligger nämligen på en mycket ojämn nivå, hvilket märkes bl. a. på de varierande höjdförhållandena. Den af ett par solida korshvalf öfvertäckta porten ligger på västra sidan. De gamla järnbeslagna ekportarna äro kvar sedan Jörgen Winds dagar. Det i järnklammer anbragta, af bokstäfverna W och S bestående monogrammet öfver porten syftar på honom och hans hustru. Gården är ansenligt tilltagen, en bland de större af de helt kringbyggda borggårdarne i Skåne. Vid restaureringen blef den dock något förminskad. Den södra flygeln se vi nämligen ej i dess ursprungliga skick. Kvar äro de fyrkantiga trapptornen i sydvästra och sydöstra hörnen. De ha blott fått stilenliga tak med lanterniner och spiror af koppar. Utrymmet mellan dem är nu upptaget af en tillbyggnad, rymmande en stor matsal. Sprungo tornen alltså fordom fram fritt med två sidor, stå de nu mer inbyggda i den södra flygeln. Helt visst var anblicken af borggården därför vackrare förr än nu. Flyglarna ha höga branta tegeltak. Inåt gården äro ännu i behåll de ursprungliga höga takkuporna, homejor, som de kallas i Skåne. På den södra flygeln har vid ombyggnaden den gamla frontespisen eller homejan blifvit framflyttad. Samtliga fyra frontoner ha raka gafvelsidor med enkla sandstenslister, nedtill små utsprång, prydda med klot, och upptill ett krön, bestående af ett postament, bärande tvenne voluter å ömse sidor

Västra sidan af slottet med porthvalfvet.

om ett klot. På den östra frontonens krön läsa vi årtalet 1635, på den norra åter 1643. I det sydvästra tornet var sedan gammalt hufvudingången. Öfver porten äro där de i sandsten uthuggna Windska och Ulfstandska vapnen uppsatta. Under dem sitter en kartuschram med initialerna I. W. och I. W. S. samt årtalet 1635. Äfven den med vackert konstsmide beslagna ekdörren är bevarad på sin gamla plats. I den stora portgången har i senare tid upptagits en ny ingång till hufvudvåningen.

Trots den nya, kraftigt tilltagna cementeringen omkring fönstren gör borggården ett stilfullt intryck. Homejorna äro de ursprungliga, de tegelytorna förträffligt prydande ankarjärnen likaså, och vattenkonsten plaskar ännu i dag i bassängen som för ett par hundra år tillbaka i tiden.

Då visa slottets yttersidor mera spår af renoveringen vid förra århundradets midt. Flyglarnes gaflar och frontoner äro nya. Dessa framträda med väldigt tilltagna voluter och breda kraftiga horisontallister. De göra ovedersägligen ett tungt intryck, så när som på den norra sidan, där vi ju ha två våningar. Helt säkert måste de därför varit beräknade för en större höjd, för en afsedd påbyggnad af hela borgen. Antalet frontoner är mycket rikligt, nämligen tre å hvarje sida, utom å den östra, som blott har en. Å en del äro vapensköldar anbragta, släkterna Tornerhjelms, Winds, Ulfstands, Skougårds, Gieddes, Berchs. I norra flygelns östra hörn finna vi en stor sten inmurad, hvarå vi läsa:

Norra sidan af borggården.

Jurgen Wind Ingeborre Wlfstad 1633. Samma flygel bär äfven i järnkrampor årtalet 1634. Af de på olika håll anbragta årtalen skulle således framgå, att byggnaden uppfördes 1633—1644, hvilket icke är någon så orimligt lång tid i betraktande af den långsamhet, med hvilken tidens byggnadsarbeten i allmänhet skredo fram. Den östra flygeln är från trädgården ganska låg. Den har, som nämndes, endast en fronton, mellan den norra och den södra fly-

Norra sidan af slottet.

gelns framspringande gaflar. En terrass är anlagd vid densamma, med utgång från södra flygelns gafvel. Denna senare flygel åter är rätt hög, har t. o. m. en källarvåning med små rundbågiga fönsteröppningar. En murad altan med trappa, rikt smyckad af frodiga klängväxter, bryter denna fasad. Här nedanför slingrar sig den från åsens sluttning ilande muntra bäcken, som dock hejdas i sitt snabba lopp och sväller ut till en lugnare å och breda dammars vatten.

Uppåt åsen sträcker sig den berömda trädgården, hvars märkvärdigheter redan Linné beundrade. Där står äfven bokbersån med sitt härliga löfhvalf. Egentligen bildar den ett ståtligt långt galleri. Linné omtalar den i sin »Skånska resa» på följande sätt: »Ambulacrum tectum, Angiportus vivus eller bågegång kallas sådana häckar, som formera gator, täckta på bägge sidorna såsom en mur, då de ofvantill sluta tillsammans efter bågar lika som hvalf; af detta slaget sågs en dylik af afvenbok, 100 alnar lång, 7 alnar hög och 7 alnar bred, som på 12 år blifvit färdig och så artigt täckte sig själf, att han icke jämnare kunde åstundas». Detta underbara löfverksgalleri sträcker sig parallelt med slottets östra flygel, trädgårdsflygeln. I rät vinkel mot detsamma löpa uppåt höjden ett par buxbomshäckar, hvilka skola vara de högsta i Europa norr om Alperna, näst efter buxbomshäckarne vid slottet Nymfenburg i Bayern. Förr åtnjöt buxbomshäcken i Lunds gamla botaniska trädgård denna höga ära. Om häcken vid Gunnarstorp säger Linné, att han aldrig sett någon härligare, så långt han någonsin rest, »och kan den väl räknas för ett af Sveriges sällsamma ting, som gifver det tydligaste prof af Skånes härliga klimat.» »Han var klippt af Buxus arborescens, 3 alnar hög och 3 alnar bred, alltså i fyrkant, men mycket lång, och var dessutom så tät, att icke den minsta öppning fanns därpå». I våra dagar äro häckarne 3 meter höga. De förde upp till ett nu mer försvunnet öppet lusthus, hvars väggar utgjordes af afvenboks träd. Äfven böra vi nämna en labyrint af thujahäckar, fast af mycket yngre datum. Och rosenkvarteren erbjuda i närheten sina doftande håfvor med rosor af sällsynta arter. Vi få ej heller glömma den omsorgsfullt, efter modernaste metoder skötta fruktträdgården. Bakom trädgården breda sig i norr och väster å den kuperade terrängen parken och djurgården, den senare inhägnad af en hög stenmur. Den är en af de få i stånd hållna djurgårdar i Skåne. Linné omnämner den också. Då funnos i densamma 22 hjortar. Det är verkligen den härligaste stämningsfulla inramning Wrams-Gunnarstorps röda renässansslott äger i dessa lummiga gröna löfskogspartier af bok och ek, som kläda Söderåsens branter.

Om själfva slottet säger Linné helt kort, att det utgöres af »ett stenhus, byggdt på alla fyra sidor kring en fyrkantig gård af en Johan Wind år 1635». Fontänen på gården, »som formerar en upphöjd dam», undgår honom likväl ej.

Det finnes emellertid ännu äldre underrättelser

Slottet från öster. I förgrunden de berömda afvenboks- och buxbomshäckarna.

Slottet från sydost.

om Wrams-Gunnarstorp. Så t. ex. har Martin Weibull i »Skånska samlingar» för 1891 publicerat ett bref från år 1696, skrifvet af en viss Christoffer Heinsius, förmodligen en »huslärare», hos landträdet Otto Magnus von Essen i Estland, far till Christoffer Gieddes tredje fru Anna Sofia von Essen, som i slutet på 1600-talet residerade på den vackra gården i Wram. »Husläraren», som befinner sig på resa i Sverige, kan ej nog prisa dess härlighet. Dess like i Lifland har han aldrig skådat, »Den är byggd», skrifver han, »af lutter sten, fyrkantigt som slottet i Stockholm (d. v. s. det gamla slottet), har äfven invändigt ett sådant torn, en riktig borggård, helt och hållet stenlagd, och i midten af densamma en vacker fontän. Detta riktigt grefligt byggda slott ligger midt i en stor trädgård, i hvilken man ej blott finner alla liflandska frukter, utan äfven många vinstockar, valnötträd, persikor, in summa idel fruktträd, som man blott kan träffa i Tyskland. Ladugårdarna äro äfven samtliga byggda af sten och invändigt stenlagda, och ser det i dessa mycket renligare ut än i Reval på gatorna. På båda sidor är den stora och den lilla djurgården, i hvilka ej blott små, utan äfven rätt många stora hjortar och rådjur finnas. Rundt omkring gården ligga 32 dammar med de präktigaste fiskar, såsom karpar och rudor, så att jag med mina egna ögon sett tre tunnor karpar och rudor och annan fisk, som förflyttades till andra dammar. På sköna åkrar, behagfulla ängar och angenäma lunder är ett stort öfverflöd. — — — Kort sagdt, jag vet ej hvar jag skall börja, och hvar jag skall sluta, för att beskrifva allt, emedan det också är obeskrifligt, önskar för den skull ingenting högre, än att mitt välborna herr landträd själf måtte få se allt detta». Ja, så skall det låta! Vi hoppas, att herr landträdet kände sig tillfredställd med sin dotters position.

Vi böra slutligen tillägga, att de Burman-Fischerska prospekterna äfven upptaga en afbildning af Wrams-Gunnarstorp. Den norra flygeln har å denna utåt trädgården tre på en gång sträfpelarliknande och tornartade utbyggnader. Framför gården ligga i en fyrkant ladugårdsbyggnaderna. Midt på planen emellan dem ses äfven där ett brunnskar med ett springvatten. Den nuvarande ägarens fader, ryttmästaren och öfverhofstallmästaren R. Tornerhjelm, lät borttaga denna ladugård och flyttade den norr om slottet. Där ligga äfven prydliga statbyggnader omkring en gård, hållna i samma stil som slottet. Längre bort, i nordväst, träffa vi en tvåvånig byggnad, som fordom varit mejeri. Där förvaras för närvarande delarna af en gammal skulpterad spisel, försedd med moderna tillsatser i samma stil, en spisel, som en gång prydt matsalen i det äldre Wrams-Gunnarstorp, men därefter fått tjänstgöra som omramning till en källarnedgång på borggården. Meningen är att åter värdigt uppsätta densamma. De så oblidt behandlade figurerna å pilaster-hermerna komma alltså att blicka nya och bättre öden till mötes.

Det är dock nu på tiden, att vi äfven ägna vår uppmärksamhet åt slottets inre och dess konstskatter.. Framför allt är det en mycket rikhaltig samling af äldre oljemålningar af olika skolor, som där förtjäna att uppmärksammas. Från

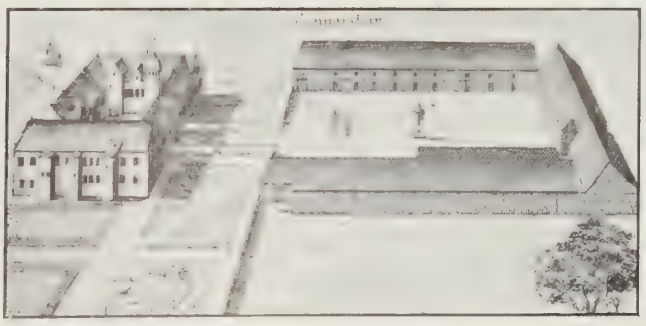

Wrams-Gunnarstorp enligt Burman-Fischer.

Biblioteket.

ingången i sydvästra tornet kom man förr direkt in i en stor matsal. Detta stora rum har senare blifvit tudeladt. Nu träder man från den nya vestibulen in i biblioteket eller hvardagsrummet, där vi finna ekhyllor och ekmöbler, bekväma skinnfåtöljer, med ett ord en gedigen modern inredning. I dörromfattningarnas öfverstycken ha landskapstaflor af äldre datum nyligen blifvit insatta. Bland de många taflor, som dekorera detta rum, finner man flera af verkligt intresse och värde. Så t. ex. torde den stora ryttarbataljen af *Salvator Rosa* ge en god föreställning om hvad denne berömde senitalienare förmådde åstadkomma af energifylld rörelse i sina stridsbilder. Öfver en af trenne hvalf uppburen bro drabba skarorna tillsammans och vid den våldsamma sammanstötningen trängas hästar och ryttare ned i floden. Man får verkligen ett lifligt intryck af ett stridstumult. Vi påminnas lifligt om Rubens bekanta »Amazonslaget» i München, där kompositionen är ungefär densamma. Äfven en annan Salvator Rosa hyser samlingen. I det s. k. gustavianska förmaket hänger ett större landskap af den vilda dystra stämning, som karaktäriserar Rosas landskapsbilder. Af andra äldre utländska bilder i biblioteket bör nämnas den på trä målade skildringen af ett gästabud, af flamländskt ursprung samt synbarligen daterande sig från tiden närmast före 1600. Å ena sidan se vi köket, där steken vändes på spett framför den stora spiseln, å den andra det i en löfsal dukade bordet, omgifvet af bordsgäster i rika, stundom fantastiska dräkter. Taflan tillhör den ännu ej fullt utvecklade konsten. Mästaren visar sig dock som en ej oäfven tecknare. Hvilket gästabud här afses, få vi noggrant besked om. En inskription hänvisar till 21:sta kapitlet i Genesis. Där står i 8:de versen: »Och pilten växte och blef stor, och Abraham gjorde ett stort gästabud den dag, då Isak afvandes». Pilten stultar omkring i köket, biträdd af sin barnjungfru. På den tid taflan målades, behöfdes naturligtvis en biblisk förevändning, för att ett så rent genreämne som ett gästabud skulle accepteras af den hufvudsakligen vid religiös konst vanda publiken. En genrebild af senare ursprung, framställande en öldrickande bonde, bär visserligen en berömd signatur: *D. Teniers.* Men är den månne äkta? Af de svenska landskapstaflorna intresserar oss »Kronoborgs slott i månsken», ett af *Marcus Larssons* tidigare alster, för hvilka hans senare koloristiska brio ännu var något främmande. Taflan är signerad: *S. M. Larsson pinx. 1849.* Den målades, liksom åtskilliga andra med samma ämne, när Marcus Larsson vistades i Helsingborg som teckningslärare. En annan stor duk återger, ehuru litet stelt, Wrams-Gunnarstorps slott. Signaturen är *E. Wahlqvist 1866.* Af *Kiörboe* ses en präktig, signerad tafla med ett par rapphönshundar. Innan vi lämna biblio-

Oljemålning af D. Teniers.

teket kasta vi en blick på Ingeborg Ulfstands konterfej. Det är en lycklig kopia efter det danska originalet och återger på ett träffande sätt en yfverboren myndig matrona i 1600-talets änkedräkt. Bland möblerna förtjänar slutligen nämnas den stora kistan af valnöt med i annat träslag inlagda rosor, nejlikor, bandornament, monogram samt ätten Dahlstjernas vapen.

Kronoborgs slott i månsken. Oljemålning af Marcus Larsson 1849.

Rokokosalongens väggar äro klädda med mörkfärgad träpanel och träramar kring stora med röda sidenhärmande tapeter fyllda pannåer, skilda äfven genom förgyllda refflade pilastrar med figurkapitäl (med änglahufvuden). I taket ses målningar, härmande en stuckdekorering. En stor spisel i afrikansk marmor och med en förgylld spegel i rokoko bidrager ock till utstyrseln. Lika litet som salongsmöbeln af valnöt med förgyllningar är den äkta, ursprunglig rokoko. En originalpjäs af högt värde är dock den stora skogstapeten från 1600-talet. Den är enligt signatur väfd af *Jacques Cordys* i Bryssel och återger ett landskap med en rik trädgrupp i förgrunden, hvarigenom vi blicka ut öfver en vidsträckt högländt terräng. Ur en damm t. v. kommer en utter med en fisk i munnen. Getter, flygande storkar etc. lifva för resten sceneriet. Bordyren visar i varierande mönster blommor, frukter, fåglar å mörkröd grund. Tapeten är restaurerad af Handarbetets vänner i Stockholm.

Bland de vackra målningarna dröja vi framför ett par holländska porträtt från tiden omkring 1630. Kanske är det ett förnämt svenskt par från 30-åriga krigets början vi se. Att det

Rokokosalongen.

Holländskt porträtt omkring 1630.

är någon konstnär ur Mierevelts skola, som utfört dessa minutiöst målade bilder, är tämligen tydligt. Särskildt damporträttet med den stora halskragen och det guldbroderade klädningslifvet gör en förträfflig verkan. En något senare holländare, *Roelof de Vries,* har signerat ett landskap med en vattenkvarn, i komposition, färg och teckning ett för målaren typiskt verk. Ännu en karaktäristisk de Vries finnes i samlingen. Från rokokosalongen för en ingång t. v. in i den tillbyggda *matsalen,* ljus och glad, med stuckaterade väggar och tak. Öfver de korintiska pilastrarna löper en fris med akantusrankor, och äfven å taket uppträder en rikedom af eleganta rankornament i ett slags moderniserad renässans. Salen har för kort tid sedan restaurerats af den bekante stuckatören signor Bellio i Stockholm.

I fil med salongen ligger *gustavianska förmaket,* hvars fasta inredning i hvitt och guld är gammal. Från 1700-talets slut är äfven den ovanligt ståtliga kakelugnen med blomguirlander och blomhängen i synnerligen lifliga och klara färger. Här stå spegelbord i »Louis XVI» och empire. Det ena prydes af en stilfull pendyl från Napoleon I skrifbord i slottet Malmaison. I ett glasskåp beundra vi en del dyrbar keramik. I detsamma, liksom också i ett skåp i förut nämnda salong, finnes bland annat en del af den servis, som af Napoleon I skänktes Karl Johan som svensk kronprins. En stor marmorbyst, modellerad af Möllgaard och huggen i Italien återger dragen af öfverhofstallmästaren Tornerhjelm. Hans maka, född Stiernecrona, se vi i ett stort porträtt af *Bertha Valerius.* Äfven här kunna vi naturligtvis vänta oss fortsättning på det tafvelgalleri, som obestridligen utgör en af Wrams-Gunnarstorps stora tilldragningskrafter. Här möter oss sålunda ånyo en Salvator Rosa, som vi redan uppmärksammat. Ett praktstycke i samlingen är gifvet den stora taflan »Kristus och Thomas» af den senitalienske mästaren *Matteo Preti* (kallad il Calabrese). Taflan är en breddbild med halffigurer i kroppsstorlek. Kristus, som håller korset, står i gruppens midt och för Thomas finger mot såret i sidan. Ljus och skuggor äro skarpt markerade, och en inverkan från Guercino samt Caravaggio och Ribera är påtaglig. En öfverensstämmande replik finnes i Dresdens galleri. Preti var hufvudsakligen verksam i Neapel (död på Malta 1699). En annan italiensk tafla är *Antonio Canales* »Utsikt öfver kyrkan S. Maria della Salute i Venedig» med en klar, skarp teckning såsom vanligt å Canales eller Canalettos, som han också kallas, venetianska vyer. Visserligen ett motiv från Italien men måladt af en holländare, erbjuder oss åter en annan tafla. Det är en italiensk hamn — Genua? — med en gammal hamnport samt fartyg på redden, däribland ett holländskt krigsskepp. Skildringen är synnerligen flott och lifligt gjord med en verklig atmosfärisk stämning. Däri är den en fullständig kontrast till Canales torra sakligt re-

Holländskt porträtt omkring 1630.

Oljemålning af R. de Vries.

fererande målning. Taflan är signerad: *J. Beerstraaten 1664.*

Det venetianska porträttet af en medelålders man (bröstbild) böra vi slutligen icke förbigå. Det är af en synnerligen kraftfull hållning, fångande de stora typiska dragen. I färgen är det antagligen betydligt förändradt. Nu är det alldeles mörkbrunt. Man har gissat på *Tintoretto* som dess mästare.

Matsalen med modernt stucktak.

Detta är några prof på hvad slottets samlingar hysa. I öfriga rum, äfven gästrummen, stannar vi då och då framför någon bild, som väcker vårt intresse. Här äro t. ex. *Kilian Zoll, C. S. Bennet, Henrik Ankarcrona, Alexius Ankarcrona, J. Arsenius* och andra af 1800-talets mera bekanta svenska målare, utom redan förut nämnda, representerade. Bland taflor af äldre ursprung upptaga vi äfven ett par liffulla rytteristrider (svenskar och tartarer) af Karl XI:s och Karl XII:s flitige bataljmålare *J. C. Lembke* samt ett *P. v. A.* signeradt landskap med skog, berg och vattendrag, visserligen ej något mästerstycke, men dock ett verk af en sällsynt holländsk 1600-talsmålare, nämligen den i Delft verksamme *Pieter van Asch.* Dessa sistnämnda träffa vi jämte porträttmålningar samt hästtaflor af Kiörboe, Arsenius o. a. i landshöfdingens skrifrum. Det nu sagda torde ge åtminstone en antydan om Wrams-Gunnarstorps samlingar. De bidraga att förstärka intrycket af ett många gånger förut påpekadt faktum, nämligen den stora rikedomen af gammal utländsk konst i Skåne.

Gustavianska förmaket.

Om godsets ägare i äldre tider ha vi till sist ännu något att tillägga. Wrams-Gunnarstorp var till en början ett kyrkogods under domkyrkan i Lund. Gården låg då närmare Wrams kyrka och kallades Wrams-gård. Af ärkebiskop Birger hade den som pantgods förlänats på lifstid åt *Hans Skougård,* som likväl under den följande ärkebiskopens, Åke Sparres, tid råkade i bittra strider med sin länsherre. Denne till och med fråntog honom länet. Men tiderna voro annorlunda än förr för innehafvarne af S. Laurentii stol, och Skougård återinsattes genom kunglig makt och myndighet i besittning af godset, som nu faktiskt blef hans egen-

dom. Den nya gården byggde han på »Söderåsens skog». Efter hans död ärfdes den af brorsonen *Jörgen Skougård* och går sedan i dennes familj från far till son och sonson och från den senare, *Jörgen Skougård d. y.* († 1611), till systern *Anna,* gift med *Holger Jenssen Ulfstand* till Häckeberga. Deras dotter *Ingeborg Ulfstand* blef 1620 gift med *Jörgen Wind,* den berömde danske amiralen, död 1644 af de sår han erhöll i slaget vid Femern. Vi ha då nått fram till det par, hvars namn, initialer och vapensköldar på olika platser uppenbara sig på Wrams-Gunnarstorps slottsbyggnad. Ingeborg Ulfstand innehade gården till sin död 1652, och var hon den sista af detta frejdade namn i Skåne. Godsets ägare blef nu sonen *Holger Wind,* hvilken likväl för att undvika att bli svensk undersåte sålde det till sin svåger *Christoffer Giedde,* som bland andra danska adelsmän år 1664 introducerades på svenska riddarhuset. Giedde var gift tre gånger. Hans första fru var Elisabeth Wind. Antagligen är det på henne som den dunkla sägen syftar, som Ljunggren berättar i »Skånska herrgårdar». »Under Gieddes ägotid» skrifver han, »blef gården öfverfallen och plundrad af snapphanarne. Gieddes fru var ensam hemma och blef gripen af den plundrande horden, som sökte tvinga henne att upptäcka, hvar dyrbarheterna och penningarna blifvit undangömda. Då hon, oaktadt alla hotelser, vägrade detta, uppstaplades i salen på Gunnarstorp ett bål. Vid detta bands fru Giedde, och bålet antändes. Då hon redan var fattad af lågorna, skall hon ha gjort en rörelse med handen för att utvisa stället, där skatten låg förborgad, men det var för sent att rädda hennes lif, och hon blef lågornas rof. Man anställde sedan efterspaningar i den af henne angifna riktningen, men fann ingenting». Så långt berättelsen. När detta skulle skett, omtalas ej, men uppgiften att det var snapphanar, som föröfvade dådet, hänsyftar väl på krigsåren 1676—79. Något enda bestyrkande dokument har emellertid icke anträffats.

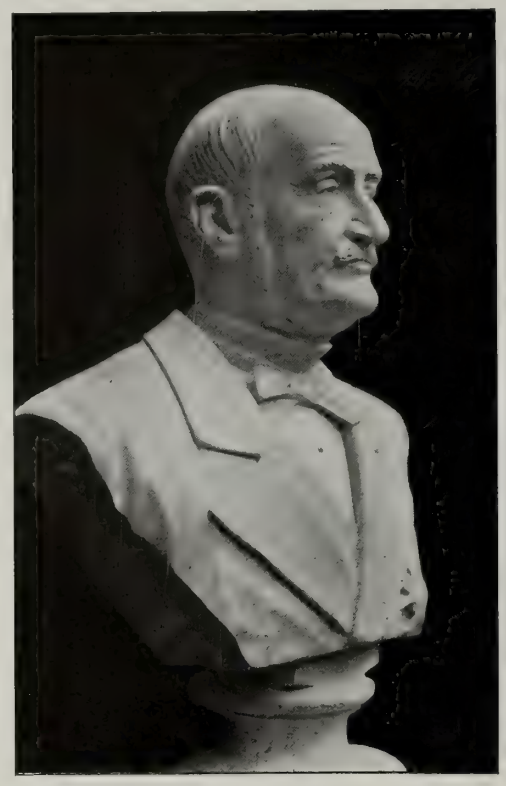

Öfverhofstallmästaren R. V. Tornerhjelm.
Byst i marmor.

Majoren Christoffer Gieddes andra hustru var Hedvig von Buchwaldt, dotter af vice generalguvernören von Buchwaldt, samt den tredje Anna Sofia von Essen från Estland. Vi känna henne redan från den föregående skildringen. Gieddes dotter i detta senaste giftet *Hedvig Sofia Elisabeth Giedde* blef vid faderns 1705 inträffade död Wrams-Gunnarstorps arftagerska. Hon gifte sig 1720 med sin estländske kusin kaptenen, sedermera tituläröfversten *Caspar Johan Berch* (Ättens namn skrefs ursprungligen Berg eller Bergh). I från att förut varit i danska händer, kom alltså godset nu till en estländsk släkt. Öfverste Berch hade fått sin titel för sina förtjänster om landthushållningen. Linné säger om honom, att han torde räknas för en af Skånes starkaste ekonomer. Vid hans död 1761 gick gården till sönerna, öfverste *Otto Christoffer Berch* och kanslirådet *Fredrik Berch.* Sedan de i flere år haft egendomen gemensamt, utlöste öfversten sin broder. Öfverste Berch var en »lärd och vitter herre» och förblef ogift. Då han helst ville se sin egendom öfvergå till någon med det Berchska namnet, adopterade han en son till sin

Kristus och Thomas. Oljemålning af Matteo Preti.

kusin öfverste Carl August Bergk i Lifland, majoren, senare hofmarskalken *Georg Philip*, som 1813 introducerades på riddarhuset under namnet Berch. Hans fosterfader var då död sedan 1803. De svenska arfvingarna hade tillfredställts med 80,000 rdr b:o. Efter hofmarskalkens död (1817) förvaltade hans änka, Ulrika Juliana Bergk (från Lifland), egendomen, men inlöste den efter en tid af sina barn samt utbytte den 1839 mot Össjö sätesgård och en mellanafgift af 17 tunnor guld eller 188,888 rdr 42⅔ sk. b:o till ryttmästaren *Rudolf Tornerhjelm*. Först då kom Wrams-Gunnarstorp i en till ursprunget svensk släkts ägo. Ryttmästaren, sedermera öfverhofstallmästaren Tornerhjelm var äfven ägare af Gedsholm i Ekeby socken. Han var född 1814 på detta gods. Efter förvärfvandet af sin nya egendom tog han med kraft i tu med dess förbättrande. Nya ladugårdar och tjänarebyggnader uppfördes, och för slottet planerades en ombyggnad, som dock begränsades till hvad vi redan lärt känna. Öfverhofstallmästaren Tornerhjelm var en af Skånes inflytelserikaste magnater, ärad ej minst af de skandinaviska konungahusen, och blef särskildt af den största betydelse för höjandet af landtbruket, industrien och affärslifvet i västra Skåne. Han var gift med friherrinnan Eva Henrika Stierncrona samt afled år 1885. Han ligger begrafven i Tornerhjelmska grafkoret i Norra Wrams kyrka. Arftagaren af den stora förmögenheten blef ende sonen sedermera ryttmästaren och landshöfdingen i Malmöhus län *Gustaf Tornerhjelm*, som fortsatt sin faders traditioner på olika områden, är sålunda ordförande i Malmöhus läns hushållningssällskap, ordförande i styrelsen för landtbruksinstitutet vid Alnarp o. s. v. Från landshöfdingeämbetet afgick han 1909. Sedan 1880 är han gift med Charlotte Sofia Ankarcrona, dotter af öfverhofjägmästaren Viktor Ankarcrona och grefvinnan Ebba Charlotta Bielke, samt har tvenne söner och tvenne döttrar.

Ingeborg Ulfstand. Oljemålning.

Wrams-Gunnarstorps areal utgör cirka 5,000 har, hvaraf hälften åkerjord, hälften skogs- och ängsmark. Taxeringsvärdet är inom Norra Wram 1,302,400 kronor, inom Björnekulla socken 54,800 kronor, inom Qvidinge socken 404,200 kronor, alltså sammanlagdt 1,764,400 kronor. I eget bruk är 250 har. De större arrendegårdarna äro Ängagården 300 har, Ulrikedal 100 har, Evedal 120 har, Gustafsfält 100 har, Wramsgård 100 har. Vid hufvudgården finnes tegelbruk för eget behof. Landshöfding Tornerhjelm är därtill ägare af Gedsholm, som länge varit i den Tornerhjelmska släktens ägo. Detta gods areal är 2,200 har och dess taxeringsvärde (inom Ekeby, Risekatslösa och Hesslunda socknar) 921,200 kronor.

Efter akvareller i Rålambska samlingen i K. Biblioteket, utförda i senare hälften af 1700-talet.

JORDBERGA

KÄLLTORPS SOCKEN, VEMMENHÖGS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Den del af Skåne som ligger »söder om landsvägen» mellan Malmö och Ystad brukar betraktas som Skåne i egentligaste mening, det utomordentligt fruktbara slättlandet inom Oxie, Skytts och Vemmenhögs härader. Största delen af detta område, Sveriges kanske bördigaste och rikaste trakt, tillhör själfägande bönder och antalet större gods eller slottsegendomar är ringa. Hit höra Dybeck, Sveriges sydligast belägna herresäte samt det något nordligare belägna Jordberga, båda inom östra delen af det nämnda området »söder om landsvägen».

Friherrinnan Clara Stjernsvärd
född von Nolcken.

En allé af omkring en kilometers längd leder söderut från landsvägen ned till Jordberga. Slottet ligger midt i en vidsträckt park med höga lummiga träd, bokar, lindar, almar, askar m. m., så att gården, som Gillberg säger i sin beskrifning (1763) »synes ligga lika som i en skog innesluten; har eljest utsikt till stora fruktbara slätter och Saltsjön». Norr om byggnaden ligger en liten sjö med utlopp i en genom parken rinnande bäck. — Afståndet från slottet till Jordberga station på järnvägen Börringe—Östra Torp är likaledes omkring en kilometer.

Jordberga är en gammal gård med anor från medeltiden, men slottsbyggnaden, hvars murar delvis härstamma från 1600-talets midt, har undergått många omdaningar och gör nu, efter den senaste genomgripande restaureringen, utförd 1906—1908 under ledning af den danske arkitekten Henry Gläsel, ett fullständigt modernt intryck. Den mot söder öppna stora gården, från hvilken man har en vacker utsikt inåt parken, omgifves af en hufvudbyggnad och tvänne långa flyglar samtliga envåningsbyggnader. Under det höga i två fall brutna tegeltaket befinner sig en nyinredd andra våning. Hufvudbyggnaden är försedd med ett massivt midtparti i två våningar, täckt af en kupol med lanternin; åt gårdssidan springer detta midtparti något framom fasadlinjen med en altan i höjd med öfre våningen. Alla ytterväggar äro affärgade i en ljus ton, i takfoten löper en list af sandsten och taket är täckt med svartglaseradt tegel. Alla fönster hafva försetts med små kvadratiska rutor. — Åt norra sidan ligger en stor terrass och ofvan porten åt denna sida sitter en vapensten med ätterna Krabbes och Marsvins vapensköldar och bokstäfverna I. K. — K. M.; under vapnen har fordom stått årtalet 1655. Vapnen och initialerna beteckna Ivar Krabbe och hans

Jordberga 1680. Enligt Burman-Fischer.

hustru Karin Marsvin, hvilka, sedan de äldre byggnaderna under kriget år 1644 blifvit förstörda, år 1655 läto återuppföra Jordberga gård. Denna vapensten, som fordom hade sin plats ofvan en yttre port, är det enda som i det nuvarande slottets yttre erinrar om det gamla Jordberga.

Hur detta såg ut vet man emellertid af ett kopparstick i det bekanta Burman-Fischerska gravyrverket, som återger de skånska gårdarna såsom de sågo ut omkring 1680. Äfven då bestod hufvudgården af trenne omkring en gård belägna längor, men dessa lågo vid gårdens norra, östra och södra sidor, under det att en mur begränsade den västra sidan. Den nuvarande hufvudbyggnaden utefter gårdens norra sida tyckes redan då hafva varit den förnämsta, något högre än de andra längorna och försedd med tre utsprång åt norr. Väster om detta gårdskomplex låg en stor af murar omgifven gård med en mindre byggnad vid norra sidan och en större dylik vid den västra. Den sistnämnda byggnaden, ursprungligen af Ivar Krabbe uppförd till ladugård, numera loge, kvarstår ännu, en väldig gråstensbyggnad, som samtidigt med slottet omkring år 1840 undergick en genomgripande restaurering.

Dessa omdaningsarbeten, som gåfvo Jordberga den karaktär det bibehöll ända till för några få år sedan, begyntes redan 1839, då den norra längan tillbyggdes österut, den gamla södra längan nedbröts och en ny flygel uppfördes i stället för den mur som förut begränsat gårdens västra sida. Dessa arbeten utfördes delvis under ledning af en major Hjelm. Den konstnärliga utstyrseln af byggnaderna anför-

Det nuvarande slottet med flyglarna från gårdssidan.

Jordberga efter ombyggnaden 1839. Enligt Ljunggren »Skånska herregårdar».

trodde den dåvarande ägaren friherre K. A. v. Nolcken åt den i Skånes arkitekturhistoria bekante professor K. G. Brunius. Denne uppförde ett högt fyrsidigt torn framför den norra längans södra fasad och försåg såväl detta torn som byggnaderna i öfrigt med en dekoration i romansk stil med rundbågsfriser och insänkta nischer. Öfver den i tornet belägna hufvudportalen anbragtes en sten med ätten v. Nolckens vapen och årtalet 1839, hvilken ännu sitter kvar på fasaden.

För öfrigt har den senaste, nyligen afslutade restaureringen helt och hållet slopat Brunius kvasiromanska dekoration och i stället gifvit byggnaden en på en gång förnäm och landtligt anspråkslös, modern prägel. Endast den gamla Krabbeska ladugården och några andra under 1800-talet uppförda uthusbyggnader hafva

Det nuvarande slottet från trädgårdssidan.

ännu i behåll sina rikt nischindelade gafvelrösten och tegelfriser. Af det af Brunius uppförda midttornet har endast nedre och främre delen bibehållits; till den här belägna hufvudportalen leder en bred granittrappa upp. Andra ingångar till byggnaden finnas å de båda flygelfasaderna mot den stora öppna gården.

Genom hufvudportalen inträder man först i en rymlig förstuga med fyra sandstenskolonner och väggar med dekoration i hvit stuck. Härifrån leder en dörr in i den ståtliga hallen, belägen i det nya midtpartiet och sträckande sig upp genom dess båda våningar. Dekorationen är här hållen i hvitt och guld, taket utgöres af en kupol med rik och elegant stuckornering i modern rokokostil och från rummets östra sida leder en fritrappa upp till ett utmed västra och norra sidorna löpande galleri med balustrad. Hallens öfre del upplyses rikt af fönster åt både norr och söder, den nedre delen har fönster endast åt norr samt utgång till den här belägna förutnämnda terrassen. Möbleringen är i Louis XVI-stil och bland annat finnes här ett par byråar från slutet af 1700-talet, den ena signerad af Stockholmssnickaren Jonas Hultstén, en samtida till den berömde Haupt. — Väster om detta ståtliga och eleganta rum ligger ett stort hvardagsrum, som upptager midtbyggnadens hela bredd och har fönster både mot norr och söder. Dess förnämsta prydnad är en väldig öppen spis af sandsten från 1600-talets midt med tvänne figurer, som bära en fris med midtkartusch, hvari läses följande inskrift: *Herre Lad mig kiende dine Weje oc Laer Mig din Sti, Led Mig Vdi din Sandhed, Thi du est Min Gud. Psalmen XXV.* I spisens högt uppstigande gafvelkrön äro anbragta ätterna Krabbes och Marsvins vapen, utvisande att spisen härstammar från slottets byggnadstid, 1650-talet. Jämte den förut nämnda vapenstenen öfver norra porten är spisen det enda som finnes kvar af det Krabbeska husets prydnader.

Hallen (nr 2 å planen).

Hvardagsrummet är delvis möbleradt med bekväma moderna möbler; bland äldre saker märkas här ett skåp af ek med fyra dörrar af Nord-holländsk typ, härstammande från Tosterup, ett rikt skulpteradt italienskt skåp med klaff m. m.

Midtbyggnadens västligaste del upptages af en ännu ej fullt inredd salong och från hvardagsrummet kommer man äfven in i den västra (yngre) flygeln, innehållande bland annat ett biblioteksrum med en karaktäristisk inredning i 1840-talsgotik af mahogny, den nuvarande äga-

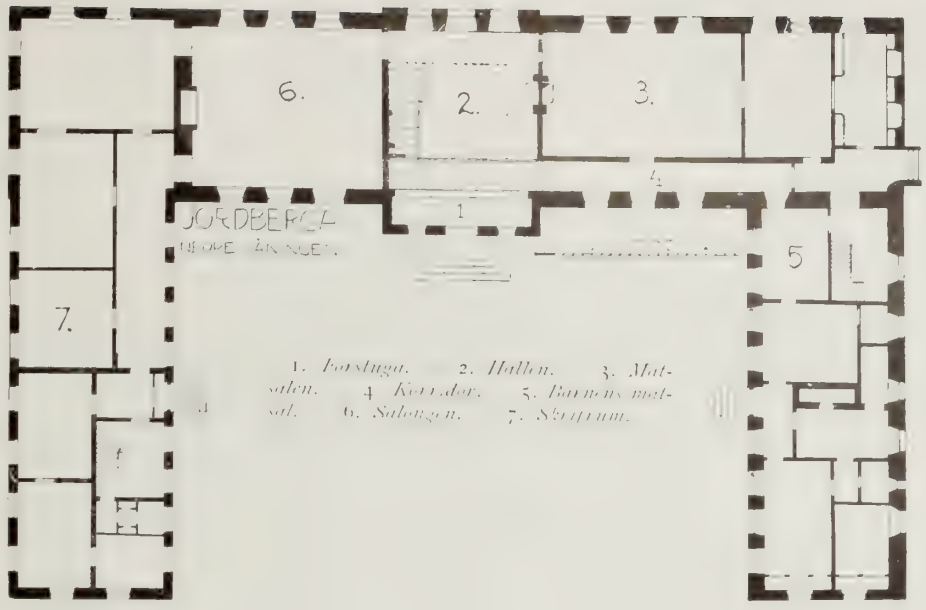

rinnans friherrinnan Clara Stjernsvärds skrifrum o. s. v. — Öster om den ofvannämnda midthallen ligger en stor matsal i mahogny och gyllenläder och med en möbel i Chippendalestil. Här bortom befinna sig serveringsrum, köks- och ekonomiafdelning samt i den östra (äldre) flygeln några smärre rum och gårdskontoret med sin egen ingång från gården.

Den öfre våningen som tillkommit vid slottets senaste iståndsättning innehåller ett stort antal sof- och gästrum, en modern bostadsvåning med alla nutida anordningar. Möblerna i dessa rum äro till större delen af ungt datum; på en byrå af mahogny med mässingslister träffas dock signaturen A. S. L. jämte Stockholms Hallstämpel och årtalet 1780.

Vid beskrifningen af rummen i hufvudvåningen hafva vi förbigått den till omkring 40 nummer uppgående porträttsamlingen. — Den äldste ägare till Jordberga, som finnes bland de porträtterade, är fru Margareta Thott († 1749), hvilken som änka år 1743 inköpte hufvuddelen af godset; hennes konterfej liksom hennes mans, Axel Gustaf Kurck († 1740) hänga i matsalen. Där finnes äfven ett porträtt af deras son excellensen grefve Arvid Fredrik Kurck († 1810) sannolikt af Lorenz Pasch d. y., excellensen är iklädd lilla serafimerdräkten, hvarigenom porträttet dateras till efter 1787, då han blef serafimerriddare. Från Arvid Fredrik Kurck öfvergick Jordberga till hans syster, som var gift med friherre Arvid v. Nolcken, den nuvarande slottsfruns farfars far, och af de öfriga porträtten återgifva de flesta medlemmar af denna släkt. I hvardagsrummet finnes ett litet porträtt i karolinsk uniform af Karl Magnus v. Nolcken († 1723) och i matsalen hänga bl. a. porträtt af Erik Mattias v. Nolcken († 1755) och af svenske ministern i London friherre Gustaf Adam v. Nolcken († 1813), ett synnerligen förnämt och vackert porträtt, signeradt af den engelske målaren J. Dovnman år 1780. En förtjusande pendant till detta porträtt utgör bilden af hans fru, engelskan Mary v. Nolcken, f. Roche, likaledes af Dovnman, signeradt J. D. 1779, som hänger i hallen. Här finnes äfven ett af Karl Fredrik v. Breda år 1789 i London måladt porträtt (jfr Sanders förteckning n:o 41) af hen-

Hallen (nr 2 å planen).

nes man den nyssnämnde ministern G. A. v. Nolcken samt porträttsamlingens å Jordberga största dyrbarheter, porträtten af Johan Fredrik v. Nolcken († 1809) i röd rock och af hans fru Johanna Margareta v. Manteuffel († 1821) i ljusblå klädning, båda förträffligt målade och försedda med den kända signaturen *»le Chev. Roslin 1776»*. — I hvardagsrummet finna vi ett porträtt af landshöfdingen friherre Erik Reinhold von Nolcken († 1834), son till Sofia Kurck och den förste af ätten som ägde Jordberga. Han och hans fru, född Magdalena Strömfelt äro återgifna på ett par såsom konstverk rätt enkla pasteller, signerade »P. Lindberg 1824», hvilka hänga i biblioteket. Af Magdalena Strömfelts föräldrar Fredrik Georg Strömfelt († 1814) och hans fru Anna Magdalena Wachtmeister († 1782) finnas ett par porträtt i matsalen och i ägarinnans skrifrum hänger en vacker pastell af Gustaf Lundberg i präktig originalram, framställande Agneta Strömfelt, bekant från den s. k. »hönstaflan» å Gripsholm. — Slutligen må nämnas de i hvardagsrummet befintliga porträtten af friherrinnan Clara Stjernsvärds föräldrar, friherre Karl Adam von Nolcken († 1857), måladt af I. W. Gertner 1852, och hans fru Dorothea Ehrensvärd († 1878) måladt efter fotografi af Hilda Lindgren 1884. I detta rum hänger äfven ett större af Georg von Rosen år 1903 måladt porträtt af ryttmästaren Karl Gustaf Stjernsvärd († 1896).

Salongen (nr 6 å planen) *med Ryttmästaren C. G. Stjernsvärds porträtt af G. von Rosen.*

Ägarne till Jordberga äro kända sedan midten af 1300-talet och godset har sedan den tiden tillhört nära ett tjugotal olika släkter, något som gifvit upphof till sägnen att gården icke kan ägas inom samma släkt i mera än tre släktled. Den ägarlängd som här nedan meddelas grundar sig hufvudsakligen på Ljunggren: Skånska herregårdar, hvars uppgifter i några fall korrigeras af genealogierna i Danmarks Adels Aarbog.

Salongen (nr 6 å planen) *med sandstensspis från 1600-talet.*

Den äldste ägare till Jordberga som omtalas var Anders Hollunger, äfven kallad Gagge, hvilken år 1355 pantsatte gods i Stora

Jordberga. En son till honom var förmodligen Henrik Andersson i Jordberga som nämnes 1387 och möjligen är identisk med väpnaren Henrik Most, omtalad 1419. — Svårigheten att utreda ägareförhållandena ligger däri att släktnamnen icke användas konsekvent. Medlemmar af släkterna Gera och Hollunger förde stundom det gamla skånska namnet Most, liksom den ofvannämnde Anders Hollunger kallades Gagge. Dessutom funnos tydligen flera gårdar i Jordberga, bl. a. Stora och Lilla Jordberga (Jordberga magle och Jordberga litle). Under 1400-talet och förra delen af 1500-talet nämnas några medlemmar af ätten Gera som ägare till gods i Jordberga, nämligen Jens Josephsson kallad Most, hans son Joseph Jensen gift med Karin Brahe och deras son Most Josephsson gift med Berta Neb. De af Ljunggren omtalade medlemmarna af ätten Thott, Josef och Mårten, som skulle hafva ägt gods i Jordberga under 1400-talet äro tydligen identiska med de båda sist nämnda medlemmarna af Gera-släkten. År 1419 omtalas en väpnare Synde Esbernsson till Lilla Jordberga. Samtidigt med dessa nämnas emellertid som ägare äfven medlemmar af ätten Hollunger, afkomlingar af den äldste kände ägaren, Anders kallad Gagge och hans son Henrik Andersson. Den sistnämndes son Tage Henriksson till Jordberga och Dybeck, som omtalas 1648 och lefde ännu 1504, hade en dotter Bodil Tagesdotter Hollunger († 1528) gift med Jakob Ged till Rössjöholm, som ägde Jordberga och var död 1546. Hans gårdar ärfdes af dottern Karin Ged († 1587) gift med Mogens Krabbe († 1564).

Excellensen A. F. Kurck.

Jordberga och Rössjöholm ärfdes af deras son Tage Mogensson Krabbe († 1612), som lämnade den förra gården i arf till sin son Ivar Krabbe († omkring 1670), hvilken genom sitt gifte med Karin Marsvin blef ägare äfven till Krageholm, Högestad och Fulltofta. Han blef det nya Jordbergas byggherre på 1650-talet och lämnade gården i arf till sin dotter Metta gift med Kristian Vind († 1677), hvars måg Kristian Bille († 1712) år 1682 pantsatte en fjärdedel af Jordberga till general Fr. von Buchwaldt († 1696).

Godset blef därefter i omkring 100 år deladt mellan två ägare, af hvilka den ene ägde en, den andra tre fjärdedelar. — Fjärdeparten ägdes af Jöran von Buchwaldt († 1709), hans måg Reinhold von Liewen († 1701) dennes måg Berendt von Delwig († 1741) och dennes måg Henric Julius Coyet († 1785). Följande år, 1786, köptes fjärdeparten af presidenten A. F. Kurck, som sedan 1749 (1759) ägde äfven de tre andra fjärdedelarna. — Denna större

Matsalen (nr 3 å planen).

Friherre Gustaf Adam von Nolcken.
Oljemålning sign. Breda pinx: Lond: 1789.

Mary von Nolcken född Roche.
Oljemålning af J. Dovnman.

del af Jordberga hade på 1690-talet köpts af Johan Silnecker († 1694), som ärfdes af sonen Peter Silnecker, hvilken afled ogift, hvarför hans gods gick till hans syster Margareta Silnecker († 1732), bekant som stiftarinna af den Silneckerska stipendiefonden vid Lunds universitet. Följande ägare voro Kristina Gustaviana Ingelotz år 1732, Anna Kristina Adlerstierna och Johan Tham åren 1732—1743. Sistnämda år köptes den större delen af Jordberga af fru Margareta Thott († 1749), änka efter Axel Gustaf Kurck († 1740) och moder till den ofvannämnde friherre Arvid Fredrik Kurck († 1810), i hvars ägo de skilda delarna af godset återförenades. Från hans tid härstammar en ännu i parken kvarstående väldig magasinsbyggnad, som å fasaden bär hans initialer A. F. K. och årtalet 1805. Han var barnlös och Jordberga ärfdes af hans syster Sofia som var gift med friherre Arvid von Nolcken († 1802); hon sålde gården år 1811 till sin son friherre Erik Reinhold von Nolcken († 1834), som ärfdes af sin son friherre Karl Adam von Nolcken († 1857), hvars dotter år 1875 blef gift med ryttmästaren Karl Gustaf Stjernsvärd († 1896). Dennes änka friherrinnan Clara Stjernsvärd född von Nolcken är Jordbergas nuvarande ägarinna.

Friherre Gustaf Adam von Nolcken.
Pastellmålning. Engelsk konstnär.

Såsom ett af de få stora herresätena i södra Skåne, där Skånes bästa jord är belägen, och särskildt under 1800-talet skött af synnerligen driftiga ägare, har Jordberga länge åtnjutit rykte som en mönstergård, vid hvars skötsel och organisation moderna principer tillämpats. Några uppgifter härom hämtade dels ur i gårdsarkivet befintliga anteckningar, dels hvilande på muntliga meddelanden af godsets mångårige för-

Johanna Margareta von Nolcken född Manteuffel.
Oljemålning sign. le Chev: Roslin 1776.

Friherre Johan Fredrik von Nolcken.
Oljemålning sign. le Chev: Roslin 1776.

valtare torde därför här vara på sin plats, så mycket mera som de förändringar, som tid efter annan här genomförts kunna anses typiska om de också på andra håll kommit något senare.

Under förra delen af 1800-talet, då friherre Erik von Nolcken († 1834) ägde Jordberga, sköttes godset ännu på det gamla sättet med hofveribönder, som icke erlade någon afgift för den jord de innehade och brukade för egen del, utan endast voro förpliktade till arbete vid hufvudgården i »höga herrskapets» tjänst. Af godsets areal innehades cirka 3000 tunnland af bönderna, som härför hade att sköta allt arbete vid den till 500 tunnland uppgående hufvudgården. Hvarje

Från trädgården. Pergolan med brunnen.

Agneta Strömfelt, pastell af G. Lundberg. *Två silhuetter från ryska hofvet; väggparti i skrifrummet* (nr 7 å planen).

bondhemman omfattade i regel cirka 60 tunnland och här höllos 4 par hästar, 2 par oxar och 3—4 st. kor; nästan dagligen voro 2—3 par dragare vid hufvudgården. Bonden höll vanligen en fullvuxen och en halfvuxen dräng, en pojke och två pigor och hade dessutom ofta aftal med i närheten boende »husmän» om utgörande af ett visst antal dagsverken vid hufvudgården. Detta feodalsystem i smått var gifvetvis ett synnerligen oekonomiskt brukningssätt, men icke desto mindre gällde Jordberga såsom en af Skånes mest gifvande herrgårdar. En viktig del af godsherrens inkomster utgjorde de hundratals gödoxar som årligen försåldes och hvilkas gödsel kom godsets åkerjord till godo.

Öfvergången från hofveri till spanmålsarrenden företogs af landshöfdingens son och efterträdare friherre Karl Adam von Nolcken († 1857). På våren 1842 lät han nämligen ersätta de gamla, mestadels blott muntliga aftalen med femåriga arrendekontrakt, i hvilka föreskrifter lämnades rörande jordens och kreaturens skötsel; arrendeafgiften bestämdes till en viss mängd spannmål efter markegångspris, hvarjämte ett bestämdt antal dagsverken och några andra naturaprestationer skulle utgöras. I egenskap af arrendatorer kommo de forna hofveribönderna att intaga en både friare och bättre ställning, som fördelaktigt inverkade på skötseln och höjde afkastningen både af arrendegårdarna och af hufvudgården. Det alltför stora antalet dragare kunde minskas och ladugårdsbesättningarna ökades i stället. Hufvudgårdens areal ökades från 500 till omkring 800 tunnland. — Friherre Karl Adam von Nolcken förvärfvade sig i ännu högre grad än sin fader anseende som en framstående jordbrukare. Ett af statens stamholländerier stationerades på Jordberga år 1847, då ett 20-tal djur

Parkmotiv från slottsterrassen.

af Ayrshireras här uppställdes, och årligen anordnades vid gården profplöjningar och »kreatursskådningar», ett slags landtbruksmöten i smått, som blefvo af stor betydelse för hela trakten. Till utförande af mergling införskrefvos vana arbetare från Holstein o. s. v.

Efter friherre Karl Adam von Nolckens död 1857 ägdes Jordberga af hans änka och omyndiga barn, af hvilka sonen Erik Gustaf von Nolcken dog år 1872. Sedan dottern, den nuvarande ägarinnan, år 1875 gift sig med ägaren till Widtsköfle, sedermera ryttmästaren Karl Gustaf Stjernsvärd, blef det denne som fullföljde godsets omorganisation enligt moderna principer; början härmed gjordes år 1877. Hufvudgårdens areal minskades från 800 till 600 tunnland; en mängd småhemman sammanslogos till större arrendegårdar, Slättåkra, Källstorp, Toarps gård, Ladufogdegården m. fl., hvilka alla liksom skogsegendomarna Hafgård och Slätteröd bebyggdes med nya hus. — Principen var att göra de underhafvande så fria och självständiga som möjligt: alla arrenden erlades i penningar och beloppen sattes under förra delen af den 15-åriga arrendetiden lågt för att möjliggöra grundförbättringar. Äfven arbetstorparne vid hufvudgården befriades från hofveriskyldighet och erlade kontanta arrenden, men förbundos att under höstarna utgöra ett antal dagsverken, dock ej flera än tre i veckan. — Samtidigt utfördes grundförbättringar, dränering och mergling; en stor dräneringskarta uppgjordes öfver hela godset o. s. v.

Jordberga gods med ägor inom Källtorps, Tullstorps, Önarps, Lilla Bedinge, Grönby och Gustafs socknar omfattar nu en areal af 2380 hektar, däraf 2017 hektar åker och äng, 323 hektar skog och 40 hektar ljung och strandmark. Taxeringsvärdet uppgår till 2,357,800 kronor. Godset är, hufvudgården inberäknad, utarrenderad till 98 st. arrendatorer. — Från Jordberga afsöndrades år 1890 cirka 18 hektar jord till Jordberga Sockerfabriks A. B., hvaråt året därpå uppfördes en råsockerfabrik, hvilken sedermera öfvertagits af det stora Svenska Sockerfabriks Aktiebolaget.

Parkmotiv.

WIDTSKÖFLE

WIDTSKÖFLE SOCKEN, GÄRDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Den fyrlängade gården, fyra höga huslängor omgifvande en kvadratisk borggård och flankerade af ett eller tvenne kraftiga, diagonalt ställda hörntorn, är att betrakta som den mest utvecklade typen af en skånsk-dansk borganläggning från 1500-talet. I det bekanta Burman-Fischerska gravyrverket, som återger femtio skånska gårdar sådana de sågo ut omkring 1680, finnas afbildade icke mindre än tjugo borgar anlagda på detta sätt. En mängd af dessa borgar hade blifvit illa åtgångna och delvis förstörda under krigen i slutet af 1600-talet, och de ombyggnader, som flerstädes företogos under följande tidehvarf, voro ej egnade att bevara 1500-talskaraktären; snarare sträfvade man att bringa de allvarliga, fästningslika borgarna i öfverensstämmelse med de dåtida efter fransk smak anlagda förnäma slotten. Så skedde exempelvis på Krageholm. — Senare tiders än så stilenliga ombyggnader och restaureringar hafva icke förmått återgifva 1500-talsborgarna deras gamla karaktär och stämning.

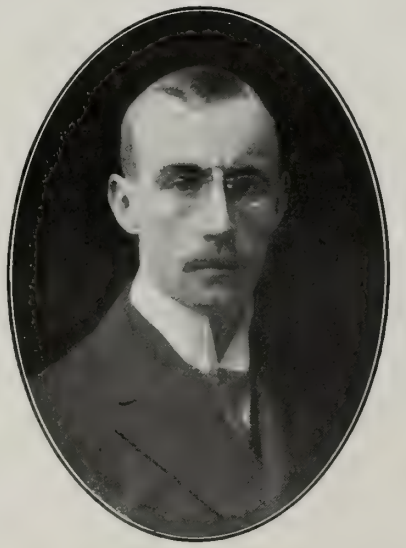

Godsägaren Rudolf Stjernswärd.

Fru Sigrid Stjernswärd född von Horn.

En af de till vår tid i sitt gamla skick bäst bevarade 1500-talsborgarna af ofvannämnda slag inom Skåne är Widtsköfle, som tillika på grund af sin storlek och sin allmänna karaktär är en af de mest imponerande och mest intressanta byggnaderna inom landskapet.

Widtsköfle äges och bebos af godsägaren Rudolf Stjernswärd och hans maka, Sigrid von Horn. Gården är belägen i östligaste Skåne, i södra delen af Gärds härad på det delvis sandiga delvis af mossmarker uppfyllda slättlandet mellan Linderödsåsen och hafvet. Stora landsvägen mellan Ystad och Kristianstad går fram ett par kilometer väster om gården. Numera

Widtsköfle (från söder) omkring 1680. Enligt Burman-Fischer.

färdas man dock till Widtsköfle på järnvägen Kristianstad—Brösarp till Widtsköfle station, belägen cirka 3½ kilometer väster om borgen. Vägen går därifrån först genom en präktig barrskog, som närmare borgen öfvergår i löfskog och slutligen i den vidsträckta »engelska» parken i dennas omedelbara omgifning. Efter en stund skymta borgens röda murar och torn mellan träden, speglande sig i de omgifvande breda, vattenfyllda grafvarna. — Ursprungligen torde man icke hafva tålt någon dylik trädvegetation i dessa 1500-talsborgars omedelbara närhet, då den lätt kunde lämna skydd för en anfallande fiende, som genom öfverrumpling ville taga borgen. Dessa höjde sig i stället, stränga och allvarliga, i en flack och kal omgifning, något som vid Widtsköfle torde hafva varit ännu mera framträdande på grund af det omgifvande slättlandet.

Widtsköfle borgs läge i terrängen är synnerligen karaktäristiskt. Den väldiga byggnaden reser sig på en liten holme, på alla sidor omgifven af breda vattengrafvar, öfver hvilka ursprungligen blott en enda bro med vindbrygga ledde öfver till en annan österut belägen holme. Numera är här en fast stenbro och en annan dylik leder från borgholmens norra sida öfver grafven. Den östra holmen stod ursprung-

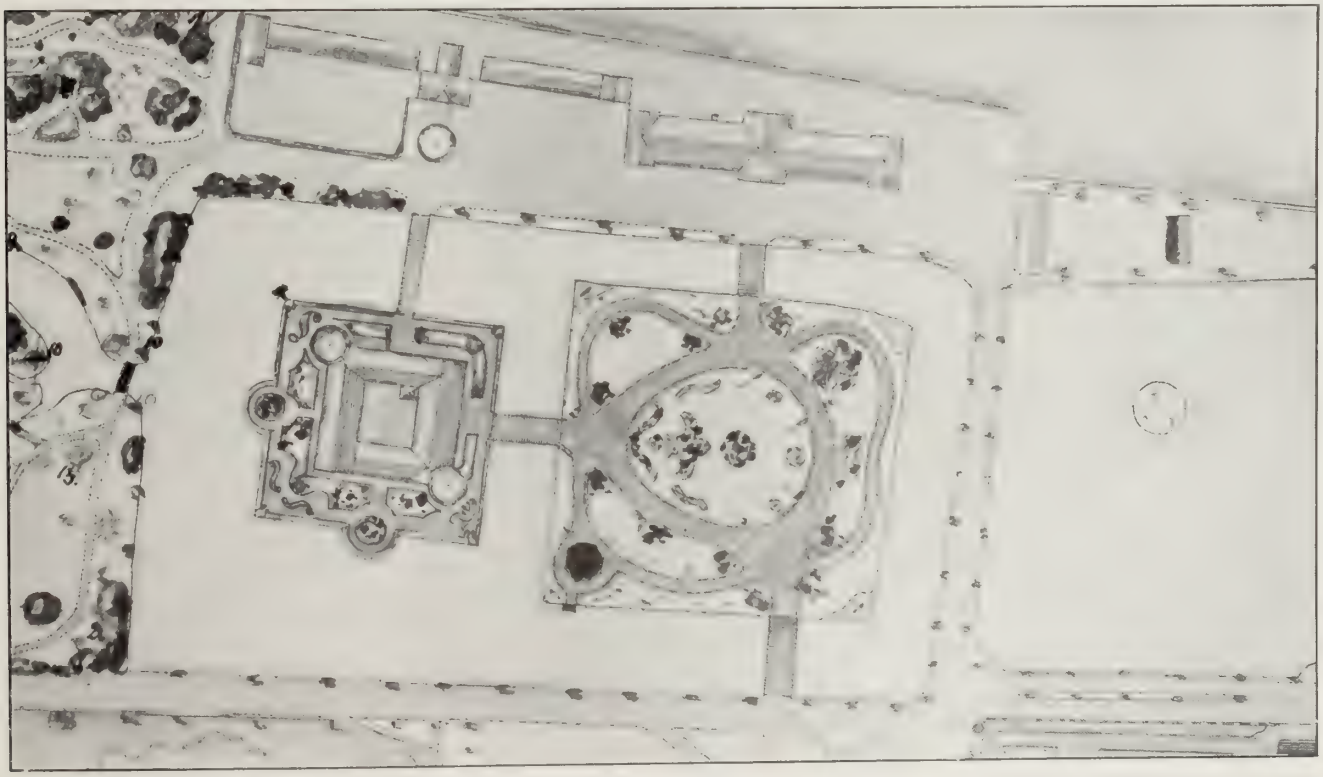

Situationsplan af borgen med vallgrafvarna.
Till vänster borgholmen, till höger en holme, där fordom ladugårdsbyggnaderna voro belägna. Öfverst stallbyggnaderna.

Widtsköfle omkring 1820. Enligt Thersner.

ligen genom en enda bro med vindbrygga i förbindelse med fasta landet. På denna holme låga fordom gårdens ladugårdsbyggnader med ett torn i sydöstra hörnet invid vindbryggan, bildande en mot väster, mot borgen öppen fyrkant och utgörande en icke oviktig länk i försvaret. Om man som fiende sökte nå borgporten, hade man sålunda först att passera vindbryggan mellan fastlandet och ladugårdsholmen, därefter att öfvervinna dem som försvarade ladugårdens byggnader och slutligen att tilltrotsa sig passage öfver vindbryggan mellan de båda holmarna. Numera är en ny bro anlagd äfven från ladugårdsholmens norra sida, båda vindbryggorna äro ersatta af fasta stenbroar och ladugårdsholmen är befriad från alla byggnader samt omdanad tlll en vacker park med stora träd, blomsterrabatter och välskötta gräsplaner. Slottsholmen är rundtom försedd med stenskoning och mot vattnet är planterad en hög häck af avenbok. Mellan denna och borgens murar äro anordnade buskager och planteringar och uppåt de röda borgmurarna växer frodig murgröna.

Trapptornet inne på borggården. T. h. synes porthvalfvet.

Vid en allmän öfverblick öfver borganläggningen finna vi att den består af tvenne tre våningar höga huslängor i öster och väster, som äro förenade med tvenne mellanlängor, den norra och den södra; tillsammans bilda dessa fyra längor en i det närmaste regelbunden kvadrat, omslutande borggården. De två förstnämnda längorna, den östra och den västra, äro försedda med höga gafvelrösten i norr och söder. I komplexets sydöstra och nordvästra hörn höja sig tvenne massiva, runda torn, det förra med kupol, lanternin och spira, täckt af koppar, det andra med en under 1800-talet uppmurad tinnkrans. Inne på borggården reser sig slutligen i det nordöstra hörnet ett fyrsidigt trapptorn med enkel, tegeltäckt huf.

Murarna äro öfver hela borgen uppförda af stort tegel, lagdt i det medeltida förband med en bindare eller kopp omväxlande med en löpare, som var i bruk i Norden ännu under senare hälften af 1500-talet och först i slutet af århundradet efterträddes af det s. k. renässansförbandet, det än i dag brukliga murningssättet. Grundmurarna af gråsten gå rundt om upp

Östra fasaden med porthvalfvet (midt under takkupan).

ofvan jord till cirka 120 cm höjd. De fyra höga gafvelrösterna äro försedda med blindnischer och hafva fordom haft trappor; de branta vattentaken äro täckta med tegel.

En undersökning af de olika fasaderna ger vid handen att fönstren i bottenvåningen och mellanvåningen, den nuvarande hufvudvåningen, till öfvervägande flertalet äro förstorade, under det att de i den öfre våningen bibehållits i sin ursprungliga storlek. Här uppe löpte fordom den s. k. väktargången rundtom hela borgen, och i jämnhöjd med golfvet i denna väktargång finnas än i dag de snedt nedåt riktade skyttegluggar bevarade, genom hvilka försvararne kunde bevaka och beskjuta området vid murarnas fot. Af dylika gluggar finnas sju på östra, fyra på södra, tre på västra och fyra på den norra sidan; möjligen finnas spår af några igenmurade dylika. — Utom från väktargången kunde murarnas fot äfven beskjutas från de båda hörntornen. Gillberg berättar i sin beskrifning öfver Widtsköfle att i den öfversta våningen på borgen lågo icke mindre än 25 stycken stora kanoner, afsedda för att beskjuta de fiender som samlat sig på andra sidan vallgrafven eller beredde sig att öfvergå denna. — På nordvästra tornet, i vinkel mot norra muren synas tvenne på kragstenar hvilande skorstensliknande utbyggnader, slutande halfannan meter öfver marken; den ene räcker upp till den första, den andra till nästa våning. Det

Trummor till bekvämlighetsanordningar från 1500-talet.

Widtsköfle från sydväst.

är ett par af de högst primitiva bekvämlighetsanordningar som på 1500-talet brukades, då begreppen om snygghet och hygien icke nått någon högre grad af utveckling. Borgens

Widtsköfle från sydost.

lif koncentrerade sig för öfrigt inåt borggården.

Hufvudingången och den ursprungligen enda ingången till borgen är belägen på östra sidan, ett lågt rundbågigt porthvalf, som ursprungligen torde hafva tillslutits med en enda stor ekport med en kraftig bom på insidan. Ett stycke ofvanför portöppningen befinner sig ett litet fönster med sneddade smygar, broväktarens utkiksplats, och i takfoten markeras östfasadens karaktär af hufvudfasad genom en större takkupa med nischprydt gafvelröste midt öfver porthvalfvet. Omedelbart ofvanför porthvalfvet, under brokikarens fönster, är i väggen inmurad en stor stenhäll, hvars inskrifter utgöra viktiga dokument till borgens byggnadshistoria. Stenens midt intages af ett fält, omgifvet af två kolonner och en rundbåge, omslutande en bild af treenigheten, Gud Fader med den helige andes dufva på sin axel, hållande Frälsaren på korset, allt utfördt i låg relief af sträng, symmetrisk hållning. Dylika treenighetsbilder förekommo flerstädes å danska borgar från detta tidehvarf; i Skåne finnes en sådan på Skarhult. — På hvardera sidan om midtbilden synes en vapensköld: å ena sidan (heraldiskt höger) den danska Braheättens och å den andra ätten Billes vapen. Nedanför dessa läsas inom fyrsidiga, profilerade ramar följande inskrifter: under Bravapnet: IENS BRADE HER AXEL BRADS SØN AF KROGHOLM — och under Billevapnet: FRWE ANA HER ESKI BILLES DATER AF SVANHOLM. — Under det hela finnes slutligen en inskrift på tre rader af följande lydelse: VISKØLLE GAARDT LODT IEG IENS BRADE OPBIGE OC MIN FADER HANV AF KONG FREDERICK TIL EYDOM KIØFFTE GVD GIFFVE HAND MA HER LENGE STA OC ALDRIG FRA SIN RETE ARVING GAA ANO 1553.

Borgens byggherrskap herr Jens Brahe eller Brade († 1560) och hans hustru fru Anna Bille Eskesdotter († 1566) tillhörde Danmarks förnämsta adel på sin tid. Herr Jens hade ärft Widtsköfle efter sin fader Axel Axelsson Brahe († 1551), som bland andra gårdar ägde äfven Krageholm (Krogholm). Af Widtsköfle hade herr Axel ärft hälften efter sin fader, den andra hälften hade han köpt från danska kronan, som låtit indraga den efter herr Axels kusin Nils

Widtsköfle från nordväst.

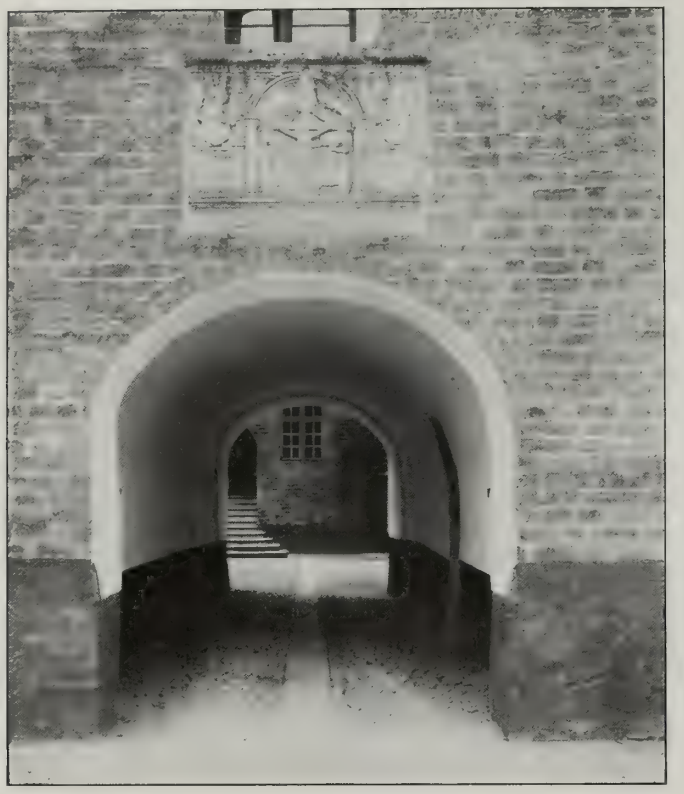

Porthvalfvet med vapensten.

Nilsson Brahe, hvilken, som anhängare till Kristian II, år 1525 hade blifvit dömd förlustig lif, ära och gods och afrättad år 1529. Inskriftens tydliga utsago att Widtsköfle var »köpt till egendom» räddade gården från de svenska reduktionsmännen under Karl XI:s tid.

Genom det låga och trånga porthvalfvet köra vi in på den stenlagda borggården på alla sidor omgifven af de höga röda längorna, af hvilka den södra kastar en djup och svalkande slagskugga under det att den norra badar i solljus. Den ursprungliga uppgången till våningarna befann sig i det lilla fyrsidiga trapptornet i gårdens nordöstra hörn till höger från porthvalfvet räknadt. Denna trappa är numera igensatt med murar i de olika våningarna och kan icke användas, men de flesta trappstegen finnas dock kvar, så att uppgången lätt skulle kunna återställas. — I fonden, nästan midt för inkörshvalfvet, leder en port med bred yttertrappa in i västra längan, i hvars bottenvåning köket med förrådsrum samt bostäder och matrum för tjänstefolket äro belägna.

Hufvuduppgången till våningarna befinner sig numera — efter en genomgripande reparation under 1800-talet — i den östra längan, till vänster när man kommer in på borggården. Ofvanför denna ingång sitter insatt i muren en långsträckt stenhäll, som efter all sannolikhet utgjort öfverliggaren till en öppen spis i borgens inre. Den prydes af en aflång kartusch med rik beslagsornamentik i relief af en karaktär, som nära öfverensstämmer med den holländska renässansstilen, samt två mindre dylika. Midtkartuschen bär följande inskrift: HIELP WOS DW HELLIGE TREFOLDIGHED ANNO 1577. — och i sidofälten läses: HENRIK BRAHE — LENNE THOTT — Henrik Brahe († 1587) och hans fru Lena Tagesdotter Thott († 1599) ärfde Widtsköfle efter mannens fader den förutnämnde Jens Brahe, byggherren, och läto fullborda byggnaden. Herr Henrik var den siste Brahe som ägde gården.

Denna ofvan ingången uppsatta spiselsten är nära nog det enda som finnes kvar af borgens inredning från 1500-talet, om vi icke dit vilja räkna några med sittbänkar försedda fönster i den öfversta våningen — Äfven från 1600- och 1700-talen, då Widtsköfle gick i arf inom ätten Barnekow, finnes så godt som ingenting i behåll af inredningen, hvarken fast eller löst. Upphuggningen af en del af fönstren företogs väl sannolikt under denna tid. Om den kraftfulla grefvinnan Margareta von Ascheberg († 1753),

Borggården med porthvalfvet och nuvarande hufvuduppgången.

Grefvinnan Aschebergs stol (1600-talet).

änka efter Kjell Kristoffer Barnekow († 1700), som under slutet af 1600- och förra delen af 1700-talet var fru på Widtsköfle, erinrar en karaktäristisk länstol med spiralvridna ben och kryss från 1600-talets senare del. Stolen har af ålder funnits på Widtsköfle och kallas traditionellt »grefvinnan Aschebergs stol». — För öfrigt är det de reparationer och iståndsättningar som Widtsköfle undergått under olika perioder af 1800-talet som gifvit borgens inre dess nuvarande karaktär.

En blick på de här reproducerade planritningarna, utförda af den danske arkitekten professor Meldahl, visar de ofvannämnda hufvuddelar, af hvilka den väldiga byggnaden består, nämligen de två längorna i öster och väster, de mellan dem löpande södra och norra längorna, de två hörntornen och trapptornet. De enda verkliga mellanväggar som funnits i det inre hafva varit de två förstnämnda längornas begränsningsmurar mot den södra och den norra längan. Våningarna hafva sålunda bestått hvardera af blott fyra stora öppna rum med fönster såväl utåt som inåt borggården, jämte tornrummen. Inom dessa väldiga utrymmen hafva sedan mellanväggar af korsvirke varit uppförda, hvarigenom det icke mött några större svårigheter för olika tider och ägare att ändra om och fördela rummen efter egen smak. Hur rumsfördelningen under olika tidehvarf varit beskaffad är därför numera i de flesta fall vanskligt att afgöra.

Källarvåningen med sina hvälfda rum har helt säkert icke undergått någon förändring sedan 1500-talet och i bottenvåningen gör den södra längan intryck af att vara i hufvudsak orörd. Här ligger ett rum täckt med tunnhvalf, af ålder kalladt »kyrkan» eller »kapellet». Ljunggren omtalar, efter Gillberg, att gudstjänst hållits där och att altare och predikstol borttagits i midten af 1700-talet; numera är här förråds-

Plan af källarvåningen.

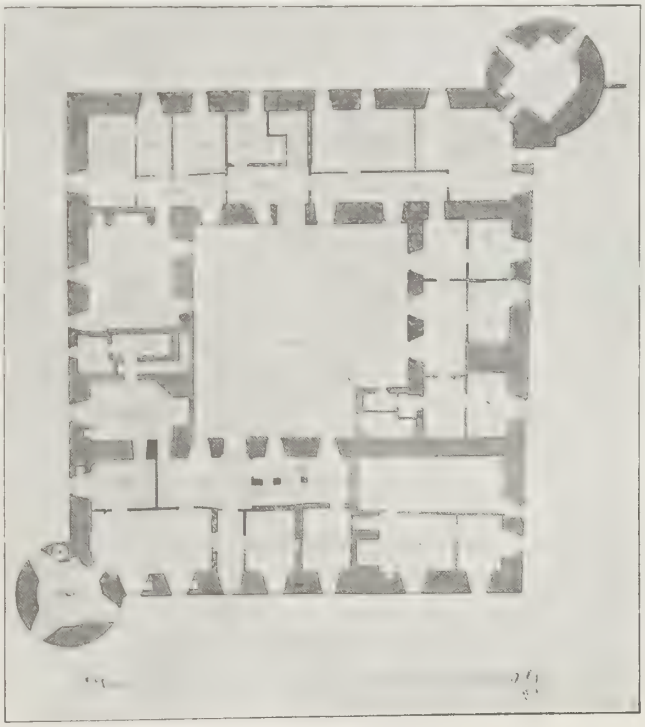

Plan af första våningen.

hvalf. Öster om detta rum ligger i samma länga ytterligare ett tunnhvälfdt rum, vinkelrätt mot det förras längdaxel, samt mellan dessa några väl förvarade smårum, som nu användas för gårdsarkivet och där möjligen den gamla »brefkammaren», ett af 1500-talsborgarnas viktigaste rum, varit beläget. — Det nuvarande köket i nordvästra hörnet med tegelbelagdt golf anses hafva varit den gamla borgstugan. Tornrummet innanför denna är hvälfdt.

Genom den förut omtalade hufvudingången i östra längan inträder man i en enkel förstuga, innanför hvilken den nuvarande ägarens privatvåning med arbetsrum, rökrum och bibliotek i sydöstra tornet är belägen. Från förstugan leder en under 1800-talet anlagd trappa upp till hufvudvåningen, hvars förnämsta rum ligga inom de östra, södra och västra längorna. Efter att hafva passerat ett par entrérum inträder man i den i byggnadens sydöstra hörn belägna väldiga stora salongen, som utgör en ståtlig och med ett par undantag enhetlig empireinteriör. De fyra fönstren, två åt öster och två åt söder, äro upphuggna till betydande höjd, väggarna äro försedda med målad dekoration utförd i början af 1800-talet direkt på muren af en målare vid namn Gernandt under slutet af den Barnekowska tiden, före 1826. Väggfälten inramas af breda från golf till tak gående pilastrar med kandelaberliknande ornament à l'antique i grå, bruna och gula färgtoner. Mellan dessa

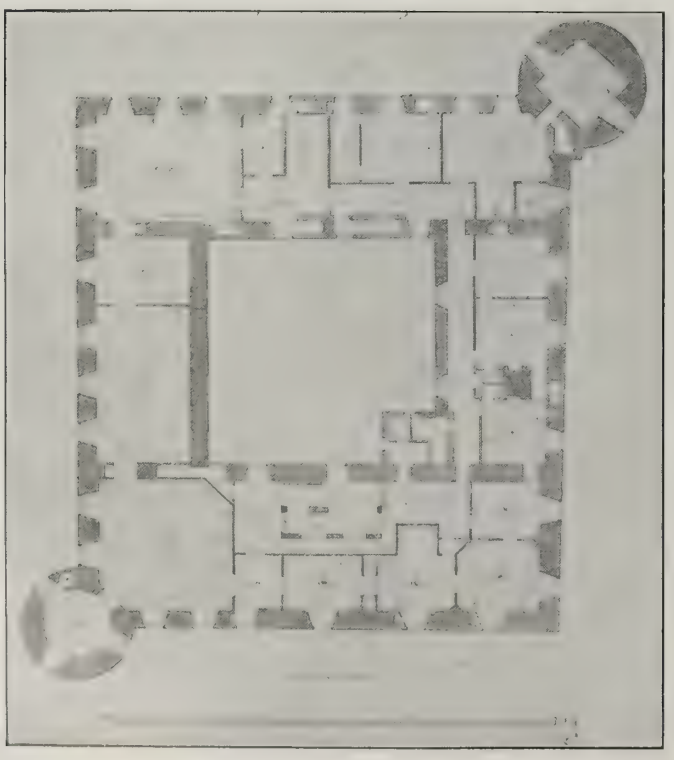

Plan af andra våningen.

Innertrappan med andra våningens förstuga.

äro å de båda innerväggarna målade stora väggtaflor, framställande heroiska landskap med klippor och forsande vatten i ljusa färger. — I det inre hörnet höjer sig en kolossal väggfast spegel, omgifven af förgyllda kolonner och empireornament och med ett af gripar buret väggbord framför. De breda deux-battantsdörrarna med för empiren karaktäristisk indelning krönas af halfcirkelformiga dörröfverstycken med i grisaille mot mörkgrå botten målade reliefimitationer. På det rikt indelade parkettgolfvet ligga orientaliska mattor och möblemanget utgöres af soffor, länstolar, småstolar och taburetter i empirestil i hvitt och bronsgrönt med klädsel af rödt siden. Taket, dekoreradt samtidigt med väggarna, är måladt med en imiterad stenarkitektur kring sidorna, under det att midten framställer en öppen himmel med moln. — Det enda som stör det enhetliga empireintrycket äro de två kakelugnarna af ljusgrå fajans från 1800-talets senare del, hvilka äro uppställda på de gamla eldstädernas platser mellan fönstren.

I yttre hörnet leder en dörr ut i det sydöstra tornrummet, äfven det en liten elegant och enhetlig interiör från Karl XIV Johans tid; väggarna äro målade med nischer och ornament i ljusa stenfärger, taket utgöres af en liten ku-

pol med målade kasetter, samt i midten öppen himmel. Möbeln, med ett par soffor samt särskilda bänkar för de djupa fönsternischerna, är af mahogny med klädsel af grönt siden, tydligen samtidig med rummets fasta dekoration.

Från stora salongen inträder man vidare i det stora i södra längan belägna biljardrummet, hvars tak är dekoreradt samtidigt med salongen i början af 1800-talet med en målad träkonstruktion med gallerverk, hvarigenom man ser en öppen himmel. Öfver dörrarna äro som dörröfverstycken målade ett par hvilande lejon. Väggarna äro för öfrigt ommålade och täckas nästan helt och hållet af sex stycken kolossala oljemålningar af Gerhard Honthorst, från 1600-talets förra del. Taflorna härstamma ursprungligen från Salsta slott i Uppland och hafva sedan funnits på Löberöds slott i Skåne, hvarifrån de på 1850-talet inköptes till Widtsköfle. Kompositionerna, som finnas stuckna i koppar af And. Hultgren i början af 1800-talet, framställa stridscener i öfvernaturlig storlek, ur Ragnar Lodbroks saga, med en mängd hästar och figurer i lysande dräkter. Tre taflor tillhörande samma svit finnas på Kjesäter i Södermanland, en på Maltesholm i Skåne och en, en takmålning, på Drottningholm. — Möblemanget i biljarden härstammar från 1830-40-talen, hvarjämte här finnas ett par eleganta Louis XVI-byråar, inköpta på 1840-talet efter öfverste G. Gustafssköld.

I ett litet kabinett mellan biljarden och matsalen finnes bland annat ett par karaktäristiska stora empirespeglar med dubbla kolonetter i förgylldt och bronseradt trä. Den öfriga fasta inredningen härstammar från 1800-talets midt. Bland möblerna märkas här den ofvannämnda »grefvinnan Aschebergs stol» samt en så kallad nattlåda från 1700-talets förra del.

Matsalen, nästa rum i räckan, ett stort kvadratiskt rum beläget i borgens sydvästra hörn, är inredd och möblerad under senare delen af 1800-talet i de tunga former och mörka färger, som då voro moderna. Den mörkgröna majolika-kakelugnen står på 1500-tals-eldstadens plats vid yttervägg mellan ett par fönster. Bland möblerna här må nämnas ett högt och smalt, rikt järnbeslaget skåp af ek med två små dörrar öfver hvarandra; skåpet, som härstammar från slutet af medeltiden har möjligen i äldre tid tillhört Widtsköfle kyrka.

Af stort intresse äro tvenne stora relieftaflor skurna i valnöt, framställande den ena det Bethlehemitiska barnamordet, den andra sabinskornas

Salongen i andra våningen.

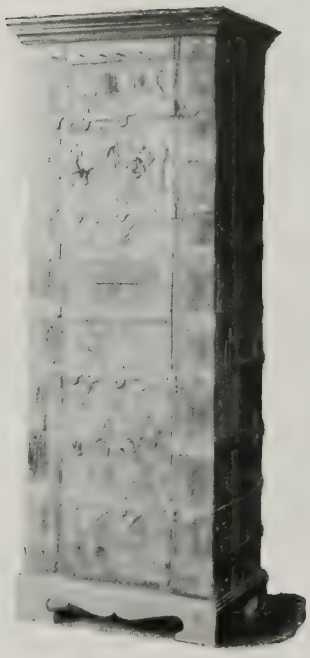

Skåp af ek i matsalen (slutet af medeltiden).

bortröfvande, båda med ett stort antal figurer i den våldsammaste rörelse. Kompositionerna återgå tydligen på original af Rubens och äro signerade »Simon Cognoulle à Liège». Till Widtsköfle hafva taflorna kommit på 1830-talet då de af gårdens dåvarande ägare herr Gustaf Hagerman inköptes på en strandningsauktion i Ystad. Det på skånska kusten strandade fartyg, ombord på hvilket taflorna funnos, uppgafs hafva varit på väg från Nederländerna till Ryssland.

Matsalens väggar prydas för öfrigt af några porträtt, hvaribland ett — en 1600-tals-kopia — framställande Henrik Brahe († 1587), son till borgens byggherre. Några andra porträtt af äldre ägare till Widtsköfle finnas icke. Bland den nuvarande ägarens förfäder finnas porträtt af Stjernswärdska ättens stamfader öfverste Rudolf Hodder Ahlberg, adlad (Adelhjerta) Stjernswärd († 1793) och hans fru Vendela Skytte († 1804), båda i matsalen. I arbetsrummet i bottenvåningen hänga bilder af de nyssnämndas son majoren Karl Georg Stjernswärd († 1825), den nuvarande ägarens farfarsfar och af dennes son hofmarskalken Rudolf Hodder Stjernswärd († 1867) och hans fru Maria Hagerman († 1883) som förde Widtsköfle till Stjernswärdska släkten.

Vi återvända genom biljarden och stora salongen till entrérummet i östra längan, hvarifrån vi inträda i den nuvarande borgfruns salong och arbetsrum, bland hvars möbler vi lägga märke till några eleganta stolar och ett smäckert bord af engelskt ursprung från 1700-talets slut. — I denna del af byggnaden ligga sofrum, barnkammare och några modernt inredda gästrum.

Biljarden med taflor af G. Honthorst.

Matsalen.

De rester af borgens fasta inredning från 1500-talet som finnas i behåll påträffa vi i den öfversta våningen, till hvilken den stora trappan leder upp. Ursprungligen löpte här den smala väktargången rundt omkring borgen åt yttre sidan, från hvilken omgifningen kunde bevakas och fienden i händelse af öfverfall beskjutas genom de nere vid golfvet anbragta sneda skyttegluggarna. De rum som då funnos här uppe lågo inåt borggården. Numera finnes denna ursprungliga rumsfördelning endast bibehållen i södra längan, under det att i de öfriga en korridor nu ligger inåt gården och räckor af gästrum åt de yttre sidorna med präktig utsikt öfver omgifningen. I denna våning finnas inåt borggården bevarade några fönster, som ännu hafva kvar sin 1500-tals-anordning med ett par murade sittbänkar i smygen, som täckes af en liten rundbåge, och i norra längans korridor synas å väggen åt borggårdssidan märken efter tvänne öppna spisar, tydande på att här uppe funnits rum, afsedda att kunna uppvärmas.

Sammanlagda antalet rum inom Widtsköfle borg uppgår nu till något öfver 100 — källaren oräknad — af hvilka cirka 25 hörande till de af ägaren och hans familj bebodda våningarna, omkring 30 gästrum och resten hörande till köks- och ekonomiafdelningen och tjänarnas bostäder.

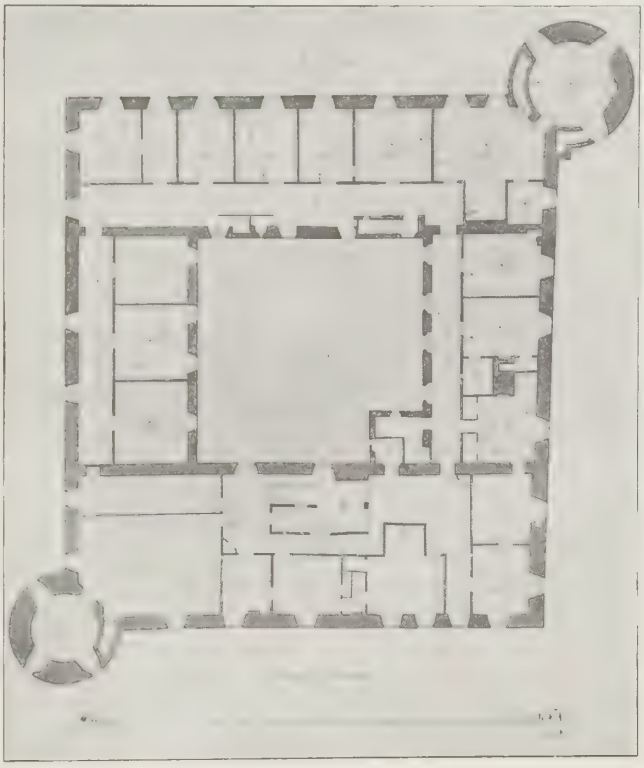

Plan af tredje våningen.

I nordvästra hörntornet leder en trappa upp på tornets öfversta, af de under 1800-talet uppförda tinnarna omgifna altan, från hvilken man har en vidsträckt utsikt öfver den omgifvande trakten.

Borgens närmaste omgifningar voro med all säkerhet ursprungligen kala — som ofvan nämndes, af hänsyn till försvaret. Enligt uppgift var det grefvinnan Ascheberg, som påbörjade planteringarna kring Widtsköfle, hvilka sedan af hennes efterkommande fortsattes. Sydost om borgen ligger en vidsträckt af höga stenmurar omgifven trädgård med växthus och orangerier, som särskildt är föremål för den nuvarande slottsfruns omvårdnad. Västerut sträcker sig den på

Korridoren två trappor upp i norra längan med fönster åt borggården.

1840-talet anlagda stora »engelska parken» och på norra sidan om vallgrafven ligga en hel räcka af ekonomibyggnader och uthus, de flesta byggda efter ritningar af C. G. Brunius under hofmarskalken R. H. Stjernswärds tid på 1840-talet.

Ett litet stycke öster om borgen ligger den under förra hälften af 1400-talet af gårdens dåvarande ägare uppförda Widtsköfle sockenkyrka, som på grund af sina målningar räknas som en af Skånes intressantaste landskyrkor. Såväl inuti som utanför kyrkan i dess södra yttervägg finnas en mängd grafstenar öfver forna ägare till Widtsköfle, däribland flera med ståtliga reliefbilder. I ett grafhvalf stå icke mindre än 17 mer och mindre praktfulla och väl bibehållna kistor, i hvilka medlemmar af ätten Barnekow, som under 1700-talet ägde gården, hvila. Af stort intresse, särskildt ur kostymhistorisk synpunkt, är en stor målning inom halfcirkelformig ram som sitter uppsatt i grafkoret på kyrkans södra sida. Den framställer presidenten Kristian Barnekow († 1666) och hans båda fruar, Elsa Ramel och Brita Skeel, samt sex små barn.

Norr om kyrkan ligger ett område som kallas »gamle gård», där sannolikt den byggnad var belägen som nedrefs vid midten af 1500-talet, då den nuvarande borgen uppfördes. Ljunggren uppger att detta äldre Widtsköfle bestått af blott ett enda hus, som jämte en ladugård var omgifvet af vattenfyllda grafvar. — Ännu längre tillbaka i tiden låg godsets hufvudgård, som då kallades Egeside, omkring fyra kilometer nordost om den nuvarande borgen vid Yngsjön straxt söder om Helgeåns inflöde i denna sjö. Området närmast väster om Yngsjön kallas än i dag Egeside.

De äldsta kända ägarne till Widtsköflegodset uppgifvas hafva varit tvenne bröder *Harald* och *Holger Egeside* eller Egeteside, hvilka skola hafva lefvat kring midten af 1200-talet. En af dessa hade en son, riddaren *Peder Egeside,* som skall hafva lefvat i början af 1300-talet. Han var möjligen fader till Inger Pedersdotter Egeside, som blef gift med *Verner Brahe* hvilken nämnes som den danska Bragesläktens stamfader. Denna danska Braheätt, som utgick på svärdssidan år 1786, förde i vapnet en stolpe af silfver i svart fält. Herr Verners och fru Ingers son var *Nils Brahe* till Gyllebo och dennes son *Torkil Brahe,* hvilka bägge jämte deras fränder af Egesidesläkten skola hafva ägt Widtsköflegodset eller delar däraf. Herr Torkil hade två söner, af hvilka den äldre, *Nils Brahe* skall hafva ägt Widtsköfle hufvudgård; den yngre, Peder Brahe, som lefde i slutet af 1300-talet är den första historiskt påvisbara medlemmen af Bragesläkten. — Denne herr Peders äldre son, Torkil Brahe, hade en dotter Johanna, som blef gift med den svenske väpnaren Magnus Laurensson till Tärna och därigenom stammoder för den svenska Braheätten, som i vapnet för två svarta vingar i gyllene fält. Herr Magnus' och fru Johannas barn upptogo nämligen moderns släktnamn, men bibehöllo faderns vapen.

Herr Peders yngre son *Axel Brahe* († efter 1425) ägde Widtsköfle, som han uppgifves hafva köpt af Per Grubbe och Per Egeside; en del af gården fick han dock år 1401 af fru Märta Åkesdotter och den del som tidigare tillhört ätten Krognos — riddaren Holger Gregersson Krognos († 1382) — fick han med sin hustru Holgere Holgersdotter Krognos.

Uppgifterna om Widtsköfles ägare under medeltiden äro ovissa och delvis hvarandra motsägande; de äro här sammanställda hufvudsakligen efter Ljunggren: »Skånska herregårdar», Styffe: »Skandinavien under unionstiden» och Thiset: »Danmarks adels aarbog».

Den nyssnämnde Axel Brahe uppgifves hafva varit ensam ägare till gården och skall hafva låtit bygga Widtsköfle kyrka. Gården ärfdes af hans son *Peder Brahe,* som lefde 1441 och hvars hustru, Brita Thott, år 1452 under konung Karl Knutssons härjningståg i Skåne försvarade Widtsköfle, något som låter förmoda att här redan då fanns ett fast hus, det ofvannämnda norr om kyrkan belägna.

Peder Brahe hade två söner *Axel Brahe* († 1487) och *Nils Brahe* († 1480-talet), hvilka båda skrefvo sig till Widtsköfle. Den förre ägde äfven Krageholm, den senare Vanås. — Styffe uppger att Widtsköfle under medeltidens sista decennier var pantsatt till Lunds ärkebiskopsstol och lydde under fogden på Åhus slott. Widtsköfle ärfdes emellertid af de ofvannämnda herrarnas söner, kusinerna *Axel Axelsson Brahe* († 1551) och *Nils Nilsson Brahe* († 1529) men samtidigt nämnas också andra ägare till gårdar i Widtsköfle. Nils Nilsson Brahe dömdes som ofvan omtalades år 1525 förlustig lif, ära och gods och hans kusin Axel Axelsson köpte året därpå den till kronan indragna delen af Widtsköfle »til eydom» som inskriften ofvan inkörsporten på borgen omtalar.

Sönerna *Lave Brahe* († 1567) och *Jens Brahe* († 1560) ägde till en början gården gemensamt, men slutligen blef Jens ensam ägare. Det var också han som vid midten af 1500-talet, mellan

Sydöstra tornrummet 1 tr. upp.

1551—1560, lät uppföra borgen. Året efter det då han uppsatte vapenstenen öfver dess port utverkade han af Lunds domkapitel ett erkännande af att domkapitlet afstod från alla anspråk på Widtsköfle, något som väl kan sättas i samband med Styffes uppgift om gårdens pantsättning i slutet af 1400-talet. — Den stolta borgen ärfdes af yngste sonen *Henrik Brahe* († 1587), som torde hafva fullbordat byggnaden. Hans båda söner afledo som barn och han själf var den siste af Braheätten som ägde Widtsköfle, men byggherrens önskan om att gården aldrig måtte från rätter arfvinge gå gick dock i fullbordan på sådant sätt att Widtsköfle genom dottern Margareta Brahes giftermål år 1598 med *Kristian Barnekow* († 1612) genom arf öfvergick till denna släkt i hvars ägo den sedan stannade i öfver tvåhundra år, ända till år 1826.

Kristian Barnekow, »den lärde och ridderlige Jerusalemsfararen», som var en af den danska adelns mest framstående män på sin tid, stupade i strid mot svenskarna år 1612 och lämnade Widtsköfle i arf åt sin son *Hans Barnekow,* som dog redan 1630 och ärfdes af

Entresolering i tredje våningen öfver sydöstra tornrummet.

sin son *Kristian Barnekow* († 1666). Efter freden i Roskilde, 1658, var Kristian Barnekow en af de förste som hyllade den svenska öfverheten och redan 1662 utnämndes han till vice-president i Göta Hofrätt. — Hans ende kvarlefvande son, *Kjell Kristoffer Barnekow,* som ärfde Widtsköfle, var vid faderns död blott två år gammal, vistades länge i utländsk krigstjänst och dog strax efter återkomsten till fäderneslandet år 1700. Han var gift med den bekante Rutger von Aschebergs dotter Margareta von Ascheberg († 1753), som vid mannens död öfvertog skötseln af hans många gods. Genom klok hushållning lyckades »grefvinnan Ascheberg», ett motstycke till sin samtida, den kraftfulla grefvinnan Piper på Krageholm, att reda upp de trassliga affärerna efter mannen och därjämte förvärfva flera andra stora gods i Skåne, hvilka vid hennes död ärfdes af barnen, två söner och två döttrar.

Widtsköfle och Örtofta tillföllo äldste sonen, *Kristian Barnekow* († 1762) som blef general, landshöfding i Kristianstads län och upphöjd i friherrligt stånd. Han har författat en beskrifning öfver Widtsköfles ägare och vinnlade sig liksom sin moder om godsets skötsel. Hans änka Eva Charlotta Stenbock dog år 1785 på Widtsköfle, som emellertid hade från syskonen inlösts af sonen *Kjell Kristoffer Barnekow,* († 1818). Då han på grund af dåliga affärer en gång tänkte sälja fädernegården, sammansköto frälsebönderna under Widtsköfle den erforderliga summan, 20,000 plåtar, och räddade gården åt familjen, något som bättre än något annat synes vittna om friherre Barnekows egenskaper som husbonde. Äldste sonen, sedermera hofmarskalken grefve *Kristian Barnekow* († 1830), nödgades år 1826 sälja Widtsköfle.

Köparen var bankiren i Paris *Jonas Hagerman,* som var född på Widtsköfle gods af fattiga föräldrar. Han sålde gården år 1836 till sin broder *Gustaf Hagerman,* handlande i Ystad, som vid sin död 1839 lämnade den i arf till sina mågar, landshöfding Dahlström och ryttmästaren, sedermera hofmarskalken *Rudolf H. Stjernswärd.* Den senare utlöste svågern och blef år 1840 ensam ägare till Widtsköfle. Han genomförde en mängd förbättringar på godset och mångdubblade dess afkastning samt ärfdes af sin son ryttmästaren *Karl Gustaf Stjernswärd* († 1896), hvilken genom sitt gifte blef ägare äfven till Jordberga i södra Skåne. Den nuvarande ägaren är hans äldste son *Erik Rudolf Hodder Stjernswärd* som inlöst godset från syskonen och sedan år 1908 är gift med Sigrid von Horn.

Widtsköfle gods, till hvilket höra gårdar i grannsocknarna Degeberga, Maglehem och Åhus har en sammanlagd areal af cirka 12,000 tunnland, däraf hälften åker; taxeringsvärdet uppgår till omkring 1,350,000 kronor. Under den nuvarande ägarens tid har vid Widtsköfle station anlagts ett kalksandstegelbruk och ett sågverk med drittelstaffabrik, allt med elektrisk drift, och vid gården finnas bränneri och ett stuteri för uppfödning af remonter och egna arbetshästar. Vid den cirka tre kilometer söder om Widtsköfle belägna utgården Segesholm har anlagts en blomsterlökodling, som står under fru Sigrid Stjernswärds egen personliga administration. Lökodlingen, som drifves i stor skala, omfattar tulpaner, hyacinter och narcisser. I och för alla dessa industrier har nyligen anlagts en elektrisk transportjärnväg från Widtsköfle järnvägsstation till Widtsköfle gård och ned till lökodlingen vid Segesholm.

Stallbyggnader norr om slottet (se situationsplanen).

GLIMMINGEHUS

VALLBY SOCKEN, JERRESTADS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF OTTO RYDBECK

Ist also dieses Haus eins der stärksten Häuser im Lande und mag mit Wahrheit eine Burg genannt werden.
— *Generalkvartermästare J. Hintzke, år 1676.* —

Det märkligaste af alla skånska herresäten och på samma gång en af de intressantaste medeltidsbyggnader i hela Norden är Glimmingehus. Ej endast den omständigheten, att byggnaden står nästan fullständigt bibehållen, orörd af den moderna restaureringslusten, gifver den ett enastående värde, därtill kommer äfven, att man känner såväl byggherrens som byggmästarens namn samt tiden för dess grundläggning.

Det var Jens Holgersen Ulfstand, på sin tid en af Danmarks främste män och konung Hans' förtrogne, som lät uppföra Glimmingehus. Byggmästaren var en egendomlig och bizarr konstnär af tysk härkomst, mäster Adam van Düren, och grundstenen lades den 1 Maj 1499.

Borgens byggande inföll sålunda vid sekelskiftet, i den tid då renässansen började undantränga medeltiden. Detaljer finnas i det gamla byggnadsverket, som höra den förstnämnda perioden till, men som helhet står Glimmingehus med sin enkla fasad och sin imponerande, nästan hotande hållning som en värdig representant för den senare medeltidens borgtyp.

Byggnadens inre förefaller nutidsmänniskan än mera egenartadt och främmande än dess yttre. Den tunga luft, som slår den besökande till mötes, manar fram det förgångna, och de hvitmenade hvalfven och väggarna komma en att frysa. Man tänker medlidsamt på dem, som måste lefva sitt lif härinne, där tumstjocka gallerjärn gjorde de knapphändigt tilltagna ljusöppningarna än mindre och dystrare, och där murarna voro så tjocka, att de fasthöllo vinterns kyla nästan till sommaren nått sitt slut. Det kalla stengolfvet isade obarmhärtigt invånarnes fötter och först den flammande stockelden på spiselhällen bragte ljus och värme i rummet. Var det råa seder som härskade, så voro också sådana byggnader barbariska. Och dock betecknar en borg som Glimmingehus ett stort framsteg i fråga om smak och bekvämlighet, jämförd med motsvarigheter från tidigare medeltid.

Man hade så småningom kommit till insikt om det opraktiska i att fasthålla vid den under äldre medeltiden brukliga befästningsanläggningen: tornet eller kärnan omgifven af en ringmur, en byggnadsform, hvaraf Skåne har en synnerligen ståtlig representant i Helsingborgs kärna. För att vinna utrymme i sådana fasta torn måste man nämligen bygga på höjden. Härigenom försvårades kommunikationen mellan de olika rummen, utan att ändamålet fullt uppnåddes. I stället fann man då på att göra tornen bredare, så att man slutligen fick ett högt hus med rektangulär grundplan. Härvid vann borgen i utrymme och kunde utan olägenhet mottaga en betydande besättning.

En svårighet var emellertid, att öfverblicken saknades. Endast från öfversta våningen, som vanligen utgjorde ett enda rum, kunde man hålla utkik öfver borgens alla sidor, och denna olägenhet blef ännu mera kännbar, då bruket af eldvapen gjorde försvaret mera kompliceradt. Visserligen har man på Glimmingehus anbragt ett karnap öfver ingångsdörren för att skydda denna och hufvudfasaden, men man har icke här tillämpat metoden att medelst hängtorn i byggnadens hörn söka behärska två sidor åt gången, såsom fallet är med flera ungefär samtidiga hus, t. ex. Vik, Örbyhus och Bergkvara*. Det var ur dessa hängtorn som jordfasta hörntorn, rundelar och bastioner utvecklade sig under loppet af det sextonde århundradet.

Glimmingehus är beläget i Vallby socken, Jerrestads härad i Skåne. Till Simrishamn är afståndet endast cirka 1 mil, till Ystad $2^1/_2$. Byggnaden är förlagd till en sidländ mark, som rundt om begränsas af smärre åsar. Fordom täcktes den omgifvande terrängen af vatten och ännu 1767 omtalar Gillberg, i sin »Beskrifning öfver Christianstads län», att borgen låg »på en Holme i en liten insiö»*.

Borgplatsen omgafs af sjön å tre sidor och endast åt söder stod den medelst en landtunga i förbindelse med den omgifvande terrängen. Denna landtunga genomskars af vattenfyllda grafvar, öfver hvilka vindbryggor förde. Vägen upp till borgen gick mellan grafven och sjön och, enär ingången låg åt norr, kunde en angripare beskjutas från tre sidor, innan han nådde fram till portöppningen.

Den kringbyggda gården begränsas i söder af själfva huset, i öster och norr af ekonomihus i två våningar och i väster af nuvarande boningshuset, en envåningsbyggnad med frontespis. Samtliga flyglarne tyckas vara yngre än borgen, men de medeltida uthusen ha säkerligen haft ungefär samma belägenhet som de nuvarande längorna. Själfva ladugården ligger ett stycke söder om borgplatsen, på andra sidan om den forna vattengrafven.

* Detta senare uppfördes af Jens Holgersens svärfader Arvid Trolle.

* Samme författare anför, att fiske fanns till nödtorft i denna sjö och i tre fiskdammar.

Norra fasaden. Till höger nuvarande corps de logis.

Glimmingehus är en väldig stenbyggnad af rektangulär grundplan, 30 m. lång och 12 m. bred. Takkanten ligger 15 och gafvelspetsen 26 m. öfver marken. Yttermurarna äro i bottenvåningen nära $2^1/_2$ m. tjocka och längst upp öfver $1^3/_4$ m., medan gafvelröstena, som äro tunnast, mäta öfver 1 m. Mellanmurarnas tjocklek växlar från $^1/_2$ till $1^1/_4$ m. Grundvalarna tilltaga i mäktighet nedåt, och vid gräfningar har man ej funnit dem sluta på $2^1/_2$ m:s djup. Också märkas inga sättningar i de 400-åriga murarna.

Borgens omgifningsmurar, hvilka troligen varit afrappade, äro liksom skiljemurarne uppförda af klufven, kristallinisk sandsten, af det slag som finnes vid Simrishamn; gafvelröstena däremot äro af skiffrig kalksten, som antagligen brutits i närheten. Af sistnämnda material äro likaledes tak- och trapphvalf i första och andra våningarna. Alla murhörn samt dörr- och fönsteromfattningar äro gjorda af finhuggen gotländsk kalksten, likaså en del arkitekturdetaljer i byggnadens inre. Jens Holgersen har efter allt att döma användt sin ställning som länsman på Gotland att förskaffa sig sten därifrån. Troligtvis har äfven en del af virkesmaterialet kommit från denna skogrika ö. Tegel förekommer i tredje våningens takhvalf, å öfversta våningens samt vindens fönsteromfattningar, i utsprånget öfver porten samt i takgesimsen. Denna senare består af tre skift, det mellersta af liggande, de öfriga af stående tegel, men dess slarfviga murningssätt tyder på, att den uppförts eller åtminstone upplappats under senare tid. Antagligen har detta skett efter en tillämnad förstöring af Glimmingehus år 1676.

Östra gafveln.

Yttermurarna äro släta, endast sparsamt anbragta fönster- och dörröppningar bryta den tunga, nästan öfverväldigande enformigheten i husets yttre. Dock finnes på norra långsidan uppe vid taklisten ett karnap i tegel och korsvirke, buret af väldiga tredubbla stenbjälkar, hvilket anbragts i försvarssyfte, och på södra långsidan kvarsitta ännu bärstenarna efter två mindre utbyggnader.

Gaflarna afslutas med tinnar, täckta af svagt lutande kalkstenshällar. Den öfversta tinnen i öster uppbär ett liggande lejon, hugget i kalksten i något mindre än naturlig storlek, och å den västra fanns fordom en stående naken mansfigur, stödd på en klubba och med en hare i handen, allt af sten. Denna skäggige vildman har nu sin plats nere vid marken i en provisoriskt upptagen nisch å byggnadens västra gafvel.

Midt emellan våningarna en och två trappor upp finnas en rad fyrkantiga, grunda hål i muren. Huruvida dessa endast utgjort stöd för byggnadsställningar, eller om de anbragts som plats för fågelbon är ej lätt att afgöra. Sistnämnda ändamål tjena tvifvelsutan ett tjogtal hål i hvarje gafvel, synliga dels som murade fyrkantiga öppningar, dels som små rundade hål — möjligen mynningar af lerurnor — hvilka äro placerade en i midten af hvarje tinne. Ett vida allvarligare syfte hade de dubbla rader af brädfodrade bomhål, som ännu finnas kvar i öfversta våningen. De sitta två och två öfver hvarandra mellan fönstren och voro ämnade att uppbära en skyttegång af trä, som gått rundt om hela borgen.

Husets olika vå-

ningar hafva växlande höjd. Botten- eller källarvåningen, hvars golf ligger 1 m. under marken, är cirka 4½ m. hög, den andra 4, den tredje 3½ och den fjärde våningen 3,15 m. Fönsterfördelningen på borgens norra sida, där den enda ingången finnes, åskådliggöres af bilden å sidan 246. Man finner däraf, att de höga men ytterst smala källargluggarne äro uppförda af samma råhuggna stenart som fasaden — utom å västra gafveln samt ett till köket hörande fönster midt på sydfasaden, hvilka ha omfattningar af välhuggen kalksten. Så är äfven fallet med de rektangulära fönsteröppningarne i våningarne en och två trappor upp. Dessa omfattningar utgöras af fyra finhuggna kalkstensplattor, så anbragta, att två stå på en underliggare och uppbära i sin ordning en öfverliggare. Öfversta våningens stickbågiga fönsteröppningar äro byggda af tegel, ej af naturlig sten.

Södra fasaden. I förgrunden den igenfyllda grafven.

På södra sidan motsvaras dörröppningarne af smala, trebågiga ljusgluggar, som belysa de olika trapp-planen — ett par ingångar till källarvåningen äro uppbrutna i senare tid. Dessutom finnes i andra våningen utgång till ett hemlighus, hvars kragstenar ännu äro i behåll, medan i tredje våningen en bredare dörröppning ledde till ännu ett utbygge, äfven detta med bevarade kragstenar.

Midten af hvarje gafvelröste upptages af en rymlig, stickbågig ljusöppning. Hvartill de fem muröppningar tjenat, hvilka sitta invid tinnarna två och två i samma höjd samt en enstaka högst uppe, är svårt att säga. De utvändigt framspringande bröstningsplattorna under dessa hafva troligen anbragts i fortifikatoriskt syfte.

Husets enda ingång ligger, som redan omnämnts, på norra sidan, ej i midten utan närmare åt väster. Dess bredd är endast cirka 1¼ m., höjden 2. Den halfrunda trappa, som nu för upp till den 1½ m. öfver marken belägna portöppningen, är ej ursprunglig, utan härrör från 1800-talets förra del. Den gamla bestod af hvitgrå kalksten, och hvarje steg mätte nära 2 m. i längd, ½ i bredd och ¼ m. i höjd.

Omedelbart ofvanför portalen är en ansenlig minnestafla af sten inmurad. Denna består af en enda kalkstensskifva af 2½ m:s längd, sirad med figurreliefer och med en numera svårläslig inskrift. Nedre partiet af denna kolossala skifva är indeladt i tre fält. I det mellersta afbildas borgens byggherre Jens Holgersen Ulfstand, stående i full rustning bredvid sin vapensköld. Till höger om sig har han sin första hustru Holmgård Axelsdotter af den danska Braheätten, och till vänster står hans andra maka Margareta Arvidsdotter af Trollarnes släkt. Partiet ofvanför bilderna upp-

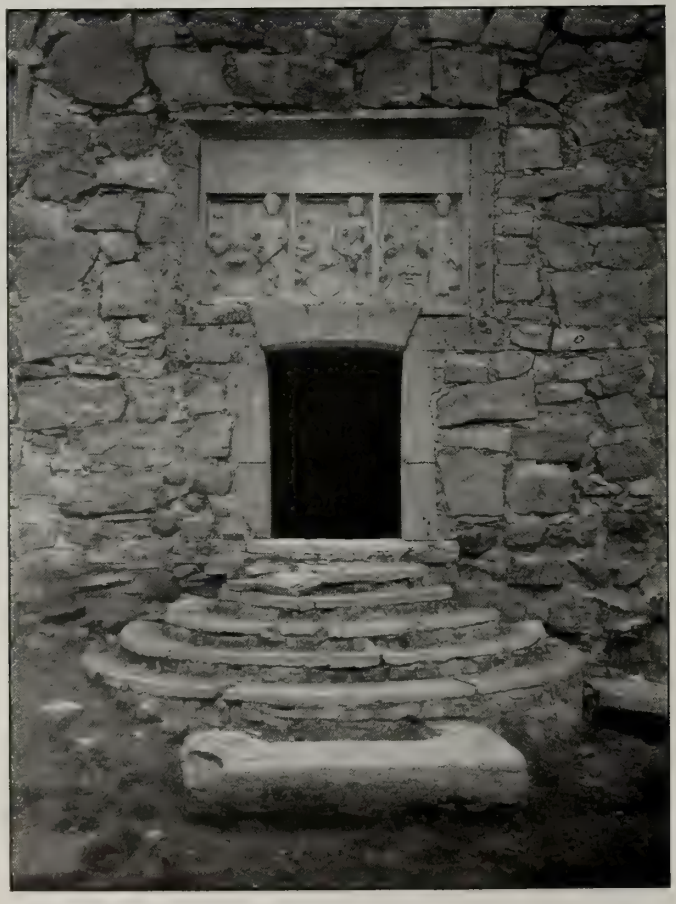

Ingångsportalen.

Parti af norra fasaden. Mellan de öfversta fönstren märkas två rader bomhål för skyttegången.

tages af en inskrift i tre afdelningar. Den mellersta lyder:

a(n)no d(omi)ni mcdxcix a(n)ne(n) s(anc)te valborge dagh tha lade jak jens holgerso(n) förste stene(n) i gru(n)dvalen i thet(te) hus.

Öfver Holmgård Axelsdotters bild står:

a(n)no d(omi)ni mcdxcv s(anc)te elsebe dagh, tha dode jak hol(m)ger axelsdotter pa visborgh ok ligger i tomorpe kloster.

Den tredje inskriften berättar:

a(n)no d(omi)ni mcdxcviii, sa(n)cti olavi dagh, tha giorde jens holgerso(n) sit brollop ok med margreta arvits dotter pa visborgh.

Ännu år 1676 tillstängdes portöppningen af en kopparklädd ekdörr, beslagen med järnreflar och försedd med två skottgluggar. Hålen efter de tre bommar, som höllo koppardörren stängd, finnas ännu kvar.

Det förut omnämnda karnapet i fjärde våningen har sin plats midt öfver ingången, och genom de båda luckor, som bilda golf i detsamma, kunde diverse projektiler nedstörtas öfver dem, som sökte inträngа i borgen. Den under karnapet befintliga dörröppningen i tredje våningen, hade måhända tillkommit ej endast i försvarssyfte, utan äfven för att underlätta transporten af föremål upp i de öfre våningarna.

Förstugan. Tvärs öfver hvalfvet synes öppningen för fällgallret och bakom denna en kvadratisk skottglugg.

Ingångsporten öppnar sig mot en trång förstuga, som täckes af ett stickbågigt tunnhvalf, och från hvilken tre dörrar leda. Porthvalfvet kunde afstängas från förstugan medelst ett fällgaller af järn, hvilket sänktes ned genom en ännu bevarad, brädfodrad öppning i taket. Strax innanför denna finnes i förstugans takhvalf ännu en öppning af 30×40 cms vidd, genom hvilken försvararne kunde träffa en angripare, som forcerat fällgallret.

Innan vi beträda trappan, som leder uppåt och som fordom stängdes af en järndörr, öppna vi den östra af förstugans båda öfriga dörrar och stiga sex trappsteg ned till källarvåningen. Den afdelning af denna, hvari trappan mynnar, har synbarligen varit afsedd till kök. Detta upptager husets hela bredd, men är till gengäld mycket smalt och nästan fullständigt mörkt. Ljusöppningarna i källarvåningen utgöras nämligen af cirka 6 decim. höga, men endast 1 decim. breda springor i murarna. Af sådana finnes en i norra ändan af det cirka 10 m. långa köket, medan det motsvarande södra fönstret är föga större, men försedt med vask och aflopp af sten. Enär de båda ljusöppningarne voro så minimala, måste man antaga, att ständig eld brunnit å lergolfvet och meddelat ljus och värme såväl åt köket som åt det öster därom belägna 10 m. breda och öfver 11 m. långa rummet. Midt emellan de båda korshvalf, som utgöra kökets tak, finnes nämligen ett ovanligt vidt rökfång, från hvilket en skorsten, hvars öfre del är nedrifven, går upp i byggnadens midt. Från rökfånget sträcker sig en djup bakugnslik nisch öfver två meter in i västra tvärmuren och från denna nisch ytterligare en mindre sådan, nästan lika djup, åt samma håll (se grundplanen).

I inre, öfre hörnet af denna senare nisch äro två runda öppningar om 15 cms diameter anbragta bredvid hvarandra. Dessa utgöra mynningen af tvenne murade, rörliknande kanaler, hvilka fortsätta, den ena till våningen en trappa upp, den andra till våningen ofvanför denna. Från midten af en $2^1/_2$ m. bred och $1^1/_4$ m. hög hvalfbåge, som jämte en dörröppning tjenat att förmedla ljus och värme från kökets eldstad till det innanför belägna, stora rummet, utgår ett liknande rör, hvilket slutar i ett rakt ofvanför beläget rum. Dessa kanaler ha hitintills kallats för talrör, men härtill kunna de näppeligen ha tjenat. De mynna nämligen pa ett ytterst obekvämt sätt tätt uppe under hvalfven i små stickbågiga nischer, hvars botten utgöres

af en utskjutande kalkstensplatta med ett cirkelrundt hål uti. Det vore meningslöst att ha talrör, som äro svåråtkomliga äfven med tillhjälp af stege. De ha helt enkelt varit varmluftskanaler, och nischerna innanför rökfånget ha tjenat som värmekammare till den äldsta bevarade värmeledningen i Norden. Det hela har åstadkommit en synnerligen välbehöflig uppvärmning af luften i de ytterst kalla och ogästvänliga stensalarna. Ville man om sommaren afstänga värmen behöfde man endast lägga en flat stenhäll öfver rörmynningen inne i nischen.

Den stora stugan i källarvåningen. Efter Ljunggren: Skånska herregårdar.

Den innanför köket liggande stora stugan är nästan kvadratisk till grundplanen och upptager, liksom det förra, husets hela bredd. Taket utgöres af träbjälkar liggande intill hvarandra och burna af fyra kraftiga tvärbjälkar af ek, hvilka sammanhuggits till en enda. Denna hvilar dels på yttermuren, dels på en åttkantig midtpelare och slutligen på en pilaster i västra väggen. Mellan pelaren och pilastern finnes i golfvet en nu igenfylld brunn, nästan kvadratisk till formen och kantad med kalkstenshällar.

Fönstersmygarna äro synnerligen breda och djupa samt i hvarje sida försedda med ett fyrkantigt hål, antagligen afsedt att upptaga en bjälke, till stöd för skjutvapen. Sådana bjälkhål finnas i så godt som samtliga fönsternischer i hela huset och ha förut ansetts tjena som fäste för bommar till fönsterluckorna. Härtill voro de emellertid omöjliga på grund af sitt läge och ringa djup.

En liknande trappa som den till källarvåningens östra hälft leder från förstugan ned i våningens västra del. Denna har hvarken eldstad eller värmeledning och är genom en skiljemur afdelad i ett större rum, täckt af två korshvalf och en innanför befintlig, tunnhvälfd kammare, förbundna genom en dörröppning.

Såväl väggar som hvalf i hela källarvåningen sakna rappning, och golfvet tyckes ha utgjorts af lera eller jord.

Från den gemensamma förstugan leder en rak stentrappa med branta steg upp till nästa våning. I midten af det tryckta tunnhvalf, som täcker trapploppet, finnes en likadan fyrkantig öppning som i yttre förstugan, anbragt i försvarssyfte, medan en annan af rundad form upptager midten af första trappafsatsens tak. Genom två snedtställda skottgluggar i västra sidomuren kan hela uppgången bestrykas. Från den nyssnämnda afsatsen kommer man genom en dörr — den enda som lämnar tillträde till hela den öfriga delen af huset — in i ett förrum, af det underliggande kökets storlek. Det täckes af två korshvalf, och midten upptages af köksskorstenen, som är mycket vid nedtill men kraftigt aftrappas mot taket. I nästa våning återfinnes den ej, enär den nedrifvits, säkerligen år 1676.

I detta förrum finnas två dörröppningar, af hvilka den midt emot ingången befintliga leder in till en synnerligen ståtlig, hvälfd sal. Rummets storlek är densamma som den underliggande stugans. Ofvanpå stenpelaren i denna senare reser sig en kraftig kolonn med väldig kvadratisk bas och uppbär kring midten en massiv, åttkantig bordskifva, allt af sten. Från kolonnen utgå fyra ribblösa korshvalf med anslag dels på konsoler i väggarna, dels på en kolonn, som står intill västra väggen, ofvanpå den undre stugans väggpelare. Golfvet utgöres af väldiga furuplankor, och sex små fönster med djupa smygar insläppa ett sparsamt ljus i rummet. Dessa fönster sitta ovanligt högt och äro belägna två på hvarje af husets långväggar; deras bröstningsbänkar äro horisontala, och de sakna således sittplatser i motsats mot öfriga fönster i denna och ofvanför liggande våningar, hvilka äro försedda med sådana. De kunna ha fått denna form af försvarshänsyn, enär den plana rymliga bröstningsbänken var synnerligen lämplig för uppställande af stycken — hålen för rekylbjälkarna finnas kvar äfven här — men förhållandet kan också ha sin grund däruti att man ville låta den väggfasta bänken gå obruten fram längs hela väggen.

I det ståtliga rummet finnes ingen spisel, men värme saknades dock ej fullständigt. I närheten af ingången, $2^1/_2$ m. öfver marken och tätt invid hvalfvet, synes en fyrkantig nisch täckt af en

stickbåge. Detta är mynningen för den värmekanal, som utgår från hvalföppningen mellan köket och den innanför liggande borgstugan.

För att komma till de rum, som upptaga andra hälften af våningen, måste man återvända till förrummet. Härifrån leder en smal och kort gång, som på grund af trapploppet inunder ligger tre steg högre än den öfriga delen af våningen, till ett rektangulärt, af två korshvalf täckt rum, hvilket fordom tillslöts af en järndörr. Inuti detta, strax till höger om ingången, finnes en dörr till en liten fönsterlös kammare, belägen rakt ofvanför yttre förstugan. Här ser man ännu i golfvet den fyrkantiga skottglugg, som mynnar i förstugans tak, samt den långsmala brädfodrade öppning, hvarigenom fällgallret hissades upp och ned. Ofvanför denna öppning sitter en krokformig kragsten, som tjenat att uppbära gallrets vindspel, medan dettas andra ända hvilade i en i muren befintlig fördjupning.

Öfre borgstugan från väster.

Men vi återvända till det nyssnämnda rummet. Detta upplyses af tre fönster, alla med sidobänkar. I det västra har den ena bänken ersatts af en låg stenvask, försedd med afloppsränna. Strax intill detta fönster är en stor spisel, svärtad af flitig eldning, anbragt i hörnet, och dessutom utmynnar en af värmekanalerna i rummet. På mellanväggen mot den inre kammaren finnes på ena sidan om dörren, öfver

Öfre borgstugan från öster. Högt uppe på fondväggen nära dörren synes en värmeledningsnisch.

hvilken en relief med Ulfstandska vapnet inmurats, en djup nisch försedd med en utskjutande stenplatta. På andra sidan intill spisen synes en grundare, men högre murfördjupning, hvilken troligen gjort tjänst som sittplats invid den värmande brasan. Ännu en sak af ganska stort intresse finnes i detta rum. I den nordöstra ljusöppningens östra sida har borgens nuvarande ägarinna lyckats ur hvittningen framdraga de i putsen med ett spetsigt verktyg inristade konturerna af ett fartyg. Typen är 1500-talets, och möjligt är att teckningen härrör af husets grundläggare, Jens Holgersen. Denne var väl förtrogen med sjövapnet och förde länge med framgång befälet öfver konung Hans' flotta.

Golfvet i detta rum består af kalkstensplattor. Så är äfven fallet med den innanför liggande kammaren. Denna täckes af ett tunnhvalf, och i dess västra vägg äro de förut omtalade snedtställda skjutgluggar belägna, som behärska ingångstrappan. I södra väggen finnes en i vinkel gående gång ut till ett hemlighus. Vinkelböjningen torde ha förorsakats af försvarshänsyn Värmeledning och kamin saknas, men kammaren ligger åt söder och kunde dessutom få värme genom dörren till det yttre rummet.

Från de båda rummens lilla entré stiga vi därpå upp för ännu en smal stentrappa med synnerligen höga steg. Trappan täckes af två stenhällar samt af en trätrappa, som leder till öfversta våningen. Ett af de nedre stegen är försedt med en skottglugg urhålkad i stenen och en liknande glugg intager midten af nästa trappafsats. Härifrån kommer man in i borgens praktvåning.

Praktvåningen utgöres af tre rum liksom våningen inunder. Det största af dessa rum, till hvilket en dörr leder direkt från trappafsatsen, upptager två tredjedelar af hela våningen och upplyses af åtta fönster, alla med sidobänkar. Liksom öfriga fönster i denna våning äro dessa försedda med en järnring, hvilken fastgjorts så djupt inne i smygens hvalf, att den måste insatts samtidigt med uppförandet af murverket. Hvartill ringarne ifråga användts är ej lätt att säga, antagligen ha de haft något med belys-

Dagligstugan. Till höger om spiseln en fönsternisch med vask.

Frustuga eller sofkammare. I fondväggen två skottgluggar (mot trappan), till höger dörr till hemlighus (delvis igenmurad).

ningen i denna borgens ståtligaste våning att göra. De förekomma också endast här.

Emellan fönsteröppningarna synas ojämna, smala »pilastrar» af murbruk, intill hvilka fordom stått resta bjälkar, hvilka utgjort afslutning till mellanväggar af korsvirke eller trä, som afdelat detta stora rum i flera mindre. Då de närmast yttermuren stående bjälkarne i dessa mellanväggar ej slutit fullständigt till denna, ha mellanrummen utfyllts med murbruk, och det är detta murbruk, som efter korsvirkesväggarnas borttagande, sitter kvar i form af pilasterliknande upphöjningar. En sådan bjälke med puts bakom och utgörande afslutning till den vägg, hvari den nuvarande ingångsdörren till rummet är anbragt, sitter ännu kvar. Ofvannämnda inredning, som afdelat detta stora rum i mindre, är icke, såsom en del forskare ansett, ursprunglig, utan har tillkommit i senare tid, måhända för att bereda magasinsutrymmen åt olika sorters säd eller dylikt.

Rummets tak består af furuplankor, hvilande på kraftiga tvärbjälkar. Det ursprungliga stengolfvet, som ännu delvis finnes kvar, är lagdt så, att två rader kvadratiska kalkstensplattor omväxla med en rad smalare, rektangulära.

En synnerligen vacker spis af Komstadskalksten upptager fondväggens midt. Dess ena sockel är skadad, men å den andras yttersidor äro uthuggna en sill och en ödla, hvarjämte öfverliggaren, som uppbär rökfånget, är prydd med Ulfstandska vapnet. Högt uppe i sydöstra hörnet på husets långsida är infälld en kalkstensplatta med en annan vapensköld. Det är Rosensparreska vapnet, som här fått sin plats, till minne af Jens Holgersens moder, Birgitta Rosensparre.

Genom norra väggen leder en dörr, hvars träklädda bomhål ännu finnes kvar, ut i det fria. Denna dörr har, såsom redan omnämnts, troligen blifvit anbragt ej blott af försvarshänsyn, utan också för att underlätta transporten af tyngre föremål till de öfre våningarna. Alldeles midt emot synas spåren efter en igenmurad dörröppning, som förde till ett liknande utbygge som i våningen inunder, äfven detta med bevarade kragstenar.

Från denna rymliga sal leder en kraftigt tecknad dörr in till två smärre rum*, äfven dessa för sin tid ståtligt utrustade.

Det yttre rummet är, liksom motsvarande i våningen inunder, försedt med såväl eldstad som värmeledning, hvadan det således med fördel kunde användas som bostad. Det är relativt ljust och gladt, samt upplyses af tre fönster, hvaraf de två äro försedda med sidobänkar. I det västra har, liksom i våningen inunder, ena bänken utbytts emot en vask af sten jämte afloppsränna. Ofvanför vasken är en åttkantig stenplatta af gotländsk kalksten infälld i fönstersmygen. Å denna platta äro inhuggna konturerna af en riddare i full rustning, stödd på sitt slagsvärd och hållande Jens Holgersens och

* Möjligt är, att det större praktrummet skildes från de öfriga genom en smal förstuga af trappans bredd. Måhända har här funnits någon kolonnanordning, hvari det kapitäl haft sin plats, som jämte ett af stegen till den ursprungliga yttertrappan, ligger på gården invid ingången. Om en skiljemur i våningen ofvanför afdelat det högre liggande partiet från det lägre, låter det äfven tänka sig, att kapitälet haft någon funktion att fylla där.

Riddarsalens sydöstra del. (Afplankningen till vänster ej ursprunglig.)

Spisel i riddarsalen.

dennes första hustrus vapensköldar i händerna. Omskriften är egendomlig och lyder: jak ar en kempe stark och stoor fra gulland jak till schone for mcdlxxxvii.

Midt emot denna relief, i samma fönsternisch, är en större, fyrkantig kalkstensplatta inmurad; den saknar ornering, men är genomborrad af tvenne runda hål af okändt syfte. Äfven i de öfriga fönstren ha liknande stenplattor funnits.

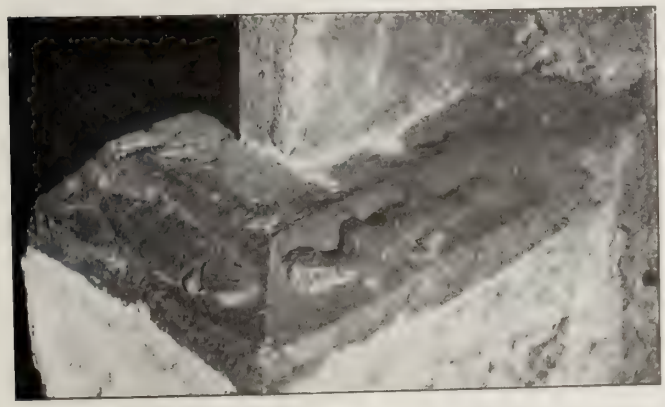

Skulpturdetalj å spiselbasen.

De voro emellertid bortrifna redan i midten på 1700-talet (jämför Gillberg: Beskrifning öfver Christianstads län), utom i den nordvästra smygen, där i ena sidan en rund sandstensrelief med det Ulfstandska vapnet ännu finnes i behåll. I den östligaste fönsternischen sitter likaledes en liten kalkstensplatta, som till två tredjedelar tillsluter ett i nischens vägg befintligt skåp.

Rummet täckes af två ribblösa korshvalf, som hvila på snidade kragstenar, och golfvet utgöres af kvadratiska kalkstensplattor. Det står i förbindelse med den inre kammaren förmedelst en dörr med spetsbågig, rikt sirad omfattning, hvars anordning visar, att åtminstone den inre delen af densamma, liksom den angränsande kragstenen, sannolikt tagits från en äldre byggnad på Gotland.

I samma vägg finnes en ganska stor och djup nisch, hvars orappade sidor antyda, att dess inre varit doldt af trädörrar. Till vänster om detta skåp, strax under hvalfvet, synes den nisch, hvari värmekanalen mynnar. Omedelbart ofvanför den förstnämnda nischen är en reliefplatta, föreställande Kristus på korset, infälld i muren. På ena sidan om korset knäböjer Jens Holgersen, på den andra står Johannes med den sörjande Maria i sina armar. Det intres-

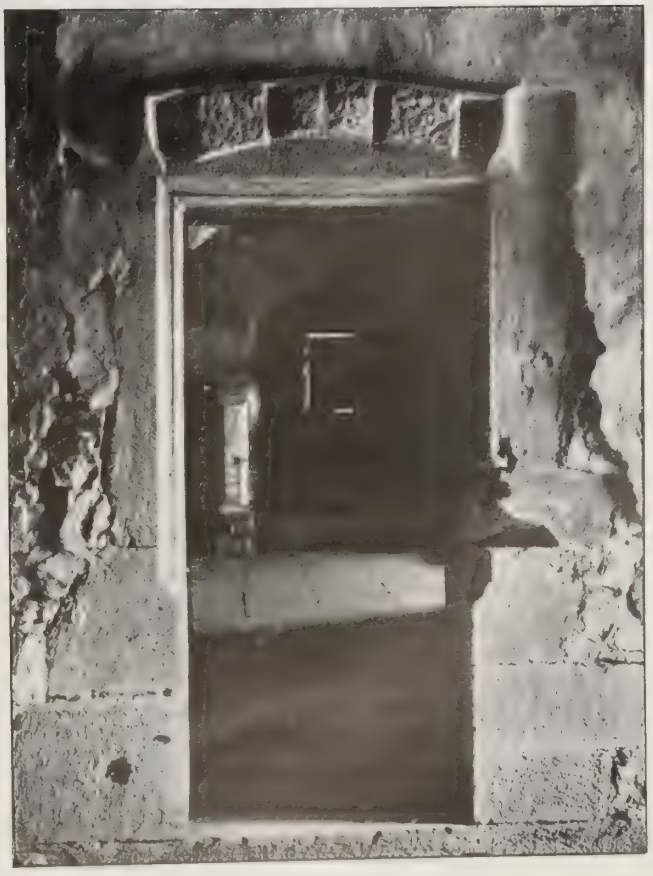

Dörromfattning i praktvåningen.

Praktrum (fordom kalladt kyrkan).

Spisel samt fönsternisch med vask och bildsten.

Bildsten med Ulfstandska och Braheska vapnen samt omskriften »jak ar en kempe stark och stoor fra gulland jak till schone for mcdlxxxvii».

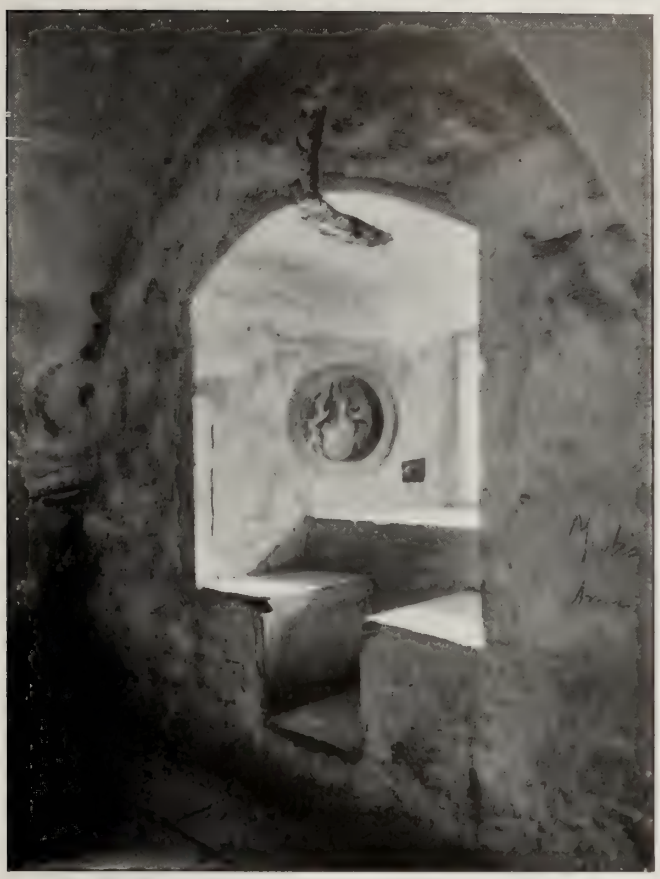

Fönsternisch med sittplatser och bomhål samt därofvan Ulfstandska vapnet.

Gotländsk dörromfattning af tidigt gotisk karaktär.

santaste med bildverket är emellertid, att a dess öfre kant står inristadt, på ena sidan »1505» och till höger därom »Adam» jämte ett stenhuggaremärke. Inskriften besannar, hvad man redan i förväg kunnat sluta sig till, att mäster Adam van Düren varit husets byggmästare. Särskildt karaktäristisk för konstnärens framställningssätt är en stenrelief på bredvidliggande innervägg. Bilden föreställer Jungfru Maria med barnet och påminner starkt om konstnärens större framställning af samma ämne i Lunds domkyrka.

Den smala kammaren innanför täckes af två korshvalf samt har i mellanväggen en nisch, belägen midt för det yttre rummets. Alla tre fönstren ha sidobänkar, och på vänstra sidan af hvarje smyg finnes i muren ett skåp ungefär $^1/_2$ m. i kvadrat. Kammaren får värme på samma sätt som den i våningen inunder belägna, endast då dörren öppnas till det yttre rummet.

Till öfversta våningen leder en trappa af fyrsidiga stockar, nedtill urhålkade för att foten skulle få plats, och hvilande på grofva bjälkar. Denna våning utgöres nu af ett enda rum med golf af furuplankor och med bjälkloft. Dess västra tredjedel ligger cirka $^1/_2$ m. högre än det öfriga golfplanet, hvilket sammanhänger med den omständigheten, att de underliggande västra rummen äro försedda med hvalf, hvilka taga

Relief föreställande korsfästelsen. Å ramens öfre kant läses till vänster »1505», till höger »Adam», under den knäböjande figuren »I H» (Jens Holgersen).

Relief föreställande Jungfru Maria med barnet. I fonden strålgloria, nedtill månskäran.

större plats än det bjälkloft, som täcker våningens östra del. Möjligt är på grund af den föga motiverade nivåskillnaden, som kunde undvikits, om man höjt bjälkloftet motsvarande halfva meter, att denna västra del varit afstängd från det östra partiet och afdelad i rum liksom i de öfriga våningarna.

Fönstren äro sjutton till antalet samt alla försedda med sittplatser och bomhål. Deras ljusöppningar äro srörre än i de båda våningarna närmast under, $^3/_4$ m. breda 1 m. höga mot respektive $^1/_2$ och $^3/_4$ m. Deras omfattningar utgöras af tegel, ej såsom i de ofvannämnda våningarne af huggen kalksten.

På norra sidan finnes utgången till karnapet, hvars golf utgöres af två lämmar. Dessa kunde, såsom förut påpekats, fällas upp och projektiler nedkastas, om den underliggande in gångsporten angreps af fienden.

Ungefär midt emellan alla fön sterna mynna två rader fyrkantiga hål, synliga äfven utvändigt. De mäta ungefär 15 à 20 cm. i hvarje sida, och gå tvärsigenom murarna. Hålen äro brädfodrade så att två sidobrädor stå på ett bottenstycke och själfva uppbära en täckbräda, samt äro belägna ungefär midt öfver hvarandra. De öfre äro placerade i höjd med vederlagen för fönsternischerna och ha en något utåtlutande riktning, de nedre, igenmurade inåt, äro belägna nära golfplanet. Förr ha dessa bomhål antagits vara skottgluggar, men detta antagande omöjliggöres af deras små dimensioner och parallella väggar. De utgöra helt enkelt bomhål för en skyttegång af trä, hvars golf gått i plan med våningsgolfvet, och hvars tak burits af de öfre bommarna. Träbeklädnaden gjorde att bommarna lätt kunde skjutas ut och in. En liknande brädbeklädnad återfinnes i ett af bomhålen till den dörr, som i våningen inunder befinner sig midt öfver ingångsdörren. Äfven här har brädfodringen tjänat samma ändamål, att underlätta bommens rörlighet.

Vinden, till hvilken en brant trätrappa för, upptager husets hela längd och bredd samt upplyses af två stora hvälfda ljusöppningar. Först så högt uppe tyckes man känt sig skyddad mot skjutvapen och stormstegar att döma af fönstrens storlek.

Takstolarna äro synnerligen grofva med trenne hanbjälkar öfver hvarandra, och sparrverket förstärkes af midtståndare och spännstolar. Takpannorna äro understrukna och ligga på grofva läkten. De äro ej medeltida, och den ursprungliga betäckningen har säkerligen förstörts vid den tillämnade demoleringen af Glimmingehus år 1676. Enstaka pannor af medeltida typ lära

Parti af öfversta våningen. Mellan fönstren synas upptill bomhål för skyttegången, nedtill äro de igenmurade.

för öfrigt ha påträffats i huset. En rymlig skorsten har uppgått i hvarje gafvelröstes öfversta tinne och en ungefär midt på huset. Äfven dessa tyckas ha nedrifvits år 1676.

Det är naturligtvis ganska svårt att med absolut säkerhet afgöra, hvartill de olika rummen i den gamla borgen användts. En god ledning vid bestämmandet häraf utgör emellertid den olika förekomsten af eldstäder och värmekanaler samt fönsterbänkar, hvarjämte en af Hintzke år 1676 utförd besiktning af huset i någon mån kan bidraga till lösandet af denna fråga. Det resultat, hvartill man vid en sådan undersökning kommer, är följande:

I källarvåningen upptogs midtpartiet af köksafdelningen med sin fönstervask och sin väldiga eldstad, innanför hvilken bakugn och värmekammare hade sin plats. En hvalf- och en dörröppning förmedlade värmeströmmen ut till det stora rummet i öster, som måste ha tjänstgjort som borgstuga, hvarest de »gemene» bland husfolket hade sitt tillhåll. Västra afdelningens båda rum sakna värme och torde ha användts som visthusbodar, det inre dessutom, i händelse af behof, som fängelse. Troligen var det här, som Otto Stison, Sören Norrbys tappre underbefälhafvare, satt förvarad, sedan han tillfångatagits i slaget vid Buncketoftalund.

En trappa upp kommer man till en förstuga, som måste ha varit en ganska dräglig upphållsort, ty den stora köksskorstenen, som går midt igenom densamma, har ständigt hållit temperaturen där relativt hög. Den stora stensalen åter torde ha användts som öfre borgstuga. Det säger sig själf, att besättningen i en medeltida borg hade en föga homogen sammansättning. Utom de råa, obändiga knektarna, samt den egentliga tjänarepersonalen, funnos också unga, adliga svenner, som skulle fullborda sin uppfostran. Det låter tänka sig, att de förnämligare af denna sammanrafsade skara höllo till i öfre borgstugan. En annan möjlighet är, att man ätit i den nedre och för öfrigt vistades i den öfre salen eller tvärtom. Hintzke förmäler nämligen, att i öfre stugan brukade Jens Holgersen spisa med sitt folk, en tradition, som måhända bevarats oförändrad ännu efter 150 år. Hintzke skrifver vidare, att yttre rummet i västra delen af våningen var borgherrens sofrum. Rummet ifråga har tvifvelsutan varit dagligstugan. Härpå tyda många omständigheter, såsom fönstren med sina sidobänkar och vasken; vidare väggnischen med sin stenskifva, hvilken kunnat användas som skänk, och den öppna spisen, jämte hvilken t. o. m. finnes värmeledning. Den inskrift som Hintzke fann anbragt öfver hvilobänken i spiselvrån: »Friederich, König in Dennemarck: allein, was billig ist», visar också, att rummet användts af borgherren, äfven om det icke var Jens Holgersen utan måhända dennes son, som tecknat de själfsäkra orden. Det i ena fönsternischen inristade skeppet talar också för, att borgherren brukat vistas i rummet, likaså det Ulfstandska vapnet öfver dörren.

Det rum kring hvilket allt kretsade i den medeltida borgen var dagligstugan. Denna var på en gång hvardagsrum, matrum, sofrum och barnkammare. Därjämte kunde en frustuga finnas, men detta var ej nödvändigt. Den innanför dagligstugan befintliga kammaren med sitt hemlighus och sina sittplatser i fönstren var väl en sådan frustuga eller den gemensamma sofkammaren.

En svårighet på de medeltida borgarna var bristen på gästrum. Kom en förnämligare gäst, fick borgherren i regel afstå sitt eget rum åt denne. Så tyckes emellertid ej ha behöfts på Glimmingehus. I nästa våning, praktvåningen, ligga ofvanför de senast beskrifna rummen två hvälfda kamrar af samma storlek som dessa. Den yttre, motsvarande dagligstugan, kallas af Hintzke kyrkan* och möjligt är, att den användts som borgherrens privata kapell, härpå tyda bilderna af Vår Fru och korsfästelsereliefen. Vasken i ena fönstersmygen, bänkarna, väggskåpen samt förekomsten af såväl spis som värmeledning visa emellertid, att rummet äfven användts för annat ändamål. Prydligare gästrum torde varit svårt att uppleta på den tiden, och om konung Hans, som sägnen förtäljer, gästat Glimmingehus, torde han hafva fått sin bostad just i detta rum.

På ett större gods plägade i regel finnas en så kallad brefkammare, eller det viktiga rum,

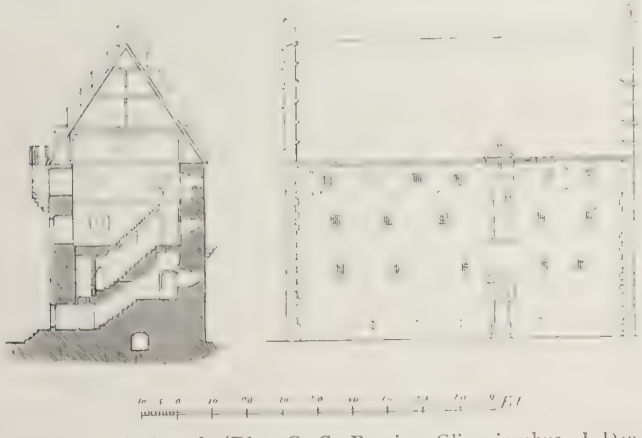

Sektion och fasad. (Efter C. G. Brunius, Glimmingehus. I Dansk Historisk Tidskrift V.)

* Detta namn tillägger Gillberg åt öfre borgstugan.

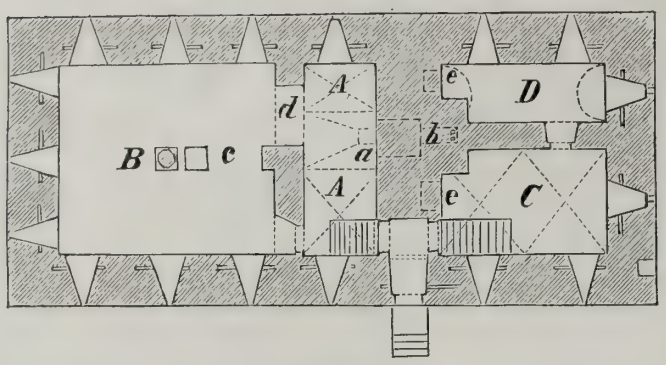

Bottenvåningen.

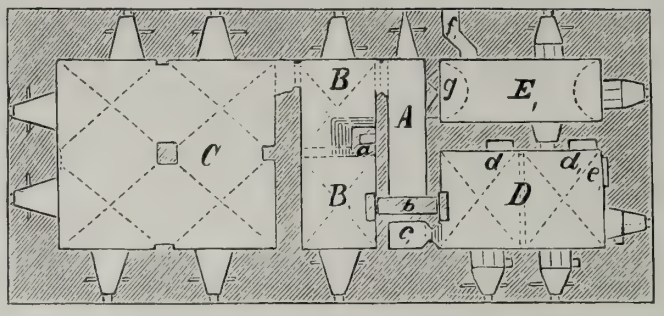

Första våningen.

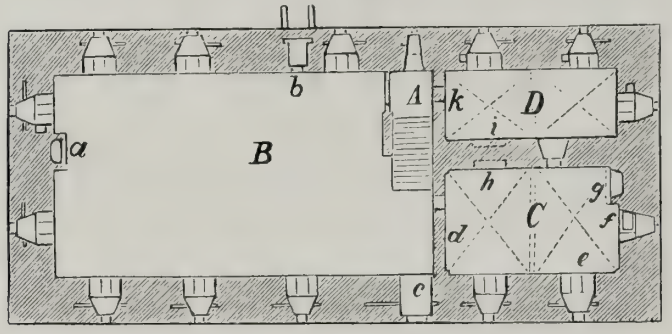

Andra våningen.

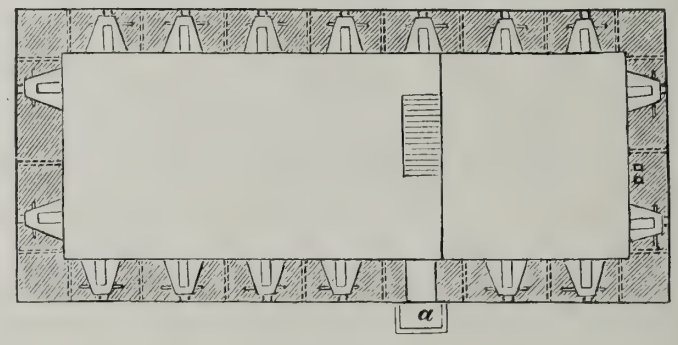

Tredje våningen.

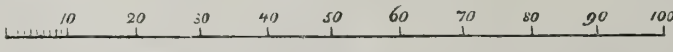

Öfverst plan af bottenvåningen och första våningen. Bottenvåningen: *A kök, a eldstad, b värmekammare med två värmekanaler; B nedre borgstuga, c brunn, d muröppning till köket med en värmekanal; C och D förradsrum, ee murnischer.* Första våningen: *A förstuga, B förrum, a skorsten, b passage; C öfre borgstuga; D dagligstuga, c rum för försvaret, dd väggnischer, e eldstad; E sofkammare, f gång till hemlighus, g skottgluggar.*

Nederst plan af andra och tredje våningarne. Andra våningen: *A förstuga; B riddarsal, a eldstad, b utgång till hemlighus, c dörr utåt; C praktrum, mahända användt till gudstjenst, d madonnabild, e sten med Ulfstandska vapnet, f vask med afloppsrör, därofvan en attkantig reliefplatta, g eldstad, h murnisch, därofvan en korsfästelsebild; D brefkammare(?), i murnisch, k skottgluggar.* Tredje våningen: *de streckade linjerna tvärt igenom murarna äro bomhål för skyttegang af trä; a karnap ofvan ingångsdörren.*

där borgherren förvarade alla sina handlingar och värdesaker. Kammaren innanför det ofvan beskrifna rummet har troligen varit Jens Holgersens brefkammare. Härpå tyda också de många väggskåp och nischer, som finnas i väggar och fönstersmygar.

Om ett smalt förrum skiljt dessa båda kamrar från den stora praktsalen öster därom, har detta tvifvelsutan förstörts vid skorstenens nedbrytande år 1676.

Riddarsalen, som man väl får benämna detta ståtliga rum, upptager större delen af våningen och har den vackraste spiseln i hela huset. I Hintzkes beskrifning omnämnes icke, att detta rum varit försedt med galler för fönstren, medan de båda öfriga rummen i samma våning samt hela våningen inunder haft sådana — ett finnes ännu bevaradt i en fönsteröppning å västgafveln. Fönsterrutor tyckas ha funnits såväl i hvardags- som praktvåningen, med undantag för trappafsatserna, och de staplar, hvarå fönsterbågarne gått, sitta ännu kvar utvändigt.

Öfversta våningen, hvarest, enligt generalkvartermästaren Hintzkes yttrande, 18 stycken kunde få plats, har uppförts hufvudsakligen i försvarssyfte, såsom bomhålen för skyttegången också utvisa. Den kunde dessutom med fördel användas som danssal vid fästligheter, då utrymmet i den egentliga praktvåningen ej räckte till.

Äfven å vinden har man i ljusöppningar och gluggar å gaflarna haft möjlighet att uppställa skjutvapen, hvilka kunde behärska nejden vida omkring. Särskildt från västra gafveln kunde man bestryka den genom kärr och moras gående infarten till slottet.

Det har redan påpekats, att Glimmingehus som helhet gör ett rent medeltida intryck, och dess byggmästare var fast rotad i den gamla tidens smak och formgifning. Ett undantag härifrån gör emellertid den figurrelief, som har sin plats öfver ingångsportalen. Den bär vittne om en ny tids uppfattning, ty det är först längre fram, som det blef vanligt att framställa porträttet inom profankonsten, frigjordt från kyrkan och kyrkliga förhållanden. Det ligger en god portion självkänsla i denna relief med dess in-

skrift. Och ett starkare betonande af personligheten än i den lilla bilden från 1487 i näst öfversta våningens nordvästra hörnrum med omskriften »jak ar en kempe stark och stoor» etc. torde vara svårt att tänka sig, om dessa ord verkligen åsyfta Jens Holgersen*. Denna sistnämnda relief är säkerligen icke utförd af Adam van Düren. Dess upphofsman måste vara densamme, som huggit grafstenen öfver Jens Holgersens fader, Holger Henriksen, hvars dödsår är 1485, och troligen var han från Gotland. Grafstenen öfver Holger Henriksen står nu jämte Jens Holgersens egen i tornet till den närbelägna Vallby kyrka**, dit de flyttats från sin plats i kyrkans östligaste hvalfafdelning — som enligt Brunius varit uppförd i sen medeltidsstil — år 1871, då lagman Sylvan tillbyggde kor och tvärskepp. Vid detta tillfälle öppnades Jens Holgersens graf och hans svärd upptogs ur kistan. Svärdet lär sedan hafva öfverlämnats till Statens historiska museum i Stockholm.

Jens Holgersens egen grafsten skiljer sig i uppfattning och utförande fullständigt från faderns; man finner genast, att de äro från skilda tidsåldrar. Den företer däremot stor likhet med stenen öfver Axel Brahe till Krageholm och dennes hustru. Denna sistnämnda sten, daterad 1524, ligger i Ystads klosterkyrka. Likheten är så påfallande, att man måste anse båda dessa grafstenar vara huggna af samme man.

På ett par ställen i vårt land finnas ännu kvar förfallna eller illa restaurerade borgar af liknande typ som Glimmingehus, men som bevaradt byggnadsdokument står detta senare fullkomligt enstaka. Örups gård, som ligger endast en mil väster om Glimminge, erbjuder visserligen stor yttre likhet med sin granne, men är endast en betydligt försämrad och förenklad kopia af denna. Örup torde uppförts ett eller annat tiotal år efter Glimmingehus och med detta som förebild. Byggherre var säkerligen Jens Holgersens bror, Olof Holgersen till Bonidt eller också den förres son Greger Jensen.

Liksom de båda husen ej haft samme byggherre ha de ej heller haft samme byggmästare. På många andra ställen finnes det emellertid ansenliga minnen kvar efter Adam van Dürens verksamhet som kyrko- och slottsbyggmästare. Det är vid Lunds domkyrkas ombyggnad under början af 1500-talet, som han arbetat sin längsta tid, och här har han också på flera ställen inhuggit sitt namn jämte åtföljande mer eller mindre originella inskriptioner. Med stöd af språket i dessa har man kunnat fastslå konstnärens nationalitet. Han var från Tyskland, från en af de många orter med namnet Düren som finnas i provinsen Westphalen. Med ledning af mästarens arbeten i Lund kunde man utan svårighet känna igen hans mejselföring på Glimmingehus, äfven om han ej signerat korsfästelsereliefen 1505. Såväl figurskulpturen, som öfriga dekorativa partier — de äldre, »lånade» detaljerna undantagna — visa med tillräcklig tydlighet, att mästaren ledt arbetet från början till slut.

Det har lyckats författaren att följa mäster Adam från Glimmingehus, där han, med afbrott, arbetat från grundläggningen 1499 till 1505 och måhända något längre, till Köpenhamns slott, hvarest han år 1503 skulpterat ett monument öfver konung Hans, hvilket fordom hade sin plats vid trappan till riddarsalen. På skilda ställen i Lunds domkyrka har han ristat årtalen 1513, 1514, 1524, 1525 och 1527. Troligen är det också han, som å Borgeby uppfört bl. a. ärkebiskop Börjes torn, hvilket måste skett före biskopens död 1519.

Då Kristian d. II och de danske i året 1520 dragit till Stockholm får att kufva svenskarne, ditkallades också mästaren antagligen för att sätta det gamla slottet i godt och stridbart skick. Ett skulpturverk i Storkyrkan med årtalet 1521 visar, att han nämnda år varit verksam vid byggandet af ett kapell därstädes. Det är slutligen ej osannolikt, att det var samme man, som år 1532 får ett pass af danske konungen för att resa till Tyskland »oc hiid tiilbaghe». Sedermera tyckes han påbörjat återuppförandet af Malmöhus, om man får döma af de originella skulpturer å rundelarna där, hvilka i hög grad påminna om denne konstnärs bizarra skapelser.

Hvar Adam van Düren sammanträffat med Jens Holgersen är svårt att säga. Måhända var det på Gotland, där Jens Holgersen år 1487 blef länsman efter Iver Akselsön Tott, och hvarifrån byggnadsmaterial till Glimmingehus hämtats. Visby hade (enligt Lindström: Anteck-

* Sedan detta skrifvits, våren 1910, har Nils Litberg, i en förtjänstfull uppsats, publicerad i år i Historisk tiskrift för Skåneland, IV, s. 236, närmare granskat de från äldre medeltida byggnader tagna, gotländska arkitekturdetaljer, som finnas i den gamla borgen. Han kommer härvid bl. a. till den slutsatsen, att orden »en kempe stark och stoor» skulle hänsyfta på själfva Glimmingehus. De bevis, som lämnas för antagandet ifråga verka emellertid knappast öfvertygande. Att de båda bilderna till vänster om Jens Holgersen å korsfästelsereliefen skulle föreställa dennes båda hustrur, hvilket äfven Brunius antager, är oriktigt. Hildebrands uppfattning af dem såsom Maria och Johannes är tvifvelsutan den rätta.

** Enligt Gillberg fanns ännu år 1767 på norra, inre muren af Vallby kyrka en huggen sten med följande inskription: »Anno 1499 d. 1 Maji lade Jöns Holgerson Ulfstand Riddare RiksAmiral och Ländsman på Gylland, Glimminge fasta stenhus Grund. Dödde 1523. begrafven här med sin andra fru, Margareta Trolle och hafver välb. Måns Rosencrantz befästadt denna sten till en hugkommelse. Anno 1651.»

ningar om Gotlands medeltid) genom de ständiga inflyttningarne från Tyskland, särskildt Westphalen, nästan blifvit en tysk stad. Det ligger då intet märkvärdigt i att finna den westphaliske byggmästaren på Gottland, ön med den rika medeltidsarkitekturen och det utomordentliga stenmaterialet, hvilket var kändt vida omkring och exporterades till främmande länder. Det låter naturligtvis också tänka sig, att van Düren direkt inkallats af Jens Holgersen eller att konung Hans först tagit honom i sin tjänst för att bygga »det ny hus» vid Köpenhamns slott, hvilket omtalas 1493.

Om byggherren, den mäktige Jens Holgersen, konung Hans' riksamiral och en af rikets herrar, gå en mängd sägner, som vittna om mannens djärfhet och makt. Då kriget med Lübeck år 1509 utbröt, tillfogade han fienden stor skada:

»Der siges han förte sin Herre et Aar
Fra tydske Stæder meer Bytte,
End alle de Slotte i Riget staaer»,

— — — — — — — — — — —

Dessa ord vittna tillräckligt om hans betydelse för Danmark under dessa oroliga tider. Det var emellertid ej endast genom sina krigiska framgångar som Jens Holgersen vann ryktbarhet, han användes äfven ofta af konung Hans i fredliga värf. Dessutom var han känd för sin hänsynslöshet och sina mångfaldiga upptåg och infall. Det är om honom man sjunger:

»Han ogsaa meget Eventyr dref
med Lyst og lystige Sinde
Som man skal næppe i Skrift og Bref
I fremmede Drefter finde.»

Ett dylikt infall, som, säkerligen med orätt, tillskrifves honom, kan här förtjäna anföras, enär det felaktigt till bilden af den förut omnämnde skäggige vildman, som är uppställd vid husets västra gafvel, knyter Jens Holgersens namn. Bilden, hvilken med vänstra handen stödjer sig på en knotig trädgren och i den andra håller en hare, har, såsom förut omtalats, med all säkerhet haft sin plats å västra gafvelns öfversta tinne, som motsvarighet till det å östra gafvelspetsen hvilande lejonet. Då Hintzke började sin förstöring af skorstenar och tak har stenen troligen nedvräkts från sin upphöjda plats.

Enligt sägnen skulle bilden minna om ett besök, som konung Hans gjort på Glimmingehus. Konungen satt vid middagsbordet och var så tillfreds med de läckerheter, Jens Holgersen lät uppduka, att han bjöd honom utbedja sig en nåd. Denne bad då om ett så stort stycke af angränsande kronojord, som han kunde hinna gå omkring, medan konungen satt till bords. Detta beviljades, hvarpå Jens Holgersen gaf sig i väg och mycket riktigt återkom innan konungen ännu rest sig från bordet. Han hade då en trästubbe i ena handen och en hare i den andra för att visa, att han gjort sig så god tid på sin vandring, att han hunnit upprycka stubben och fasttaga haren.

Stenfiguren har emellertid intet med sägnen att göra, som är af fullkomligt sekundär natur och säkerligen uppkommit på grund af bildens attributer.

Det var en mäktig borg, Jens Holgersens. Men någon fientlig belägring har den aldrig haft att utstå. I stället kan man säga, att den af landets egna försvarare lidit åtskilligt afbräck. Det var år 1676, som man befarade en fientlig landstigning. Generalkvartermästaren Hintzke fick då i uppdrag att förstöra borgen, enär man fruktade att fienden eljest skulle sätta sig fast där. Med en styrka af 20 bönder började han förstörelsearbetet den 16 juni. Men redan dagen därpå måste han kommit till insikt om sin oförmåga, att med denna fåtaliga arbetsstyrka osh utan tillgång till sprängämnen demolera en byggnad som Glimmingehus. Han skref nämligen till generalguvernör Fabian von Fersen, att han ansåg sig behöfva ytterligare

Vildmannen. Ursprungligen placerad å västgafvelns öfversta tinne.

130 man jämte minörer och sprängämnen. Dock skulle arbetet taga mycken tid och blifva särdeles kostsamt. Han framlade därför en annan plan till fästets oskadliggörande, hvilken gillades. Det var att nedbryta taket jämte trävirket i de öfversta våningarna, låta igenmura de flesta fönstren samt lägga ut en bred väg öfver grafvarna.

Lyckligtvis hann generalkvartermästaren ej fullborda förstöringsverket. Redan den 18 hade han från en af de öfre våningarne sett den danska flottan segla förbi, och få dagar därefter låg denna i Ystads hamn. Hintzke måste draga sig tillbaka, och Glimmingehus' förstöring blef aldrig fullbordad.

Kammarherre Holger Rosencrantz.

Fru Adèle Rosencrantz född Sylvan.

Huru länge Jens Holgersens borg varit bebodd är svårt att säga. På Burmans teckning från omkr. 1680*, i Burman-Fischers Prospecter, synes gården vara kringbyggd af låga hus, af hvilka det västra är uppfördt i korsvirke. Stenhusen hade, enligt Hintzke, fasta murar och det östra af dessa som, ehuru påbygdt, ännu står kvar, bär årtalet 1640 jämte Holger Rosenkrands' och hans hustru Lene Gyldenstjernes initialer. Längre än till nämnda år torde Glimmingehus näppeligen ha tjänat till bostad för borgherren. Hintzkes uppgift att alla tre längorna voro i två våningar förefaller föga riktig. I sin »Beskrifning öfver Christiandstads län» omtalar Gillberg 1767 tvenne grundmurade paviljonger en våning höga, antagligen de nuvarande norra och östra flyglarna. Den norra längans öfre våning uppfördes af lagman T. L. Sylvan, som äfvenledes försett envåningshuset i väster — måhända uppfördt på det forna korsvirkeshusets grund — med frontespis.

Ladugården ligger sydväst om gården. En vindbrygga ledde fordom ditöfver, men redan på Gillbergs tid var grafven igenfylld. Denne författare omnämner såsom hörande till ladugården en korsvirkesbyggnad och tre grundmurade längor. En af dessa senare, numera kostall, finnes ännu kvar med sin stentafla, hvarå läses: »M. R. K. — F. S. B.» (Mogens Rosenkrands — Fru Sofie Bille) »1654» samt följande inskrift:

»Mogens Rosenkrands lad mig berede
Til Oxen i mig at foere och feede
Gud lade den trivis i Herrens nafn
Baade den som selger och kiöber till Gafn.»

Vid Jens Holgersens död år 1523 öfvergick Glimmingehus i sonen Börjes ego. Dennes enda barn dottern Margareta förde, genom giftermål med Eric Rosenkrands till Lanting, egendomen öfver till denna släkt.

Enligt Ljunggren: »Skånska Herregårdar» har egendomen sedermera passerat följande händer: Axel Rosenkrands tog gården i arf efter sin fader, förutnämnde Eric Rosenkrands. Hans son var den bekante Holger Rosenkrands, kallad den rike, som bl. a. lät uppföra gårdens östra flygel. Dennes son Mogens innehade därpå Glimmingehus och efter honom Holger Rosenkrands. Under dennes tid caduccrades Glimminge vid det 1709 utbrutna kriget med Danmark, men godset återställdes efter några år till ägaren. Holger Rosenkrands dog barnlös, hvarpå gården ärfdes af brodern, danske kammarjunkaren Anders Mogensen, hvars son Holger i sin tur ärfde densamma. Denne sålde emellertid egendomen, som nu befunnit sig i Rosenkrantzka släkten i öfver 200 år till den ryktbara fru Christina Piper, hvilken i sin ordning, år 1736 bytte bort densamma mot Östra Torup till bröderna Jochim och Corfitz Beck (sedermera Beck-Friis).

Öfverstelöjtnant Jochim Beck-Friis öfverlät redan 1739 sin andel i Glimmingehus till brodern Corfitz, och efter dennes död år 1761 ärfdes gården af äldste sonen, exellensen grefve Jochim Beck-Friis, hvars broder Corfitz Ludvig i sin

* Det är troligt att denna är gjord något tidigare än 1680, troligen före 1676, då den Hintzkeska demoleringen egde rum. Å de gårdar, som skadats under kriget, äro de förstörda partierna alltid noggrant iakttagna i Burman-Fischers prospecter, men å Glimmingehus står ej endast taket kvar, utan också åtskilliga detaljer, som nu saknas, hvarjämte skorstenen ännu höjer sig ofvan takåsen, alldeles på det ställe, där den måste haft sin plats före 1676.

Väster om gården synes på prospectet den s. k. Granholmen, förbunden med borgplatsen medelst en brygga.

tur öfvertog densamma. Sedermera såldes godset åt friherre Jakob Kjell Bennet, men köpet återgick, och Glimmingehus emottogs af bröderna Lave och hofmarskalken Corfitz Ludvig Beck-Friis. Efter den senares bortgång inropades gården på auktion för lagman Tage Ludvig Sylvans räkning. Dennes dotter, Adèle Sylvan, återförde gården i Rosencrantzka släktens händer genom sitt gifte med kammarherre Holger Rosencrantz till Örup, hvilken ännu äger densamma.

Tack vare den nuvarande ägarens och i ännu högre grad ägarinnans pietetsfulla intresse för den gamla borgen har denna ännu ej berörts af restaurerande händer, och vi våga hoppas, att en sådan restaurering aldrig kommer att ske. Här om någonsin är det önskvärdt att vidmakthålla och konservera, ej att förändra och restaurera. Man vågar också hoppas af den släkt, som innehaft Glimmingehus i sekler, att den fortfarande bevarar orubbadt åt landet detta enastående minne, en medeltida riddareborg.

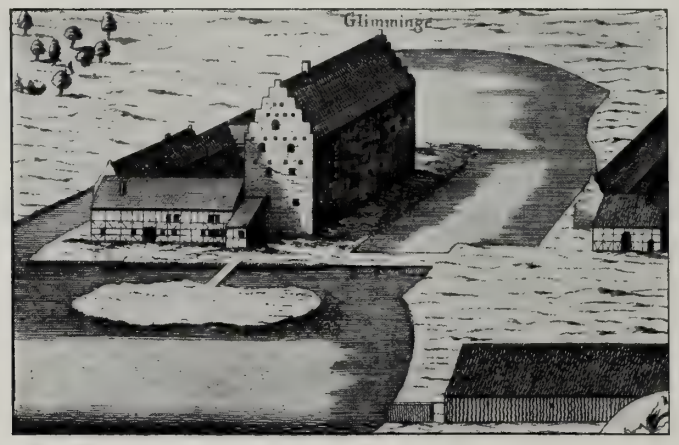

Glimmingehus omkring 1680. Efter Burman-Fischer.

ÖVEDSKLOSTER

ÖVEDS SOCKEN, FÄRS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Femtonhundratalet, renässanstidehvarfvet, var i den skånska godshistorien en glansperiod och en tid af liflig verksamhet, hvarunder en mängd fasta borgar och präktiga slott uppfördes i landskapets olika delar, helt naturligt i nära anslutning till byggnadskonsten i dess dåvarande moderland Danmark. Ännu under 1600-talets första årtionden fortsattes denna verksamhet. — I Sverige däremot är detta tidehvarf, den äldre och den yngre Vasatiden, 1500-talets senare och 1600-talets förra del, ännu en förberedelsens tid i ofvan berörda afseende. Det var först inemot århundradets midt som den privata slottsbyggnadsverksamheten börjar taga någon fart i vårt land.

Hofjägmästaren Friherre Hans Ramel.

Helt motsatt blef förhållandet under det karolinska tidehvarfvet. Sedan Skåne genom freden i Roskilde, 1658, återförenats med Sverige, öfvergingo de skånska godsen det ena efter det andra, mera eller mindre frivilligt till svenska ägare, många besutna äfven annorstädes i landet. Tiden var orolig; fientligheterna mellan Sverige och Danmark blossade upp ånyo och många af de stolta 1500-talsborgarna ledo svåra skador genom belägringar och eldsvådor. Några nybyggnader förekommo endast undantagsvis. — I öfre Sverige däremot, särskildt i Mälarlandskapen rådde under Karlarnes tidehvarf en ytterst liflig byggnadsverksamhet, ledd af Tessinerna och deras samtida och med landets stormän som byggherrar.

Friherrinnan Fanny Ramel född Cederström.

Först under förra delen af 1700-talet, sedan full trygghet och stadga inträdt i förhållandena i Skåne, vidtager ånyo en period af verksamhet inom det område hvarom här är fråga. Många af de under krigsåren mer och mindre förstörda skånska slotten undergingo nu genomgripande restaureringar, hvarvid de uppsvenska ägarne ofta nog sökte bringa dem i öfverensstämmelse med den uppsvenska slottsarkitekturen sådan denna utvecklat sig under sin glansperiod under 1600-

talets senare del. Detta gäller t. ex. om det af Kristina Piper återställda Krageholm och det gäller också om nybyggnader, t. ex. det af samma myndiga dam uppförda Kristinehof.

Från och med denna tid är Skåne äfven i konstkulturellt afseende nära förenadt med det öfriga Sverige. I de skånska 1700-tals-slottens såväl ytterarkitektur som fasta inredning och möblering kunna vi se talrika bevis för att det varit Stockholm som varit deras ägares och byggherrars hufvudstad. I särskildt hög grad är detta fallet med Övedskloster, som med rätta kan betecknas såsom ett af icke blott Skånes utan hela Sveriges präktigaste herresäten från det adertonde århundradet. — Både byggnadens yttre och rummens fasta dekoration äro här utförda efter ritningar af i öfre Sverige verksamma konstnärer och bland möblerna, som till sin väsentliga del äro samtida med slottet och alltjämt haft plats i dess gemak, träffas en mängd föremål af direkt uppsvensk, Stockholmsk härstamning.

Alltifrån år 1766 har Övedskloster varit fideikommiss inom ätten Ramel och genom ett testamente af år 1792 medtogs bland det som skall tillhöra fideikommisset äfven möbler och en mängd öfriga föremål »i de sex vackraste rummen på slottet» d. v. s. hela hufvudvåningen. Därigenom har »Kloster» bibehållit en enhetlig och genomförd stil-karaktär som skänker det ett särskildt behag och ett osedvanligt stort kulturhistoriskt intresse. Det värdefulla tillskott som slottets inventarium år 1901 erhöll genom testamente till fideikommisset af en mängd dyrbarheter, som tillhört ätten De la Gardie (från Löberöd och Hamiltonhouse), har icke stört det enhetliga intrycket. — Sådant det nu är ger Övedskloster en sällsynt rik och fyllig bild af ett förnämt stormanshem i Sverige från 1700-talets senare del. I denna miljö infoga sig på ett naturligt sätt både arf från äldre och en del föremål från något yngre tider.

Övedsklosters skapare var den i Skånes godshistoria berömde friherre Hans Ramel († 1799), som år 1753 hade köpt godset af sin svåger grefve Adam Lewenhaupt. Året förut hade han tagit arf efter sin fader, den originelle Malte Ramel († 1752), som bland andra gods i Skåne äfven ägde Hviderup, Löberöd, Westerstad, Maltesholm och Sireköpinge. Af sin nyssnämnde svåger köpte Hans Ramel äfven egendomarna Svansjö och Åsum och af sin andre svåger, grefve Casimir Lewenhaupt, det intill Övedskloster gränsande Tullesbo samt slutligen något senare af friherre Emanuel De Geer Silfåkra. Hans Ramel gällde som Skånes störste jorddrott på sin tid. Han var en driftig jordbrukare och en ifrig byggherre; på nästan alla sina ofvan omtalade gårdar lät han utföra omfattande byggnadsarbeten: Tullesbo lilla nätta slott lät han bygga år 1780, Maltesholm och Löberöd omdanades, på Maltesholm byggde han den med rätta vidtberömda uppfartsvägen etc. På Övedskloster byggde han utom det stora slottet äfven den närbelägna sockenkyrkan.

Lorentz Gillberg omtalar i sin år 1765 tryckta beskrifning öfver Malmöhus län att Övedskloster »nu snart kommer att ombyggas efter en därtill af framlidne Herr Baron Hårleman författad ritning, och skall bestå uti en Corps de Logie med 4 st. Pavilloner, hvaraf 2:ne redan äro färdiga». — Öfverintendenten friherre Karl Hårleman afled visserligen redan den 9 februari år 1753, således samma år som Hans Ramel

Övedskloster efter Thersner.

Borggården från slottstrappan med inkörsporten i fonden.

köpte »Kloster» och 12 år innan Gillbergs bok trycktes, men det finnes dock ingen anledning att betvifla att icke Gillbergs utsago är riktig. Hårleman hade år 1748 gift sig med Henrika Juliana von Liewen, en syster till Hans Ramels styfmoder och under två af sina skånska resor, hvarunder han skref resebref till presidenten grefve Karl Fredrik Piper, gästade Hårleman på det Ramelska godset Maltesholm; år 1750, då den gamle Malte Ramel ännu lefde, uppehöll han sig där under en vecka i början af juni och 1752 torde han hafva firat midsommaren på Maltesholm och stannat där inemot en månads tid. Malte Ramel hade dött i januari samma år och den unge Hans Ramel, systerson till Hårlemans fru, var då ägare till Maltesholm; han var sedan 1746 gift med Amalia Beata Lewenhaupt och sannolikt var väl frågan om att han af sin svåger skulle köpa Övedskloster redan då å bane. Måhända talade de båda fränderna under dessa högsommardagar på Maltesholm om det slott, som skulle byggas på Kloster, och Hårleman lofvade då att utarbeta de ritningar, som sedermera, när köpet blifvit verklighet, kommo till utförande.

Ritningar till Övedskloster finnas dels i gårdsarkivet, dels i Lunds universitet och dels i Öfverintendentsämbetets arkiv. Hårlemans signatur finnes visserligen icke på något enda af dessa många blad, men å de ritningar, som finnas i Lunds universitets ägo och som äro på 1870-talet af N. M. Mandelgren utförda kopior, står antecknadt att de äro gjorda efter original af Hårleman. Dessa ritningar upptaga planer till alla våningarna, fasader och rumsinredningar; bland de talrika bladen i gårdens eget arkiv finnes bland annat en stor ritning till det nuvarande »galleriet» samt en massa detaljer, profiler till dörr- och fönster-foder, bronsbeslag m. m. i utpräglad rokokostil, vidare en ritning till parkettgolfvet i nuvarande stora salongen och kabinettet, ritningar till fönster, approberade af Hans Ramel etc. — Bladen i Öfverintendentsämbetet utgöra ett alternativt förslag med planer och fasader, som icke blifvit utfördt.

Sannolikt kunna alla ritningar till fasaderna, grundplanerna samt några af rumsinredningarna och en del af detaljerna tillskrifvas Hårleman; huruvida han utfört äfven de ritningar som legat till grund för väggarnas dekoration i praktrummen synes ej sannolikt. Vi skola nedan återkomma till denna fråga. De talrika profilritningarna m. m. synas närmast vara utförda af någon verkmästare eller dylikt.

Övedskloster är beläget ett litet stycke öster om Våmbsjön, en af Skånes största insjöar, cirka 25 kilometer rakt österut från Lund. Trakten omkring och söder om Våmbsjön utgjordes for-

Övedsklosters slott från borggården.

dom af ödsliga flygsandsfält, men numera är sanden bunden genom omfattande skogsplanteringar. Vid norra sidan om sjön, där marken är starkt kuperad, växer präktig bokskog och omkring Övedsklosters gård ligga vidsträckta skogsparker. En liten å, kommande från höjder öster om gården, rinner genom ängarna söder om slottet ut i Våmbsjön. — Ljunggren uppger att stället fordom hetat Ör på grund af traktens rikedom på ör- eller grusjord. Under medeltiden hette det Övith och var ett munkkloster af Premonstratenserorden helgadt åt den heliga trefaldigheten och anlagdt sannolikt under senare delen af 1100-talet. Dess latinska namn var »Insula S. Trinitatis», den heliga trefaldighets ö, och Styffe påstår att klostret legat »på en ö vid östra stranden af Våmbsjön». Numera finnes icke en enda ö i Våmbsjön, men måhända har klostret legat omgifvet af sanka marker öster om sjön, hvilket kunnat gifva skäl för benämningen insula = ö.

Premonstratenserorden stiftades år 1121 af Norbert, sedermera ärkebiskop af Magdeburg och förklarad för helgon. Moderklostret låg i närheten af staden Laon i Frankrike och kallades Premonstratum, på franska Prémontré. I Sverige funnos kloster tillhörande denna orden vid Bäckaskog, Tomarp och Öved. Klostret vid Öved blef efterhand rikt doteradt. Af dess priorer känner man några till namnet; den siste torde hafva varit Lauritz Thomsen, omtalad under förra delen af 1500-talet.

Vid midten af 1500-talet indrogs Övedskloster jämte öfriga kyrkogods till danska kronan och var sedan bortförlänadt till olika danska frälsemän, ända till dess det år 1614 genom byte öfvergick till Otto Lindenow († 1618). Han ärfdes af sina söner Otto och Henrik Ottosöner Lindenow, af hvilka den förre dog 1632; den yngre brodern kunde icke förlika sig med den nya svenska öfverheten utan sålde år 1666 Övedskloster till riksrådet och fältmarskalken grefve Mauritz Lewenhaupt († 1666), godsets förste svenske ägare. Hans son Karl Gustaf Lewenhaupt († 1703), som var gift med en syster till den bekanta Aurora Königsmarck, gick i sachsisk krigstjänst och dog på hemresa till Sverige i Hamburg år 1703, hvarefter Övedskloster gick i arf till hans son den olycklige generalen grefve Charles Emile Lewenhaupt († afrättad 1743). Det var hans son Adam Lewenhaupt som år 1753 sålde gården till sin svåger, sedermera friherre Hans Ramel († 1799), det nuvarande Övedsklosters byggherre. Han gjorde gården till fideikommiss år 1766 och i anledning häraf ärfdes den af hans äldste son riksrådet friherre Malte Ramel († 1824), som dog barnlös, hvarför fideikommisset öfvergick till hans yngre bror hofmarskalken friherre Charles Emile Ramel († 1826). Äfven han var utan barn och »Kloster» gick nu till hans brorson friherre Hans Ramel († 1856) och ärfdes af hans son friherre Otto Axel Povel Ramel († 1900), fader till nuvarande

Övedskloster från söder.

innehafvaren, hofjägmästaren friherre Hans Otto Carl Ramel, hvilken sedan år 1893 är gift med Fanny Cederström.

Den äldsta afbildning vi äga af Övedskloster finnes i det bekanta Burman-Fischerska gravyrverket och återger sålunda gården sådan den såg ut omkring år 1680. Vid ena kortsidan af en fyrsidig gård synes här en ruin, tydligen en rest af det gamla klostret och ännu under förra delen af 1700-talet kallad »munkekyrkan». Gårdens långsidor omgåfvos af tvenne flygellängor och vid den bortre kortsidan reste sig ett tre våningar högt stenhus med ett litet framspringande trapptorn åt gårdssidan. De sistnämnda byggnaderna kunna antagas hafva varit uppförda af Tage Krabbe som i början af 1600-talet innehade gården och år 1606 fick tillstånd att uppbygga det då nyligen afbrända Övedskloster. Vid ena sidan om denna gård lågo längor af uthus omslutande en stor, likaledes fyrsidig yttre gård. — Bilden ger ingen säker ledning för bedömande af gårdens läge i terrängen, någon antydan om åt hvilket håll Våmbsjön ligger finnes icke och ej heller finnes något som bekräftar Styffes uppgift att »klostret» legat på en ö.

Af de byggnader som funnos här 1680 finnes numera endast kvar en logbyggnad uppförd år 1622, men det kan icke med full säkerhet angifvas hvilken af de å bilden synliga husen som motsvarar denna byggnad. Allt det öfriga, kyrkoruinen inberäknad, nedrefs när Hans Ramel på 1760-talet uppförde sin väldiga slottsanläggning.

Övedsklosters slott består nu af en stor rektangulär hufvudbyggnad med fasader mot norr och söder och tvenne små framspringande flygelpartier mot norr. Byggnaden ligger i en sluttning så att den har tre våningar mot söder, två mot norr. Åt denna öfre sida ligger en

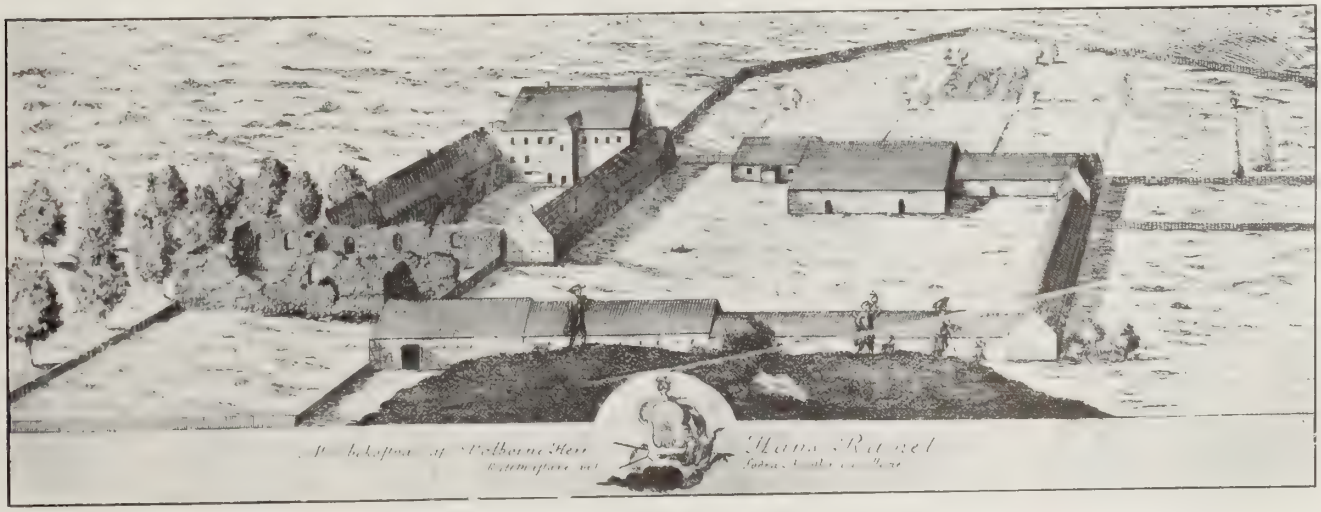

Övedskloster efter Burman-Fischer, omkring 1680.

stor rektangulär, stenlagd borggård omgifven af två par i två våningar uppförda flyglar, förbundna med hvarandra med envåningshus och med själfva slottet medelst murar till första våningens höjd. Gårdens begränsning mot norr utgöres af låga byggnader, inåt gården med halfcirkelsvängda fasader och af samma höjd som de nyssnämnda murarna; infarten till den stora gården är genom en monumental port i norra muren, krönt af Ramelska och Lewenhauptska vapnen. — Byggnaderna kring gården äro putsade i hvitt, slottet i rödt med breda pilastrar af röd Övedsklosters-sandsten i hörnen och å midtpartierna. Af samma ädla material är den nämnda inkörsporten till borggården; alla tak äro af tegel och rundtomkring höja väldiga parkträd sina lummiga kronor. Det är en anläggning af sällsynt enhetlig och genomförd karaktär och af ansenliga mått; hufvudbyggnaden håller 43 meter i längd, motsvarande borggårdens bredd och längden från inkörsporten till slottsfasaden utgör 85 meter. Bilden hos Thersner, tagen från nordväst, ger en föreställning om byggnadernas läge.

Gustaf III, som icke tyckte om att se sig öfverglänst af sina undersåtar, skall en gång vid anblicken af den furstliga slottsanläggningen hafva funnit den alltför stor och kunglig för en privatperson, »trop royal pour un particulier!» — Det är af intresse och karaktäriserande tvenne tidehvarf med helt olika uppfattning, att i samband härmed erinra sig hvad den bekante C.

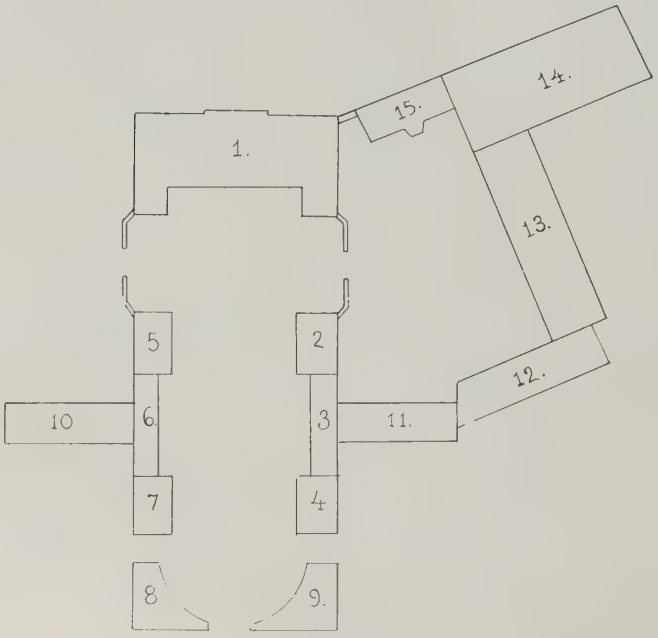

Plan af Övedskloster.

1. *Corps de logis.* — 2. *Kök.* — 3. *Gästrum.* — 4. *Mangelbod, mjölkbod.* — 5. *Brygghus.* — 6. *Strykrum.* — 7. *Bakstuga, tvåkammare.* — 8. *Borgstugan, samlingsrum för arbetare.* — 9. *Kontor.* — 10, 11. *Magasin.* — 12. *Stall.* — 13. *Ridhus och vagnsport.* — 14. *Kostall.* — 15. *Matrum för folket.*

Inkörsporten till borggården.

G. Brunius säger om Övedskloster (Konstanteckningar 1851). Han finner det otvifvelaktigt att Hårleman utfört ritningarna, i »dåtidens fransyska manér, som denne konstnär slafviskt följde, utan att inse, det intet konstverk af högre betydelse kunde därmed frambringas» och han beklagar att man användt en så ofantlig summa på »dessa osammanhängande byggnader» i stället för på »ett enda slott i storartad stil».

Väster om »cour d'honneur», den stora borggården, ligga ett par stora gårdar, »basses cours», omgifna af ekonomibyggnader, stallar, ladugårdar, logar m. m., hvaribland den ofvannämnda år 1622 uppförda logbyggnaden. Öster om stora gården ligger en hög gafvelbyggnad, ett magasin, enligt uppgift byggdt af stenen från klosterhusen och åt denna sida ligger äfven inspektorsbostället m. fl. byggnader.

Slottets norra mot borggården vettande fasad indelas genom ett midtparti och de båda framskjutande flyglarna, hvilka båda liksom midtpartiet äro försedda med breda pilastrar af Övedsklosters röda sandsten; flyglarna krönas af lågspetsiga gaflar, midtpartiet af en attika, prydd med fyra höga urnor och en stor urtafla. Anblicken af den stora gården från slottstrappan mot den förutnämnda inkörsporten är utomordentligt ståtlig.

Södra fasaden, som vetter ned mot parken,

Östra terrassen.

har tre våningar och därigenom vackrare proportioner än den norra. Bottenvåningen med bågar hvilande på kraftiga murpelare, allt af Övedsklosters-sandsten, bildar en sockel för de båda öfre våningarna med sina 11 fönsteraxlar. Fasadlinjen har här ett genom dubbla framsprång bildadt midtparti, hvilket liksom hörnen är markeradt genom sandstenspilastrar; den främsta midtrisaliten som sträcker sig öfver tre fönsteraxlar krönes af en tympanongafvel med Ramelska vapnet och årtalet MDCCLXXVI, hvilket torde få anses beteckna det år då slottet stod färdigt, åtminstone i det yttre.

En särdeles vacker anblick erbjuder slottet från öster, nedifrån parken; invid denna gafvel ligger en hög terrass med en fontän och en mur utefter norra sidan, indelad med pilastrar och nischer i 1700-talets stil, uppförd i slutet af 1800-talet.

Genom hufvudportalen från borggården inträda vi i slottets hufvudvåning, belägen i nivå med gården och sålunda en trappa upp i förhållande till parken. Från den rymliga stenlagda förstugan leder till vänster en monumental trappa upp till den öfre och ned till jordvåningen och rakt fram befinner sig dörren till den här i slottets midtparti belägna stora salongen, som har tre fönster mot söder. Till vänster, utmed sydfasaden, ligger »galleriet», slottets ståtligaste rum, med fyra fönster mot söder och två mot öster; intill galleriet ligga i östra delen af byggnaden en sängkammare och ett kabinett. I västra delen ligga närmast till höger om stora salongen en matsal och friherre Ramels arbetsrum, båda mot söder; mot norr ligga kök och invid matsalen ett rymligt serveringsrum. — Denna grundplan öfverensstämmer nära med planerna på åtskilliga uppsvenska 1700-tals-slott,

Plan af hufvudvåningen.

4. *Förstuga.* 5. *Salongen.* — 6. *Galleriet.* — 7. *Sängkammare.* — 8. *Kabinett.* 11. *Kök.* 13. *Skrifrum.* 14. *Matsal.*

t. ex. Stora Väsby i Uppland uppfördt på 1760-talet efter ritningar af Jean Erik Rehn, visserligen något mindre men med i hufvudsak samma fördelning i det inre. Att märka är att på de planritningar till Övedskloster, som kunna tillskrifvas Hårleman, »galleriet» icke finnes utan i stället äfven på denna sida två rum.

Hall i bottenvåningen åt parksidan (n:r 1 å nedanstående plan).

Öfre våningen delas genom en i husets längdriktning löpande stenlagd korridor och innehåller utom en stor förhall invid trappan, räckor af sof- och gästrum samt i midtpartiet ett stort biblioteksrum. — Jordvåningen, till hvilken man kan komma dels genom trappan från förstugan i hufvudvåningen, dels nedifrån parken, innehåller utefter södra fasaden en med fem små krysshvalf täckt loggia, som genom fem arkader öppnar sig ut mot parken; från det mellersta hvalfvet sträcker sig en gång in emot trappan och från hvardera ändan af loggian kommer man in i ett stort, af tre stora korshvalf täckt rum, s. k. sommarsalar med två höga fönster mot söder. Den västra af sommarsalarna stod förr genom en trappa i förbindelse med hufvudvåningen. För öfrigt innehåller jordvåningen ett antal mörka källarrum som sträcka sig under hela den öfriga delen af slottet.

»De sex vackraste rummen», som enligt fideikommissbestämmelserna skola bevaras i sitt ursprungliga skick, äro rummen i hufvudvåningen stora salongen, »galleriet», sängkammaren och kabinettet samt väster om salongen matsalen och skrifrummet. Intresset koncentrerar sig därför kring dessa rum, som inrymma slottets största sevärdheter både i fast inredning och lösegendom, möbler, prydnadsföremål och pretiosa, taflor och porträtt.

Den fasta inredningen med väggbeklädnader, dörrar, kakelugnar och parkettgolf är i det närmaste fullständigt bevarad i de tre förstnämnda rummen, salongen, galleriet och sängkammaren och till dessa inredningar finnas också ritningarna i behåll (till salongen i Lunds universitet och till de båda andra rummen i gårdsarkivet). Dessa ritningar kunna emellertid icke tillskrifvas Hårleman; de äro alltför utprägladt gustavianska för att kunna vara gjorda af en konstnär som dog 1753. Deras tillkomsttid måste i stället sättas till 1770-talet, det årtionde då den franska Louis XVI-stilen med sina räta linjer och symmetriska former började undantränga den svängda och osymmetriska rokokon. Hvem som utfört dem är tills vidare obekant, möjligen kunde de till-

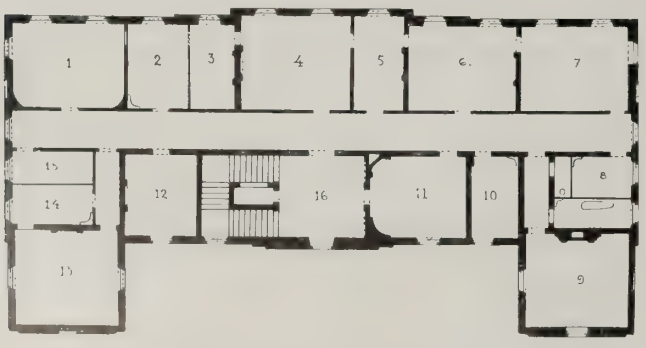

Plan af öfre våningen.
4. *Bibliotek.* — 16. *Trapphall.*

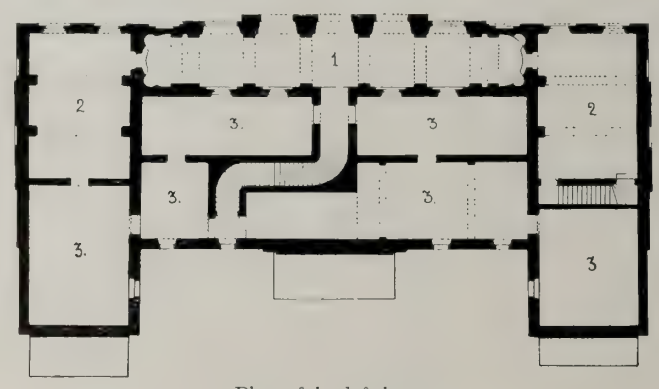

Plan af jordvåningen.
1. *Öppen hall.* — 2. *Sommarsalar».*

skrifvas Jean Erik Rehn, Lovisa Ulrikas bekante arkitekt. En betydande del af möblerna, som äro anskaffade i samband med rummens färdigställande härröra från 1780-talet och äfven den fasta dekorationen kan snarare hänföras till detta årtionde än till tiden före 1770. I detta sammanhang må också erinras om årtalet 1776, som står på slottets sydfasad och som väl får anses beteckna tiden för byggnadens fullbordande i det yttre.

Väggarna i stora salongen äro helt boaserade med pannåer i hvitt och guld. De fem symmetriskt placerade deux-battants-dörrarna krönas af halfcirkelformiga dörröfverstycken med skulpteradt krön och en svagt böjd gustaviansk guirland inunder och framställa figurscener à l'antique målade i grisaille som reliefer. Väggfälten upptagas omväxlande af breda pilastrar och å inre väggen mellan dessa af fyllningar, hvilkas rätvinkliga ramar prydas af symmetriskt upphängda förgyllda guirlander. Rummets alla hörn äro inklädda med rundade pannåer med en rakt nedhängande rosettprydd feston. Kring taket löper en af förgyllda lister begränsad stor kälning, och golfvet är lagdt med parkett med fris af kalkstenshällar, hvartill ritningen ännu finnes i behåll. Eldstäderna utgöras af en hög, på träfötter stående svensk fajanskakelugn i blått och hvitt och midt emot denna en stor öppen spis med pilastrar och öfverliggare af hvit marmor och spegel i öfre fältet. Här har troligen från början stått en likadan kakelugn på hvars plats marmorspisen några årtionden senare blifvit insatt.

Möbleringen i detta rum är i hufvudsak gustaviansk och utgöres af eleganta länstolar, stolar och taburetter, förgyllda och klädda med blått siden, ett par små sirliga förgyllda konsolbord med guirlander och marmorskifvor m. m. Från taket nedhänger en stor krona med kulor och breda kläppar af glas af den typ som var i bruk här alltifrån slutet af 1600-talet och under hela det följande århundradet. — Till de talrika smärre föremål af olika slag som enligt hvad bilden visar finnas i detta rum liksom till de porträtt som pryda väggarna skola vi nedan återkomma.

Från stora salongen inträda vi mot öster i det

Stora salongen från öster.

s. k. galleriet, Övedsklosters vackraste rum, med en enhetlig stilprägel från Gustaf III:s tid, hvartill endast mycket få privata slott torde äga motstycke. Man får här ett utomordentligt lifligt intryck af hvad den gustavianska stilen förmådde, af dess sirliga elegans och aristokratiska förfining. — Liksom i salongen äro väggarna äfven här inklädda med träpannåer i hvitt och guld, men dekorerade med andra motiv, hvartill ritningarna som nämndes finnas i behåll i gårdsarkivet. De rundade hörnen och tvenne smala väggfält vid rummets kortsidor prydas med tre under hvarandra i en rik bandrosett hängande kransar skurna i trä i hög relief. Dörrarna omgifvas af rikt profilerade foder, hvars stora rundstaf är formad som en förgylld bladlist, samt krönas af dörröfverstycken i skulpteradt och förgylldt trä med guirlandprydda urnor, stående på socklar framför hvilka äro placerade små trofégrupper, båge, pilkoger, maskaronprydd sköld m. m. Mellan sydsidans fyra stora fönster äro infällda tre stycken höga väggfasta speglar med krön erinrande om dörröfverstyckenas urnor och under dessa ett för den gustavianska stilen mycket karaktäristiskt våglinjeornament; speglarna äro omgifna af smala pilastrar, på hvilka praktfulla ljusarmar af förgylld brons sitta. Framför de tre speglarna stå trenne stora, utomordentligt eleganta konsolbord med halfcirkelformig hvit marmorskifva hvilande på fyra smäckra ben med kryss och guirlander, allt i förgylldt trä. Dessa bord äro medtagna på den förut omnämnda bevarade ritningen till rummet; de utgöra liksom den skulpterade orneringen på väggfält och dörröfverstycken verkligt utsökta prof på tidens handskicklighet och smak, med en finess i former och detaljer som för tanken på guldsmedskonst; härtill bidrager också att förgyllningen å väggdekorationen ännu lyser med sin gamla äkta glans.

På den inre långväggen stå tvenne höga fajanskakelugnar med kakel i grönt och hvitt, dekorerade med vaser och alagrecquer. Väggfältet mellan kakelugnarna är spändt med rödt siden inom en rikt profilerad och förgylld ram. — Parkettgolfvet visar samma mönster som i salongen. — Vid östra kortsidan af galleriet leder en dörr ut till den här belägna förut omtalade östra terrassen.

Af möblemanget i detta praktrum hafva vi

Galleriets västra vägg med Hauptsekretären.

Galleriet från öster.

redan nämnt de tre väggborden framför speglarna mellan fönstren. På inre långväggen mellan kakelugnarna står en lång soffa af förgylldt trä klädd med rödt siden, och för öfrigt finnas här ett stort antal eleganta gustavianska stolar af olika slag, hvaribland åtskilliga med Stockholms stolmakarämbetes lilla pappersstämpel under sargen, alla af karaktäristisk 1780-talsform förgyllda och klädda med samma röda siden, som äfven användts till gardiner för de höga fönstren.

Vid västra kortväggen mellan dörrarna är placerad en af möblemangets pärlor, en elegant sekretär på höga smäckra ben, med en medaljonginläggning på klaffen och diskret anbragta beslag af förgylld brons; å en af lådorna läses den högt skattade signaturen: »fait à Stockholm chez George Haupt, Ebeniste du Roy, 1782.» — Bland möblerna må slutligen nämnas bordet framför soffan af italiensk valnöt i Louis XVI-stil och med skifva af florentinermosaik, framställande vaser m. m., signerad »Clemente Jusini F. 1801 Firenze.» — Ett par höga piedestaler, den ena af marmor, uppbära tvenne marmorbyster, den ena signerad af Sergel år 1785 framställande Övedsklosters byggherre, friherre

Väggparti i galleriet.

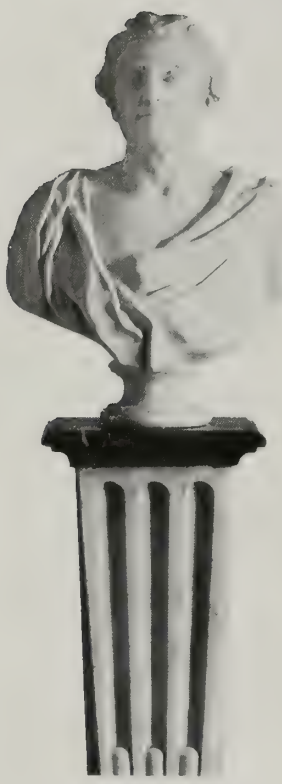

Hans Ramel († 1799).
Marmorbyst af Joh. Tob. Sergel 1785.

Hans Ramel († 1799), den andra af Byström framställande hans andre son friherre Charles Emile Ramel († 1826). Till öfriga här förvarade porträtt och talrika dyrbarheter af olika slag skola vi återkomma i samband med öfriga dylika föremål som finnas på slottet.

Från galleriet kommer man in i den på slottets östra gafvel belägna sängkammaren, hvars väggar likaledes äro boaserade i hvitt och guld, men med de stora väggfälten klädda med grönt siden. Den djupa alkoven å inre väggen är försedd med en rik omramning med guirlandfestoner af samma material. Kakelugnen, samtida med de förut omtalade, är af blå och hvit fajans. — Möbleringen utgöres af en praktfull säng med himmel af grönt siden, soffa och stolar af förgylldt trä samt mellan fönstren en gustaviansk byrå signerad af snickarmästaren And. Lundelius i Stockholm och hallstämplad på 1780-talet.

Innanför sängkammaren i den mot norr framskjutande östra flygeln ligger slutligen det lilla kabinettet, hvars fasta inredning aldrig tyckes hafva blifvit fullbordad enligt den eleganta ritning som finnes i arkivet. Denna ritning har i olikhet mot de öfriga en utpräglad rokokokaraktär, men kan icke desto mindre mycket väl hafva blifvit utförd under 1770-talet som just var en brytningstid mellan de två 1700-tals-stilarna, rokokon och den gustavianska. Nu finnes här blott en kakelugn från 1700-talet och ett dörröfverstycke i gips framställande Amor och Psyke. — En dörr leder äfven från detta rum ut till den östra terrassen. — Bland möblerna må här nämnas en präktig förgylld rokokospegel med tillhörande konsolbord, några gustavianska stolar besläktade med dem som finnas i de förut nämnda rummen samt ett litet kabinettsskåp från 1600-talets förra del af eben-

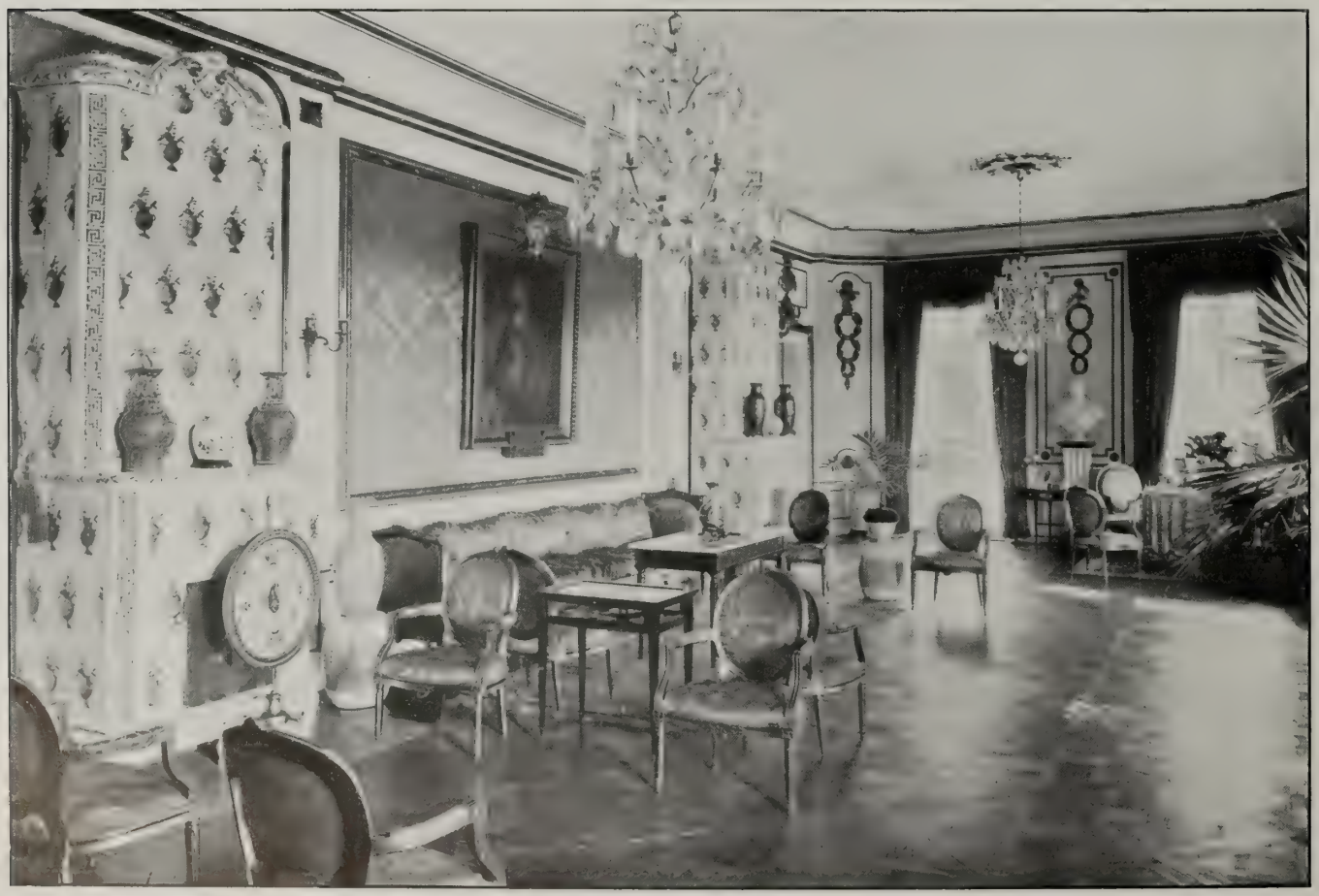

Galleriet från väster.

Skrifrummet.

holts med fyllningar med figurscener i relief af brunt trä.

Vi återvända genom galleriet och stora salongen och inträda i den väster härom belägna matsalen, hvars förnämsta prydnader utgöras af ett stort antal porträtt och andra taflor, till hvilka vi senare skola återkomma, samt ett större skåp från 1600-talets slut. — Innanför matsalen ligger det sista af hufvudvåningens sex rum, skrifrummet. Väggbeklädnaden är här af yngre datum och döljes till större delen af en stor mängd målningar, bokhyllor m. m. Bland märkligare möbler kunna nämnas ett större bord i rokokostil, faneradt och inlagdt, några präktiga länstolar af fransk rokokokaraktär samt ett litet elegant hörnskåp i Georg Haupts stil.

Länstol fransk rokoko i skrifrummet.

Den fasta inredningen i rummen en trappa upp är gifvetvis enklare; paneler, foder och de breda enkeldörrarna samt ett antal fajanskakelugnar äro här från slottets första tid, under det att tapeterna härstamma från 1800-talet. I biblioteksrummet i midtpartiet täckas väggarna af höga, enkla bokhyllor, fyllda med böcker till stor del i gamla vackra band, hvaribland 1700-talsbanden äro i majoritet.

Det skulle föra oss alltför långt att här redogöra för allt af intresse som finnes af smärre föremål och prydnadssaker i de olika rummen och vi skola därför utan anspråk på fullständighet omnämna de märkligaste föremålen inom de olika grupper som här äro representerade.

I stora salongen fängslas uppmärksamheten kanske främst af några föremål af marmor och brons som stå på marmorspisens hylla och annorstädes i rummet. Ett praktur af hvit marmor och ciselerad guldbrons är signeradt »De Verberie à Paris» och ett annat mindre sådant, med utsökta bronser bär signaturen »Barancourt à Paris». Till samma grupp af föremål höra ett par höga kandelabrar med skaft i form af sit-

Sekretär, signerad Haupt 1782, i galleriet.

Vas af italiensk majolika; bål af kinesiskt porslin med vyer ur Dahlbergs Suecia; kanna af bergkristall och silfver.

tande hundar af mörk brons uppbärande ett litet pagodtak med trenne ljuspipor, samt ett par små eleganta s. k. casoletter i form af urnor af hvit marmor inom en trefotställning af guldbrons. — En verklig klenod är en pendyl som står på Hauptsekretären i galleriet: urhuset infälldt i en sockel flankeras här af en graciös flickgestalt och å andra sidan af en liten amorin allt i skimrande hvit marmor, och det låga postamentet prydes af en liten rosenguirland i guldbrons, förträffligt ciselerad. Urhuset är signeradt: »Hartingue à Paris». Det hela är ett arbete af högsta kvalitet som för tanken på sådana mästare som Falconet — skulptören — och Gouthière en af Frankrikes förnämsta »bronziers» under senare delen af 1700-talet.

Tvenne bronsföremål af intresse därför att de äro af svenskt ursprung äro en karaktäristisk rokokopendyl i kabinettet, signerad af Stockholmsurmakaren Nils Berg, och en ram kring ett litet miniatyrporträtt af grefve Axel Rutger Sparre († 1751); den lilla ramen är utförd i utpräglad rokokostil med Sparrevapnet å krönet och bär å baksidan följande intressanta upplysning: »cette Bordure de Cuivre d'oré (sic) et (sic) inventé et fait par Christian Precht Bijoutié (sic à Stockholm l'an 1741.» — Christian Precht, son af den bekante barockskulptören Burchard Precht, var guldsmed i Stockholm och jämte sin broder Gustaf innehafvare af en »bosättningsaffär» på Stora Nygatan.

På golfven i salongen och galleriet stå en mängd stora vaser, urnor och trädgårdsstolar af kinesiskt porslin, smärre dylika stå flerstädes på bord och kakelugnshyllor, däribland några af s. k. burgauté-porslin, vaser af porslin belagda med en lackering med mosaikmönster af pärlemor (burgau). Till de märkligaste föremålen af kinesiskt porslin kan räknas en bål med fat, som står på ett af väggborden i galleriet. Den är dekorerad med blomsterrankor i rödt och guld samt afbildningar efter Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna af Aspanäs i Uppland, Nynäs i Södermanland och Tavastehus slott i Finland samt å fatet Leckö slott; ett motstycke till denna bål finnes å det Silfverschiöldska fideikomisset Koberg i Västergötland med afbildning af egendomen Gåsevadsholm i Halland. Till Sverige torde dessa bålar hafva inkommit under Ostindiska kompaniets äldsta tid på 1730-40-talet. — Af kinesiskt porslin, infördt till Sverige genom Ostindiska kompaniet äro äfven resterna af en servis med ätterna De la Gardies och Sparres vapen, som tillhört grefve Jakob Gustaf De la Gardie († 1842) och hans hustru Kristina Amalia Sparre († 1811) samt några muggar m. m. med Sparreska och Ramelska vapnen, grefve Gustaf Adolf Sparre († 1794) och Amelie Ramel († 1830).

Den europeiska keramiken är rikt företrädd. Först må nämnas en flaskliknande vas af italiensk majolika (Urbino) från 1500-talet med figurscener och å halsen ett vapen samt monterad i brons från 1700-talet. — Bland porslinsfabrikerna från

1700-talet äro representerade Meissen, Berlin med tre praktfulla vaser, koppar m. m., några andra tyska fabriker, den kungliga fabriken i Köpenhamn samt sist men icke minst Sèvres, hvarifrån härstamma dels ett stort antal graciösa statyetter i bisquit, dels en utsökt kopp med tillhörande fat, dekorerad med ornament och blommor i guld och färger samt å koppens framsida ett elegant utfördt porträtt af Charles Emile Ramel († 1826) iklädd gardets uniform med den hvita bindeln (minnet af Gustaf III:s revolution) om armen. Koppen bär Sèvresfabrikens signatur i guld med årsbokstafven *Z*, hvilket visar att den blifvit utförd år 1777, då Charles Emile Ramel såsom ung officer vistades i Frankrike.

På ett af spegelborden i galleriet står en i silfver monterad elfenbenspokal, som med de De la Gardieska samlingarna från Löberöd återkommit till Övedskloster, där den ursprungligen funnits. Pokalen som traditionellt uppgafs vara en gåfva af staden Prag till Königsmark, torde hvad elfenbenspartierna angår härstamma från 1600-talet under det att den uvarande silfvermonteringen visar sig vara utförd så sent som 1807 af guldsmeden H. Vogt i Kristianstad; elfenbensrelieferna som äro utsökt fint skurna framställa å foten Romulus och Remus diande varginnan, å själfva pokalen Sabinskornas bortröfvande och å locket en romersk krigarfigur omgifven af tre putti m. m.

Pendyl af marmor och brons signerad: De Verberie à Paris; i salongen.

Som en pendant till elfenbenspokalen står i detta rum äfven en kanna af bergkristall, monterad i silfver, likaledes från 1600-talet; den höga spolformiga kannan har kring lifvet slipade ornament och en figurscen, framställande Diana som beskyddar nymfen Arethusa för hennes efterhängsne älskare, flodguden Alpheios. Kannan härstammar från Finspång och har med Löberödssamlingarna kommit till Övedskloster.

Pendyl af marmor och brons, signerad: »Barancourt à Paris»; i salongen.

Bland föremål af denna art må äfven erinras om några ståtliga tyska glasbägare med rik målad dekoration i emaljfärger, två med Oxenstiernavapnet och årtalet 1672 och en stor s. k. »Reichshumpen» med Arvid Forbus' och Margareta Boijes vapen och initialer samt årtalet 1650. — Samma vapen och initialer jämte årtalet 1651 finnas på ett utomordentligt väl bibehållet täcke eller bordduk af gult siden med ett rikt broderi i applikation. — En toalettservis af silfver med ljusstakar, askar af flera storlekar m. m. bär Sparreska och Ramelska vapnen (Gustaf Adolf Sparre och Amelie Ramel) och är tillverkad år 1776 af Stockholmsguldsmeden Pehr Zethelius.

Af bibliotekets innehåll skola vi här endast uppehålla oss vid dess största märkvärdighet, en i röd sammet med silfverbeslag bunden bönbok, som af konung Fredrik II af Danmark blifvit skänkt till hans sons, sedermera Kristian IV:s hofmästare Henrik Ramel († 1611). Boken som är tryckt i Köpenhamn 1586 innehåller »Etliche Psalme und Sprüche welche der Durchleuchtigste Grossmächtigste Fürst und Herr, Herr Friderich der Ander zu Dennemarken — — selbst aus dem Psalter zusamen gezogen». Midtbeslaget å pärmen visar kungens monogram samt däromkring graverade renässansornament och bokstäfverna M. H. Z. G. A. (= konungens valspråk »Meine Hoffnung zu Gott allein») samt årtalet 1587. Inuti boken har Fredrik II

själf antecknat att han skänkt boken till Henrik Ramel den 4 februari 1588, jämte ett annat af sina valspråk »tru ist wylt brat», detsamma som bl. a. återfinnes på det lilla alabasterporträttet af konungen på Gripsholm. Dessutom finnas i boken anteckningar och namnteckningar af en mängd kungliga personer, Fredrik II:s gemål, drottning Sofia (1588), Kristian IV (4. juli 1588), Fredrik III (1653), drottning Sofia Amalia (1653), Jacob I af Skottland (1590) etc. etc.

Det återstår att i korthet omnämna den till cirka 200 nummer uppgående tafvelsamlingen på Övedskloster, hvaraf det öfvervägande flertalet utgöres af släkt- och familjeporträtt. — Samlingens dyrbaraste prydnad är Jacob Jordaens' saftiga »Silenus omgifven af bacchanter (de fyra årstiderna)», som hänger i matsalen. Denna märkliga tafla, som väl kan betecknas såsom den store flamländarens förnämsta verk i enskild ägo i Sverige, inköptes omkring 1780 af grefve Gustaf Adolf Sparre från en fransk samling och förvarades först på Kulla-Gunnarstorp, men kom ej att medfölja hans samling till Vanås, där hufvuddelen nu befinner sig. Den tillföll genom arf medlemmar af De la Gardieska släkten och hängde på Löberöd, fördes därifrån till Hamiltonhouse vid Helsingborg och kom år 1901 med de ofvan omtalade De la Gardieska samlingarna till Övedskloster. — Det är en äkta flamländare, i sin varma, djupa färgglans jämförlig med mästarens båda dukar i Nationalmuseum »Kandaules gemål» och »Herdarnas tillbedjan».

Gustaf III. Oljemålning af C. F. von Breda 1738.

Bönbok, skänkt år 1588 af Fredrik II till Henrik Ramel. *Elfenbenspokal* från 1600-talet. *Kopp och fat* af Sèvres-porslin med porträtt af Charles Emile Ramel, f. 1826.

I skrifrummet hänga en mängd taflor af olika kvalitet, hvilka det skulle föra oss för långt att här närmare omnämna. Till de bästa hör ett porträtt af en herre, måladt omkring 1640 och signeradt H. Dorne, en f. ö. okänd holländsk konstnär. — I den stora öfre trapphallen har placerats en stor målning, signerad af Gowert Camphuysen, en holländsk konstnär, som på 1650-talet vistades i Sverige och arbetade för Hedvig Eleonoras räkning. Taflan framställer bondfolk, en man och en kvinna med kreatur utanför sin stuga.

Af svenska konstnärer utom porträttörerna, till hvilka vi sedan skola komma, äro i samlingarna på Övedskloster representerade Elias Martin med två landskap, Fagerlin: »Politiserande bönder», Brandelius med ett vinterlandskap, Hackert, Kilian Kristoffer Zoll, Eskilsson,

Edvard Bergh med två landskap, Belanger, Nordgren med ett stort landskap etc.

Bland kungliga porträtt må främst nämnas det präktiga Gustaf III:s-porträttet i galleriet; konungen är framställd i half figur iklädd rödbrun dräkt med serafimerband och ordnar, hufvudet mot vänster; porträttet är måladt af Karl Fredrik von Breda efter kungens död år 1798 och skänktes af Gustaf IV Adolf till riksrådet Malte Ramel. Ofvanför Hauptsekretären i galleriet hänger ett pastellporträtt af Gustaf Lundberg, framställande Gustaf III som barn och i samma rum finnes ett förtjusande miniatyrporträtt af Gustaf IV Adolf, signeradt »Köhler 1809». En gouache af Niclas Lafrensen i stora salongen, signerad och daterad 1800, framställer Gustaf IV Adolf till häst. — I detta sammanhang må äfven nämnas de båda andra Lafrensengouacher som finnas på Övedskloster, i stora salongen. Den ena, signerad »Lafrensen 1791», framställer den förnäme konstvännen och samlaren grefve Gustaf Adolf Sparre, hans gemål, Amelie Ramel, med dotter samlade i salongen på Kulla-Gunnarstorp på hvars vägg den ofvannämnda Silenustaflan synes i bakgrunden; den andra tvenne damer i en salong, bägge små utsökta konstverk.

Äldst bland släktporträtten är en liten miniatyr på koppar framställande Henrik Ramel († 1611) Kristian IV:s præceptor, den förste af ätten som inflyttade till Skåne, där han år 1584 af Fredrik II fick Bäckaskogs gård. Af samme Henrik Ramel finnes i friherre Ramels skrifrum ett ståtligt porträtt, knästycke i naturlig storlek, af flamländsk konstnär.

De flesta porträtten hänga i matsalen. Af den nuvarande ägarens förfäder träffa vi här det utomordentligt karaktäristiska, omkring år 1737 utförda porträttet af den gamle Malte Ramel († 1753), signeradt: »peint par Pilo», ett af Pilos bästa ungdomsarbeten, hvaraf repliker finnas på Hviderup och Maltesholm samt hos friherre O. M. Ramel i Helsingborg; hans fru, Gertrud Elisabeth von Liewen, Hårlemans svägerska, är återgifven på en bröstbild, men af deras son Övedsklosters byggherre, Hans Ramel finnes egendomligt nog intet måladt porträtt här; den präktiga Sergelbysten har ofvan omtalats. Af hans gemål, den originella och manhaftiga Amalia Beata Lewenhaupt († 1810) finnas däremot ett par porträtt, det ena en liten skizz, där hon är framställd i sin älsklingsdräkt, jaktkostym med kjortel och manlig rock och väst, med bössa i handen, den andra en bröstbild af von Breda, från hennes ålderdom likaledes i karldräkt.

Silenus och bacchanter». Oljemålning af Jacob Jordaens.

Hennes äldste son, excellensen Malte Ramel († 1824) är porträtterad af Pehr Krafft d. ä. år 1788, ett mycket vackert porträtt, samt, iklädd svart frack med serafimerkraschan, af Karl Fr. von Breda år 1806 (replik i Vibyholmssamlingen) och hans friherrinna Amalia Beata Gustaviana f. Lewenhaupt, likaledes af Breda »post obitum» 1808. —

Hans yngre broder friherre Charles Emile Ramel är återgifven iklädd lifgardets uniform på ett porträtt sannolikt måladt i Frankrike, möjligen af Wertmüller, (jämför porträttet af honom på Sèvres-koppen) och af den tredje brodern

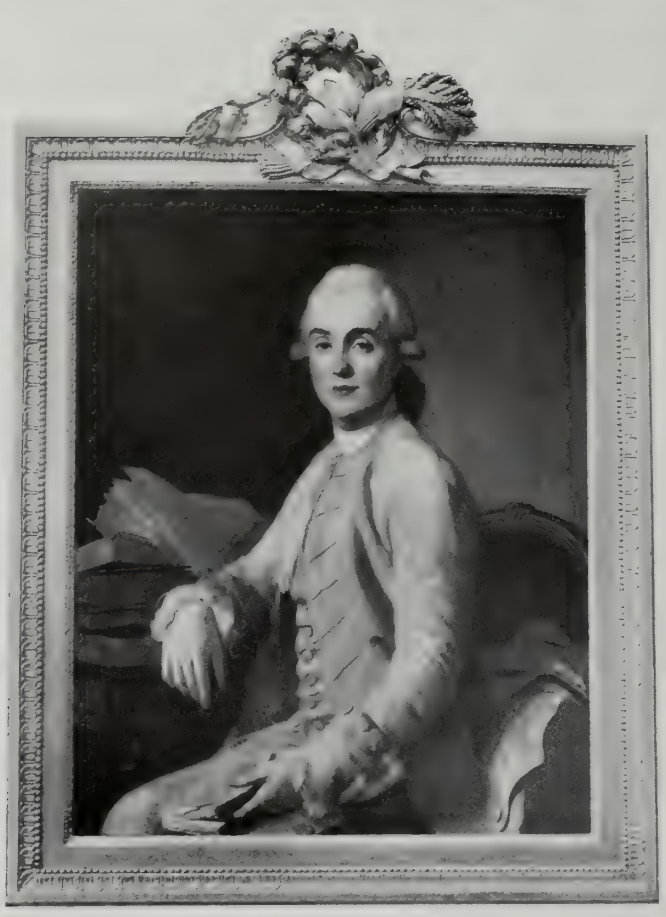

Grefve Gustaf Adolf Sparre.
Oljemålning af Alexander Roslin.

friherre Otto Ramel († 1817) och dennes andra fru Gustafva Margareta Hastfehr, finnas tvenne porträtt af Pehr Krafft, det senare signeradt 1816. Hans första fru, den förtjusande Vivika Sture finnes porträtterad af Breda, replik efter porträtt på Hviderup. — Bland yngre porträtt må nämnas ett utmärkt vackert sådant framställande den nuvarande ägarens moder, friherrinnan Charlotta Ramel, f. von Blixen-Finecke, måladt af Södermark.

Dessutom finnas här talrika porträtt af fränder och samtida till de olika generationerna Ramel, tillhörande olika släkter. I skrifrummet kungliga rådet grefve Fabian Wrede († 1712) och hans fru Brita Cruus målade resp. 1692 och 1691 af Ehrenstrahl samt generalen grefve Charles Emile Lewenhaupt († 1743) troligen af G. E. Schröder. — På ömse sidor om Jordaens Silenus i matsalen hänga ett par af porträttsamlingens praktstycken, de af fransmannen Hyacinthe Rigaud målade ståtliga knästyckebilderna af generalen grefve Karl Gustaf Bielke († 1754) och hans fru Brita Sofia Horn, utförda omkring 1720 då grefve Bielke var svensk minister i Paris. Deras son, den romerske senatorn grefve Nils Bielke († 1765) är återgifven på en elegant miniatyr af fransk mästare.

Midt emot Silenus sitter i matsalen ett magnifikt porträtt af grefve Gustaf Adolf Sparre († 1794), den bekante konstvännen, bildaren af

Generalen grefve Karl Gustaf Bielke och hans gemål Brita Sofia Horn. Oljemålningar af Hyacinthe Rigaud, omkring 1720.

Malte Ramel.
Oljemålning af Karl Gustaf Pilo, omkring 1737.

den stora konstsamlingen på Kulla-Gunnarstorp (nu på Vanås); han är framställd iklädd en dräkt af ljusblått siden, sittande med en bok i handen, vänd mot höger. Porträttet är måladt af Alexander Roslin 1768—69. Densamme är äfven återgifven på en elegant miniatyr af Peter Adolf Hall samt å den ofvannämnda gouachen af Lafrensen. Af hans fru Elisabeth Sofia Amalia Beata Ramel finnes här ett Bredaporträtt dateradt 1803, utfördt i mästarens fina silfverton.

Bland öfriga samtida till Hans Ramel märkas ett af Pehr Krafft d. ä. måladt porträtt af skalden Gustaf Philip Creutz († 1785) och kanslipresidenten Ulrik Scheffer († 1799) i riksrådsdräkt. Till sist må nämnas en liten vacker miniatyr framställande Övedsklosters arkitekt Karl Hårleman, samt ett par af Olof Arenius målade porträtt af Hårleman och hans fru, f. Liewen, syster till Hans Ramels styfmor.

I en af flygelbyggnaderna på borggården finnes en liten vapensamling, innehållande flera föremål af intresse, hvilka vi dock nödgas förbigå. — Den ståtliga slottsanläggningen omgifves af vidsträckta parkanläggningar. Nedanför södra fasaden utbreder sig en bred esplanad med gräsmattor och blomstergrupper, omgifven af höga, dubbla lindhäckar som bilda skuggrika hvalf öfver mellan häckarna lagda gångar. Längst bort ligger en damm med springvatten och i fonden utbreda sig naturliga ängar kransade af höga träd. På ömse sidor om esplanadanläggningen, öfver hvilken man har en präktig utsikt från slottsfönstren, ligger den öfriga parken, uppfylld af väldiga träd af alla slag. Straxt öster om slottet befinner sig en liten nätt byggnad ursprungligen en »volière», i röd sandsten, numera tillbyggd och använd till gästvåning. Mot väster sträcker sig parken förbi ladugårdar och växthus ända ned mot Wåmbsjöns strand.

Alla vägar som leda fram till Övedskloster äro omgifna af alléer, planterade af den store vägbyggaren Hans Ramel. Ett stycke österut ligger Öveds sockenkyrka, uppförd år 1759 af samme man och ett par kilometer norrut ligger utgården Tullesbo med en liten nätt huvudbyggnad, likaledes byggd af Hans Ramel år 1780.

Övedsklosters fideikommiss är ett af de största inom Malmöhus län med underlydande gårdar inom Öveds, Åsums, Björka, Ilstorps, Wåmbs och Harlösa socknar, utgörande tillsammans i det närmaste 10,000 hektar med ett taxeringsvärde af cirka 3½ millioner kronor. — Stationen Öved på järnvägen Örtofta-Sjöbo ligger i slottets omedelbara närhet och stationen Klostersågen å bandelen Staffanstorp-Sjöbo på cirka 7 kilometers afstånd. Sand-

Amalia Beata Ramel född Lewenhaupt.
Oljemålning af C. F. von Breda.

Övedskloster från öster.

stensbrottet, där den bekanta Övedsklosters röda sandsten brytes, står genom en bibana af cirka 3 kilometers längd i förbindelse med Öveds station.

Parken vid Övedskloster från slottsfönstren mot söder

GÄRSNÄS

ÖSTRA HERRESTADS SOCKEN, INGELSTADS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Fordom var den vid Simrishamn utfallande Tomarpsån en segelbar flod, åtminstone fram till Tomarps nu försvunna stad. En fjärdedels mil därifrån uppåt landet ligger vid den numer mycket igengrundade ån Gärsnäs herresäte.

Den af härliga gamla träd bevuxna gården med dess närmaste omgifning har ett rätt egendomligt läge. Från norr kommer ån slingrande omedelbart fram intill den lilla slottsbyggnaden, men dessförinnan sänder den i nordväst ut en arm, som omfattar ett godt stycke land och längre ner åter förenar sig med ån. Denna västliga arm synes vara gräfd. Utefter densamma löper en jordvall. Grafven och fördämningen ha tillkommit för att förebygga öfversvämningar, men synas vara mycket gamla. Å vallen växa åldriga träd, och där är en härlig promenadplats med utsikt å den ena sidan öfver grönskande ängar bort mot det af lummiga trädkronor omgifna med sina torn och utsprång så måleriskt verkande slottet. Ån omringlar gården på tvenne sidor hvartill kommer en bäck å en tredje, så att man på sätt och vis kan tala om ett näs.

Kammarherre Henric Rosencrantz
** 1823, † 1906.*

Gärsnäs eller Gjordsnäs, som det fordom efter Gjordsönernas släkt skall ha hetat, är en urgammal gård med anor i medeltiden, och vi vänta därför, att ett fast hus af gråsten bör uppenbara sig bland träden. Så är det dock ej. Vi öfverraskas af en elegant slottsvilla af högst oregelbunden form. Den är rödputsad, smyckad med torn och rundbågsfriser, och man tror till en början, att en arkitekt med sinne för det nyckfulla och oväntade byggt upp en villa i en fantasirik medeltidsstil. I någon mån kan detta ha sin sanning. Men den arkitekt, som här 1872 åstadkom hvad vi nu se för våra ögon, hade till material en redan befintlig byggnad af ett ganska bizarrt skaplynne. Det nya, som tillkom, var nämligen ej så mycket vi möjligen tro.

Huset består af olika delar, tillkomna på skilda tider. Men det har kommit att stanna i växten. Den ombyggnad det under 1600-talets första hälft undergick, blef aldrig fullbordad. Både det ena och det andra är orsaken till detta moderna tycke af nyckfull liflighet och obunden fantasi i det lilla slottets komposition. Söka vi en förklaring, får byggnaden själf lämna oss

Gärsnäs från norr.

att ombygga Gärsnäs, hvarvid det senare huset uppstod. Men eget nog lades våningarna ej i samma nivå som det äldre husets, liksom det ej heller fick några källare. Rummen i det förra huset ligga högre. Samtidigt byggdes det fyrkantiga tornet. Det är mycket troligt, att en tvärbyggnad, en flygel, därjämte varit afsedd, hvarigenom det hela borde fått en regelbundnare karaktär. Tornet hade då kommit att ligga i vinkel mellan dessa senare hus, en plats, som ju ej alls var något ovanligt för den tidens trapphus, utan tvärtom nästan regel. Man har alltså afsett att omändra det hela till en anläggning med midtbyggnad och två framspringande flyglar, d. v. s. den typ, som på 1600-talet slog igenom. Härvid har den ursprungliga byggnaden blifvit tänkt som flygel. Helt säkert på grund af belägenheten tätt intill ån. Man kunde ej vid ån uppföra någon så pass fritt liggande flygelbyggnad, att en gård med något så när stort utrymme uppstode.

den. Det visar sig, att den lätt låter upplösas i sina särskilda beståndsdelar. Från en längdbyggnad med gaflarna i öster och väster framspringer vinkelrätt en annan, fast smalare och kortare. I dennas nordöstra hörn reser sig ett fyrkantigt trapptorn med fyrsidigt paviljongtak samt lanternin. Det förstnämnda huset har i söder (sydost och sydväst) två tornlika åttkantiga framsprång. Särskildt det östra är ganska stort tilltaget. Vid det senare husets västra sida, baksidan alltså, ligger därjämte ett lanterninprydt mindre trapptorn. Båda husen äro tre våningar höga. Den tredje våningen är likväl en låg halfvåning, i murlifvet något framdragen och afslutad nedtill med en rundbågsfris. Det fyrkantiga tornet är fyra våningar högt. Det större huset har synnerligen tjocka murar samt med korshvalf härligt hvälfda källare. Det måste återgå minst till 1500-talets midt, ja, kanske till dess början. Fordom har det slutat i trappgaflar. Framsprången äro delvis ombyggda och ha säkerligen varit försvarstorn.

På 1640-talet beslöt dåvarande ägaren *Falk Lycke*

Till trapptornet lades i början af 1800-talet en kolonnuppburen veranda, som vid restaure-

Gärsnäs från nordväst.

ringen 1872—73 fick det utseende af en liten pelarhall den har ännu i dag.

Denna sistnämnda restaurering utgick från den synpunkten att slottsbyggnaden borde få ett medeltidsaktigt utseende med inblandade renässansdrag, såsom t. ex. lanterninerna, de brutna taken och annat. Den skulle påminna bland annat om den tidigare skånska renässansen, och det är väl antagligen Meldahlska kompositioner, som Örtofta t. ex., som i viss mån inspirerat arkitekten. Kanske hade det varit fördelaktigare, om den på 1640-talet afbrutna ombyggnadsplanen tagits upp och fullföljts.

Öster om gården träffa vi ladugårdarna, grånstenshus och tegelhus, omgifvande fyrkantiga planer, åt söder trädgården och parken. En prydlig arrendatorsbostad finnes här äfven. Gärsnäs jordbruk är numer utarrenderadt.

Gå vi genom trapphuset in i hufvudbyggningen, möter oss redan i trappan ett och annat af intresse. I väggen till vänster om trappan är inmurad en aflång huggen sten, som ser ut att ha varit afsedd till fris öfver en spisel eller en portal. Den bär mellan sina snirklar följande inskrift: *Coeur Content Grand Talent.* Var det den lärde Falk Lycke som i detta vackra ordstäf fann ett träffande uttryck för sin lefnadsvisdom? Huru som helst, i många generationer har inskriptionen suttit här och predikat sin milda lärdom. Med ett leende gå vi förbi den vidare uppåt. När vi nått upp till korridoren, möter oss en stolt gestalt i ett krigarporträtt, midt emot trappan. Vi tro först, att det är ingen mindre än Karl XII, men en närmare granskning öfvertygar oss om, att bilden återger dennes systerson, hertig Karl Fredrik af Holstein-Gottorp, klädd i den blåa karolinska uniformen och höga kragstöflar. Taflan är målad af *David v. Krafft.* Den bär signaturen »D. Krafft» till höger på framsidan och är antagligen målad 1713. Med det årtalet finnas nämligen några signerade repliker. Vi äro nu uppe i en korridor, som för oss till de i det äldre huset belägna matsalen och salongen. Här uppenbara sig gamla Gärsnärsporträtt, konterfej af forna ägare och deras anhöriga, så t. ex. af landshöf-

Gärsnäs slott från sydost.

Entrén till trapphuset, östra sidan.

dingen Adlersten († 1713), ett porträtt i Ehrenstrahls manér, men troligen måladt af en ringare lärjunge, af öfverstelöjtnant Schönström († 1741) och dennes hustru Ulrika Adlersten († 1757), antagligen kopior efter David von Krafft, vidare af öfverstelöjtnant Dagström och hans fru Stina Beata Adlersten, ett par temligen enkla och illa medfarna bilder. Af intresse äro däremot porträtten af landshöfding Lindenstedt och hans fru Maria Adlersten, äfven hon, liksom de förutnämnda fruarna, dotter och arftagerska till landshöfdingen Adlersten. Båda porträtten äro på baksidan signerade: *P. Krafft 1749*. Denne målare är den bekante gustavianske porträttisten Per Krafft d. ä., som ej var på något sätt släkt med den i Hamburg födde David von Krafft, utan son till en skeppare i Arboga. Bilden af landshöfding Lindenstedt liknar något Scheffels stil. Krafft hade äfven varit Scheffels lärjunge, och andra porträtt i lärarens manér finnas (t. ex. en ung dam i herdinnedräkt hos doktor Förberg, Djursholm). Bättre än landshöfdingens är fru landshöfdingskans konterfej. Hon är en fetlagd gammal dam med lifligt ansiktsuttryck. Karnationen är gulaktig. Bildens färgton erinrar för öfrigt starkt om Pilos bekanta grönaktiga kolorit. Detta är nog ej så märkvärdigt. Krafft kom nämligen 1747 till Köpenhamn, där hans långt mer berömde landsman Carl Gustaf Pilo varit verksam sedan 1740. Med den mottaglighet, som utmärkte Krafft — han influerades senare i Paris starkt af Roslin — förvånar det ej, att Pilos koloristiskt så bestickande färgkonst gjorde intryck på den knappt 25-årige unge konstnären. Om porträtten målats i Danmark, eller om Per Krafft någon kortare tid vistats i Skåne, är, då alla underrättelser i detta hänseende tryta, ej så lätt att afgöra. Man frestas dock att tro det senare.

Af landshöfding Adlersten, som gjort sin karriär i administrationen af de nyförvärfvade provinserna och 1702 blifvit ägare af Gärsnäs, förvaras i salen några intressanta minnen. En mycket originell herre måste han ha varit. Här står en klocka med ett fyrsidigt, med sköldpadd belagdt urhus, en synnerligen vacker 1600-talspjäs, här ses herrskapet Adlerstens dyrbara brännvinsschatull med två stora kristallglasflaskor med silfverproppar och med de af heraldiskt löfverk omgifna Adlerstenska och Ehrenbergska vapnen elegant

Trappan.

Matsalen i slottets sydöstra hörn. I fonden till höger en trappa ned till en korridor, som leder till hvardagsrummet på slottets norra sida.

inslipade i glaset. Äfven visas oss landshöfdingens egendomliga brödskifva. Ljunggren berättar, att Adlersten aldrig smakade bröd, men att hans ordningssinne kräfde, att bröd ej skulle saknas vid hans kuvert. I stället för en verklig brödskifva, som han hade för vana att tumma sönder, lät han göra en skifva af trä och måla den, så att den liknade bröd.

I denna sal var det äfven Adlersten slutade sina dagar. Det var naturligtvis på ett mindre vanligt sätt. Han hade under middagsmåltiden fått ett stekben i halsen, och då alla försök att taga bort det voro fruktlösa, lät han breda sin kappa på golfvet och försökte att på den ställa sig på hufvudet. Det gick emellertid galet. Han gjorde en kullerbytta och bröt halsen af sig. Så berättas det i hvarje fall hos Ljunggren. —

Salongen prydes af en del gamla konstmöbler. Öfver ett vackert rokokobord hänger en barockspegel af originell typ. I ett bredvidliggande kabinett, som delvis ligger i ett af de tornlika utsprången, stå några barockmöbler o. s. v.

I det senare byggda huset ligga våningens öfriga rum, äfven de oförändrade sedan nästföregående ägares, kammarherre Rosencrantz' död. Den förutnämnda korridoren löper utefter 3 af dessa rum fram till kammarherrens rökrum, som är möbleradt med vackra rokokomöbler i hvitt och guld, och hvars väggar täckas bland annat af en mängd dels färglagda, dels ofärgade originella litografier från 1840- och 50-talen.

Slutligen må några upplysningar om Gärsnäs ägare här upptagas.* Gårdens historia går tillbaka till 1300-talet. Redan då innehades den af släkten *Drefelt,* Gjordsönernas släkt, som den brukade benämnas. Denna satt kvar på gården ända till 1500-talets början. Den siste af Gjordsönerna, som ägde densamma, var den 1502 aflidne *Gjord Nilsson Drefelt,* som var gift med Kerstin Banér. Deras dotter Ingeborg äktade *Peder Ebbesen Galt* och förde Gärsnäs till denne. De efterlämnade fem söner och fem döttrar. Genom sitt gifte med Kerstin Galt fick *Erik Nilsson Kaas* Gärsnäs. Han ägde dessutom Stövringgaard, Lindberg och Hövringsholm i Danmark. Hans yngsta dotter Kerstin fick Gärsnäs. Hon var gift med riksrådet *Anders Sinclair,* grundläggaren af Sinclairsholm. Efter Sinclairs död 1625, eller kanske förr, köptes gården af Bollerups ägare *Falk Lykke,* som omtalas som en lärd och tapper herre. Han var ej blott en skicklig krigare, utan äfven en mycket bildad, särskildt språkkunnig och matematiskt begåfvad man. Aren 1625—27 var han höfvidsman på Gottland. Falk Lykke tillskrifves, som vi förut omtalat, den aldrig fullbordade ombyggnaden af Gärsnäs hufvudbyggnad.

Vid Skånes afträdande till Sverige ägdes gården af *Henrik Rantzau,* en brorson till Lykkes

Efter Ljunggrens framställning.

Källare under trapptornet.

hustru. Kerstin Rantzau. Den såldes nu till generalguvernören, fältmarskalken *Gustaf Banér,* hvilken genom reduktionen och åtskilliga processer förlorade allt hvad han ägde och äfven Gärsnäs, som måste återställas till de Rantzauska arfvingarna. Deras glädje blef dock ej långvarig. På grund af, att de ej betalat sjätte penningen för af dem försålda gods i Skåne, indrogs egendomen vid midten af 1680-talet till svenska kronan.

Redan 1702 inlöstes den emellertid af landshöfding *Göran Adlersten,* om hvilken vi i det föregående talat. Han hette från början Pylman och blef 1666 generalbokhållare i Kammarkollegium. År 1679 kom han till Skåne, blef kamrer vid generalguvernementet öfver »de conquererade provincier» och vid reduktionen härstädes en mycket nitiskt verkande kraft. För sina förtjänster vardt han adelsman 1681 och anlitades af Karl XI i flera ekonomiska värf. Äfven Karl XII fann under sina krig användning för den helt säkert mycket duglige mannen. Att Adlersten under dessa för praktiskt folk gynsamma brytningstider förstod att betydligt öka sina ägodelar, låg nära till hands. Slutligen längtar han dock komma till ro och slår sig ner på sin gård, som ju ännu i dag har Adlerstenska traditioner. Det namnet löper som en röd tråd genom Gärsnäs senare historia. Adlersten ägde äfven en mängd andra jordegendomar, hvaraf han lagt det mesta under det af honom 1696 vid Gustafsberg anlagda glasbruket. Vid hans 1713 timade död gick gården i arf till hans fyra mågar, nämligen öfverstelöjtnanten Gripenwaldt, amiralen Sjöstjerna, öfverstelöjtnanten Dagström och landshöfding Lindenstedt. Af dessa blefvo 1724 Dagström och Lindenstedt ensamma ägare, sedan de två öfriga utlösts. Om sommaren togs dock det knappa utrymmet i anspråk äfven af den Schönströmska familjen.

Öfverstelöjtnant Dagström slutade sina dagar på Malmöhus fästning — som högförrädare och upprorsman. Det var den tidens sätt att behandla sinnessjuka personer, som möjligen kunde »synas» friska. Af ansträngningar och blessyrer i hufvudet hade hans nervsystem och hjärna angripits. Tidtals uppträdde han fullständigt sinnesrubbad. År 1728 företog han sig att sätta upp en skrift med svåra anklagelser mot konung, ständer och styrelseform, en skrift som han sände till länets landshöfding, hvilket tilltag till sist bragte honom som farlig brottsling på Malmöhus. Efter Lindenstedts död 1769 delades godset mellan tretton arfvingar tillhörande släkterna Sjöstjerna, Gripenwaldt, Schönström, Benzelstjerna och Armfelt. Slutligen lyckades öfverstelöjtnant *Albrekt Schönström* i sin hand 1791 samla största delen af godset. År 1795 inlöste hans änka den sista trettondelen.

Arftagare blef sonen *Per Albrekt Schönström,* som vid sin död 1848 ärfdes af sin syster *Ulrika,* änka efter majoren *Holger Otto Rosencrantz* till Örup. År 1852 sålde hon Gärsnäs till sonen *Henrik Rosencrantz.* Denne, som blef kammarherre m. m. och om förvaltningen af sitt gods inlade de största förtjänster — Gärsnäs har ju honom att tacka för sitt nuvarande utseende — afled 1906, hvarvid egendomen öfvergick till hans barn, af hvilka fröken Mette-Margret Rosencrantz är på Gärsnäs bosatt. Gården, hvars landtbruk är utarrenderadt, var 1908 taxeradt till 677,800 kronor.

Ridbanan framför slottet

ÖRUP

BENESTADS SOCKEN, INGELSTADS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Det verkar mycket öfverraskande att från det prosaiska Tomelilla efter blott en 10 à 15 minuters åktur plötsligt befinna sig i en härlig gammal skog af almar, ekar och bokar, omslutande ett uråldrigt slott. Man kan näppeligen tänka sig en mera poetisk omgifning än den kring Örups herresäte, och gamla sagor om förtrollade borgar djupt inne i tysta, täta skogar rinna oss i hågen. Men äfven terrängens höjdsträckningar och dalar bidraga till platsens naturskönа karaktär. Skogen, som till större delen utgöres af ett mycket sällsynt almbestånd, ja, den enda resten af Skånes forna almskogar, utbreder sig på en naturligt terrasserad sluttning ned mot en dal. Gården ligger på en platå med skogen både ofvanför och nedanför. När borgen anlades, fanns här rikligt med vatten, ja, en hel liten skogssjö, hvaraf märken ännu finnas. Denna belägenhet talar just icke för en så synnerligen sen anläggning. Borgarne byggdes under 1500-talet helst å platser, där utsikten var något så när fri, och där fienden under en skottväxling ej kunde finna skydd bakom närliggande träd. När Örups ålderdomliga stenhus uppfördes vid randen af en liten skogskransad sjö, torde därför eldvapnen varit ganska litet utvecklade och betingelserna för ett lyckligt försvar jämförelsevis enkla. Dock var vatten äfven här det förnämsta försvarsmedlet. Mycket breda grafvar omgåfvo förr borgholmen och stodo i närmaste förbindelse med den i väster belägna sjön. Nu omges gården af smala kanaler. Innanför dem ligga i öster och väster delar af trädgården, särskildt västerut, där en härlig trädgårdsan-

Kammarherre Holger Rosencrantz.

Fru Adèle Rosencrantz född Sylwan.

läggning med springvatten, blomsterrabatter och buskgrupper i ej ringa mån bidraga till gårdens förskönings, en anläggning, som fortsätter äfven på andra sidan kanalen.

När man från Tomelilla-vägen svänger ned genom skogen, passerar man å den upphöjda murade vägen fram till ladugårdarne och slottet just tvärs öfver den förr sanka terräng, å hvilken trädgården anlagts. Här låg en gång den omtalade sjön, som sträckte sig vidare i västlig riktning. En rätt stor kärrmark i skogen utgör ännu en tydlig erinran om dess forna tillvaro.

Från vägen bilda de så olikartade slottsbyggnaderna jämte trädgårdens trädgrupper, gräsmattor och blomsterskrud en intagande målerisk anblick.

Förbi ladugårdarne och fram under åldriga lummiga almar och ekar nå vi upp till gårdsplatsen. Midt framför oss reser sig Örups berömda stenhus, lifligt erinrande om Glimmingehus. Det upptager borgplatsens norra sida. Till vänster ha vi det nyare huset, byggdt af tegel, tre våningar högt och anslutande sig till den gamla borgen, så att borgmuren fram till fönsterraderna täckes af detsamma. I yttre vinkeln mellan det nya och det gamla stenhusets gaflar höjer sig ett fyrkantigt torn med pyramidformigt tegeltak. Det hela bildar alltså en både i form och färg ganska kontrastrik komplex. Förr flankerades gården af ett par på 1600-talet uppförda korsverksflyglar — de omtalades 1767 af Gillberg — hvartill äfven en sydlig länga med inkörsport en gång skall ha slutit sig. Grunden till denna har anträffats. Men detta hus försvann nog ganska tidigt. År 1775 nedrefs det västra korsverkshuset och byggdes i dess ställe ett tegelhus, som blef början till det nuvarande boningshuset. Det sträckte sig likväl ej ända fram till det äldre stenhuset. Vi se det å planschen hos Ljunggren, liksom äfven den östra korsverksbyggnaden, som har en mindre utbyggnad åt gården. År 1859 borttogs detta hus, och boningshuset fick den karaktär det äger ännu i dag.

Det fasta stenhusets betydelse som boningshus torde upphört i slutet af 1600-talet. Under århundradets första hälft var det ännu i bruk, att döma af bevarade inredningsdata.

Huset är en af de äldsta borgarne i Skåne och har, liksom dess närmaste släkting, Glimmingehus, märkvärdigt nog lyckats undgå för-

Örup från väster.

störelse. Ehuru visserligen det gör ett äldre intryck än denna borg, torde nog uppkomsttiden vara ungefär densamma. Byggherren var sannolikt *Olof Holgersen Ulfstand,* bror till den berömde sjöhjälten Jens Holgersen, som i Glimmingehus skapat sig ett monument »ære perennius». Huset få vi alltså datera till 1490-talet.

Hvad som skiljer det från nyssnämnda borg är dels det konstlösare byggnadssättet, dels den omständigheten, att försvarsanordningarna icke varit så många och kraftiga som där. Byggnaden är 89 fot lång, 37½ fot bred, 40 fot hög till taklisten och 65 till gafvelspetsen. De 6 fot tjocka murarne bestå af i tjockt murbruk lagda oregelbundna, men dock på ytan synnerligen jämna stenblock (trapp och kalksten); fönster- och dörromfattningar samt taklisten äro af tegel. Gafvelröstena ha förr varit aftrappade, men tinnarne äro nu sedan länge försvunna. Huset presenterar sig alltså med enkla, släta rösten. Några hörninfattningar af kvadersten, som å Glimmingeborgen, förefinnas icke. Ej heller hvalf i det inre, ehuruväl ansatser till dock aldrig utförda korshvalf kunna spåras i källarvåningen.

Ingången ligger midt på södra sidan. Den har alltid legat högt, t. o. m. högre än nu, ty dörröppningen har synbarligen i senare tid fördjupats, liksom den äfven fått en modern i murbruk angifven omramning. Källaringången ha vi nu till vänster om trappan. Ursprungligen måste dock, som vanligt, nedgången till källarvåningen varit från våningen ofvanför inne i byggnaden. Källarens ljusöppningar ha äfven åt gårdssidan varit smala skottspringor, som sedermera utvidgats till större fyrkanter. Ursprungliga skottgluggar se vi dock å norra långsidan. Husets andra våning får sitt ljus till större delen genom i modern tid förstorade fönster. Gårdssidans fönster äro åtminstone alla förändrade. De äro fördjupade och ha en murad spetsbågsomfattning med en rundbåge däruti. Den öfre rundbågiga delen af fönstret har färgadt glas. Att denna fönsterform, som ju påminner oss om kyrkfönster, har fog för sig och ej är ett nytt påfund, visar två åtminstone sedan 1600-talets första hälft ursprungliga fönster i samma våning å den norra sidan. Fönstrens förstoring går dock tillbaka till 1800-talets början. Tredje våningens fönsteröppningar, nu täckta af träluckor, äro insatta i med stickbågar försedda nischer. Midt öfver porten har funnits en större ännu skönjbar öppning, som varit beräknad att ge mot porten anstormande fiender en varm hälsning. Emellertid har nog äfven ett utbygge här funnits. Ännu sitter kvar en grof järnten, som synbarligen haft något att bära, om det nu endast varit ett tak öfver trappan. Fjärde våningen har fyrkantiga ej fördjupade fönster, äfven de täckta med två luckor.

Den norra sidan har en del ursprungliga anordningar kvar. Så de båda redan nämnda östliga fönstren. som visa af bredt spetsbågiga tegelomramningar omfattade fördjupningar med rundbågiga fönster. De två västliga fönstren åter äro fördjupade och förändrade på sam-

Gården med boningshuset till vänster och stenhuset till höger.

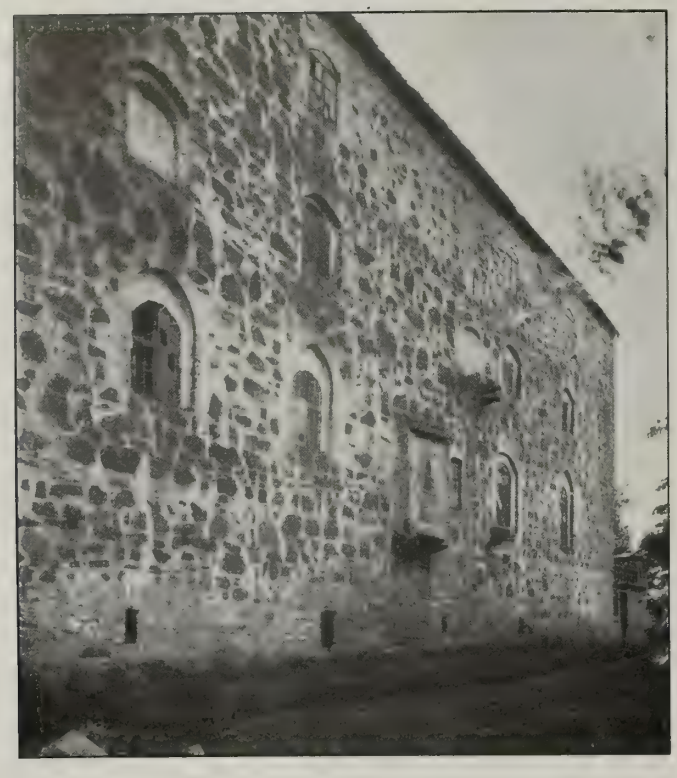

Stenhusets norra sida.

ma sätt som gårdssidans nyssbeskrifna fönster. Emellan de två fönstergrupperna har uppmurats ett af tegel bestående bredt karnap, en latrin, som antagligen tillkommit under 1600-talet. Den kraftiga bärstenen, som skjuter ut i närheten, är ett minne af ett annat och äldre karnap. I tredje våningen observera vi äfven ett par stora stenbjälkar, den ena åttkantig. En hvitputsad stickbågstäckt nisch anger den forna utgången till detta öfre karnap. Fönstren i denna våning ligga i stickbågiga nischer, liksom å framsidan, men äfven den inre ramen är här stickbågig. Den östra gafvelmuren rasade strax i början af 1800-talet, men uppbyggdes omedelbart. Dess utseende är därför något afvikande från de öfriga murarna. En mängd småsten ligger t. ex. i murbruket. Husets grund måste emellertid fortfarande vara dålig, ty i gafveln ha på nytt sprickor uppstått.

Det intressanta gamla husets andra våning (ofvan källarvåningen) håller f. n. på att iståndsättas. Golfvet bestod fordom af präktig gottlandssten, men är nu af cement. En blick in i källarvåningen visar oss, att detta golf uppbäres af två väldiga i längdriktningen gående bjälkar, hvilka där de i midten sammanträffa, bäras upp af ett kraftigt midtstöd af trä. På dessa bjälkar hvila sedan tvärbjälkar. I hufvudvåningens västra sal står en större med årtalet 1636 märkt sandstensspisel. Ett manligt och ett kvinligt hermstöd bära kragstenarna, å hvilka frisen hvilar; däröfver en rikt prydd snirkelgafvel. Frisinskriptionen lyder: *Tvenne Ting du icke forgete, at frocte Gud og giöre hvar Mand rätt.* På ömse sidor om inskriptionen ses det Rosencrantzska vapnet med bokstäfverna *H. R. K. D.* (= Holger Rosenkrands) däröfver samt det Thottska vapnet och bokstäfverna *F. V. T.* (= Fru Viveka Thott). Det nyssnämnda årtalet är anbragt å snirkelgafveln. Ofvan en rundt om väggarne dragen panellist af trä, försedd med ett tandsnitt, utbreda sig rika rankmålningar med instuckna djurfigurer. Af dessa värdefulla murmålningar funnos betydande rester, hvilka nu upphjälpts och kompletterats. Hela denna dekoration är utförd i grått och brunt med en del sparsamma lokalfärger. Den visar yppiga, mycket fritt behandlade akantusrankor, och hela orneringen visar en rent medeltida princip, i det att rankorna utbreda sig öfver hela ytan utan någon som helst symmetrisk uppgruppering eller betonande af något midtparti å de olika väggytorna. Icke desto mindre torde den stamma från 1630-talet och utgör då ett mycket intressant prof på en skånsk provinsiell af både medeltida och renässanselement sammansatt dekorationskonst. Taket i salen är ett bjälktak med ornamentala målningar i samma stil som väggarnes. Salens fönster har förr haft sittbänkar af sten. När detta skrifves, är den vackra salen ännu ej fullständigt färdig, men afsikten är att göra det till en verklig minneshall

Stenhusets östra gafvel. I bildens förgrund en fontänbassäng.

för det ålderdomliga Örups hus och den med detta sedan århundraden tillbaka sammanknutna Rosencrantzska ättens historia. Allt sedan år 1558 innehafves nämligen Örup af ätten Rosencrantz. Till vänster om spiseln för en uppgång till det vid stenhusets västra gafvel befintliga nya tornet.

Den östra salen i samma våning är ännu ej iordningställd. Här finnas emellertid åt norr två fönster med sina ursprungliga sittbänkar.

I de öfre våningarna finnes ej mycket kvar af intresse. I tredje våningen (källarvåningen medräknad) är vid västra gafveln en murad spisel af tegel. Den igenmurade ingången till karnapet är lätt att se. Gångjärnen för dörren finnas där ännu. I en af fönsternischerna äro sittbänkar i behåll.

Örups hus är ej så värnkraftigt byggdt som Glimmingehus. Det synes först och främst varit afsedt till bostad. Det framgår af de ursprungliga rätt stora fönstren i bostadsvåningarna, frånvaron af innermurar m. m. Men att tanken på ett försvar långt ifrån var öfvergifven visa oss likväl anordningar i detta syfte eller spår af dylika. Det skulle ännu dröja ganska länge, innan de skånska slotten började byggas utan sådana tendenser.

Parti af västra salen i stenhusets hufvudvåning.

Det moderna boningshuset af oputsadt tegel går tillbaka till år 1773. Då uppstod den södra delen af huset. Vid 1859 års restaurering af gården blef det väsentligt förändradt, förhöjdes och förlängdes, så att det kom att stöta omedelbart intill det gamla stenhuset. Vid dettas västra gafvelvägg uppstod det fyrkantiga tornet med rundbågsgesims och pyramidformigt tegeltak. Öfver boningshusets ingång är en stenplatta inmurad, med det Rosencrantzka vapnet i midten samt inskriptionerna C. R. 1773 och H. R. 1859, till höger och vänster därom. Intill tornet och stenhusets västra gafvel ligger slutligen en köksbyggnad.

Norra väggen i västra salen i stenhusets hufvudvåning.

På Örup finnas en del värdefulla konstmöbler och taflor, såsom t. ex. Rosencrantzska porträtt samt målningar af *Arsenius*, *Mackeprang* m. fl. Ett Karl XII:s porträtt, återgifvande konungen som ung, en samtida kopia efter *Ehrenstrahl*, bör också nämnas. — Ladugården ligger sedan början af 1800-talet sydväst om borggården och består af tre grundmurade gråstenshus, omgifvande en fyrsidig plan. På 1870-talet försågos de med prydliga trappgaflar. Det Örupska stallet är berömdt för sin eleganta inredning. För hästar och ridsport har

nämligen den nuvarande ägaren varit varmt intresserad. Arsenius' ofvannämnda hästtaflor återge naturligtvis ryktbara kapplöpningshästar från Örup.

Gårdens trädgårdar och parker bilda, som vi redan antydt, den härligaste omramning kring det hela. Äfven terrängens beskaffenhet bidrager att förtaga all enformighet. I den skuggrika parken med sina 2—300-åriga almar se vi på olika håll stenbänkar och stenbord uppsatta. I trädgården väster om borgen äro stenobelisker uppsatta som dekoration.

I parken norr om gården finnas dammar anordnade, matade af en från den öfre skogklädda terrassen kommande källa, som ger ett förträffligt dricksvatten. Vid en ankdamm ligger ett hus för höns och ankor och strax i närheten en liten åttkantig tegelbyggnad med förstukvist, men utan fönster, hvilket är mycket förklarligt, då den är afsedd till förvaring af is. Den lilla byggnaden under de lummiga träden bär inskriptionen *H. R. 1880.* Österut sträcker sig en stor köks- och fruktträdgård med ett mycket prydligt i villastil byggdt boningshus för trädgårdsmästaren. Nämna vi så den nya kontorsbyggnaden af tegel nordost om gamla stenhuset samt paviljongen i parken söder om gården, där järnvägen till Ystad drager igenom, torde vi omtalat hvad som i byggnadsväg faller främlingen i ögonen vid ett besök å det vackra Örup.

Gårdens ägarehistoria är i det hänseendet mycket märklig, att Örup ända sedan midten af 1500-talet innehafts af Rosencrantzar, ehuru Örups fasta hus väl ej går tillbaka endast till de första ägarne med detta frejdade namn, utan är, som vi redan omtalat, ännu äldre.

Enligt ryttmästaren Holger Rosencrantz' arkivforskningar skulle ägarehistorien gestalta sig på följande sätt.

Det äldsta dokument, som påträffats rörande gården, är ett i danska riksarkivet befintligt bref, af 7 oktober 1437, hvari bröderna Lafrentz och David Araldsön (af släkten Qvitzow) upplåta »Öthrop» med underlydande i »Benitzstathe» och »Tomorplille» (Benestad och Tomelilla) åt deras fader Arald Mattesen under hans lifstid, ifall han skulle öfverlefva deras moder fru Ingeborg (af släkten Hack). Vid faderns död skulle gården »fri och qvitt» återgå till sönerna eller deras arfvingar. Af detta bref synes med bestämdhet framgå, att Örup kommit till släkten Qvitzow från släkten *Hack* med bemälda fru Ingeborg, ty eljest hade hennes söners upplåtelse ej varit erforderlig, och får hon sålunda anses som första kända ägaren. Hennes man *Arald Mattesen (Qvitzow)* skref sig 1427 till Häckeberga, hvari han med henne synes hafva fått någon del år 1419 efter Nils Brock. Sonen *David Araldson (Qvitzow)* ärfde Örup, han var 1452 riddare och skref sig 1459 äfven till Svenstrup (Herrestads härad) samt dog före 13 maj 1493, såvidt kändt, utan barn. Örup öfvergick till hans systerdotter *Birgitta Pedersdotter (Flemming),* i barnlöst äktenskap förenad med en Christian von Honford. Hon skänker 1493 genom gåfvobref, som följande år uppläses på Lunds landsting, gården till sin systerson *Oluf Holgersen (Ulfstand)* till Bönet (på Falster) under hans lifstid. I brefvet göres dock följande undantag i nyttjanderätten: »undanthagen Arborste och Gedekers enge som her tildags til Svenstorp gord slagne och höstede ere i min moderbroders Her David Aralds tid». Namnen på dessa ängar finnas ännu kvar, något förändrade till »Åreborst» och »Getakärret». Oluf Ulfstand var son till Holger Henrikson till Glimminge och Sissela Flemming och sålunda halfbror till den berömde Jens Holgersen. Han var 1484—1517 höfvidsman på Nyköbing, blef riddare 1515, riksråd 1523 samt förläntes 1527—28 med Medsoby (beläget vid Örup och i början af 1600-talet genom mageskifte med kronan lagdt under Örup). Han dog 23 maj 1529 barnlös, och ett arfskifte »tillsvidare» hölls samma år på Bönet af hans brorsbarn (Jens Holgersens), hvarvid bestämdes att Gregers och Börje Ulfstand skulle hafva Örup med underlydande i Benestad, Öfraby, Svenstorp etc.

Efter två år skulle »rett syskonskifte efter lag» hållas på Glimminge, men synes sådant först 1538 hafva kommit till stånd i Landskrona, hvarvid de fyra bröderna synes hafva fått hvar sin af de fyra arffallna egendomarna och Gregers Örup, ty 1540 och 1543 nämnes han till »Öroppe».

Gregers Ulfstand fick 1539 pantebref på Högestad och tillbyter sig 1540 af sina syskon deras del i Ljungby. År 1542 och 1543 tillbyter han sig af systern Christensa och svågern Gyllenstierna deras del i Örup, som han nu till största delen synes innehafva, men afhänder sig samtidigt Ljungby. Efter hans död i Köpenhamn den 20 dec. 1544 hölls arfskifte i Lund 1546 mellan syskonen och syskonbarnen, och synes därvid Börje och Gert hafva fått hvar sin broderlott i Örup, och efter Gerts död har Börje antagligen innehaft större delen af gården. *Börje Ulfstand* innehade jämte medarfvingarna (efter fadern) 1523—28 Willands härad i förläning och var 1543—54 höfvidsman på Laholm

Utsikt från slottet öfver parken och ladugården.

samt ägde dessutom Glimminge. Han var gift med Magdalena Krabbe och dog 1558. Af hans många barn synes endast dottern Margareta hafva öfverleft honom. Hon var gift med *Erik Rosenkrandtz* hvilken med henne sålunda fick Börjes del i både Örup och Glimminge. Erik tillbytte sig den 14 juni 1574 af sin hustrus faster hennes arfvedel i Örup, därvid särskildt byggnaderna och möllan på Örup. Han var född 4 maj 1516, tillbragte sin ungdom i Tyskland och deltog i nordiska sjuårskriget. Efter hustrun Margaretas död 1582 gifte han om sig med Maren Juel, men afstod då sina egendomar till barnen. Han dog 1591.

Glimminge och Örup, som sålunda i Erik Rosenkrandtz haft gemensam ägare, ärfdes nu, det förra af sonen Axel, det senare af sonen Börje. *Börje Rosenkrandtz* gjorde åtskilliga egendomsköp och byten; sålunda köper han 1587 gårdar i Bjere härad, 1593 och 1596 gårdar i Östra Wemmenhög, hvilka han dock 1607 genom mageskifte med kronan till större delen bortbyter mot 11 gårdar i Nedreby. Han synes ej hafva beklädt något statens ämbete, men är flera gånger inbjuden till hofvet vid tornerspel och bröllop. Hans död inträffade 1614.

Sonen *Palle Rosenkrandtz* († 1651) ärfver Örup. Han var 1613—16 hofjunkare, 1624 löjtnant, 1627 ryttmästare i Skåne och sedermera öfverstelöjtnant vid Agdesidens regemente i Norge, där han 1631—48 förlänades med Agdesidens län. Örup sålde han 1635 till sin yngre broder Holger. En af hans söner, Nils, var född på Örup och blef general samt utmärkte sig vid Köpenhamns belägring, men blef skjuten vid Hälsingborg.

Holger Rosenkrandtz († 1658) var 1610 kapten vid flottan, 1620—33 befallningsman på Island, 1633—45 länsman på Gottland och innehade 1646 Stavangers län. Han köpte 1650 Sörup (på Seland) af sina svägerskor (Thott). Med sin hustru Vibeke Thott fick han Fröllinge och en del af Sannarp (båda i Halland). Holger förändrade nedre våningen i gamla stenhuset på Örup, hvarvid fönstren gjordes större, väggmålningar anbragtes och en rikt ornamenterad öppen spis med hans eget och hustruns vapen uppsattes. Han ägde äfven Rosenlund (vid Mörarp), och vid arfskiftet efter honom i juni 1658 fick hustrun och sonen Jens Fröllinge, dottern Margaretha (gift med Sten Holck) Rosenlund, sonen Corfitz Örup och sonen Börje Sörup.

Corfitz Rosenkrandtz var 1655 hofjunkare och dog 1661 barnlös. Vid arfskiftet efter honom 1662 fick modern halfva och brodern Börje halfva Örups hufvudgård. Redan 1663 säljer Börje sin arfslott i Örup till sin moder, antagligen för att undandraga densamma sina kreditorer, ty kort före moderns död 1669 återgår köpet. Vid fru Vibekes död ärfde Börje andra hälften i Örup.

Börje Rosenkrandtz († 1679) blef 1657 major till häst i Norge, måste 1665 sälja Sörup och miste Kokkedal i följd af borgenärers kraf. Han var gift tre gånger: 1) 1647 med Maren Bielke (med kungligt tillstånd, enär de voro sysslingar), 2) med Karen Galde till Kokkedal, 3) år 1677 med Elisabet Bille, som länge öfverlefde honom. Börje tycks hafva varit en dålig hushållare, men en stor jägare och lär haft öknamnet Hund-Börje för sina många jakthundars skull. Under hans tid har den östra

gafveln af gamla stenhuset äfvensom det »lille tag offver fruerstuetrappen og kielleren» undergått reparation, enligt hvad ett murarekontrakt af 1674 utvisar. Sålunda fanns på denna tid något slags utbygge med tak öfver ingången till gamla stenhuset, och har vid verkställda gräfningar äfven funnits grunden till en källarhals.

Örup ärfdes af sonen *Axel Rosenkrandtz* († 1712) som blef kapten 1675, major 1679 i Norge, öfverstelöjtnant 1682 och fick afsked 1683, hvarefter han slog sig ned på Örup efter att 1684 såsom första *svenska* undersåten af sin ätt hafva aflagt trohetsed till konungen. Axel var första gången gift med Elsebet Hedvig Huitfeldt hvars porträtt i olja finnes ännu på Örup. Andra hustrun var Else Morman till Esperöd, där Axel synes tillbragt sina sista år, och där han dog. Örup ärfdes af hans två söner i första giftet Holger och Henrik Georg samt sonen i andra giftet Christian. När Henrik Georg 1714 dog, ärfde helbrodern hans tredjedel, och så innehade och brukade nu Holger två tredjedelar och Christian en tredjedel af hufvudgården, och blefvo lotterna genom landtmäteriförrättning utstakade på marken. Kartan häröfver af 1724 finns ännu i behåll och utvisar boningshusen belägna på samma plats som nu, men bildande en kringbyggd gård och omgifna af en sjö, som sträckte sig ganska långt mot sydväst, ut i nuvarande skogen.

Christan dog 1736 barnlös och ärfde Holger då förmodligen hans tredjedel i hufvudgården.

Holger Rosencrantz († 1758) var ryttmästare vid Skånska tremänningsregementet och fick majors afsked 1719. Han blef 1752 naturaliserad som svensk adelsman och 1756 introducerad. Var gift med Anna Magdalena Poppelman, med hvilken han hade fyra söner och fyra döttrar. Sönerna Axel, Johan, Christan och Carl Jacob ärfde Örup och synes hafva haft det i sambruk.

Den yngste *Carl Jacob Rosencrantz* († 1812 på Ekeröd) öfverlefde sina bröder och ärfde deras del i Örup. Han blef ryttmästare vid Södra skånska kavalleriet (Skånska dragonerna) och fick afsked som öfverstelöjtnant. Han var en intresserad frimurare. Gift med Engel Berg von Linde efterlämnade han sönerna Holger Otto och Henrik, af hvilka den förre kom i besittning af Örup den senare af Ekeröd.

Holger Otto Rosencrantz († 1840 på Örup) blef 1782 korpral vid Adelsfanan, 1785 kornett vid Mörnerska husarerna, 1763 vid Södra skånska kavalleriet, var som ryttmästare med under fälttåget 1813—1814, 1817 major och fick afsked 1821. Han lät 1812 uppföra de nuvarande stora ladugårdsbyggnaderna på Örup. Holger Otto var gift med Ulrica Schönström, som blef ägare till Gyllebo och Gärsnäs och efter hans frånfälle köpte Örup af sina barn.

Den nuvarande ägaren är kammarherre *Holger Rosencrantz*, Holger Ottos äldste son (född 30 sept. 1823), som köpte Örup af sin moder. Han blef underlöjtnant vid Kronprinsens husarregemente 1843 men tog redan 1856 såsom löjtnant afsked från lön för att kunna egna sig åt gårdens skötsel; kvarstod dock som lönlös ryttmästare till 1873 då han erhöll majors afsked. Af honom hafva en mängd, i det föregående omnämnda, förbättringar, förändringar och förskönings blifvit vidtagna vid Örup. Mycken mark har blifvit torrlagd och odlad och utgårdar anlagda. Det torde förtjäna påpekas, att när Ljunggren i slutet af 1750-talet för sitt verk om de skånska herrgårdarna besökte Örup, satt kammarherre Rosencrantz som gårdens ägare.

Kammarherre Rosencrantz' fru, Adèle Sylwan, ärfde Glimmingehus efter sin fader lagman Sylwan, och hafva sålunda Örup och Glimmingehus för andra gången kommit i samma hand.

Gårdens areal utgör omkring 2,000 tunnland hvaraf åker omkring 1,650 tunnland, äng omkring 100 tunnland och skog och betesmark omkring 250 tunnland. Af åkern brukas 700 tunnland under hufvudgården, resten af arrendatorer. Taxeringsvärdet är för säteriet med underlydande hemman i Benestads socken 503,300 kronor, för underlydande i Öfreby socken 200,000 kronor och för Nymölla vattenkvarn 4,400 kronor.

MALTESHOLM

ÖSTRA SÖNNARSLÖFS SOCKEN, GÄRDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Ofvan hufvudportalen till Maltesholms slott sitter en med ätterna Juuls och Ramels vapensköldar prydd stentafla med denna inskrift: ANNO 1635 ER DENNE GARD ANLAGT OCH BEGYNT AF MALTE IVLL OCH ANNE RAMEL OCH ANNO 38 BLEFVED FORFERDIGED GVD NADELIGEN AL VLYCKE HER FRA AFVENDE OCH VNDE OS OCH WORE BÖRN VDI MANGE LED HER AT MA NYDE DIN NADE OCH WELSIGNELSE VDI IT CHRISTELIGT LEFNEDTZ FREMDRAGELSE AT WI SIDEN MATTE FORFLYTTIS TIL DIT EVIGE RIGIS HERLIGHED AMEN.

Grefve Jacob De la Gardie.

Den »gard», som den danske ädlingen Malte Juul här lät anlägga och som han uppkallade efter sitt dopnamn, finnes än idag till sina väsentliga delar i behåll, ehuru till det yttre förändrad genom en omdaning, som ägde rum omkring 1780. Med tillhjälp af en på slottet förvarad oljemålning, utförd omedelbart efter det Malte Juul fått sin anläggning färdig, kunna vi få en föreställning om hur Maltesholm såg ut i sitt ursprungliga skick. Den intressanta bilden visar borgen från väster; på den lilla, af breda vattengrafvar omflutna holmen ligger på norra sidan den höga hufvudbyggnaden, från hvilken framspringa tvenne flyglar, den östra och den västra. Materialet är det för tiden utmärkande röda teglet och gafvelröstena äro rikt profilerade. De tre längorna omsluta en borggård, hvars fjärde södra sida begränsas af en hög tegelmur med port på midten samt ett par små byggnader vid flyglarnas yttre hörn. Inne på borggården reser sig midt framför hufvudbyggnadens sydfasad ett högt åttkantigt trapptorn med kupol och hög spira. Öfver den södra vallgrafven ledde en vindbrygga fram till yttre porten i den nyssnämnda muren och en annan mindre dylik ledde öfver den västra vattengrafven till den här — i taflans förgrund — belägna trädgården. Utanför den stora vindbryggan låg söder om borgen en af huslängor omgifven yttre borggård eller »förborg». — Målningen bär till höger en inskrift, där en viss J. M. Huphauff, läkare, på latinska hexametrar omtalar hvilken förvandling detta »vilda, dystra, svårtillgängliga och steniga» ställe

genomgått genom Malte Juuls verksamhet; till sist omtalas att verserna skrifvits vid det tillfälle då det nya slottet med stor gamman blef invigdt, under pingsthelgen 1638. Verserna finnas aftryckta bl. a. af Linné, som under sin skånska resa, 1749, besökte Maltesholm.

Malte Juuls borg är att betrakta som en sen afläggare af den lifliga byggnadsverksamhet som ägde rum i Skåne liksom i dess dåvarande moderland Danmark under 1500-talet och den hör till samma grupp som Widtsköfle, Skarhult, Torup för att nämna några af de präktigaste af denna tids borganläggningar. Läget på den lilla vattenomflutna holmen var valt med hänsyn till möjligheten af ett försvar, om också denna synpunkt på 1630-talet icke var af så afgörande betydelse som under närmast föregående århundrade. Murarna på Maltesholm äro också betydligt mindre kraftiga än på 1500-talsborgarna. — Det är en förändring analog med den som vapendräkten undergick, då icke ens en tung rustning längre erbjöd något skydd mot de alltmera fullkomnade skjutvapnen och därför efterhand kom ur bruk.

Maltesholm från väster. 1638. Efter en gammal oljemålning.

Jämföra vi denna bild af det gamla Maltesholm med slottet sådant det nu ter sig, finna vi att anläggningen i sina hufvuddrag är bibehållen. De höga med renässansornament prydda gafvelröstena och de branta vattentaken hafva ersatts med ett i två fall brutet tak och trapptornets höga spira har fått vika för en järnbalustrad, omgifvande den platta altan som utgör det nuvarande torntaket. Muren på södra sidan är nedrifven och i stället för vindbryggan leder nu en fast stenbro öfver den södra vallgrafven till den öppna borggården. I öfverensstämmelse med 1700-talets smak putsades de röda tegelmurarna, hvarjämte fönstren förstorades och ordnades i jämna räckor. I samband härmed borttogos också de bokstäfver och årtal, förmodligen i ankarslutar, som tidigare funnos på flyglarna; där stod på västra flygeln M. J. — A. R. 1635 och på den östra samma initialer (Malte Juul — Anne Ramel) och årtalet 1638. Vapenstenen med den långa inskriften ofvan hufvudporten nedtogs äfven vid ombyggnaden omkring 1780 men har i senare tid blifvit återuppsatt.

Helt och hållet i 1780-talets anda äro de små envåningsbyggnader med låga af en stenbalustrad dolda tak som ligga på borgholmens sydvästra och sydöstra hörn, med de yttre murarna stupande direkte ned i vallgrafven. Genom den västra af dessa små flyglar kommer man till den bro som, ungefär på samma ställe som den lilla vindbryggan, leder öfver den västra kanalen.

Äfven förborgen är väl bevarad, begränsad i öster, söder och väster af hvita huslängor och planterad med präktiga kastanjeträd. Den södra längan, midt emot bron från slottsborggården, är försedd med ett monumentalt midtparti. —

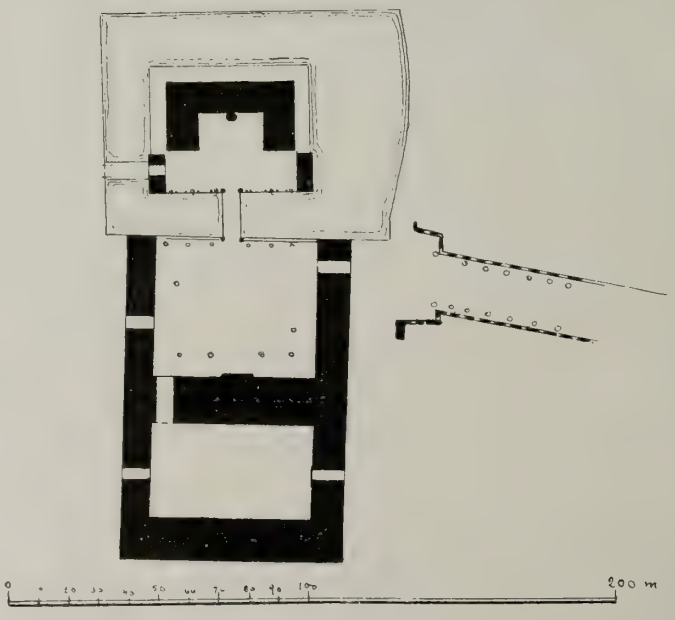

Situationsplan. *Öfverst slottet omgifvet af vattengrafvar, i midten förborgen och nederst ladugården. Till höger antydes allén och uppfartsvägen.*

Maltesholms slott från sydost.

Bakom denna länga ligger, söderut ännu en stor likaledes kringbyggd gård, ladugården, och väster om denna trädgården med sina modernt inrättade drifhus.

Det gods som efter slottets byggherre, Malte Juul, blef kalladt Maltesholm, var i äldre tider en till Widtsköfle hörande utgård i Sönnarslöfs by, som år 1587 afsöndrades från det nämnda stora Brahegodset och tillföll *Elsa Brahe,* gift med *Henrik Ramel* till Bäckaskog († 1611). Vid arfskifte efter Elsa Brahe år 1620 ärfdes Sönnarslöfsgården af yngsta dottern *Anna Ramel,* som år 1625 blef gift med befallningsmannen i Kristianstad *Malte Juul* till Gjesinge († 1648), Maltesholms skapare. Han icke blott byggde borgen, utan han ökade också godset genom en mängd gårdar och hemman, som han inköpte. Hans änka köpte året efter mannens död Vanås gods och satt kvar på Maltesholm till sin död, 1661, då de båda nämnda godsen tillföllo hennes dotter, *Maren Juul,* gift med *Sten Reedtz* († 1682). Fru Maren behöll Maltesholm till sin död, då hon lämnade det i arf till sin systerdotter *Vivika Lindenow* († 1725), som var gift med landsdomaren i Skåne *Hans Ramel* († 1711) grundläggaren till det väldiga godskomplex, som sedermera ägdes och ytterligare förökades af hans son och sonson. Sonen var den för sin originalitet bekante *Malte Ramel* († 1752), kallad »rike Ramel», hvilken efter sin bror Ottos död år 1719 blef ensam ägare till faderns många gods, och hans son var sedermera friherre *Hans Ramel* († 1799), hvilken utom de gods han ärft efter sin fader, Maltesholm, Hviderup, Löberöd, Västerstad och Sireköpinge äfven var ägare till Övedskloster, Svansjö, Åsum, Tullesbo, Silfåkra m. fl. gårdar. Hans Ramel var en utomordentligt verksam man och en ifrig byggherre, som lät uppföra präktiga hufvudbyggnader på flera af de nämnda godsen. På Maltesholm lät han bl. a. företaga den omdaning, som gaf Malte Juuls borg den karaktär som den än idag bevarar; detta skedde vid år 1780.

Efter att under mera än ett århundrade hafva

Förborgen sedd från inkörsporten (öster).

tillhört ätten Ramel öfvergick Maltesholm året efter Hans Ramels död, år 1800, till ätten De la Gardie, i hvars ägo godset ännu befinner sig. Grefve *Axel Gabriel De la Gardie* († 1838), gift med Hans Ramels sondotter Kristina Gustafva Ramel, utlöste nämligen år 1800 sin svåger grefve Kristian Barnekow, som var gift med Ramels äldre dotter. Grefve De la Gardie var landshöfding i Kristianstads län och genomförde många förbättringar både inom länet och på sina gods, där han bl. a. såsom en af de förste bland de stora godsägarne i Skåne, införde bestämda arrendekontrakt i stället för det gamla »hofveriet». Hans andre son grefve *Pontus Henrik De la Gardie* († 1880) ärfde Maltesholm och utlöste sina syskon samt lämnade Maltesholm i arf till sina barn, af hvilka tredje sonen, landshöfdingen i Kristianstads län, grefve *Magnus Gabriel De la Gardie* († 1905) slutligen blef ensam ägare till godset. Den nuvarande ägaren är hans son, hufvudmannen för ätten, grefve *Jacob Pontus Axel De la Gardie.*

Utom vapenstenen öfver porten och några porträtt af äldre ägare hänför sig det mesta som nu finnes inom Maltesholms murar till den De la Gardieska ätten, den nuvarande ägarens förfäder. De rika samlingarna af porträtt, märkliga möbler och pretiosa samt det stora biblioteket äro fideikommiss och skola enligt bestämmelserna förvaras på Maltesholm så länge detta gods, som icke är fideikommiss, äges af någon medlem af ätten De la Gardie.

Efter att hafva passerat den hvälfda bro, som från förborgen leder öfver den södra vallgraf-

Slottet från nordväst.

ven befinna vi oss på den af ett antal präktiga lagerträd prydda borggården. På midten af den i två våningar jämte en låg jordvåning uppförda fasaden reser sig högt öfver taket det smala åttkantiga trapptornet, som vid Hans Ramels reparation erhöll ovala fönster och kröntes med en järnbalustrad i stället för den ursprungliga spetsiga spiran. Tornets svängda trappa leder upp till de långa korridorer, som i bägge våningarna löpa utefter hufvudbyggnadens åt gården vettande fasad, samt ned till den på liknande sätt inredda jordvåningen.

Från korridoren i första våningen i slottets östra del inträder man i ett entrérum och därifrån i den nuvarande slottsherrens våning med matsal, belägen i byggnadens nordöstra hörn, samt skrif- och rökrum i den östra flygeln. I hufvudlängan med fönster mot norr ligga sofrum samt några gästrum. Från det nyssnämnda entrérummet leder en i senare tid anlagd trappa upp till ett liknande rum i öfre våningen, där en stor salong är belägen ofvanpå den förutnämnda matsalen, en annan mindre dylik mot norr. För öfrigt innehåller denna våning ett tiotal gästrum, såväl i hufvudbyggnaden som i de båda flyglarna, samt i nordvästra hörnet en väldig biblioteksal; i västra flygeln intill den stora biblioteksalen ligger en i gustaviansk stil inredd sal som användes till förvaring af en del af boksamlingen.

Den af Hans Ramel genomförda omdaningen af slottet gjorde sig helt naturligt äfven gällande i det inre, hvarom bl. a. ännu ett antal gustavianska kakelugnar bära vittne. Paneler, dörrfoder och en del dörröfverstycken hafva likaledes gustaviansk karaktär, i bottenvåningen utgöras golffriserna öfverallt af kalkstenshällar och gamla furuparkettgolf finnas bevarade, men för öfrigt har rummens fasta inredning undergått förändringar äfven under 1800-talet. Särskildt har detta gällt väggbeklädnaderna, som med ett enda undantag utgöras af papperstapeter. — Väggarna i matsalen, nordöstra hörnrummet i nedre våningen, äro beklädda med en suite praktfulla Brüsseltapeter från 1600-talet, med figurscener i rika färger, möjligen ur Esters historia.

Borggården från bron (söder).

Parti af matsalen, med väfda tapeter.

Tapeterna hafva blifvit beröfvade sina bårder, utom den öfre horisontalbården, samt sitta nu infällda i fasta ramar ofvanför panelen; för att få dem att passa på väggfälten har man, som vanligt i äldre tider, icke häller dragit i betänkande att klippa sönder dem och skarfva till dem, hvarigenon kompositionernas sammanhang rubbats. Den bäst bibehållna tapeten — på

Parti af matsalen, med väfda tapeter.

salens norra vägg — framställer en gästabudsscen, där en praktfullt klädd dam med krona på hufvudet, Ester, intager hedersplatsen vid ett dukadt bord, omgifven af ett flertal personer. Den krönta damen återfinnes iklädd samma dräkt på två af de öfriga tapeterna.

Matsalens möblering är i ek med undantag af ett elegant förgylldt konsolbord i rikaste rokokostil med marmorskifva. På ena väggen hänger ett väggur med foder af förgylldt trä af Stockholmsurmakaren Beurling och bland här förvarade fajansföremål må nämnas ett par typiska rokokosoppskålar af alldeles samma form som de, hvilka utfördes vid Rörstrand eller Marieberg, men signerade med fabrikens i Sölvesborg märke; den ena dessutom daterad 17 dec. 1776. De båda terrinerna kunna räknas till de ståtligaste kända profven på denna sällsynta tillverkning.

Väfd tapet i matsalen.

Slottsherrens innanför matsalen i östra flygeln belägna rum utgöras af ett rökrum med dörröfverstycken och andra rester af fast inredning från 1700-talet samt ett synnerligen ombonadt och behagligt skrifrum med bokhyllor från golf till tak. Möbleringen utgöres af ett elegant sengustavianskt skrifbord af mahogny med mässingslister, en sekretär i samma stil, ett antal nätta rokokolänstolar, svensk tillverkning af fransk typ etc. En intressant pjes är ett smalt skåp af ek i tre våningar som å den öfversta dörren bär tvenne danska adliga vapen, det ena ätten Rosenkrantz' det andra det vapen med tredelad sköld som bl. a. fördes af ätten Viffert samt å de båda nedre sköldar med tvenne s. k. siffermonogram. Vapnen beteckna Timme Rosenkrantz († 1592) och hans fru Karen Viffert; monogrammen, som gifva initialerna B. R. K. — N. K., beteckna att skåpet, som för öfrigt är rätt starkt restaureradt, tillverkats för det förstnämnda parets dotter Birgitta Rosenkrantz († 1603) och hennes man Nils Kaas († 1597). De gifte sig 1593. I båda dessa rum hänga ett antal porträtt till hvilka vi skola återkomma i sammanhang med den öfriga tafvel-

Förgylldt konsolbord i matsalen.

Terrin. Sölvesborgsfabrikat 1776.

samlingen. I rökrummet lägga vi märke till ett synnerligen vackert väggur med foder af cisellerad och förgylld brons i rikaste rokokostil, hvars verk är signeradt: STOCHOLM HOS *GUST. NYLANDER.* Urmakaren Gustaf Nylander fick yrkesrättigheter 1741, var en tid föreståndare för »Stockholms Manufabrique».

Från matsalen kommer man äfven ut i den ofvannämnda långa stenlagda korridoren, hvars väggar prydas af åtskilliga taflor, hvaribland några dörröfverstycken i fransmannen Desportes stil, kopior, samt den omtalade utsikten af Maltesholm från år 1638. De västra delarna af denna våning innehålla ekonomirum, bostäder för tjänare m. m. — Genom trappan i tornet stiga vi upp i öfrevåningens korridor; på väggarna hänga här stora målningar, berörande De la Gardieska ätten och dess historia, nämligen en framställning af Stora Novgorods eröfring den 16 juli 1609 under Jacob De la Gardies befäl (med latinsk text) samt tvenne stamträdstaflor, af hvilka den ena visar Jacob De la Gardies och hans gemåls, Ebba Brahes, härstamning, den andra De la Gardieska ättens härkomst från Robert De la Gardie, »som lefde åhr 1387»; taflan har två porträtt af fältherren Pontus De la Gardie och hans gemål Johan III:s dotter Sofia Gyldenhielm samt upptager »alla H. Ponti efterkommande» från 1571 till 1671, »då denne Tafflan blef förfärdigatt de tillkommande Tijder till widare Effterrättelse». — I detta sammanhang må erinras om en märklig i gouache målad stamtafla öfver Vasaätten, ett 1500-talsarbete af en karaktär som erinrar om den lilla gouachen med Gustaf Vasas porträtt på Gripsholm.

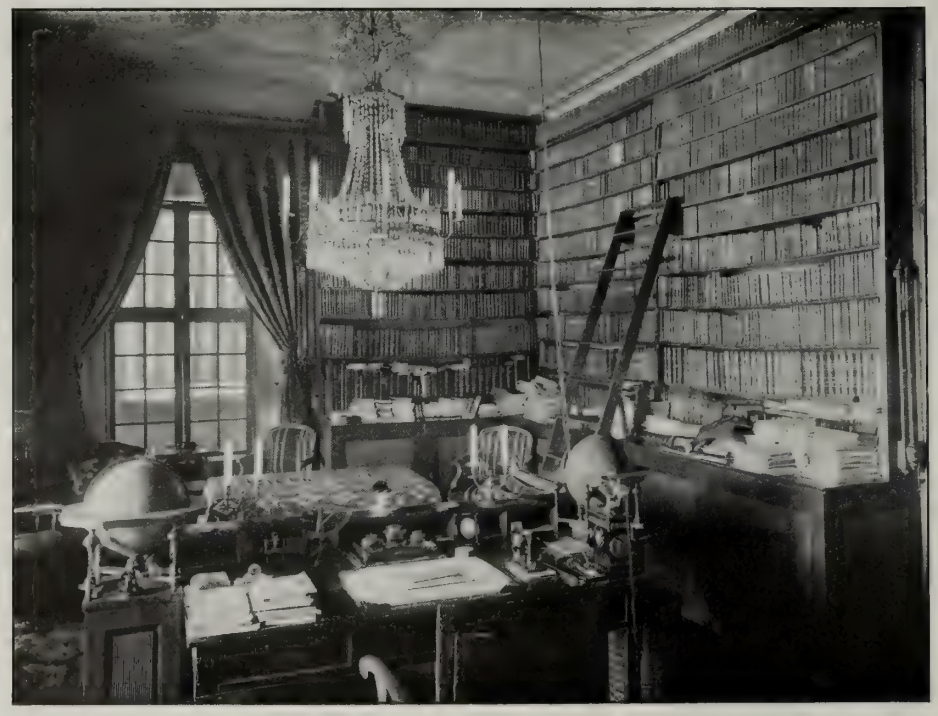

Skrifrummet.

Slottets präktigaste rum är den i nordöstra hörnet af byggnaden ofvanpå matsalen belägna stora salongen, där några af de märkligaste porträtten och konstföremålen förvaras. Den fasta inredningen härstammar här från 1800-talet, mörkröda tapeter och en öppen spis med stor spegel i öfre fältet. Salongsmöbeln är gustaviansk med soffor, länstolar och stolar i hvitt och guld; därjämte finnas några länstolar och taburetter i empire. Mellan fönstren, två på norra och två på västra sidan, stå ett par eleganta förgyllda gustavianska konsolbord med marmorskifvor och framför soffan står ett stort ovalt empirebord i mahogny af en typ som vi sett flerstädes i Skåne.

Salongen och hela slottets märkligaste möbel är emellertid ett kabinettskåp som tillhört Magnus Gabriel De la Gardie. Skåpet, som står på en undersats af fyra ben, är utfördt af ek med fanér af ebenholts samt med fyllningar på dörrar och lådor af marmorplattor, hvilkas naturliga ådring användts till framställningar af stadsutsikter, hamnscener, berglandskap och dylikt i gulbruna-gråbruna toner; alla fyllningar äro begränsade af så kallade hopplister och skåpet är dessutom rikt dekoreradt med hermer, pilastrar och ornament i relief. Öfverbyggnadens midt prydes af De la Gardieska vapnet, utfördt i drifven och förgylld koppar. Utom de synliga lådorna finnas en mängd små lönlådor dolda af delar, som man vid första anblicken antager vara fasta. — Skåpet utgör ett välbevaradt och, genom att dess sannolikt förste ägare är bekant såsom en af vårt lands förnämsta konstälskare på sin tid, synnerligen intressant prof på dessa 1600-talets praktmöbler af tysk härkomst.

Till praktmöblerna i detta rum få vi också räkna en rokokospegel med förgylld ram med De la Gardieska vapnet å krönet, som hänger

Parti af stora salongen med porträtt af Jakob De la Gardie m. fl.

öfver ett af de gustavianska konsolborden. — För öfrigt finnas här utom porträtten en mängd smärre föremål och pretiosa af stort intresse och värde, minnen af framstående medlemmar af De la Gardieska släkten m. fl., till hvilka vi längre fram skola återkomma i samband med andra dylika föremål förvarade på olika ställen inom slottet.

Intill stora salongen ligger det förut omtalade entrérummet med trappa från det i nedre våningen belägna. Möbleringen är här af samma karaktär som i salongen; några af de gustavianska stolarna äro stämplade med E. L. ett märke som stundom anträffas å stolar från 1700-talet och sannolikt betecknande någon medlem af Stockholms stolmakarämbete. Vid fönstret står ett thébord med fajansskifva i blått, grönt och gult, utförd vid Rörstrandsfabriken år 1756 och målad af den framstående Daniel Hillberg, hvilken anställdes vid Rörstrand redan 1745 och utbildades af fabrikens förste svenske direktör Anders Fahlström. — Väggen invid trappan täckes helt och hållet af en väldig oljemålning af Gerhard Honthorst tillhörande den från Sjöö i Uppland härstammande svit af målningar, hvaraf sex stycken finnas på Widtsköfle, tre på Kjesäter i Södermanland och en, en takmålning, på Drottningholm; kompositionerna finnas återgifna i konturetsningar af svensken Anders Hultgren († 1840). — Från detta entrérum inkommer man äfven i den i norra längan belägna mindre salongen med fast inredning från 1800-talets senare del. Bland möblerna kunna

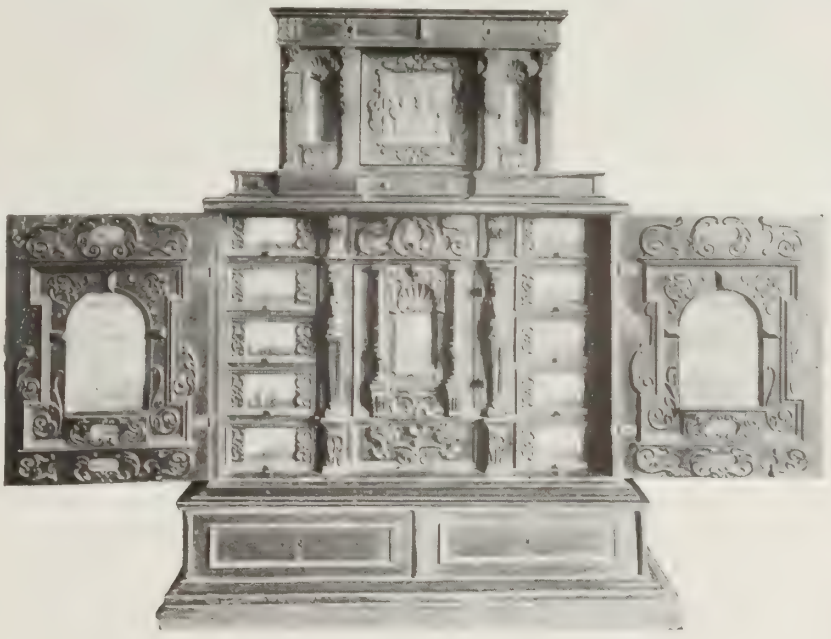

Kabinettskåp som tillhört M. G. De la Gardie.

vi här anteckna en hederlig svensk rokokobyrå med Stockholms snickarämbetes stämpel, öfversta lådan, hvilken utvisar att den förfärdigats efter år 1768.

För öfrigt innehåller denna våning såväl i den norra hufvudlängan som i de båda flyglarna ett antal gästrum. I en stor sal i nordvästra hörnet af hufvudbyggnaden och en angränsande sal i västra flygeln förvaras det präktiga från Löberöd härstammande De la Gardieska biblioteket, omfattande cirka 12,000 band. Detta bibliotek bildades af excellensen Jakob De la Gardie, som inköpte sin fars och farfars boksamlingar och sedan oupphörligt ökade denna grundstomme. Med biblioteket var, medan detta fanns på Löberöd, äfven förenadt det berömda De la Gardieska arkivet, nu i Lunds universitetsbibliotek. — Den stora bibliotekssalen på Maltesholm, som tidigare kallades »kungssalen» är från golf till tak rundtom klädd med bokhyllor. Öfver boksamlingen, som till största delen är bunden i gamla vackra band, finnes en handskrifven katalog upprättad. I böckerna finnas exlibris och pärmstämplar tillhörande flera olika medlemmar af De la Gardieska släkten, bl. a. Pontus Fredrik De la Gardies († 1791) exlibris graveradt af Jean Eric Rehn och försedt med ägarens namn med omkastade initialer F. P. DELAGARDIE (i stället för P. F.); vidare den egentliga bildarens af Löberödsbiblioteket Jakob Pontussons exlibris, hvartill användts samma plåt som till det nyssnämnda sedan initialen F. ändrats till J. och Rehns signatur bortslipats. — Att ingå på någon redogörelse för bibliotekets innehåll skulle föra oss för långt.

Oljemålning af G. Honthorst.

I den förutnämnda salen innanför den stora bibliotekssalen förvaras bibliotekets största dyrbarheter, hvaribland först må nämnas den till något öfver 200 band uppgående ståtliga samling, som utgör de i släktens ägo bevarade resterna af Magnus Gabriel De la Gardies bibliotek. Samtliga dessa böcker äro bundna i röd maroquin och försedda å båda pärmarna med ägarens grefliga vapen i guldtryck; flera hafva på titelbladet hans egenhändiga namntekning: »Magnus Gabriel De la Gardie Comes in Leckö».

I ett särskildt skåp i samma rum som Magnus Gabriels böcker stå »libri rariores», sällsyntheterna, en samling på ett 80-tal volymer. Häribland finnas en hel del som äro märkliga därför att de tillhört bemärkta mäns bibliotek, men därjämte också bland annat en mängd tidiga svenska tryck, af hvilka vi här endast kunna nämna några få. — Till det äldsta hör det på Gustaf Vasas initiativ af Peder Svart författade arbetet »Sanferdigt Suar på någhre stycker uthi then Danske Crönicke»; denna i Stockholm år 1558 tryckta skrift hör till de allra största rariteterna bland svenska böcker; exemplaret har tillhört bland andra Sven (Lager) Bring. — Mycket rara äro också tre stycken i ett band bundna svenska 1500-talstryck, nämligen: »Then Swenska Psalmeboken (etc.) Tryckt i Stockholm aff Amund Laurentzson Anno Domini 1567», »Dauidz Psaltare på nyt öffuerseedd», tryckt år 1560 samt »Een Predican emoot mandråp», tryckt i Stockholm år 1562; den lilla boken har tillhört Gustaf Banér, som skall hafva hållit den i sin hand då han afrättades i Linköping år 1600. — För öfrigt må nämnas »Then sven-

ska kyrkeordningen», Stockholm 1581; »Liturgia eller Then Swenske Messeordningen», 1588; en mängd religiösa och politiska stridsskrifter från slutet af 1500- och början af 1600-talet m. m.

Midt på golfvet i stora bibliotekssalen står ett bord, hvarpå ligga en mängd vapen, bössor, pistoler och värjor, af hvilka flertalet tillhört medlemmar af De la Gardieska släkten. Bland eldvapnen märkes en med fina graverade beninläggningar dekorerad hjullåsbössa med årtalet 1613. De la Gardieska vapnet och initialerna P. F. D. L. G., betecknande Magnus Gabriels yngre broder Pontus Fredrik De la Gardie, f. 1630 † 1692; ett vackert etsadt hjullås är jordfynd på Maltesholms ägor. Af flintlåsbössor finnas här två stycken förfärdigade af svenska vapensmeder, nämligen en af D. Bars skänkt till grefve Pontus De la Gardie år 1750 af kung Fredrik I och en med ändradt lås af Meidinger, som tillhört grefve Jacob De la Gardie. — Bland de blanka vapnen är det märkligaste ett ceremonisvärd med bred klinga, hvarå De la Gardieska vapnet och årtalet 1671 samt en rik etsad bladslinga erinrande om de af David Kohl utförda.

Stora bibliotekssalen.

Vi återvända till salongerna för att taga i betraktande de där förvarade smärre föremålen och pretiosa, bland hvilka vi här skola omnämna några af de märkligaste i kronologisk ordning. Några minnen af den förste till Sverige inflyttade De la Gardie, »fältherren» Pontus finnes icke på Maltesholm. Hans son Jacob Pontusson († 1652) tillskrifvas tre stycken små speglar inom åttkantiga ramar med rika ornament af förgylld koppar, upptill prydda med De la Gardieska vapnet. En liten mössa af rödt siden med guldspets uppgifves hafva tillhört hans gemål, den bekanta Ebba Brahe.

Talrikast äro minnena af ättens mest lysande medlem under 1600-talet, de nyssnämndas son, grefve Magnus Gabriel De la Gardie († 1686). Vi hafva redan omnämnt det dyrbara kabinettskåpet af ebenholts i stora salongen. Ofvanpå detta skåp står en präktig dryckeskanna af silfver med rikt drifven ornering i ett blad- och blomstermönster samt på locket De la Gardieska vapnet och initialerna M. G. D. L. G., allt likaledes i drifvet arbete; i botten bär kannan en två gånger inslagen stämpel, ett monogram möjligen innehållande bokstäfverna A. I. T. B., betecknande en tillsvidare okänd guldsmed.

Spegel med ram af förgylld koppar.

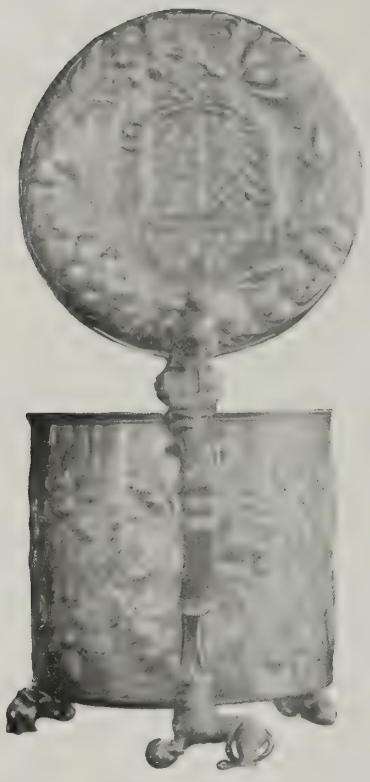

Dryckeskanna af silfver, som tillhört Magnus Gabriel De la Gardie.

En alldeles likadan kanna, som likaledes tillhört Magnus Gabriel, finnes afbildad och beskrifven i Nordiska Museets tidskrift »Fataburen», 1907. — Till Magnus Gabriel De la Gardies bohag hörde också en praktservis af sköldpadd, som enligt tradition skall hafva användts vid en festmåltid, som han gaf i samband med afslutandet af westfaliska freden 1648. Resterna af denna dyrbara servis finnas på Maltesholm, bestående af ett stort fat, åtta små skålar på fot, två små fat med kant och tolf små tallrikar, alla försedda med De la Gardieska vapnet i midten. — På ett af de gustavianska borden i stora salongen ligga bland andra dyrbarheter ett par eleganta sporrar af järn, som enligt tradition burits af Magnus Gabriel på hans bröllopsdag.

Axel Julius De la Gardie († 1710), en yngre broder till Magnus Gabriel, har varit ägare till ett par enkla malmljusstakar med profilerade skaft, som bära ätterna De la Gardies och Forbus' vapen under gemensam krona och inskriften: »Gr Axell Julius De La Gardie Graff zu Lököö General über die Cavallerie. Fr. Sophia Juliana Forbus Gräffin zu Lököö A:o 1673 1. Sept.»

Pjäser ur Magnus Gabriel De la Gardie's sköldpaddservis.

Bland dyrbarheter som tillhört ätten De la Gardies medlemmar under 1700-talet kunna nämnas några eleganta fickur, däribland ett af guld med utsökt dekoration i emalj, signeradt af den framstående Pariserurmakaren Julien Le Roy, 1740. En verklig praktpjäs är en medaljong af guld med Gustaf III:s bröstbild inom emaljerad lagerkrans med briljantrosetter, hängande i en dubbel guldkedja, som enligt inskrift blifvit skänkt »af K. Gustaf III till Gr. Pontus De la Gardie Fadder till Sveriges Kron Printz Gustaf Adolf d. 10. Nov. 1778.» — Öfriga minnen af denna art nödgas vi här förbigå för att till sist endast omnämna ett par bland de De la Gardieska medaljerna, en af Arvid Karlsteen slagen öfver Magnus Gabriels son Gustaf Adolf De la Gardie († 1695) riksråd och kansler för Åbo universitet, och en annan i guld, slagen år 1761 af ridderskapet och adeln öfver grefvinnan Katarina Charlotta De la Gardie f. Taube till minne af hennes behjärtade uppträdande till förmån för tolf kvinnor från Åls socken i Dalarne som anklagats såsom häxor för trolldom.

I stora salongen finnas äfven en liten samling porslinspjäser, bland hvilka äro representerade fabrikerna i Meissen, Wien — ett par koppar från den bästa perioden —, Sèvres och kungl. fabriken i Köpenhamn, bland annat med en tallrik af den bekanta Flora-danica-servisen.

Det återstår att lämna en kortfattad redogörelse för den till omkring 40 nummer uppgående porträttsamlingen på Maltesholm, äfven den företrädesvis omfattande porträtt af medlemmar af den nuvarande ägarens fädernesläkt och dess fränder och innehållande flera ur olika synpunkter märkliga konstverk. — Ett vackert dubbelporträtt från 1600-talets midt anses föreställa Maltesholms slotts förste byggherre, Malte Juul och hans måg Sten Reedtz; de båda herrarna äro iklädda jaktkostym med bössor och jakthorn och ha en stor hvit hund emellan sig. — Sedan finnes här intet ägareporträtt förrän Malte Ramels († 1752), en replik af Pilos porträtt af honom på Övedskloster. Hans son Hans Ramel († 1799), Maltesholms omskapare, och

Hörnparti af stora salongen med dubbelporträtt af Magnus Gabriel De la Gardie och pfalzgrefvinnan Maria Euphrosyna samt porträtt af Gustaf Gabrielson Oxenstierna och Maria Sophia De la Gardie.

dennes hustru, den originella och dugliga Amalia Beata Lewenhaupt († 1810) äro återgifna på tvenne porträtt från deras yngre år, kring midten af 1700-talet; den sistnämnda därjämte på ett porträtt, som är en replik af ett Breda-porträtt på Övedskloster. Till de Ramelska porträtten hör äfven den tjusande bilden af Viveka Sture († 1812), gift med friherre Otto Ramel, en bror till Hans, iklädd hvit dräkt med svart spetsschal, signerad »C. F. v. Breda pinx. 1803».

Bland de De la Gardieska porträtten äro först att nämna ett par 1600-talsporträtt af fältherren Pontus De la Gardie († 1585) och hans gemål Sofia Gyldenhielm, Johan III:s dotter, samt ett par porträtt af deras son Jakob Pontusson († 1652) och hans gemål, Ebba Brahe, alla fyra skäligen enkla som konstverk och antagligen målade samtidigt. — Jakob De la Gardie är återgifven på ett ståtligt porträtt i helfigur, sittande iklädd romersk fältherredräkt med röd mantel; i bakgrunden en kolonn och utsikt öfver ett fältläger med ryttare. Den monumentala bilden är osignerad och tillskrifves David Klöker Ehrenstrahl; porträttet tillhör samma grupp som de omedelbart efter Ehrenstrahls återkomst till Sverige, år 1661, målade porträtten af Bengt Horn, Karl Gustaf Oxenstierna m. fl. och torde få anses vara gjordt på beställning af grefve Jakobs son Magnus Gabriel De la Gardie, som veterligen vid denna tid stod i förbindelse med konstnären.

Samlingens intressantaste bild är emellertid det stora dubbelporträttet i hel figur och naturlig storlek af Magnus Gabriel De la Gardie († 1686) och hans gemål pfalzgrefvinnan Maria Euphrosyna († 1687). Enligt tradition återger porträttet det förnäma paret på deras bröllopsdag, den 7 mars 1647, då brudgummen var 25 och bruden 22 år gammal; de stå på en trappa, hållande hvarandra i handen och äro

båda iklädda utomordentligt praktfulla dräkter, hon i helt guldstickad klädning, han i svart med guldspetsar, axelgehäng, plymagerad hatt i handen och stöflar med vida kragar samt de ofvan omtalade sporrarna. Porträttet är en sannskylldig paradbild af synnerligen stort kostymhistoriskt intresse icke minst därför att det återger Sveriges mest lysande ädling kort tid efter det han återvändt hem från modernas hufvudstad Paris, där han år 1646 hade varit som utomordentligt svenskt sändebud. — Magnus Gabriel och pfalzgrefvinnan finnas äfven afbildade på äldre dagar, 1670-talet, i tvenne porträtt som hänga i entrérummet utanför stora salongen.

Malte Juul och hans måg Sten Reedtz
Oljemålning från 1600-talets midt.

Af grefve Jakobs och Ebba Brahes 14 barn finnas på Maltesholm porträtt af ytterligare trenne: Pontus Fredrik De la Gardie († 1692) ett utmärkt vackert porträtt sannolikt af Martin Mijtens d. ä., där den unge grefven med det bleka förnäma ansiktet är iklädd någon slags karuselldräkt. Af hans systrar Maria Sophia († 1694) och Kristina Katarina († 1704) är den förstnämnda framställd i helfigur på ett porträtt af en typ som fordom brukat tillskrifvas Jakob Elbfas, måladt 1643, samma år som den 16-åriga unga damen ingick äktenskap med Gustaf Gabrielson Oxenstierna († 1648), af hvilken här äfven finnes ett porträtt, måladt 1635. Båda dessa bilder som sitta som pendanter till det ofvan omtalade stora dubbelporträttet i salongen, äro mycket intressanta som dräktbilder, och för öfrigt goda prof på porträttkonstens ståndpunkt i vårt land under 30-åriga krigets tid.

Pontus Fredrik De la Gardie († 1692) af Martin Mijtens d. ä.

Axel Julius De la Gardie († 1710), den af grefve Jakob Pontussons söner, från hvilken den nu lefvande grenen af ätten härstammar, finnes icke representerad bland porträtten på Maltesholm; af hans fru Sofa Juliana Forbus († 1701) finnes ett litet på koppar måladt porträtt dat. 1686. — Hans son grefve Magnus Julius († 1741) är ej representerad, men från och med dennes son finnas samtlige den nuvarande ägarens förfäder i samlingen. — Af Magnus Julius son grefve Pontus Fredrik De la Gardie († 1791) finnas tvenne eleganta pastellporträtt, det ena målat då han som kapten vid regementet »Royal Suédois», 1745—47, vistades i Frankrike, det andra måladt här hemma; mästaren till bägge porträtten är sannolikt Gustaf Lundberg, som först under försommaren 1745 lämnade Paris för att efter en tur till Spanien och Portugal begifva sig hem till Sverige. — Grefve Pontus var i sitt första gifte förmäld med Katarina Charlotta Taube († 1763) porträtterad af G. Lundberg och i sitt andra gifte med Hedvig Eva Rålamb († 1816), hvilken blef öfverhofmästarinna hos Sofia Magdalena; hennes drag äro återgifna på ett vackert porträtt, måladt af C. F. von Breda 1798. — Samme utmärkte konstnär har äfven målat de fyra porträtt som föreställa grefve Pontus' söner och deras grefvinnor, nämligen Jakob Gustaf De la Gardie († 1842), målad iklädd Lifdrabantkårens uniform,

Hans Ramel † 1799.

Amalia Beata Lewenhaupt † 1810.

år 1800, hans fru Kristina Amalia Sparre († 1811) målad 1799, samt yngre brodern grefve Axel Gabriel († 1838), den förste af ätten som ägde Maltesholm, målad 1803 och hans första fru Kristina Gustafva Ramel († 1819). — Tillsammans finnas här icke mindre än sju signerade Breda-porträtt. — Af de sistnämnda grefvarnas syster Hedvig Ulrika Kristina De la Gardie († ogift 1788) finnes en Lundbergspastell.

I nuvarande ägarens rum i nedre våningen hänga porträtt af hans farfar grefve Pontus Henrik De la Gardie († 1880), målad af Berta Valerius, och hans far landshöfdingen grefve Magnus Gabriel De la Gardie († 1905).

Viveka Sture († 1812), sign. »C. F. von Breda pinx 1803».

På Maltesholm finnes slutligen äfven en stor samling af handteckningar, för hvilken vi dock icke här kunna lämna någon redogörelse. Samlingen, som liksom så mycket annat här tidigare förvarats på Löberöd, är bildad dels af grefve G. A. Sparre dels skänkt till grefve De la Gardie († 1842) vid hans afresa från svenska ministerposten i Wien af ärkehertig Albrecht af Österrike, som genom köp förvärfvat samlingen efter prins Ch. de Ligne.

Från fönstren i salongerna och ännu mera från tornaltanen har man en den allra präktigaste och vidsträcktaste utsikt öfver den kringliggande trakten. Närmast slottet ligger i väster och norr den stora parken, bevuxen med de härligaste träd, bokar, lindar, kastanjer och jättelika granar. Slottet ligger på höjden af Linderödsåsen så att parkterrängen mot norr starkt sluttar; i sluttningen äro anlagda terrasser och speglande dammar som få tillflöde från de högre belägna vallgrafvarna kring slottet, hvilka i sin ordning ständigt hållas fyllda genom en aldrig sinande källa med kristallklart vatten. Väster om slottet ligger ett förnämt litet lusthus från 1700-talets slut med rik pilasterarkitektur i sandsten.

Genom uthuggningar i parkträdens löfmassor och öfver dessas kronor uppifrån tornet ser man den väldiga slätten, som sträcker sig från Kri-

Hedvig Eva Rålamb († 1816).
Oljemålning af C. Fr. von Breda 1798.

stianstad i norr ända ned till Widtsköfles marker i söder. Det cirka 20 kilometer aflägsna Kristianstad synes tydligt och i öster begränsas synkretsen af det blånande hafvet; afståndet till kusten är likaledes cirka 20 kilometer. — Vägen som från slättlandet nedanför åsen leder upp till Maltesholms slott är vida berömd i Skåne. Den är anlagd af Hans Ramel, samme man som byggde om slottet, och sträcker sig i riktning från öster till väster i en jämn stigning

Parti af parken, utsikt från slottet åt väster, med lusthuset i fonden.

Pontus Fredrik De la Gardie († 1791).
Pastell af G. Lundberg, omkring 1745.

från slätten upp till slottet. För att få denna jämna stigning har man måst uppföra väldiga stenmurar, som delvis nå ända till mellan 5 och 6 meters höjd. Hela den på detta sätt murade vägbanken är 1½ kilometer lång med en bredd växlande mellan 14—24 meter. Vid sidorna om denna ståtliga chaussée växer en präktig bokskog, hvars löfverk bildar ett grönskande hvalf öfver vägen; på somliga ställen befinner man sig på vägen i höjd med de nedanför växande trädens kronor. Där vägen börjar nere vid slätten äro resta fyra stycken stenar med

Parti af parken, utsikt från slottet åt norr.

Axel Gabriel De la Gardie († 1838).
Måladt af C. F. von Breda.

Jacob Gustaf De la Gardie († 1842).
Måladt af C. F. von Breda.

inskrifter som förtälja om det väldiga arbetet; på den första läses: »Vägen böriades År 1775 fullbordades 1824»; på den andra: »Jöns Andersson från Borrestad var mästare för arbetet»; den tredje: »Har 102277 Cub aln Stenmur 104522 D:o Fyllning»; den fjärde: »Är 2223 Alnar lång 20 à 35 bred.» — Vid en knäpunkt närmare slottet står en femte sten hvaråa läses: »Dena väg är upförd af Hans Ramel, Maltes son, år 1795». — Vägen går rakt fram mot en port i förborgens östra länga, där infarten till gården är belägen.

Maltesholms gods med underlydande är taxeradt till omkring 550,000 kronor, arealen uppgår till 5,400 tunnland, hvaraf åker och äng omkring 2,000 tunnland, resten skogar och betesmarker. På Sönnarslöfsgården, numera skild från godset ligger Maltesholms cementfabrik tillhörig ett aktiebolag och sysselsättande cirka 200 arbetare.

Parti af uppfartsvägen till slottet.

BÄCKASKOG

KIABY SOCKEN, VILLANDS HÄRAD, KRISTIANDSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Bäckaskog var under medeltiden, liksom Övedskloster, ett munkkloster af Premonstratenserorden, troligen anlagdt i början af 1200-talet; dess kyrka var helgad åt Jungfru Maria, hvarför klostret någon gång kallas »Saltus Sanctæ Mariæ». Af klostrets abboter känner man åtskilliga till namnet, uppräknade af Ljunggren i Skånska herregårdar; den siste hette Peder Tuvesen. Under hans tid ålades klostret först, år 1535, att betala en stor summa, icke mindre än 2,000 lod silfver, till danska kronan och två år därefter, 1537, blefvo klostergodsen indragna och öfverlämnade till Gert Jensen Ulfstand till Ljungby i grannsocknen Gualöf med skyldighet för honom att försörja de kvarvarande munkarna, betala konungen 300 gyllen samt hålla fyra ryttare.

Redan efter två år, 1539, förlänades godset

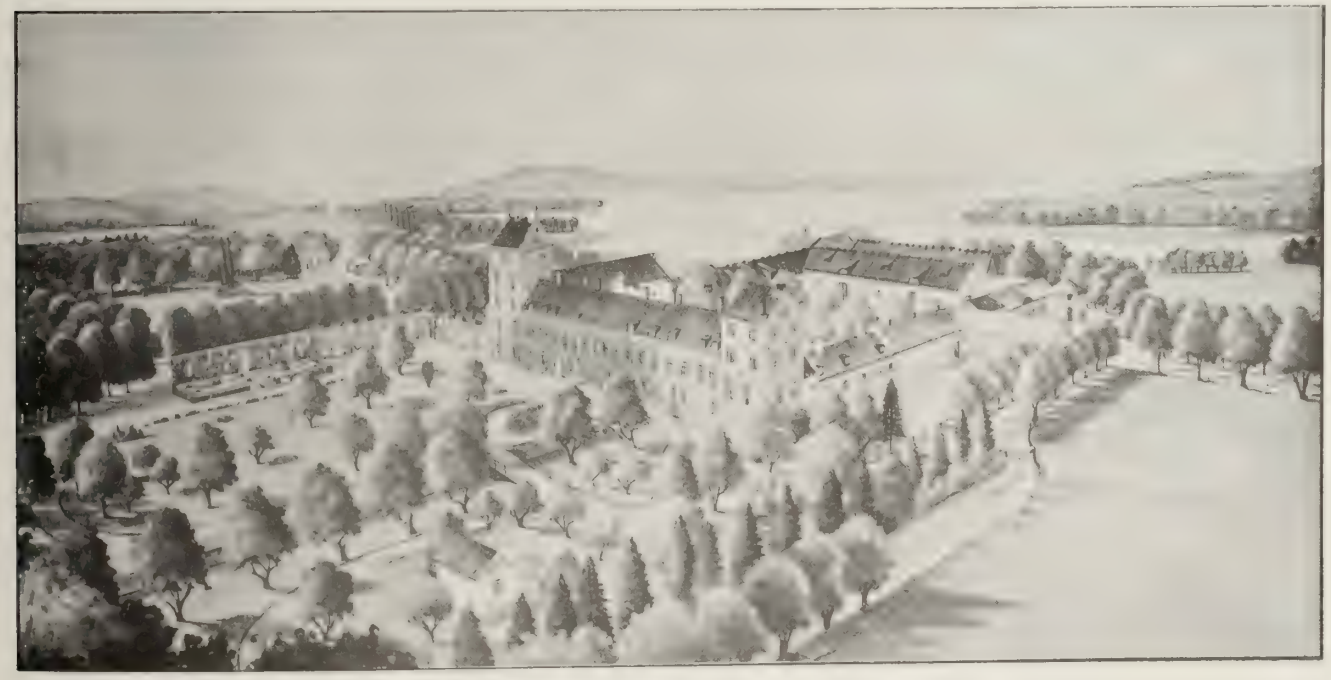

Situationsbild af Bäckaskog. Efter en akvarellmålning, utförd år 1901.

till Nils Brahe, 1547 pantsattes det till Jens Brahe till Widtsköfle samt 1552 till Jörgen Bille. Ar 1560 förlänades Bäckaskog ånyo till Gert Ulfstand, som behöll förläningen till sin död, hvarefter den innehades af hans änka Görel Gyllenstierna till år 1578, då Nils Parsberg fick länet.

Efter att sålunda i närmare 50 år hafva varit såsom förläning upplåtet åt olika danska frälsemän, skänktes Bäckaskogs kloster med tillhörande gods och gårdar år 1584 af konung Fredrik II af Danmark såsom arf och eget till Henrik Ramel († 1611), Kristian IV:s guvernör och sedermera danskt riksråd. Henrik Ramel var den förste af denna ätt som inflyttade till Skåne. Han företog omfattande byggnadsarbeten, till- och ombyggnader af de gamla klosterhusen, på Bäckaskog samt ärfdes af sin äldste son Henrik Ramel d. y. († 1653), tillika ägare af Löberöds gods, som han ärfde efter sin moster, Anna Brahe. Äfven han lät utföra byggnadsarbeten på Bäckaskog, till hvilka vi längre fram skola återkomma. Han hade två söner af hvilka den äldre, Ove Ramel († 1685) ärfde Bäckaskog; efter Skånes öfvergång till Sverige svor Ove Ramel trohetsed till svenska kungen, men under Karl XI:s krig bröt han sin ed, hvarefter hans egendomar år 1677 indrogos till kronan och gåfvos åt fältmarskalken Konrad Marderfelt. Herr Ove blef en gång tagen till nåder och det var fråga om att han skulle blifva landshöfding i Blekinge, men hans trohet var osäker, hvarför Bäckaskog, efter att i nära 100 år hafva varit i Ramelska släktens ägo år 1680 definitivt indrogs till svenska kronan, i hvars ägo godset än idag befinner sig.

Bäckaskog anslogs nu till boställe för öfversten vid Skånska kavalleriregementet; under den första tiden var det utarrenderadt, men från 1696 till 1818 har det innehafts af cheferna för nämnda kavalleriregemente, nämligen: öfverste Alexander Strömberg (1696—1704), Carl Örnstedt (1704—1722), friherre Anders Koskull (1723—1729), grefve Charles Emil Lewenhaupt, den olycklige generalen (1729—1743), kronprinsen Adolf Fredrik (1743—1752), grefve H. H. von Liewen (1752—1762), friherre Ulrik Wrangel (1762—1772), grefve Fredrik Karl Dohna (1772—1774), hertig Karl (XIII) af Södermanland (1774—1780) samt slutligen fältmarskalken friherre Johan Kristoffer Toll, hvilken innehade bostället från 1782 till sin död 1817, med undantag af ett enda år, 1797—1798, då det innehades af general S. H. Horn. Af alla dessa boställsinnehafvare var fältmarskalk Toll den som gjort mest för Bäckaskog liksom han ju också var den som bodde där den längsta tiden.

Vid ombyte af innehafvare förrättades syn på gården och dess hus och dessa syneinstrument lämna många viktiga upplysningar om byggnadernas utseende och skick under hela den tid som Bäckaskog var öfversteboställe, 1696—1818.

I mars månad 1819 tillträddes Bäckaskogs kungsgård på arrende af dåvarande kronprinsen Oscar (I) och efter hans tronbestigning, år 1845 af kronprinsen Karl (XV), som innehade och långa tider bebodde gården till sin död, 1872. Arrendet öfvertogs därefter af kungens måg, dåvarande danska kronprinsen Fredrik, som innehade det till år 1900, då Bäckaskog arrenderades af kammarherre Hans Filip Stjernsvärd († 1909), hvars änka, fru Henriette Stjernsvärd, född De Maré är nuvarande innehafvarinna af kungsgården.

Bäckaskog har ett sällsynt vackert läge på den smala landtunga som skiljer den stora Oppmannasjön från den ännu större Ifösjön i nordöstligaste delen af Skåne. — Båda dessa sjöar äro sänkta under senare delen af 1800-talet

Södra hufvudinkörseln till borggården med Ramelska och Braheska vapnen.

Bäckaskog 1680. Enligt Burman-Fischer.

tvenne särskilda gånger, hvarigenom landtungan blifvit bredare och betydande arealer torrlagda. — Afståndet från Bäckaskogs station å Blekinge kustbanor, bandelen Kristianstad—Sölvesborg, fram till kungsgården är cirka 6 kilometer. Redan vid Kiaby kyrka, när man hunnit södra ändan af Oppmannasjön ser man gårdens röda torn höja sig ofvan parkens löfmassor och efter att på en bro hafva passerat det vattendrag som förenar de båda sjöarna med hvarandra befinner man sig framför inkörsporten till det väldiga byggnadskomplexet; hvalfvet krönes af en sandstenstafla med ätterna Ramels och Brahes vapensköldar, angifvande den förutnämnde Henrik Ramel d. ä. († 1611) och hans andra fru Elsa Brahe såsom byggherrskap.

Denna port är belägen i den södra af de fyra långa huslängor, af hvilka gården består. Sannolikt hade gården redan under medeltiden den utsträckning som den nu har och som den visar sig hafva haft omkring år 1680, då bilden i det Burman-Fischerska gravyrverket tecknades. — Norra längans västra del upptages af den gamla klosterkyrkan, fordom helgad åt den heliga jungfrun, numera använd till magasin; i komplexets nordvästra hörn reser sig det höga kyrktornet som blifvit påbyggdt år 1640 under Henrik Ramel d. y:s tid och till minne däraf på västra

Nordvästra hörnet af borggården med gamla klosterkyrkan. T. v. »munkalängan», nu corps de logis.

sidan bär initialerna B. L. — H. R. — M. S. samt årtalet 1640. Initialerna beteckna Brita Lunge, Henrik Ramel och Margareta Skeel, byggherren och hans båda fruar. — Några fönster i tornets öfversta, påbyggda del hafva omfattningar af sandsten; i de nedre våningarna finnas åtskilliga igenmurade gluggar.

Den västra längan, som inrymmer bostadsrummen, är sammansatt af tvenne olika byggnader; närmast intill nordvästra tornet ligger den del som fordom kallades »munkalängan» och hvars bottenvåning med säkerhet härstammar från medeltiden. — Ljunggren uppger att »munkalängan» skulle vara den lilla med trappgafvel försedda byggnad, som ligger i södra längans västra del, men detta är bevisligen ett misstag. Af de i flera afseenden intressanta synehandlingarna från år 1762 framgår att munkalängan är belägen mellan »karaktärsbyggningen» och det stora norra tornet, något som också bekräftas af Gillberg i hans beskrifning öfver Kristianstads län. — Af Burman-Fischers bild synes att munkalängan varit uppförd endast i en våning och i 1690-talets synehandlingar säges att den då var mycket förfallen, hvarför den sannolikt blifvit reparerad under 1700-talet; i slutet af 1700-talet under Tollska tiden blef längan påbyggd till lika höjd med »karaktärsbyggningen» som intager den öfriga delen af västra längan ned till hörntornet i sydväst. Gränsen mellan de båda byggnaderna kan tydligt iakttagas i muren och går mellan det sjätte och sjunde fönstret från norra tornet räknadt å borggårdssidan.

»Karaktärsbyggningen» uppfördes, säkerligen på de gamla klosterhusens grund, i slutet af 1500-talet af Henrik Ramel d. ä. († 1611) och bär å västra fasaden hans och hans båda fruars initialer i ankarslutarna: A. R. — H. R. — E. B., Abela Rantzau († 1596), Henrik Ramel, Elsa Brahe († 1619). Den omständigheten att Elsa Brahes namn förekommer här visar att huset blifvit byggdt efter år 1599 då Henrik Ramel gifte om sig med henne; jämför äfven vapnen öfver inkörsporten i södra längan. Byggnaden är mycket långsträckt, med icke mindre än tolf fönster mot väster, hvartill komma de sju som finnas i »munkalängan» åt denna sida, så att västfasaden har sammanlagdt 19 fönster, tornen oberäknade. Å dess östra fasad inåt borggården reser sig ett högt åttkantigt trapptorn, hvars trappa fordom utgjorde hnfvuduppgången till Henrik Ramels hus. Det framspringande partiet invid östfasaden norr om trapptornet, som synes redan på 1680 års bild, försågs under Karl XV:s tid med trenne rundbågiga arkader i bottenvåningen. — Hela västra längan, den af fältmarskalken Toll påbyggda munkalängan inberäknad täckes nu af ett gemensamt, brant tegeltak. Det åttkantiga trapptornet har fått en under 1800-talet uppsatt, skäligen stillös huf af järnplåt och försetts med en liten rundbågsfris.

Västra längans södra del, sedd inifrån borggården.

I komplexets sydvästra hörn reser sig ett kraftigt, fyrsidigt torn, som skjuter utom såväl den västra som den södra längans yttre fasadlinjer; detta torn torde hafva tillkommit ungefär samtidigt med Henrik Ramels öfriga byggnader vid Bäckaskog i slutet af 1500-talet, delvis med användande af grundvalar och murar tillhörande de medeltida klosterhusen. Mot tornets östra sida stöder sig ett litet gafvelprydt husparti, den förutnämnda längans sydligaste del.

Mot öster utgår härifrån en länga som börjar med en liten hvitputsad tvåvåningsbyggnad med hög trappgafvel mot öster; den öfversta tinnen på denna gafvel prydes med ett insänkt kors och därunder synes öfre delen af en rundbågig blindnisch. — I det hvälfda rum som intager

Sydvästra tornet och södra längans västra del, sedda utifrån.

bottenvåningen af det nyssnämnda sydvästra tornet finnes en mellanvägg löpande i norr—söder som högt upp prydes af ett par blindnischer, något som synes tyda på att denna vägg en gång innan hörntornet byggdes utgjort den västra ytterväggen till den här ifrågavarande lilla byggnaden.

Södra längan fortsätter österut; närmast den lilla byggnaden i hörnet, som otvifvelaktigt härrör från medeltiden, ehuru den af Ljunggren med orätt kallats »munkalängan», låg i slutet af 1600-talet en mur. Här ligger nu en låg envåningsbyggnad och öster om denna vidtager den gamla stall-längan med en profilerad gafvel mot öster och sin förutnämnda vapensten ofvanför porthvalfvet, hvilket enligt Burmans teckning fordom krönts af en profilerad gafvel i takfoten. Från stall-längan framspringer en i senare tid mot söder utbyggd uthuslänga.

Östra längan intages af en lång logbyggnad och östra delen af norra längan af kostallet, som med sin västra gafvel stöter intill klosterkyrkans korgafvel. I komplexets nordöstra och sydvästra hörn resa sig tvenne låga åttkantiga torn, hvilka synas äfven på den Burman-Fischerska bilden från år 1680, men där hafva karaktären af låga murar utan tak. Möjligen hafva de varit afsedda att byggas högre och utgöra ett par motsvarigheter till de kraftiga fyrsidiga tornen i de båda andra hörnen af anläggningen.

Murarna i alla dessa huslängor och torn äro uppförda af tegel; endast den gamla klosterkyrkan och den lilla längan midt emot kyrkan i söder äro putsade i hvitt. En del af muren i »munkalängan» synes vara af gråsten, som putsats och målats i tegelfärg, och en del af södra längan är åt gårdssidan byggd med korsvirke. Tegelmurarna ligga så godt som öfverallt i renässansförband — ett skift löpare omväxlande med ett skift bindare — och endast på några få ställen, såsom på stora tornets norra yttervägg finnas medeltida tegelmurar kvar orörda. Sannolikt hafva de gamla murarna i andra delar af komplexet varit vittrade i ytan och blifvit lagade; att så skett på några ställen framgår af uppgifter i synehandlingarna, hvilka likväl icke

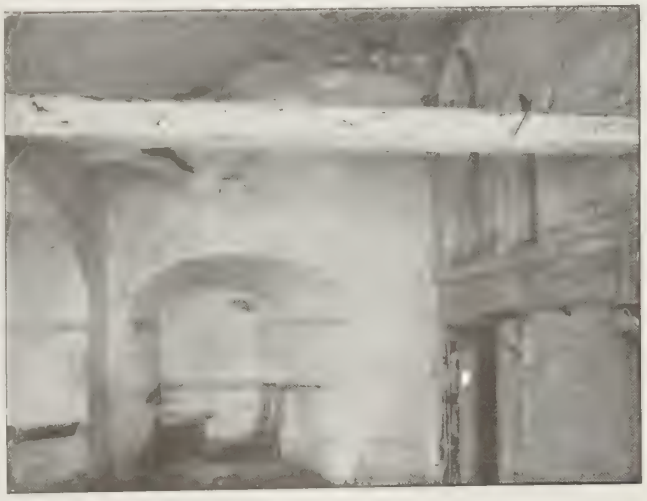

Hvälfdt rum i bottenvåningen af sydvästra tornet; till höger en ursprunglig medeltida yttermur med nischer.

Östra delen af norra längan utifrån. Till höger synes klosterkyrkan, till vänster ett af de låga åttkantiga tornen.

sträcka sig längre tillbaka än till omkring 1690. Henrik Ramels byggnad från slutet af 1500-talet var nog till stor del endast en ombyggnad af från klostertiden kvarstående byggnader. Ladugården skall hafva brunnit omkring 1690. — Taken bestå på boningshusen, kyrkan och tornen af tegel, stallbyggnaderna och de små åttkantiga tornen mot öster täckas af spån, logen och kostallet af halmtak.

Den stora borggården afdelades fordom genom en från norr till söder, från kyrkans korgafvel till stallets västra gafvel, löpande tegelmur i en västlig »cour d'honneur» och en österut belägen »basse cour». Numera är denna mur rifven och en rad lummiga träd intager dess plats, skänkande en behaglig skugga åt den stora gårdsplatsen. En annan viktig förändring har gården undergått i slutet af 1800-talet, då efter den sista sjösänkningen, den kanal igenfylldes som förut genomskar gården från väster till öster.

Borggården sedd från öster. Midt fram corps de logis, till höger klosterkyrkan.

Borggården sedd från inkörsporten i sydöstra hörnet.

Denna kanal, som utgjorde förbindelsen mellan Oppmannasjön och Ifösjön, gick fram under hvalf i den västra längan, straxt söder om det förut omtalade lilla trapptornet och under den östra loglängan. När sjöarnas vattenhöjd var den ursprungliga, rann ett ständigt friskt vatten genom kanalen i sådan mängd att man därmed kunde drifva en liten kvarn, hvarjämte ett rikligt ålfiske bedrefs. — Förbindelsen mellan sjöarna befinner sig nu ett stycke söder om gården.

Efter denna öfverblick af det vidsträckta byggnadskomplexets yttre gå vi att i korthet redogöra för dess inre och göra då början med klosterkyrkan, som ännu bevarar några obetydliga rester af sin medeltida utstyrsel. Fyra stycken sträfpelare i yttermurarna antyda att kyrkan varit

Borggården sedd från väster.

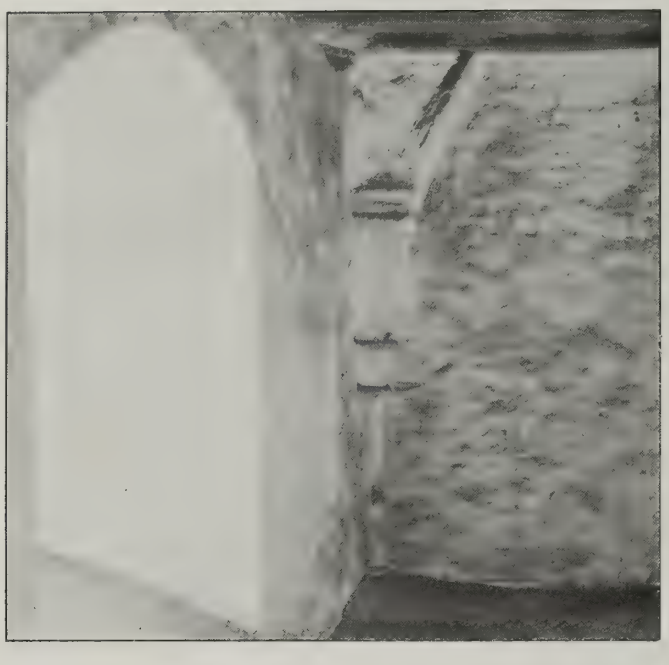

Klosterkyrkans korvägg i nuvarande magasinets mellanvåning.

täckt af trenne hvalf och på norra tornets östra vägg synas också märken efter att taket fordom varit icke obetydligt högre. Travén närmast tornet är numera genombruten med en bred inkörsport hvarigenom man kommer ut på norra sidan om gården. De två öfriga travéerna äro inredda till magasin och vagnshus. I öfre delarna af kyrkan äro inlagda tvenne bjälklag med golf använda till sädesupplag. I magasinets mellanvåning kunna å korväggen ännu iakttagas de små hörnkolonetter med listverksprydda kapitäl från hvilka hvalfstrålarna utgått; nedre delen af den båge som legat utmed korväggen finnes ännu kvar. För öfrigt äro murarna kala och försedda med stora i senare tid upphuggna ljusgluggar.

När klosterkyrkan slopats såsom sådan och inredts till magasin har jag icke bestämdt kunnat utröna; det torde dock hafva skett under senare delen af 1700-talet, måhända på fältmarskalken Tolls föranstaltande. I en synehandling från 1600-talet säges att kyrkan var »in uti hwälfd och hwijtlijmat med altare tafla af wakert trä Billthuggerij» och »predikestolen utarbetat af trä Bilthuggerij»; därjämte funnos kyrksilfver, ljusstakar och fat af mässing, dopfunt, stolar m. m. I 1762 års syneinstrument säges att »i kyrkan var predikestol och altartafla i någorlunda tillstånd».

Den nuvarande hufvudingången till boningshuset i västra längan är belägen ungefär midt på »munkalängans» gårdsfasad och anordnades redan under fältmarskalk Tolls tid. Man inträder här i ett entrérum som sträcker tvärs öfver den ganska smala byggnaden, med en utgång äfven mot väster, till parken. — Till vänster om detta entrérum ligga fyra rum, af hvilka två inom »munkalängan», de två andra inom 1500-talshuset; de bebos af fru Stjernsvärds söner och stå i förbindelse med gårdskontoret, som har en särskild ingång i loggian invid trapptornet. — Till höger om entrén ligga i bottenvåningen ett antal gästrum dels inom »munkalängan», dels i nordvästra tornet, i hvilket man kan komma in härifrån.

En trappa leder från entrén upp till öfre våningen, slottets hufvudvåning, som bevarar många rester af den fasta inredning som tillkom här under Karl XV:s tid. Genom ett långsträckt förrum med målade spalierer på väggarna och en stor empirespegel mellan ett par fönster inkommer man i salongen, ett stort ljust rum med fyra fönster åt hvardera sidan. De höga »deux-battants»-dörrarna med en midtstängel i form af »fasces» och fyllningar omgifna af rosetter äro utförda i ett slags senempirestil från 1800-talets förra del — samma typ finnes på det närbelägna Råbelöf — takdekorationen är från 1800-talets senare del. Bland möblerna märkas ett par hederliga svenska rokokobyråar, den ena med försilfrade beslag, en soffa och några stolar i rokokostil m. m. Från kung Karls tid härstammar ett litet förgylldt bord med skifva af florentinermosaik med Skånes vapen i midten — Karl XV var såsom prins hertig af Skåne — enligt uppgift en gåfva af Viktor Emanuel till Karl XV och för öfrigt en

Trapprum och förrum i våningen 1 tr. upp.

Salongen, södra sidan. Till höger ett litet hvälfdt rum med ingång till matsalen.

af de få pjäser som finnes kvar på Bäckaskog från dess glansdagar under kung Karls tid.

Salongen ligger helt och hållet inom Henrik Ramels byggnad och bestod i äldre tid af fyra smårum. Innanför (norr om) salongen ligga i munkalängans öfre, af Toll påbyggda våning ett förmak samt längre mot norr sofrum och gästrum de senare belägna i det stora tornet.

Salongen, norra sidan. Till höger förrummet.

Från salongen kommer man åt söder in i ett litet kvadratiskt rum, täckt med krysshvalf med från Karl XV:s tid bibehållen väggdekoration i ljusblått med grisailleornament i 1800-talsrokoko; öster om detta rum ligger ett annat likadant, nu serveringsrum, till hvilket man inkommer från matsalen. De små rummen kallades fordom (1762-års syn) »västra och östra salskammaren» och voro då belagda med stengolf; i det västra fanns en öppen spis.

Till den söder härom belägna stora matsalen inkom man förr direkte från trapptornet på östra sidan genom en numera igensatt dörr på salens östra långsida. »Stora salen», som den kallades i 1762 års syneinstrument, hade golf af »fyrkantig flissten» samt »en stor spis med bildhuggarearbete uppå», sannolikt härstammande från Henrik Ramels tid. Vid syneförrättningen föreslogs att stengolfvet skulle utbytas mot ett brädgolf, emedan golfstenen från Öland var tung och dyrbar. — Den nuvarande fasta inredningen är gjord för hertigen af Skåne sedermera Karl XV; vapenbilden, det röda örnhufvudet, ingår såväl i väggarnas som i takets dekoration. Bland möblerna, från 1800-talet, finnas några mahognypjäser från århundradets midt och på långväggen hänga ett par porträtt af kammarherre Stjernsvärds föräldrar, hofmarskalken R. H. Stjernsvärd († 1867) och Maria Hagerman, kopior efter originalen på Widtsköfle.

Söder om matsalen ligga de rum som beboddes af kung Karl personligen, först en numera till gästrum omdanad biljard med en kakelugn från 1800-talets början, därinnanför konungens sängkammare med en rik målad takdekoration i senempire och vacker utsikt öfver parken med en rad präktiga, gamla valnötsträd utefter den numera igenfyllda kanalen. Från sängkammaren kommer man in i södra tornet, som här innehåller tvenne rum, tillhörande konungens privatvåning, båda med enkla takmålningar. — En smal trappa med grofva »ekesteg» leder i tornets inre, nordöstra hörn upp genom våningarna — högst upp fanns 1762 ett »dufvehus» — och ned i bottenvåningen, där slottsköket förr var beläget i det lilla medeltidshuset i komplexets sydvästra del. — Till det nuvarande köket, som ligger i bottenvåningen under matsalen, och ekonomiafdelningen inkommer man genom den förutnämnda ingången invid trapptornet. Under de ofvan omtalade salskamrarna befinner sig ett tunnhvälfdt rum, nu gårdskontor och förstuga med utgång till parksidan. Möjligen har här ursprungligen varit ett inkörshvalf till borggården.

Västra längans vindsvåning under det höga tegeltaket innehåller en räcka smårum, inredda under kung Karls tid för hofvets behof; rummen hafva små vindskupefönster mot parksidan — väster — och utmed östra sidan löper en lång korridor från torn till torn.

Från fönstren i hufvudvåningen har man en vacker utsikt öfver den väster om slottet belägna

Matsalen.

Bäckaskog från parken med klosterkyrkan, västra längan (corps de logis), muren och terrassen (till vänster).

parken, som ligger på samma plats som upptogs af trädgården sannolikt redan under klostertiden. Fältmarskalk Toll utvidgade parken och planterade här en mängd träd och under Karl XV:s tid var parken föremål för mycken omsorg. En hög mur sträcker sig från kyrktornet i nordlig riktning och bildar sedan en rät vinkel och fortsätter västerut omslutande den närmast slottet belägna delen af anläggningarna. Invid den sistnämnda muren ligger nu en terrass, hvarå förr legat ett af Karl XV uppfördt större växthus. I parken växa en mängd olika slags träd, alla utmärkande sig för storlek och rikt utvecklade; anmärkningsvärda äro särskildt en rad ovanligt stora valnötsträd af hög ålder, som ännu bära rika skördar. — Norr om denna park ligger den stora trädgården rundtomkring skyddad af en »vildpark» med höga träd och slingrande gångar.

Längst mot väster går parkområdet fram till Oppmannasjöns strand med en vidsträckt utsikt öfver dess vida vattenspegel och tornen på det i grannskapet, på andra sidan sjön belägna Karsholm i nordväst. — Öster om gården blickar man ut öfver den stora Ifösjön med dess skogklädda stränder och i midten mot norr Ifön med den höga Ifö klack.

Genom den förut omtalade sjösänkningen i slutet af 1800-talet vanns för Bäckaskog en areal af cirka 200 tunnland, hufvudsakligen betesmarker och en del använd till skogsplantering. — Kungsgårdens areal uppgår nu till omkring 2,000 tunnland, hvaraf 460 tunnland under eget bruk samt 14 torp; återstoden skogsmark. Taxeringsvärdet är 220,000 kronor. Vid gården bedrifves hästuppfödning för remontproduktion; kreatursbesättningen består af 100 stycken kor af s. k. låglandsras.

Parken med terrassen.

KARSHOLM

ÖSTERSLÖFS SOCKEN, VILLANDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Nordöstra delen af Skåne, inemot gränsen till Blekinge är uppfylldt af en mängd stora sjöar omgifna af åsar och höjder, klädda med barr- och löfskog, och utgör en af det på naturskönhet så rika Skånes vackraste trakter. De sydligast belägna af dessa sjöar äro Oppmannasjön och Ifösjön, mot hvilkas norra stränder det skogklädda höglandet skjuter ned under det att de fruktbara slätterna utbreda sig i söder. -- På det smala näs, som skiljer de bägge under 1880-talet icke obetydligt sänkta sjöarna åt, höjer Bäckaskogs gamla kloster sina röda murar och torn och nordväst därom vid Oppmannasjöns västra strand ligger Karsholm.

Fröken
Marie Frederikke Palaemona Treschow.

Man färdas dit på järnvägen Kristianstad—Elmhult från Kristianstad till Österslöfs station, hvarifrån afståndet till gården är omkring tre kilometer. Slottet, hvars höga tornspiror äro synliga på långt håll, ligger på ett näs, som fordom utan tvifvel varit en af vatten helt kringfluten holme. Redan före sjöns sänkning var holmen förbunden med fastlandet, ehuru sjön då helt naturligt gick högre upp på ömse sidor om den väg som leder fram till slottet, liksom äfven kring den plats där detta ligger. Den gamla strandlinjen kan ännu iakttagas, särskildt på östra, norra och västra sidorna om byggnaden.

Till denna holme förlades hufvudgården först under senare delen af 1400-talet, men själfva gården omtalas enligt Ljunggren, hvars uppgifter i afseende på ägarlängden här nedan i hufvudsak följas, redan i början af 1300-talet. Det namn under hvilket gården då nämnes var Kalestad eller Karstad, nu en nordväst om Karsholm belägen utgård. Hufvudgården synes då hafva legat på en ö, kallad Husön i Oppmannasjön, till hvilken ägarne skrefvo sig.

I början af 1400-talet tillhörde gården en medlem af ätten Krogenos, riddaren *Stig Pedersen,* som omtalas 1387—1412 och tillika ägde Krapperup och Bollerup. I Danmarks adels aarbog uppgifves att herr Stig var gift med Eva Olufsdotter till »Kelsteistedhe» i Villands härad; är detta »Kelsteistedhe» detsamma som

Fasaden åt söder.

Kalestad eller Karstad, kan man måhända antaga att Stig Pedersen Krogenos fått gården genom sitt gifte med Eva Olofsdotter. Andra källor uppgifva emellertid att hans husfru hetat Eline Jakobsdotter. Herr Stig lämnade gårdarna i arf till sin son riddaren *Oluf Stigsen* kallad »den rike», som var död 1426. Från honom gingo godsen till sonen, riddaren och riksrådet *Stig Olufsen,* som var död 1461; hans änka Barbara Brahe, som lefde ännu 1488, skall enligt Ljunggren hafva flyttat gården från Husön (nuvarande Fårön) till den plats där den nu ligger. Från denna tid torde gården hafva kallats Karsholm; Styffe har, från slutet af 1500-talet, formen »Karstaeteholm». — Sonen herr *Oluf Stigsen* († omkring 1507), riddare och riksråd, fick år 1479 af danska kungen bekräftelse på Karsholm och alla öarna i Oppmannasjön, »med de rättigheter som hans föräldrar haft», ordalag som visa att dessa verkligen ägt gården. Liksom föräldrarna skref sig herr Oluf till Krapperup och Bollerup. Ljunggren anför åtskilliga data från 1479 till 1502, då herr Oluf förvärfvat eller fått bekräftelse på äganderätten till hemman under Karsholm eller öar i »Kalestads» (= Oppmanna) sjön.

Oluf Stigsen Krogenos öfverlefdes af sin andra fru *Anna Gyllenstierna* († 1545), som gifte om sig med riksrådet *Predbjörn Podebusk* († 1541), hvilken utlöste sin medarfvinge och ägde Karsholm. Predbjörn Podebusk hade varit gift förut med Vivika Rosenkrantz och hade med henne sonen Claus Podebusk († 1540), hvilken var gift med Anna Gyllenstiernas dotter i hennes första gifte Anna Olufsdotter Krogenos till Krapperup och Karsholm. — Denna fru *Anna Krogenos,* änka efter Claus Podebusk, ärfde nu vid moderns död, 1545, Karsholm och skall hafva bebott denna gård; hon lefde ännu 1571.

Hon ärfdes af sin son *Mauritz Podebusk* († 1593) och från denne öfvergingo Krapperup och Karsholm till sonen *Claus Mauritzson Podebusk* († 1616), kallad »den rike», som skall hafva låtit nedrifva de gamla af fru Barbara Brahe uppförda byggnaderna och lägga grunden till det nuvarande slottet på Karsholm. Han hade två söner, af hvilka emellertid ingendera öfvertog de skånska godsen; Krapperup inlöstes af deras svåger Fredrik Rantzau och Karsholm på 1620-talet af en annan svåger, *Henrik Gyllenstierna* till Svaneholm gift med Lisbet Podebusk. Under deras ägotid skall slottet på Karsholm under 1620-talet hafva blifvit fullbordadt och förmodligen erhöll det därvid det utseende som bilden i det Burman-Fischerska gravyrverket visar.

År 1653 öfverlät Henrik Gyllenstierna Svaneholm och sannolikt äfven Karsholm till sin son *Erik Hardenberg Gyllenstierna* († 1665), som vid Skånes återförening med Sverige omedelbart svor den svenske konungen tro- och huldhetsed. Godsen innehades ända till 1680 af hans barn gemensamt, men öfvergingo detta år till äldste brodern *Axel Gyllenstierna* († ogift 1705). Han testamenterade Svaneholm till sin systerson Axel Julius Coyet och Karsholm delades, men inlöstes år 1715 i sin helhet af Erik Gyllenstiernas syster *Sofia Gyllenstierna* († 1730), som år 1723 äfven, efter en långvarig process, erhöll hälften af Svaneholm. — Fru Sofia var en kraftfull dam af samma slag som sina samtida, »grefvinnan Ascheberg» på Widtsköfle och grefvinnan Piper på Krageholm och Kristinehof. Med sin man Jens Sehested († 1685) hade hon flera barn, af hvilka sonen *Nils Sehested* († 1745) ärfde Karsholm. Hans son *Anders Sehested* († 1799) var den siste af ätten som ägde Karsholm.

På uppmaning af Gustaf III inköptes godset nämligen år 1781 af landshöfdingen grefve *Fredrik Ulrik von Rosen* († 1793), hvilken redan 1792 sålde Karsholm till sin måg excellensen grefve *Erik Ruuth* († 1820) ägare till Marsvinsholm. Han sålde år 1816 Karsholm till sin måg, sedermera excellensen grefve *Karl Klas Piper* till Krageholm († 1850). Sedan arfvingarna afsöndrat en mängd hemman köptes Karsholm år 1855 af dåvarande ryttmästaren sedermera hofmarskalken *Rudolf Hodder Stjernswärd,* ägare till Widtsköfle.

De många »herreskiftena» hade ej varit till fördel för gården och slottet, som allt mer och mer råkat i förfall, hvarför hofmarskalken Stjernswärd gick i författning om restaurering af slottet under ledning af den danske arkitekten Zwingman, hvarigenom Karsholm omkring 1860 erhöll sitt nuvarande utseende.

År 1869 inköptes Karsholm, som ånyo blifvit betydligt förminskadt till arealen, af godsägaren *Michaël Treschow* till Fritzøe. Hans dotter fröken *Marie Frederikke Palaemona Treschow* öfvertog godset efter hans 1901 timade död och är dess nuvarande ägarinna.

Om det äldsta huset på gården, som skall hafva legat på Husön, numera Fårön i Oppmannasjön, veta vi intet och äfven det af fru Barbara Brahe i slutet på 1400-talet byggda huset, som skall hafva legat ungefär på samma plats som det nuvarande, är helt och hållet försvunnet. Man antager på grund af några obetydliga lämningar som påträffats vid gräfning i parken att detta äldre hus legat öster om det nuvarande och delvis på samma grund som den nuvarande östra flygeln. — Det af Claus Mauritzson Podebusk grundlagda och af hans måg, Henrik Gyllenstierna i början af 1600-talet full-

Norra fasaden.

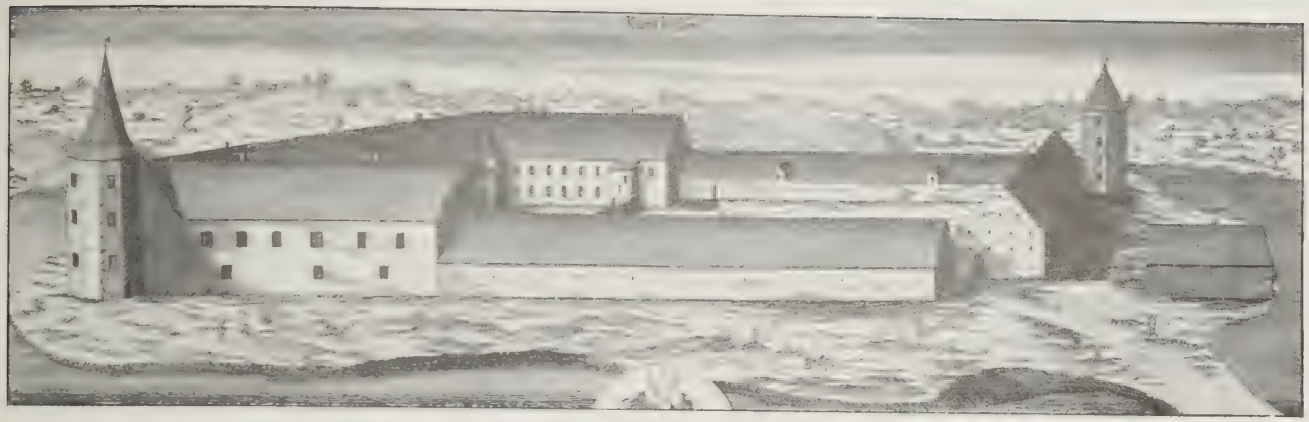

Karsholm 1680. Enligt Burman-Fischer.

bordade slottet på Karsholm finnes afbildadt i det Burman-Fischerska gravyrverket, och slottet är där återgifvet sådant det såg ut omkring år 1680. Byggnaderna omslöto en stor rektangulär gård, som liksom på det närbelägna Bäckaskog delades midt itu genom en mur som här gick från öster till väster. Kring den norra delen af gården lågo manbyggnaden, en länga i norr och två vinkelrätt framspringande flyglar, samtliga byggnader uppförda i två våningar. Den södra delen af det stora komplexet omfattade ladugårdsbyggnaderna, som bildade en länga i söder och tvenne vinkelrätt norrut framspringande längor, hvilka med sina gaflar stötte intill mangårdsflyglarna. I komplexets nordvästra och sydöstra hörn reste sig, enligt Burmans teckning ett par höga åttasidiga torn med enkla hufvar.

Mot denna afbildning strider emellertid beskrifningen på Karsholm från år 1767 hos Gillberg, som säger att »på mangården, som är 2 Etager hög, befinnes 2:ne st. Torn», d. v. s. ett i nordvästra och ett i nordöstra hörnet så som nu är förhållandet. — Ljunggren omtalar att ladugården afbrunnit år 1768, men att den då blef ombyggd; år 1811 brann den ånyo, hvarefter murarna länge fingo kvarstå, till dess ladugården förlades på fasta landet, sydväst om slottet, där den ännu ligger.

De som ägde Karsholm under förra delen af 1800-talet bodde där endast undantagsvis, slottet stod öfvergifvet och fick förfalla. När

Karsholm, 1850 talet. Efter Ljunggrens Skånska herregårdar.

hofmarskalken Rudolf Stjernswärd år 1855 köpte gården, bestod hufvudbyggnaden, som i sitt dåvarande yttre skick finnes afbildad hos Ljunggren, af den gamla »mangården» med sina båda åttkantiga torn i nordvästra och nordöstra hörnen. Flyglarna voro då lika långa som själfva hufvudlängan i norr, något som dock icke framgår af den nyssnämnda bilden, som därför måste anses betydligt missvisande. — Yttermurarna voro både på längorna och tornen försedda med en dekoration af stora sjuuddiga stjärnor och liknande stjärnornament funnos äfven kring fönstren. Den sjuuddiga stjärnan är Gyllenstjernaättens vapenmärke och skall fordom hafva funnits på flera skånska gårdar, som tillhört medlemmar af denna ätt. I våra dagar finnas dessa stjärnor endast kvar på en fasad på Krapperups slott.

Hofmarskalken Rudolf Stjernswärd lät grundligt restaurera det gamla 1600-talsslottet och gaf det dess nuvarande utseende. Han nedref de långa flyglarna till mera än hälften, så att de nu springa fram blott omkring 10 meter från hufvudbyggnaden. Denna försågs med ett både mot söder och norr framspringande midtparti, hvilket liksom flyglarnas södra gaflar försågs med höga rösten i Kristian IV:s stil med en rik dekoration utförd i cement och till någon del i sandsten, som inramar och uppdelar de röda tegelytorna. De båda tornen erhöllo nya betäckningar med lanternin och spira; längornas branta tak äro täckta med tegel.

Före hofmarskalken Stjernswärds restaurering skall den stora byggnaden icke varit fullständigt inredd, i det att hela den västra delen af öfre våningen icke ens var indelad med rum. — Den nuvarande fasta inredningen härstammar

Sydöstra flygeln.

dels från reparationen på 1850-60-talet, dels från de omdaningar som den nuvarande ägarinnan tid efter annan låtit företaga, hvarvid en mängd föremål af olika slag, som inköpts under resor, kommit till användning.

Hufvudportalen krönes af Stjernswärdska vapnet och inskriften: »1862, ombyggd. R. Stjernswärd M. Hagerman». — Genom de, med ett par portklappar med Medicivapnet, prydda portarna inträda vi här i en vestibul och därifrån i det i midtpartiets centrum inbyggda öppna trapphuset, där trappor i tvenne armar leda upp

Parken åt söder, sedd från slottstrappan.

Korridor i nedre våningen.

Spisel i korridoren i nedre våningen.

Dörr vid lilla trappan från nedre våningen.

till den ståtliga hallen som upptager hela öfre våningen i midtpartiet. Äfven mot norr finnes en vestibul med port som leder ut till parken norr om slottet. — I bottenvåningens östra del löper utefter fasaden en korridor, hvars väggar äro helt boaserade i ek; i fonden är anbragt en öppen spis med en rik omfattning skuren i trä af italienskt ursprung och eldstaden omgifven af gamla fajanskakel. Möbleringen utgöres här

Väggparti i arbetsrummet.

Hallen.

af ett stort 1600-tals-skåp, kistor från 1600-talet och ett antal skulpterade danska rokokostolar m. m. En märklig pjes är ett litet sydtyskt kabinettskåp med kolonner, brutna gaflar och inläggningar. — Från korridoren leda dörrar in till gästrum, modernt inredda, och i östra flygeln leder en med gammal träskulptur prydd ektrappa upp till öfre våningen. I flygelns bottenvåning ligga likaledes några gästrum samt i byggnadens nordöstra hörn ägarinnans privatvåning, ett par salonger och ett rymligt biblioteks- och arbetsrum i tornet. — Bottenvåningens andra hälft, väster om midtpartiet upptages af ekonomiafdelningen med bostäder för tjänare, kök m. m.

Slottets präktigaste rum är den stora hallen i midtpartiets öfre våning. Taket uppbäres här af tolf stycken höga järnkolonner af jonisk ordning, som jämte en mellan dem löpande balustrad omger det öppna trapprummet; taket är försedt med kasettornering. Det ståtliga rummet är ordnadt såsom sällskaps- och musikrum med orientaliska mattor och bekväma möbler, hvaribland ett antal stolar och länstolar i rokokostil, förgyllda och klädda med rödt siden samt en gammal vacker kista med mässingsbeslag m. m. Från hallens bakre del leda dörrar ut till en altan med utsikt öfver parkens gräsplaner och rabatter, begränsad af en rad väldiga lindar som stå nära den ursprungliga strandlinjen.

Väster om hallen ligger en stor salong, bland hvars möbler vi lägga märke till en bukig rokokobyrå med rika beslag samt ett par gustavianska byråar, den ena med svängda ben af 1770-talets typ, den andra med de för följande årtionde karaktäristiska raka benen. Båda äro å öfversta lådan försedda med inläggningar som förekomma på af Stockholmssnickaren Jonas Hultstén signerade arbeten, äfven beslagen äro just sådana som han brukade använda och man torde därför med tämligen stor säkerhet kunna anse byråarna utgångna från denne mästares verkstad. — För öfrigt finnas här möbler från olika tider samt å väggarna taflor, hvaribland

Salongen.

ett stort norskt vinterlandskap signeradt »Ludv. Skramstad».

Intill stora salongen ligger en mindre dylik, hvars ena vägg prydes af en stor och praktfull rokokospegel med förgylld ram, som å baksidan är försedd med Stockholms Hallstämpel för år 1762, ett värdefullt prof på svensk rokoko.

I denna del af slottet, i dess nordvästra hörn ligger äfven den stora matsalen och i det nordvästra tornet ett frukostrum, från hvars fönster man har en den mest härliga utsikt öfver Oppmannasjön med dess löfskogsklädda uddar och holmar. — Rummen i denna våning äro till största delen modernt inredda och möblerade. — Öster om den förutnämnda hallen ligger ett biblioteksrum och den öfriga delen af såväl hufvudbyggnaden som den östra flygeln innehålla ett tiotal gästrum. — Hörnrummet utgör en stor sal, hvars tak ännu har i behåll en färgrik dekoration från tiden omkring 1869.

Den omständigheten att gården så många gånger gått i köp har gjort att några minnen från äldre tider eller ägare icke bevarats inom slottet. De enda ägareporträtt som finnas här föreställa den siste Sehested som ägde Karsholm, Anders Sehested († 1799) och hans hustru.

Detalj af salongen.

Af de ofvan omtalade afbildningarna af Kars-

holm före sjösänkningen synes att holmen, på hvilken slottet ligger, ursprungligen varit ganska liten och att vattnet gått högt upp omkring byggnaderna. Numera har utom de gamla strandlinjerna vunnits stora områden som nu tillhöra parkområdet och äro bevuxna med lummiga träd och genomdragna af slingrande gångar. Bakom slottet löper näset ut i en lång udde med vidsträckt utsikt norrut öfver sjön, och framför hufvudfasaden utbreder sig, där den gamla kringbyggda gården legat, en vidsträckt gård med stora blomsterrabatter och gräsplaner omgifna af höga träd. Från uddarna vid näsets östra strand kan man blicka ut öfver Oppmanna-

Matsalen.

Utsikt från tornrummet vid matsalen.

sjöns största öppna vattenyta med Bäckaskogslandet längst ned i sydost. En här belägen brygga kallas traditionellt »prinsens brygga», uppkallad efter Gustaf IV Adolfs son, prins Gustaf af Wasa, som år 1806 bodde på Karsholm medan hans moder, drottning Fredrika vistades på Bäckaskog. — En väg, skuggad af en allé, leder från slottsnäset i sydvästlig riktning ned till trädgårdarna med växthus och drifverier inrättade efter modernaste principer.

Ladugårdar och öfriga uthusbyggnader hvilka alla befinna sig i ett utmärkt skick ligga på fastlandet ett stycke sydväst om slottet, där de bilda ett väldigt komplex omkring en stor öppen gård. De flesta af dessa byggnader äro från grunden uppförda af den nuvarande ägarinnans fader, men af henne restaurerade och moderniserade. Särskildt denna sida af godsets skötsel äfvensom jordbrukets höjande har legat henne varmt om hjärtat. — Karsholm omfattar med underlydande gårdar en areal af 2,500 hektar hvaraf 500 hektar åker, och det sammanlagda taxeringsvärdet utgör omkring 550,000 kronor.

OVESHOLM

TRÄNE SOCKEN, GÄRDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Af den beskrifning öfver »Akesholm som ock kallas Owitsholm», som landtmätaren Johan Lorenz Gillberg lämnar i sin år 1767 tryckta beskrifning öfver Kristianstads län, framgår att Ovesholm i äldre tider var bebyggdt med en borganläggning af den vanliga skånska typen. Här fanns, säger Gillberg, »en Corps de Logis 2:ne våningar hög, tillika med 2:ne flygelbyggnader, waraf den ena är 2 Etager och den andra en Etag hög, altsammans af korswärcke med tegeltak och inneslutes den 4:de eller östra sidan af Borggården med en muhr, 5 alnar hög, warpå en Port till inkiörsell befinnes. Ladugården är innesluten af 4:ra bygnader, dels af korswärcke, dels ock af så kallade båhlar, hwilcka bygnader med halmtak äro försedde. Trägården är wäl inrättad med åtskillige slags frukteträn samt indelt i qwarter och belägen wid borggården. -- Emellan Borg- och Ladugården går en Bäck till en wid gården liggande Insiö.

Grefve Raoul Hamilton.

Det var tydligen en borganläggning af samma slag som så många andra från 1500- och 1600-talen härstammande dylika i Skåne, anspråkslösare (utförd i korsvirke) och betydligt mindre än en sådan som Widtsköfle borg, men i det hela af likartad karaktär. Den skall hafva blifvit anlagd af Ove Urup omkring år 1620 och uppkallad efter hans förnamn. — Vid norra ändan af den lilla sjö, vid hvilken gården är belägen, kunna resterna af herr Oves borg iakttagas, en långsträckt rektangulär kulle som utvisar byggnadernas läge och ungefärliga utsträckning. På ett ställe finnes kvar ett stycke af grundmuren af gråsten och vid gräfningar hafva påträffats både mursten och kvadratiska golfstenar af tegel. — Byggnadens läge har tydligen varit valdt i enlighet med de gamla principerna för att underlätta ett försvar; i söder låg den lilla sjön, utefter östra sidan, där inkörsporten var belägen rann den af Gillberg omtalade bäcken och på

Grefvinnan Louise Hamilton
född Beck-Friis.

Utsikt af Ovesholm öfver sjön.

de öfriga sidorna var sank mark. Förmodligen ledde en bro från »borgholmen» öfver till den plats där ladugårdarna, af korsvirke och timmer, voro belägna, bildande en »förborg», allt i enlighet med 1500-talets bruk, som här i Skåne följdes ända inemot midten af 1600-talet (Maltesholm, Marsvinsholm m. fl.).

Att resterna af detta äldsta Ovesholm äro så obetydliga beror väl därpå att alla användbara byggnadsmaterialier begagnades vid uppförandet af den nuvarande hufvudbyggnaden, belägen vid östra stranden af den förutnämnda lilla sjön, mot hvilken hufvudfasaden vetter. Denna slottslika byggnad grundlades år 1792 af dåvarande ägaren landshöfdingen friherre Karl Adam Wrangel af Adinal († 1829) och fullbordades år 1804 till två våningars höjd under ett brutet tak. En i parken på ett väldigt flyttblock huggen inskrift omtalar att Karl Adam Wrangel samtidigt lade grunden till tio stenbyggnader på Ovesholm »till vedermälen af tidehvarfvets smak». — År 1857 lät grefve Axel Hugo Raoul Hamilton († 1875) bygga på huset, så att det nuvarande Ovesholms slott består af en trevåningsbyggnad under lågt sadeltak. — Hufvudfasaden mot sydost är indelad med ett midtparti och tvenne sidopartier, begränsade af i putsen rusticerade pilastrar; en bred trappa leder upp till

Exteriör åt sjösidan.

Exteriör åt parksidan.

den af en portik med fyra kolonner omgifna hufvudportalen och kolonnerna uppbära en altan med järnräcke i höjd med våningen en trappa upp, slottets hufvudvåning. — Samtidigt med uppförandet af den tredje våningen, 1857—58, försågs den bakre, mot parken vettande fasaden med ett tresidigt framspringande midtparti, till hvars trenne dörrar breda och låga trappor leda upp. Detta midtparti går upp genom alla våningarna och omsluter matsalen i bottenvåningen och en trappa upp den stora sexsidiga »marmorsalongen».

Grundplanen är ytterst regelbunden och motsvarar noga fasadens indelning, ett midtparti med tre fönsteraxlar, sidopartier med ett fönster i fasaden och trenne lika stora rum på hvarje gafvel samt mellanpartier, af hvilka det ena innesluter trapphuset. — Man inträder genom hufvudportalen i en stor rektangulär hall med stenbelagdt golf, som upptager hela midtpartiets bredd. Bakom denna ligger matsalen, ett stort sexsidigt rum med tre utgångar till den öfre gården. Väggarna äro här indelade med tio stycken kolonner, som stå fritt ett stycke från väggen och uppbära taket. — Innanför matsalen till höger ligger ett stort biblioteksrum och på gafveln åt denna sida tre stycken lika stora rum.

Från hallen leder till vänster en bred trappa upp till de öfre våningarna och för öfrigt ligga

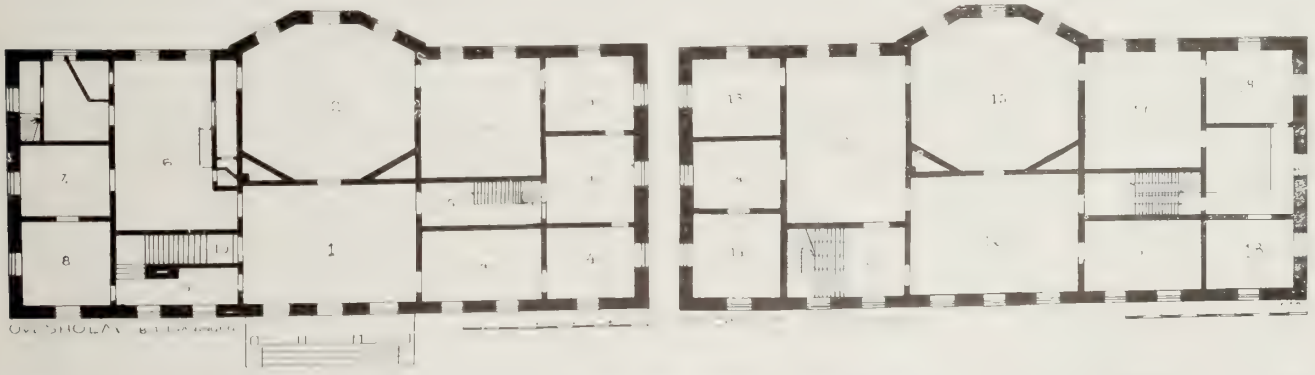

1. *Hall.* — 2. *Matsal.* — 3. *Bibliotek.* — 6. *Kök.* — 12. *Rökrökrum.* — 14. *Rökrum.* — 15. *Marmorsalongen.* — 16. *Gula salongen.* — 17. *Röda salongen.* — 20. *Sängkammare.*

Matsalen (nr 2 å planen).

i denna del af byggnaden kök och ekonomilokaler.

Slottets hufvudvåning en trappa upp har väsentligen samma planfördelning som bottenvåningen. Ofvanpå hallen i midtpartiet mot sjösidan ligger en stor salong, gula salongen, och öfver matsalen den s. k. »marmorsalongen», ett ståtligt sexsidigt rum, som har sin benämning efter en mängd här uppställda marmorskulpturer. Intill gula salongen ligger, likaledes mot hufvudfasaden, den röda salongen, intill marmorsalongens sängkammare samt på gafveln toalettrum och barnkammare. — Från trapphuset kan man också komma in i »riddarsalen», ett stort rum, hvars väggar prydas af en stor samling porträtt af förutvarande ägare till Ovesholm och deras fränder; på gafveln åt denna sida befinna sig likaledes trenne smärre rum, af hvilka tvenne utgöra den nuvarande ägaren, grefve Raoul Hamiltons arbetsrum.

Öfversta våningen slutligen innehåller sof- och gästrum till ett antal af tolf stycken och i det utskjutande midtpartiet åt öfre sidan är inredt ett litet kapell. Samtliga rum i denna våning äro försedda med papperstapeter och hvita kakelugnar samt möblerade med möbler från 1800-talets midt och senare del, här och där uppblandade med något föremål från en något tidigare period af samma århundrade.

Hufvudvåningens förnämligaste rum, salongerna, marmorsalongen och riddarsalen innehålla ett stort antal märkliga föremål af olika slag, från olika tider, hvaribland många som erinra om föregående ägare till Ovesholm. Innan vi öfvergå till ett omnämnande af dessa föremål, skola vi därför, i hufvudsak efter Ljunggrens Skånska herrgårdar, redogöra för ägarlängden.

Äldst skall gården hafva kallats Träne, liksom socknen, och dess byggnader skola hafva legat i den nuvarande parken, sydväst om det nuvarande slottet. I slutet af 1500-talet ägdes denna gård af *Åke Ugerup,* sannolikt en ättling af den af Styffe (Skandinavien under unionstiden) omtalade Erik Jenssen, som i slutet af 1400- och början af 1500-talet ägde den i grannskapet belägna gården Ugerup, efter hvilken hans afkomlingar antogo släktnamnet Uge-

Biblioteket (nr 3 å planen).

rup eller Urup. Herr Åke gaf gården namnet Åkesholm. — Till samma ätt hörde den förut omtalade *Ove Urup*, som år 1620 lät uppföra den gamla, af Gillberg beskrifna borgen och uppkallade gården efter sitt dopnamn. — I sin beskrifning öfver Araslöf nämner Ljunggren en herr *Axel Urup* († 1540), som ägde Ugerup och en mängd hemman hörande under Araslöf; dennes son *Erik Urup* var fader till den nyssnämnde Ove Urup († 1622), ägare till Ovesholm och Araslöf. Denne var gift med Kirsten Kaas och hade fyra barn, af hvilka de båda sönerna dogo unga, och den ena dottern afled barnlös, hvarför godsen öfvergingo till den andra dottern Maria Urup och hennes man riksrådet *Kristoffer Ulfeld* († 1653). — Egendomarna delades mellan hans söner, hvarvid Ovesholm tillföll den bekante *Ebbe Ulfeld* († 1682), som efter sin brorson Otto Kristoffer Ulfeld († 1663), äfven ärfde Araslöf.

Ebbe Ulfeld var gift med en af Kristian IV:s döttrar med Kirsten Munk, grefvinnan Hedvig af Schleswig-Holstein. Efter hans död delades hans gods mellan hans tre döttrar, då Ovesholm öfvergick till *Sofia Maria Ulfeld* gift med öfverstelöjtnanten *Johan Halfast Ridderschantz* (död i slaget vid Klissow 1702). Änkan innehade gården till sin död, då den torde hafva tillfallit en af döttrarna *Ulrika Eleonora Ridderschantz* († 1780) gift med majoren *Adam Ludvig v. Winterfeldt* († 1724).

Majorskan Winterfeldt öfverlefde sin man länge; hon ägde Ovesholm på Gillbergs tid och testamenterade det år 1774 — 50 år efter mannens död — till sin måg, majoren *Henrik Reinhold Wrangel* († 1783), som var gift med hennes dotter *Hedvig Sofia Winterfeldt* († 1801), hvilken sannolikt redan på 1780-talet öfverlät gården till sin son, excellensen friherre *Karl Adam Wrangel* († 1828), som tillika ägde Araslöf.

Denna sistnämnda egendom, som alltjämt är förenad med Ovesholm, hade efter Ebbe Ulfelds död år 1682 ärfts af hans dotter Kristina, gift med majoren *Karl Gustaf Bonde* († 1716). De voro barnlösa och änkan adopterade därför sin systerdotter *Sofia Elisabet Ridderschantz* († 1789) kallad »skånska prinsessan». Hon ärfde bl. a. Araslöf och gifte sig på sin ålderdom år 1761 med fältmarskalken *Georg Bogislaus Staël v. Holstein* († 1763). Efter »fältmarskalkinnans» död tillföll Araslöf hennes

Gula salongen (nr 16 a planen).

systerdotters son, den ofvannämnde excellensen friherre *Karl Adam Wrangel* af Adinal, som utom Ovesholm och Araslöf ägde flera andra stora gods i Skåne och Halland.

På Ovesholm anlade han, som nämndes, den nuvarande hufvudbyggnaden, ordnade trädgård och park m. m. Af hans båda söner afled den ene, Karl Adam vid unga år, och de många godsen tillföllo därför — Ovesholm redan 1810 — den äldste sonen friherre *Henning Gustaf Wrangel,* som dog barnlös år 1833, den siste af ätten Wrangel af Adinal.

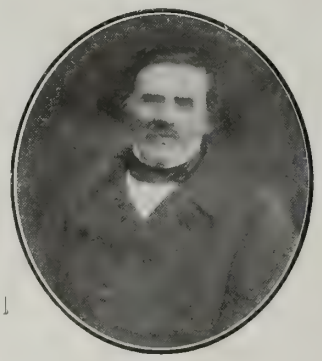

Grefve
Axel Hugo Raoul Hamilton.
Oljemålning af Amalia Lindegren.

Grefvinnan
Ann Mary Hamilton
född Russel-Cruise.
Oljemålning af P. L. de Laval.

Efter en långvarig arfsprocess tillföllo hans många egendomar nu hans kusiner grefvarna Hamilton, hvarvid Ovesholm öfvergick till grefve *Axel Hugo Raoul Hamilton* († 1875), som gaf hufvudbyggnaden dess nuvarande utseende. Efter honom ärfdes egendomen af hans son, den nuvarande ägaren, grefve *Raoul Gustaf Hamilton,* hvilken år 1877 ingick äktenskap med friherrinnan *Kristina Louise Beck-Friis.* — Ovesholm har sålunda sedan urminnes tider aldrig gått i köp, men däremot ett osedvanligt stort antal gånger ärfts på kvinnosidan och därigenom kommit i nya släkters ägo.

Vi återvända till hufvudvåningen för att där taga i betraktande de talrika föremål och framförallt porträtt som erinra om tidigare ägare till Ovesholm. — I den stora gula salongen, så kallad efter den med gult siden klädda salongsmöbeln, härstammande från 1800-talets midt, finnes af något äldre fast inredning i behåll en öppen spis af hvit marmor med kolonnetter och en öfverliggare med figurreliefer, italienskt arbete från 1800-talets början. — På hyllor och skåp förvaras här en stor samling smärre prydnadsföremål af porslin, silfver, elfenben etc., hvaribland flera af stort värde och

Gula salongen (nr 16 å planen).

Dryckeskannor af silfver m. m.

mindre vanligt intresse. Bland porslinspjäserna kunna nämnas tre par stora vaser af kinesiskt porslin i mörkblått med blomsterdekoration i guld, samt ett tiotal af de nu så högt skattade små krämkopparna från Mariebergsfabriken. Bland silfverpjäserna märkes en stor, något restaurerad s. k. aklejpokal, Nürnbergerarbete från 1600-talets början, som enligt uppgift en gång varit använd som kalk i St. Olofs kyrka i Skåne. Af de karakteristiska svenska dryckeskannorna finnas här icke mindre än nio stycken, hvaribland några särskildt präktiga, utförda af guldsmeder i Stockholm, Göteborg m. fl. svenska städer. Det svenska silfversmidet är dessutom företrädt af ett mycket stort antal bägare samt en liten god samling allmogesmycken, skedar m. m. Af intresse äro särskildt några ståtliga bälten, sammanfogade af rektangulära plattor med dekoration i gjutet och förgylldt silfver; en annan kedja har enligt inskrift utgjort en hedersgåfva »gifven af St. Michaels Sällskap uti Carlscrona» åt en dräng för 20 års trogen tjänst år 1810.

Bland märkvärdigheterna i en samling af mynt och medaljer anteckna vi en liten oval guldmedaljong med Gustaf II Adolfs bröstbild i emalj mot blå botten, en liten guldmedalj, slagen år 1634 öfver Gustaf II Adolf samt ett guldmynt

Elfenbenspokal, dryckeskannor af elfenben.

Oljemålning af Karel van Mander.

slaget år 1695 af svenskt guld enligt inskrift å frånsidan: »Ex auro svec. reperto in Dalia & Öst Silv. Bergh. A:o 1695.»

En ståtlig elfenbenspokal, rikt prydd med figurer, amoriner och bacchanter i hög relief, från 1600-talet härstammar ursprungligen från Börringe. Tre stycken små dryckeskannor af elfenben uppgifvas traditionellt vara svarfvade af konung Kristian IV af Danmark, som ju var fader till den ofvannämnde Ebbe Ulfelds gemål, grefvinnan Hedvig af Schlesvig-Holstein. Liksom åtskilliga andra föremål, erinrande om denna förnäma släktskap, hafva de af ålder funnits på Ovesholm, där kung Kristian skall hafva bott vid Kristianstads anläggning.

Det intressantaste af dessa föremål är en bönbok bunden i grönt sammet med de utsöktaste beslag af förgylldt och emaljeradt silfver, som tillhört grefvinnan Hedvigs moder, den bekanta Kristine Munk. Det är en kvartvolym »Kurtze Wiederholung etlicher fürnemer Hauptstücke Christlicher Lehre nach Ordnung des Catechismi», tryckt i Leipzig 1594 samt försedd med den första ägarinnans namnteckning »Kirstina» och åtskilligt annat skrifvet med hennes hand. — Ett stort täcke eller duk af rödt siden med broderi i de rikaste färger har måhända utgjort en gåfva till grefvinnan Hedvig af hennes fader. Det bär hans monogram C 4 under krona; samma monogram förekommer på ett fragment af ett liknande broderi, nu anbragt på ett litet bord

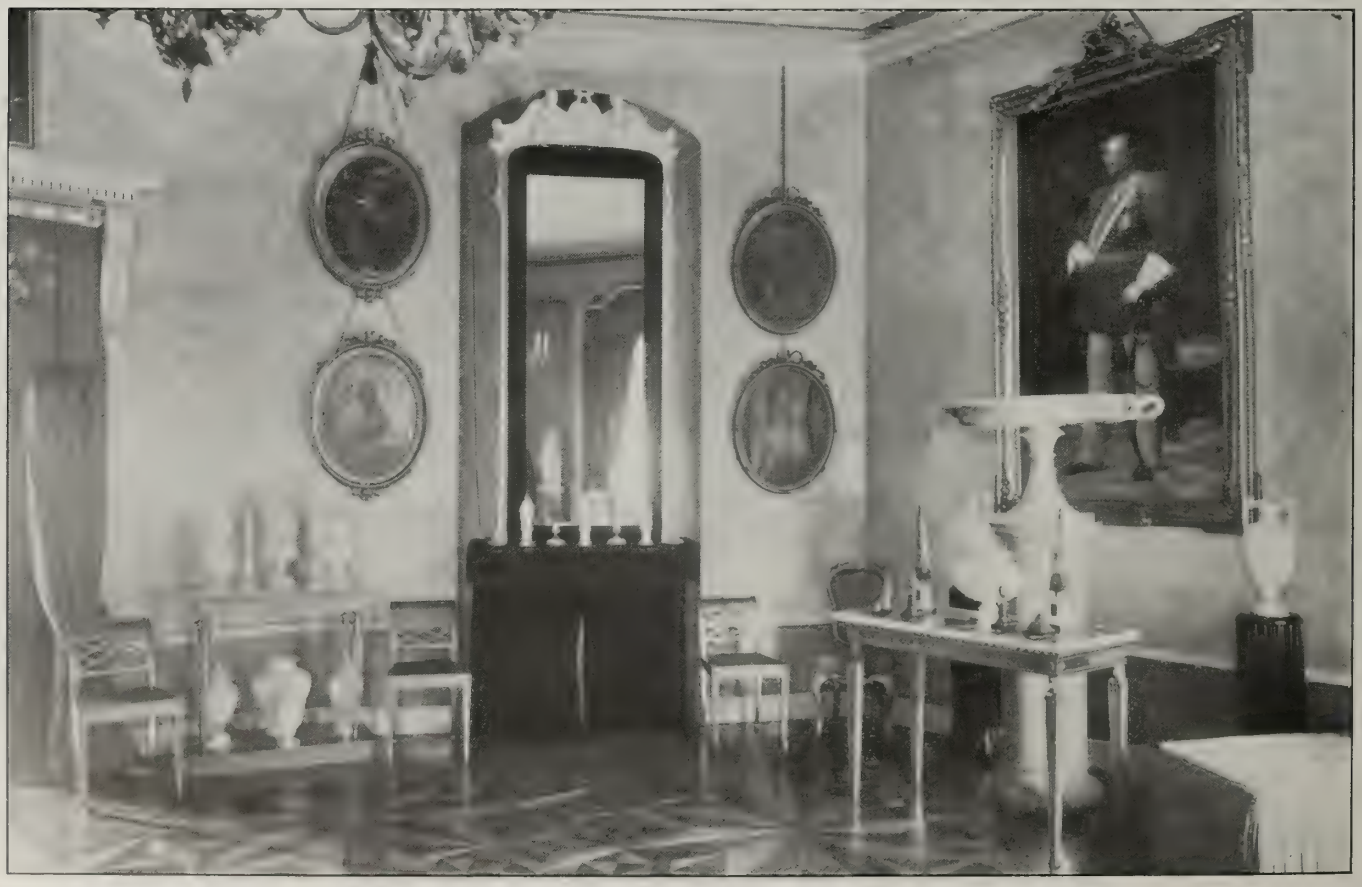

Marmorsalongen (nr 15 å planen) *med porträtt af Fredrik VII.*

Parti af marmorsalongen med porträtt af Christian IV och Kristine Munk.

i gula salongen. — Nämnas må slutligen ett par lakan af finaste linne med breda praktfulla spetsar från 1600-talets förra del, som enligt tradition hafva varit grefvinnan Hedvigs och Ebbe Ulfelds brudlakan; de gingo i arf till deras dotter Sofia Maria Ulfeld, som låtit sätta sitt monogram på dem.

Väggarna i gula salongen prydas af ett antal målningar. Af Kristian IV:s hofmålare Karel van Mander d. y., en sonson till den bekante holländske målaren och biografen, är sannolikt ett porträtt af en »mohr», en neger, som deltog i en beskickning till Danmark och därvid afmålades af hofmålaren, som just hade sådant till specialitet. Mohren är iklädd en utomordentligt praktfull dräkt med harnesk, blå mantel och hvit turban med en hög aigrette. — Ett stort berglandskap med höga träd och figurstaffage i förgrunden har tillskrifvits den italienske 1600-talsmålaren Salvator Rosa († 1673), och som motstycke härtill hänger ett nordiskt berglandskap med vattenfall, signeradt af den tyske målaren Christian Etzdorf († 1851), som under ett par årtionden under 1800-talets förra del vistades i Sverige. — Ett »karaktärshufvud» framställande en gumma med brillor i handen är utfördt af venezianaren Giuseppe Nogari († 1763) och dateradt 1749, ett för denne konstnär karaktäristiskt arbete.

Svenskén Hjalmar Mörner är representerad

Parti af marmorsalongen (nr 15 å planen).

Ove Urup.
Oljemålning, utförd efter en grafsten, af C. Fr. von Breda 1809.

med tre stycken målningar med italienska motiv, och af Per Wickenberg finnes här ett litet landskap. — Till några i gula salongen förvarade porträtt skola vi återkomma i sammanhang med öfriga porträtt på Ovesholm.

»Marmorsalongen», i hvilken vi nu inträda, ordnades i sitt nuvarande skick i samband med slottets om- och påbyggnad på 1850-talet. Väggarna äro klädda med stuck målad i gulaktig marmorimitation och golfvet är belagdt med parkett i ett praktfullt stjärnmönster. Möbleringen utgöres af soffor, stolar och taburetter i 1800-talsrokoko, klädda med gammalt broderi i silke på grönt siden från 1700-talets midt, samt af några bord i empire med marmorskifvor. Rummet har sitt namn af den här uppställda rika samlingen af marmorskulpturer, italienska arbeten från 1800-talets början och förra del, hemförda af Wranglarna från deras resor. Detta slags skulptur har ju sitt hufvudsakliga intresse som »vedermälen om tidehvarfvets smak», hvilken vår tid i allmänhet icke delar. Bland större statyer finnas här »Apollo och Dafne» efter Bernini, »Amor och Psyke», en »Satyr» och en »Bacchant». Ett ståtligt arbete är en väldig urna prydd af en relief med de nio muserna och stående på en hög kolonn. Urnor finnas dessutom ett flertal af olika storlekar samt därjämte ett antal småstatyetter och byster af Homeros, Demosthenes, Socrates och Seneca. — Väggarna prydas dessutom af ett tiotal porträtt, till hvilka vi återkomma.

Den intill »marmorsalongen» belägna »riddarsalen» är möblerad som hvardags- och sällskapsrum och har sitt namn af den här upphängda stora porträttsamlingen, där de flesta ägarne äro representerade. — Från slottets äldsta tid omkring 1800 härstammar den stora i svart och hvitt dekorerade kakelugnen med en trofé »à l'antique» i öfre fältet. Möblerna i 1800-talsrokoko bära alla det Hamiltonska vapnet och tillverkades sannolikt när den nuvarande ägarens föräldrar gifte sig, år 1853. Bland äldre möbler märkas här en ekkista daterad 1664, ett thébord med fajansskifva från 1700-talets midt samt ett högt golfur af engelsk typ signeradt af en norsk urmakare: »Jörgen Otho Schröder, Schien».

Af porträttsamlingen som sammanlagdt uppgår till omkring 70 nummer, är större delen, omkring 50 stycken, upphängd i »riddarsalen».

Den äldste ägare till Ovesholm, som finnes återgifven i porträttsamlingen, är Kristoffer Ulfeld († 1653), Ove Urups måg; porträttet är i half figur mot höger iklädd svart dräkt med elefanterorden på bröstet. Till höger synes hans vapensköld, en röd fläkt örn samt inskriften H. C. W. (= Herr Christoffer Ulfeld) AETATIS SVÆ 65. 1649. (= vid 65 års ålder 1649). — Ett synbarligen af samme okände konstnär måladt por-

Parti af riddarsalen (nr 12 å planen) *med dekorerad kakelugn. Porträtt af landshöfdingen friherre C. Ad. Wrangel.*
Oljemålning af C. Fr. och John von Breda.

trätt af en man, likaledes riddare af elefanten, har antagits framställa en bror till herr Christoffer; något vapen finnes ej, endast påskriften Aetatis suæ 72. Anno 1652 (= vid 72 års ålder 1652).

Af Christoffer Ulfelds son och arftagare, Ebbe Ulfeld († 1682) finnes ett porträtt i marmorsalen, där han för öfrigt är omgifven af sina förnäma släktingar. Hans gemål, grefvinnan Hedvig, är återgifven på ett vackert på koppar måladt porträtt; en pendant härtill utgör systerns, grefvinnan Kristinas bild, likaledes på koppar samt dennas man Hannibal Sehested. — Dessas svärföräldrar, respektive föräldrar konung Kristian IV och Kristine Munk äro återgifna på tvenne helfigursbilder, där hon är iklädd en praktfull röd dräkt. — Vidare finna vi här porträtt af ägaren till Araslöf majoren Karl Gustaf Bonde och hans gemål, Ebbe Ulfelds och grefvinnan Hedvigs dotter Kristina Ulfeld samt deras adoptivdotter, den »skånska prinsessan» Sofia Elisabeth Ridderschantz och dennas make fältmarskalken Georg Bogislaus Staël von Holstein, hvilka likaledes ägde Araslöf.

Från dem öfvergingo egendomarna till excellensen Karl Adam Wrangel († 1828), hvars släkt är talrikt representerad i porträttsamlingen på Ovesholm och med några af samlingens såsom konstverk mest framstående bilder. — Af friherre Karl Adam Wrangels farfars far, den år 1680 till friherre upphöjde kaptenen Reinhold Wrangel af Adinal († 1700) finnes ett porträtt i bröstbild i harnesk och kyllerrock. Hans son fältmarskalken Karl Henrik Wrangel († 1755), bekant för sitt deltagande i det olyckliga finska kriget under 1740-talet, är återgifven på tvenne porträtt, det ena en bröstbild, det andra i helfigur, sannolikt af David von Krafft.

Nästa släktled är porträtteradt i pasteller af Gustaf Lundberg, nämligen Karl Henriks båda söner, majoren Henning Reinhold Wrangel († 1783) och dennes hustru Hedvig Sofia Winterfeldt († 1801) samt generalen Georg Gustaf Wrangel († 1795), den s. k. brännvins-Wrangel — (så kallad därför att han var upphofsman till inrättandet af kronobrännerierna år 1775) — och hans båda fruar, Dorothea Albertina von

Riddarsalen. I midten porträtt af fältmarskalken Karl Henrik Wrangel. Oljemålning af David von Krafft.

Riddarsalen. Porträtt af Herman Wrangel m. fl.

Bernewitz († 1761) och Maria Charlotta Cedercreutz († 1815).

Friherre Karl Adam Wrangel († 1829), Hedvig Sofia Winterfeldts son och den förste af ätten som ägde både Ovesholm och Araslöf — jfr ofvan — är liksom sin hustru och sina båda söner förevigade af Karl Fredrik von Bredas mästarhand, af hvilken här finnas icke mindre än 7 porträtt och en skiss. Af den nyssnämnde landshöfdingen friherre Karl Adam Wrangel finnas två Bredabilder, en bröstbild med pudradt hår och iklädd den s. k. Hagadräkten. signerad 1799 (Sander n:o 124) och ett knästycke (Sander n:o 412) i dräkt af mörkblå sammet mot bakgrund af ett rödt draperi, en utomordentligt ståtlig bild signerad: »Carl Fredrik & John von Breda pinx.» Porträttet, i hvilket sålunda sonen John von Breda haft en så betydlig del att han jämte fadern signerat det, torde vara måladt tidigast 1814, det år då Karl Adam Wrangel blef kommendör af Nordstjärneorden, som han bär på porträttet. — Hans hustru Anna Margareta Hamilton († 1815) är återgifven i hvit empiredräkt med röd schal (Sander n:o 346); till denna bild som är signerad 1809 finnes äfven en på papper målad oljeskiss (Sander n:o 347).

Breda har äfven målat de här befintliga porträtten af de nyssnämndas söner Henning Gustaf Wrangel († 1833), den siste af sin ättegren, bekant för sina talrika kärleksäfventyr och dueller, och hans yngre broder Karl Adam Wrangel d. y. († 1809) bägge signerade 1803 (Sander n:o 223—224) samt en osignerad bild af den förres fru Anna Hedvig Lewenhaupt († 1833); till sistnämnda porträtt finnes ett år 1810 dateradt och signeradt motstycke (Sander n:o 363) å Gäddeholm i Västmanland. — Slutligen har Breda år 1809 målat ett fantasiporträtt efter en grafsten i Träne kyrka af Ovesholms förste med säkerhet kände ägare Ove Urup († 1622).

På långväggen i »riddarsalen» hänger en stor målning af Fredrik Westin, framställande »afsked emellan bröderne Henning Gustaf Wrangel och Carl Adam Wrangel den 1. October MDCCCVIII då den förre med Svea lifgardet afgick till kriget i Finland».

Samtliga här ofvan omnämnda medlemmar af ätten tillhöra den friherrliga grenen Wrangel af Adinal. Den grefliga ätten Wrangel af Salmis är bland porträtten på Ovesholm företrädd af fältherren Herman Wrangel († 1643), ett stort knästycke som enligt inskrift å baksidan är en kopia utförd år 1821 af Anders Lundmark efter original af I. E. Scheffer år 1638, å Karlbergs slott. Ett porträtt i bröstbild på trä uppgifves föreställa Herman Wrangels tredje gemål, prinsessan Amalia Magdalena af Nassau († 1669), och af hans son, den bekante Karl Gustaf Wran-

Riddarsalen. Porträtt af H. G. Wrangel och C. A. Wrangel.
Oljemålning af F. Westin.

gel († 1676) finnes här en bröstbild, iklädd rustning och röd mantel.

Komma vi så slutligen till de Hamiltonska porträtten, den nuvarande ägarens till Ovesholm förfäder, så träffa vi här en bild af ättens svenske stamfader, den år 1680 till Sverige inkallade Hugo Hamilton († 1724), generalfälttygmästare. Af hans son fältmarskalken grefve Gustaf David Hamilton till Barsebäck, den nuvarande ägarens farfarsfar († 1788), finnas tvenne porträtt, ett i rustning från hans yngre år och ett måladt år 1775 med den hvita bindeln, minnet af Gustaf III:s revolution, om vänstra armen; hans fru Jacobina Henrietta Hildebrand († 1769) finnes här äfven. Deras son ryttmästaren grefve Axel Hamilton († 1817) och hans fru Beata Elisabet von Essen († 1818) äro vackert porträtterade af Lorenz Pasch respektive 1786 och 1790. — Dessutom finnas här åtskilliga porträtt af andra medlemmar af ätten och deras fränder, såsom generalen Johan Henrik Hamilton († 1736) och hans dotter Charlotta Fredrika († ogift 1789), hennes kusin Florentina Henrietta († 1773), gift med friherre Johan Casimir Fleming († 1794) och deras son riksmarskalken grefve Claes Adolf Fleming († 1818) m. fl.

Af grefve Axel Hugo Raoul Hamilton († 1875) den förste af ätten som ägde Ovesholm och hans grefvinna Ann Mary Russel-Cruise († 1866) finnes målade porträtt, och de sista porträtten i serien utgöras af den nuvarande ägarens och hans grefvinnas, målade af Kerstin Cardon, det förra af år 1881, ett af konstnärinnans bästa arbeten.

Af kungliga porträtt finnas här utom det förut nämnda af Kristian IV, tvenne framställande Gustaf III och Sofia Magdalena samt i marmorsalongen ett stort porträtt i helfigur af konung Frederik VII, måladt af F. Storch år 1864 och skänkt till grefve Hamilton till minne af ett besök som konungen aflade på Ovesholm år 1863.

Vi torde härmed hafva redogjort för det viktigaste af det myckna af intresse som finnes att se inom Ovesholms murar och kunna till sist begifva oss ut i slottets vackra omgifningar. Framför byggnaden utbreder sig ned mot den lilla sjön en öppen gräsplan omgifven af parkens höga träd och på andra sidan sjön ligga en del af godsets ekonomibyggnader, ladugård m. m. Andra dylika, förvaltarebostad, stall, den stora trädgården med sina byggnader etc. ligga på denna sidan sjön, söder om slottet.

Den stora parken, som omfattar bortåt 350 tunnland, bevuxen med den ståtligaste bokskog, ligger i hufvudsak bakom, väster om slottet. Den genomkorsas i olika riktningar af utmärkta körvägar, till stor del anlagda af nuvarande ägarens moder; på flera ställen äro uppresta monument och minnesstenar med inskrifter erinrande om gårdens ägare. Endast en dylik inskrift, karaktäristisk för sin tid och tillika ett dokument rörande Ovesholms historia må här anföras; den är ristad på ett flyttblock och lyder: »Dessa parker, lugna som ägarens siäl wittne om idoghetens bemödande at förädla naturens lån. 1792 lade Carl Adam Wrangel första grunden til dessa tio stenbyggnader, han ämnade deras boning til sin hvila efter mödorna til wedermälen af tidehvarfvets smak. Arbetet fullbordades 1804 i hans 56 ålders år, runan ristades af hans maka Anna Margareta Hamilton och tvenne söner Henning Gustaf Wrangel och Carl Adam Wrangel.»

Bokarna i parken nå en ovanlig storlek och man har mätt träd på ända till 30 meters höjd; omedelbart intill parkområdet stöter den stora bokskogen på tillsammans cirka 1,200 tunnland, i hvars skuggiga snår rådjur och annat vildt hafva sina lugna tillhåll.

Vid infarten till gården österifrån stå uppresta några stenar med inskrifter, hvilka äfven utgöra dokument till godsets historia. På den ena läses: »Carl Adam Wrangel ägare till Areslöf, Ovesholm, Oretorp, Sperlingsholm, Alarp, ständiga stamgods för Wrangelska namnet, gift med Anna Margaretha Hamilton, anlagt och byggt Ovesholm år 1792.» — och på den andra: »Henning Gustaf Wrangel, Carl Adamsson gift med Anna Hedvig Lewenhaupt, åtkom i gåfva Araslöf, Ovesholm, Oretorp, Sperlingsholm, Alarp ständiga stamgods för Wrangelska namnet d. 1 Mars 1810.» — Som nämndes blef Henning Gustaf Wrangel den siste af sin ätt.

Afståndet från slottet till Ovesholms station å bandelen Tollarp—Kristianstad är cirka 2 kilometer. — Under Ovesholm lyda ett mycket stort antal, cirka 200, större och mindre gårdar, hvaribland de största äro Araslöf, Karpalund, Vinnö, Sofieberg, Gustafsfält, Wrangelsdal, Scotlandshus, Kristineberg, Ulriksdal, Wrangelsberg, Strö, Rålambsdal, Louisefarm och Venestad. Tillsammans omfattar godset omkring 14,000 tunnland, hvaraf cirka 8,000 tunnland odlad jord, resten skog; taxeringsvärdet uppgår i det närmaste till 3 millioner kronor.

HÖGESTA

HÖGESTADS SOCKEN, HERRESTADS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Grefvinnan Christina Piper instiftade genom sitt den 9 juli 1747 daterade testamente det ännu i Piperska ättens ägo varande stora skånska fideikommisset, bestående af Kristinehof, Andrarum och Östra Torup, Högesta och Baldringe.

Högesta, som på grund häraf innehafves af en af grefvinnan Christinas ättlingar i sjätte led, grefve Erik Alfred Piper, är beläget i östligaste delen af Malmöhus län, väster om Nybroeller Köpingeån, som bildar gränsen mellan de båda skånska länen. Landskapet är i denna del af Skåne genomdraget af djupa dalgångar och höga ryggar, mellan hvilka vidsträckta bördiga fält utbreda sig. Godsets hufvudbyggnad ligger omedelbart i nordväst om den från medeltiden härstammande sockenkyrkan på en höjd med vidsträckt utsikt öfver den omgifvande kuperade trakten, ett läge som förmodas hafva gifvit anledning till gårdens namn. Öfver de böljande åkerfälten mot söder ser man en strimma af hafvet, dit afståndet fågelvägen är omkring 10 kilometer. Ännu för några årtionden sedan lågo byggnaderna utan allt skydd, synliga vida omkring; numera äro de omgifna af en under grefve Carl Pipers tid anlagd park med lummiga träd, öfver hvilkas kronor endast kyrktornet, synligt på långt håll, skjuter upp.

Kammarherren
Grefve Erik Alfred Piper.

Grefvinnan Anna Piper
född Wachtmeister af Björkö.

Hufvudgården har en mycket ålderdomlig karaktär. Den långsträckta manbyggnaden, uppförd i sitt nuvarande skick år 1635 af Palle Rosenkrantz, bildar västra sidan af en stor fyrkant, som åt de öfriga väderstrecken begränsas af långa uthusbyggnader af sten, den norra och den östra af granit, från 1700-talet och den södra af tegel, ombyggd under en senare tid, alla antagligen på samma grund som äldre

Från sydöstra hörnet af gården.

möjligen med manbyggnaden samtida byggnader. Närmast hufvudbyggnaden stå i söder och norr inne på den stora gården rader af höga lummiga kastanjer, bildande ett slags »cour d'honneur», som ursprungligen begränsades af höga gråstensmurar med portar, af hvilka nu blott den norra finnes kvar. Anläggningen i sin helhet har fullständigt bevarat den gamla slutna karaktären, som numera hvad herrgårdarna angår på de flesta ställen är försvunnen, men som ännu i allmänhet är utmärkande för de större skånska bondgårdarna. Det var äfven här försvarssynpunkten som var den afgörande vid anläggningen af gården, om också fästningskaraktären icke är så starkt framträdande som i de flesta af de stora 1500-tals-borgarna inom provinsen. Högesta har häller icke medtagits i det Burman-Fischerska gravyrverket öfver de med vallar, vattugrafvar och vindbryggor» befästade gårdarna i Skåne.

Infarten till gården är belägen i den östra uthuslängan, hvilken liksom den norra är upp-

Gården sedd från hufvudbyggnaden.

Hufvudbyggnaden från gårdssidan, öster.

förd af gråsten under högt spåntak. Norra längan bär på gaflarna bokstäfverna C. F. P. och U. C. M. samt årtalet 1763, utvisande att den i sitt nuvarande skick blifvit uppförd af dåvarande ägaren grefve Carl Fredrik Piper († 1770) och hans hustru Ulrika Christina Mörner († 1778). — Utom den stora gården finnes äfven vid norra sidan en af kraftiga stenmurar omgifven »basse cour», och i sydväst ligger vinkelrätt mot stora huset en gammal fristående magasinsbyggnad af gråsten.

Vid bortre ändan af den stora gården reser sig den af de stora kastanjerna beskuggade hufvudbyggnaden, uppförd af putsad kalksten i två våningar under ett högt tegeltak mellan höga trappgaflar och med en liten s. k. homeja i takfoten midt på fasaden. Under takfoten löper en enkel konsolräcka af tegel. De oregelbundet sittande fönstren hafva endast två vanliga rutor i höjd. Mellan de båda fönsterräckorna prydes fasaden af en rad vackert smidda ankarslutar samt stora bokstäfver i järn: P. R. K. — H. R. — E. R. S. — L. L. och årtalet 1635. Öfver den oansenliga, till vänster å fasaden belägna hufvudingången sitter inmurad en skulpterad vapensten bärande fyra vapensköldar och en stor oval kartusch med inskrift. Vapnen tillhöra ätterna Rosencrantz, Rantzau, Rosensparre och Lunge och jämförda med de nyssnämnda bokstäfverna å fasaden gifva de oss namnen Palle Rosenkrantz, Hedvig Rantzau, Elisabeth Rosensparre och Lisbet Lunge. — Inskriften å vapenstenen lyder: AAR 1635 LOD HER PALLE ROSENKRANTZ TIL KRENKERUP MED HANS HUSTRU FRU LISEBET LUNGE TIL ESKIER BYGGE DETTE HUS. HERREN BEVARE DIN UDGANG OC INDGANG. — Högestas ägare och byggherre var riksrådet Palle Rosenkrantz († 1643) och hans tredje hustru, Lisbet Lunge († 1659). De liksom herr Palles båda föregående fruar

Norra sidan.

Källare i husets södra del.

tillhörde Danmarks förnämligaste gamla frälseslägter, besutna både i Skåne och Danmark.

Jämte den nyssnämnda hufvudingången har huset på Högesta ännu en ingång å östra fasaden något längre mot norr, en smal port af ålderdomlig prägel. Till båda portarna leda några trappsteg upp från gårdsplanen.

Byggnadens inre har under tidernas längd undergått åtskilliga förändringar. Bäst bevarad i sitt ursprungliga skick är den södra delen af källarvåningen, som täckes af fyra massiva krysshvalf, hvilande på en midtpelare. En trappa med steg af ek leder inifrån huset ned i källaren, hvars norra del i senare tid omdanats och inredts till köks- och ekonomiafdelning.

I de öfre våningarna delas byggnaden af en i längdaxeln löpande hjärtmur, som dock numera på ett par ställen är borttagen så att ett par rum i bottenvåningen hafva fönster både åt öster och väster. Från en långsträckt tambur, belägen omedelbart inom den förut omtalade hufvudingången, inträder man till höger i en salong som sträcker sig tvärs öfver byggnaden och som delvis är möblerad med gamla eleganta 1700-talsmöbler. Intill salongen ligger i husets nordvästra del den stora matsalen, hvars väggar bland annat prydas af en mängd tallrikar och fat af kinesiskt porslin från 1700-talets midt med ätten Pipers vapen i färger; möbleringen härstammar från senare delen af 1800-talet. — Från salongen finnes utgång till en i senare tid byggd veranda med vacker utsikt öfver parken och hafvet.

Den östra delen af byggnadens bottenvåning innehåller grefve Pipers privata våning, med ett stort hvardags- och arbetsrum på gafveln. De låga fönstren i de djupa fönstersmygarna och den stora samlingen af gamla skånska väfnader med sina rika, varma färger förlänar detta rum en prägel af gammaldags hemtrefnad och värme; på skåp och hyllor står här en talrik samling gamla silfverbägare och i ett hörn lägger man märke till ett gammalt golfur, förfärdigadt af urmakaren Johan Peter Keding i Ystad.

Från tamburen leder en trappa upp till den öfre våningen, som uteslutande innehåller sof- och gästrum. Under det höga och branta taket ligger en vindsvåning med några smärre rum på gaflarna.

Träder man ut på hufvudingångens trappa, har man framför sig den vidsträckta af uthuslängornas gråstensväggar omgifna gården med infartshvalfvet i fonden. Den höga gråstensmuren utefter gårdens södra sida, som synes på den omkring 1860 tillkomna afbildningen

Salongen.

af Högesta i Ljunggrens Skånska herregårdar, är numera nedrifven och lämnar utsikten fri öfver parkens välskötta gräsplaner och blomstergrupper. Före parkens anläggning gingo åkrarna ända upp omkring gården; nu finnas här slingrande gångar under lummiga träd och en mängd vackra anläggningar. Närmast söder om den stora yttre gården ligger trädgården med växthus och dylikt.

Matsalen.

Ett stycke, cirka två kilometer, norrut från Högesta gård ligger på en hög, af de härligaste bokar bevuxen ås nära Nybroån Lyckås slott, en större i slottsstil uppförd villabyggnad af tegel byggd år 1865 till bostad åt grefve Karl Piper († 1869).

Högesta var under medeltiden kyrkogods och lydde redan vid midten af 1200-talet, kanske tidigare, under Lunda biskoparna, af hvilka en, Hans Laxmand, vid midten af 1400-talet stundom brukade skrifva sig herre till Högesta. Med öfriga kyrkogods indrogs Högesta vid reformationen under Christian III:s tid till danska kronan och var sedan under några årtionden förpantadt till olika frälsemän: åren 1539—44 till Greger Jensen Ulfstand († 1544) och 1544—1550 till hans broder Gert Jensen Ulfstand († 1560). Först år 1574 bortbytte dåvarande konungen af Danmark, Fredrik II, Högesta med full äganderätt till fru Görvel Abrahamsdotter Gyllenstjerna († 1577), änka efter den nyssnämnde Gert Ulfstand och år 1560 omgift med Lage Truedsson Ulfstand († 1561). — Om ägarne under slutet af 1500- och början af 1600-talet vet man intet med bestämdhet. Ljunggren: Skånska herregårdar nämner Corfitz Hardenberg och hans måg Palle Grubbe († 1561), gift med Margareta Corfitzdotter Hardenberg († 1610). Deras son Corfitz Grubbe († 1592) skref sig till Högesta, likaså dennes syster Metta Pallesdotter Grubbe († 1640), som år 1584 blef gift med Axel Rosenkrantz († 1630), hvilken troligen ägde Högesta och lämnade gården i arf till sin son riksrådet Palle Rosenkrantz († 1642).

Grefvens rum.

Denne lät, som nämndt, år 1635 uppföra den ännu kvarstående hufvudbyggnaden, men skall redan år 1639 hafva sålt gården till fru Metta Grubbe. År 1653 ägdes Högesta af Ivar Krabbe

Hufvudbyggnaden från väster.

till Jordberga och ärfdes efter hans död af en af hans döttrar, Elsa gift med Jörgen Scheel-Due. Åren 1678—1682 innehades den dock af Ivar Krabbes sons, Jörgen Krabbes († 1678) änka fru Jytta Thott, som enligt sägen lät igenmura alla fönster på Högesta, som vettade åt Krageholm; hennes make Jörgen Krabbe till Krageholm hade nämligen på grund af stämplingar mot sin nya öfverhet, den svenske konungen, blifvit arkebuserad år 1678.

Den nyssnämnde Jörgen Scheel-Due uppgifves såsom ägare ända till år 1705, men följande år, 1706 sålde konung Karl XII Högesta till sin gunstling, den bekante grefve Karl Piper († 1716). Möjligen har gården från de sista danska ägarna blifvit indragen till svenska kronan.

Under Karl Pipers långvariga bortovaro i krig och fångenskap och efter hans död år 1716 sköttes Högesta liksom de många öfriga godsen af hans kraftfulla gemål grefvinnan Christina Piper († 1752), dotter till Stockholmsborgmästaren Olof Hansson Törnflycht. Hon torde nog hafva funnit byggnaden på Högesta alltför oansenlig och bodde mest på det af henne grundligt omdanade Krageholm eller på det nybyggda Kristinehof, som båda kunde erbjuda en värdigare omgifning för »det höggrefliga Piperska hofvet». Att grefvinnan Christina likväl förstod att uppskatta värdet af Högesta som jordbruksegendom framgår icke minst däraf att hon lät det ingå i det år 1747 stiftade stora skånska fideikommisset. Byggnadens relativa enkelhet har gjort att Högesta i regel icke varit bebodt af ägarna; i senaste tid har fideikommissets nuvarande innehafvare, grefve E. A. Piper bebodt gården.

Fideikommisset har sedan dess stiftelse innehafts af Karl Pipers och grefvinnan Christinas ende son Karl Fredrik Piper († 1770), hvilken liksom föräldrarna äfven ägde Krageholm i Skåne och Ängsö i Västmanland. Krageholm och det skånska fideikommisset med Högesta öfvergick sedan till äldsta sonen Karl Gustaf Piper († 1803), under det att Ängsö enligt bestämmelserna gick till den yngre sonen Adolf Ludvig Piper († 1816). Under 1800-talet har det större fideikommisset innehafts af grefve Karl Claes Piper († 1850), dennes son Karl Erik Piper († 1874), dennes bror grefve Fritz Piper († 1897), dennes brorson grefve Thom Piper († 1900); med honom utdog den äldre grenen af ätten och fideikommisset öfvergick nu till hans frände grefve Alfred Piper († 1910), som jämväl ägde det ej långt från Högesta belägna Söfdeborgs gods i Skåne; fideikommissets nuvarande innehafvare är hans son grefve Erik Alfred Piper, som sedan år 1882 är gift med grefvinnan Anna Wachtmeister af Björkö.

Högesta och Baldringe fideikommiss med underlydande omfattar tillsammans en areal af omkring 12,000 tunnland med ett taxeringsvärde af kronor 3,707,700.

SÖFDEBORG

SÖFDE SOCKEN, FÄRS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Saxo Grammaticus, den danske historieskrifvaren, hvilken, efter att hafva varit kansler hos den mäktige biskop Absalon, afled som prost i Roskilde år 1206, omtalar i senare delen af sin »Historia danica» att Absalon år 1180 blef anfallen af de uppretade skåningarne, då han uppehöll sig på gården *Sigostha* eller *Sygaftha*. Gården tillhörde Absalon i hans egenskap af erkebiskop af Lund och anses vara identisk med den gård *Sövede* eller *Söfde*, som under hela medeltiden förblef i Lundabiskoparnas ägo.

Den gård, inom hvilken Absalon försvarade sig mot bönderna, var belägen på en hög holme (Sygaftham insulam) i norra delen af Söfdesjön. Under slutet af 1200-talet skall på samma plats hafva funnits en gård med fasta stenhus, som emellertid förstördes under ett bondeuppror i början af 1300-talet. — Holmen är numera förbunden med fastlandet genom ett smalt näs samt upplåten åt Söfde församling till begrafningsplats; på dess krön uppfördes på 1840-talet ett grafkapell för medlemmar af ätten Piper, i hvars ägo Söfdeborg befinner sig sedan år 1788. C. G. Brunius omtalar att man vid uppförandet af detta grafkapell funnit grundvalar efter ansenliga byggnader. — I sin nuvarande egenskap är den gamla borgholmen en utomordentligt ljuflig och fridfull ort med grönskande ängar och dungar af höga, lummiga löfträd, en »heiliger Hain» omgifven af Söfdesjöns glittrande vattenspegel.

Grefve Magnus Piper.

Söfdegodset, till hvilket hörde vidsträckta skogsområden söder om Söfde- och Snogeholmssjöarna, innehades under medeltidens senare del af Lundabiskoparna och indrogs vid reformationen jämte andra kyrkogods till danska kronan. Efter att under några årtionden hafva varit bortförlänadt till enskilda personer, såldes gården år 1587 af kronan till *Fredrik Lange* († 1612). Från denna tid tager det nuvarande Söfdeborgs historia sin början.

Fredrik Lange lät nämligen enligt en ofvan porten uppsatt inskriftstafla år 1597 uppföra den ännu kvarstående borgen, som ligger ett par kilometer öster om den ofvannämnda stora Söfdesjön, vid södra sidan af en mindre sjö, kallad Söfdeborgssjön. Borgen ligger här enligt dåtida bruk på en liten helt kringfluten holme, som endast genom en enda bro med vindbrygga stod i förbindelse med fasta landet. — Fredrik Lange uppförde borgens östra och södra längor jämte det fasta hörntornet i sydost och ärfdes

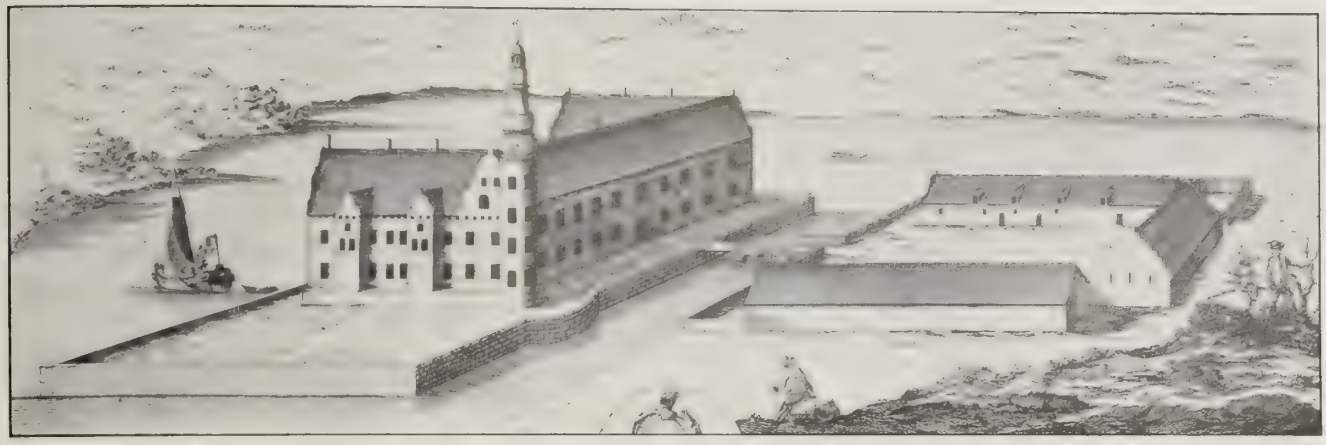

Söfdeborg omkring 1680. Enligt Burman-Fischer.

af sin son *Gunde Lange* († 1630-talet). År 1639 ägdes Söfdeborg af *Otto Thott* († 1656), hvilken antingen hade fått gården af sin fader, den bekante Tage Thott, († 1658) kallad »skånska kungen», eller också själf köpt den. Otto Thott, som var gift först med Jytta Gyllenstjerna († 1640), och sedan med Dorotea Rosenkrantz, lät uppföra en länga på norra sidan samt utförde åtskilliga andra byggnads- och inredningsarbeten på Söfdeborg. Hans änka Dorotea Rosenkrantz bodde kvar på Söfdeborg, som emellertid ärfdes af sonen *Holger Thott* († 1695). Efter freden i Roskilde aflade herr Holger, liksom hans bröder Knut och Tage, trohetsed till svenska kronan, men då de under Karl XI:s danska krig sökte hålla sig väl med båda parterna, blefvo de år 1677 tvungna att fly till Danmark. Alla tre bröderna afrättades in effigie på Malmö torg och deras skånska gods indrogos till svenska kronan. Söfdeborg fick mottaga en svensk besättning, som hade fullt upp att göra med att hålla de i trakten huserande snapphanarne i schack. Efter fredsslutet återfingo Thottarna liksom många andra danska herrar sina skånska gods, som de dock inom kort sålde.

Söfdeborg inköptes af generalguvernören öfver Skåne, Halland och Blekinge, den bekante *Rutger von Ascheberg* († 1693), som skref sig grefve till Söfdeborg. Han ärfdes af sin ende son grefve *Kristian Ludvig von Ascheberg* († 1722), med hvilken ätten utgick på svärdssidan, hvarför Söfdeborg öfvergick till hans systrar och

Söfdeborgs slott från sydost

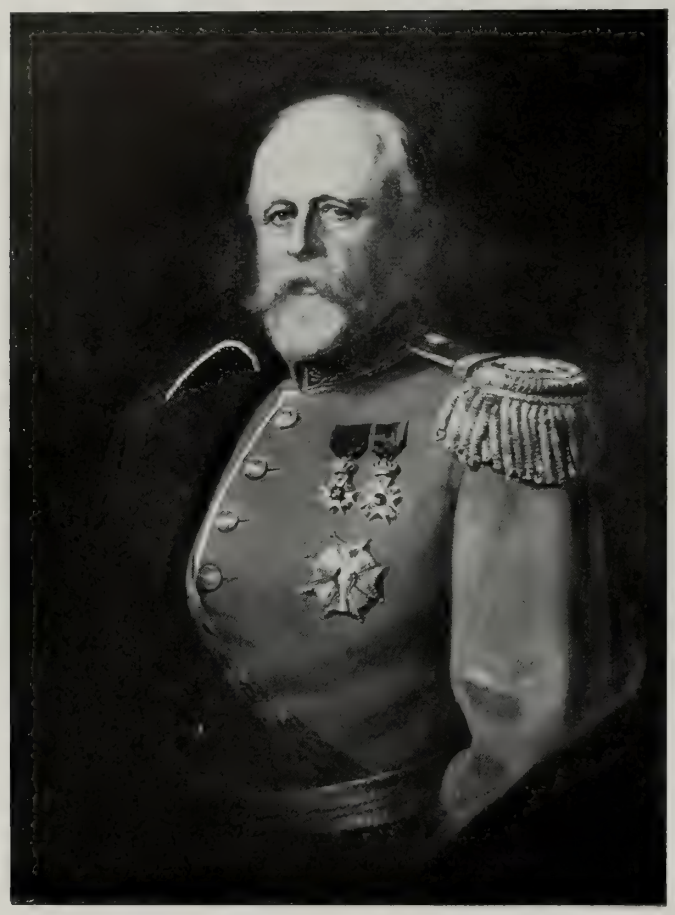

Öfverhofstallmästaren Grefve Alfred Piper.

deras barn, medlemmar af ätterna Lilliehöök, Sparre och Barnekow. Dessa sålde emellertid sannolikt under 1730-talet gården till generalen grefve *Johan August Meijerfelt* († 1749), som år 1717 hade gift sig med den unga Brita Barnekow, en dotter till Margareta von Ascheberg († 1753) den myndiga frun på Widtsköfle. Under grefve Meijerfelts tid besökte Carl von Linné på sin skånska resa år 1749 Söfdeborg, som han i korthet skildrar.

General Meijerfelt ägde äfven åtskilliga gods i andra delar af landet, bl. a. Näsby i Roslagen, hvilka vid hans död, 1749, ärfdes af hans son, sedermera fältmarskalken grefve *J. A. Meijerfelt* († 1800) gift med »en af de tre gratierna» Lovisa Augusta Sparre. Redan 1788 sålde han Söfdeborg till ägaren till Krageholm och innehafvaren af Piperska ättens stora skånska fideikommiss, grefve *Karl Gustaf Piper* († 1803), som, efter att år 1795 hafva inköpt granngodset Snogeholm, lämnade bägge gårdarna i arf till sin tredje son sedermera öfverkammarherren grefve *Erik Piper* († 1833).

Hans ende son grefve *Erik Piper* († 1849) ärfde gården och lät, under ledning af den i Skånes arkitekturhistoria bekante professor C. G. Brunius, iståndsätta den under de närmast föregående ägarnes tid mycket förfallna gamla borgen. — Efter hans död delades hans egendomar mellan hans tre barn så att Söfdeborg tillföll äldste sonen grefve *Alfred Piper* († 1910), Snogeholm andra sonen grefve Erik Piper och Bellinga, i Söfvestads socken, dottern grefvinnan Elisabeth Piper gift med excellensen friherre C. L. H. Hochschild. — På grund däraf att det förut omtalade stora skånska fideikommisset, Kristinehof, Högesta med flera gårdar, tillfallit hans äldste son grefve Erik A. Piper, hade grefve Alfred Piper i sitt testamente bestämt att Söfdeborg skulle öfvergå till hans yngre sonson den nu 14-årige grefve *Magnus Piper,* som sålunda nu är godsets ägare, ehuru hans farmoder grefvinnan Ebba Piper född von Haffner tillsvidare disponerar slottet.

Från Söfdeborgs station å bandelen mellan Sjöbo och Tomelilla på Malmö—Simbrishamns järnväg är afståndet till Söfdeborg omkring tre kilometer. Man nalkas här genom en präktig bokskog österifrån och ser då framför sig den gamla borgens långsträckta östra fasad, liksom de båda öfriga längorna uppförd af tegel i två våningar och flankerad af det höga, runda tornet i komplexets sydöstra hörn. Borgen tillhör den välbekanta grupp af skånska 1500-talsborgar, hvars stoltaste representant är Widtsköfle. — Den

Grefvinnan Ebba Piper, född von Haffner.
Oljemålning signerad »Schiötz 1861».

förste byggherren vid Söfdeborg, Fredrik Lange, hann visserligen aldrig uppföra mera än två längor, den östra och den södra samt det stora tornet, men en senare ägare, Otto Thott tillbyggde den norra och af gamla beskrifningar och planritningar framgår att den fjärde, västra, sidan varit begränsad af en hög mur. Något torn i nordväst har aldrig blifvit uppfördt, om det också måhända ingått i planen för borganläggningen. Läget på den lilla holmen är också synnerligen karakteristiskt. Den bro med vindbrygga som fordom ledde öfver den östra vallgrafven är numera ersatt med en fast bro, och de ladugårdsbyggnader, som enligt gamla afbildningar i en mot väster öppen fyrkant lågo på fastlandet midt emot borgens östra sida, äro nedrifna med undantag af dessas södra länga. — De gamla ladugårdsbyggnaderna, som äro återgifna bl. a. på en bild i det Burman-Fischerska gravyrverket, voro enligt en inskrift å den numera rifna norra längan uppförda år 1639 af Otto Thott samt efter en eldsvåda återuppbyggda år 1666 af hans änka Dorothea Rosenkrantz. Vid västra sidan, närmast vallgrafven, af den kvarstående södra ladugårdslängan, nu stall, reser sig ett torn med porthvalf, genom hvilket man från denna sida kommer in på »förborgen», platsen framför bron som leder öfver till borgholmen. Detta porttorn bär å insidan årtalet 1656, å den yttre de af murgröna nästan öfvervuxna bokstäfverna O. T. — D. R. K., angifvande Otto Thott och hans andra fru Dorothea Rosenkrantz som byggherrskap.

Borgens yttre är starkt förändradt genom den åren 1840—44 skedda iståndsättningen. De gamla röda tegelmurarna bibehöllos visserligen, men alla fönsteröppningar förändrades. Det ursprungligen sannolikt branta vattentaket hade ombyggts lägre och belagts med plåt redan under öfverkammarherren grefve Erik Pipers tid på 1820-talet, hvarvid samtidigt de höga gafvelröstena nedtogos. Brunius utstyrde, som han flerstädes gjort, den gamla 1500-talsborgen men en dekoration i medeltida, närmast romansk stil. I takfoten löper rundt hela byggnaden en s. k. rundbågsfris. En sådan omger äfven det höga tornet, som dessutom erhållit en krans af tinnar i stället för den spira som i äldre tid utgjorde dess betäckning.

Söfdeborgs slott från nordost.

Slottets östra fasad.

Det låga inkörsporthvalfvet genom östra längan är äfven bibehållet, men fasadens midtparti omkring och ofvanför detta porthvalf är dekoreradt i medeltidsstil med murband, nischer, rundbågsfriser och öfverst ett tinnkrönt gafvelröste som skjuter upp ofvan takfoten. Här sitter, ofvan första våningens fönster och sannolikt icke på sin ursprungliga plats, den förut omtalade stenen, hvars inskrift ger upplysning om borgens tillkomst: den lyder: ANO DOMINI 1597 LOD ERLIG OC WELBYRDIG MAND FREDRICH LANGE TIL ..... OC HANS KIERRE FRVE DORTTE LINDENOV OPBYGGE DENNE GAARD GVD VNDE OS DER AT BYGGE OC BOE ADT VI I HIMMERIG MAA HAFVE DEND EVIGE ROE. — Namnet på den gård till hvilken Fredrik Lange skref sig var redan på Linnés tid, 1749, oläsligt.

Inne på borggården sitter öfver porthvalfvet en sten med följande inskrift: »Repareradt och till inredning förändradt af grefve Erik Piper och dess grefvinna Amalia von Qvanten år 1841.» — Den höga mur som fordom begränsade borggårdens västra sida och genom hvilken en port ledde ut till en bakgård — på en planritning från 1772 kallad »vedgård» — är numera borttagen så att utsikten från borggården är fri mot väster ut öfver parken med dess kanaler. Borggårdsfasaderna hafva intet anmärkningsvärdt utom den norra längans, som i ankarslutar af järn bär initialerna O. T. T. — I. G. S. och årtalet 1642, angifvande det år då Otto Tagesson Thott och Jytta Gyllenstjerna läto uppföra denna länga.

När grefve Erik Piper år 1840 uppdrog åt professor Brunius att iordningställa den gamla borgen, var den säkerligen mycket förfallen äfven i det inre och endast några få rum beboddes af godsets inspektor och tjänstfolk. Några andra rum användes till magasin. Den af Otto Thott byggda norra längan torde aldrig någonsin hafva varit inredd med boningsrum utan endast med ett antal stora loft, hvilka än i dag finnas kvar och användas till magasin, upplag för spannmål och dylikt. I bottenvåningen löper intill borggården en smal korridor och invid denna finnas några rum som användas till gårdskontor.

De båda äldre längorna, den östra och den södra blefvo hvad inredningen angår starkt förändrade, i det att icke blott alla fönster utan äfven alla dörröppningar gjordes om, så att rummen i hufvudvåningen en trappa upp nu ligga i file, med alla dörrarna midt för hvarandra. — Hufvuduppgången till våningarna befinner sig i borggårdens sydöstra hörn. Södra längans bottenvåning med en stenlagd korridor åt borggårdssidan inrymmer köks- och ekonomiafdelningarna. Hvälfda källare finnas endast under de båda äldsta längorna. Från förstugan i bottenvåningen inträder man till vänster i den stora

salen i bottenvåningen, den s. k. stensalen, det ena af de två rum på Söfdeborg, som har i behåll en större del af sin 1600-talsinredning. Några rester från 1500-talet eller från den Langeska perioden finnas icke i behåll.

»Stensalen» är ett stort rektangulärt rum i byggnadens sydöstra hörn, innanför det stora runda tornet. Golfvet utgöres af kalkstenshällar, väggarna äro beklädda med en modern ekpanel efter modell från Tidö i Västmanland och i fälten ofvanför de fyra breda enkeldörrarna äro insatta vapensköldar i färger, ätterna Thotts, Aschebergs, Meijerfelts och Pipers, de fyra släkter som sedan »stensalen» inreddes hafva ägt Söfdeborg. Ofvan panelen sitter gammalt präktigt gyllenläder i blått och guld och vid bortre ändan befinner sig en enkel öppen spis. — Salens praktfullaste prydnad, som gör rummet till en enastående märkvärdighet är emellertid taket, utfördt i stuck under Otto Thotts och Jytta Gyllenstjernas tid, omkring 1640. Taket, som väckte Linnés stora intresse, är genom starkt nedspringande ramverk med rik ornamentik af blad, blommor, frukter, fåglar och broskornament indeladt i en mängd fält, fyllda med figurscener i hög relief, med ämnen hämtade hufvudsakligen ur antikens historia. Det fyrsidiga midtfältet, omgifvet af en i vinklar och halfcirklar böjd ram, framställer Diogenes i sin tunna, som besökes af Alexander den store, och på sidorna härom sitta Thott- och Gyllenstjernavapnen med initialerna O. T. T. — I. G. S., betecknande Otto Tagesson Thott och Jytta Gyllenstjerna; den sistnämnda dog redan 1640 och den 14 maj 1643 gifte herr Otto om sig med Dorothea Rosenkrantz. Taket måste sålunda vara gjordt före sistnämnda datum, då ju i annat fall fru Dorotheas vapen hade blifvit uppsatt bredvid mannens. Sannolikt är väl att taket insattes före fru Jyttas död, men det kan också vara gjordt något af åren närmast efter. Jämför inskriften å norra längan som är daterad 1642, två år efter hennes död.

Midtfältet omgifves af fyra liknande fält, utanför dessa befinna sig fyra stora ovala fält samt slutligen åt rummets båda kortsidor å hvarje

Stensalen.

sida två oregelbundna fält och tvenne halfva fält af samma form som midtfälten, sammanlagdt sålunda icke mindre än 19 fält af olika form. De sistnämnda halfva fälten vid kortsidorna upptagas af antika gudomligheter, vid ena sidan Mars, Jupiter och Kronos vid den andra Diana, Venus och Mercurius. Figurscenerna framställa Camillus som låter barnen piska den förrädiske läraren, Aeneas vid Trojas brand bärande sin fader, Alexander mottagande Jerusalems nycklar af öfversteprästen, Regulus i spiktunnan, Ptolomei hufvud frambäres till Cæsar, en kvinna som kastar en man i en brunn, Marcus Curius anmodas åtaga sig republikens styrelse, Tomyris doppar Cyri hufvud i ett kärl med blod, Croesus på bålet med inskriften: O SOLON, SOLON, SOLON; tornbyggnaden i Babylon, Sesostris vagn dragen af fyra konungar samt slutligen Tamerlan som stiger till häst trampande på Bajazets rygg.

Detalj af taket i stensalen.

Fyra mellanfält omkring midten fyllas af allegoriska bilder framställande de fyra elementen och utefter långsidorna äro å hvardera sidan fyra småfält med sjöhästar, drakar och ornamentala figurer. Invid väggarna liksom fasthålles taket af små konsolliknande band dekorerade med maskaroner.

Ämnesvalet för figurscenerna i taket är såsom af denna uppräkning framgår ytterst växlande och utan förståeligt sammanhang, men det hela gör ett utomordentligt rikt och praktfullt intryck. Reliefen är mycket hög så att armar och ben å figurerna stundom äro helt fria från ytan. Modelleringen är tämligen robust och summarisk hvad figurerna angår, under det att de ornamentala detaljerna äro utförda med en viss finess. Något motstycke till taket på Söfdeborg finnes mig veterligen icke inom Sveriges gränser; huruvida den stuckatör som utfört detta tak varit verksam inom Danmark och om där finnes några tak af likartad karaktär har jag icke varit i tillfälle att undersöka. — Från takets midt nedhänger en stor och rik ljuskrona från 1600-talets senare del, enligt uppgift härstammande från Söfde kyrka.

Tornrummet i denna våning, till hvilket man inkommer från »stensalen» är täckt af ett sexdeladt spetsigt hvalf och inredt till gästrum. Innanför stensalen i östra längan ligga fyra gästrum.

En trappa upp ligger slottets hufvudvåning med en rad enkla, modernt inredda och möblerade sofrum i södra längan och praktrummen i den östra. Vi inträda först i en mindre salong möblerad med en svensk rokokomöbel i hvitt och guld samt ett par utmärkt eleganta låga hörnskåp i Georg Haupts stil med rika inläggningar och bronsbeslag. Väggarna prydas här af ett stort antal oljemålningar, de allra flesta svenska från 1800-talets midt och senare hälft, till hvilka vi senare skola återkomma i sammanhang med den öfriga rika tafvelsamlingen.

Härifrån inträda vi i slottets praktfullaste rum, den stora salongen, som är af ansenliga dimensioner och upptager den östra längans södra del ofvan »stensalen» och ett par af de nämnda gästrummen i bottenvåningen. Äfven här finnes i behåll ett utomordentligt praktfullt tak från 1640-talet, utfördt af trä, ek, i den mest våldsamma och bullrande barockstil, i anslutning till den s. k. broskornamentiken. Den väldiga plafonden består af icke mindre än 14 stora fält inramade af detta i hög relief skurna och i lifliga färger, rödt, grönt, brunrödt och guld målade ramverk. Vi behöfva blott gå ned i den nere vid Söfdesjön belägna sockenkyrkan för att få en datering på detta tak. Altaret i kyrkan är nämligen prydt med en rik ornamental skulptur af likartad karaktär och efter all sannolikhet utfördt af samme konstsnickare; det bär Thott- och Gyllenstjernavapnen, initialerna O. T. T. — I. G. S. och är dateradt 1640. Antagligen skänktes altaret till kyrkan af Otto

Förmaket en trappa upp.

Tagesson Thott vid hans första hustrus, Jytta Gyllenstjernas begrafning nämnda år. — Taket i stora salongen är sålunda ungefär samtida med stucktaket i »stensalen». I takfälten är nu spänd duk med målade moln, en torftig ersättning för de plattor af drifven och förgylld koppar som enligt en sägen, anförd af Ljunggren, fordom skola hafva funnits där, men blifvit bortförda under danska kriget.

Lågt hörnskåp i Haupts stil i förmaket.

Den öfriga fasta inredningen i salongen är af yngre datum. Ursprungligen hafva väl väggarna i ett praktrum sådant som detta varit täckta af väfda tapeter — numera äro de målade i grågrönt och för öfrigt till större delen dolda af ett 50-tal taflor. Eldstäderna utgöras af två stora mörkgröna majolikakakelugnar från 1800-talets senare del. — Utom den stora tafvelsamlingen, till hvilken vi nedan i ett sammanhang skola återkomma, finnes i rummet ett betydande antal dyrbara och intressanta konstföremål, möbler och dylikt, bland hvilka några af de märkligare här må nämnas. Möblemanget utgöres af en präktig samling länstolar, stolar och soffor i rokokostil af förgylldt trä med klädsel af rödt siden. Mellan fönstren på långsidan stå tvenne konsolbord och ofvan dessa hänga ett par ståtliga rokokospeglar i förgyllda ramar. På inre väggens midt står ett synnerligen praktfullt skåp på höga spiralvridna ben och midt emot detta mellan midtfönstren ett lägre kistliknande skåp; bägge dessa möbler,

Stora salongen.

som sannolikt är af holländskt ursprung från 1600-talets slut — 1700-talets början, äro prydda med de allra rikaste inläggningar i olikfärgade träslag mot mörk botten. Från 1600-talets slut härstamma tvenne par rikt skulpterade och förgyllda lampetter samt ett par eleganta gueridoner. — Framför den ena af kakelugnarna står en eldskärm, som härstammar ifrån Kristinehof eller Krageholm och utgör en erinran om den bekanta grefvinnan Kristina Piper. Skärmbladet som är insatt i en nyare ram, till hvilken motiv hämtats från takdekorationen i salongen, är utfördt i gobelinväfnad med en elegant dekoration i senbarock i färger mot gul botten samt bär i midten en rund sköld med ett monogram med bokstäfverna C. P. = Christina Piper. Det är ett arbete af hög kvalitet och af så mycket större intresse som det utgör en af de få resterna af grefvinnan Kristinas enligt tradition utomordentligt praktfulla och dyrbara bo; jämför Linnés beskrifning af Krageholm.

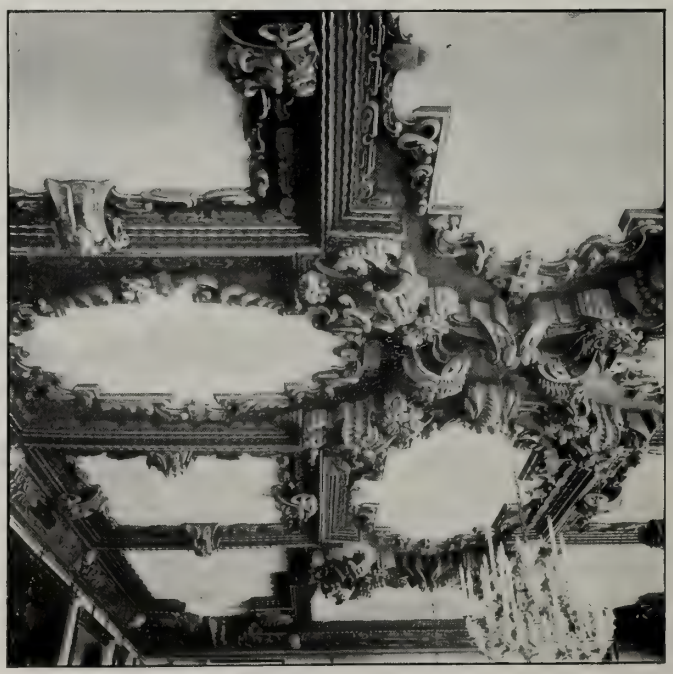

Detalj af taket i stora salongen.

Skåp med inläggningar. Holländskt arbete.

I rummet finnes för öfrigt spridda en massa småföremål, däribland vaser och vasgarnityr af kinesiskt porslin från 1700-talet, servisporslin med ätten Pipers vapen tillhörande samma servis hvaraf en del finnes på Högesta, samt en mängd föremål, vaser, koppar, statyetter och grupper af europeiskt 1700-talsporslin af olika tillverkningar. I taket hänga trenne stora ljuskronor af sachsiskt porslin.

Det angränsande lilla runda tornrummet, från hvars balkong man har en vacker utsikt öfver parken och kanalerna, är delvis möbleradt som salongen. Här finnes bland annat en liten rokokosekretär, signerad af Stockholmssnickaren Nils Köhler.

De bortom stora salongen, i östra längans norra del belägna rummen, matsal, bibliotek, biljard och den år 1910 aflidne grefve Alfred Pipers arbetsrum hafva samtliga sin fasta inredning från senare delen af 1800-talet. — Matsalsmöbeln är mycket enkel, men väggarna prydas här af icke mindre än 36 släktporträtt och i ett hörn står ett praktfullt golfur i rokokostil, signeradt af den framstående Stockholmsurmakaren Petter Ernst. I det lilla biblioteksrummet observera vi utom den vackra boksamlingen ett silfverfat i rikt drifvet arbete tillverkadt i början af 1700-talet af Norrköpingsguldsmeden Wolter Siwers, ett godt prof på svenskt silfversmide.

I biljardrummet finnes bland annat ett golfur i foder med rika inläggningar af engelsk härkomst signeradt å taflan »I. Belette London»; det var golfur af denna art som utgjorde förebilderna för den svenska urtillverkning, som Kristoffer Polhem i början af 1700-talet igångsatte vid Stjernsund. — Det sista rummet i den långa

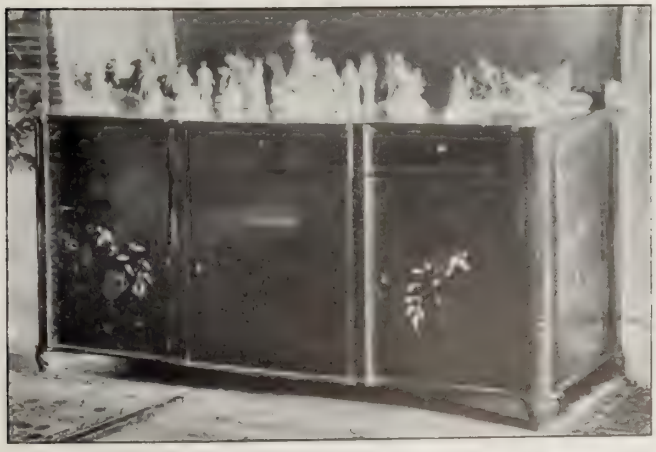

Skåp med inläggningar. Holländskt arbete.

Eldskärm i gobelinväfnad.

filen erbjuder genom gafvelfönstret mot norr en förtjusande utsikt öfver den lilla idylliska, löfskogskransade Söfdeborgssjön. Bland märkligare föremål i detta rum kunna utom några familjeporträtt, nämnas ett stort s. k. Hamburgerskåp, en svensk rokokobyrå och på väggen ett utmärkt vackert väggur af brons i Louis XVI-stil signeradt »Charles Le Roy à Paris».

Öfver den rika tafvelsamlingen på Söfdeborg, uppgående till omkring 150 nummer, finnes upprättad en kortfattad handskrifven katalog. — På inre väggen i stora salongen hänga som pendanter ett par stora dukar af flamskt ursprung från 1600-talet, den ena framställande Salome med Johannes Döparens hufvud, en praktfull gästabudscen, den andra Croesus som visar sina skatter för Solon. Bland i samlingen representerade flamländske konstnärer må nämnas David Teniers den yngre († 1690) med ett litet landskap med figurer, samt Abraham Brueghel med ett stilleben, några frukter på en fajanstallrik, signerad med monogram med bokstäfverna A. B. Af de holländska genremålarne från 1600-talet äro här representerade Adrian van Ostade († 1675): interiör med bönder; den i svenska samlingar ofta förekommande Jan Miensze Molenaer († 1668) med två små taflor målade på trä, interiörer med rökande och ätande bönder, båda signerade. — En liten interiör likaledes på trä med en kavaljer och en dam har tillskrifvits den berömde Gerhard Terborch († 1681). Hans samtida Melchior d' Hondecoeter († 1695) har målat en stor duk framställande en strid mellan en tupp och en kalkon, och ett landskap med djurstaffage tillskrif-

Silfverfat. Svensk tillverkning i början af 1700-talet.

Golfur af engelsk tillverkning i biljardrummet.

Rokokosekretär i tornrummet.

Golfur i rokoko i matsalen.

ves Nicolas Berchem († 1683), men bär en svårtydd signatur som jag icke kunnat tolka som denne konstnärs. — Signaturen F. Roos finnes slutligen på ett större köksstycke, stilleben med kött, grönsaker m. m. på ett bord.

Från 1500-talet härstammar en intressant målning på trä framställande en tandläkare iklädd röd barett, som, stående bakom sitt bord, för in ett instrument i munnen på en i midten sittande bonde; i bakgrunden står en kvinna. — Bland i salongen befintliga taflor skola vi slutligen endast nämna en större duk framställande en interiör med en mängd figurer, af hvilka ett par äro sysselsatta med att raka och frisera sig, några spela kort, en annan underhandlar med en krämare o. s. v.; den egendomliga kompositionen kallas i katalogen: »engelsk interiör af professor Martin». Attributionen förefaller sannolik; Elias Martin vistades under 1770-80-talen länge i England och egnade sig under sin första engelska tid åt genremåleriet, ofta med en dragning åt karrikatyren, och teckningen af figurerna erinrar starkt om konstnären.

Öfver dörren till tornrummet sitter ett litet porträtt framställande en gosse i gul dräkt, ridande på en käpphäst, signeradt: »C. F. von Breda pinx 1785»; målningen, som ej är upptagen i Sanders förteckning öfver Bredas arbeten, är målad före konstnärens afresa till England, då målningsättet ännu starkt erinrade om hans lärare Lorenz Pasch d. y.

Grefve Alfred Pipers arbetsrum.

Öfriga af svenska konstnärer målade taflor hänga i det förut nämnda lilla förmaket utanför den stora salongen. Vi lägga här först märke till en liten typisk Hilleström: interiör med syende dam. — Öfver soffan hänger ett stort landskap af konung Karl XV, framställande en utsikt vid Brunnsviken, signerad »C. 67», och för öfrigt prydas väggarna af målningar utförda af svenske konstnärer från olika skeden af 1800-talet såsom Karl Johan Fahlcrantz, Per Wickenberg — icke mindre än tre arbeten —, H. Ankarcrona, G. Rydberg, Alfred Wahlberg, Amalia

Ätande bönder. Oljemålning af Jan Molenaer.

Rökande bönder. Oljemålning af Jan Molenaer.

von Schwerin, A. Jernberg, A. Kallenberg, Hanna Winge med flera. — På ett staffli i samma rum står ett porträtt af Söfdeborgs senaste ägare grefve Alfred Piper († 1910), utfördt af Jenny Nyström år 1891.

»*Engelsk interiör.*» Oljemålning af Elias Martin.

Den till ett femtiotal nummer uppgående porträttsamlingen å Söfdeborg är till större delen förvarad i matsalen och utgöres af familjeporträtt af medlemmar af Piperska ätten och med denna befryndade svenska släkter, Ruuth, Sjöblad, Ekeblad, De la Gardie, Königsmark m. fl. — Ättens stamfader den bekante grefve Karl Piper och hans gemål, Kristina Törnflycht äro representerade genom ett par som konstverk tämligen enkla konterfej och äfven de senare 1700-talsporträtten äro icke synnerligen märkliga. Intressant är däremot ett porträtt af sedermera öfverkammarherren och ägaren till Söfdeborg grefve Erik Piper († 1833), signeradt: »Angelica Kauffman. Pinx. Romae 1800»; det är en bröstbild mot höger, iklädd Lifgardets blå och hvita uniform. Midt emot detta porträtt hänger å östra väggen ett ståtligt knästycke måladt af Karl Fredrik von Breda år 1811 och framställande grefvinnan Charlotte

Oljemålning af C. Fr. von Breda 1785.

Oljemålning af Per Hillestrom.

Friherrinnan Elisabeth Charlotta Ruuth född Wahrendorff.
Pastell af J. Forslund 1793.

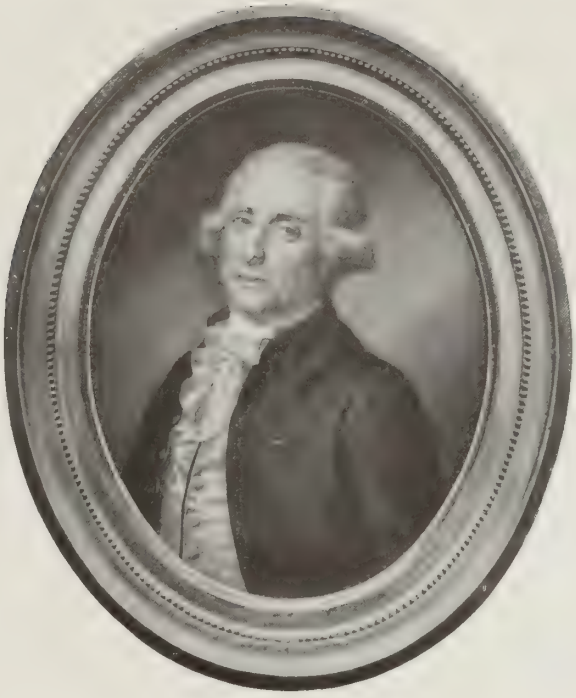

Friherre Gustaf Adolf Ruuth.
Pastell af J. Forslund 1793.

Grefvinnan Elisabeth Charlotta Piper född Ruuth.
Oljemålning af C. Fr. von Breda 1811.

Grefve Erik Fiper (1772, † 1833).*
Oljemålning af Angelica Kauffmann 1800.

Piper född Ruuth, den nyssnämnde grefve Erik Pipers fru; hon är iklädd svart klädning med en röd långschal samt en svart plymprydd barett å hufvudet. — Hennes föräldrar, friherre Gustaf Adolf Ruuth († 1803) och hans fru Elisabeth Charlotta Wahrendorff († 1830) äro återgifna å ett par pasteller af Jonas Forslund, daterade 1793. — Grefve Erik Piper († 1849), som restaurerade Söfdeborg, och hans fru Amalia von Qvanten äro porträtterade den förre af Gärtner den senare år 1843 af E. Mascré, och af änkegrefvinnan Ebba Piper, född

Utsikten från balkongen på tornet.

von Haffner finnes i det ofvannämnda arbetsrummet ett vackert porträtt signeradt: »Schiötz 1861».

Af kungaporträtt finnas här ett af Karl XIV Johan, i serafimerdräkt, och ett af kronprinsessan Josephine, signeradt »Westin», båda skänkta år 1829 till grefvinnan Piper född Ruuth. I »stensalen» sitter slutligen ett väldigt ryttarporträtt af Karl XII som helt ung i Ehrenstrahls stil, omgifvet af en praktfullt utskuren och förgylld ram med troféknippen och löfverk.

Samtliga inom Söfdeborgs murar förvarade konstverk, samlingar och dyrbarare möbler skola enligt förordnande för framtiden som fideikommiss innehafvas af ägarne till gården, så länge denna går i arf.

Utrymmet på holmen mellan slottsmurarna och vattengrafven är å östra, norra och västra sidorna helt ringa, på södra sidan befinner sig däremot en större parterr med gräsmattor, blomsterrabatter och buxbomshäckar. Ursprungligen skall den lilla sjön hafva gått ned söder och väster om borgholmen, men vid midten af 1800-talet utgjorde denna del endast en sumptrakt, som emellertid i samband med byggnadens iståndsättning på 1840-talet omdanades till en s. k. engelsk park med en mängd små holmar och kanaler. I norr stöter sjön ända upp mot borgholmen. — Med undantag af den förut omtalade stallbyggnaden, södra längan af den gamla ladugården, äro numera alla ekonomibyggnader flyttade långt bort från slottet som ligger i en på en gång idyllisk och förnäm afskildhet på sin vattenomflutna holme i den lummiga parken. Rundt omkring åt alla håll sträcka sig härliga bokskogar, i hvilka rådjuren trifvas.

Söfdeborgs gods omfattar inom Söfde socken 3,070 hektar med ett taxeringsvärde af i rundt tal 1,000,000 kronor; till godset höra dessutom gårdar i grannsocknarna inom Torna, Ljunits och Herrestads härader, så att sammanlagda arealen uppgår till 5,000 hektar med ett taxeringsvärde af 1,550,000 kronor.

KRISTINEHOF

ANDRARUMS SOCKEN, ALBO HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Kristinehof bär sitt namn efter grefvinnan Kristina Piper († 1752), som på 1730-talet lät uppföra det ännu kvarstående stora och präktiga slottet. Grefvinnan Kristina var född 1673 såsom dotter till Olof Hansson Törne, sedermera borgmästare i Stockholm och adlad med namnet Törnflycht, en af sin tids rikaste och driftigaste köpmän. År 1690, vid 17 års ålder ingick honäktenskap med dåvarande statssekreteraren och kanslirådet Karl Piper, Karl XII.s bekante gunstling och högstbetrodde man. Grefve Piper blef som bekant fången vid Pultava, 1709, och afled i fångenskapen år 1716 utan att hafva återsett sitt fädernesland. — Grefvinnan Kristina hade ärft sin faders affärsduglighet och driftighet i praktiska värf och redan under mannens lifstid, då han ständigt vistades ute i kriget vid sin konungs sida, hade hon varit den som skött de stora rikedomar och jordagods som Karl Piper efterhand blifvit ägare till. Ännu mera blef detta fallet sedan hon blifvit änka; sannolikt kort efter mannens död lät hon omdana den gamla, under Karl XI:s danska krig förstörda 1500-talsborgen på Krageholm till det ståtliga slott det nu är. Men grefvinnan Kristina nöjde sig icke med att förvalta de gods hon ärft efter sin man, utan hon dref äfven stora affärer och gjorde nya omfattande godsförvärf.

Kammarherren Grefve Erik Alfred Piper.

Grefvinnan Anna Piper född Wachtmeister af Björkö.

År 1725 blef hon ägarinna till Andrarums alunbruk i Andrarums socken i östra Skåne, som skulle blifva en källa till stora rikedomar för henne och hennes efterkommande, i hvilkas ägo det tack vare hennes fideikommisstiftelse ännu befinner sig. Andrarums alunbruk hade anlagts redan år 1637 af Joakim

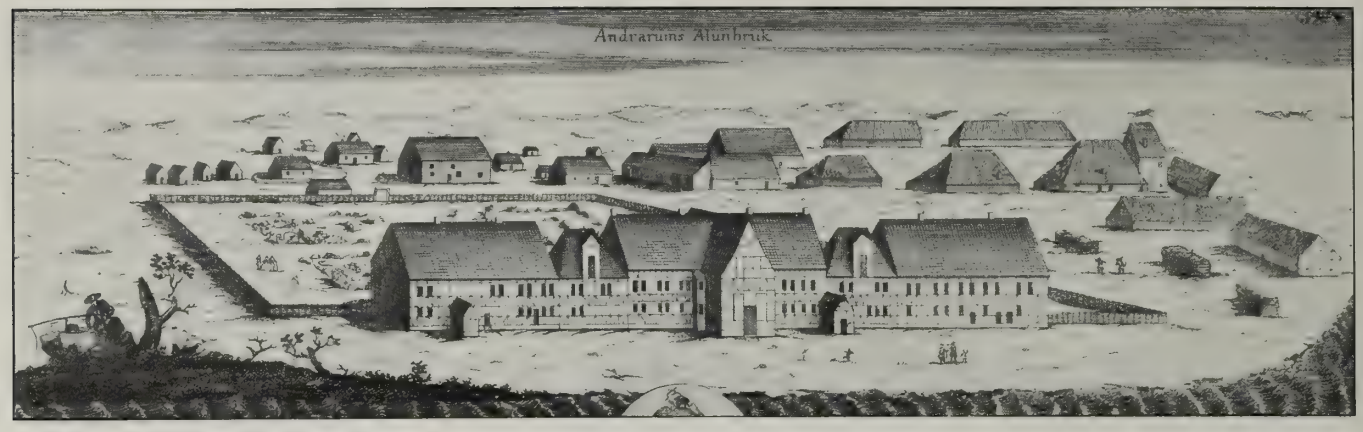

Andrarums alunbruk enligt Burman-Fischer.

Beck († 1682) en af Skånes rikaste män och största jorddrottar under 1600-talet. Olyckliga omständigheter, för hvilka vi icke här anse nödigt att redogöra, gjorde att alunbruket, som blef färdigt först år 1658, efterhand slukade hela herr Joakims stora förmögenhet. Långvariga tvister uppstodo mellan arfvingarna och kreditorerna. Redan i början af 1700-talet hade grefvinnan Kristina Piper förvärfvat andelar i alunbruket vid Andrarum, år 1715 lät hon på sig öfverflytta bankens fordran och under den följande tiden tillöste hon sig den ena obligationen efter den andra, så att hon slutligen var den faktiska ägarinnan till nära nog hela bruket. Först 1725 kom den slutliga öfverenskommelsen om brukets öfverlåtande till grefvinnan Kristina till stånd; elfva år senare blef hon ägarinna äfven till Östra Torup i grannsocknen Eljaröd, som än i dag är förenadt med Kristinehof.

Med öppen blick för hvad som var att göra af Andrarums alunbruk satte grefvinnan Kristina omedelbart det hela i godt skick så att tillverkningen af alun snart uppgick till 5,000 tunnor om året. — Det boningshus, som den gamle Joakim Beck på 1640-talet låtit uppföra, låg i omedelbar närhet af alunbruket, hvilket också synes på afbildningen i det Burman-Fischerska gravyrverket, där Andrarum är medtaget oaktadt det icke var någon befästad gård. Denna byggnad var uppförd af korsvirke, men

Kristinehofs slott, hufvudfasaden.

Kristinehofs slott från söder.

hade under de långa krisåren förfallit, hvarför grefvinnan Kristina lät uppföra det nuvarande slottet. — Enligt Ljunggren: Skånska herrgårdar, hvarur ofvanstående redogörelse i hufvudsak är hämtad, skedde detta år 1737.

Kristinehofs slott är beläget ett par kilometer väster om alunbruket på en höjd, omgifven af vidsträckta, närmast gården till parker omdanade skogar. En af lummiga träd beskuggad allé leder fram mot slottets mot söder vettande hufvudfasad, framför hvilken ligga planteringar och en af tvenne låga flyglar flankerad gård.

Hvem som varit byggnadens arkitekt är icke kändt, men den ansluter sig nära intill de karolinska byggnadstraditionerna, som lefde kvar ett godt stycke in på 1700-talet. Slottet tillhör såsom arkitekturverk samma grupp som de stora Tessinska slotten i Mälarlandskapen och hör därför mera tillsammans med den uppsvenska byggnadskonsten än med den skånska, hvilket ju har sin naturliga förklaring uti grefvinnan Kristinas härkomst. Detsamma är äfven förhållandet med det af henne omdanade Krageholm.

Kristinehof har en för de Tessinska slotten karakteristisk grundplan, en väldig rektangulär hufvudbyggnad med tvenne därifrån framspringande flyglar, som omfatta en mot söder öppen gårdsplan. Den genom sina stora mått imponerande byggnaden är uppförd i tre våningar, af hvilka den nedre genom en horisontal list är markerad som sockel åt de båda öfre hufvudvåningarna. Flyglarnas främre hörn äro betecknade med breda, murade pilastrar med kapitälartade lister, hvilka uppbära den rikt profilerade taklist som på karolinskt sätt löper rundt byggnaden. De släta fasaderna sakna för öfrigt

Utsikt från slottet mot söder.

Kristinehofs slott från nordväst.

all dekoration; ofvanför den enkla hufvudportalen är anbragt en balkong och i takfoten höja sig både å den södra och den norra fasaden en lågspetsig gafvelfronton. De i två fall brutna taken täckas af svartglaseradt tegel.

Utsikt från slottet mot norr.

Äfven rumsfördelningen i slottets inre erinrar i mycket om det karolinska tidehvarfvet. En stenlagd förstuga sträcker sig från den södra porten till den norra. I hufvudbyggnadens östra del befinner sig en monumentalt anordnad hufvudtrappa, hvartill flera motstycken kunna uppvisas i de uppsvenska slotten från 1600-talets senare del; trappan svänger kring ett öppet, balustradomgifvet midtrum och täckes af krysshvalf.

Midtpartiet i båda hufvudvåningarna intages, likaledes i öfverensstämmelse med bruket under 1600-talet, af stora salar, af hvilka den i öfversta våningen har fönster både åt norr och söder. Det för de Tessinska slotten utmärkande framspringande midtpartiet saknas dock här. De åt sidorna belägna öfriga rummen ligga i hufvudsak fullt symmetriskt.

Den nuvarande innehafvaren af det stora Piperska fideikommisset, hvartill Kristinehof hör, grefve *Erik Alfred Piper* och hans grefvinna *Anna Wachtmeister* af Björkö bo vanligen på Högesta, och Kristinehofs väldiga slott står därför större delen af året obebodt och af de många rummen äro de flesta, särskildt i öfversta våningen för närvarande omöblerade. — Slottet har genomgått flera reparationer under 1800-talet och resterna af den ursprungliga fasta rumsinredningen äro icke många. De breda enkeldörrarna äro flerstädes bibehållna, ehuru såväl dörrar som foder ommålats. Af de ursprungliga eldstäderna kvarstå ännu i några af rummen de från golf till tak räckande öppna spisarna, med eldstadsöppningen omgifven af profileradt

Stora trappan.

ramverk och det öfre fältet med pilastrar omgifvande ett bågfält. En ståtlig sådan spis finnes i den stora (biljard)salen i öfversta våningen; öfver eldstadsöppningen sitter där en kartusch med monogrammet C. F. P., antagligen utmärkande grefvinnan Kristinas son Carl Fredrik Piper, som efter moderns död, 1752, ärfde Kristinehof och de öfriga skånska fideikommissegendomarna. Taket i denna slottets ståtligaste sal är ett spegelhvalf med stor kälning med sköldar och ornament från 1730-talet. Midt emot den nämnda spisen står ett väggfast skåp af trä som erhållit samma form och dekoration som spisen, en under 1700-talet ej sällan förekommande anordning. — Ett mindre rum, gränsande intill den stora biljardsalen har i behåll tapeter med ett rikt blommigt mönster erinnrande om de under 1700-talets förra del brukliga stofftapeterna, men för öfrigt hafva de flesta rummen omtapetserats under 1800-talet. I öfversta våningen ligga ett antal gästrum.

Våningen en trappa upp är slottets hufvudvåning innehållande de rum som bebos af ägaren vid besök på gården. Från trapphuset kommer man här in i ett entrérum och därifrån i den mot norr i midtpartiet belägna salongen, med en präktig utsikt öfver parken norr om slottet. Sofrum m. m. ligga i byggnadens västra del och åt öster kommer man från salongen genom ett förmak in i den långsträckta matsalen belägen utefter östra fasaden. Här och i den nyssnämnda salongen hänger större delen af den till cirka 40 nummer uppgående porträttsamlingen, till hvilken vi längre fram skola återkomma. — De framspringande flyglarna innehålla äfven i denna våning sof- och gästrum.

Grefvinnan Kristina Piper var en praktälskande dam och man torde kunna antaga att hon här på Kristinehof liksom på Krageholm, såsom Linné berättar, hade ett praktfullt möblemang. Däraf finnes dock numera ytterst fåtaliga rester i behåll. De af Ljunggren i hans Skånska herrgårdar omtalade praktfulla gobelinerna, som väl härstammade från grefvinnan Kristinas tid, finnas icke längre på slottet. Det enda i möbelväg som har glömt sig kvar här från denna tid äro ett par gueridoner af skulpteradt trä i form af tvenne draperade kvinnofigurer som på sina hufvuden bära de små åttkantiga skifvor, hvarå en gång ett par kandelabrar haft sin plats. I

Spis i biljarden; ett par gueridoner.

ett rum i öfversta våningen står en säng från 1700-talets förra del, traditionellt kallad »Karl Pipers säng»; den är försedd med tak och gardiner af hvitt blommigt siden med karakteristiska applikationer af grönt siden. — Från tiden före 1750 härstamma också några stycken ståtliga fajansfat i blått och hvitt med Piperska vapnet, tillverkade vid Rörstrand för grefvinnan Kristinas räkning.

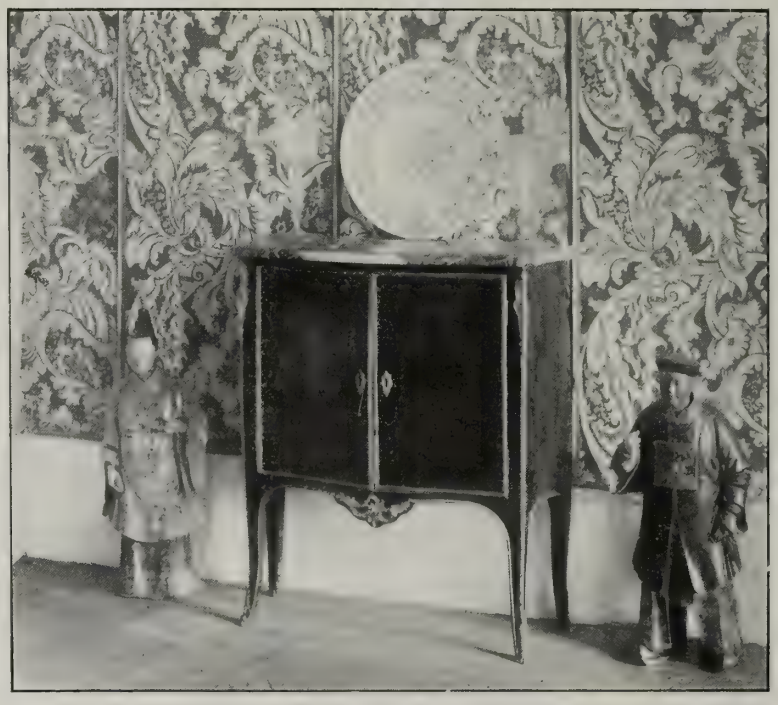

Rokokoskåp och fajansfat med Piperska vapnet.

Från rokokotidehvarfvet, då Karl Pipers son presidenten grefve Karl Fredrik Piper innehade Kristinehof, härstammade den förgyllda möbelsom enligt Ljunggren prydde den stora salongen en trappa upp. Härtill hörde också den ovanliga, i förgylldt och skulpteradt trä i praktfullaste rokokostil utförda ljuskrona som ännu hänger i detta rum, hvilket för öfrigt är möbleradt med en gustaviansk möbel i hvitt och guld. — En elegant pjäs är ett med signaturen P. GARNIER försedt litet byråliknande väggskåp med marmorskifva, som står i ett af de af grefve Piper bebodda rummen. — Den öfriga möbleringen på slottet härstammar från 1800-talet, till en del, såsom i matsalen, från dess senare hälft.

Matsalen en trappa upp med släktporträtt.

Bland porträtten finnas flera som återgifva gårdens ägare under olika tider och vi skola därför, innan vi omnämna dem, i korthet redogöra för ägarlängden. — »Andrætharum», socknen, omtalas, enligt Styffe: Skandinavien under unionstiden, redan år 1350 och en här belägen gård »Syöthorp» eller Sjöstrup innehades i slutet af 1300-talet af en tysk adelsman vid namn Snakenborg; gården var då befästad och den tyske riddaren skall år 1387 hafva legat i strid med bönderna i Järrestads härad och tillfogat dem ett svårt nederlag. För öfrigt känner man endast några data ur gårdens medeltida historia. Andrarum, som gården kallades före grefvinnan Kristinas tid, skall hafva bildats af det nämnda Sjöstrup (Sjötorp) och en närbelägen gård Kolstrup (Kolstorp eller Kullstorp) och tillhörde under 1400-talet medlemmar af den vidt utgrenade ätten Thott. Före år 1571 tyckes Sjötorp hafva tillhört danska kronan i det att konung Fredrik II detta år pantsatte gården till landsdomaren Herluf Skauffve, hvilken tre år senare tillbytte sig gården mot en gård på Själland. — Brunius berättar i sin »Skånes konsthistoria» att när grefvinnan Kristina på 1730-talet anlade Kristinehofs slott, lät hon urtappa en där i närheten

Grefve Karl Piper, † 1716.

Kristina Törnflycht, † 1752.

belägen liten sjö, kallad Gammelgårdsjö, samtigenfylla några oländiga platser, som Brunius antager hafva varit lämningar efter medeltidsgårdens grafvar och vallar.

Andrarums egentliga historia begynner dock först när gården år 1630 kom i den rike Joakim Becks († 1682) ägo. Han upptäckte de osedvanligt rika tillgångarna på alunskiffer och erhöll år 1637 privilegium på anläggandet af det alunbruk som skulle blifva hans och hans släkts ruin. Först 1658 fick han bruket i ordning och i den beskrifning, som riksrådet Krister Bonde detta år efter freden i Roskilde uppsatte angående de med Sverige återförenade södra landskapen, omtalas Andrarums alunbruk i de mest superlativa ordalag: »Detta bruk kan E. K. M. jag icke annorledes beskrifva, än att där ligger en oändlig flock af alunmalm, så att om den rätt brukades, kunde den väl räcka till att fournera hela världen med alun», heter det bland annat. — Joakim Beck råkade emellertid i ekonomiska svårigheter och

Grefve Karl Fredrik Piper, † 1770.

afled år 1682 så godt som utarmad, hvarefter Andrarum ärfdes af hans hustru och fem öfverlefvande barn, två döttrar och tre söner. Efter åtskilliga transaktioner blefvo sonen Lave Beck († 1710) och hans syster Barbara, gift med majoren Ant. J. Morman slutligen ägare till bruket. Det var af deras arfvingar, herr Laves söner Joakim och Corfitz Beck m. fl. som grefvinnan Piper på sätt som ofvan antyddes slutligen förvärfvade hela Andrarum.

År 1747 gjorde grefvinnan Kristina Kristinehof med Andrarums alunbruk samt gårdarna Östra Torup, Högesta och Baldringe till fideikommiss för sin ende son och hans efterkommande och Kristinehof har på grund häraf sedan den tiden efter grefvinnans död år 1752, haft samma ägare som Högesta (jfr. sid. 354 i detta verk), nämligen: presidenten grefve *Karl Fredrik Piper* († 1770), hans äldsta son öfverkammarherren grefve *Karl Gustaf Piper* († 1803), dennes äldste son, excellensen grefve *Karl Klas Piper* († 1850) och den-

nes äldste son kammarherren grefve *Karl Erik Piper* († 1874). — Hans ende son grefve Karl Piper afled före fadern år 1869 och fideikommisset öfvergick därför till yngre brodern grefve *Fritz Piper* († 1897) som förut ägde Krageholm; vid hans död gick fideikommisset till brorsonen grefve *Thom Piper* († 1900), under det att Krageholm på grund af testamente ärfdes af grefve Fritz' systerson, grefve Nils Brahe. — Grefve Thom Piper var den siste af Piperska ättens äldre gren och fideikommisset öfvergick därför till hans frände, ägaren

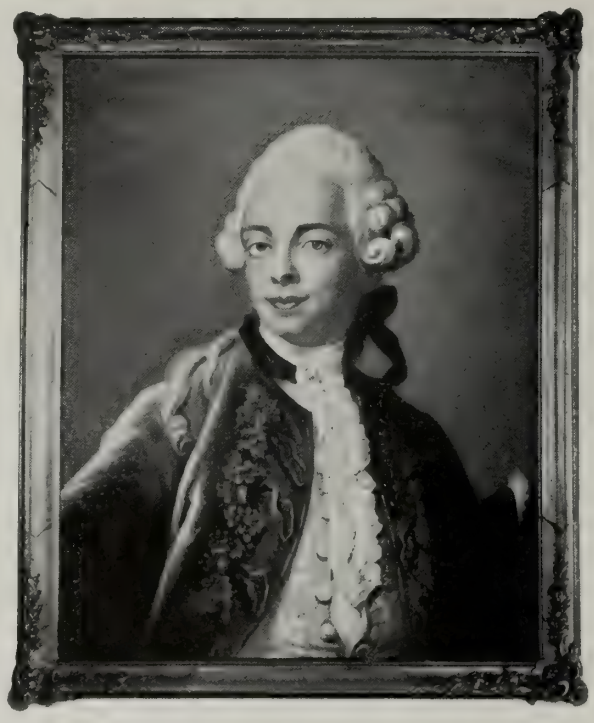

Grefve Karl Gustaf Piper, † 1803.

kungliga rådet grefve Karl Piper († 1716) och hans kraftfulla gemål, grefvinnan Kristina, född Törnflycht († 1752). Följa så porträtt af alla de ofvannämnda ägarna och deras fruar, nämligen grefve Karl Fredrik Piper († 1770) och hans fru Ulrika Kristina Mörner († 1778), grefve Karl Gustaf Piper († 1803) och hans grefvinna Hedvig Katarina Ekeblad († 1812) samt deras son grefve Karl Klas Piper († 1850) med gemål, Ebba Ruuth († 1842). — Af de ofvannämnda grefvinnornas släktingar träffas här porträtt af riksrådet grefve

Grefve Karl Klas Piper, † 1850.
Oljemålning af C. V. Nordgren.

Grefve Karl Erik Piper, † 1874.
Oljemålning af Bertha Valerius.

till Söfdeborg, grefve *Alfred Piper* († 1910), hvars son grefve *Erik Alfred Piper* är den nuvarande innehafvaren; han är sedan 1882 gift med Anna Wachtmeister af Björkö.

Porträttsamlingen, af hvilken den större delen, ett 20-tal, hänger i matsalen, återger helt naturligt endast ägare af den Piperska ätten och deras fränder. — Midt på den inre långväggen hänga tvenne porträtt, knästycken, framställande Claes Ekeblad till Stola († 1771) och hans fru Eva De la Gardie († 1786), excellensen grefve Erik Ruuth († 1820) iklädd stora serafimerdräkten, signeradt »Forslund 1793» och hans grefvinna Elisabeth Wahrendorff († 1831). Af kommerserådet Joakim Daniel Wahrendorff, hans fru och dotter finnas på Kristinehof några vackra miniatyrporträtt signerade af D. Bossi 1798.

Porträtten af fideikommissets innehafvare under

Grefve Fritz Piper, † 1897.
Oljemålning af G. U. Troili 1856.

Grefvinnan Aurore Piper född Brahe.
Oljemålning af O. Södermark 1843.

senare delen af 1800-talet sitta i den förutnämnda salongen, nämligen två porträtt, knästycken, af grefve Karl Erik Piper († 1874), måladt af Berta Valerius, och hans gemål Elisabeth Augusta Baker samt deras år 1869 aflidne son grefve Karl Piper. Af grefve Fritz Piper († 1897) och hans grefvinna Aurore Brahe finnas dels två porträtt i matsalen målade resp. af G. U. Troili och O. Södermark år 1843 — det sistnämnda ett utmärkt vackert och tidskarakteristiskt porträtt — dels tvenne porträtt från deras äldre dagar i salongen. Här hänga slutligen också porträtt af grefve Thom Piper († 1900) och af den nuvarande ägarens föräldrar grefve Alfred Piper († 1910) och hans grefvinna Ebba von Haffner.

Kristinehofs slott är som nämndes beläget på en liten höjd; från söder sluttar vägen i långsträckt stigning upp mot gården framför hufvudfasaden men åt de öfriga sidorna ligga höga terrassmurar. En trappa leder från norra sidan ned till den omgifvande lägre terrängen och i terrassmurarnas nedre del kunna på tre ställen iakttagas mynningarna till murade gångar, hvilka sannolikt utgjort afloppsledningar. Utsikten från slottsfönstren begränsas af de omgifvande parkträdens lummiga löfverk; endast rakt söderut genom allén skymtar man fälten och mot norr är en uthuggning i rät linje från den nyssnämnda terrasstrappan. Åt denna sida ligger den hufvudsakliga delen af den vidsträckta parken, som omfattar icke mindre än 350 tunnland, bevuxna med den präktigaste skog af bok och ek, där rådjuren hafva sina skyddade tillhåll. De fristående låga flyglarna söder om slottet, hvilkas fasader äro öfvervuxna af vildvin, innehålla numera stall och vagnshus. Bakom den östra ligga trädgårdar med drifhus; gårdens öfriga ekonomibyggnader ligga i västlig riktning från slottet.

Alunbruket ligger ett par kilometer öster om slottet. Förekomsten af alunskiffer är utbredd öfver ett ganska vidsträckt område, där djupa hålor och brant uppstigande skiffervägger utvisa hvar man fordom brutit råmaterialet. De svartglänsande bergväggarna med sina horisontala aflagringar och här och där förekommande stora sferiska orstensbollar göra ett egendomligt intryck. Af de talrika byggnader som fordom funnos vid alunbruket, då detta drefs i stor skala, finnas numera endast ett fåtal i behåll. Sedan andra metoder för framställning af alun uppfunnits har brytningen af skiffern för detta ändamål efterhand inskränkts vid Kristinehof; bruket drifves nu i mycket liten skala, så att tillverkningen år 1909 bestod endast af 4,800 kg. rödfärg och 500 kg. alun.

Kristinehofs jämte Östra Torups och Andrarums alunbruks fideikommissegendomar med underlydande äro belägna i Kristianstads och Malmöhus län, inom Albo, Gärds och Färs härader och följande socknar Andrarum, Eljaröd, Fågeltofta, St. Olof, Mellby, Hvitaby, Raflunda,

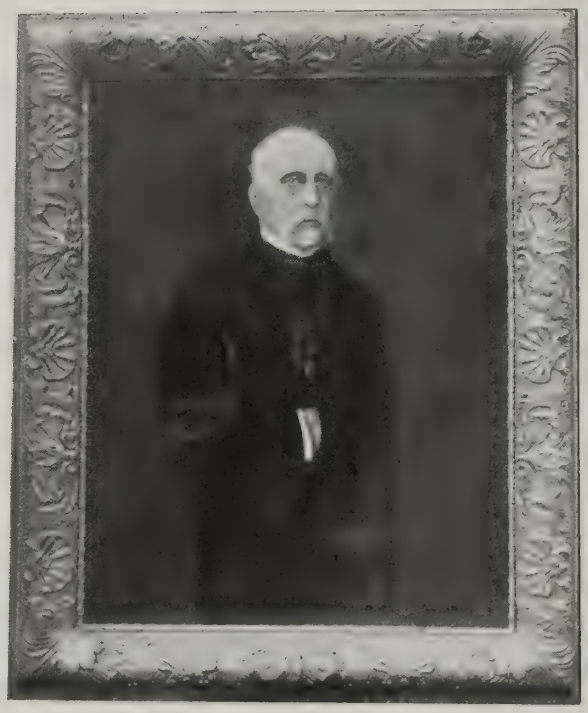

Grefve Fritz Piper, † 1897.
Oljemålning af Oscar Björck.

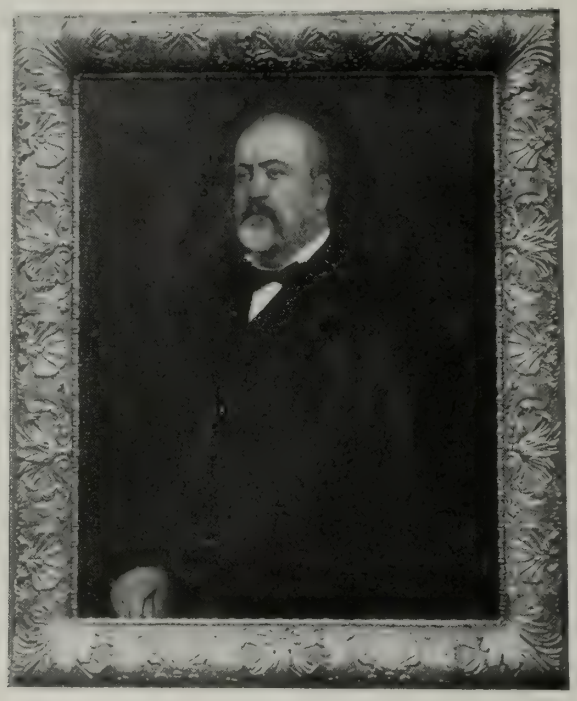

Grefve Thom Piper, † 1900.
Oljemålning af Oscar Björck.

Brösarp, Maglehem, Hörröd, och Frenninge. Arealen utgör omkring 20,000 tunnland, hvaraf omkring 7,400 tunnland åker och äng, resten skog och betesmarker; den skogbärande marken utgör omkring 9,000 tunnland. Ägorna sträcka sig ända ned till den cirka 20 kilometer från Kristinehofs slott belägna Östersjökusten, hvaraf en betydande sträcka tillhör fideikommisset. Kristinehofs hufvudgård brukas af ägaren, resten är bortarrenderadt i 160 större och mindre arrendegårdar. Sammanlagda taxeringsvärdet uppgår till cirka 2,400,000 kronor.

Öfverhofstallmästaren grefve Alfred Piper, † 1910.
Oljemålning af Br. Hoppe 1904.

LÖBERÖD

HAMMARLUNDA SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

När fru Anna Brahe († 1635), änka efter rikshofmästaren Sten Maltesson Sehested, på 1620-talet lät uppföra de äldsta hufvudbyggnaderna på sin gård Löberöd, har hon tydligen haft i tankarna sin fädernegård, det stolta Widtsköfle. Terrängförhållandena på de båda gårdarna voro hvarandra tämligen lika och fru Annas mening var måhända att Löberöd efterhand skulle fullbordas till att blifva en borg lika stark och präktig som den som hennes farfader, herr Jens Brahe († 1560) hade låtit anlägga och som hennes far herr Henrik hade fullbordat. Så blef emellertid icke förhållandet; af borgen på Löberöd uppfördes aldrig mera än en länga i väster och en liten flygel utefter borgholmens norra sida. Liksom på Widtsköfle omgafs borgholmen af vattenfyllda grafvar, en bro ledde öfver den östra grafven till en större holme, på hvilken ladugårdsbyggnaderna lågo, och från denna förde en bro med vindbrygga söderut öfver till det omgifvande fasta landet.

Kammarherren Friherre Henric Ramel.

Friherrinnan Louise Ramel född Thyselius.

Det var en anläggning som tydligen var beräknad på att kunna försvaras. Löberöd är också afbildadt i det Burman-Fischerska gravyrverket, hvartill planscherna tecknades år 1680 med särskild tanke på att återgifva de gårdar i Skåne, »som i fordna tider hafva til större delen varit befästade med Vallar, Vattugrafvar och Vind-Bryggor». — Bilden där visar en hufvudbyggnad uppförd endast i en enda länga utefter den mindre holmens västra sida samt med ett par små framspringande partier mot öster, men af en gårdskarta från år 1779 lik-

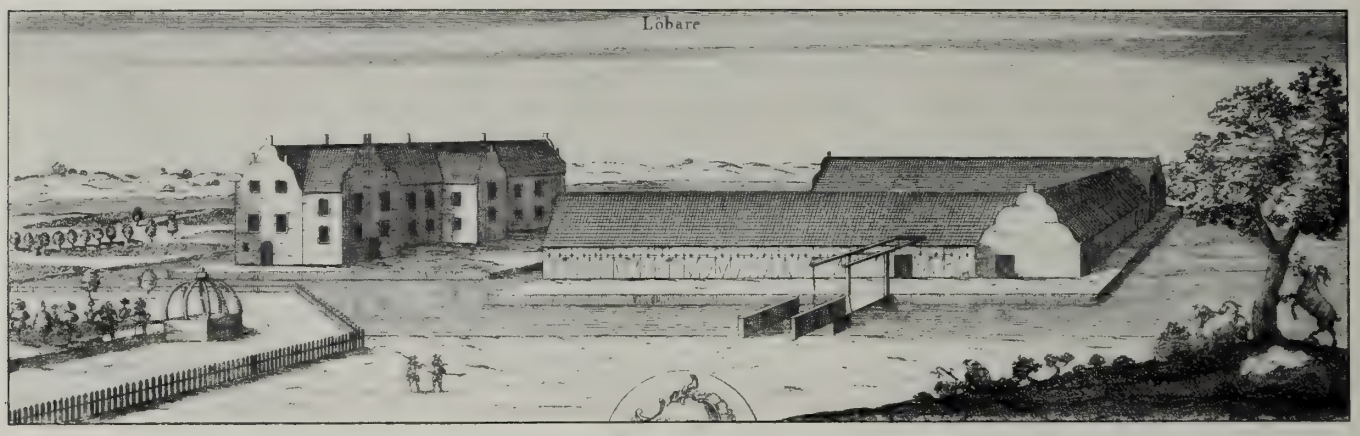

Löberöd 1680. Enligt Burman-Fischer.

som af Gillbergs beskrifning år 1765 framgår att »mangården» då äfven hade en flygel af korsvirke utmed holmens norra sida, sammanbyggd med det äldsta »corps de logis». Bron från borgholmen öfver till ladugårdsholmen låg midt framför »mangården», och ladugården, som var öppen mot väster, omgafs af trenne längor, på norra sidan »oxstallet», på den östra »sädesladan» och i söder »häststallet»; midt på ladugården befann sig gödselstaden. Norr om hela anläggningen låg och ligger än i dag en liten sjö, hvars vatten gick ända fram till oxstallets murar och på östra sidan endast lämnade en smal remsa af holmen utanför sädesladans yttermur.

På 1790-talet, när Löberöd tillhörde den i Skånes godshistoria berömde friherre Hans Ramel, undergingo gårdens byggnader en genomgripande omdaning. Vid reparationen af hufvudbyggnaden på Löberöd fick tydligen det Hans Ramel tillhöriga Maltesholm tjäna som förebild. — Slottet på Maltesholm, som omkring 1780 blifvit repareradt på Hans Ramels föranstaltande, var uppfördt under 1630-talet och sålunda i det närmaste samtidigt med den gamla »manbyggnaden» på Löberöd. Grundplanerna på de båda slotten visa också flera öfverensstämmelser med hvarandra; den utefter hufvudfasaden i bägge våningarna samt i källarvåningen löpande korridoren återfinnes bl. a. på bägge ställena. Löberöd saknade ursprungligen torn; ett dylikt beläget på samma ställe, på midten af slottets östra fasad, där ett af de små på Burmans bild afbildade utsprången låg, uppför-

Löberöds slott från öster.

Slottet från sydost.

des nu efter modell af tornet på Maltesholm, liksom detta åttkantigt och innehållande hufvudtrappan. De ovala tornfönstren och tornaltanen med sin järnbalustrad återfinnas äfven på Maltesholm.

Slottets fasader äro putsade, hörnen med i puts markerad rusticering; taket på hufvudbyggnaden är brutet i två fall och de båda framspringande flyglarna krönas af lågspetsiga gaflar med rundfönster i tympanonfälten. — På midten af västfasaden, som tidigare löpte i rät linje, uppfördes ett tresidigt, framspringande midtparti, krönt af en kupol med lanternin, uppsatt 1827. Ofvanför midtfönstret i våningen en trappa upp äro anbragta några sandstensornament härstammande från det De la Gardieska palatset »Makalös» i Stockholm. Denna märkliga byggnad, som låg invid Norrström

Slottet från sydväst (parksidan).

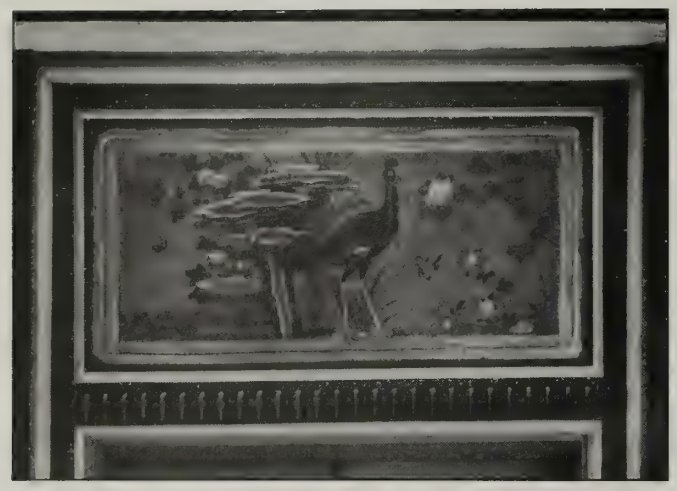

Dörröfverstycke.

vid nuvarande Karl XII:s torg, användes slutligen till Dramatisk teater och nedbrann 1826. Den var prydd med massor af sandstensornament, som vid husets rifning spredos åt olika håll; en del hafva hamnat i Nordiska Museet, andra blefvo uppsatta på byggnader i olika delar af Stockholm, där de delvis ännu sitta kvar. — De delar af »Makalös» dekoration, som finnas på Löberöds västfasad, utgöras af De la Gardieska vapnet, omgifvet af vackra akantusbladornament, en del af en fris med tvenne sjövidunder, som skjuta med pilbåge, samt tvenne lejonmaskaroner.

Ofvanför hufvudportalen i trapptornet på östra fasaden sitta ätterna De la Gardies och Sparres vapen, af gjutjärn, samt årtalet 1800, syftande på dåvarande ägaren grefve Jacob De la Gardie († 1842) och hans maka Kristina Sparre, hvilka fortsatte och fullbordade den af Hans Ramel († 1799) påbörjade ombyggnaden af Löberöds slott.

Vi hafva redan nämnt några af de i gårdens historia mest ingripande ägarne och skola, innan vi fortsätta, komplettera ägarlängden. — Gårdens äldsta historia är oviss. Ljunggren uppger att den ursprungligen lydt under den några kilometer västerut belägna gården Tängelsås eller Kristinetorp, som omtalas i början af 1400-talet. När Löberödsgården först blifvit bebyggd känner man icke och under midten af 1500-talet nämnas flera olika personer såsom dess ägare, Kristoffer Huitfeld († 1559), Eske Bilde († 1552), och Lave Brahe († 1567). Dessa uppgifter äro hvarandra motsägande. — Den förste med säkerhet kände ägaren till Löberöd är emellertid Eske Bildes måg och Lave Brahes broder *Jens Brahe* († 1560) ägare och byggherre till Widtsköfle och farfar till den ofvan omtalade fru Anna. — Löberöd ärfdes af herr Jens äldste son *Ove Brahe* († 1587), men öfvergick till dennes yngre broder *Henrik Brahe* († 1587) fader till *Anna Brahe* som år 1592 blef gift med sedermera fältmarskalken *Sten Maltesson Sehested* († 1611). Fru Anna, som var en driftig och dugande kvinna och utförde byggnadsarbeten bl. a. äfven på Hviderup och vid Gårdstånga kyrka, där hennes herre blef begrafven, satt kvar på Löberöd till sin död, år 1635. — Hon var barnlös och hade testamenterat Hviderup och Löberöd till sin systerson *Henrik Ramel* till Bäckaskog († 1653), hvars andra hustru Margareta Skeel lefde till 1656. Deras son, landtdomaren i Skåne *Hans Ramel* († 1711) ärfde Hviderup och Löberöd efter föräldrarna, samt efterhand efter andra släktingar egendomarna Sireköpinge, Dufeke, Maltesholm, Wästerstad, Borreby och Klågerup, så att han på sin tid ansågs som Skånes rikaste man. Han ärfdes af sin son den originelle *Malte Ramel* († 1752) och denne af sin son den förut omtalade friherre *Hans Ramel* d. y. († 1799), hvilken jämte farfaderns många gods äfven ägde Övedskloster, hvars slott han lät uppföra.

Året efter Hans Ramels död såldes Löberöd till hans dotterdotter Kristina Sparre († 1811) och dennas man, sedermera excellensen grefve *Jakob Gustaf De la Gardie* († 1842), som genom sin verksamhet vid Löberöd gjort gården till ett af Sveriges åtminstone till namnet mest bekanta herresäten. Efter hans död ärfdes och löstes större delen af Löberöds gods af brorsonen grefve *Axel Jakob De la Gardie* († 1879); år 1863 inköptes gården af friherre *Otto Ramel* på Övedskloster († 1900), som senare sålde densamma till sin yngre broder, den nuvarande ägaren friherre *Henric Alexander Ramel,* hvilken sedan år 1880 är gift med Louise Thyselius.

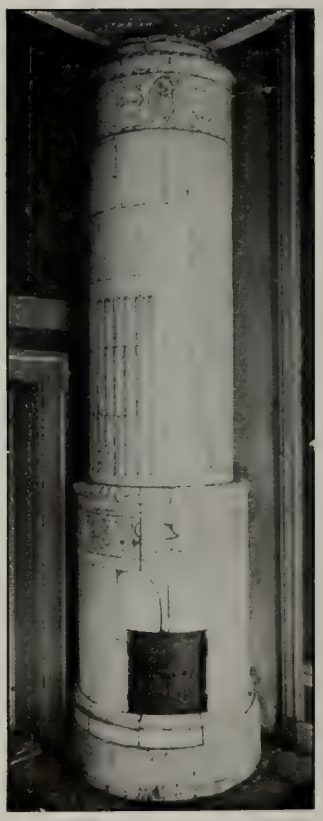

Kakelugn med empireornament.

Slottets grundplan är mycket regelbunden. Genom hufvudportalen träda vi in i trapptornet och gå uppför trappan till första våningen, slottets hufvudvåning. Ofvanför dörren i trappan

Stora salongen.

äro uppsatta tvenne af palmblad omgifna vapensköldar under gemensam krona med Ramelska och Lewenhauptska vapnen, angifvande den förut omtalade friherre Hans Ramel och hans gemål, Amalia Beata Lewenhaupt. — Från den långa korridoren, som löper utefter fasaden, kommer man in i den stora salongen, belägen inom det mot väster framskjutande midtpartiet; i fonden leder en dörr ut till en liten altan med trappor ned till parken. — I byggnadens norra del ligga ytterligare en salong samt längre bort sofrum; söder om stora salongen befinner sig matsalen med fönster åt både öster och väster och i sydvästra hörnet ett stort hvardagsrum. I den mot öster framskjutande södra flygeln ligger den nuvarande ägarens arbetsrum.

Samtliga rummen i denna våning äro mycket höga, med tjocka murar; kring golfven löpa enligt 1700-talsbruk friser af kalkstenshällar och flerstädes finnas i behåll kakelugnar af fajans från 1790-talet. För öfrigt är den fasta inredningen liksom en stor del af möbleringen af yngre datum, från senare delen af 1800-talet. I stora salongen finnas bl. a. några förgyllda gustavianska stolar, en byrå från samma tid och ett stort ovalt empirebord af mahogny likt det som står i salongen på Maltesholm; från taket nedhänger en ståtlig ljuskrona i empirestil. — I matsalen märkes bland det i öfrigt moderna möblemanget ett golfur med verk af s. k. Stjernsundstyp från 1700-talets förra del signeradt »*Lav. Simson. Götheborg*».

I flera af de här nämnda rummen hänga porträtt, bland hvilka må nämnas: i matsalen ett porträtt af Karl XII af David von Krafft s typ samt ett af den olycklige generalen Charles Emile Lewenhaupt, replik af ett porträtt å Övedskloster; här finnes äfven ett vackert porträtt af en okänd ung herre från slutet af 1700-talet. I hvardagsrummet hänger ett stort porträtt i knästycke framställande Fredrik I signeradt af *Lorens Pasch d. ä.*, en bröstbild af Adolf Fredrik samt ett porträtt i hel figur måladt af *Anders Trulsson* år 1902 och framställande den nuvarande slottsfrun på Löberöd, friherrinnan Louise Ramel. — Slutligen må erinras om några porträttmedaljonger af gips, hvaribland en framställande den store byggherren friherre Hans Ramel († 1799) signerad »*Sergell f. 1782.*» En liten karakteristisk tidsbild utgör en målning af *Nils Johan Olsson Blommér* år 1845, alltså från konstnärens akademitid, framställande syskonen Otto, Ebba, Amelie och Elisabeth Ramel på Övedskloster.

Ebba Toll född Ramel, Amelie Gyllenstierna född Ramel, Otto Axel Påvel Ramel, Elisabeth Barnekow född Ramel.
N. J. Blommér 1845.

Öfre våningen har i det hela samma rumsfördelning som den nedre. Ofvan salongen i midtpartiet ligger här det stora biblioteksrummet, som sträcker sig upp äfven i vindsvåningen där ett galleri löper. De öfriga rummen användas till sof- och gästrum; tidigare användes äfven ett af de intill stora bibliotekssalen gränsande rummen till bokrum.

Löberöds stolthet, det stora De la Gardieska biblioteket, arkivet och handteckningssamlingen, som förr voro inrymda i de nyssnämnda rummen, finnas numera icke kvar på stället. Dessa samlingar voro bildade af excellensen grefve Jakob Gustaf De la Gardie; boksamlingen, som vid hans död uppgick till omkring 18,000 band, minskades genom afsöndring af en tredjedel, men ökades ånyo genom grefve Axel De la Gardies försorg så att den slutligen, när Löberöd såldes från De la Gardieska släkten, uppgick till omkring 14,000 band. Biblioteket flyttades då till Hamiltonhouse vid Helsingborg och därifrån efter grefvinnan Malvina De la Gardies, född von Platen, död till Maltesholm, där det nu, såsom fideikommiss inom De la Gardieska ätten, befinner sig. År 1823 utgaf Pehr Wieselgren en akademisk afhandling »Deliciæ Bibliothecæ Dela Gardianæ», där samlingens förnämsta dyrbarheter finnas förtecknade.

Arkivet, som fordom förvarats på Sjöö i Uppland; är det för alla forskare i svensk historia bekanta »De la Gardieska arkivet», skänkt till universitetsbiblioteket i Lund af excellensen De la Gardies arfvingar. Handlingar ur detta arkiv publicerades redan 1831 af Pehr Wieselgren under titeln: »De la Gardiska archivet eller Handlingar ur Grefl. Dela Gardiska Bibliotheket på Löberöd». I första delen finnes en kortfattad redogörelse för arkivets innehåll; af verket utkom sedermera tillsammans 20 delar, den sista år 1843.

Den ofvannämnda handteckningssamlingen finnes på Maltesholm och på samma ställe, nu tillhörigt De la Gardieska ättens hufvudman, grefve Jakob De la Gardie, förvaras såsom fideikommiss äfven en stor mängd dyrbarheter, porträtt m. fl. minnen af medlemmar af De la Gardieska ätten som tidigare funnits på Löberöd; en del föremål hafva på grund af testamente öfverförts till Övedskloster och äro liksom detta gods fideikommiss inom Ramelska ätten. — Den nuvarande ägaren till Löberöd har ånyo börjat fylla de rymliga bokhyllorna i excellensen De la Gardies stora biblioteksrum.

Vi fortsätta uppför trappan i fasadtornet och träda upp på tornaltanen, hvarifran en vidsträckt utsikt erbjuder sig. Med Pehr Wieselgren, som i inledningen till »De la Gardieska arkivet» entusiastiskt skildrar Löberöd, kunna vi konstatera att stället »är beläget på gränsen mellan den nordiska naturen, som från Småland och Blekinge tränger in i hjärtat af Skåne, och den Danska som herrskar på Sundets kust. Å ena sidan anblickar man höjder, skogar och sjöar å den andra det rikaste slättland under Carl Johans spira». — Löberöd ligger högt, omkring 134 meter öfver hafvet; träden i den vidsträckta park om cirka 100 tunnlands areal, som hufvudsakligen i norr och väster omgifver slottet, hafva numera vuxit upp så att de delvis skymma utsikten öfver slätten nedåt Lund, som ligger på cirka 18 kilometers afstånd i sydvästlig riktning. Vid horisonten kunde man förr skymta tornspirorna i Köpenhamn.

De kanaler som fordom omgåfvo byggnaderna på Löberöd äro numera igenfyllda. Kanalen mellan de båda holmarna fylldes redan vid reparationen omkring år 1800. Samtidigt blefvo äfven sumpmarkerna norr om slottsanläggningen uppgräfda så att de nu hafva karaktär af en liten sjö. Kanalerna i söder och väster igenfylldes under 1860-talet. — I parken

som utmärker sig för sina välskötta gräsplaner och sina härliga träd, bok, blodbok, ek och lind, finnas flera monument öfver medlemmar af De la Gardieska ätten. Nordväst om slottet står ett monument af hvit marmor med reliefer af Byström, rest öfver excellensen Jakob De la Gardies maka Kristina Sparre († 1811) och väster om slottet finna vi ett marmormonument öfver excellensens vid 33 års ålder aflidne ende son grefve Gustaf Adolf Fredrik De la Gardie († 1833); norrut slutligen en stor bautasten med inskrift i såsom runor formade bokstäfver: »Minne af Jacob Pontusson De la Gardie född 1768 död 1842.»

De redan af fru Anna Brahe på 1620-talet byggda ladugårdslängorna kvarstodo oskadade ända till år 1908, då de förstördes genom en af åskan förorsakad eldsvåda. De kraftiga gråstensmurarna trotsade dock hettan och kunna delvis användas för de nya byggnader som uppföras på den gamla grunden; i den ena af de gamla längorna finnas ankarslutar med årtalet 1631 och i en annan initialerna A. B., utvisande när fru Anna Brahe hade denna del af anläggningen färdig.

Söder om det gamla ladugårdskomplexet och ursprungligen utanför det af de numera fyllda kanalerna omgifna gårdsområdet ligger ett stort komplex af byggnader innehållande gårdskontor, mejeri m. fl. ekonomibyggnader och uthus, uppförda åren 1804—1806 af grefve Jacob De la Gardie. Igenom den mellersta af dessa byggnader går numera infarten till gården söderifrån, och öfver porthvalfvet sitter en sten med byggherrskapets namn: »Jacob De la Gardie. Christina Sparre. 1805.» — På norra sidan om den lilla sjön ligga trädgårdarna med ett likaledes af excellensen De la Gardie uppfört drifhus omgifvet af väldiga spaliermurar af gråsten.

Afståndet från slottet till Löberöds station å banan Eslöf—Tomelilla är 2 kilometer och till Hammarlunda station å banan Örtofta—Sjöbo cirka 6 kilometer. — Godset, som sedan äldre tider minskats icke obetydligt, omfattar numera omkring 900 tunnland till största delen öppen jord och är taxeradt till omkring 350,000 kronor.

Monument i parken öfver grefvinnan Kristina De la Gardie född Sparre. Marmor af J. Byström.

TROLLE-LJUNGBY

TROLLE-LJUNGBY SOCKEN, VILLANDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Trolle-Ljungby eller Ljungby, som det hette till 1830, hör till de märkligare skånska slotten, och det mer än i ett hänseende. Det är kändt öfver hela Norden genom sagan om Ljungby horn och pipa, liksom det äfven ej är lottlöst på andra, mindre poetiska sägner. Samtliga beröra väl dess personhistoria i äldre tider, men Ljungby historia, sådan vi ur dokumenten känna den, erbjuder många intressanta sidor. Skiftande öden har det genomgått, minnen af frejdade män och släkter äro knutna vid detsamma. Slottet är vidare i arkitektoniskt hänseende af stort intresse och relativt väl bevaradt genom århundradena, trots fientliga härjningar. Det hyser betydande konstskatter. Märkligast är dess porträttsamling, i hvilken åtskilliga af de mest uppskattade äldre svenska porträttmålarne på ett glänsande sätt representeras. Äfven finnes det ett värdefullt bibliotek och ett ännu värderikare arkiv, bl. a. upptagande det berömda Brinkmanska arkivet med dess för Sveriges politiska, kulturella och litterära historia så gifvande skatter.

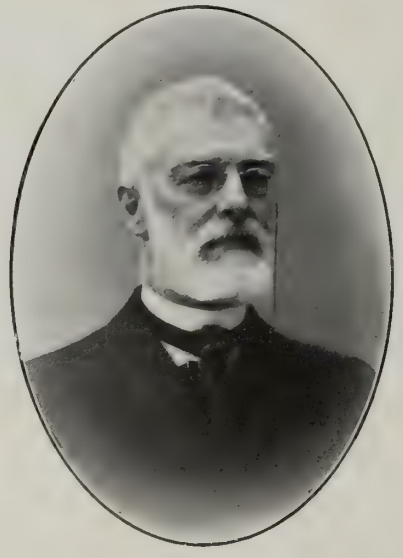

Öfverstekammarjunkaren Grefve Hans Trolle-Wachtmeister.

Grefvinnan Anna Trolle-Wachtmeister född Rosenblad.

Godset, slutligen, är till ägovidden ett af de allra största i Skåne. Endast i afseende på läget står gården tillbaka för många andra. Slottet som ligger något mer än en mil från Blekingegränsen och en half mil från hafvet, omges af enformiga slätter. I dess omedelbara närhet har dock på senare tider en större park vuxit upp. Inom det stora godsområdet finnas däremot icke så få för sin naturskönhet märkliga platser, såsom åt Blekinge-hållet eller vid hafsstranden, t. ex. det härliga vindomsusade Valje.

Det äldsta Ljungby har ej lämnat så många spår efter sig. Den västra delen af den n. v. hufvudbyggnaden gör i hvarje fall ett rätt ålderdomligt intryck. Den är byggd af annat tegel än den östra delen, har en grundmur af oregel-

Trolle-Ljungby omkring 1680. Enligt Burman-Fischer.

bundna stenar, märken af skottgluggar i de synnerligen tjocka murarna samt har djupt liggande källarlokaler. Dess gafvel åt väster har tydliga rester af gamla blindnischer, en rundel och två spetsbågar. Då man vet, att borgen nedbrändes af Severin Norrby 1525, är det antagligen minnen af den af den äldre Knut Gyllenstierna och Sidsela Ulfstand omkring 1550 uppbyggda borgen, som möter oss i denna del af slottet, alltså minnen från den tid, då den underbara händelsen med hornet och pipan skulle ägt rum.

Men den karaktär, som Ljungby genom sekel bibehållit, fick den först på 1600-talet. Då uppfördes 1629 den nya två våningar höga hufvudbyggnaden, hvari, som vi sett, en äldre bygg-

Trolle-Ljungby slott från sydost.

Portalen å trapptornet.

nad ingick, och 1633 en från denna vinkelrätt framspringande och öfver midtbyggnaden något öfverskjutande västlig flygel, likaledes i två våningar samt med tre rundbågiga ingångar. En motsvarande östlig fanns redan i en gammal renoverad byggnad, som kallades »Munkelängan». Inskriptioner i järnklammer upplysa så tydligt som möjligt, när de nya husen tillkommo, och af hvilka de uppfördes. På hufvudbyggnadens östra gafvelröste står: *K. G. S. Ø. H. F.* 1629, på västra flygelns norra röste samma initialer och årtalet 1633. Initialerna betyda Knut Gyllenstierna och Öllegård Hvitfeldt. Röstena höja sig med svängda konturer (S-formiga band) samt tinnar, allt i tegel. I hörnet mellan »Munkelängan» och hufvudflygeln byggdes ett åttkantigt trapptorn med hög spira. Den senare afbrände snapphanarna 1678. Den gamla munklängan nedrefs 1787, och ny östflygel, dock något kortare än den västra, uppfördes. Eljes fick den samma karaktär som västflygeln. — I järnklammer bär den nyssnämnda årtal.

För ett kraftigare försvar var alltså Ljungby ej utrustadt. Den norra sidan af borggården intogs dock fordom af en hög mur med skottgluggar, i hvilken 1697 en hög öfverbyggd port lades. Vattengrafvar omgåfvo, liksom ännu i dag, det hela, och på norra sidan förmedlade en träbro med vindbrygga förbindelsen med den framför belägna ladugården. Den hvälfda stenbro, som nu intager träbrons och vindbryggans plats, tillkom 1806, och den höga muren fick 1851 vika för en lägre genombruten tegelmur, vid hvars ändpunkter byggdes ett par

Slottet från norra sidan.

mångkantiga, platt afslutade tornlika hus. Från samma tid är den i röd sandsten utförda portalen å trapptornet. Den massiva ekdörren är dock den gamla, med märken efter snapphanarnes kulor. Tornets kupolartade lanterninkrönta spira härrör däremot från 1700-talet, och från samma tid måste dess ovala fönster stamma. Äro flyglarnas tak af tegel, har midtbyggnaden fått ett modernt plåttak. Tegel skulle dock göra en vackrare effekt. En enkel takkupa finnes på nordsidan, medan på den södra framspringer ett karnap med svängd gafvelkontur och tre kulprydda postament. På denna sida har man vidare en utgång med en trätrappa, och öfver kanalen för en träbro till den på andra sidan liggande Trolle-Ljungby kyrka.

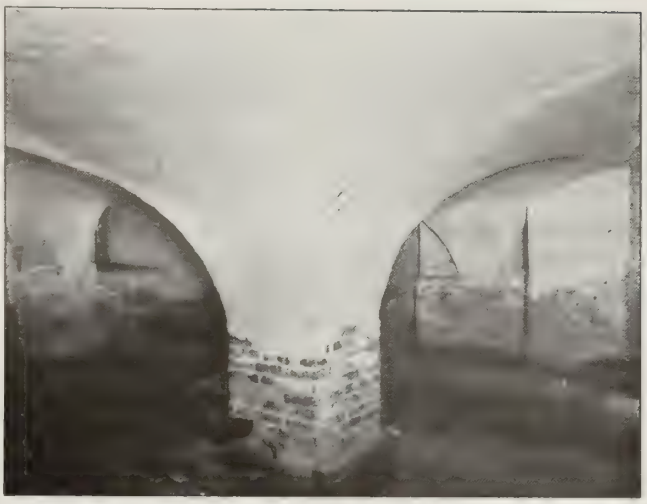

Källaren under tornet.

Vi kunna stanna vid det anförda. Slottet är af en genuin skånsk-dansk typ, tillhör den s. k. Kristian IV-stilen, ehuru sandsten i obetydlig grad som prydnadselement kommit till användning. I Skåne finnas ej många gårdar kvar, som helt bevarat denna karaktär, d. v. s. gårdar med hufvudbyggnad och framspringande flyglar, med oputsadt tegel och höga svängda gafvelrösten. Det ståtliga Skarhult har denna anläggning, men den östra flygeln är där hufvudbyggnad; de andra längorna ha senare tillkommit. Rosendal är däremot, fast af mindre storlek, ett representativt exempel. Dess eleganta trapptornsspira

Slottet från sydväst.

af koppar är den tänkbarast bästa förebild för en motsvarande stiltrogen spira å Trolle-Ljungby.

Några minnen af slottets inredning i äldre tider finnas ej nu mer. Till 1848 skall Karl XI:s sängkammare med dess mörkmålade tak och höga, med gyllne stjärnor prydda panelningar bibehållits i sitt gamla skick. Senare blef det biljardsalen. Den bredvid liggande »kungssalen» hade 1840 förvandlats till salong.

Denna »kungssal» är den nuvarande stora salongen i hufvudbyggnadens första våning. I den fasta väggdekoreringen — ljusgult med guldlister — röjer sig, som man kan vänta, nyantiken i dörr- och spegelöfverstyckenas medaljonger med grekiskt mytologiska figurer i hvit relief mot ljusröd botten, omgifna af förgyldt bladverk. Golfvet är ett parkettgolf, hvars midt prydes af en stor stjärna.

Möbleringen är hufvudsakligen gustaviansk. Den magnifika förgyllda, med blått siden klädda möbeln har tillhört riksdrotset Trolle-Wachtmeister. Bland stolarne lägga vi märke till en fåtölj, hvars ryggstöd prydes af en skulpterad Vasa-kärfve med kunglig krona. Det stora rummet får ljus från långväggarnes fönster i norr och söder. Mellan dem äro anbragta gustavianska speglar med spegelbord, två å hvardera hållet, dels halfrunda, dels fyrkantiga, hvilka bord naturligtvis smyckas af dyrbara keramiska alster, som gamla fina kinesiska urnor med gröna och hvita blomprydda fält samt som figurer formade handtag, af ståtliga alabasterurnor i empire m. m.

Ett litet spensligt sybord med inläggningar gör en mycket delikat verkan. Det är också ett arbete af en af den gustavianska tidens främsta »ebenister», *Anders Lundelius*, som signerat detsamma. Ett par små gustavianska byråar med guldbronsbeslag höra likaledes till inredningen, så äfven ett mindre brickbord, som har sitt speciella intresse genom en ganska flott utförd målning af Årup på 1790-talet, som pryder plattan. Det närbelägna Årup är nämligen äfven en Wachtmeistersk egendom. Vid den nämnda tiden var huset byggdt af trä, i 1600-talsstil med högt dubbelt tak och höga skorstenar. Detta hus är numer rifvet. Den stora glaskronan, sammansatt af två gamla (från 1700-talet), bidrager till salongens förnäma karaktär.

Men ännu mer förhöjes prägeln af magnificens genom de ståtliga kungliga porträtten i förgyllda krönta ramar, samtliga gåfvor af de höga afbildade till ägare och fideikommissarier af Trolle-Ljungby. Det äldsta framställer Gustaf III och är en replik eller kopia af det enligt uppgift af *Lorenz Pasch* målade porträttet (ett

Stora salongen.

knästycke) i Operahuset. Det bär följande inskription: »Gifvit af Konung Gustaf III till Riks-Drottzet Grefve Wachtmeister 1788». Icke långt därefter mottog riksdrotset det följande kungliga konterfejet, återgifvande Gustaf IV Adolf. Inskriptionen lyder: »Gifvit af Konung Gustaf IV Adolf till Grefve Carl Axel Wachtmeister, Sveriges Rikes Drotz, Lunds Academis Cantzeler, Ridd. och Commend. af alla Kong. Maj:s Ordnar 1793». Bilden återger konungen i helfigur vid 15 års ålder, klädd i silfverstickad atlasdräkt. Mästaren är *Lorenz Pasch.* Ett signeradt original äges af hertig d'Otrante. Porträttet är det föregående högst olikt i behandlingssättet, så att man verkligen står tveksam om, huruvida Pasch är upphofsman till det förra.* Ännu större värde har det bredvidsittande, som framställer Karl XIII som hertig, ett charmant knästycke, signeradt *Roslin 1775.* Hertigen är klädd i silfverbrokaddräkt med serafimerkedja. På bordet bredvid honom en blå hermelinmantel och hertigkrona. Af inskriften framgår, att gåfvan är af betydligt senare datum än tillkomståret. På ramen står nämligen: »Gifvit af Konung Carl d. Trettonde till Justitie-Statsministern Grefve Trolle-Wachtmeister MDCCCIX». Roslins glänsande stoffbehandling återfinnes här till fullo, och motstycket är ej svårt att uppvisa i konstnärens öfverensstämmande representationsbild af Gustaf III på Gripsholm.

I knästycke möta oss äfven porträtten af Karl XV som kronprins samt af drottning Lovisa som kronprinsessa, det förra måladt af *Dürk,* det senare af *Olof Södermark.* Drottning Lovisas bild är en skapelse i målarens vanliga höga, granna kolorit.

Det skulle föra oss för långt att i detalj omnämna den värdefulla keramik, som här finnes. Till alabastervaserna och de kinesiska urnorna komma nämligen en hel del pjäser af gammalt Sèvres-porslin, sachsiskt och danskt porslin. Dessutom se vi här ett antal intressanta silfverpjäser af äldre datum, t. ex. en egendomlig förgylld silfversked med Knut Gyllenstiernas och Öllegård Hvitfeldts namn jämte årtalet 1602 m. m.

Den n. v. biljardsalen bjuder på ytterligare angenäma öfverraskningar för en konstvän. Där står ett ståtligt gammalt ekskåp med tillsatser i päronträ och elfenben. Fasaden är uppdelad i två våningar, fördelade genom doriska halfko-

* Porträttsamlingen på Trolle-Ljungby har förut behandlats af konstforskaren *Olof Granberg* i ett par artiklar i Svenska Dagbladet i juli 1911.

TROLLE-LJUNGBY PLAN AF 1STA VÅN.

TROLLE-LJUNGBY PLAN AF 2DRA VÅN

1, 2, 3, 4, 8. *Gästrum.* — 7. *Badrum.* — 9. *Biljardsal.* — 10. *Röda salongen.* — 12. *Förstuga.* — 14. *Stora salongen.* — 15. *Grefvinnans skrifrum.* — 16. *Matsal.* — 17. *Serveringsrum.* — 18. *Tjänarnes matsal.* — 20. *Kök.* — 21. *Spiskammare.* — 22. *Förstuga.* — 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. *Tjänare- och ekonomirum.* — 30, 31, 32. *Gästrum.* — 33, 34. *Trappa och tambur.* — 36. *Excellensens laboratorium.* — 37, 38, 40. *Gästrum.* — 41. *Grefvens förstuga.* — 42. *Sofrum.* — 43. *Grefvens skrifrum.* — 44. *Grefvens förmak.* — 45. *Arkiv.* — 46, 47. *Bibliotek.* — 48. *Toiletterum.* — 49. *Badrum.* — 50. *Förstuga.* — 51, 52. *Sofrum.* — 54. *Unge grefvens rum.* — 53, 55, 56, 57, 58, 59. *Gästrum.*

Ekskåp i biljardsalen. Flandriskt arbete omkring 1600.

lonner med vågigt behandlade skaft. Rikt ramverk mellan kolonnerna, i bladverk utlöpande gubbmasker m. m. karakterisera för öfrigt detta i ädel renässans ovanligt fint komponerade skåp, som antagligen sett sitt upphof i Flandern vid 1500-talets slut.

Ett annat flandriskt skåp, ett s. k. kabinettskåp med uppslagsdörrar och målningar på dörrar och lådor, torde stamma från 1630-talet. Vid sidan af lådornas rätt handtverksmässiga kompositioner upptäcker man på ett par dörrblad två mytologiska scener, »Paris dom» och »Diana och Actæon», som måste ha utförts af en verklig konstnär. I de höga, klara färgerna, i figurteckning och det helas komponering erinra de alltför mycket om Rubens, för att man ej här bör tveka om, hvart de höra. En Rubensk kopist har här återgifvit ett par af mästarens kompositioner.

Biljardsalen prydes för öfrigt af en gustaviansk möbel i guld och rödt, och bland de taflor, som smycka väggarna uppenbara sig bl. a. ej mindre än fyra stora målningar af vår berömde romantiske landskapsmålare *Fahlcrantz* med motiv från Nyköpings slott, Trollhättan, Trolle-Ljungby och Årup, alla nu mycket mörknade och af en något obestämd hållning, som vanligt hos Fahlcrantz. Därjämte upptager ett stort norskt landskap af Karl XV ena kortväggen. Det bär inskriften: »Af konung Carl XV målad och gifven åt Landshöfdingen Grefve A. K. Wachtmeister 1866».

Grefvinnans skrifrum är ett ljust och gladt rum med empiremöbler i hvitt och gult, en stor magnifik rokokospegel, en gustaviansk sekretär af typiskt snitt och godt arbete m. m. Men det som här mest fångar uppmärksamheten är nog *Alexander Roslins* porträtt af sedermera rikskansleren och grefven frih. Fredrik Sparre. Taflan tillhör de Sparreska släktporträtt, som genom

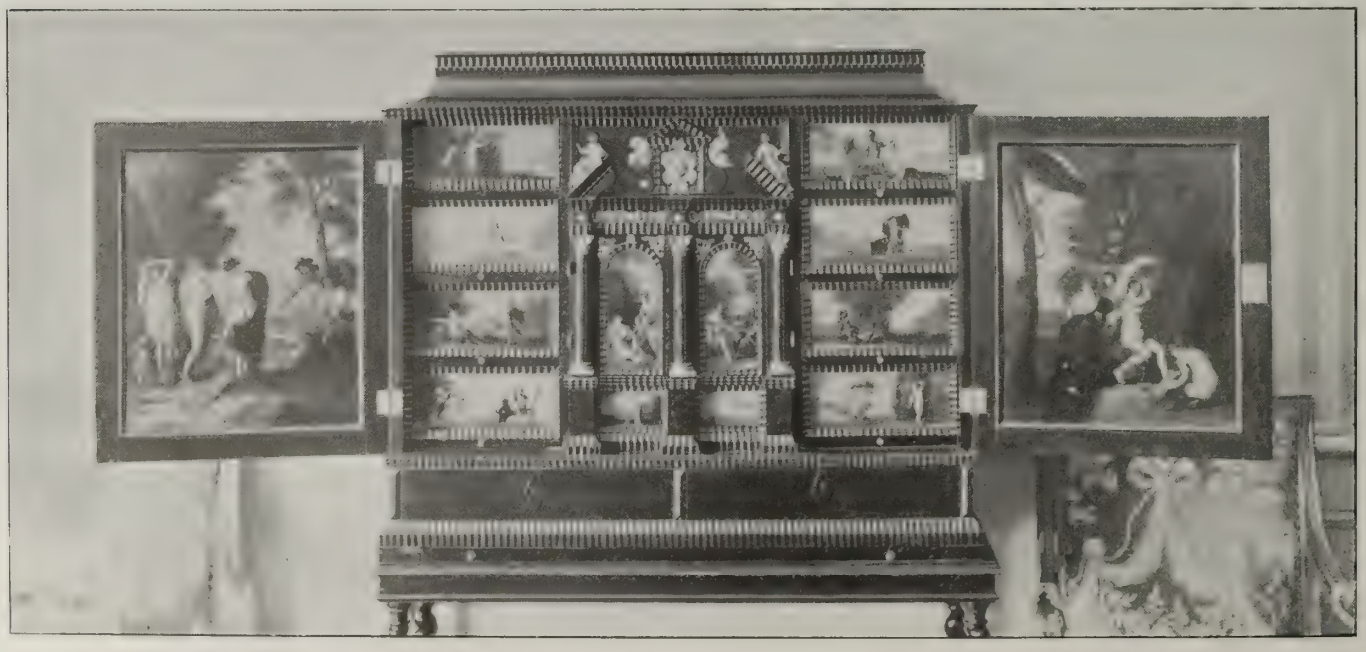

Kabinettskåp, flandriskt arbete från 1630-talet. I biljardsalen.

Grefvinnans skrifrum.

landshöfdingen frih. Gabriel Sparres giftermål med Helena Juliana Coyet († 1769) kommo till Ljungby. Den unge ädlingen är afbildad sittande vid sitt skrifbord, något framåtlutad med blicken mot åskådaren. I högra handen håller han en gåspenna. Den röda sammetsrock han är iförd, spelar naturligtvis en stor roll i färgensemblen. Det är lif och karaktär i ansiktet, men som stoffmåleri går ej bilden, som är osignerad, upp mot den replik, som äges af fru Olof Wijk och väckte så stor beundran på den retrospektiva utställningen 1898. Vi kasta äfven en blick på de goda kopior efter berömda målningar i Vanås' tafvelgalleri och på Nationalmuseum, som här äro uppsatta. De äro utförda af grefve Wachtmeisters mor, född Wachtmeister, och röja en ej obetydlig talang. Från gården utanför skrifrummet för en vindeltrappa upp till biblioteket och grefvens rum i öfre våningen.

I den — gentemot hvad bilden visar — nu mer betydligt utvidgade matsalen är det som större parten af ägare- och släktporträtten ge

Matsalen (före utvidgningen 1912).

oss en blick in i gårdens personhistoria, hvarförutom flera af dessa porträtt ha ett ej ringa konstnärligt och konsthistoriskt värde. Af intresse äro särskildt de Coyetska porträtten. Trolle-Ljungby har nämligen den värdefullaste samlingen af Coyet-porträtt.

År 1662 köptes gården af ambassadören Peter Julius Coyet, hvars son, hofkansleren, vice presidenten i Wismar, friherre Vilhelm Julius Coyet, af Ljungby stiftade ett fideikommiss. För hvarje misstanke, att han varit en »upplyst» man, fritager honom hans roll i tidens sorgliga trolldomsprocesser, liksom äfven hans bekanta skrift: »Relation om Ljungby gård, dess horn och pipa» (originalhandskriften på Trolle-Ljungby) som visar honom ohjälpligt fastnad i grof materiell vidskepelse. Af hans berömde fader finna vi tyvärr icke någon bild, men däremot två af honom själf. Den ena af dessa är verkligen högst märklig. Den är målad i Holland 1660 af den mycket sällsynte Leyden-artisten *Jakob van der Merck*.* Då porträttet utfördes, studerade antagligen den då 13 à 14-årige Coyet vid Leydens högskola. Han återges i knästycke, stående framför ett ljusgrönt draperi, medan vi till vänster se en molnig himmel och ett landskap i aftonstämning. Han står vänd åt vänster, vändande det ungdomliga af blonda lockar omramade ansiktet emot oss och stödjande högra handen mot en hög käpp. Den gråbruna dräkten med uppskurna ärmar, bred, nedviken krage och en mängd blå, röda, hvita band och rosetter kring midjan är af stor effekt. Den lifliga arrangeringen och gråtoniga koloriten för tanken på Bartolomeus van der Helst.

Hofkansleren Friherre Vilhelm Julius Coyet.
Oljemålning af Jakob van der Merck 1660.

Vilhelm Julius vid äldre år, liksom hans hustru i andra giftet Elisabeth Gyllenstierna, se vi ett par bilder, som erinra om medelmåttiga Ehrenstrahlska porträtt. De ha ännu sina gamla mörka ramar och ha fordom haft sin plats i Ljungby kyrka.

Den därnäst följande residenten på Ljungby blef sonen öfverstelöjtnanten friherre Sten Coyet, bekant som krigare och politiker. Hans, liksom hustruns och tvenne söners porträtt ha målats af ingen mindre än *Alexander Roslin*, men ej den elegante Paris-virtuosen, utan af den 25-årige nyss från Schröders atelier i Stockholm komne ämnessvennen, som före sin utlandsresa for omkring i sin hemprovins Skåne och konterfejade aristokrater på deras slott och herresäten. Åren 1743 och 1745 har han vistats på Ljungby. Det förra året målade han den 55-årige baronen och hans maka i två signerade midjebilder. Sten Coyet uppträder i enkel blå uniform med bröstharnesk och älghudshandskar, hans grefvinna Magdalena Sofia Horn i urringadt lif och med röd sammet fodrad hermelinmantel. Sönerna Rudolf Vilhelm och Sten se vi åter i ett par 1745 målade midjebilder. Den unge Sten Coyet hade redan 1741 aflidit på örlogsfartyget Verden i finska skärgården, men hans porträtt har väl antagligen målats efter något äldre. Bröderna uppträda i uniform med bröstharnesk samt allongeperuker. Det bästa af dessa Roslinska ungdomsarbeten är emellertid den käcka, flotta skildringen af den ungdomlige öfverstelöjtnanten.

Vid Rudolf Vilhelm Coyets död 1763 — han slutade sina dagar som kavallerimajor — gingo Ljungby och Årup som vanligt arfvegods till de fem systrarna, af hvilka en enda hade ingått äktenskap, nämligen Helena Juliana, som gift sig med landshöfdingen friherre Gabriel Sparre. De fyra fröknarne Coyet förblefvo ogifta till sin död och deras på gamla dagar (1794) utförda konterfej i bleknade pasteller af ritmästaren i Uppsala *Johan Ahlberg* ge en ganska rolig föreställning om de ålderstigna fröken-baronessorna i mössa, lockar, band och puder. Äro dessa

* Den holländske filosofen Heinsius' bröstbild i Uppsala Universitets samlingar är ett arbete af Merck.

pastellporträtt väl ej af något så högt konstnärligt värde, äro de alldeles säkert mycket lika sina höga original.

Helena Julianas porträtt är måladt i olja, och det återger henne i yngre år. Om detsamma har jag i mina anteckningar skrifvit: »Ser ut att vara ett Krafft-porträtt», d. v. s. dess mästare vore *Per Krafft d. ä.* Då jag ser, att Granberg förmodar detsamma, så torde nog skäl finnas för detta antagande. Ett signeradt original finnes kanske på annat håll. Hennes man, som var den, som styrde och ställde på Ljungby; äfven efter hennes tidiga död 1769, finnes förevigad i tvenne olika rätt släta konterfej af okändt ursprung.

Grefve C. G. Tessin.
Oljemålning af Louis Tocqué.

Genom Sparre kom ett större antal Sparreporträtt till Ljungby, af hvilka vi redan lärt känna Roslins briljanta tolkning af rikskansleren grefve Fredrik Sparre, en halfbror till landshöfdingen. Dennes syster Brita Kristina, gift med riksrådet Törnflycht, möter oss i ett porträtt, signeradt: *Krafft 1773*. Hon är klädd i hvitt sidenlif och svart spets mot grågul fond. Här se vi också Sparres far och mor, generalen m. m. friherre Fredrik Sparre, midjebild, blå uniform, brösttharnesk, liten puderperuk, hans mor vid 20 år, midjebild, hög hals, svart uppkammadt hår med de typiska hårlockarne i pannan, guldstickadt lif, röd mantel. Denna bild är målad af *Johan Starbus*. Signaturen är: »J. Starbus Pinx». En erinran alltså om konsten i Sverige under de karolinska hundåren! Andra syskon och halfsyskon än de ofvannämnda, liksom närmare eller fjärmare anförvandter, uppenbara sig likaså, så t. ex. Gabriels styfmor Ulrika Tessin, syster till den berömde Carl Gustaf, Gabriels syster öfverhofmästarinnan Charlotte, gift med grefve Karl Reinhold von Fersen och mor till »de tre gracerna». Ingen mindre än *Nattier* har målat originalen till de härvarande två kopiorna — Gabriels äldre bror, den bekante öfverståthållaren friherre Carl Sparre, liksom dennes hustru Ulrika Strömfeldt, och äfven af styfmorbrodern grefve Carl Gustaf Tessin och hans hustru Ulrika Lovisa Sparre finnas i samlingen intressanta konterfej. Tessins är utfördt i Paris 1741 af *Louis Tocqué* och är en replik af det i Öfverintendentsämbetet befintliga originalet. Grefvinnan Tessins båda porträtt äro kopior efter Nattier. Det ena, en midjebild, svart mössa, röd skinnbrämad kappa, händerna instuckna i en muff, går tillbaka till det 1741 målade originalet.

Men detta är blott en liten axplockning bland de i matsalen förefintliga många 1700-talsporträtten, särskildt samlingen af Coyet- och Sparre-konterfej.

Det återstår nu att ta i betraktande äfven några rum i öfre våningen. Vi kunna då antingen stiga den lilla spiraltrappan upp eller från tamburen följa stora trappan. Vi välja det senare, ty en sak lockar oss, nämligen att se litet närmare på Ljungby horn och pipa, som inneslutna i en glasmonter ha sin plats just i tamburen — måhända för att lättare ha dem till hands för skådelystna.

Den allbekanta sägnen om, huru hornet och pipan af en stallsven vid Ljungby en julafton röfvades från trollen vid Maglestenen, liksom om de försök, som dessa långt senare gjorde att återfå sina skatter, skall ej här upprepas. Frågar man litet kritiskt och ogrannlaga om möjligheten af sägnens uppkomst, så ligger det nära till hands att tro, att föremålen verkligen hittats invid det väldiga stenblocket, beläget strax intill, där allén upp till gården mynnar ut i Kristianstadsvägen, samt att — här som i andra fall — folkfantasien sedan spunnit sina trådar om fyndet. Pipan är af ben, rund samt böjd i en halfcirkel, och man kan blåsa i dess båda ändar, af hvilka den ena är smalare än den andra. Antagligen har den varit afsedd att användas på jakt.

Hornet, som är af medelmåttig storlek, är

Biblioteksrum.

rikt beslaget med förgyldt silfver: en ring kring mynningen, två mellanringar samt i spetsen en kula, samtliga förenade genom smala skenor med genombrutna rosor. Å kantringen, nedtill sirad med gotiska klöfverbladsbågar, se vi framställda harar samt män, som blåsa i horn; från öfre mellanringen, som både upptill och nedtill har bågar af nyssnämnda art, utgå ett par smala stöd, slutande i klöfvar; under den smalare, nedre ringen, prydd med genombrutna rosor, äro anbragta ett par små lejonfigurer. Kulan är besatt med naglar. Stilen är rent gotisk, (ej sengotisk) och hornet går därför åtminstone tillbaka till 1400-talets första hälft. Brunius antar: »omkring år 1300».

Om tiden för fyndet veta vi ingenting säkert. Traditionen förmäler, att det var under fru Sidsela Ulfstands änkotid, d. v. s. ungefär 1550—1580, som hornet och pipan skulle kommit till Ljungby. Men det är icke omöjligt, att det skett tidigare. Då fru Öllegård Gyllenstierna, änka efter den 1657 aflidne generalfälttygmästaren Friis, gifte om sig med den äfventyrlige Cay Lykke, togo dessa med sig till Danmark hornet och pipan, som där, efter att en tid ägts bl. a. af kansleren Ove Juul, af dennes son Christian Juul skänktes till den bekante danske diplomaten Luxdorff, som i sin tur 1691 öfverlämnade dem till Ljungby gård, där de alltsedan förblifvit, och, om äfven Vilhelm Julius Coyet betraktat dem med synnerlig bäfvan, ha de sedan sin återkomst ej veterligen uppkallat trollen till några förnyade ansträngningar.

I öfre våningen träffar man i grefvens skrifrum samt förmak ytterligare förnäma prof på gammal svensk porträttkonst och konstslöjd. Med karolinen friherre Sten Coyets gemål, Magdalena Sofia Horn af Rantzien, kommo till Ljungby äfven en hel del släktporträtt, särskildt Sperlingporträtt. Hennes mor var född Sperling. Dessa porträtt finner man i matsalen och annorstädes. Här se vi ett, som ur en särskild synpunkt är märkligt nog. Det är nämligen en oljemålning af den eljes nästan uteslutande som pastellist kände *Gustaf Lundberg* samt återger dragen af öfverstelöjtnanten Karl Gustaf Sperling. Ett annat till samma samling hörande porträtt (fast uppsatt i nedre våningen) är måladt af *Ehrenstrahl* och återger amirallöjtnanten Gustaf Horn. I grefvens rum möta oss hufvudsakligen Wachtmeister-porträtt, däribland åtskilliga af högt konstvärde.

Landshöfding Sparres dotter Ulrika blef 1780 gift med sedermera riksdrotset grefve Carl-Axel Wachtmeister. Därigenom tillföllo Ljungby och Årup efter landshöfdingens och de gamla nåderna Coyets bortgång detta par, dock först sedan riksdrotset måst betala 40,000 rdr till ett par Coyetska släktingar. Han var dessutom, sedan 1808, innehafvare af det af morfadern, den ryktbare Fredrik Trolle på Trollenäs, stiftade fideikommisset Trolleberg i närheten af Lund och antog nämnda år Trollenamnet.

Ljungby horn och pipa.

Riksdrotset var, som bekant, en af de mest frejdade gustavianerna, som ej ens förmyndarsters far var fideikommissarien till Johannishus i Blekinge grefve Fredrik Georg Hans Carl Wacht-

Riksdrotset Grefve C. A. Wachtmeister
Oljemålning af Ulrika Pasch.

Grefvinnan Ulrika Wachtmeister född Sparre.
Oljemålning af Ulrika Pasch.

styrelsen vågade sig på. Huru den mäktiga, på höga förtroendeposter ställde mannen under olika skeden af sitt lif såg ut, visa oss tvenne porträtt. Det ena framställer honom vid 30 års ålder, i brun dräkt, gul sidenkappa och med serafimerorden samt är måladt af *Ulrika Pasch,* som äfven är ansvarig för motstycket, porträttet af grefvinnan Ulrika Wachtmeister, född Sparre. Riksdrotset vid mera framskriden ålder möter oss åter i ett porträtt af ingen mindre än *Carl Fredrik von Breda.* Vi se en kraftig äldre man, fetlagd och af tämligen hög ansiktsfärg samt iförd gustaviansk dräkt samt kalott. Taflan, af hvilken en replik finnes i Lunds universitet — riksdrotset var nämligen detta universitets kansler — är signerad: »C. F. von Breda 1808». Den tillhör Bredas senare, dunklare och mera flammiga stil.

Byrå. Däröfver porträtt af öfverstelöjtnanten K. G. Sperling.
Oljemålning af Gustaf Lundberg.

Grefve Carl-Axel Wachtmeister. Dennes samt hans hustrus porträtt finnas här äfven, ett par af *Ahlberg* målade, mycket torrt uppfattade, men dock ganska roliga ålderdomsporträtt i pastell i bleknade färger. Sonens porträtt från hans yngre år, liksom bilderna af dennes två första gemåler, är återigen Bredas verk. Riksdrotsets son var excellensen och justitiekanslern grefve Hans Gabriel Wachtmeister, bekant äfven som framstående kemist och förtrogen vän till Berzelius. Porträttet är signeradt: »C. F. v. Breda 1804» och verkar genom spetskragen, slängkappan, hållningen etc. högst poetiseradt, nästan Byron-artadt. I sina fina, varma toner är det af högre kvalitet än de båda damporträtten, framställande, det första grefvinnan Hedvig Amalia Wachtmeister, född Klinckowström, samt signeradt: »C. F. von Breda pinx. 1809», det andra grefvinnan Catharina Charlotta Wachtmeister, född

Leijonhufvud, samt med signaturen: »C. F. von Breda pinx 1812». Ett utmärkt vackert porträtt af excellensen, måladt af *Sandberg,* finner man också. Det är signeradt: »J. G. Sandberg pinx. 1827». Excellensens son, landshöfdingen grefve Axel Knut Wachtmeister, har afbildats af den tyske artisten *Dürk.* Till sist kan upptagas den Ehrenstrahlska duken med bilden af den store generalamiralen grefve Hans Wachtmeister.

Skulpturer, som t. ex. Sergels byst af öfverståthållaren friherre C. Sparre (i gips), dyrbara konstmöbler såsom rokokobyråar, möbler i gustaviansk stil och i empire, smycka för öfrigt de rum vi nu beträdt. Bland annat förtjänar framhållas en magnifik gustaviansk sekretär med guldbronsbeslag och träinläggningar. Den bär signaturen: *Anders Lundelius. Stockholm.* Alltså samme konstsnickare, som utfört det lilla smäckra sybordet i salongen. På den rätt höga sekretären står ett tyskt konstur från 1600-talet — enligt traditionen ett krigsbyte. Urstället hvilar på en knäböjande Atlas-figur.

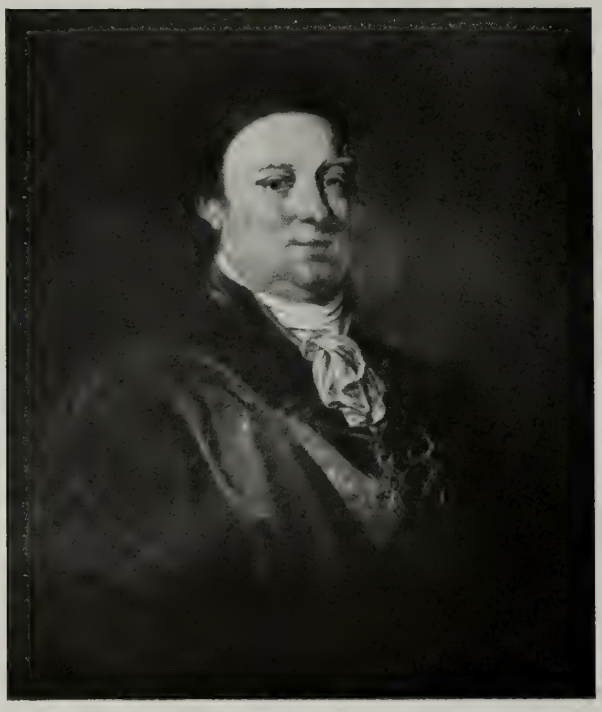

Riksdrotset Grefve C. A. Trolle-Wachtmeister.
Oljemålning af C. F. von Breda 1808.

Biblioteks- och arkivrummens rika innehåll ha vi ej utrymme nog att skildra. Det berömda Brinkmanska arkivet innehåller handlingar, memoarer och bref af betydelsefullaste slag. Här må blott erinras om den märkliga samlingen »Tegnériana». Äfven arkivets afdelning för Wachtmeisterska bref- och dokumentsamlingen är af högsta värde. Där finnas bl. a. bref från Brinkman och Berzelius.

Slutligen må nämnas, att excellensens laboratorium, ursprungligen på Årup, finnes kvar i sitt gamla skick, ehuru visserligen af tidens tand tämligen medfaret.

Tack vare det rikhaltiga porträttgalleriet ha vi redan gjort bekantskap med gårdens ägarehistoria allt ifrån den förste svenske ägaren, ambassadören Peter Julius Coyet, hvars porträtt dock — märkligt nog — är det enda, som saknas i serien af svenska besittningsinnehafvare med deras gemåler, barn och anför-

Grefve F. G. H. C. Wachtmeister.
Pastell af Johan Ahlberg.

Grefvinnan Hilla Birgitta Wachtmeister född Trolle.
Pastell af Johan Ahlberg.

vandter. Denna fullständighet ger gifvetvis samlingen ett stort person- och lokalhistoriskt värde.

Äfven om de danska ägarne har en och annan antydning lämnats, som t. ex. att gården på 15- och 1600-talen var i släkten Gyllenstiernas händer, samt att den egentligen har en Gyllenstierna att tacka för sitt nuvarande utseende.

Under medeltiden ägdes Ljungby af släkten *Bille,* hvarifrån den skall öfvergått till medlemmar af släkten *Brostrup,* som uppges ha sålt den till den berömde riksamiralen *Jens Holgersen Ulfstand* till Glimmingehus. Denne berättas ha fört en process med abboten på Beckaskog Nils Henrikssen om några till Ljungby angränsande ägostycken, en process, som slutade med en förlikning, som Jens Holgersen dock snart skulle insett vara för honom ofördelaktig, hvarför han sökte ett tillfälle att hämnas och bryta öfverenskommelsen. Abboten var »en svåra fet och af andtäppa besvärad man». Denna fetma gaf Jens Holgersen anledning att spela abboten ett otrefligt spratt. När han en gång kom till Ljungby, erbjöd sig Jens att med ett osvikligt medel på 10 veckor befria honom från densamma, om han förband sig betala 100 mark och att följa föreskrifna lefnadsregler. Ja, medlet bestod i, att den intet ondt anande helige mannen greps af Jens drängar fjättrades och fastlåstes i smedjan, där han befalldes stå och smida hela den öfverenskomna tiden, med vatten och bröd till vederkvickelse. Historien slutar med, att abboten fick tillfälle underrätta konungen, som befriade honom ur den mindre behagliga situationen och dömde hans motpart till böter. Sanningen i det hela lönar det nog föga att forska efter. Historien är typisk och bra som den är.

Excellensen Grefve H. G. Wachtmeister.
Oljemålning af C. F. von Breda 1804.

Efter Jens Holgersens död omtalas samtliga hans söner och sonsöner som ägare, men efter åtskilliga transaktioner stannade slutligen gården hos *Knut Gyllenstierna* och dennes hustru *Sid-*

Grefvinnan Catharina Charlotta Wachtmeister född Leijonhufvud. Oljemålning af C. F. von Breda 1812.

Grefvinnan Hedvig Amalia Wachtmeister född Klinckowström.
Oljemålning af C. F. von Breda 1809.

sela Ulfstand. Fru Sidsela, under hvars änkotid äfventyret med trollen skulle inträffat, lämnade Ljungby till sonen, *Axel Gyllenstierna,* höfvidsman på Sölvesborg och landsdomare i Skåne samt gift med Karin Gyllenstierna. Sonen *Knut Gyllenstierna* och dennes hustru *Öllegård Hvitfeldt* ha bundit sitt namn vid den 1629—1633 uppförda slottsbyggnaden. År 1645 innehades Ljungby af *Axel Gyllenstierna,* gift med Christensa Lindenow. Deras enda dotter *Öllegård* gifte sig med danske generalfälttygmästaren *Christian Friis,* som afled 1657, hvarefter fru Öllegård ingick nytt äktenskap med den för sin rikedom och sina äfventyr bekante *Cay Lykke,* hvilken på grund af majestätsbrott 1661 dömdes till döden och förlust af sina egendomar och »in effigie» afrättades.

Margareta Charlotta Coyet.
Pastell af Johan Ahlberg.

Ljungby hade kort förut gått till den förste mannens kreditorer, som 1662 sålde det till ambassadören *Peter Julius Coyet,* bekant för sitt deltagande i frederna i Roskilde 1658 och i Breda 1667, i den senare som en af de svenske medlarne mellan England och Holland. Där afled han nämnda år, innan fredsverket afslutats.

Hans äldste son med Catharina Magdalena Lehusen, *Vilhelm Julius Coyet,* blef Ljungby ägare. Det är den förut omtalade lagmannen vice presidenten och hofkansleren, gift ej mindre än tre gånger. Under hans tid drog krigets öden och olyckor öfver gården. Dess läge gjorde, att Karl XI tidvis där tog vinterkvarter, och 1678 vardt den belägrad och delvis bränd af snapphanarne. Hofkansleren dog 1709. Det af honom stiftade fideikommisset Ljungby-Årup-Ryssås skulle gått till äldste sonen, generalmajoren friherre Gustaf Vilhelm Coyet, men denne satt för stämplingar mot Danmarks krona fången i Köpenhamn, där han afled 1727. Det tillföll sonen friherre *Sten Coyet,* som lefde i fångenskap i Ryssland, där han i Moskva 1717 gifte sig med Magdalena Sofia Horn. Till fosterlandet återkommo de efter fredsslutet 1721. Sten Coyet, som var en ifrig medlem af hattpartiet, afled 1755. Under hans ryska fångenskap vardt Ljungby härjadt och plundradt af danskarna.

Huru ägarförhållandet sedan utvecklade sig, känna vi redan af det föregående. Ljungby och Årup gingo, efter *Rudolf Vilhelms* död 1763, och sedan kusinen på Svaneholm åtnöjt sig med Ryssås i Småland, till Sten Coyets fem döttrar. En sjätte dotter hade dött året förut. Egendomen fördelades då i fem lotter, så att Magdalena Sofia Coyet fick på sin andel Årup, medan Ljungby delades af de fyra andra, af hvilka en var gift, nämligen Helena Juliana. Hennes man, den förut omtalade landshöfdingen i Kristianstad friherre *Gabriel Sparre,* var det som öfvertog skötseln af Ljungby. Frök-

Sekretär af Anders Lundelius. Ofvanför porträtt af landshöfdingen Grefve Axel Knut Trolle-Wachtmeister.

Skulpterad stol. Ofvanför porträtt af Grefvinnan Sophia Lovisa Wachtmeister född Wachtmeister.

narna Coyet berättas ha nöjt sig med allt, utom med en sak: att han i vindflöjeln lät sätta sitt namnchiffer.

År 1804 afledo Sparre och den sista gamla fröken Coyet, nämligen Christina Elisabeth, och arftagerska till det stora godset var landshöfdingens dotter *Ulrika Lovisa Maria Sparre,* sedan 1780 gift med riksdrotset grefve *Carl-Axel Wachtmeister.* Äfven om förhållandena under den Wachtmeisterska tiden ha vi tack vare porträtten redan fått någon aning, men ett och annat återstår dock att tillägga.

Genom att erlägga 40,000 rdr till ett par Coyetska släktingar, baronerna Maclier, fick Ljungby förvärfd egendoms natur i riksdrotsets hand, och denna behöll det äfven efter hans död år 1810, tills under riksdrotsinnans tid år 1830 Trollebergs fideikommisskaraktär öfverflyttades till Ljungby, som därefter fick namnet Trolle-Ljungby. Äfven Årup hade blifvit fideikommiss. Till ett dylikt hade det stiftats af fröken Magdalena Sofia Coyet († 1796) till förmån för riksdrotset och hans hustru samt deras efterkommande enligt noggrant stipulerade bestämmelser. Riksdrotsets ende son var grefve *Hans Gabriel,* som när modern 1848 gick ur tiden, tillträdde de båda fideikommissen Ljungby och Årup.

Excellensen Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister lefde ända till 1871. Om honom yttrar Ljunggren: »Icke blott af ekelöfskronan, äfven af lagern har han gjort sig *bene meritus.* Redan från barndomen älskade han naturvetenskaperna och vinnlade sig särdeles om ornitologien. — — — Sedan han lämnat det offentliga lifvet, började han studera kemi, först under Berzelii ledning, sedan i sitt eget på Årup inrättade laboratorium. Frukterna af dessa studier äro flera utmärkta afhandlingar, högeligen värderade af Berzelius, med hvilken vetenskapens furste han förenades genom den varmaste vänskap». Hans två första gemåler ha vi redan lärt känna i Bredas vackra porträtt. Den tredje och sista var friherrinnan Sigrid Margareta Fleming († 1861). Hans son i andra äktenskapet och de båda godsens fideikommissarie ända till 1910 var landshöfdingen, hofmarskalken grefve *Axel Knut Trolle-Wachtmeister,* gift med grefvinnan S. L. Wachtmeister. Deras äldste son öfverstekammarjunkaren fil. doktor grefve *Hans Gustaf Trolle-Wachtmeister* är Trolle-Ljungbys och Arups nuvarande innehafvare. Sedan 1892 är han gift med Anna Rosenblad och har ett barn, sonen Oskar Carl-Axel Fredrik, född 1893.

Till sist må helt kort omnämnas Trolle-Ljungbys ekonomibyggnader. Fordom bildade ladugården en fyrkant å norra sidan midt emot slottet. Två tornlika hus med höga släta rösten, hvilka byggnader bildade stallängornas afslutning mot gården, stå kvar från gamla tider. Den östra har genomkörsel och afslutar ännu i dag en lång, ehuru i senare tid restaurerad stallänga af tegel, hvars norra ände uppfördes 1741 af Sten Coyet. Den intressanta gamla gafvelbyggnaden, som har två våningar, bär i järnklammer inskriften: *K. G. S. Ø H. 1636,* som så tyd-

Stenmuren och gårdsflyglarna, sedda från slottet.

Kyrkan.

ligt som möjligt ger besked om uppkomsten. Den motsvarande västra gafvelbyggnaden är väsentligt större, med å gafveln fönster i fyra våningar, åt öster ett utsprång med en urtafla. Detta hus bär inskriften: *W. J. C. E. G. S. A:o 1700.* Antagligen nedbrändt af snapphanarne 1678, har det återuppbyggts af hofkansleren och hans hustru Elisabeth Gyllenstierna. Någon västlig länga finnes dock ej nu mer. Till det pittoreska huset sluter sig en efter ritning af professor Scholander på 1850-talet uppförd modern byggnad i villastil som nu tjänar till arrendatorsbostad. Den nya ladugården ligger i nordväst, omfattande bl. a. en stor längomgifven gård med den öfverbyggda gödselstaden på planen.

Trädgården finna vi väster om slottet. Den presenterar sig i gammal stil med klippta granar och höga afvenbokhäckar. En vidsträckt park har under de senare decennierna uppvuxit, sträckande sig öfver slätten närmast söder om slottet och kyrkan. Den senare är flera gånger ombyggd, blott tornet ser nu mer ålderdomligt ut. På en sydlig gafvel står årtalet 1606. Under kyrkgolfvet sofva Gyllenstiernor och Coyetar i flera generationer, hvilka tagit det korta steget från riddarsalen till slottskapellets grafkor. —

Trolle-Ljungby gods, som utgör $49^{211}/_{480}$ mantal med ett taxeringsvärde inalles af 2,823,400 kronor och en areal af 15,000 hektar, är, med undantag af skogen, som utgör cirka 4,000 hektar, uppdelad i 180 större och mindre arrendegårdar samt 208 småbrukslägenheter, fördelade inom Trolle-Ljungby socken med $24^{37}/_{60}$ mantal till ett taxeringsvärde af 1,532,100 kronor; inom Gualöfs socken med $4^{27}/_{32}$ mantal till ett taxeringsvärde af 322,400 kronor; inom Näsums socken med $6^{3}/_{8}$ mantal till ett taxeringsvärde af 328,100 kronor; inom Ifvetofta socken med $8^{1}/_{3}$ mantal till ett taxeringsvärde af 412,300 kronor; inom Kiaby socken med $^{3}/_{8}$ mantal till ett taxeringsvärde af 25,000 kronor; inom Fjälkinge socken med $1^{5}/_{8}$ mantal till ett taxeringsvärde af 83,700 kronor; inom Nymö socken med $2^{9}/_{16}$ mantal till ett taxeringsvärde af 91,300 kronor; samt inom Åhus socken med $^{17}/_{24}$ mantal till ett taxeringsvärde af 43,500 kronor.

Utom hufvudgården finnas följande större gårdar: Bengtsro, Vanneberga, Sjögård, Håkanryd och Mossagården.

Å godset finnas tegelbruk, väderkvarn, tvenne vattenkvarnar samt ångsåg.

Häckarna i trädgården.

HJULARÖD

HARLÖSA SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Hjularöds slott är ett af Skånes yngsta, men gårdens historia kan följas långt tillbaka i medeltiden. Första gången namnet förekommer i bevarade urkunder är år 1391, då *Kristina Konstantinsdotter* den 25 juli utfärdar ett bref på »Hjulerodh» till Bosjökloster. Denna Kristina Konstantinsdotter tillhörde ätten Kyrning och var gift med en väpnare, Lars Persson, hvilken möjligen tillhörde ätten Hjul; fru Kristina, som år 1396 kallas den nämnde väpnarens »efterlefverska», skänkte den 25 januari 1396 ytterligare en gård till Bosjökloster.

Kammarherre Hans Toll.

Grefvinnan Anna Toll född Falkenberg.

Under medeltidens senare del tillhörde Hjularöd i kraft af ofvannämnda gåfvobref Bosjökloster och blef jämte andra klostergods vid reformationen indraget till danska kronan. Liksom fallet var med många andra af de skånska f. d. klostergodsen blefvo äfven Bosjöklostergodsen med Hjularöd under 1500-talet bortförlänade till olika danska adelsmän, den ene efter den andre, bland hvilka nämnas: *Jep Tordsen Falk* (1535—36), den afsatte Lundabiskopen *Torbern Bille* (1537—1551), *Hans Barnekow* (1551—1559), *Sten Rosensparre* till Skarhult (1559—1565) och hans änka fru *Metta Rosenkrantz,* som år 1567 gifte om sig med *Peder Oxe,* hvilken innehade förläningen från 1574 till sin död. Dennes syskon ägde länet 1578; kronan däremot 1579. »Harlösa län» med bland andra Hjularöd mageskiftades 1581 till bröderna *Anders* och *Wilhelm Dresselberg,* jämte tre andra deras bröder.

Wilhelm Dresselberg bildade slutligen åren 1589—1590 Hjularöds sätesgård af hemmanen Hjularöd, Stocke och Birkeröd samt en »commun» i Hjularöd, hvarmed godsets historia såsom sådant begynner. Efter all sannolikhet lät Wilhelm Dresselberg här uppföra en manbyggnad, belägen på samma plats där det nuvarande slottet reser sig. Wilhelm Dresselberg dog såsom den siste af sin ätt och Hjularöd ärfdes af hans

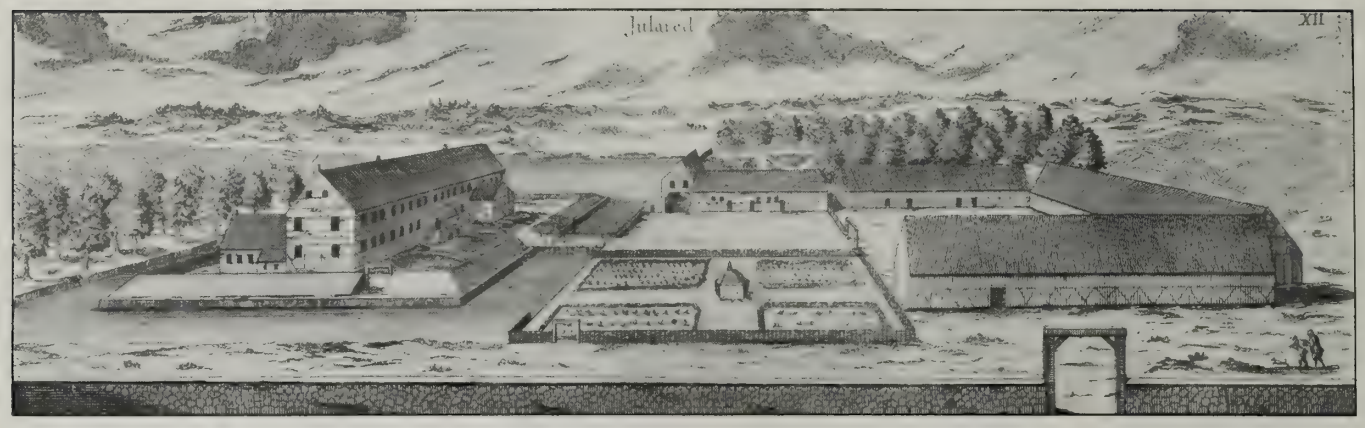

Hjularöd enligt Burman-Fischer.

dotter *Metta Dresselberg*, som år 1616 gifte sig med *Fredrik Parsberg* († 1653). De sålde år 1622 Hjularöd med åtskilliga underlydande gårdar till landtdomaren i Halland *Knud Gabrielsen Ackeleije*. Denne ökade godset genom att tillbyta sig angränsande gårdar, men under förvecklingarna vid Skånes öfvergång till Sverige blef Hjularöd honom fråntaget och skänktes år 1658 af Karl X Gustaf till amiral *Henrik Sjöhjelm* († 1668). Efter Knud Gabrielsen Ackeleijes död blef godset emellertid återställdt till hans arfvingar.

Dessa arfvingar sålde år 1662 hufvuddelen af Hjularödsgodset till sedermera generalen och generalguvernören i Wismar frih. *Friedrich von Buchwald* († 1693), som under följande årtionden blef ägare till en mängd angränsande hemman och gårdar. — Tvenne hans söner afledo barnlösa, hvarför Hjularöd år 1710 tillföll dottern *Emerentia von Buchwald* († 1738), änka efter öfversten friherre Reinhold v. Liewen († 1701). Hon ärfdes af sina båda döttrar, af hvilka den ena *Charlotta Elisabeth v. Liewen* år 1720 gift sig med öfverste *Berndt Vilhelm von Dellwig* († 1741) och den andra *Sofia Kristina v. Liewen* afled ogift 1740.

Den förstnämnda systern, fru von Dellwig, satt som änka kvar på Hjularöd ända till sin död år 1761 och genomförde en mängd förbättringar på godset. — Af hennes båda efterlefvande söner, öfverstelöjtnanten *Fredrik von Dellwig* och ryttmästaren *Kristian Georg von*

Hjularöds slott från sydost.

Dellwig († 1807), utlöste den senare redan 1761 sin broder, så att han blef ensam ägare till Hjularöd.

År 1805 sålde ryttmästaren von Dellwig Hjularöd med underlydande till sin frände kammarherren frih. *Karl Gustaf v. Schwerin* († 1855), som ärfdes af sin dotter *Brita Katarina v. Schwerin*, gift med ryttmästaren *Axel Toll* († 1867), de nuvarande ägarnes farfar. Hans ende son, ryttmästaren *Axel Toll*, afled 1882 och lämnade Hjularöd i arf till sina båda söner, *Axel Toll* och kammarherre *Hans Toll*, af hvilka den sistnämnde är Hjularöds nuvarande slottsherre. Kammarherre Hans Toll är sedan 1899 gift med grefvinnan *Anna Falkenberg af Bålby*.

Ofvanstående uppgifter angående ägarne till Hjularöd grunda sig på anteckningar, som ställts till mitt förfogande af kammarherre Hans Toll, hvilken jämväl i sin egenskap af det nuvarande slottets byggherre haft att meddela viktiga upplysningar angående förhållanden som kommo i dagen i samband med gräfnings- och grundläggningsarbetena för det nya slottet.

Hjularöd ligger cirka 100 meter öfver hafvet på höjden af den ås, som sluttar ned mot Vombsjön och dess utlopp Käflinge å eller Löddeström. Den nuvarande borgen reser sina röda tegelmurar och torn direkt ur de omgifvande vattenfyllda vallgrafvarna på samma lilla holme, där en gång den äldsta manbyggnaden på Hjularöd var belägen. Vid de gräfningar, som företogos här på 1890-talet, anträffades nämligen »stensättningar» på tre olika nivåer under hvarandra, tydande på att trenne olika byggnader här efterträdt hvarandra före det nuvarande slottet. — Vid hvilka tidpunkter dessa olika hus tillkommit är naturligen vanskligt att afgöra. Man har velat antaga att den djupast ned belägna grunden tillhört den gamla väpnargården från 1300-talet, den mellersta det hus, som Dresselbergarna möjligen åt sig låtit uppföra i slutet af 1500-talet. Den öfversta stensättningen har ingått i den byggnad, som finnes återgifven i det bekanta Burman-Fischerska gravyrverket, och som fullständigt slopades först i samband med uppförandet af det nya slottet.

Den Burmanska bilden, där »Julared» är afbildadt sådant det såg ut omkring 1680, visar en långsträckt, tvåvånings korsvirkesbyggnad, belägen midt på den rektangulära holmen, till hvilken en vindbrygga söderifrån ledde öfver. Framför denna bildade de likaledes i korsvirke uppförda ladugårdsbyggnaderna och en muromgifven trädgård ett slags förborg, en anordning som återfinnes på en mängd af de skånska gårdar, som Burman aftecknat.

Borggården från porttornsentrén.

Porttornet med väktargångar och borggården. Till höger synes slottet och i bakgrunden buxbomanläggningarna.

Detta hus, som tilläfventyrs uppförts af den ofvan omtalade Knut Gabrielsen Ackeleije, öfvergafs såsom boningshus i slutet af 1700-talet, då ett »corps-de-logis», bestående af en stor envåningslänga med frontespiser och ett åt öster utskjutande midtparti på pelare uppfördes utanför holmen på den plats där numera västra hälften af en buxbomanläggning utbreder sig. Här samt öster- och söderut låg i gamla tider ett helt komplex af byggnader, corps de logis, köksflygel, stallar, ladugård, loge m. m., hvilkas läge framgår af äldre gårdskartor. Alla dessa nedrefvos efter hand åren 1878—1906, hvarigenom plats erhölls för de vackra och välskötta trädgårdsanläggningar, som nu utbreda sig på »fastlandet» söder om slottet.

Som redan nämnts uppfördes det nuvarande Hjularöds slott under 1890-talet, 1894—97, efter ritningar af arkitekterna I. G. Clason och L. Wahlman. — Idén till det hela, i dess stora hufvuddrag, men äfven till en mängd detaljer, gafs af byggherren själf och hela slottet står där som ett bevis på kammarherre Tolls lifliga intresse för och kunskap om den äldre medeltida, särskildt den franska slotts- eller rättare borg-arkitekturen. — De förnämsta förebilderna hafva varit de bekanta franska medeltidsborgarna Couçy-le-Chateau i Champagne från 1200-talet och Pierrefonds nära Compiègne från slutet af 1300-talet; det förra har varit bestämmande för anläggningen i sin helhet under det att enskilda partier, framför allt den stora donjonen, det centrala midttornet, efterbildadts efter Pierrefonds. — Gifvetvis äro måttförhållandena på Hjularöd vida mindre än i de väldiga franska feodalborgarna: under det att den stora donjonen i Couçy-le-Chateau håller 31 meter i diameter och 55 meter i höjd så äro motsvarande mått på Hjularöd 11 meter och 34 meter. — Under det att de nämnda franska slotten äro uppförda af natursten, är materielet i Hjularödsborgen rödt tegel och granit; förebilder i detta afseende hafva varit åtskilliga i tegel uppförda slott i Holland, bl. a. slottet Teilingen, som en gång uppförts af förfäder till ätten Toll.

Oaktadt motiv sålunda hämtats från flera olika håll, är det ifråga om Hjularöd icke tal om någon direkt kopia. De kontinentala feodal-

Slottet från söder.

borgarna hafva varit inspirationskällor för den borg i medeltidsstil, som kammarherre Toll här låtit uppföra. Såsom framgår af de här reproducerade planritningarna, har rumsfördelningen och den allmänna anordningen af byggnaden däraf fått en egendomlig prägel; i dekorationen både den yttre och den inre ingå medeltida motiv, men f. ö. har man inom denna medeltidsram anordnat en mot nutidens fordringar svarande bostad, hvars behag ytterligare höjes genom de naturskönа omgifningarna och en dyrbar inredning med talrika föremål af stort intresse. De vanskligheter, som ju alltid måste vara förbundna med en så genomförd arkaisering på det arkitektoniska området, hafva på Hjularöd i stort sedt lyckligt öfvervunnits.

Vi nalkas söderifrån och se det stora midttornet omgifvet af de oregelbundet grupperade längorna och småtornen resa sig fästningslikt afvisande bakom sina gamla, vattenfyllda grafvar. Öfver en stilenlig vindbrygga går infarten genom ett kreneleradt porttorn, beläget i komplexets sydöstra hörn, in på en stenlagd borggård. Dess södra och östra sidor begränsas af tinnkrönta murar med väktargångar och de öfriga af donjonen och de från denna framspringande byggnaderna, en utefter norra och en utefter västra sidan. Bakom donjonen ligger en mindre helt kringbyggd gård med ett litet torn i komplexets nordvästra hörn.

En bred trappa invid det stora tornet för

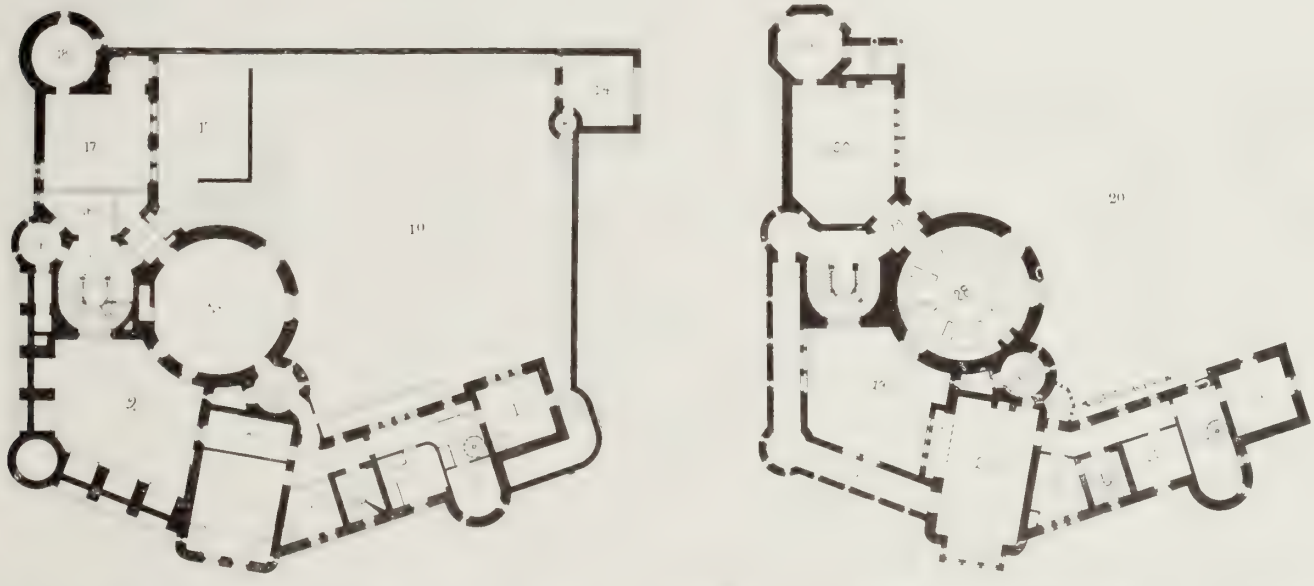

1. *Lekrum.* — 2. *Passage.* — 3. *Sofrum.* — 4. *Toalett.* — 5. *Kökstrappa.* — 6. *Badrum.* — 7. *Sängkammare.* — 8. *Lunchrum.* — 9. *Lilla gården.* — 10. *Stora borggården.* — 11. *Herrdagsrum.* — 12. *Vindfång.* — 13. *Hufvudtrappa.* — 14. *Porttornet.* — 15. *Terrass.* — 16. *Kapprum.* — 17. *Kökrum.* — 18. *Skrifrum.* — 19. *Lilla gården.* — 20. *Stora borggården.* — 21. *Gästrum.* — 22. *Kökstrappa.* — 23. *Serveringsrum.* — 24. *Badrum.* — 25. *Matsal.* — 26, 27. *Gårdar.* — 28. *Bibliotek.* — 29. *Passage.* — 30. *Salong.* — 31. *Kabinett.* — 32. *Loggia.*

Slottet från nordost.

upp till en terrass och till hufvudportalen med en omfattning af huggen sten i romansk stil. Till höger i den mot öster framspringande flygeln ligga en trappa upp slottsherrens privata rum med arbets- och rökrum samt till vänster i donjonen en stor, rund hvardagssalong, hvarifrån man inkommer i den i komplexets västra del belägna sof- och gästrums-flygeln. — I dess bottenvåning ligga kök och ekonomilokaler.

Hufvudtrappan upp till de öfre våningarna är förlagd i norra flygeln intill donjonen, och är försedd med dekoration, smäckra sandstenskolonnetter med romanska kapitäl och målningar i romansk stil, utförda, de senare, efter byggherrens anvisningar. — Våningen två trappor upp är slottets hufvudvåning, med en stor salong i östra flygeln och i donjonen ett stort biblioteksrum med väggfasta hyllor. Till matsalen kommer man efter att hafva passerat en smal väktargång som löper i kurtinen rundtom den förutnämnda lilla gården; jfr planritningen.

Den öfversta våningen innehåller ett antal gästrum och högst uppe i donjonen befinner sig en ännu ej fullt inredd hvälfd riddarsal.

Af den fasta inredningen i rummen må utom biblioteket nämnas stora salongen, där väggarna äro indelade med smäckra mahognypilastrar och taket efter motiv från slottet Neuschwanstein i

Terrassen med utsikt öfver ekparken.

Slottet från nordväst.

Bayern är försedt med en rutindelning, dekorerad med motiv hämtade från Tollska ättens stammödrars vapen. — Väktargången i kurtinen, som leder till matsalen, är dekorerad med målningar i medeltidsstil samt en fris upptagande namn och årtal på de fältslag, i hvilka medlemmar af ätten Toll deltagit. — Matsalen är försedd med en hög ekpanel med ett väggfast skåp, bjälktak och en stor öppen spis med omfattning af marmor. — Sofrums- och gästvåningarna äro fullt modernt anordnade.

Bland möbler och prydnadsföremål i de olika rummen finnas en mängd föremål af intresse. I rökrummet i bottenvåningen står sålunda en stor skulpterad och inlagd kista daterad 1644, samt ett skåp af 1600-talstyp. — Af holländskt ursprung från 1600-talet är ett ståtligt kabinettskåp med rika inläggningar i salongen, hvartill ett motstycke finnes på Söfdeborg i Skåne.

Möbleringen i salongen utgöres för öfrigt af svenska rokokomöbler, två byråar och två sekretärer af vanlig typ, ett par soffor med vackra skulpturer samt ett antal förgyllda stolar af den fransk-svenska karaktär, som var på modet i Sverige under 1750-60-talen. — En märklig pjäs i detta rum är ett bordsur bestående af ett sockelparti med det af hopplister omgifna uret samt därpå ett kapitäl af brons uppbä-

Rökrummet (nr 17 å planen).

Salongen (nr 30 å planen).

rande en Atlasfigur, likaledes af brons, med himmelsgloben på sina axlar, tyskt arbete från 1600-talets midt. — Väl sammanhörande med rokokomöblerna är ett konsolur af jakaranda med bronsbeslag signeradt »Ernst à Stockholm N:o 743».

I matsalen står ett golfur, signeradt »Modeweg, Malmö», och på panelens hyllor äro uppställda ett stort antal pjäser, koppar, fat, bålar etc. af kinesiskt porslin med ätterna Falkenbergs och Trolles vapen samt namnen »G. H. Falkenberg, Wiweka Trolle» och dateringen »den 25. Oktober År 1789». — Bland märkligare silfverpjäser är att nämna ett par stora kaffekannor i rokoko förfärdigade år 1761 af Ystadsguldsmeden P. Kleen.

Till Hjularöds sevärdheter hör äfven en till cirka 110 nummer uppgående vapensamling, som till större delen är uppsatt på väggarna i hufvudtrappan. Samlingen, som hopbragts af kammarherre Toll och föregående ägare, är af ett särskildt intresse därför att den innehåller ett osedvanligt stort antal vapen förfärdigade och signerade af svenska vapensmeder. — Bland de blanka vapnen märkas ett par värjor med spanska klingor, den ena signerad af den berömde Toledosmeden Hernandez, samt en värja med enkelt mässingsfäste och klingan signerad: »Wira bruk anno 1750». Af svensk tillverkning är en värja, som skänkts af Karl Johan som kronprins till fältmarskalken Johan Kristoffer Toll; den är signerad: »C. G. Norberg, Stockholm», samma signatur, som återfinnes på en värja, nu i Lifrustkammaren, som skänkts af kronprinsen Karl Johan år 1814 till kommendören R. W. Baekborg.

Bordsur, 1600-talet.

Matsalen (n:r 25 å planen).

Skjutvapnen omfatta ett stort antal bössor och pistoler. Till de äldsta höra tre armborst och en hjullåsbössa med elfenbensinläggningar från 1600-talet. — Den berömda Bresciasmeden Lazaro Lazarinos namn läses på pipan till en bössa, hvartill låset långt senare förfärdigats af S. Grönstedt i Stockholm. — Bland mera bekanta Stockholmska bössmeder äro i samlingen företrädda hofpistolsmeden Johan Fredrik Meidinger († 1769), Reichardt med tvenne bössor, af hvilka den ena å pipan bär signaturen Felix Meier, samt G. F. Metzger († 1809), som signerat både låset och pipan på en vackert utstyrd flintlåsbössa från 1700-talets senare del. — En bössa med knallås bär signaturen »S. Gradman, Stockholm» och på det till knallås ändrade låset till en annan bössa läses namnet: »B. Mård», en i Jönköping under senare delen af 1700-talet verksam klensmed. — Af i den svenska landsorten verksamma bösssmeder finnas signerade arbeten af Johan Kerst i Landskrona och V. L. Björkman i Norrtälje, båda flintlåsbössor. — En vackert arbetad flintlåsbössa med bakladdning är en gåfva af kejsar Paul af Ryssland till den ofvan omtalade fältmarskalken J. K. Toll.

Vapenporslin.

Bland pistolerna finnas flera par som äro synnerligen väl bevarade och goda representanter för svenskt

Trappafsats i våningen 1 tr upp (nr 13 å planen).

vapensmide: ett par med guldinlagda pipor äro såväl å dessa som å låsblecken signerade af David Bars, verksam i Stockholm under 1700-talets förra del; ett par andra äro signerade af den likaledes under 1700-talets början i Stockholm verksamme Schertiger, och af den ofvan omtalade Reichardt äro ett par flintlåspistoler med prydliga stålbeslag.

Af särskildt intresse äro ett par eleganta flintlåspistoler, förfärdigade af Felix Meier i Wien, hvilka enligt å piporna anbragt inskrift hafva tillhört Carl Gustaf Tessin. — Samme Felix Meier i Wien har signerat ett par andra pistoler, hvilka å låsblecken bära signaturen: »Utterberg, Norrtelje». — Bland andra svenska namn som förekomma å pistoler i Hjularödssamlingen må nämnas: »Th. Sandström, Stockholm», »I. Lundgren» och »L. Blekberg», den sistnämnde en i Jönköping verksam pistolsmed.

Till sist må på tal om vapensamlingen nämnas ett tungt bröstharnesk, som uppgifves hafva tillhört den ofvannämnde ägaren till Hjularöd, generalguvernören Friedrich v. Buchwald († 1693) samt en liten samling betsel m. m. minnen från snapphanefejderna, funna i en åker på Hjularöds ägor.

Biblioteket, som omfattar cirka 5,000 band, är grundlagdt af friherre Karl Gustaf v. Schwerin († 1855) och har sedermera tillökats af de senare ägarna till Hjularöd; hufvuddelen utgöres af historia, framför allt svensk, vidare genealogi, heraldik och konst, framför allt arkitektur; slutligen en betydande afdelning med svensk och nyare fransk skönlitteratur.

Till Hjularöd har sedan gammalt hört en tafvelsamling — utom porträtten till hvilka vi nedan återkomma — omfattande ett 40-tal nummer, af hvilka flertalet äro upphängda i rökrummet i bottenvåningen. De flesta synas vara 1700-tals-kopior efter äldre original och samlingen är troligen inköpt på en gång af någon bland Hjularöds äldre ägare. — Å en liten duk med drickande bönder förekommer signaturen D. Teniers, och samma konstnär har uppgifvits som mästare till en bondstugeinteriör. Franz Mieris uppges, enligt en gammal inskrift å baksidan,

såsom mästare till en genremålning »ein Doctor und seine Frau». — I Gottfried v. Schalckens art äro ett par små taflor med ljuseffekter. — Bland de öfriga kopiorna förekomma sådana förnämliga konstnärsnamn som Paolo Veronese, Murillo, Holbein, Rembrandt m. m. — Det hela är en af dessa okritiskt ihopkomna »köpesamlingar» som icke voro ovanliga under 1700-talet och där enkla tredje- och fjärde-handskopior utan vidare tillskrefvos originalens mästare. — En karakteristisk svensk sak är ett landskap »Utsikt öfver Vettern med Brahehus» signerad af C. Bennet.

Biblioteket (nr 28 å planen).

Den till ett 30-tal nummer uppgående porträttsamlingen i olja och miniatyr förvaras till större delen i stora salongen och matsalen och hänför sig så godt som uteslutande till den nuvarande ägarens släkt och dess fränder. Den äldste ägare till Hjularöd som här finnes återgifven är kammarherren friherre Karl Gustaf von Schwerin († 1855), af hvilken finnes ett porträtt i olja och en miniatyr. Vidare hans dotter, Brita Katarina von Schwerin († 1859) och hennes man ryttmästaren Per Axel Toll († 1867), återgifna dels i olja dels i miniatyrer, af hvilka mannens signerad: »Way 1823». Bland miniatyrerna finnas äfven porträtt af fru Brita Katarinas systrar, Ottiliana Augusta, gift med friherre Anders Gabriel Rålamb och Hilda Gustafva von Schwerin († ogift 1832) samt ryttmästar Per Axel Tolls berömde farbroder fältmarskalken, grefve Johan Kristoffer Toll († 1817). — Ett miniatyrporträtt af en herre från 1700-talets slut anses föreställa häfdaforskaren Sven Lagerbring († 1787), hvilken var den ofvannämnde Karl Gustaf von Schwerins morfar. Af hans son, landtmarskalken grefve Karl Lagerbring († 1822) finnes ett porträtt i olja som utgör en skizz i litet format till ett af Karl Fredrik von Breda måladt stort helfigursporträtt å Skarhult.

Af ätten Tolls äldre medlemmar finner man här porträtt (kopia) af den nuvarande ägarens farfars farfar öfverstelöjtnanten Reinhold Gustaf Toll († 1751). — Ätten v. Schwerin representeras utom af förutnämnda porträtt äfven af ett antal dylika återgifvande fränder till friherre Karl Gustaf v. Schwerins förfäder nämligen riksrådet grefve Jakob Filip v. Schwerin († 1779), hans fru Charlotta Sofia v. Bohlen († 1773) och hans mor Maria Johanna Burenskiöld († 1774) samt hans svärföräldrar regeringsrådet grefve Karl Henrik v. Bohlen († 1757) och hans hustru Anna Eleonora v. Norman, m. fl.

I stora salongen hänga utom de ofvan omtalade släktporträtten en pastell framställande Gustaf III samt ett par från början af 1700-talet härstammande tämligen groft målade porträtt i olja föreställande tvenne rysktatariska furstar, det ena med en lång inskrift på latin, som omtalar att porträttet föreställer Achilles »ex stirpe Davidis et Salomonis familiaque Bagrationis» etc.

* * *

Den östra delen af borgholmen, utanför den östra sträckmuren är ordnad såsom en trädgårdsparterr med blommor, buskar och höga träd, omfluten af de breda kanalerna, i hvilka svanor simma omkring. — Utanför borgholmen på södra sidan omgifves infartsvägen af tulpanträd och vidsträckta buxbomshäckanläggningar, som begränsas af höga bokhäckar med plataner, bortom hvilka gårdens ekonomibyggnader ligga. En fruktträdgård ligger i sydost och österut

blickar man från borggårdsterrassen ut öfver stora grönskande ängar, skuggade af åldriga ekar och längst bort begränsade af lummig bokskog, där talrika rådjur hålla till. — Från stora donjonens öfversta våning erbjuder sig en vidsträckt utsikt öfver det bördiga Skånelandt; närmast slottet böljande fält kransade af löfskogsdungar; i söder utbreder sig Käflingeåns dalgång med Vombsjöns vattenspegel i öster och längre mot sydväst glittrar Krankesjöns yta.

Afståndet från Hjularöd till Harlösa station på järnvägslinjen Örtofta—Sjöbo är endast ett par kilometer och till Askeröd å linjen Eslöf—Sjöbo cirka 4 kilometer. — Afståndet fågelvägen till Lund är cirka 25 kilometer i västlig riktning.

Hjularöds gods består af Hjularöds säteri med underlydande Harlösa säteri, Viken, Åsneröd, Heshult, Harlösa by, Ryd, Kromhult, Höghult m. m. i Harlösa socken samt Säljeröd i Östraby socken utgörande sammanlagdt 2,250 hektar, hvaraf 400 hektar skog; sammanlagda taxeringsvärdet uppgår till något öfver en och en half miljon kronor.

Borggården från väktargången. T. v. donjonen, midt fram terrassen.

ÅRUP

IFVETOFTA SOCKEN, VILLANDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

Vid den vackra Årupsån eller Skräboån med dess klart rinnande vatten, utgörande Ifösjöns utlopp i hafvet, ligger Arups herresäte, ett fideikommiss, som innehafves af fideikommissarien till det angränsande Trolle-Ljungby, hvilken i dessa trakter alltså härskar öfver en areal, större än många tyska furstendömen.

Vi stiga af vid Bromölla station och några minuters promenad i vagn föra oss fram till gården.

Tre alléer utmynna rakt framför densamma. Vi ha följt den högra och ha då, strax innan vi svänga upp, till höger de granitbyggda stallarna och logarna bildande en väldig fyrkant. Så öppnar sig en stor grön plan framför Årups slottsvilla. Till höger och vänster, innan vi nått alldeles fram, ligga två gulputsade tvåvåningsbyggnader, rymmande källare, kontorslokal m. m. De äro minnen af det gamla Årup.

Öfverstekammarjunkaren Grefve Hans Trolle-Wachtmeister.

Grefvinnan Anna Trolle-Wachtmeister född Rosenblad.

Gårdens nutida manbyggnad är en stor villabyggnad i tegel, som dock sedd framifrån näppeligen låter ana, att den rymmer så mycket. Den är en våning hög med både sockel- och takvåning och af en bredd, som ej kommer långt efter längden, samt är försedd med torn och utsprång och plåttäckta takpartier. Dess konstnärlige upphofsman är numer aflidne arkitekten *From* i Hälsingborg.

Betrakta vi litet närmare gårdsfasaden, finna vi den tämligen sammansatt: mellan två sidopartier, af hvilka det högra är starkt framspringande, ett frontonparti, som dock verkar väl smalt. Det vänstra sidopartiet, med två fönster, är ganska enkelt, afslutadt uppåt med en bred konsollist af trä. Det frontala midtpartiet sträcker sig upp öfver taklisten, är horisontalt afslutadt och har midt på ett krön med rak gesims öfver en rundbågsfris. På uppsatsen, som krönes af det Wachtmeisterska vapnet (i cement), läses årtalet *1884*. Där väggen nedanför genombrytes

Årups slottsvilla.

af ett par fönster, stå bokstäfverna *A. K. T. W.* och *S. L. W.*, syftande på byggherren, framlidne landshöfdingen grefve Trolle-Wachtmeister och hans grefvinna, född Wachtmeister. Ett femsidigt utsprång (Erker) med balkong upptar större delen af frontpartiets vägg. Det högra sidopartiet springer, som sagdt, betydligt fram, och har till vänster ett sexhörnigt tornframsprång, som fått en fyrkantig öfvervåning af trä med genombrutna sirgaflar på sidorna.

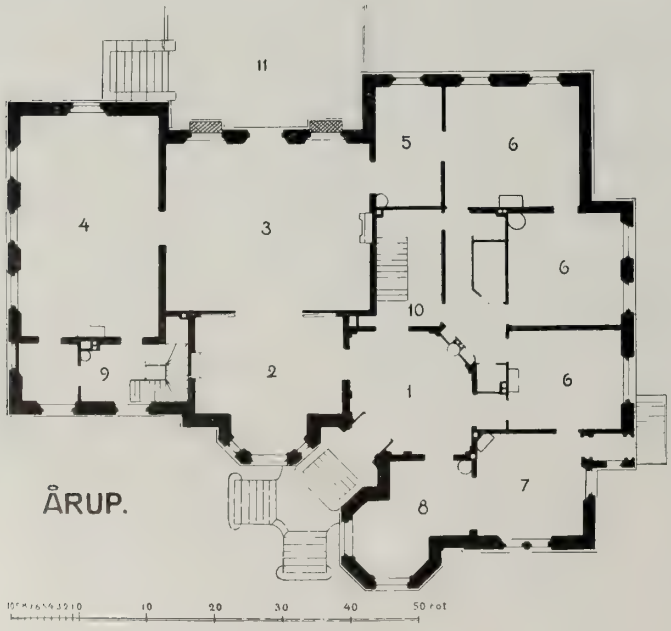

Plan af hufvudvåningen.

1. *Tambur.* — 2. *Förmak.* — 3. *Salong.* — 4. *Matsal.* — 5. *Grefvinnans skrifrum.* — 6. *Sofrum.* — 7. *Grefvens skrifrum.* — 8. *Bibliotek.* — 9. *Serveringsrum.* — 10. *Trappa till öfre våningen.* — 11. *Terrass.*

I hörnet mellan detta nu omtalade parti och fasadens midt finner man portalen dock nästan alltför mycket inklämd. En trappa leder upp till densamma. Ofvan den hvälfda portbågen löper en konsolgesims, hvaröfver ett rundfönster är anbragt. Dörromfattning, gesims och rundfönstrets ramverk äro af cement. Äfven sockeln är cementerad. Sidopartiernas konsolfris dock af trä.

Mera lyckad, mera lugn och harmonisk verkar den motsatta fasaden, som vetter åt den knappt ett stenkast från byggnaden flytande ån. Här se vi två flyglar, den till vänster kraftigare framskjutande af tre fönsters bredd, den till höger däremot mycket måttligt framdragen samt smalare, med endast ett enda fönster. Midtpartiet har trenne fönster, af hvilka det mellersta jämväl är dörr, som för ut till den här anbragta höga murade altanen, omgifven utåt af balusterräckverk, utom där trappan leder ner i trädgården. Det är, som man på förhand gissar, den stora salongen, som framför sig har altanen med dess utsikt öfver ån bort mot ett härligt fjärrperspektiv med blåa skogklädda berg i fonden, Ryssbergets sträckning, som bildar gränsen mot Blekinge.

Utefter den täcka ån ligger parken. Ända in till åbräddarne växa ej blott höga alar och pilar, utan äfven ekar, bokar etc., hvilkas grenar, flerstädes bildande riktiga hvalf, sträcka sig ut öfver det strida vattnet. Breda gångar genomdraga den uppåt ån mestadels af bok bestående parkskogen. Vandra vi fram ett stycke, träffa vi en kvarn med sitt tunga vattenhjul, medan

midt öfver ett annat väldigt hjul är afsedt för ett tröskverk. Något utanför parken ligger ännu en kvarn — små idyller verkligen med de stora vattenhjulen susande under gröna löfhvalf. Vi kommo att tänka på gamla holländska målningar, af Hobbema t. ex., så intagande måleriska te sig dessa motiv för det öfverraskade ögat.

Där parken öfvergår i trädgård — »den ljusa parken» kallar folket denna del — står ett flertal sällsynta träd, en platan af utomordentlig höjd, röda kastanjer, större och mindre tulpanträd, en mängd akasieträd, blodbokträd o. s. v.

Villan sedd från ån.

Nedåt ån, på andra sidan byggnaden, uppenbara sig uthusbyggnader, som brygghus, mejeri m. m., inbäddade i rik grönska. Strax intill för en körbro öfver strömmen.

Det *inre* af manbyggnaden förvånar oss genom de i relation till huset ovanligt höga rummen, fullkomligt slottslika rum. Från tamburen träda vi först in i *förmaket,* som har enfärgade ljusröda tapeter, empiremöbel i hvitt klädd med blommigt ljusrödt siden. Rummet är för öfrigt smyckadt med dyrbara konstmöbler och intressanta gamla porträtt.

Byrå i förmaket.

Byrå i förmaket.

Salongen, därinnanför grefvinnans skrifrum.

Två magnifika gustavianska byråar, försedda med rika inläggningar och beslag, förekomma sålunda. Den ena är signerad: *Giord af Jonas Hältsten.* På byråarna se vi en hel del värdefull keramik, bl. a. sällsynta figuruppsatser från 1700-talets slut, utförda af den franska fabriken La Courtille, koppar och fat från Sèvres, Berlin och andra berömda gamla fabriker, prof slutligen på en i sin art åtminstone i Sverige unik Wedgwood-servis med gröna randorneringar och blommotiv, olika för hvarje pjäs — en verklig dyrbarhet.

Salongen är ett mycket stort, ljust och gladt rum med hvita tapeter, möbler i gustaviansk stil och i empire, förgyllda samt klädda med ljusblått siden.

Hvad som dock kanske mest lockar en konstälskare att här närmare studera äro de många 1700-talsporträtt, som pryda väggarna såväl i förmaket som salongen. Några af dessa äro gamla Årupsporträtt, andra testamente af den för några år sedan aflidna grefvinnan Clara Bonde. Bland de senare finna vi särskildt Düben-porträtt, några af högt värde. Så möter oss ett porträtt af grefve Carl Vilhelm Düben i oval ram, signeradt *P. Krafft 1793.* Den afbildade är klädd i svenska dräkten. Bilden tillhör Krafft's allra senaste produktion med dess mörka färgtoner och förkärlek för en rödbrusig karnation. Bakpå finner man följande tidstypiska vers:

»O, ljufva, sanna bild utaf den bästa far,
som skänktes af din hand åt mina glada dar.
I sorgens mörka stund, då jag hans minne gråter,
du ger mig med hans blick, ännu hans kärlek åter.»

Långt tidigare är hans grefvinna, född friherrinna Düben, målad af ingen mindre än *Gustaf Lundberg,* i ett charmant, väl bibehållet ungdomsporträtt i pastell, obestridligen en af de vackraste bilderna på Årup. Till dessa båda i salongen befintliga bilder höra samman några Düben-porträtt i förmaket, så ett par högst värdefulla Lundbergska pasteller, framställande den ena grefvinnan Bielke, född grefvinna Düben, den andra grefve Bielkes andra hustru, född friherrinna Fredrika Düben, syster till grefvinnan Düben (i salongen). Dessa porträtt äro bröstbilder i fyrkantiga ramar, det af friherrinnan Düben bättre bevaradt än det andra. En tredje syster, gift grefvinna Posse, se vi åter i oljemålning af samma storlek som pastellerna.

Salongen, därinnanför förmaket t. v. och matsalen t. h.

Biblioteket.

Förebilden har väl varit en pastell. Dräkten är likväl af ett senare mode.

Som lätt färglagda teckningar i svarta ramar presentera sig porträtten af grefvinnan Düben, född riksgrefvinna Schönburg, samt hennes son grefve Gustaf Düben som barn. Fadern, diplomaten grefve Gustaf Düben, († 1812) återges i en miniatyr. Till de testamenterade Dübenska porträtten hör därjämte en från omkring 1600 stammande målning på trä, som framställer Elisabeth Bessler, gift med Anders Düben. På baksidan står »Her Anders Dübens välborna husfru» samt hennes dödsår 1629. Denne Anders Düben var den Dübenska släktens stamfar samt organist i S. Thomas' kyrka i Leipzig. Hans son med samma namn inflyttade till Sverige och blef kungl. hofkapellmästare.

Men här finnas också äldre Arup-porträtt. Fröken Magdalena Sofia Coyet hade, som vi känna från Trolle-Ljungby, testamenterat Årup som fideikommiss till riksdrotset Wachtmeister och hans gemål Ulrika Sparre. Dessa båda senare uppenbara sig därför här med rätta. Deras porträtt ha målats af *Ulrika Pasch,* men endast riksdrotsinnans är signeradt: »Ulrica F. Pasch pinx. 1784». Riksdrotset se vi i den s. k. svenska dräkten med serafimerbandet. Från omkring samma tid och af samma hand äro ett par något liknande bilder på Trolle-Ljungby. Dräkterna äro dock ej desamma.

Nuvarande fideikommissinnehafvarens farfar, excellensen grefve Trolle-Wachtmeister var i sitt tredje äktenskap gift med friherrinnan Sigrid Margareta Fleming af Liebelitz. Därigenom ha några Fleming-porträtt kommit till Årup, så t. ex. hofmarskalken friherre Johan Casimir Flemings porträtt, måladt antagligen af *Scheffel,* som äfven torde utfördt det som motstycke till detta uppsatta konterfejet af en annan friherre Fleming. Som en alldeles säker Scheffel bör man anse det ovanligt vackra porträttet från 1744 af fröken Eva Margareta Lagerberg, sedermera gift med presidenten grefve J. Cronstedt. Det är barockstämning i detta porträtt, t. ex. i den svällande blå manteln mot den molniga mörka himmeln. Bröst och ansikte äro förträffligt modellerade samt stå i en något gulaktig karnation mot bakgrundens dunkla toner. En dotter till grefvinnan Cronstedt vardt gift med sedermera öfversten friherre Fredrik Fleming af Liebelitz. Både dennes och hans hustrus, grefvinnan Anna Beata Cronstedt, porträtt träffa vi i samlingen. Det senare bär på baksidan påskriften: »Måladt vid 55 års ålder 1808». Friherre Fleming afled 1799, men hans porträtt synes vara måladt samtidigt med det nyssnämnda. Konstnären

Matsalen.

är obekant. Man kan gissa på någon kopist efter *Per Krafft d. y.* Det var en dotter till detta par, som vardt excellensen Wachtmeisters tredje hustru.

Äfven ett Brahe-porträtt må antecknas, ehuru anledningen till dess härvaro är oss obekant.

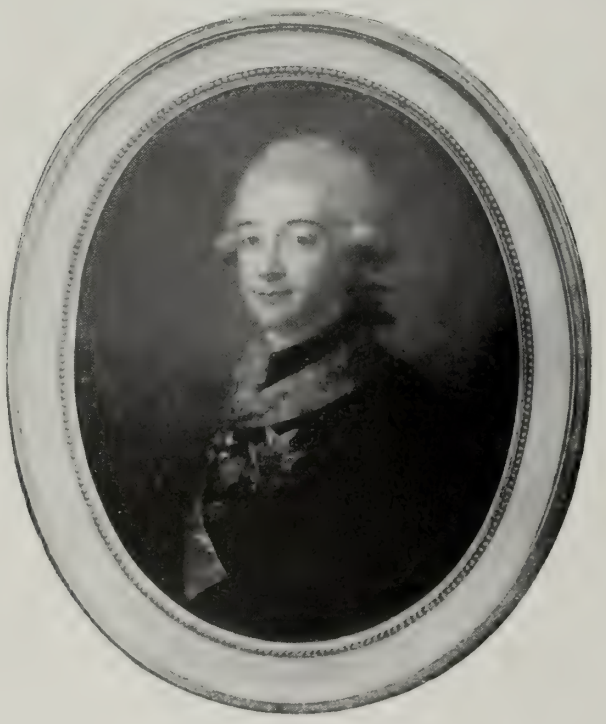

Axel von Fersen d. y.

Eva Sophia Piper, född von Fersen.
Pastell af öfversten Johan von Rosenheim.

Det återger fröken Ulrika Juliana Brahe, gift först Lieven, sedan Gyllenstierna. Porträttet, som är en större midjebild, är måladt 1720, och hela dess art visar hän på *David von Krafft.* Tyvärr är det rätt skadadt af tiden.

Slutligen ha vi bland de gamla konterfejerna att dröja något vid fyra härvarande Fersenporträtt.

Först ha vi det gamla riksrådet, som så strängt nagelfor Gustaf III. Här möta vi honom som en ganska kraftig åldring, uppträdande i harnesk och peruk. Den ovala bröstbilden visar sig vid närmare undersökning vara i senare tid uppsnyggad och rentoilerad. En anteckning bakpå: *Jakob Biörck 1780* upprepar naturligtvis, hvad som står på originalduken. Biörcks specialitet var att kopiera Lundbergs pasteller, hvarför ett motsvarande pastellporträtt af den äldre Fersen antagligen måste finnas.* Riksrådinnan Fersens porträtt verkar nästan som en modern kopia. Och i allmänhet har Fersenporträtten varit föremål för en kraftig, alltför kraftig restaurering. Så har det här afbildade porträttet af den ryktbare Axel von Fersen d. y. vid restaureringen fått en helt annan dräkt. Det vackra uttrycksfulla och väl modellerade hufvudet är däremot orördt. Porträttets signatur i nedre vänstra hörnet har öfvermålats. Dock urskiljes årtalet 1786 samt ett par bokstäfver. Möjligen har där stått »Pasch», men vore så fallet, hade man här ett för denne — den yngre *Lorenz Pasch* — underbart väl lyckadt verk.

Af ett visst intresse är äfven porträttet af grefvinnan Sofie Piper, född von Fersen, en rätt mörknad pastell i oval ram. Fonden är numer nästan dunkelblå. Det är icke något mästerverk visserligen, men dess upphofsman är en rätt sällsynt målare, nämligen öfversten *Johan von Rosenheim.* Bakpå har denne skrifvit med bläck: »Peint par J. von R. Colonel. 1796». Öfverste von Rosenheim hade nedärft konstnärsblod i ådrorna. Hans morfar var ingen annan än Karl XII:s bekante hofmålare David von Krafft.

Men äfven moderna porträtt finnas på Årup. Den skånska konstnärinnan *Emilia Lönnblad* har utfört två stora porträtt af grefve Hans Trolle-Wachtmeister och grefvinnan Trolle-Wachtmeister, född Rosenblad, två stora knästycken, återgifvande de afbildade sittande, grefven i hofuniform och ordnar, grefvinnan i ljusblå sidenklädning. Ej minst det senare är af god effekt och ett af konstnärinnans bästa arbeten.

Samma hand har utfört en bröstbild af grefvens far, landshöfdingen Trolle-Wachtmeister, liksom

* Enligt uppgift i H. M. Konungens konstsamling.

ett porträtt af grefvens son. Bland i samlingen förefintliga porträttskulpturer må till sist nämnas en gipsmedaljong af bildhuggaren *Göthe,* återgifvande excellensen grefve H. G. Trolle-Wachtmeister.

I den rikt och gediget verkande matsalen, som är helt och hållet boaserad, finner man en i boaseringen insatt svit af i grått i grått utförda figurtapeter, framställande Psyke-sagan. De funnos å det gamla Årup och stamma från 1800-talets början.

Innan vi öfvergå till några ord om Årups forna ägare, böra vi framhålla, att Årups gamla nu försvunna manbyggnad låg något närmare ån än den nuvarande. På Trolle-Ljungby finnes ett brickbord från slutet af 1700-talet, hvarå en målning ses, framställande det i grönskan inbäddade äldre huset vid denna tid. Det var en rätt lång envånings träbyggnad med framspringande flyglar. Takanordningen var märkligt hög med tvenne fall och vertikal mellandel, alltså af en typ, som tillhör 1600-talets slut, men dock förekommer rätt långt in på följande århundrade. Antagligen byggdes den under 1730-40-talen. Bilden visar äfven samma yppiga vegetation, som ännu i dag ge åsträderna deras stämningsfulla karaktär. Med ett förändradt, lägre tak, med gulputsade väggar med hvita knutar och fönster- och dörromramningar lefde den äldre byggnaden kvar långt in i våra dagar och refs fullständigt först, sedan den nya slottsvillan 1884 stod fullständigt färdig.

Om gårdens ägare har en kyrkoherde i Ifvetofta vid namn Anders Lanærus lämnat några uppgifter i en 1783 daterad, på Arup förvarad skrift.* Hvad han där yttrar om den tidigast kända ägaren kunna vi här ordagrant återge. Årups gård,» skrifver han, »förmenas hafva fått sitt namn af den förbiflytande ån, äfven som det förmodas, att den blifvit uppbyggd af en fröken *Sofia Brahe,* om hvilken man förvisso vet, att hon bott här år 1618. Denna fröken Brahe ligger begrafven i Ifvetofta kyrka, hvarest hennes liksten ligger framför altaret med denna påskrift: »Her under ligger begrafven ærlig och welbyrdig jomfru Sophie Brahe til Årup, H. Jens Brahes datter til Widsköle, som hensowede i Herren Anno 16— den —. Gud forlene Hinde med alle Tro Christne en ærefuld Opstandelse». Prästen omtalar vidare, att stenen varit fullsatt med adliga vapensköldar, som dock alla voro nästan utplånade. Han drar naturligtvis den riktiga slutsatsen, att fröken Brahe själf låtit utföra grafstenen, och att efterlefvande glömt bort att ange hennes dödsdatum. Den därnäst omtalade ägaren är *Otto Lindenow* till Borgeby († 1697 på Själland). Från honom transporterades gården till *Ejlert Holck,* hvars hustru Rigborg Bille var dotter af Sten Bille och Rigborg Lindenow. Det nämnes visserligen, att en dotter till Rigborg Bille, Rigborg Holck, vardt gift med landsdomaren *Peter Crusebjörn,* men att modern skulle öfverlefvat dottern och sålt Årup till hofkansleren *Vilhelm Julius Coyet.* Denne man känna vi från Ljungby historia. Hans tredje hustru var Anna Sofia Lindenow, en dotter till ofvannämnde Otto Lindenow.

Hofkansleren, som afled 1709, lämnade Arup till sin äldsta dotter (i första giftet) *Magdalena Vilhelmina Coyet,* änka efter den 1703 aflidne öfverstelöjtnanten *Sevet Lilliehöök* af Fårdala. Hon dog 1737, och gården gick sedan till dotterdottern *Christina Magdalena Roos,* dotter af *Elisabeth Juliana Lilliehöök* († 1721) och generalen m. m. friherre *Axel Erik Roos* (Karl XII:s berömda drabant), samt sedan 1737 gift med ryttmästaren *Johan Magnus Svinhufvud* till Dingelvik och Årup, som han skref sig, af hvilka egendomar han genom process förlorade den

* De knappa notiserna ha här kompletterats med uppgifter ur Svenska Adelns ättartafl.

Gamla byggningen på Årup sedd från gårdssidan.

Gamla byggningen sedd från ån.

senare till öfverstelöjtnanten friherre *Sten Coyet* på Ljungby († 1755).

Redan under hofkansleren förenades Årup med Ljungby och återkom nu efter att en kortare tid varit på andra händer till Coyetska släkten. Från Ljungby historia erinra vi oss, huru friherre Sten Coyets egendomar slutligen fördelades. Årup tillföll 1763 hans ogifta dotter *Magdalena Sofia Coyet*, medan de fyra öfriga döttrarna, af hvilka en, Helena Juliana, var gift med landshöfdingen friherre Gabriel Sparre, delade besittningen af Ljungby. År 1794 stiftade fröken Magdalena Sofia af Årup ett fideikommiss till förmån för sin systerdotter grefvinnan *Ulrika Sparre* och dennas make riksdrotset grefve *Carl-Axel Wachtmeister*, hvilka 1796 tillträdde detsamma. Efter riksdrotsinnans död 1848 blef sonen excellensen grefve *Hans Gabriel Wachtmeister* innehafvare af Årup, liksom ock af det 1830 stiftade Trolle-Ljungby fideikommiss. Fideikommissarie efter excellensens död 1871 vardt landshöfdingen grefve *Axel Knut Wachtmeister* samt efter dennes bortgång 1907 öfverstekammarjunkaren fil. dr grefve *Hans Wachtmeister*. Med tillträdet till Trolle-Ljungby fideikommiss följer, som bekant, äfven Trollenamnet. Grefve Hans Trolle-Wachtmeister är sedan 1892 gift med Anna Rosenblad.

Af de Trolle-Wachtmeisterska domänerna har Årup vanligen valts till sommarvistelse. Excellensen, känd bl. a. som framstående kemist och vän till Berzelius, vistades där gärna. Här hade han sitt laboratorium, senare flyttadt till Trolle-Ljungby, här intresserade han sig lifligt för platsens förskönings, hvarom den härliga trädgården jämte parken ännu bär vittne.

Det bör i detta sammanhang ej lämnas onämndt, att ännu ett annat sommarhem ofta tagits i anspråk inom den Wachtmeisterska familjen, nämligen det under Trolle-Ljungby hörande, vid hafsstranden liggande *Valje*, som man på en halftimmes promenad i vagn från Årup kan uppnå. Där vistades med förkärlek landshöfdingen Trolle-Wachtmeister. Numer disponeras det om somrarna af en syster till grefve Hans Trolle-Wachtmeister, fröken Amelie Wachtmeister. Valjes läge är verkligen paradisiskt. Bokskogen går här ända ner till stranden — något numer i Skåne ytterst sällsynt — och upptager de i hafsbukten utskjutande näsen.

Gården är bebyggd med ett vackert gulputsadt hus med brutet tegeltak. Af stilen att döma stammar huset från tiden omkring 1750. Bredvid detsamma ligger emellertid en annan gammal byggnad af högst ålderdomlig karaktär — ett mindre envånings stenhus med hög murad och hvälfd källarvåning och till planen en mycket bred rektangel. Taket är högt och brant med fall åt alla fyra sidor. På en inmurad sten läser man »Werket prisar Mästaren» samt ena hälften af ett årtal —58. Den andra borthuggna hälften var antagligen 16—. Med utsikt öfver vida hafvet är den lilla gården en sannskyldig liten idyll.

Årups gods, som utgör $23^{343}/_{2048}$ mantal med ett taxeringsvärde af 1,243,300 kronor och en areal af 6,000 hektar, är med undantag af skogen, som utgör cirka 2,000 hektar, uppdelad i 41 större och mindre arrendegårdar samt ett 90-tal småbrukslägenheter, fördelade inom Ifvetofta socken med $14^{2309}/_{6144}$ mantal till ett taxeringsvärde af 832,000 kr; inom Näsums socken med $4^{1}/_{16}$ mantal till ett taxeringsvärde af 129,400 kronor samt inom Blekinge län och Sölvesborgs landsförsamling, Asarums och Mjällby socknar med $4^{35}/_{48}$ mantal och ett taxeringsvärde af 281,900 kronor.

Å godset finnes 4 vattenkvarnar och ett garfveri.

De största gårdarna äro Årup med en areal af 400 har i Ifvetofta socken, Hafgård med 90 och Lengaryd med 68 har likaledes i Ifvetofta.

QVESARUM

SÖDRA RÖRUMS SOCKEN, FROSTA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Qvesarum hör icke till Skånes gamla historiska gods med anor i unionstiden, utan dess historia går tillbaka till jämförelsevis sen tid, ja, man torde kunna säga, att först med den Moltke-Huitfeldtska posessionen från år 1865 gården fått ett större intresse.

Den är belägen i trakten nordost om Ringsjön, helt nära länsgränsen samt vid en liten af den täckaste löfskog kransad insjö, Qvesarumssjön. I denna del af Skåne drager Linderödsåsen fram, och landskapet är rätt kuperadt samt har i forna dagar varit en skogsbyggd. Hvad vi närmare gården finna af skog förutom vackra bokskogar, är dock till större delen af nuvarande ägarens fader anlagda barrskogsplanteringar. Den slottslika herrgårdsbyggnaden omgifven af uråldriga ekar ligger på en höjd vid sjöns södra ända. Landsvägen drager tätt förbi gårdsplanen, så att ladugårdsbyggnaderna kommit att ligga ett stycke till vänster om gården. Utefter sjöstranden utbreder sig trädgård och park.

Ryttmästaren
Grefve Adam Moltke-Huitfeldt.

Grefvinnan Stina Moltke-Huitfeldt
född Gyllenkrok.

I sin beskrifning af Malmöhus län af år 1765 yttrar Gillberg om Qvesarum, dels att det utgör en by, dels att herr kapten von Böhns hemman är väl bebyggdt och ligger ganska väl vid en sjö. Men af det forna Qvesarum finnes med undantag af ett par grundmurade ladugårdshus intet kvar.

Den nuvarande herrgårdsbyggnaden ligger på samma plats som den gamla och är en tegelbyggnad från 1865, uppförd efter ritning af arkitekten *Ove Petersen* i tidig skånsk renässans med franska element. Byggnaden höjer sig i två våningar ofvan jordvåning med åt gårdssidan framspringande två tornartade flyglar med paviljongtak samt prydda med en kraftigt utskjutande rundbågsfris. Åt sjösidan äro i hörnen anbragta två rundtorn med af rundbågar uppburen skyttevåning, däröfver plåttäckta kägellika huf-

Gårdsfasaden.

var. Alla de branta taken äro klädda med skiffer. Midtpartiet åt sjön har en frontespis, likaledes försedd med kraftig rundbågsfris. På frontonen läsa vi årtalet 1865. Krönet utgöres af det i friskulptur utförda af örnar burna Moltkevapnet. Med sina kraftiga borglika former och sina röda tegelytor, mot hvilka de hvitmålade fönsterkarmarna vackert bryta af, ingår byggnaden förträffligt i landskapet. Genom sitt dominerande läge på strandhöjden erbjuder den en härlig utsikt öfver den löfskogskransade sjön, öfver hvars yta ett par små täcka holmar sticka upp.

Vända vi oss från denna del af gården, till hvilken äfven hör en modern uthusbyggnad i tegel, till de delvis betydligt äldre ladugårdarne, finna vi grundmurade längor omkring två gårdar. I de äldre gråstenshusen observera vi här och hvar inmurade gamla grafstenar från 1600-talet och ännu äldre tid. Alldeles bredvid finner man en stor fruktträdgård (fruktträd och bärbuskar) och på andra sidan landsvägen arrendatorsbostället. Gröna backar, saftigt grönskande ängar och dunkelgröna skogar bilda en verkningsfull ram kring det hela.

Gå vi in i den vackra slottslika herrgårdsbyggnaden, beträda vi först en rikt dekorerad hall, nedre hallen. Redan här möta vi, hvad som för Qvesarum tycks vara en specialitet, nämligen en öfverflödande rikedom på gamla träskulpturer. Dörrarna, dels till den midt emot liggande salongen, dels till den till höger liggande matsalen med dess förrum, ha en omramning af ståtliga korintiska kolonner på höga postament. Kolonnskaftens nedre del är prydd med nederländska beslagsornament. Dessa härliga kolonner från tiden omkring 1600 skola enligt uppgift stamma från Köge i Danmark. De skulpterade dörrkrönen äro däremot moderna. Det ena bär Moltke-vapnet (de tre fåglarna), det andra en med greflig krona krönt sköld och årtalet 1865.

Flygeldörrarna äro beklädda med delar af gamla skulpterade 1600-talskistor och -skåp. Här se vi naiva figurframställningar med bibliska motiv: Bebådelsen, Maria med barnet, Den barmhärtige samariten o. s. v., liksom äfven rena genrescener och allegoriska figurer. Skulpturerna äro enligt uppgift från Schleswig, ett land, där ju träsnideri konsten har gamla anor, dock härleda sig en del från Gudmuntorps kyrka i Skåne. I hallen stå äfven två präktiga snidade ekkistor från Schleswig, af hvilka den ena bär årtalet 1635. Hallens väggar äro klädda med äldre skånska väfnader, hvilkas originella mönster och härliga friska färger bidraga att ge rummet lif och karaktär. En af väfnaderna bär signaturen

Fasaden åt sjön.

E. S. D. 1824. Här får man åter ett bevis på, hvilken skatt Skåne äger i sin uråldriga, i våra dagar med rätta återupplifvade väfnadskonst.

Salongen är numer endast hälften så stor mot hvad den varit förut. Den smyckas af vackra dyrbara möbler samt familjeporträtt och andra bilder. Här må blott nämnas en stor familjegrupp af *Eckersberg*, framställande grefvens farfar grefve Adam Gottlob Moltke-Huitfeldt med gemål och trenne barn, en barngrupp af måhända samme konstnär, återgifvande grefvens faster och yngste farbroder. Båda dessa porträttgrupper utmärka sig för de klara distinkta färger och den noggranna teckning vi äro vana att träffa i den Eckersbergska konsten, liksom vi här återfinna den hjärtliga, okonstlade stämning, som göra denne mästares porträtt så tilldragande.

Utsikt öfver sjön

Nedre hallen.

En af väggarna upptages af en stor djurmålning, »Räf på andjakt», signerad *Sigurd Dahl 1864*. Den är hållen i ganska mörka toner; är kanske af tiden något fördunklad. En magnefik rokokospegel, som säges ha tillhört Struensee, dyrbart kinesiskt porslin och en ståtlig gammal ljuskrona af glas förhöja rummets gedigna karaktär.

Grefvens salong och skrifrum sluta sig intill den stora salongen. Skrifrummet ligger i det västra rundtornet. Salongen eller rökrummet har väggen klädd med ekpanel och därofvan imiteradt gyllenläder. Dörrarna äro äfven här prydda med figurreliefer af gammalt datum med scener ur passionshistorien. På ena väggen är uppsatt en värdefull vapensamling, som har fått en mycket originell omramning, nämligen af ytterdelarna af ett altarverk i trä. Ramen är sammansatt af krönet, undersatsen och vingarna af ett altarramverk från början af 1600-talet. Det är snidadt med verkligen öfverlägsen skicklighet. Sidoutsprången eller vingarna äro högst fantastiskt komponerade med beslagsverk, blommor, frukter, lejonhufvuden, lejontassar etc. Gamla altarverk ser man i våra dagar helst på sina platser eller i ett museum, men för femtio år sedan hade man en helt annan uppfattning af deras betydelse. Endast att se konstvärdet i dem var emellertid för den tiden något ganska sällsynt.

Taket är ett paneltak i renässansstil. Från detsamma nedhänger en magnifik 1600-talskrona. Bland porträtten märka vi ett synnerligen väl utfördt porträtt i olja af grefvens farfar (af obekant mästare) och en bröstbild af grefvens farfars far.

Tornrummet täckes af ett gotiskt kupolhvalf.

Kista.

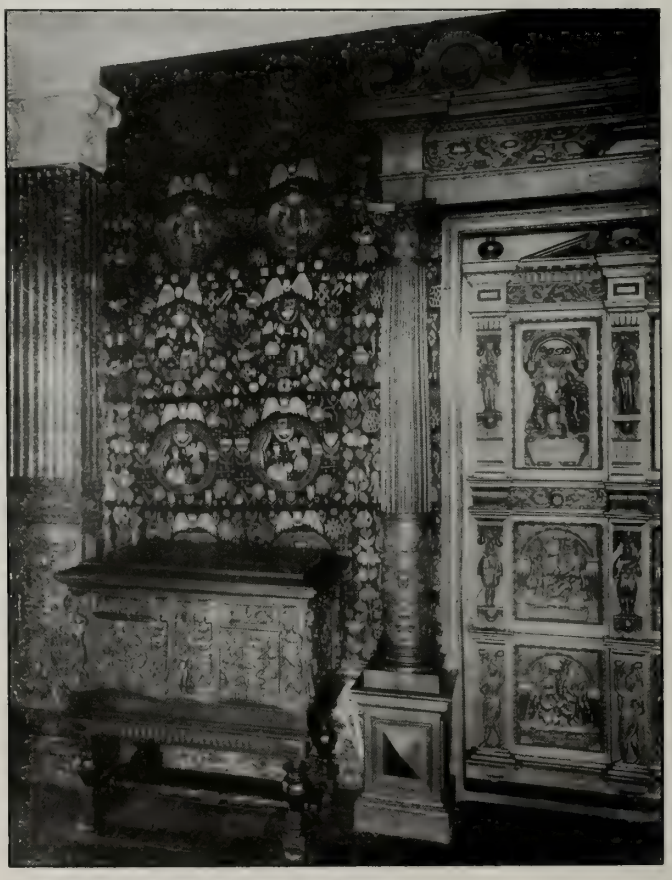

Väggparti och dörr i hallen.

Salongen.

Kristallkrona i salongen.

Här har ett gammalt solidt 1650 dateradt skap af schlesvigskt ursprung fått plats. Dygderna Spes och Fides (i helfigur), Temperantia och Prudentia (i halffigur) pryda detsamma. På panelen rundt om rummet äro uppställda skulpterade figurer, som hört till något altarverk, från 1500-talets slut, figurer, som framställa Moses, David, Johannes Döparen, allegoriska kvinnofigurer etc.

Förrummet till matsalen har en hög panel, som äfven fortsätter kring matsalens väggar. Ofvan panelen imiteradt gyllenläder. Här står ett stort skåp med värdefulla porslinspjäser. Gammalt porslin är en af attraktionerna på Qvesarum. Vi finna sålunda sachsiskt, danskt, holländskt och ostindiskt porslin. På salens panel äro uppställda en del dyrbara pjäser, däribland några synnerligen praktfulla Delftervaser.

Gå vi trappan upp till öfre våningen, som upptages af sängkamrar, barnkammare, gästrum, samlade kring en hall, öfre hallen, falla våra blickar å trappans fondvägg på en stor oljemålning, framställande »Dybböl skans 1864» och utförd af målaren *Simonsen*. Det är en scen från löpgrafvarna, med porträtt af några i striden deltagande personer, däribland grefve Wladimir Moltke-Huitfeldt.

I öfre hallen finner man ett par balustradkolonner af samma typ som i nedre hallen. Här står äfven en präktig skulpturs myckad nedertysk kista.

Vända vi oss från dessa kortfattade anteckningar om hufvudbyggnaden, hvilka beträffande dyrbara möbelföremål betydligt skulle utvidgas, enär sådana finnas äfven uti icke för närvarande använda rum, vända vi oss, som sagdt, härifrån till Qvesarums historia i äldre tider, måste vi upprepa hvad vi redan i början af dessa rader yttrade, nämligen att gården och egendomen såsom sådan först genom den Moltke-Huitfeldtska familjen fick en större märklighet.

Rökrummet.

Dörromfattning i tornrummet. Därinnanför rökrummet och salongen.

Gillberg omtalar 1765 som ägare till Qvesarums hemman en kapten von Böhn, hvilket väl bör vara von Böhnen, en familj, som innehade Råbelöf och andra egendomar i Kristianstads län. Den som ägare af nämnda hemman omtalade kaptenen var säkerligen en af kapten Ludvig Gustaf von Böhnens söner, kanske kapten *Carl Gustaf von Böhnen* († som major 1784). Gården säges sedan ägts eller disponerats af Gustaf III, en dock egendomlig uppgift. Faktiskt kom den i hvarje fall senare i den bekante hofkansleren friherre *Christoffer Bogislaus Zibets* ägo. I denne har alltså Qvesarum en af sina märkligare ägare i äldre tid. Zibet var hofsekreterare hos konung Adolf Fredrik, blef under Gustaf III:s tid underdirektör vid Kungl. teatern, 1792 statssekreterare vid Utrikesexpeditionen, men tillhörde de af Reuterholms onåd träffade, hvilket gjorde att han 1793 måste nedlägga sina ämbeten. Sin tjänst vid Utrikesexpeditionen återtog han dock 1799. Zibet gjorde sig sedan känd som fruktad censor i tryckfrihetens öfvervakande. Som obetydlig vitterlekare eller på grund af andra förtjänster tillhörde han Svenska Akademien. Han afled 1809, af harm öfver revolutionen, berättas det, samt slöt själf sin ätt. Under hans vistelse på Qvesarum under onådsåren drunknade hans broder regementsauditören Lars Zibet i Qvesarumssjön år 1798.

Den därpå följande ägaren var ryttmästaren friherre *Melcher Falkenberg,* därefter kaptenen vid Vendes artilleri *Peter Axel Dahl* genom sitt gifte med friherrinnan *Charlotta Trolle,* dotter till kammarherre Nils Trolle till Klågerup och syster till den 1890 aflidne fideikommissarien till Trollenäs och Fulltofta friherre Nils Trolle. Kapten Dahl afled på Fulltofta 1857, hans friherrinna 1893.

Från kaptenskan Dahl köptes Qvesarum 1865 af hofjägmästaren grefve *Wladimir Moltke-Huitfeldt,* som är det moderna Qvesarums egentliga skapare. Sålunda tillökades egendomen, nyodlingar upptogos, skogsplanteringar i stor skala utfördes. De vackra barrskogarna äro ett af grefve Moltkes många verk. Nyssnämnda år byggdes äfven den nuvarande herrgårdsbyggningen, och äfven andra betydande byggnadsarbeten vidtogos på gården.

Den grefliga ätten Moltke-Huitfeldt inkom till Sverige 1865 med ofvannämnde grefve Wladimir. Dennes farfar geheime-konferensrådet grefve Gebhard Moltke till Moltkenborg ärfde det Huitfeldtska fideikommisset och fick af denna an-

Det inre af tornrummet (skrifrummet).

Matsalen.

ledning 1843 rättighet att till det Moltkeska namnet och vapnet lägga det Huitfeldtska namnet och vapnet. (Till de tre svarta fåglarna kom alltså i skölden en röd tvärbjälke i silfverfält.) De Moltke-Huitfeldtska fideikommissen äro ärftliga för grefve Gebhards manliga och kvinliga ättlingar, därefter för grefve Otto Joachim Moltke Espes manliga och kvinliga ättlingar.

Moltke-ätten, som tillhör Danmark och Tyskland, hade äfven under medeltiden varit representerad i Sverige, i det Henning Moltke 1363 hit ledsagade Albrekt af Mecklenburg och blef svenskt riksråd. Denna tidiga svenska linie utslocknade med riksrådet Nils Moltke, sedan Johan Moltkes dotter Margareta blifvit gift med riksdrotset Christer Nilsson Vasa och genom denna förbindelse stammoder till Gustaf Vasa.

Öfre hallen med Simonsens tafla »Dybböl skans 1864».

Efter grefve Wladimirs död 1894 är ryttmästaren vid skånska husarregementet grefve *Adam Wladimir Moltke-Huitfeldt* Qvesarums ägare. Han är sedan 1900 gift med friherrinnan Eva Kristina Gyllenkrok, dotter till kammarherren friherre Axel Gyllenkrok på Björnstorp och hans maka född Reenstierna.

Genom grefvens systers, grefvinnan Elises giftermål med preussiska generalen och chef för generalstaben Helmuth von Moltke, en brorson till den store fältmarskalken Helmuth von Moltke, har den svenska ättegrenen kommit i släktförbindelse med den tyska Moltkeätten och i nära förbindelse med fältmarskalken och hans familj. Denne besökte också under sina senare år Qvesarum, och hans minne vårdas naturligtvis högt i den svenska familjen af den under århundraden högförnäma lysande ätten med de tre svarta Moltke-fåglarna i vapenskölden.

Qvesarums areal uppgår till 500 tunnland åker, 1,500 tunnland skog, 500 tunnland hagar, mossar och sjö, tillsammans 2,500 tunnland. Skogarna, gran, bok, ek, befinna sig i det ypperligaste skick. Alla barrskogar äro planterade från och med 1865. Gården består utom af hufvudgården, som är utarrenderad, af 19 mindre arrendehemman och torp. Taxeringsvärdet är 215,000 kronor.

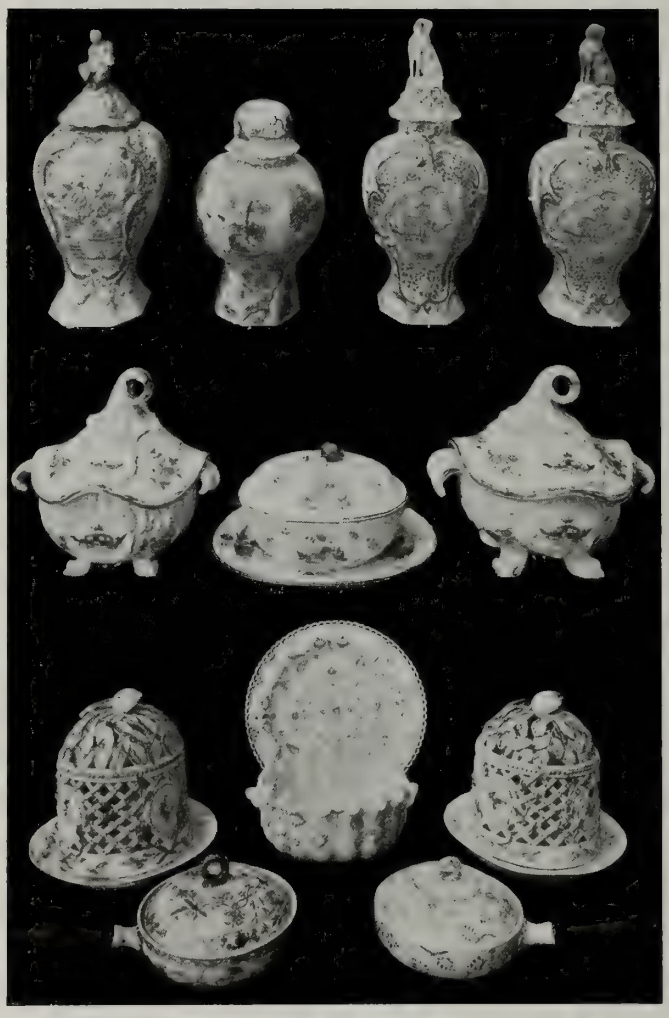

Ur porslinssamlingen.

Skåp med en del af porslinssamlingen.

SPANNARP

AUSÅS SOCKEN, SÖDRA ÅSBO HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Spannarp är beläget något mera än en half mil söder om Engelholm i västligaste delen af Kristianstads län och ungefär två kilometer väster om Spannarps station å bandelen Engelholm-Åstorp af Västkustbanan. Vägen från stationen löper på norra sidan om den höga, skogklädda Herninge-backe och är närmast gården omgifven af en allé af kastanjer och lönnar. Gården ligger på slättlandet, men hufvudbyggnaden är omgifven af en vidsträckt park med lummiga träd. Fordom har trakten varit skogbevuxen, men numera utbreda sig på alla sidor bördiga, odlade fält. — Gillberg, som, i sin år 1767 utgifna beskrifning öfver Kristianstads län säger att »gården ligger i skogen belägen, som wäl giör utsigten inskränkt

Gården från väster.

men situationen icke dess mindre behagelig», omtalar också att »wid denne gård kan årligen försäljas en ansenlig hop spannemål och underhållas ett märkeligit antal foder-Chreatur».

Spannarp omtalas redan i början af 1500-talet, men dess ägare tyckas i de flesta fall hafva ägt äfven andra gårdar så att Spannarp icke varit af dem bebodt, utan endast brukats som afvelsgård. Nordväst om den nuvarande hufvudgården ligger grunden till en liten byggnad, som förmodas hafva varit det äldsta Spannarp. Det har i så fall varit ett mycket litet hus, såvida icke andra delar däraf blifvit fullständigt jämnade med jorden, när den nuvarande hufvudbyggnaden uppfördes. Möjligen skulle gräfningar invid de nämnda grundmurarna gifva besked om huru därmed förhåller sig, huruvida här funnits en äldre hufvudbyggnad eller icke. För närvarande är det omöjligt att därom uttala någon bestämd mening. Den plats där de nämnda grundmurarna ligga är på tre sidor omgifven af nästan igenfyllda dammar eller kanaler, något som ju i och för sig godt stämmer öfverens med antagandet af att här legat ett medeltida eller 1500-talshus. Delar af sumpmarken kunna ju hafva blifvit igenfyllda när det nya Spannarp anlades.

Kammarherren Friherre Axel Gyllenstierna.

Friherrinnan Hedvig Gyllenstierna född Grefvinna Snoilsky.

Detta uppgifves af Gillberg, i hans ofvan citerade beskrifning, hafva skett år 1740; ägare och byggherre var då öfverste Isak Cedercrantz († 1758), som samtidigt ägde och bebodde det i den västra grannsocknen belägna Vegeholm. Hvarken öfverste Cedercrantz eller hans arfvingar lära hafva bott på Spannarp; de rester af byggnadens äldsta fasta inredning som finnas bevarade härröra dock från 1700-talets senare

Hufvudbyggnaden från sydost.

Hufvudbyggnaden från nordost.

del. Gården arrenderades en tid af lagmannen öfver Skåne Magnus Flink och huset skall hafva inredts till bostad åt honom, men han skall aldrig hafva inflyttat. — Först från 1831, då Spannarp inköptes af majoren friherre Kjell Barnekow, har hufvudbyggnaden varit bebodd af ägarne. — Den nuvarande ägaren, friherre Axel Gyllenstierna och hans friherrinna, Hedvig Snoilsky, som år 1902 köpte godset, hafva låtit hufvudbyggnaden undergå en genomgripande reparation, hvarvid dock alla användbara rester af dess gamla fasta inredning bibehöllos.

Hufvudbyggnaden bildar en stor rektangel med 11 fönster i den mot väster vända hufvudfasaden; den är uppförd i två våningar af rödt oputsadt tegel under brant tegeltak. I takfoten reser sig en tresidig frontespis, hvilken liksom byggnadens hela midtparti är öfvervuxen af den allra frodigaste murgröna. Alla fönster hafva vid den senaste reparationen försetts med bågar med små rutor och hufvudportalen har i behåll en enkel sandstensomfattning; taklisten är rikt profilerad i formtegel.

Framför hufvudbyggnaden utbreder sig en stor gård, omgifven i norr och söder af tvenne envåningsflyglar likaledes uppförda af rödt tegel under höga, något svängda tegeltak. Flyglarna, af hvilka den ena bebos af inspektoren, den andra inrymmer ekonomilokaler, förbindas med hufvudbyggnaden genom låga murar med massiva fyrsidiga grindstolpar, putsade i hvitt. Den främre, västra sidan af gården begränsas af tvenne vattenfyllda dammar, mellan hvilka den alléomgifna västra infartsvägen går fram.

Invid hufvudbyggnadens östra fasad har nuvarande ägaren låtit uppföra en rymlig och ovanligt smakfull veranda med glastak och äfven vid denna sida växer murgrönan frodig, på sina ställen ända upp på taket. — Här, öster om hufvudbyggnaden ligger den vidsträckta trädgården med välskötta buxbomshäckar, akaciaträd och prunkande blomsterkvarter, hvilka äro föremål för särskildt intresse från den nuvarande ägarens sida. Bakom och omkring trädgården sträcker sig parken med lummiga skyddande träd.

Hufvudbyggnadens grundplan är strängt regelbunden; i hvardera våningen i midtpartiet mot väster ett långsträckt entrérum, resp. förstuga och mot öster åt trädgårdssidan ett stort rum, i bottenvåningen den s. k. trädgårdssalen (»havesalen») och i öfre våningen den stora salongen.

Spis i »havesalen».

Kakelugn och dörr i förmaket.

På ömse sidor om detta midtparti delas byggnaden af i midtlinjen parallellt med långsidorna löpande hjärtmurar. — Porten, som leder in till förstugan, är försedd med ett gammalt lås, dateradt 1752. Från förstugan ledde förr en trappa upp till det motsvarande entrérummet i öfre våningen. Numera är trappan förlagd i ett trapphus till vänster. — I förstugan står bland annat en ovanligt präktig kista af ek och ebenholts, sannolikt holländsk tillverkning från 1600-talets förra del.

Väggmålning och dörröfverstycke i matsalen.

Den stora salen i byggnadens midtparti, »havesalen», har af sin äldsta fasta inredning i behåll en öppen spis med sandstensomfattning, hvars öfverliggare prydes af en karakteristisk rokokomussla; från samma tid härstamma här liksom i de flesta rummen i byggnaden paneler, dörrfoder o. d. Bland möblerna märkas här ett par höga italienska länstolar i 1600-tals-stil samt en karakteristisk s. k. puderstol från 1700-talets midt, härstammande från Kristinehof. — En dörr leder ut till den nyssnämnda verandan åt trädgårdssidan.

Till höger innanför salen ligga friherre Gyllenstiernas biblioteks- och arbetsrum, bägge i hufvudsak modernt möblerade och af en synnerligen ombonad och hemtreflig karaktär. Bland äldre föremål anteckna vi ett skrin, s. k. nattlåda, från 1600-talet på hög fotställning, några svenska rokokostolar, en vacker barockkrona m. m. Väggarna i biblioteksrummet prydas af en mängd graverade porträtt af medlemmar af Gyllenstierna-ätten m. fl. Den norra delen af bottenvåningen intages af kök och ekonomilokaler.

Entrérummet en trappa upp är möbleradt med en hvit gustaviansk möbel och på väggarna hänga här åtskilliga taflor, hvaribland tvenne

Salongen.

små landskap, signerade »C. Fahlcrantz 1808». — På en hylla med diverse smärre prydnadssaker står bl. a. en glasbägare med slipad ornering och ätten v. Weydenhains vapen, hvarunder initialerna G. V. W. och årtalet 1703, utvisande att den tillverkats för öfversten för Södermanlands regemente Gabriel von Weydenhayn som stupade vid Poltava 1709.

Härifrån inträda vi i den i modern gustaviansk stil inredda stora salongen, med eleganta gustavianska möbler, klädda med rödt siden, en byrå i Haupts stil (från Kristinehof) samt åtskilliga italienska 1700-talsmöbler. På väggarna mellan fönstren hänga tvenne speglar i förgyllda ramar, båda gustavianska och förfärdigade i Stockholm: den ena är försedd med Stockholms Hallstämpel för år 1778, och stämpeln I. Å. (= J. Åkerblad) under krona, den andra bär stämpeln N. M. = spegelfabrikören i Stockholm N. Meunier, verksam under 1770-80-talen. Nedanför speglarna stå tvenne eleganta konsolbord af förgylldt trä. — Väggarna prydas därjämte af ett antal målningar, hvaribland må nämnas en målning på trä framställande en rytteristrid, signerad: »M. D. Jonge 1645», en liten interiör med musicerande bondfolk i Adr. v. Ostades art, en interiör med en flicka bärande ett ljus i Gottfried Schalkens art m. fl. — Bland smärre föremål märkas ett antal pjäser af Rörstrandsfajans och kinesiskt porslin från 1700-talet, hvaribland resterna af en servis med ätten Snoilskys vapen i svart, tillverkade innan ätten blef greflig och antagligen för Johan von Snoilsky som 1770 blef friherre och året därpå grefve samt dog 1787.

Den till vänster om salongen belägna matsalen har af sin äldre fasta inredning i behåll en väggmålning på ena kortväggen framställande ett landskap med klippor och vattenfall, framställande den s. k. Kassaforsen i Lagan, målad efter ett kopparstick samt öfver dörrarna små dörröfverstycken. Salsmöbeln är modern och midt på långväggen står ett ståtligt rokokoskåp i valnöt med bronsbeslag.

I tvenne rum, förmak och sängkammare, belägna till höger om salongen finnas i behåll ett par vackra svenska fajanskakelugnar från 1700-talet; dörrarna äro omgifna af sina gamla foder och krönas af dörröfverstycken med figurer mot svart botten. Förmaksmöbeln är af mahogny från 1830-talet och för öfrigt finnas här ett elegant skrifbord från sengustaviansk tid. — I ett af de invid trapphuset belägna gästrummen finnes en synnerligen elegant kakelugn i blått

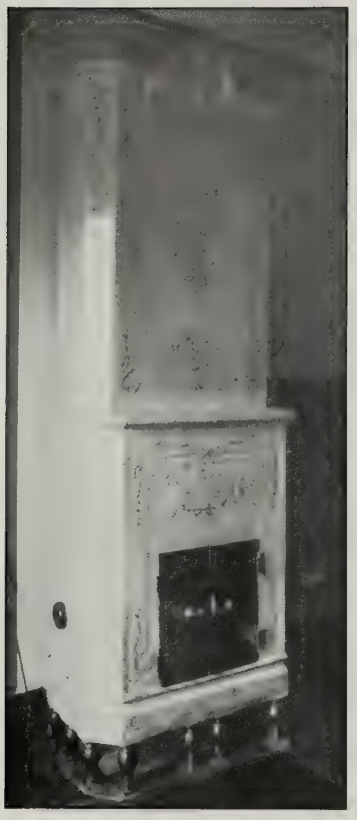

Kakelugn i lilla gästrummet.

och hvitt, från 1700-talets senare del, med fält omgifna af rokokoramverk.

* * *

Såsom de äldste kände ägarne till Spannarp nämner Ljunggren i Skånska herrgårdar medlemmar af den danska ätten Giedde, men i Danmarks adels aarbog säges att uppgifterna om denna ätts äldsta medlemmar äro tvifvelaktiga. En i gamla genealogier omtalad Knud Jonsen Giedde till Spannarp (Spannerup) har måhända icke existerat annat än i släktböckerna. Den förste säkert kände medlemmen af den danska Gieddeätten var Laurids Thorstensen († efter 1514) som skref sig till den en dryg halfmil från Spannarp belägna gården Rögla. Hans son Knud Lauridsen till Rögla och Spannarp († 1545), skall hafva lämnat Rögla och Spannarp i arf till sin dotter Sissela (Sidsel), som blef gift med Jakob Grubbe († 1604), hvars son Knud Grubbe († 1632) och sonson Jakob Grubbe d. y. († 1687) båda skrefvo sig till Rögla och också torde hafva ägt Spannarp. Den sistnämnde sålde enligt Danmarks adels aarbog år 1664 Rögla till grefve Gustaf Otto Stenbock († 1685), hvilken enligt Ljunggren äfven ägde Spannarp.

Vid midten af 1600-talet nämnes dock äfven en annan person som ägare till Spannarp, nämligen den från Skottland härstammande öfverstelöjtnanten Patrik Dumbar († 1646), som också ligger begrafven i Ausås kyrka. Hans änka Maren Munck innehade Spannarp när Skåne blef svenskt; deras son Frans Dumbar skall något senare hafva lämnat Sverige. — Ljunggren framkastar antagandet att Spannarp varit deladt mellan tvenne ägare.

Säkert är emellertid att fältmarskalken och generalguvernören Gustaf Otto Stenbock († 1685), som 1663 hade inköpt det närbelägna Vegeholm äfven ägde Rögla och Spannarp. De båda

Parti af parken sedd från verandan.

Gammal magasinsbyggnad af korsvirke från 1600-talet.

förstnämnda gårdarna måste han sälja år 1684, men Spannarp behölls af hans änka Kristina Katarina De la Gardie († 1704) och gick i arf till dottern Beata Margareta Stenbock, som blef änka, efter landshöfdingen Gustaf Douglas, redan 1705 och innehade Spannarp till sin död 1735. Hennes arfvingar utarrenderade först år 1736 gården till sekreteraren Carl Carsell och sålde den två år därefter, 1738, till kaptenen friherre Hans Jakob Kruse, som i sin ordning redan följande år sålde Spannarp till öfversten Isak Cedercrantz († 1758), det nuvarande Spannarps skapare. Han hade år 1729 köpt Vegeholm och lämnade sina ägendomar i arf till sina barn, af hvilka sonen Isak Cedercrantz dog ogift 1774, hvarefter systrarna Charlotta Maria († 1793) och Wilhelmina Ulrika Cedercrantz († 1814) tillsammans besutto gårdarna.

Genom köp och arf (1815, 1817 och 1829) blef majoren Pehr Wolmar Brummer († 1829) efterhand ägare till Spannarp och två år efter hans död förvärfvades hufvudgården, sedan en del hemman förut frånsålts, af majoren friherre Kjell Barnekow, som var gift efter hvarandra med tvenne systrar Euphrosyne och Katarina Brummer, döttrar till den nyssnämnde majoren. Friherrinnan Karin Barnekow, född Brummer, skötte under de senare åren af sin makes lifstid och sedan efter hans död, år 1875, godset med duglighet och kraft och nedlade mycket stora förtjänster om dess uppodling och indelning i arrendegårdar. Hon afled år 1883, och ärfdes då Spannarp af hennes barn, kammarherren friherre Robert Barnekow, som på sin lott fick hufvudgården, och friherrinnan Anna von Rosen, född Barnekow. Friherre Robert Barnekow († 1911) sålde år 1902 egendomen till nuvarande ägaren.

Gårdens ekonomibyggnader, ladugård m. m. ligga söder om hufvudbyggnaden; intill vägen som leder till järnvägsstationen ligger en gammal särdeles karakteristisk magasinsbyggnad från 1600-talet uppförd af korsvirke. — Nuvarande godset består af $4^1/_2$ mantal med en areal af cirka 970 tunnland, hvaraf omkring 810 tunnland under plog; taxeringsvärdet uppgår till 365,000 kr.

BELTEBERGA

OTTARPS SOCKEN, LUGGUDE HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

När man på resa från Malmö till Hälsingborg passerat Billeberga och den nordväst därom belägna stationen Tågarp, kommer man in i en af branta, delvis skogklädda höjder omgifven dalgång, Kvistofta- eller Vallåkraåns dalgång, som banan sedan följer ända fram till Raus station, nära åns utlopp vid Råå fiskläge. Dalgången, som utefter större delen af sin sträckning utgör södra gränsen mellan Luggude och Rönnebergs härader, bildar med sina branta sluttningar en djup nedskärning i den höjdplatå som uppfyller denna del af Skåne ända uppe ifrån Söderåsen på gränsen mot Kristianstads län och ned till Öresund mellan Råå och Landskrona. Denna högslätt är mindre öppen och enformig än andra skånska slättbyggder, afbruten som den är af djupa bäckdalar, ofta fyllda af den frodigaste växtlighet, eller af enstaka kullar, långsluttande åsar och välvårdade skogsparker af bok och ek.

Godsägaren August Kinch.

Fru Ebba Kinch född Leth.

På denna högslätt, omedelbart invid Kvistoftaåns norra strandsluttning, ett litet stycke nordväst om Ottarps kyrka ligger Belteberga egendom omgifven af vidsträckta parker. Den närmaste järnvägsstationen på den förutnämnda banan är Vallåkra, hvarifrån landsvägen fram till gården följer åns norra strand och i en brant stigning når upp på högslätten, som utbreder sig norr och öster om parken. – Den stora hufvudbyggnaden med sina flyglar, som jämte ladugårds- och stallbyggnaderna omsluta en väldig rektangulär gårdsplan, ligger inom ett område begränsadt af höga, i räta vinklar mot hvarandra planterade alléer, af hvilka den södra går fram utmed branten af den förutnämnda strandsluttningen. Inom detta område ligger den redan af Linné uppmärksammade »trägården, som på 3 sidor omgaf gården» och »war en af de ansenligaste, 300 steg lång och 130 steg bred». Linné som besökte Belteberga under sin bekanta

Belteberga från gårdssidan.

skånska resa, 1749, omtalar att »gården war nyligen upbyggd på 3 sidor med grundmurade hus, mycket regulair efter modern Architectur». — »Wid väggarna stodo aprikoser, persikor, winrankor, mandlar, wallnötter, mullbärsträ», och vidare fanns här häckar af afvenbok med »artiga Cabinetter». — Dessa afvenbokshäckar finnas till en stor del ännu i behåll i den söder om byggnaderna belägna delen af parken.

Hufvudbyggnaden, som Linné omtalar såsom nyligen uppförd — den var uppförd år 1739 —, ligger med sin hufvudfasad mot öster och flankeras af tvenne flyglar, vinkelrätt framspringande från hufvudbyggnaden och jämte denna omgifvande en stor gård. Samtliga byggnaderna äro uppförda i två våningar och af ansenlig storlek, hufvudbyggnaden med 13, flyglarna med 7 fönster i fasaden. — Flyglarna voro ursprungligen fristående, men äro numera medelst små mellanbyggnader förenade med stora huset. Materialet är tegel, putsadt i hvit färg, taken höga täckta med tegel; numera äro alla fasaderna med undantag af hufvudbyggnadens midtparti helt och hållet öfvervuxna med frodiga klängväxter, vildvin m. fl.

Detta midtparti, som springer något framom fasadlinjen, är indeladt med fyra stycken kraftiga halfkolonner af putsadt tegel, hvilka sträcka sig upp genom båda våningarna och i höjd med taklisten uppbära en liten fris med förkrympta

Hufvudbyggnaden från parksidan.

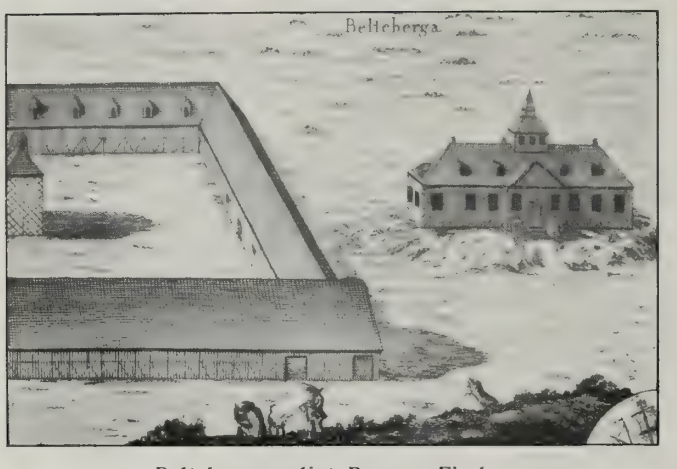

Belteberga enligt Burman-Fischer.

triglyfer och därofvan ett attikaparti, som å midten är afdeladt med tvenne pilastrar af trä, hvilka i sin ordning bära en fris och ett högt profileradt gafvelkrön. Det hela saknar icke ansatser till monumentalitet, men proportionerna och placeringen af det lilla midtpartiet i attikavåningen tyder icke på någon kunnig arkitekt såsom upphofsman. I den lilla öfversta frisen läses »Anno 1739» och i krönet äro anbragta ätterna Bennets och Barnekows vapen, syftande på byggherren, generalen friherre W. Bennet och hans fru Magdalena Barnekow från Widtsköfle. — Vapensköldarna äro icke placerade på det vedertagna sättet, ity att Bennetska vapnet sitter heraldiskt till vänster och det Barnekowska heraldiskt till höger, i stället för tvärtom.

Detta midtparti är byggnadens enda prydnad i det yttre, om vi icke dit skola räkna tvenne stenar sannolikt härstammande från en äldre byggnad på Belteberga, hvilka äro insatta i väggen på den byggnad som förenar stora huset med den norra flygeln. Å hvardera af dessa stenar står inhugget det s. k. Kristusmonogrammet I. H. S. samt därunder å den ena H. AXEL WROP, å den andra F. SISEL GROBE. — Herr Axel Urup († 1671), den siste af sin ätt, gift med Sidsel (Sisela) Grubbe († 1691), ägde Belteberga under senare delen af 1600-talet och torde af de nämnda stenarna att döma hafva låtit utföra några byggnadsarbeten på gården. En afbildning af Belteberga från denna tid, gjord omkring 1680, finnes i det bekanta Burman-Fischerska gravyrverket; den visar en tämligen oansenlig hufvudbyggnad, ett envåningshus med ett litet torn på midten som takryttare, beläget på en liten höjd. Hvar inom det nuvarande gårdsområdet denna byggnad legat och huruvida den uppförts af Axel Urup kan icke med bestämdhet sägas. Möjligen kan man tänka sig att det lilla huset ingått i västra delen af den nuvarande södra flygeln, som har en ålderdomligare karaktär än andra delar af byggnadskomplexet. Bland annat finnes här en hvälfd källare, som haft en ingång från gårdsplanen, hvilken tydligen legat lägre än sin nuvarande nivå, något som kan förklara den Burmanska bilden, där den lilla hufvudbyggnaden synes ligga på en höjd.

Belteberga från sydväst.

Från östra gafveln på den södra flygeln utgår en mur, som i äldre tid haft sin motsvarighet äfven utefter gårdens norra sida; dessa murar förbundo hufvudbyggnaden och dess flyglar med ladugårdsbyggnaderna, hvilka, ehuru i senare tid ombyggda och moderniserade, omsluta den stora rektangulära gårdsplanens östra del. Mellan ladugårdsbyggnaderna går utfartsvägen fram i östlig riktning, omgifven af en ståtlig allé. Gårdsplanen mellan ladugårdsbyggnadernas flyglar, häststall och magasin, upptages af en stor gräsplan.

Vi återvända till hufvudbyggnaden och inträda genom en af de tre portarna i midtpartiet i en stor hall som sträcker sig tvärs öfver grundplanen och har utgångar äfven mot väster, till parken. Hallens golf ligger något lägre än gårdsplanens nivå, beroende på att den senare blifvit höjd; taket i hallen bäres af fyra med bågar förenade pelare. — Husets grundplan får sin karaktär genom i längdriktningen löpande hjärtmurar, som i bottenvåningen äro dubbla och omsluta stenbelagda korridorer. De å ömse sidor om dessa belägna rummen utgöras i södra delen af diverse ekonomilokaler, i den norra af ett par hvälfda källare, kök i byggnadens nordvästra hörn samt bostäder för tjänare.

Från den stora svala hallen, där man bland annat lägger märke till ett möblemang i dansk senempirestil, leder en på 1870-talet något omändrad trappa upp till hufvudvåningen. I midtpartiet ofvan den stora hallen ligger mot gårdssidan ett långsträckt hvardags- och arbetsrum och åt väster med utsikt öfver parken en stor salong, ett präktigt rum, med väl bevarade väggdekorationer från 1800-talets början. Denna dekoration består af direkt på muren målade kolonner med kapitäl, uppbärande ett likaledes måladt entablement och å de stora fälten mellan kolonnerna äro målade landskap med utsikter öfver berg, floddalar med vattenfall, broar, byggnader och ruiner. Målningarna äro utförda i ljusa färger och erinra till sin allmänna karaktär om liknande väggdekorationer i stora salongen på Widtsköfle, hvilka enligt uppgift skola vara utförda af en person vid namn Gernandt på 1820-30-talet.

Af samma slag är väggdekorationen i det intill salongen mot parken belägna s. k. runda rummet. Den inre väggen bildar här en halfcirkel och är dekorerad med en målad kolonnad och landskapsutsikter. — Dörrarna i salongen äro omgifna af ett par dylika målade kolonner och krönas af dörröfverstycken målade i grisaille i reliefimitation.

Salongen.

Innanför det »runda rummet» ligger matsalen och åt gårdssidan ligga i denna del af byggnaden sofrum och barnkammare. — Den södra delen af hufvudvåningen upptages af ett antal gästrum, belägna å ömse sidor om en korridor. — Möblemanget härstammar till sin hufvudsakliga del från senare delen af 1800-talet. Beltebergа köptes nämligen år 1868 af Karl Theodor Kinch († 1869), innehades af hans änka Elisa Lind-Overman († 1890) och ärfdes och inlöstes följande år af deras son, den nuvarande ägaren herr August Kinch som år 1898 gifte sig med Ebba Leth, danska till börden. På grund af att gården sålunda gått i köp hafva inga rester af dess lösa inredning från äldre tider blifvit bevarade. — Flerstädes finnas dörrfoder och paneler från 1700-talet och i ett vindsrum i södra flygeln sitter en ståtlig väggfast rokokospegel, som troligen fordom haft sin plats i stora huset och slopats vid någon reparation, kanske när stora salongen erhöll sin nuvarande väggdekoration.

Uppgifterna angående Beltebergas ägare i äldre tider äro icke alldeles fullständiga. Utom den mytiske »kämpen» Ottar Belt, som på 1000-

talet skall hafva ägt gården och efter hvilken den har sitt namn, nämner Ljunggren i Skånska herrgårdar endast en medeltida ägare, en viss Johannes Nicolaus som år 1387 skref sig till »Beltebierga». Såsom den äldste med säkerhet kände ägaren uppgifves landsdomaren i Skåne *Lave Urne* († 1530), som ärfdes af sin son *Claus Urne,* landsdomare i Skåne och domprost i Lund, hvilken lefde ännu 1561. Efter honom ärfdes Belteberga af hans son *Lave Urne d. y.* som dog i början af 1600-talet. Han och hans hustru Edel Bing hafva till Ottarps kyrka skänkt en silfverkalk, prydd med deras vapensköldar, som ännu finnes i behåll, ehuru delvis omgjord.

Runda rummet.

Huru Belteberga från dem öfvergått till herr *Axel Urup* († 1671) är obekant; han blef enligt Danmarks adels aarbog år 1635 gift med Sidsel Grubbe († 1691) och omtalas i en år 1652 utgifven bok såsom Axel Urup till »Beltebjerg». I Ottarps kyrka finnes emellertid en väl bevarad mässhake med Urupska och Grubbeska vapnen namnen »Axel Vrop — Sissel Grvbbe» och årtalet 1630, d. v.s. daterad fem år före kontrahenternas giftermål, en motsägelse som kan förklaras med att här ursprungligen stått *1636*. Af Axel Urup, som var »en af sin tids mäktigaste män och stolt officer», finnes å Belteberga ett porträtt i naturlig storlek, kopia efter ett dylikt som tidigare funnits i Ottarps kyrka,

Axel Urup.

men som därifrån blifvit såldt, enligt uppgift till en privatperson i Göteborg; den förnäme generalfältmarskalken är framställd i helfigur mot vänster iklädd rustning, hvit mantel, röda byxor och höga stöflar, öfver bröstet elefanterordens blåa band och i högra handen fältmarskalksstaf.

Enligt en uppgift af Barfod i »Skaanes Overgang» säges att Belteberga år 1668 köptes af fru Anne Beck, Axel Urups halfsyster, som var gift med Kristian Bylow och från dem skall gården hafva gått i arf till sonen Kristian Bylow, men för öfrigt äro uppgifterna om ägarne till Belteberga under slutet af 1600-talet hvarandra motsägande. Ljunggren nämner i »Skånska herrgårdar» generalfälttygmästaren Per Sparre såsom ägare under 1680-90-talen, i slutet af samma årtionde en grefve Leijonhufvuds arfvingar, i början af 1700-talet riksens ständers bank, år 1715 W. J. Coyet, men afstår från att söka utreda dessa till synes hvarandra motsägande uppgifter. — Mellan 1715 och 1720 kom Belteberga i generalen Wilhelm Bennets ägo och från denna tid äro dess ägare utan afbrott kända. General Wilhelm Bennet († 1740) uppförde, som ofvan omtalats, den nuvarande hufvudbyggnaden, hvars midtparti prydes af hans och hans hustrus, Magdalena Barnekows vapen; han lät äfven anlägga den af Linné beundrade trädgården, men redan långt dessförinnan skall här hafva funnits en trädgårdsanläggning, enligt Troels Lund, anlagd af den förut nämnde Claus Urne i slutet af 1500-talet.

Parti af parken.

Efter general Bennets död ärfdes Belteberga af hans son, landshöfdingen friherre Fredrik Bennet († 1790). Hans söner, af hvilka lagmannen friherre Axel Filip Bennet en kort tid var ensam ägare till Belteberga, sålde år 1812 gården till landtrådet Cornelius Alexander Cronsiœ, adlad Sjöcrona († 1824), som ärfdes af sin änka Helena Beata Wiedberg, hvilken innehade Belteberga till sin död, 1842. — Godset styckades nu och hufvudgården köptes af en dansk vid namn v. Gerstenberg-Rosteed, som år 1851, sedan alla underlydande gårdar blifvit afsöndrade, sålde egendomen till löjtnant Eberhard Munck af Rosenschöld. Från honom kom Bälteberga till hans svåger grefve C. N. Adlercreutz, som år 1868 sålde det till den förutnämde Karl Theodor Kinch († 1869), den nuvarande ägarens fader. — Bland här förvarade porträtt kunna nämnas ett framställande den nuvarande ägarens farfar kommendören i danska flottan, generalkrigskommissarien Peter Kinch och ett annat framställande godsägaren Karl Theodor Kinchs hustru, Helene Lind-Overman.

Under den siste ägarens tid har Bälteberga blifvit kändt såsom en mönstergård särskildt i afseende på boskapsskötsel och många unga landtmän hafva på gården erhållit sin utbildning. — Den förut omtalade södra flygeln användes för närvarande till bostad för ett 10-tal landtbrukselever. — Godset, som ursprungligen omfattade omkring 5,000 tunnland styckades 1842 och blef äfven senare betydligt förminskadt till sin areal, så att det numera omfattar endast omkring 600 tunnland, hvaraf 500 tunnland åker, resten äng och park. Taxeringsvärdet uppgår till närmare 300,000 kronor.

Ett stycke väster om hufvudgården ligger en naturlig park, sammanhängande med den park som närmast omgifver byggnaderna. Denna park, som genomskäres af en mängd vägar är bevuxen med den allra frodigaste vegetation af alla slags träd, hvaribland bok och ek dominera. Parken genomskäres af en liten bäck, som, kommande från norr, förenar sig med Kvistoftaån; bäcken har skurit sig djupt ned i terrängen och omgifves af höga branter, där växtligheten antagit en frodighet och rikedom af nästan exotisk karaktär. Sägnen förmäler att den mytiske Ottar Belt en gång under en ridt i skogen jämte sin häst störtat utför branten vid bäcken och därvid funnit sin död.

RYDSGÅRD

VILLIS SOCKEN, LJUNITS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Rydsgård hör till den grupp af stora egendomar med gamla anor man finner omkring järnvägslinjen Ystad—Malmö. Bland dess grannar märkas t. ex. Marsvinsholm, Svaneholm, Brodda, Näsbyholm, Bellinge, Snogeholm. Så långt tillbaka i tiden som det en gång ärkebiskopliga Näsbyholm, där en fast borg värnade den lundensiska ärkebiskopsstolens rättigheter och anspråk, kunna vi visserligen icke följa det, om nu också af urkunder framgår, att ett äldre Rydsgård funnits.

Konsul Wilhelm Westrup.

Fru Gudrun Westrup
född Juel.

Det nya Rydsgård grundades som större jordegendom 1683, då generalauditören Ehrenbusch tillöste sig den då ännu obetydliga gården från fru Metta Rosencrantz' sterbhus. Mest känd är den emellertid som den Hallenborgska släktens stamgård. I dennas ego kom den med stamfadern Sven Hallenborg 1715 och förblef sedan ett Hallenborgskt släktgods ända till 1903.

Rydsgård äger icke någon gammal ståtlig slottsbyggnad, som t. ex. Svaneholm eller Marsvinsholm. Dess manbyggnad, som stammar från 1740, är emellertid af ett mycket tilltalande slag, en envånings herrgårdsbyggnad, ursprungligen helt i 1700-talsstil, med en tämligen långsträckt midtbyggnad, från hvilken tvenne korta flygelar springa fram. Som vi se den å planschen hos Ljunggren, har den antagligen föga förändrats på de något mer än hundra åren. Den höga takresningen med det röda teglet, aftecknande sig mot de i ljusgult putsade murarna, öfver hvilka de enkla fasadfrontonerna med sina släta rösten utan några större later höja sig, utgjorde en verkningsfull del i det hela. Och då liksom nu sutto de Hallenborgska och Palmcreutzka vapensköldarna öfver porten, som ett fädrens »memento» till senare släkten.

En lång ståtlig fyrradig lindallé leder upp

Exteriör från gårdssidan (söder).

till gården, som ligger på en höjdsträckning. Gillberg säger i sin beskrifning från 1765, att man från ett håll »har öppen prospekt till saltsjön och fruktbara slätter». Så långt ser man dock ej nu. Till vänster i allén ha vi ladugårdens vackra grundmurade gråstensbyggnader, till höger ligger pitoreskt inramadt af lummig grönska en magasinsbyggnad, som med sina trappgaflar gör ett nästan romantiskt, borgartadt intryck. Det är visserligen Brunius, som gifvit den dess karaktär af borg, men ingenting hindrar, att ursprunget till densamma är ett gammalt grundmuradt boningshus.

När vi nått fram till gårdsplanen, presenterar sig herrgårdsbyggnaden litet annorlunda än hos Ljunggren. Men läget vid den lilla sjön med sin vik är densamma. De åldriga träden och parken med sina gångar på andra sidan det lugna vattnet äro oförändrade. Midtbyggnad, flyglar och frontoner ha någon gång i slutet af 1850-talet eller i början af 1860-talet fått tinnade trappgaflar, ett verk af Brunius, an-

Allén och magasinet.

tages det. Denna förändring har gifvit byggnaden ett mycket karakteristiskt utseende, och vi komma genast att tänka på äldre skånska renässansbyggnader. Dessa gaflar ha bibehållits vid den restaurering byggnaden helt nyligen in- och utvändigt efter arkitekten *Erik Hahrs* ritningar undergått. Murytorna äro ljust gråputsade med fönster- och dörromramningar i senare 1600-tals-stil. Fönstren å flyglarna äro små och kvadratiska. Ingångar till dessa flyglar ligga i hörnen invid midtbyggnaden. Från det höga taket, klädt med vackert ljust tegel, som gör den förträffligaste effekt mot murytorna, framskjuta en rad fönsterkupor med platt, sluttande tegelklädt tak, en mycket karakteristisk nordisk form, från 16- och tidigare 1700-talsbyggnader. Ofvan ingången sitter en infälld järnplatta med de ofvannämnda vapensköldarne. Äfven tre vackra ankarslutar i 1600-talsform afteckna sig här mot de ljusa ytorna.

Taga vi byggnaden i betraktande från motsatta sidan, där planteringar och gräsmattor skilja den från sjön, observera vi, att i vinklarne mellan hufvudbyggnaden och huset ha inbyggts å hvardera sidan en låg byggnad med altan och balustrad. Dessa ha tillkommit vid restaureringen. Den ena upptages af en vinterträdgård, den andra af rummet för den nyanlagda värmeapparaten. Dessa altaner, hvilkas balustrader smyckas af stora glacerade urnor med bladväxter, erbjuda med sitt läge åt norr sommartiden den härligaste uppehållsplats med utsikt öfver den lilla sjön och parken där bakom. Öfver altanerna uppstiga flyglarnas och midtbyggnadens trappgaflar. Sjöfasaden har i öfrigt samma allmänna karaktär som gårdsfasaden. Midtpartiet markeras af en trappgafvelförsedd frontespis. Låga fönsterkupor med sluttande tak sticka ut från det höga tegeltaket. Under frontespisen är utgången till en altan med balustrad, smyckad med urnor liksom de förutnämnda terrasserna. Själfva utgången omfattas af en stor halfcirkelformig, profilerad hvalfbåge, i hvilken glasdörrar och fönster äro insatta. Öfver bågen är i ramen insatt en inskriptionsförsedd sten från 1720.

Utblicken öfver den lilla sjön är verkligen från denna punkt förtjusande och lockar oss till en promenad i den stämningsfulla af bok, ek, lind etc. bestående parken. Till höger utanför densamma ligger det i villastil uppförda skogvaktarhuset, bärande årtalet 1872. På fältet framför denna se vi de moderna af nuvarande ägaren uppförda stathusen. Den nya tidens kraf tränga sig in äfven i de skånska godsen. Den som varit i tillfälle att se de bostäder, som ännu på flera gods bestås gårdens folk, måste med tillfredsställelse se förändringen, som t. o. m. ur ren rassynpunkt har sin betydelse. Med de humanitära intressen, som utmärka Rydsgårds nuvarande ägare, förvånar det ej att här finna nyssnämnda förändring i alla afseenden förträffligt realiserad.

Vandra vi sedan den slingrande vägen omkring sjön, konstatera vi, att denna är betyd-

Exteriör från nordväst.

ligt längre än ögat först uppfattar. På de utskjutande näsen sträcka ekar och andra träd sina täta kronor ut öfver det stilla vattnet. Ha vi gått sjön rundt, nå vi fram till trädgården, som ligger väster om gårdsplatsen och den långa uppfartsallén. Linné, som på sin skånska resa 1749 besökte Rydsgård, omtalar bl. a. de vackra röda näckrosorna, de 15 valnötträden, »en skön vinranka» samt en afvenbokberså. Denna kunde ej gärna på Linnés tid vara alldeles ny, utan stammade antagligen från Ehrenbusch's tid. Den finnes ännu i dag bevarad med sina fantastiskt knotiga stammar och grenar, bildande ett löfhvalf, liksom för 168 år sedan. Trädgården hyser rikligt med fruktträd, flera orangerier o. s. v. Omedelbart intill densamma ligger den

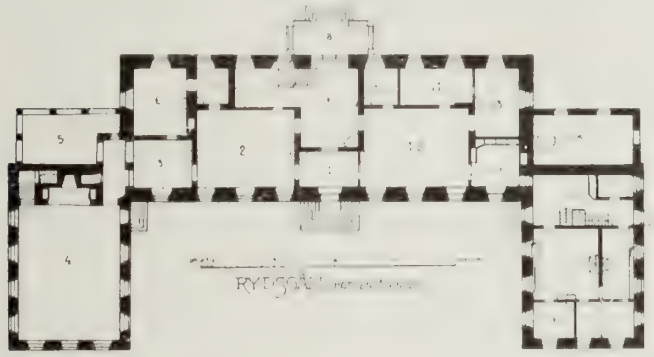

1. *Entren.* — 2. *Salongen.* — 3. *Tilla salongen.* — 4. *Hvardagsrummet.* — 5. *Vinterträdgården.* — 6, 7. *Gästrum.* — 8. *Terrass.* — 9. *Hallen.* — 10. *Handkammare.* — 11. *Gästrum.* — 12. *Matsalen.* — 13. *Gästrum.* — 14. *Serveringsrum.* — 17. *Kök.* — 18. *Ångpanne- och maskinrum.*

i villastil uppförda trädgårdsmästarbyggnaden från år 1873.

Längre ned på samma sida om allén finna vi dels de präktiga, solida ladugårdsbyggnaderna, dels till en del samt dels helt och hållet af gråsten. De i våra dagar restaurerade längorna med sina hvita gråstensfogar, sina röda träöfverbyggnader, där sådana finnas, göra ett synnerligen vackert intryck. Den östra gråstenslängan byggdes af landshöfding Hallenborg på 1740-talet, samme ägare, som lät uppföra det nuvarande corps de logis.

Efter denna rundvandring bege vi oss in i gårdens, nu efter restaureringen, högst inbjudande hufvudbyggnad. Från vestibulen träda vi in i den rakt fram belägna hallen, ett genom trenne våningar gående rum, hvarifrån en trappa för upp till den öfre, vid restaureringen å loftet in-

Hallen.

byggda våningen, hvarvid man naturligtvis först kommer upp till den upptill i hallen befintliga svalgången. Under trappan nå vi genom en hvalfbåge ett stort toalettrum och tambur. Hallen upplyses dels nedtill genom den stora bågöppningen åt sjösidan, dels upptill genom tvenne i frontespisen liggande fönster. I ena hörnet åt vestibulen är en enkel öppen spisel inmurad. Möbleringen utgöres af mahognymöbler i senempire. Väggarna äro här, liksom annorstädes i huset, icke tapetserade, utan putsade i ljusa matta färger. Ofvan soffan vid den högra tvärväggen finna vi ett stort insjömotiv af *Fjæstad* i dennes vanliga starkt stiliserade manér. Från taket nedhänger en stor guldbronskrona.

Den stora salongen till vänster därintill får ljus från gårdssidan genom tre stora fönster med

Stora salongen.

Empirekakelugn i stora salongen, därinnanför hallen.

hvälfda fönsternischer. Väggarna äro hållna i ljusgrått med en bred guldlist upptill. Dörrarna ha hvita omramningar. Den inre långväggen upptages af en större väfd 1600-talstapet från Bryssel, återgifvande något mytologiskt motiv à la Pyramus och Thisbe. Det är åtminstone en katastrof af samma slag, som här skildrats. Tapeten, hvars färger genom tidens inverkan något bleknat, har en komposition och figurer, som röra sig i den Rubenska stiltraditionens banor. För öfrigt ses en mängd äldre kopparstick af italienska och franska mästare — bl. a. en serie gravyrer, återgifvande scener från den franska kungafamiljens tragiska slut under den stora revolutionen — men mest fängslas våra blickar af de mellan fönstren anbragta stora rödkritetecknингarna i förgyllda medaljongramar. Dessa teckningar äro porträtt af konsul Westrups tvenne döttrar och äro utförda af den kända danska porträttmålarinnan *Gerda Wegener*. Bland möblerna fästa vi oss vid ett par högkarmade empiresoffor i hvitt och guld, klädda med rödt siden med ljusgula mönster. För öfrigt stå här venetianska möbler från 1700-talet, med färgrika inläggningar i elfenben och olika träslag. En pièce de resistance i rummets fasta utstyrsel är den nobla empirekakelugnen (fr. 1820-talet) vid kortväggen åt hallen. Den prydes af för tiden karakteristiska ornamentala figurer, sfinxer, facklor o. s. v.

Vid den stora salongen ligger åt sjösidan dels det förutnämnda tambur- och toalettrummet, dels ett litet fyrkantigt korshvälfdt rum med ett fönster åt sjön. Dörren åt salongen omges af en hvälfd nisch. Hvad rummet tjänat till, vet man ej bestämdt. Två så separata förmodanden föreligga som kassahvalf och huskapell. Nu är den lilla interiören verkligen förtjusande med sin empiremöbel, soffa i hvitt och guld, klädd med gult siden med ett kransmönster. Här står äfven en liten delikat sekretär med inläggningar. Från stora salongen komma vi vidare åt öster in i lilla salongen, den gröna salongen, kunde man också säga, på grund af den här befintliga praktfulla mahognymöbeln i empire, med guldbronsfigurer och ornament (sfinxer o. s. v.) samt klädd med grönt siden. I denna salong ha för närvarande ett par värdefulla porträtt fått plats, nämligen *Zorns* porträtt af konsul Westrup och *Oskar Björcks* af konsulinnan Westrup, det förra flott och käckt måladt med ljusbrunt som huvudton, i dräkten, och med lyckligt träffad ka-

Lilla salongen, därinnanför vinterträdgården.

Konsul Wilhelm Westrup.
Oljemålning af A. Zorn.

Konsulinnan Gudrun Juel Westrup.
Oljemålning af Oscar Björck.

raktärisering, det senare åter kanske i några afseenden omsorgsfullare studeradt. Det är, som synes, med den ljusa bakgrunden beräknadt äfven på en dekorativ effekt och har också sina stora porträttförtjänster.

Vid denna salong ligger ett gästrum åt sjön. Här är vidare nedgång till trädgårdsrummet i östra altanbyggnaden, ett rum med kalkstensgolf och gulputsade väggar. Härifrån åt vänster ingång till den stora hallen eller musikrummet, som upptar hela västra flygeln. Denna hall gör ett storartadt arkitektoniskt intryck, täckt, som den är, af ett väldigt tunnhvalf och upplyst af 11 fönster nedtill och 2 upptill å hvardera gafvelsidan, inalles 15 fönster alltså. Å den inre fondväggen är inbyggd en läktare. Under denna är den stora öppna spiseln. Det icke minst märkliga är hallens dekorering. Den är utförd af den kände dekorationskonstnären *Filip Månsson* och är af ett onekligen originellt skaplynne. Genom det nedifrån rikligt inströmmande ljuset upplyses hvalfvet och förhöjes i hög grad dekorationens färgverkan, hvari blått, grått, ljusbrunt och ljusrödt ingår. Blågrått blir dock hufvudintrycket.

Det är omöjligt, att här komma med någon speciell stilbestämning. Denna fantasirika ornamentik träffas ej af de vanliga konsthistoriska stiltermerna och slagorden, ehuru visserligen t. o. m. det primitiva spiralmönstret från Mykene och den antika Orienten icke försmåtts — som i gafvelväggarnas dekorering. Vi finna textilmönster af ganska renodladt slag vid sidan af originellt stiliserade växtmotiv. Hvalforneringen är sammankomponerad med väggarnas. Ända nere vid sockeln taga de bårder vid, som af-

Hvardagsrummet i västra flygeln.

dela hvalfvet i rektangulära fält, sin början. Bårderna uppfyllas af ur urnor uppstigande krusigt rankverk i S-formiga vindlingar, medan de däremellan liggande fälten upptagas af ett slags textilmönster, hvars ursprung man skulle vilja leda till allmogekonsten. I fönstren ses åter ett storformadt löfverk af nästan barockt sengotisk tendens. Öfver fönstren drager en bård med ett dubbelt bandmönster. Därunder mellan de uppstigande bårderna se vi band med hackiga liniemönster. Det är, som framhållits, ej lätt att här komma med de vanliga exakta stilbeteckningarna, så fritt och fantasifullt verkar det hela, liksom hvarje enskildt ornament, så att, om vi nu skola tala om stil, måste vi säga, att det är Filip Månssons egen stil, som uppenbarar sig i denna af originalitet, lif och schwung präglade dekoration.

Inga ljuskronor ha uppsatts i hvalfvet. Endast lampetter placerats å väggarna. På golfvet ligger utbredd en stor kinesisk matta i blågrått, som förträffligt stämmer öfverens med hallens färgtoner.

Matsalen ligger på andra sidan vestibulen och trapphallen. Väggarna äro hållna i ljust gråblått med en guldlist upptill. Fälten mellan de stora hvälfda fönsternischerna upptagas af stora speglar, som äro kvar sedan den Hallen-

Norra delen af hvardagsrummet i västra flygeln.

borgska tiden. De ha likväl fått ett krön i empirestil. Midt emot fönstervägggen står ett magnifikt valnötsskåp, och den ena kortväggen smyckas af en förgylld väggklocka i Louis XVI-stil. A vindsloftet äro inbyggda ej mindre än 12 rum af olika slag. Det moderna Rydsgård gör ett stilfullt och gediget intryck och bjuder på en och annan nyhet, musikhallen t. ex., som man sannerligen ej träffar på många slott. Ja, i sin art är denna hall helt enkelt unik. Restaureringen, som ju tillagt icke så litet, vindsvåningen, altanbyggnaderna, förändrat till det inre västra flygeln till en hallbyggnad, komponerat en trapphall midt i byggnaden o. s. v., har likväl med pietet bevarat byggnadens yttre karaktär, som i trappgaflarna och det höga af fönsterkuporna mycket diskret genombrutna taket ha synnerligen bestämmande element.

Om Rydsgårds forna ägareförhållanden och tillkomst ha vi redan yttrat några ord i början af vår skildring. Då generalauditören Ehrenbusch, som hunnit med att äfven vara professor både i grekiska språket samt romersk rätt vid Lunds universitet, år 1699 afled, ärfdes han af sin halfbroder *Anders Prœbis,* som tyvärr alldeles lyckades fördärfva den förres verk. Till sist måste generalguvernören ta hand om gården för att skydda kronans rätt. Prœbis fann en räddning i häradshöfdingen *Sven Hallenborg,* som 1715 öfvertog Rydsgård mot 1,500 daler sm, skyldighet att åter uppbygga gården, inlösa de bortförpantade hemmanen samt underhålla Prœbis under dennes återstående lifstid.

Hallenborg, som vid sitt adlande 1720 hade förändrat en bokstaf i sitt förra namn, e till o, blef vice lagman i Malmöhus län samt afled 1736, efterlämnande en son och tvenne döttrar. Sonen, häradshöfdingen sedermera titulärlandshöfdingen *Carl Hallenborg,* tillöste sig hela gården och förvaltade med nit och klokhet sitt gods. Det var han, som byggde nuvarande herrgårdsbyggnaden, ett par af de grundmurade ladugårdsbyggnaderna, uppdämde sjön, anlade ny trädgård, granskogsplanteringar m. m. Efter landshöfdingens död 1780 gick egendomen till sönerna hofrättsrådet, sedermera presidenten Carl Hallenborg och hofrättsassessorn Magnus Hallenborg, hvilka i sex år hade den gemensamt. År 1786 tillöste sig den yngre brodern den äldres del och satt som ensam ägare, nitiskt fullföljande fädrens verk till sin död 1806, då han efterträddes af sonen kammarherren *Carl Hallenborg,* hvilken med 50,000 rdr r:gs utlöste sin syster. År 1837 köpte han det närbelägna Svaneholm. Vid sin död 1859 ärfdes han af sina söner ryttmästaren *Magnus Hallenborg* och ryttmästaren *Carl Hallenborg* hvarvid den förre fick Rydsgård, den senare Svaneholm. Efter Magnus Hallenborgs död sköttes gården gemensamt för arfvingarna till 1903, då den öfvergick till ett jordbruksaktiebolag. Rydsgård har alltså från 1715 till 1903 eller i 188 år varit i Hallenborgska släktens ägo, varit, kan man säga, dess stamgård, hvarom vapensköldarna å karaktärsbyggnaden ju ännu vittna.

Nu äges Rydsgård af Rydsgårds jordbruksaktiebolag, hvars aktiekapital består af 500,000 kr. Häraf äger konsul *Wilhelm Westrup,* som är bolagets ordförande och verkställande direktör något öfver $^{9}/_{10}$. Konsul Westrup är gift med Gudrun Juel af den bekanta norska släkten Juel.

Till arealen utgör Rydsgård 2,000 tunnland, hvaraf cirka 400 tunnland skog. Utom hufvudgården består godset af gårdarna Svenshög, Bjersgård, Nordanskog, Västanskog, Norsborg, Söderbacke, Saggarp, Eneborg, Roskilde, Östanskog, Bjurstorp, Grekland och Nybro. Taxeringsvärdet utgör i det närmaste 800,000 kronor.

Utsikt från terrassen åt norr.

RÅBELÖF

FJÄLKESTADS SOCKEN, VILLANDS HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

När Karl XI efter segern vid Landskrona på hösten 1677 förlade sina utmattade trupper i vinterkvarter i nordöstra Skåne och västra Blekinge, mellan Helgeå och Karlshamn, befallde han att Råbelöfs gård, belägen omkring 4 kilometer norr om Kristianstad, skulle befästas. Kristianstad var nämligen då ännu i danskarnas händer och konungen befarade att besättningen där skulle komma att oroa de svenska truppernas vinterkvarter, om inga befästade platser funnes inom trakterna i stadens närhet. Sitt eget högkvarter hade Karl XI som bekant förlagt till det omkring halfannan mil öster om Kristianstad belägna Ljungby.

Kammarherre James Kennedy.

Friherrinnan Margaret Kennedy född De Geer.

Råbelöf tillhörde vid denna tid den bekante Ebbe Ulfeld; en annan honom tillhörig, i denna trakt belägen gård, Araslöf, blef under ett ströftåg uppbränd af danskarna. Tack vare sina befästningar undgick Råbelöf detta öde och befästningarna voro nog också anledningen till att gården medtogs bland de afbildningar af skånska slott och herresäten som år 1680 utfördes af fortifikationskaptenen Gerhard von Burman och år 1756 utgåfvos i kopparstick af Abraham Fischer.

Denna äldsta afbildning af Råbelöf visar att byggnaderna här liksom på så många andra skånska gårdar voro belägna omkring en fyrsidig borggård, hvilken på samma sätt som på de närbelägna Karsholm och Bäckaskog var delad genom en från norr till söder löpande tegelmur. Bilden är tagen från norr; »manbyggnaden» intager gårdens västra sida och är identisk med hufvuddelen af det nuvarande Råbelöfs slott. Södra sidan af gården begränsades af en från hufvudbyggnaden framskjutande flygel af korsvirke, under det att den norra intogs af en mur. Östra delen af komplexet utgjordes af ladugårdsbyggnaderna med en hufvudlänga ut-

Råbelöf enligt Burman-Fischer.

Situationsbild af Råbelöf före branden 1909.

efter östra sidan och tvenne kortare längor i norr och söder. — Utomkring denna under 1600-talets förra del anlagda, slutna gård förlades de befästningar som Karl XI lät uppföra och som enligt Burmans teckning synas hafva bestått både af palissader, vattengrafvar och i vinklar lagda vallar.

Ännu då Gillberg skref sin beskrifning (1767) hade gården denna omfattning; om några befästningar talar han dock icke, däremot nämner han ett åttkantigt torn, som skulle hafva stått i sydvästra hörnet mellan hufvudbyggnaden och flygeln. — År 1782 drabbades gården af en våldsam eldsvåda som lade hela ladugården och korsvirkesflygeln i aska, så att endast den af sten uppförda hufvudbyggnaden kvarstod. Denna eldsvåda torde hafva varit anledningen till att Råbelöf icke är medtaget bland afbildningarna af skånska slott i den s. k. Rålambska samlingen i Kungl. Biblioteket, hvilken torde hafva tillkommit under 1780-talet.

Detta utseende, återgifvet från sydost i Ljunggrens Skånska herrgårdar, bibehöll Råbelöfs slott ända till slutet af 1800-talet, då den nuvarande ägarens far John W. Kennedy († 1874) lade grunden till ett torn invid norra delen af västra fasaden. Sitt nuvarande utseende har slottet erhållit genom tillbyggnader, som nuvarande ägaren, kammarherre James Kennedy, låtit uppföra, nämligen ett trapptorn invid västfasadens midt och en från södra delen af samma fasad framspringande flygel. Västfasaden har därigenom erhållit karaktären af hufvudfasad, vettande mot den åt detta håll belägna trädgården.

Den gamla hufvudbyggnaden är uppförd i två våningar och försedd med höga profilerade

Råbelöf från nordväst.

Råbelöf från parksidan (sydost.)

gafvelrösten i norr och söder; ett liknande röste reser sig äfven i takfoten å östra fasaden. — Norra flygeln prydes af ankarslutar af järn bildande initialerna H. W. — F. M. W. och årtalet 1637, som afteckna sig, till hälften dolda af ymnig murgröna mot den röda tegelväggen. Bokstäfverna, till hvilka enligt afbildningen i Skånska herrgårdar funnits motsvarigheter äfven på den södra gafveln, beteckna herr (Kristoffer) Wlfeld (= Ulfeld) och hans hustru fru Margareta Wgerup (= Ugerup), hvilka år 1637 läto uppföra byggnaden; herr Kristoffer hade år 1616 köpt gården af Anders Bille.

Den äldste kände ägaren till Råbelöf var enligt Ljunggren, hvars uppgifter här nedan följes, den sistnämndes farfar danska riksrådet *Claus Stensson Bille* († 1558), hvilken tillika ägde Vanås och Billesholm. Råbelöf och Vanås ärfdes

Råbelöf från landsvägssidan (söder).

af hans son landsdomaren *Sten Clausson Bille* († 1585) och efter honom af hans son, den nyssnämnde *Anders Bille* († 1635), ägare och byggherre till Rosendals slott i Skåne.

Han sålde, såsom ofvan nämndes, år 1616 Råbelöf till riksrådet *Kristoffer Ulfeld* († 1653) som bl. a. ägde Svenstorp och Ovesholm. Hans son *Björn Ulfeld,* som ärfde Råbelöf, dog redan 1656 och gården tillföll dennes ende son *Otto Kristoffer Ulfeld* († 1663). — Efter hans död gick Råbelöf till farbrodern den bekante *Ebbe Ulfeld* († 1682), hvars äldsta dotter Anna Katarina var gift med sedermera generalen och friherren *Karl Gustaf Skytte* († 1717), som ett par år efter svärfaderns död tillöste sig Råbelöf och Odersberga, en omkring sex kilometer norrut belägen gård, som ännu är förenad med Råbelöf. General Skytte testamenterade dessa gårdar till sin frände major *Karl Henrik Skytte* af Sätra († 1752), hvilken dock år 1732 måste sälja dem till major *Ludvig Gustaf von Böhnen* († 1748) hvars änka *Anna Katarina Ridderschantz* († 1763) innehade bägge gårdarna. Kort före sin död hade hon gjort Råbelöf och Odersberga till fideikommiss för sina tre döttrar och godsen tillföllo på grund häraf först äldsta dottern, fröken *Sofia Kristina von Böhnen* († 1786) och därefter dennas yngre syster *Barbro Hedvig von Böhnen* († 1806). Den tredje systern Anna Katarina von Böhnen hade aflidit redan år 1795 och fideikommisset öfvergick nu till majoren *Johan Göran von Rosen* († 1823), som var gift med Anna Kristina von Böhnen († 1819), en brorsdotter till de nyssnämnda fröknarna von Böhnen. Sonen, sedermera hofmarskalken *Fredrik Johan von Rosen* († 1846) ärfde Råbelöf, som efter honom öfvergick till hans syster *Sofia Kristina Peyron,* änka efter öfverste Ludvig Barthol omé Peyron († 1840).

Carl Gustaf Skytte.

Efter öfverstinnan Peyrons död öfvergick fideikommisset till *John W. Kennedy* († 1874) och hans hustru *Celestine von Böhnen* († 1885) och slutligen till deras son den nuvarande ägaren kammarherre *James Kennedy,* gift 1883 med friherrinnan *Emilie Margareta De Geer af Finspång.*

De af de senaste ägarne uppförda tillbyggnaderna vid slottets västra sida ansluta sig väl till den gamla 1600-talsbyggnaden, och äro alla liksom denna uppförda af rödt, oputsadt tegel. Det norra tornet är försedt med ett slags tinnkrans, det runda trapptornet krönes af en profilerad huf och den södra flygelns branta tak flankeras af höga gafvelrösten, lika hufvudbyggnadens. Trapptornet omgifves i bottenvåningen af en verandaliknande portikbyggnad, genom hvilken man inträder i slottet; själfva tornet upptages af trappan som leder upp till den i andra våningen belägna hufvudvåningen samt vidare till den under det höga taket belägna vindsvåningen.

Salongen.

Trappans väggar upptages af en betydande samling vapen och redskap från stenåldern samt en mindre samling järnåldersföremål; stenålderssakerna, yxor, pilspetsar, spjutspetsar m. m. af olika typer, tillsammans cirka 650 föremål äro till öfvervägande delen funna inom Råbelöfsgodsets ägor eller trak-

ten där närmast omkring, tydande på att här är urgammal bygd. — I hallen eller hvardagsrummet en trappa upp, i hvilket vi inträda från trapptornet, lägga vi märke till en liten samling föremål från bronsåldern, en halsring, armringar, en spjutspets och ett tiotal celtar m. m. likaledes fynd i godsets jord.

Byggnadens inre är i senaste tid repareradt och delvis omändradt efter den våldsamma eldsvåda som för några år sedan härjade på Råbelöf och hvarvid så godt som alla godsets byggnader utom själfva slottet brunno ned till grunden. Äfven slottet led svåra skador som nödvändiggjorde en grundlig reparation och i samband härmed genomfördes åtskilliga moderna förbättringar, såsom införande af elektriskt ljus, vatten- och värmeledning m. m. — Den nyssnämnda hallen, som ursprungligen var afdelad i flera smårum, är belägen i midtpartiet och har fönster äfven mot östra sidan. Af den gamla fasta inredningen finnas här, liksom i öfriga rum i denna våning, i behåll de gamla dörrarna från 1820-talet, liknande dem som finnas på det i närheten belägna Bäckaskog; den öfriga fasta inredningen med tapeter, parkettgolf etc. är modern. — Möblerna härstamma till större delen från empiren, i mörk mahogny med bronsbeslag; ett väldigt, ovalt divansbord är af samma typ som återfinnes flerstädes på de skånska slotten, bl. a. på Maltesholm och Löberöd. Af karakteristisk form är ett väggbord af björk med ben i lyrform, från 1820-30-talet.

Tornsalongen.

Intill detta rum ligga friherrinnans skrifrum och ett förmak, möbleradt i gustaviansk stil med hvitlackerade stolar och en byrå med mässingslister af 1790-talets karakteristiska typ. Å väggarna hänga här några taflor af svenska konstnärer, hvaribland ett stort landskap af Gustaf Rydberg från 1883 och en akvarell af Reinhold Norstedt från 1893. — Från förmaket kommer man in i den på norra gafveln belägna stora salongen, som står i direkt förbindelse med en i det förutnämnda norra tornet belägen salong. De båda rummen bilda tillsammans en ståtlig och elegant interiör, möblerad med gustavianska och empiremöbler i hvitt och guld klädda med rödt siden. Framför en soffa står ett präktigt empirebord af mahogny med bronsbeslag och vid ett af fönstren ett litet elegant sybord med lyrfötter. Taket i tornsalongen utgöres af en kupol och i en liten öppen spis af hvit marmor äro insatta några hällar tillhörande en järnugn, af hvilka ett par med Wachtmeisterska vapnet i relief. — Till ett antal här förvarade porträtt skola vi återkomma i samband med den öfriga porträttsamlingen.

Matsalen.

På andra si-

dan, söder, om den nyssnämnda hallen ligger matsalen, ett stort rum upptagande hela det gamla husets bredd. Väggarna omgifvas af en hög ekpanel med hyllor fyllda af ostindiskt porslin, tenn m. m. Möblerna äro i hufvudsak moderna ekmöbler jämte ett stort från Tyskland härstammande skåp i 1600-talsstil. På väggfälten ofvanför panelen hänga ett tiotal porträtt.

Den till cirka 25 nummer uppgående porträttsamlingen förvarad här och i salongen innehåller porträtt af flera af gårdens ägare. Äldst äro tvenne porträtt i matsalen framställande den manhaftige och hänsynslöse krigaren general Karl Gustaf Skytte och hans gemål, Ebbe Ulfelds dotter och Kristian IV:s dotterdotter Anna Katarina Ulfeld. — Ätten v. Böhnen företrädes af major Gustaf v. Böhnen som köpte Råbelöf af general Skyttes frände, samt hans fru Anna Katarina Ridderschantz, fideikommissets stiftarinna. Af hennes äldsta dotter fröken Sofia Kristina v. Böhnen finnes ett bra porträtt i salongen på Råbelöf och i matsalen hänga trenne damporträtt från 1700-talets senare del, hvilka antagas föreställa fröken Sofia och hennes båda förut omtalade yngre systrar. — Hofmarskalken Fredrik v. Rosen är återgifven på ett redbart porträtt signeradt: »J. G. Sandberg 1823», måladt samma år som han efter sin fader ärfde Råbelöf. Ett par damporträtt återgifva hofmarskalken v. Rosens moster Brita Ebba Celestine v. Böhnen († 1839) gift med hofmarskalken Karl Ludvig v. Boltenstern, samt baronessan Sofia Schertel v. Burtenbach, gift med Karl Axel v. Böhnen († 1829).

I salongen finnas vidare porträtt af den nuvarande ägarens föräldrar John W. Kennedy och Celestine v. Böhnen; kammarherre Kennedy själf och hans fru äro porträtterade respektive 1897 och 1896 af Julius Kronberg. Samme konstnär har äfven målat ett vackert porträtt af den unge Douglas Kennedy († 1905). Slutligen återstå att nämna porträtten af friherrinnan Kennedys föräldrar friherre Gerhard De Geer († 1876) och hans friherrinna, Ebba De Geer, f. Lidman samt en kopia af ätten De Geers stamfader Louis De Geer.

Södra delen af den gamla byggnaden liksom den nya flygeln upptages i denna våning af sof- och gästrum. Ett antal rum af sistnämnda slag finnas äfven i vindsvåningen, som blifvit synnerligen ändamålsenligt inredd i samband med den senaste reparationen.

I bottenvåningen befinner sig en biljardsal, belägen under den förut omtalade hallen, och i byggnadens norra del ligger den nuvarande ägarens privatvåning med ett stort arbetsrum på norra gafveln och biblioteket i norra tornet. I arbetsrummet lägger man märke till en präktig ekkista och ett stort skåp från 1600-talet samt en kista, liknande en skrålåda, i inlagdt arbete från 1700-talets midt, stående på ett ställ med fyra höga ben. — Från biljarden och från en intill denna belägen mindre förstuga finnas tvenne utgångar mot öster, de ursprungliga hufvudingångarna till slottet, åter-

Utsikten från balkongen öfver parken.

Parti af parken med bokhäckarna.

gifna på bilden i Ljunggrens Skånska herrgårdar.

Den södra delen af bottenvåningen upptages af sofrum, gästrum och bostäder för tjänare och i den härunder belägna jordvåningen ligga kök och ekonomilokaler med en utgång på södra gafveln.

Portiken framför trapptornet uppbär i höjd med hufvudvåningen en rymlig altan, från hvilken erbjuder sig en präktig utsikt öfver den frodiga parken och trädgården samt det bördiga slättlandet i sydväst, med Kristianstad i midten och längst bort Linderödsåsens skogklädda höjder. Närmast väster om slottet utbreda sig välskötta gräsplaner och blomsteranläggningar samt därbortom parken och den s. k. gamla trädgården, begränsade mot söder och norr af bokhäckar af ovanlig höjd och frodighet. Midt i parken ligger en liten fyrsidig, af kanaler omgifven holme, till hvilken tvenne fasta stenbroar leda öfver; kanalerna anses utgöra rester af de befästningar som, enligt hvad ofvan omtalats, utfördes på Karl XI:s befallning år 1677. Under peståret 1710—1711 skall Råbelöfs dåvarande ägare general Karl Gustaf Skytte på holmen hafva låtit uppföra en träbyggnad, där han bodde ensam och lät hissa mat och dryck till sig öfver grafven.

Den gamla trädgården besöktes af Linné på hans skånska resa, 1749, och väckte hans uppmärksamhet: den »witnade nogsamt», säger blomsterkungen, »om dess milda climat; ty i den wäxte Drufwor, Mulbärs-trän, Walnöte-trän, Laburnum, Lavendel omkring alla qvarteren, hwita Liljor, i största öfwerflöd, sköna och präktiga Buxbomsritningar, och äfven stor Buxbom». — Utefter trädgårdens norra sida löper en af gamla lummiga träd omgifven väg och på andra sidan om denna utbreder sig en vidsträckt park samt »den nya trädgården».

I norra delen af parken ligger, skuggad af åldriga träd Råbelöfs gamla sockenkyrka, som numera sedan socknen sammanslagits med Fjälkestads socken, blifvit omändrad till sädesmagasin. Det inre är helt förändradt med inbyggda dubbla »bottnar» men i det yttre finnes ännu i öster och söder de vackra nischprydda medeltidsgaflarna i behåll. Från en höjd öster om kyrkan, där familjegrafvarna ligga, har man en vidsträckt utsikt österut öfver den här belägna Råbelöfssjön. — Ett stycke nordost om slottet reste sig fordom en gammal flygel, som nedbrann vid den stora eldsvådan 1909; en på platsen upprest sten med inskrift: »Upbygd af S. C. v. B. Åhr 1769» erinrar om Råbelöfs dåvarande ägarinna Sofia Kristina v. Böhnen († 1786).

Åt detta håll, öster och nordost om slottet ned mot sjön ligga gårdens talrika och ståtliga ekonomibyggnader, ladugård, stall, logar och lador, mejeri, förvaltarbostad, arbetarbostäder m. m. så godt som alla uppförda under de senaste åren efter den stora vådelden som förstörde alla de gamla husen.

Råbelöfs gods med underlydande gårdar utgör nu 53 mantal med en sammanlagd areal af cirka 13,000 tunnland, hvaraf cirka 6,000 tunnland åker; taxeringsvärdet uppgår till i rundt tal 1,500,000 kronor.

SKABERSJÖ

SKABERSJÖ SOCKEN, BARA HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

Af AUGUST HAHR

Skabersjö träffa vi ej långt från Segeån, i utkanten af den bördiga af höjdsträckningar och löfskogar afbrutna Malmö-slätten. I öster gränsar det till den härliga skogstrakt, som utmärker häradets sydöstra del. Närheten till den skånska hufvudstaden har mer än en gång spelat en roll i den berömda gårdens öden. Så möter oss i dess historia redan i början af nyare tiden berättelsen om en af Malmö-borgare framkallad katastrof. Det var i de dagar Kristian Tyrann blifvit landsförvist och Fredrik I af adeln och städerna hyllats vid Lybershög 1523, men Malmö ännu icke svikit den afsatte konungen. Staden angreps af den uppbådade skånska adeln, som vid Skabersjö hade sitt hufvudläger och därifrån afspärrade vägarna och för Malmö hindrade tillförseln till lands. Den 18 september gjorde borgarna nattetid ett utfall mot den befästade gården, som lyckades så till vida, som herrarna visserligen halfklädda lyckades undkomma, men lämnade efter sig »hosser och sko, kläder, harnesk och alla sina tillhörigheter,» som jämte annat föllo i den plundrande borgarskarans händer, hvarefter borgen afbrändes. Denna framgång kunde dock ej afvärja sakernas gilla gång.

Efter akvarell i Rålambska samlingen i K. Biblioteket.

Gårdens ägare, Holger Ulfstand, som var en af adelns anförare under detta krigståg, återuppbyggde dock Skabersjö, som snart ånyo stod trotsande med sina vallar, torn och grafvar. Ännu en eldsvåda vet häfden att förtälja. Under »skånska kungens», Tage Thott d. y:s tid, härjades gården 1623 af eld. Det var vid den därpå följande restaureringen 1629 som den nuvarande hufvudbyggnadens nedre våning tillkom.

Numer ger Skabersjö knappt någon föreställning om det utseende det ägde under de oroliga århundraden vi ofvan berört. Under kriget 1676—79, så ödesdigert för många skånska

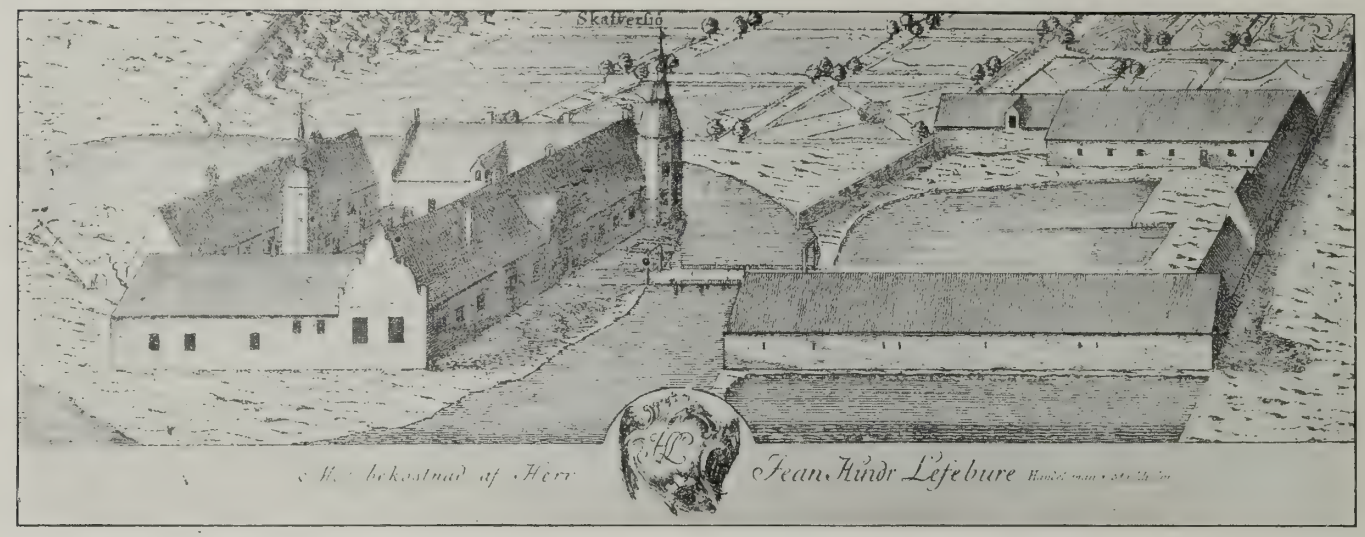

Skabersjö omkring 1680 enligt Burman-Fischer.

slott och borgar, blef det, ehuru en befästad gård, förskonadt från belägring och sköfling, säkerligen till en del på grund af grannskapet till det välbefästade Malmö.

Det nuvarande Skabersjö är med tillvaratagande af äldre byggnader en skapelse af 1700-talets byggnadskonst. Allt sedan den stora ombyggnaden 1775—82 bär det en hittills omsorgsfullt bevarad prägel af svensk herrgårdsstil på 1700-talet.

Förändringen vid nyssnämnda tillfälle vardt verkligen grundlig. Lyckligtvis äga vi en afbildning af gårdens utseende år 1680, i en af kapten Burmans bekanta »prospekter», liksom några uppgifter i generalkvartermästaren Hintzkes relation rörande befästade gårdar i Skåne år 1676, så att vi något så när kunna döma om graden af förvandlingen. Teckningen visar en af fyra hus kringbyggd borggård. Af dessa äro tre envåningsflyglar med två alnars tjocka murar. Den fjärde byggnaden, som ligger fritt i öster, är en tvåvånig korsvirkesbyggnad med höga snirklade gaflar i norr och söder samt midt på fasaden ett spirkrönt trapphus. Midt emot ligger den hvälfda inkörseln i den västra 1629 uppbyggda längan, d. v. s. den nuvarande hufvudbyggnaden, och i dennas södra hörn reser sig ett tre våningar högt kraftigt orneradt torn med spira. Alltså något helt annat nu.

Vi få tänka oss utvecklingen så, att inom de enligt Hintzke år 1676 trettiosju fot breda och

Skabersjö slott från öster.

Skabersjö slott från väster.

10 fot djupa grafvar, som ännu idag breda sig omkring slottsbyggnaderna, sedan gammalt funnits vallar, längor och torn, bildande en komplex, som efter eldsvådorna 1523 och 1623 slutligen fick den form, som 1680 års teckning visar, hvari både gammalt och nytt uppgår. Byggnaden i öster är möjligen af gammalt ursprung, men ombyggd och restaurerad i nyare smak 1629. Då byggdes längan i väster med sin genomgång, men där måste förut funnits andra byggnader och alldeles gifvet ett porttorn framför vindbryggan öfver kanalen, ty här utmynnade vägen från Malmö. Det höga sydvästra tornet är ett gammalt vakt- och försvarstorn, uppfördt af Holger Ulfstand eller kanske till och med någon hans föregångare för att dels få en utkik öfver Malmö-vägen, dels kunna behärska både vindbryggan och borgens västra och södra sidor. Den södra flygeln uppges vara byggd af Tage Thott 1629; om den norra ha vi ingen uppgift, men är den nog lika gammal.

På Skabersjö har alltså ej existerat någon borg af den annars i Skåne fordom rikt företrädda Torupstypen — med flyglarna fullständigt inbyggda i hvarandra, bildande ett helt omkring en kvadratisk gård samt med två yttre diagonaltorn — utan, skall man tala om någon borgtyp, som här funnits företrädd, vore det i så fall den treflyglade anläggningen med en framskjuten för försvaret af tillträdet till borgen anpassad flygel.* Andra bekanta exempel på denna typ äro Kulla-Gunnarstorp och Söfdeborg. Af Hintzke ansågs gården kunna hålla sig mot trupper, beväpnade med musköter, men ej mot artilleri, som på närbelägna höjder kunde ta gynnsam ställning.

I våra dagars Skabersjö är gården lagd åt motsatt håll. Den gamla korsverksflygeln med sina snirklade gaflar är försvunnen, och genomfartsflygeln, som fått ännu en våning samt brutet tak, har betonats som hufvudflygel. Åt öster sträcka sig de båda envåningsflyglarna, likaledes omändrade och delvis tillbyggda vid den omnämnda stora ombyggnaden.

Öfver den af gamla lummiga träd öfverskuggade kanalen för en brygga till en stor plan, hvars norra och södra sidor begränsas af två hvita envåningsbyggnader från 1800-talets början, den norra inspektors- och kontorsbyggnad, den södra trädgårdsmästarns bostad. Vinkelrätt i förhållande till planen löper landsvägen åt Svedala.

Porthvalfvet från gårdssidan (öster).

* Korsverkshuset är numera borta.

Slottet från sydväst.

Ladugårdsbyggnaderna ligga väster om gården, på den plats, dit de förmodligen sedan långliga tider varit hänvisade, fordom alltså rakt framför den gamla borgen.

Men det kan nu vara tid på att betrakta Skabersjö-byggnaderna litet närmare. Hufvudbyggnaden, är som sagdt, två våningar hög med en hvälfd genomfart å midten; å hvardera sidan därom fyra fönsteraxlar. Nedre våningens fönster blefvo vid ombyggnaden betydligt förstorade. Två ingångar med fritrappa föra in i byggnaden.

Porthvalfvet täckes af tre korshvalf. Till höger och vänster i detsamma äro nedgångar till källare, som äro hvälfda med tunnhvalf. Af åtskilligt att döma — afskurna fönstergluggar t. ex. — ha de senare inmurats.

Byggnaden bär naturligtvis åtskilliga orneringar och inskriptioner. Öfver porten åt gårdssidan minner en stor snirkelprydd sandstenstafla om den »skånska kungen» Tage Thott och hans fyra hustrur. I midten ses det Thottska vapnet samt initialerna *T. T.* och däromkring det Rantzauska vapnet jämte bokstäfverna *H. R.*, det Urupska jämte *K. U.* samt det Gyllenstiernska två gånger med bokstäfverna *K. G. S.* och *J. G. S.* På motsvarande plats åt väster sitter en tafla, som erinrar om restaureringen 1774. Den bär inskriften: *Renoverad af T. T. och U. B. åhr 1774,* medan på den norra gafveln står i järnbokstäfver *T. T. U. B. 1783* samt därunder, strax ofvan första våningens fönster den på byggnadens uppkomst syftande inskriptionen, likaledes i järn: *T. T. I. G. 1629.*

Äfven den norra flygeln är vederbörligen märkt. På dess västra gafvel läses årtalet *1782,* på dess östra initialerna *T. T.* och *U. B.* De betyda Tage Thott och Ulrika Barnekow. I vinkeln mellan hufvudbyggnaden och norra flygeln är en bakgård sedan gammalt anlagd, och flygeln är dessutom utbyggd åt norr. Flyglarna ha brutet tak samt tre fönsteraxlar å hvardera sidan om den på midten belägna ingångsdörren. På den af byggnaderna omfattade vida gårdsplanen finnes en öfvertäckt brunn af åldrigt datum. Vid gräfningar på gården har man upptäckt grundmurar och källare efter den 1774 nedrifna hufvudbyggnaden.

Tar sig byggnadskomplexen å Skabersjö både gladt och ståtligt ut i sin så starkt utpräglade 1700-talskaraktär, äro omgifningarna af ej mindre intresse, ja, erbjuda verkliga sevärdheter, som t. ex. den på 1700-talet anlagda trädgården med parken.

Vi nämna dock dessförinnan de i väster belägna nyuppförda stall-, ladugårds- och logbyggnaderna, propra tegelbyggnader med sandstenssirade homejor i 1600-talsstil. Sedan gammalt

Slottet från nordväst med bakgården.

Ladugården med dammen.

ligga här två stora dammar. Mellan dem och ladugårdsbyggnaderna drar sig den alléomgifna vägen fram till slottsbyggnaderna. Enär köks- och fruktträdgården i senaste tid utvidgats, och villabostad uppbyggts åt förvaltaren just där vägen förr gick fram, böjer den numer af åt höger. En del gamla intressanta magasinsbyggnader upptäcka vi norr om slottet, parallellt med den norra kanalen, så t. ex. en korsverksbyggnad med inskriptionen *F. T. 1681 S. S.*, syftande på Fredrik Thott och Sofia Sehested, medan en annan byggnad bär inskriften *Upbygd åhr 1798 af T. T. och U. B.*, hvilka initialer vi redan känna från slottet.

Söder om detsamma breder sig en af den som skicklig trädgårdsanläggare bekante friherre Adolf Barnekow på 1750-talet arrangerad trädgård och parkanläggning. Här stå ännu i full lifskraft Skabersjös berömda afvenboksbersåer, de högsta i Sverige, hvilkas urgamla knotiga grenar, fantastiskt sammanslingrade, bilda de långa båghvalfven, medan den täta löfskruden ofvan och nedan omsorgsfullt omsluter det hela. Dylika bersågångar samt välklippta afvenbokshäckar af samma höga ålder genomdraga regelbundet denna intressanta gamla trädgård. Vi beundra äfven den sydost härom, på en högre terräng, en vidsträckt kulle, belägna parken, som, äfven den, är ett verk af Barnekow, ehuru senare något förändrad. (Barnekows trädgårds- och parkanläggningar vid flere slott och herrgårdar i södra och mellersta Sverige förtjänade helt säkert en undersökning.) Terrassanordningarna spåras ännu å den åt trädgården vettande delen af kullen och helt bevarad är den om en friluftsteater erinrande anläggningen å den östra sluttningen. Högst upp, mot den gröna fonden, står en dorisk kolonnhall af trä, och därifrån sänker sig terrängen i rektangulärt formade terrasser med gräskantade gångar. Nederst ligger en fyrkantig plan med en blomsterrabatt, och framför denna utbreder sig en lägre liggande, halfrundt afslutad och af häckar in-

Magasinsbyggnader norr om slottet.

Afvenbokshäckarna.

fattad ridbana. Banan är kransad af skog. I fonden öppnar sig denna mot en allé, omgifvande en kanal, bort mot en aflägsnare skogsfond, erbjudande ett ståtligt perspektiv. Hela anläggningen med åskådarplatser och ridbana är en erinran om gamla tider, liksom skapad för praktfulla tornérspel och ringränningar. Vägen till Skabersjö station genombryter nu banan.

Det säger sig själft, att på Skabersjö många gamla intressanta konstsaker, vare sig nu möbler, målningar, keramik, pretiosa, finnas kvar, ja, här uppenbara sig hela rester af gustaviansk rumsinredningskonst från excellensen Thotts dagar, då Skabersjö genomgick sin stora omdaning. Från ännu äldre tider bevaras delarna af en med figurer och ornament uthuggen sandstensspisel, som förtjänade komma till heders igen. Den stammar från 1620-talet.

I stora byggnadens södra del träffa vi matsalen samt grefvens rum. Genom ett genomgångsrum komma vi till de i södra flygeln belägna två salongerna. I matsalen göra vi genast bekantskap med de Thottska släktporträtten, som t. ex. af den ryktbare Tage Thott d. y. († 1658) och af dennes son Ove Thott och hans gemål. Ove Thotts porträtt är ett präktigt färgstarkt barockporträtt, utfördt af någon, möjligen i Danmark verksam, holländsk målare, kanske *A. Wuchters.*

Den stora salongens fasta inredning, liksom äfven den gustavianska möbeln i hvitt och guld, spegeln med väggbordet, kolonnpiedestalerna etc., prydde förr den inre salongen, som, då ytterligare tillökad med ett smalt rum, iordningställdes af friherre Tage Thott på 1780-talet. Af den nämnda nu flyttade fasta inredningen märka vi framförallt skulpterade guirlander å väggarna samt den originella skulpterade klockomramningen, som är infattad i den ena fönstervägen. Bland konstföremålen intager pendylen i Boullearbete från 1600-talets slut ett framstående rum. Den har formen af en paviljong med korintiska kolonner i hörnen samt med ett tak med svängd kontur. Äfven det stora kinesiska lackskåpet med upphöjdt arbete på guldgrund (blommor och fåglar) är en mycket värdefull pjäs. I ett glasskåp kunna vi beundra en mängd dyrbara glaspokaler, däribland Kjell Kristoffer Barnekows och Victoria Stenbocks brudpokal och an-

Perspektiv öfver ridbanan sedt från den teaterlika terrassanläggningen.

Tage Thott d. y.
Oljemålning af dansk-holländsk mästare.

Ove Thott.
Oljemålning af holländsk mästare, möjligen Abraham Wuchters.

nat af värde. Af intresse äro också flere af målningarna. Här se vi t. ex. en skildring af slaget vid Helsingborg 1710, utförd af Karl XII:s bataljmålare *Johan Philip Lembke*. I förgrunden uppträder naturligtvis Magnus Stenbock. En bröstbild af den berömde mannen, som Skåne ju räknar bland sina nationalhjältar, hänger strax bredvid. Detta porträtt är en gammal kopia af ett annat, som finnes i Uppsala universitets konstsamling (kanslirummet), och som förr gått under annan benämning. Den utförande handen saknar den djärfva rutin, som präglar

Matsalen.

Salongen.

en Ehrenstrahls eller David von Krafft's skapelser. Det är en mera försiktig pensel, som åstadkommit porträttet. Då det alltid gått under Magnus Stenbocks namn, är benämningen

Salongen.

Magnus Stenbock.
Kopia i olja efter original i Uppsala.

på motsvarande porträtt i Uppsala säkerställd. Det svassande barockkonterfejet af den siste danske Thott, Otto Thott till Gaunö, skulle att döma af den bekanta gravyren efter denna bild vara måladt af *Per Krafft d. ä.,* som på sin utresa till Frankrike på 1750-talet stannade någon tid hos Thott på Gaunö för att utföra en hel del porträtt. Samme målare är upphofsman till porträtten af Skabersjös ombyggare excellensen Tage Thott och hans gemål Ulrica Barnekow.

Excellensen Tage Thott.
Oljemålning af Per Krafft d. ä.

En samling miniatyrporträtt af svenska regenter t. o. m. Fredrik I uppmärksamma vi äfven. Mästaren är antagligen *Lafrensen d. ä.*

Det rum, som förut var salong, är, som antyddes, nu uppdeladt i två rum, af hvilka det åt gården vettande är ganska smalt, det andra en smakfullt dekorerad salong. I det mindre rummet hänger en kristallkrona, som fordom suttit på Kina slott. Den bär öfverst en kunglig krona af glas.

I den inre salongen står en ytterst värdefull möbel, en byrå af *Haupt.* Den har förr

Otto Thott till Gaunö.
Oljemålning af Per Krafft d. ä. ungdomsarbete.

funnits på Rydsgård. Tafvelsamlingen i salongen har att uppvisa en stor målning, återgifvande inloppet till Stockholm, af *Bennet,* ett skogslandskap af *Karl XV* (sign. C. 69), landskap af *Billing, Törnå* (en ljusgrön bokallé) samt porträtt af nuvarande fideikommissarien hofjägmästaren grefve Tage Thott, måladt af den talangfulle *Åkesson,* liksom porträtt af grefvens far och mor, grefve Tage Kjell Thott och hans maka, född friherrinna Barnekow.

Af rummen i stora byggnaden nämna vi ytterligare grefvens skrifrum, biblioteket samt öfver porten en hall och rökrummet. Från hallen, som är ett ovanligt trefligt rum, dekoreradt med

Inre salongen

skånska allmogeväfnader och massor af rådjurshorn, troféer från Skabersjö berömda jaktmarker, leda trappor till höger och vänster upp till den öfre våningen, hvilken upptages af å ömse sidor om en korridor anordnade rum. Bland hallens troféer böra ej förglömmas de tre horn som konung Oscar II eröfrade den 1 september 1894. Där bredvid se vi ett utmärkt vackert rikt förgrenadt horn, som härrör från 1906 och vann pris på jaktutställningen i Wien 1911. Ofvan dörren till rökrummet är ett elghufvud placeradt. Det bär inskriptionen: *Till Hofjägmästaren Tage Thott. Till Minne af Halleberg* $18^{21}/_{2}90$ samt Oscar II:s namnchiffer.

Det åttkantiga med en rödklädd sengustaviansk möbel, med bord i barockstil m. m. smakfullt

Bordsur i Boulle-arbete.

Sekretärbyrå af Haupt.

möblerade rökrummet har äfven några Thottska och Barnekowska porträtt. Dessa släkter ha ju i trenne generationer varit förenade. Dessutom se vi äfven här den vid 1700-talets midt uppgjorda Thottska stamtaflan, börjande med den af sagans skimmer omflutna Tor Thott och slutande med Otto Thott och Kristina Kaas. Från rökrummet för en liten svängd trappa ner till biblioteket med dess bokhyllor, porträtt och biljard.

Det sagda kan nu endast ge en antydan om hvad i konstväg sedan gamla tider bevarats på Skabersjö, som i så många hänseenden väcker vårt intresse.

Innan vi tillägga en del uppgifter om gården i ekonomiskt afseende, skola vi dock först kasta en blick på dess ägarehistoria som icke är vidare inkrånglad, då Skabersjö så länge varit i en och samma släkts händer och dessförinnan endast i två andra släkters ägo. Fideikommiss blef dock godset först 1807, då i det detta år för landshöfdingen friherre Tage Thott utfärdade grefvediplomet det äfven hette, att Skabersjö egendom komme att anses för Thottska ättens grefskap.

Under medeltiden tillhörde gården släkterna *Passow* och *Ulfstand*. Genom gifte gick den från den förra släkten till den senare. Det skedde redan på 1300-talet, då Ove Passows dotter Kerstin blef gift med *Henrik Gertsen Ulfstand*. Sonsonssöner till denne voro de båda i Nordens historia under 1500-talets första hälft så bekanta bröderna Holger och Truid Gregersen Ulfstand. Den förre känna vi redan från Häckebergas historia, den senare från Torups. *Holger Ulfstand* vardt ägare till Skabersjö, hvars öde, branden 1523, under dennes ägaretid vi redan omtalat. Den skånska stormannens grafsten se vi i Lunds domkyrkas krypta. Han ligger där begrafven med sina båda hustrur, Anna Podebusch och Helle Hack. Med den senare fick han Häckeberga. Medan hans berömde son, Hack Ulfstand, ärfde Häckeberga, fick sonen *Jens Holgersen Ulfstand* Skabersjö. Men äfven denne förvärfvade sig ett frejdadt namn, nämligen bl. a. som befälhafvare på Bohus fästning under nordiska sjuårskriget, då han både 1565 och 1566 tvingade svenskarna uppge

Hallen.

belägringen af fästet, sistnämnda år genom att spränga ett af svenskarne eröfradt kruttorn i luften. Sonen *Holger Jenssen Ulfstand* fick Häckeberga efter sin farbror Hack samt del i Skabersjö. Hans faster, fru *Thale Ulfstand*, änka efter Påvel Laxmand, inlöste efter brorsonens död hela gården och sålde den 1600 till *Tage Otosen Thott*, den »skånska kungen», hvars historia är oss bekant från Trolleholm och Trollenäs. Hans förtjänster om Skabersjö känna vi redan. Han dog 1658 kort före Roskildefreden. Gift fyra gånger, nämligen med Helvig Rantzau, Kerstin Urup, Karin Gyllenstierna och Jytta Gyllenstierna, öfverlefde han äfven den senaste hustrun samt två af sina söner, Otto och Anders. Den yngste sonen *Ove Thott* ärfde efter sin far dels Skabersjö, dels andra hans egendomar. Men såväl dessa som andra gods han förvärfvade, gingo förlorade. Det uppges, att han varit ytterligt slösaktig, men i tidernas orolighet låg en annan orsak. Thottarne voro kända för sin böjelse för det danska partiet. Ove Thott dog redan 1666 på Skabersjö, den sista gård han ägde. Han efterlämnade en son, *Fredrik*, som vid krigsutbrottet 1676 bodde hos sin mor, Margareta Rantzau, på Själland. Gården blef indragen till svenska kronan och gafs under namnet Kronedal till fältmarskalken *Fabian von Fersen*. Efter krigets slut inköptes den af fru Ida Skeel, Fredrik Thotts mormoder och skänktes åt denne, som alltså återfick sina fäders egendom. Han var gift med Sofia Sehested och afled år 1706. Änkan och barnen bodde en tid framåt kvar på godset, som 1722 öfvertogs af sonen *Otto Thott*. Denne dog 1758 och efterlämnade i sitt äktenskap med Kristina Kaas flera barn, af hvilka *Tage Thott* 1761 tillträdde Skabersjö, som han behöll till sin död 1824.

Grefvens skrifrum.

Rökrummet.

Det var denne ägare, som helt omskapade Skabersjö och med insikt och framgång därjämte förvaltade sina många andra jordagods. Efter att en tid äfven ägnat sig åt krigstjänst — han blef 1772 öfverstlöjtnant — förordnades han 1776 till landshöfding i Malmöhus län, på

hvilken förtroendepost han nitiskt verkade till 1794. Utmärkelser föllo för öfrigt rikt på hans lott. Friherre blef han 1778, grefve 1807 och en af rikets herrar år 1816. I sitt äktenskap med grefvinnan Ulrica Christina Barnekow efterlämnade han två söner och tre döttrar. Skabersjö, som 1807 blifvit fideikommiss, öfvergick till äldsta sonen grefve *Otto Thott*. Denne hade till en början ägnat sig åt den militära banan, deltagit i finska kriget, blifvit öfverstelöjtnant, generaladjutant samt 1807 tagit afsked. Vice landshöfdings titel tilldelades honom år 1819. Hans död inträffade redan 1826. I sitt äktenskap med Brita Christina Barnekow hade han flera barn, af hvilka grefve *Tage Kjell Thott* efterträdde honom som fideikommissarie. Äfven han var först en tid i militärtjänst, men uppgick sedan i skötseln af sin stora egendom. Bl. a. vinnlade han sig om skogens vård och har låtit väldiga barrskogsplanteringar uppstå. Grefve Tage Kjell Thott afled 1866. I sitt äktenskap med friherrinnan Ulrica Maria Margareta Amalia Barnekow hade han bland andra barn sonen grefve *Otto Thott*, som vardt hans efterträdare. Som kammarherre, major i armén m. m. gick han ur tiden 1891, lämnande Skabersjö åt sin äldste son, nuvarande fideikommissarien hofjägmästaren m. m. grefve *Tage Thott*, hvars mor född grefvinna Ebba Elisabeth Augusta Sparre till Söfdeborg ännu lefver. Sedan 1885 är grefve Thott gift med Hedvig Gabriella Hallenborg.

Stamtaflan.

Grefve Tage Thotts stora förtjänster om jaktvård och skogsvård ej blott på sitt gods, som i detta hänseende är ett mönstergods, utan ock i Skåne och hela Sverige i öfrigt, äro allmänt kända och uppskattade. Äfven som skriftställare på detta gebit är han verksam.

Skabersjö vidsträckta gods omfattar i Skabersjö socken: Skabersjö säteri och by, Ebbarp, Kjädarp, Risarp, Roslätt, Ryd, Svenstorp, Sönnarp, Tjusarp, Vartho och Västraby. Hit höra vidare i Bjäreshögs socken Skammarp, i Hyby socken Bökebergsslätt, Holmeja och Yddinge, i Törrunge socken och by $6^{3}/_{16}$ mtl, i Arrie socken och by $^{7}/_{64}$ mtl, i Svedala socken Roslätt $^{1}/_{2}$ mtl, i Oxie socken Kristineberg etc., alltsammans utgörande en areal af 10,822 tunnland, hvaraf 6,955 tunnland åker, 133 tunnland äng och 3,794 tunnland skog.

Skabersjö skogar äro de på villebråd mest rika i hela Skåne. Vid Boslätt finnes ett elektricitetsverk, drifvet medelst ur torf framställd gas och förseende såväl Svedala municipalsamhälle som Skabersjö med kraft och ljus.

Skabersjö socken är moderförsamling till Törringe och bildar med denna ett pastorat, patronellt till innehafvaren af Skabersjö fideikommiss.

DYBECK

ÖSTRA VEMMENHÖGS SOCKEN, VEMMENHÖGS HÄRAD, MALMÖHUS LÄN

AF AUGUST HAHR

Sveriges sydligaste herresäte, Dybeck, skall bli föremål för följande rader. Vi söka detsamma på kartan mellan Ystad och Trelleborg, strax väster om Skifarps by, som numer är ett uppblomstrande industrisamhälle, sådant man ej sällan påträffar i den rika skånska provinsen.

Dybecks gamla högintressanta slott ligger blott cirka 1 ½ km från hafsstranden. I äldre tider förlades gårdarna sällan invid själfva stranden af det ju både skiljande och sammanbindande hafvet, som kunde bära såväl vänskapliga som fiendtliga skepp. Yppiga, lummiga parker omge nu detsamma, från hafvet sedt, liksom afundsamt döljande det. Den i vår tid betydligt förminskade Dybecksån slingrar sig förbi gården ner mot hafvet. Förr var den utloppet för en hel liten sjö, som dock, äfven den, nu krympt samman till en af nästan tropisk växtlighet omhvärfd parkdam. Där ån eller bäcken faller ut i hafvet, träffa vi urgamla kultur- och naturminnen, nämligen spåren af Hörte hamn och resterna af Hörte skog, Sveriges sydligaste skog, som når ända ner till hafsstranden. Hörte hamn var fordom en af lybeckarnas många nederlagsplatser för den privilegierade sillfångst, till hvilken de fått danska konungens tillstånd att drifva utanför Skånes kuster. Hamnen är nu uppgrundad, men man ser dock märken efter den.

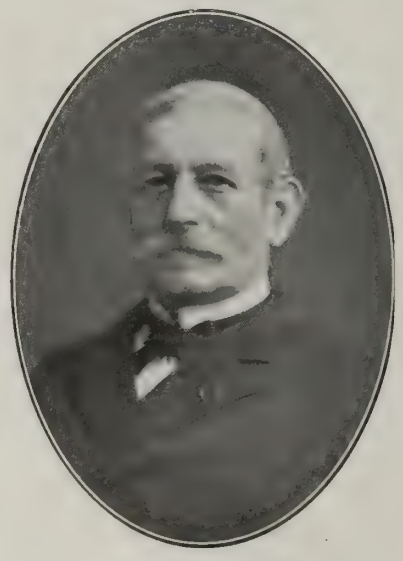

Godsägaren A. B. Wallis.

Fru Ebba Wallis
född Rosenblad.

Hörte skog består mest af ek och alm och har ända in i senaste tid lidit genom stark afverkning, hufvudsakligen beroende på Dybecks uppdelning i två särskilda egendomar, som från 1600-talets slut ända in på 1850-talet fortfarit, Nu kommer den lyckligtvis att fredas för framtiden tack vare de nuvarande ägarnes intresse att bevara detta så säregna skogsbestånd, visserligen ej det enda minne från de längesedan svunna tider, då rika löfskogar smyckade stora delar af den skånska kusten. Det blåa brusande haf-

Dybeck omkring 1680 enligt Burman-Fischer.

vet och skogens gröna lummiga löfverk erbjuda i sin förening en verkligen sällsynt anblick af frisk och egenartad fägring.

Dybecks slottsbyggnader äro af olika karaktär och ursprung. De gå tillbaka till 14-, 15- och 1600-talen. Här, som på andra håll, har senare tider gjort sina förändringar, men likväl jämförelsevis sparsamt. Man har rifvit ett par, tre byggnader, men lyckligtvis ej ombyggt de kvarvarande, som därför presentera sig i samma skick som i slutet af 1600-talet. Det är ej många skånska slott, som kunna uppvisa så pass ograverade byggnadsdokument som Dybeck.

Vi nalkas slottet från norr (från Tofthögs station) förbi en lång rad ladugårdsbyggnader, som vi då ha till vänster om oss, enkla gråstensbyggnader af gammalt datum, slutande med ett stort magasin, som bär årtalet 1796. Det är dock äldre, då det förekommer å Burmans teckning från 1680. Parallell med denna uthusrad låg förr en annan, nu nerrifven, så att uppfartsvägen till slottet då bildade en veritabel gata.

Ett par gaflar, den ena i gotik, den andra i renässansstil, en långbyggnad, $1^1/_2$ våning hög, en sammanbindningsgång öfver inkörseln, är hvad vi till en början upptäcka, när vi öfver stenbron och den mot kanalen utskjutande förplatsen, som en gång burit ett porttorn, köra in på borggården. Se vi närmare till, är det en hel komplex af ganska olikartade hus, som bilda Dybecks slott, en komplex, som man ej reder ut i en handvändning, och som helt visst förtjänade en mera ingående undersökning än hvad författaren till dessa rader för närvarande kunnat hinna med. Då borgen grundades, lades den vid randen af en obetydlig liten sjö, hvaraf vi ännu ha en återstod i den tropiskt kringvuxna parkdammen väster om gården. Denna, liksom den omnämnda bäcken, lämnade det för kanalerna erforderliga vattnet. Här, liksom vid så många andra skånska borgar, är alltså ursprunget en kanalomgifven borgplats i närheten af ett vatten, på hvilken plats ett eller flera fasta hus uppföras. Huru här allra tidigast såg ut, är emellertid ej så lätt att afgöra, men det förefaller, som omkring det östra långhuset såsom hufvudbyggnad ganska tidigt befästningar uppstodo, hvilka kanske till och med upptagit rester, som gå ännu längre tillbaka än det från 1400-talets slut stammande långhuset.

Infartsvägen med bron.

Norra sidan.

Men innan vi närmare betrakta de särskilda byggnaderna, böra vi taga en öfverblick öfver desamma och söka få klart för oss deras inbördes läge (jämför afbildningarna). Borggården är numer endast på tre sidor bebyggd. Å den norra sidan se vi ett kvadratiskt hus med rikt sirade gaflar i norr och söder. Det ansluter sig till det nämnda medeltidshuset å östra sidan, hvars aftrappade gafvel vi redan iakttogo, då vi närmade oss borgen. Framför ingången låg till 1802 ett porttorn. Eget nog ses å Burmans teckning väl detta, men icke det bredvidliggande kvadratiska huset. Från detta är nu en modern öfvertäckt gång af korsverkskonstruktion slagen öfver inkörseln till en väster därom belägen långhusbyggnad, som utåt har fem fönsteraxlar, är en våning hög ofvan en jord- eller källarvåning och slutar i öster och väster med höga gaflar. I vinkel med detta 1600-talshus ligger i väster ett annat från samma tid och af samma karaktär, hvilket åt gården har ett fyrkantigt framsprång på midten, ett trapphus, som upptill slutar i en kraftigt svängd barockgafvel. Åt söder sluter sig till detta hus en kvadratisk tre våningar hög, tornlik byggnad med svängda gaflar i norr och söder. I den utåt vettande vinkeln, som dessa båda hus bilda, ligger ett litet mindre trapphus, medan åt gårdssidan ett numer med platt tak slutande åttkantigt trapptorn är byggdt intill det tornlika kvadratiska huset. Hela detta senare byggnadsparti skjuter något fram å borggårdens södra sida, som annars är alldeles fri. Fordom stod dock här en envåningsbyggnad med ett porthus, hvarifrån en brygga ledde öfver till trädgården. Den östra sidan, slutligen, intages af en rektangulär tvåvåningsbyggnad, i norr och söder slutande i trappgaflar med blindnischer. Denna välbevarade medeltidsbyggnad

Inkörseln sedd inifrån gården.

Nordvästra sidan, sedd utifrån.

har åt gården ett trapphus, motsvarande det midt emot belägna och, liksom detta, afslutadt med en barockgafvel. Denna byggnad når åt söder ej så långt fram som de nyssnämnda husen på västra sidan. Ett mindre tvåvåningshus fanns förr vid den södra gafveln (jämför planschen hos Ljunggren), men nedrefs för ett par tiotal år sedan. Nämna vi därtill, att östra hälften af södra kanalen är igenfylld, och att där ett väl femtio år gammalt brygghus, fordom mejeri, är beläget, samt att skuggande, lummiga träd nu begränsa gården åt söder, torde vi härmed i korthet skisserat slottets och gårdens allmänna utseende.

Skärskåda vi emellertid dessa så olikartade byggnader på något närmare håll, upptäcka vi ett och annat af intresse. Om hela kompositionen kunna vi dock först vara ense, att den verkar synnerligen oregelbunden. Tid efter annan ha dessa stenhus uppstått och bildat den borgplatsen omgifvande egenartade komplexen. Ett drag af regelbundenhet är emellertid, att i gårdens ena diagonal lagts två kvadratiska hus, som ursprungligen måste varit två försvarstorn.

Som det äldsta huset anges sedan gammalt den östra långbyggnaden. Den skall vara upp-

Västra långhuset, sedt inifrån gården.

Det inre af gården, sedd från söder.

förd mot 1400-talets slut och under 1500-talets första årtionde af Dybecks dåvarande ägare riddaren Tage Henrikssen Hollunger. Huset är byggdt af synnerligen stora tegel i munkför-

Östra långhuset sedt utifrån från sydost.

Östra långhuset sedt inifrån gården från söder.

band. De aftrappade gaflarna ha infällda rundlar och med stickbågar afslutade plana nischer, i södra gafveln 6 nischer och 2 rundlar, en i hvardera hörnet, i norra gafveln 8 nischer samt öfverst en cirkelfördjupning. Då huset väl ända sedan 1600-talets slut varit hvitputsadt, göra dessa rösten naturligtvis ej den estetiska verkan, som de ursprungligen haft. De nuvarande fönstren äro senare upptagna. På östra långsidan upptäcka vi två stickbågsbetäckta skottgluggar (för neråtriktade skott); på södra sidan ses spår af en dylik. De båda långsidorna ha olika takfriser, den östra en fris med långsträckta bågar på små konsoler, den västra har två tandfriser, med de snedställda tänderna i den ena frisen i motsatt riktning mot tänderna i den andra. Det redan omtalade trapphuset åt gårdssidan är byggdt af ett helt annat, betydligt mindre tegel och stammar säkerligen från 1600-talet. Det har två ingångar. Den ena för genom en korshvalfstäckt liten vestibul in i husets första våning, den andra ned till källaren. Uppgången till trappan är inifrån huset, och stiger därifrån den mäktiga ektrappan i tornet upp till andra våningen och vinden. Trapptornet afslutas upptill med ett af S-formiga band karakteriseradt gafvelröste i barockstil. Öfverst se vi ett rundbågigt krön, som såväl å hvardera sidan, som högt upp har klotprydda postament. Röstet har precis samma karaktär som det midt emot stående trapptornets. De tillhöra samma byggnadsperiod. Till huset för äfven en modern trappuppgång, anlagd i det nordöstra hörnet. Källarne äro icke hvälfda, utan täckta af grofva ekbjälkar.

Vi rikta så vår uppmärksamhet på det nästan kvadratiska huset med renässansgaflarna. Det sammanhänger med det nu skildrade. Dess uppkomsttid går antagligen tillbaka till femtonhundratalets första hälft och har samtidigt äfven det diagonalt motstående kvadratiska huset uppstått. Båda ha varit ämnade till försvarstorn. Båda ha hvälfda källare med tunnhvalf. I det norra tornet finnas ännu skottgluggar kvar. Att döma af den ganska oregelbundna källaren i detta torn, sprickor i muren m. m., har det möjligen vid något tillfälle ombyggts och utvidgats. Viktigt är emellertid, att det jämte sin pendant i sydväst uppförts som led i en befästning. När det uppges, att Jörgen Marsvin 1555 skulle byggt det år 1802 nedrifna porttornet, kan denna uppgift äfven tjäna som ledning för de nyssnämnda tornens datering. Naturligtvis funnos här redan förut befästningar, tornen återgå nog till det tidigare femtonhundratalet, men en grundlig om- och tillbyggnad

torde skett omkring angifna tidpunkt. Murar och lägre byggnader, som på 1600-talet fingo vika för de då uppförda norra och västra långbyggnaderna, fullbordade anläggningen, som på ett märkligt sätt måste erinrat om Borgeby, där ju flera fasta hus och torn upptogo borgholmen.

Men Dybecks båda försvarstorn se numer mycket fredliga ut. Det norra har å sin södra sida en mindre utbyggnad, som säkert är resten af en liten trappanläggning. Det prydes af rikt sirade gafvelrösten och fönsterkrön. Orneringen visar ovanligt rena renässansformer. Upmark har anmärkt, att den tyckes ursprungligen ej varit afsedd för detta hus, enär röstenas pilasterställningar verkar intvingade på sina platser. Härmed må nu vara huru som helst. Vid något tillfälle i början af 1600-talet har troligen denna dekoration tillkommit, sannolikt genom den byggnadsintresserade Otto Marsvin, som byggde Marsvinsholm m. m. Åt gårdssidan uppträda en dorisk och en jonisk pilasterställning i förening med bakomliggande hvalfbågmotiv, samt öfverst ett svängdt krön, allt öfver en bred fris med gesimser och fasetterade stenar. Under detta entablement sitta ett par konsoler. Flera ha en gång funnits. Tämligen högt öfver det tillhörande fönstret ses mellan de nämnda konsolerna en bred rundbåge, under fönstret ett par konsoler, under dem åter ett annat fönster. Det ser ut, som om en balkong här förekommit. Äfven kunde man tänka sig ett fönsterkrön på konsolerna, af samma slag som dem vi se å norra sidan, men då bör det ofvanför varande fönstret vara kortare. Å den mot norr vända sidan af huset är det likaledes ett af konsoler buret entablement, som nedåt begränsar gafvelröstet. En jonisk pilasterställning samt däröfver ytterligare en dylik, som undergått någon restaurering och fått karaktärisera det afslutande svängda krönet, då det, som skulle motsvara den södra gafvelns afslutning här saknas. I den nedre pilasterställningen är en urtafla infattad. För öfrigt ses nedanför röstet ett mindre entablement med små konsoler, hvilande på en af två stora konsoler buren list. Därunder sitter ett fönster med en rundbåge öfver. Detta fönster är för långt neddraget, så att det skär de trekantiga gafvelkrön, med hvilka de nedre fönstren stoltsera. Den ena fönstergafveln prydes med ett lejonhufvud, den andra med ett människohufvud.

Trappan i östra långhuset.

Hela denna dekoration är ju ovanligt rik. Den är huggen i sandsten och bör ha gjort en betydligt vackrare effekt, när huset ännu var oputsadt. Denna hvitputsning är ej mer än ett par tiotal år gammal och borde rätteligen aflägsnas. Emellertid frestas man att med Upmark tro, att alla dessa för sin rena renässansstil så utmärkta dekorationsdetaljer icke ursprungligen huggits just för denna byggnad. Det är något bizarrt och tvunget i förhållande till de ytor de sira.

Af det försvunna porttornet se vi numer blott grunden i den lilla förplatsen framför inkörseln. I sin andra våning hade tornet ett litet kapell och i den tredje hängde en klocka, som nu Vemmenhögs kyrka kan smickra sig äga.

Den långa byggnaden å norra sidan af borggården uppges, liksom det västra långhuset, vara uppförd af Lave Bille vid 1600-talets midt eller kort efter.

Båda husen ha ingångar till källarvåningen från den smala plats, som skiljer dem från kanalerna. Ända in i senaste tid har köket befunnit sig i västra byggnadens jordvåning. Hufvudingången till dessa båda byggnaders bostadsvåning är, som nämndes, i det med ett svängdt gafvelröste prydda framsprånget åt gårdssidan. Här träffa vi dock endast en enda ingång, ej som i det motstående trapptornet två. En portalomramning i tidig 1600-talsstil tilldrar sig vår uppmärksamhet. Korintiska sandstenspilastrar med skulpterade och målade blom- och fruktornament omrama porten. Pilastrarna förenas af en refflad båge, som på midten afbrytes af Lave Billes vapensköld (Bille-vapnet

med initialerna L och B). Denna så tilltalande dekoration är likväl icke ursprunglig. Den är visserligen gammal, men är af förre ägaren inköpt i Tyskland och här uppsatt.

Det södra fyrkantiga tornet har höga svängda, af horisontala lister fördelade gafvelrösten i norr och söder. De, liksom det vidbyggda åttkantiga trapptornet, äro af senare datum (1600-talet). Af några detaljer finna vi, att tornet måste vara ganska gammalt. Pa dess östra vägg se vi t. ex. upptill en snedställd sköldformig blindering. Den motsvaras naturligtvis af en i motsatt riktning vänd sköldfördjupning, som nu döljes af trapptornet. En tämligen högt belägen ursprunglig ingång till det fyrkantiga tornet finnes ännu å dess norra vägg. Till den hvälfda källaren är nu mer nedgången i trapptornet. Den höga spira, som prydde det senare och uppges tjänat sjöfarande som märke, borttogs i slutet af 1700-talet.

Dessa gamla hus med anor såväl från primitivare tider, då ett par tunna tegeltorn kunde anses verksamt bidraga till borgens försvar, som från det estetiskt mer kultiverade 1600-talet, hvilket sökte göra det hela så beboeligt, bekvämt och prydligt som möjligt, bilda tillsammans måleriskt verkande grupper, i hvilka ej minst det oregelbundna och oväntade utgöra ett betydelsefullt element, grupper, som förmå sätta vår fantasi och kombinationsförmåga i rörelse och väcka vårt lifligaste intresse, äfven i det hänseendet, att de i så orördt skick nått fram till våra dagar.

Den långa tid, som gården var uppdelad i två skilda hälfter, hörde det östra långhuset med det norra tornet till den ena parten, det norra och det västra långhuset med anslutande torn till den andra parten. I slutet af 1700-talet uppkommo efter de olika ägarna, familjerna Gyllenkrok och Ehrensparre, benämningarna Kroke-parten och Sparre-parten på så sätt, att till den förra hörde östra, till den senare västra sidan. Den å borggården i söder och norr löpande rännstenen bildade en gränslinie, som enligt Ljunggren t. o. m. parternas hundar visste att respektera.

Slottet omges i trenne väderstreck af vidsträckta parker och trädgårdar. En egendomlig fägring erbjuder den väster ut belägna. Där låg fordom den förut omtalade lilla sjön, som i senare tid förvandlades till en större damm med trädbevuxna små holmar. Den yppigaste vegetation, nästan sydländskt verkande, omger dammens grönskande stilla vatten, där vildänder simma omkring under bokarnes, almarnes och alarnes löftunga grenar.

Vid denna natursköna vildt växande parks södra sida finna vi en stor frukt- och kökträdgård. Där denna gränsar till landsvägen, som löper förbi slottets västra sida, står ett gammalt som magasin tjänande gråstenshus. Det gör ett högst vördnadsvärdt intryck, och man börjar undra om medeltidsminnen möjligen spöka i detsamma, då inskriptionen öfver den östra dörren plötsligt tar bort våra illusioner. Den lyder nämligen: »Opbyggd af G. E. 1780».

En ståtlig, välvårdad slottspark, omsluten af väldiga bokar, almar, kastanjeträd etc. breder sig söder om slottet. Den gör ett verkligen förnämt intryck, liksom slottet och dess om-

Dammen i parken.

Lave Bille.
Oljemålning från 1650-talet.

Metta Brahe.
Oljemålning från 1630-talet.

gifningar i allmänhet ge intryck af urgammal kultur, uråldriga traditioner. Denna park, liksom trädgården öster om borgen, ingick förr i Sparre-parten. Öster om ladugårdshusen i norr träffa vi slutligen en lång vattengraf, som sannolikt är en rest af de kanaler, af hvilka äfven hela ladugården en gång varit omgifven.

Slottets inre har ej många minnen från dess äldre dagar. Det har ju gått i så många olika ägares händer, och förändringar ha ofta skett. I västra delen af slottet — den tillhörde, som nämndt är, Sparre-parten — finnes likväl enkla takdekorationer i stuck kvar ifrån 1600-talets slut, bandslingmönster och bårder samt musslor i hörnen. Det var dessa gipstak som gaf Linné anledning att så berömmande uttala sig om de skånska gipstaken i allmänhet.* Äfven se vi här några ägareporträtt, som under tidernas lopp fått hänga kvar.

Genom en korridor uppnå vi matsalen, som upptager mellersta delen af nordvästra byggnaden, med två fönster åt borggården och tre åt ladugården. Här stå flera värdefulla gamla möbler, så t. ex. ett stort utmärkt vackert hamburgerskåp (1600-talets slut). Å ömse sidor detta är det vi finna Lave Billes porträtt samt porträttet af hans svärmor, fru Metta Brahe. Det förra är ett typiskt barockkonterfej med pelare och röda draperier, det senare är ett

Matsalen i norra långhuset.

* »Skånska resan», 250.

visserligen fördunkladt, kanske äfven i senare tid retouscheradt tidigt 1600-talsporträtt, men likväl af god hållning. Af intresse är en skulpterad mindre ekkista från år 1615. Sniderierna återge ett par bibliska framställningar, nämligen »Bebådelsen» och »Herdarnes tillbedjan». Från samma århundrade härrör äfven den stora rikt beslagna kistan af den typ, som brukade användas på längre resor den tiden. Det stora rokokoskåpet med inlagda blomsterslingor är antagligen af holländskt ursprung. Af högt värde är den från Fredenborgs slott stammande kristallglaskronan från 1600-talet. Bland porträtten lägga vi för öfrigt märke till det af Gustaf Ehrensparre, måladt i hans 15:de år, samt de stela konterfejen af Elin Marsvin och hennes dotter Kristina Munck, Kristian IV:s morganatiska gemål. Dessa porträtt äro dock kopior efter original i Danmark. Uppmärksamhet förtjänar äfven den stora taflan återgifvande Dybecks slott, med godsets kor af den förr så berömda »Dybecksrasen» som staffage. Utsikten är tagen från ladugården. Taflans mästare är dansken *C. Bögh.* De mera handtverksmässigt målade dörröfverstyckena i rokokoramar föreställa scener från skånskt landtlif.

Vi komma så in i ett kabinett eller skrifrum, hvari flera Wallis'ska släktporträtt träffas, t. ex. af öfverstlöjtnant Rosenblad, från 1770-talet, af grosshandlaren A. B. Wallis och hans fru, målade af *Schiött.* Äfven af den bekanta porträtttecknarinnan *Maria Röhl* se vi några Wallis'ska porträtt.

Den bredvid liggande salongen smyckas af ett flertal målningar af *Nordgren, Wahlbom* — 2 bilder, återgifvande den ena ett sto med föl, den andra en tjur och en ko — *Bille, Fischer, Bögh* och andra. Böghs tafla är en fin och känslig skildring af Dybecks slott i vinterskrud. Den är signerad och daterad 1883. Här är ännu det renässanssirade kvadratiska huset oputsadt, och sandstensdekorationen aftecknar sig förnämt mot det röda teglet.

Från Sparre-partens forna våning komma vi genom den förut omnämnda förbindelsegången öfver till det kvadratiska huset, i hvars öfre våning ett par ljusa gästrum med hvita empiremöbler glädja vårt öga. Den f. d. Gyllenkrokska matsalen i det östra huset är ett synnerligen stort rum med fönster åt borggården, ladugården och trädgården. En stor skulpterad spisel från år 1659 är i senare tid insatt i salen. Möbleringen är i empire, så väl den tidigare s. k. sengustavianska stilen, som den senare kraftigare Karl XIV-Johan-stilen. En del af dessa stolar äro verkligen riktigt stilfulla. Bordet midt i salen är synnerligen originellt. Bordskifvan hvilar på sköldhållande lejon. Det är ett restaureradt 1600-talsbord. På väggarne finna vi bl. a. en hel serie litografier, återgifvande skånsk allmoge i sina pittoreska, numer fullständigt bortlagda dräkter. Slutligen få vi ej glömma den magnifika glaskronan från Fredriksborgs slott, en pendant till den i Sparrepartens forna matsal.

Rummen i husets nedre våning, som bebos af ryttmästare Wallis, karakteriseras, äfven de, af en mängd konstföremål, ej minst i möbelväg. En elegant rokokobyrå, ett litet utsökt vackert gustavianskt skrifbord i mahogny med guldbronsbeslag, ett par praktfulla lampetter i blå fajans, märkta med årtalet 1721 och ett förmodligen danskt adligt vapen, en ståtlig empirependyl, buren af korintiska kolonner, väcka bland mycket annat vårt intresse och vår förtjusning. Men äfven taflorna förtjäna att uppmärksammas, så t. ex. en 1600-talsduk, som framställer Mars och Venus eller, som en påskrift på baksidan anger, Armida och Rinaldus. Samma anteckning hänför den till van Dycks skola. Den är i hvarje fall en typisk barocktafla med en kraftig kolorit, vare sig den nu är af franskt eller belgiskt ursprung. En intressant gammal holländsk tafla, »Rastande ryttare framför ett värdshus», signerad *Henrik de Meyer* bör ej heller förglömmas. Några stora härliga gravyrer efter

Salongen i norra länghuset (Sparre-parten).

Gyllenkrokska matsalen.

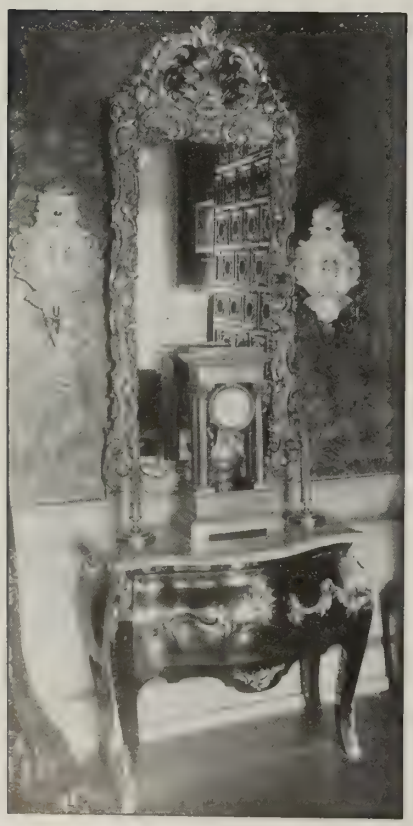

Rokokobyrå, lampetter af blå fajans i skrifrummet.

Rubenska kompositioner, stuckna af P. Pontius, H. Withone och andra, äfven engelska akvatintagravyrer af värde bidraga dessutom till dessa rums utsmyckning.

I södra delen af byggnaden är slutligen ett fågelhus inredt, där vi beundra en mängd australiska och kaledoniska praktfinkar i de mest strålande färger. —

Dybecks ägarehistoria är i det hänseendet märklig, att gården redan vid 1600-talets slut uppdelades i två ägarlotter, hvilket förhållande fortfor i nära 200 år eller, närmare bestämdt, till 1857. Att härunder kif, trätor och processer icke hörde till undantagen i detta egendomliga samlif på en och samma gård kan man vara ganska förvissad om, och bestyrkes det också af bevarade skriftliga underrättelser, ej minst en mängd rättsprotokoll (t. ex. rörande det nerrifna porttornet).

Gårdens historia går tillbaka till 1300-talet. En Johannes Sasterson skrifver sig (enl. Ljunggren) 1374 till »Djubeck». Senare kom den till släkten Bing, af hvilken *Åke Bing* 1487 sålde den till riksrådet *Tage Henrikssen Hollunger,* som redan omtalats vid skildringen af Bosjökloster. Han var föreståndare för nunneklostret därstädes och ligger också där jämte sin hustru Karin Törnekrands begrafven. De efterlämnade flera döttrar, af hvilka en, Karin, var gift med Otto Thott till Näs och förde till honom Kattsnave, där Eriksholm sedermera bildades, medan åter en annan, Helle, gifte sig med *Peder Marsvin,* som därigenom blef ägare af Dybeck. I den Marsvinska släkten stannade sedan gården i mer än hundra år. Riksrådet Peder Marsvin afled 1528 och efterlämnade

sonen *Jörgen Marsvin,* som blef riksråd och krigare, liksom fadern. Han deltog i det nordiska sjuårskriget, ehuru föga lyckligt. Så t. ex. misslyckades han grundligt som befälhafvare för den undsättningsexpedition, som skickades att understödja Rantzau i dennes trångmål i Östergötland och Småland. Tage Hollunger hade uppbyggt det stora medeltidshuset och påbörjat gårdens befästning. Jörgen Marsvin fortsatte detta byggnadsarbete. Han var gift med Karin Gyllenstierna. Bland deras barn finna vi dels dottern Elin, som blef gift med Ludvig Munk och mor till den bekanta Kristina Munk, dels sonen Otto, som blef ägare till Dybeck.

Otto Marsvin var ägare äfven af Borsö, sedermera Marsvinsholm, Sandby, Krageholm m. m. och var en af Skånes rikaste män. I sin lust för byggnadsföretag var han en typisk renässansman. Af honom nyuppfördes 1644 Marsvinsholms ståtliga slottsbyggnad, restaurerades Krageholm och Dybeck. Hvad han låtit utföra på sistnämnda gård ha vi ej någon bestämd underrättelse om, men antagligen hör t. ex. det norra kvadratiska husets utsirning till hans verk därstädes.

Hans dotter Pernilla gifte sig med *Lave Bille,* hvilken slutade sina dagar 1679 som landsdomare öfver Låland och Falster. Han skall enligt traditionen byggt de sammanhängande norra och västra boningshusen. År 1684 delades Dybeck mellan hans båda söner *Jörgen* och *Christian.* Den förre fick den senare s. k. Krokeparten, Christian åter den s. k. Sparre-parten. Det blef i stort sedt en uppdelning af själfva borgen i en östlig och en västlig part, medan däremot de olika lotterna i ladugårdar och jordar m. m. lågo blandade om hvarandra.

Båda bröderna kommo i ekonomiska svårigheter. Jörgens familj råkade dessutom ut för skandalhistorier, som tyvärr till stor del voro sanna. Anledning gaf en af hans döttrar. Han öfverlefde sina barn, och hans anpart af Dybeck öfvergick till brodern Christians barn, hvilka pantförskrifvit sin del till häradshöfding *Peter Sillnecker,* efter hvars död parten gick till hans syster *Katarina Elisabeth Sillnecker,* änka efter borgmästaren Bengt Longh och omgift med kamreraren *Jakob Klerck,* som 1711 köpte $^2/_3$ af parten och 1725 den återstående tredjedelen. Jörgens part pantförskrefs af syskonen Bille 1713 till professor *Thomas Ihre,* hvilken samma år gifte sig med Petronella Katarina Bille. Hon öfverlefde denne, liksom också sin andre man, häradshöfdingen Nils Langelius, adlad Bildensköld, hvarefter hela den Jörgen-Bille'ska parten, den senare s. k. Kroke-parten ärfdes af hennes systerson kaptenen *C. J. von Löwen,* som, om han ej har någon annan bemärkelse, kan nämnas som den olycklige Johan Jakob Ankarströms svärfar. År 1774 sålde denne sin del i Dybeck till hofmarskalken baron *Gustaf Fredrik Gyllenkrok* på Svenstorp.

Under tiden hade den Klerckska delen 1725 gått till Klercks svärson, öfverstlöjtnant *Berndt Ingelotz,* som bodde på gården, då Linné 1749 besökte den. Han dog 1765 och hans anpart af egendomen gick med hans dotter Christina till hennes make öfverstlöjtnanten *Christoffer Ehrensparre.* Vi ha således nått fram till de båda ägarfamiljer, efter hvilka Dybecks två hälfter kommo att uppkallas. Ehuru ituklyfningen nu för länge sedan upphört, hör man stundom ännu i dag dessa benämningar.

Christoffer Ehrensparre ärfdes 1767 af sonen *Gustaf Ehrensparre* († 1785), efter hvilken Sparrepartens delar så småningom samlades hos hans syster *Eva Charlotta Ehrensparre,* gift med krigsrådet *H. W. Ljungfelt.* Efter skilsmessan från denne innehade fru Ljungfelt egendomen ensam till sin död 1823. Därefter tillträdde sonen *Gustaf Ehrensparre Ljungfelt* possessionen. Han afled redan 1845. Hans arfvingar, ett par systrar, sålde bort stora delar af Sparre-parten. Till sist köptes det återstående 1857 af Krokepartens dåvarande ägare, godsägaren *A. B. Wallis,* hvars fader grosshandlaren Albrekt B. Wallis i Stockholm 1822 af arfvingarna till friherre *J. A. Gyllenkrok,* († 1820), köpte denna del af Dybeck. Med det Ljungfeltska herrskapet hade denna baron Gyllenkrok legat i ständigt krig, i hvilket den ena processen aflöste den andra. Det var t. ex. han, som 1802 af pur kitslighet nedref porttornet, hvarigenom rättstvist uppväcktes, då Sparre-parten — eget nog — hade sin källare i tornet, som i öfrigt tillhörde Kroke-parten.

Godsägaren Wallis, som förenade båda parterna och gjorde Dybeck till ett helt igen efter så långvarig splittring, var känd som en nitisk och intresserad jordbrukare och gjorde gården vida berömd för dess präktiga kreatursstam, liksom han i många andra hänseenden sörjde för godsets förkofran. Han afled 1903.

Dybeck, som äges af änkefru *Ebba Wallis, född Rosenblad* samt hennes tre barn ryttmästaren *A. Wallis,* grefvinnan *L. Löwen, född Wallis* och fröken *Ida Wallis,* utgör till arealen 1,100 tunnland samt har (1912) ett taxeringsvärde af 498,700 kronor.

KRONOVALL

FÅGELTOFTA SOCKEN, ALBO HÄRAD, KRISTIANSTADS LÄN

AF AUGUST HAHR

I en urgammal kulturbygd, hvars förnämsta märkligheter äro Kivikmonumentets berömda bronsålderskummel och hällristningar samt S. Olofs märkliga kyrka med dess ännu bevarade olika altare och helgonbilder ligger Kronovalls säteri och slott. Någon märkligare slottsbyggnad från äldre tider har emellertid här synbarligen aldrig funnits, ehuruväl Falk Lykke nog tänkte sig ett värdigt slottsbygge, när han på 1630-talet byggde den storartade bron, af hvilken rester, inbyggda i en uthuslänga, finnas ännu i dag. Säkerligen fanns då här på den af uppdämningar och grafvar omflutna borgholmen ett enkelt stenhus, som senare ingick i den af Peter Palmcreutz 1740 uppförda breda stenbyggnaden i två våningar (en låg jordvåning och en hög hufvudvåning) med brant valmtak (med fall åt alla fyra sidor) och trekantiga gafvelfrontoner å hvardera långsidan.

Kammarherren Grefve Carl-Gustaf Sparre.

Grefvinnan Alexandra Sparre född Hamilton.

Huru detta hus såg ut, få vi en god föreställning om genom på Kronovall förvarade stora akvareller af *Carl Hillestrom* från år 1800. De äro dedicerade till »Mademoiselle la comtesse Henriette Hamilton par son très humble serviteur Charles Hillestrom». På den tiden lågo ladugårdsbyggnaderna rakt framför karaktärsbyggnaden. Kvar från gamla tider är ännu den till vänster om gårdsplanen liggande uthuslängan med bryggghus, tvättstuga m. m. i den stenbyggda undre delen, som förut varit en bro, samt statarbostäder i den träbyggda öfre. Gillberg berättar i sin »Beskrifning öfver Christianstads län» (tr. 1767) följande om denna forna brobyggnad: »På västra sidan om gården finnes byggd en stenbro, 80 alnar lång, med fyra stycken stora och starka hvalfbågar och dessutom en öppning midt på bron till vindbryggan, hvaröfver endast inkörseln varit till gården, när vattnet eller sjön däromkring stått uppdämd. För 20 år sedan fanns ännu kvarlig-

Kronovall 1800. Efter akvareller af Carl Hilleström.

gande ett par ekstolpar på bron invid vindbryggan, som voro svedda och tycktes visa, att bron blifvit afbränder, kanhända i förra krigstider, då snapphanar för den tjocka skogens skull härom-kring haft sitt tillhåll, och af hvilka en för 90 år tillbaka skall hafva blifvit nedskjuten på gårdens åker, därest stället ännu utvisas(!). Denna bro är sedermera i så måtto nyttiggjord, att öppningarna af hvalfven blifvit igenmurade och inrättade till brygghus, mälthus, tvättstuga och andra nyttiga rum i hushållningen och rummet ofvanpå hvalfvet till materialhus apteradt. Af denna kostbara brobyggnad kan slutas, att dåvarande ägaren, som förmenas varit en dansk adelsman vid namn Falk Lykke väl ämnat någon ansenlig byggnad på själfva gården anlägga.» Gillberg omtalar sedan det 1740 byggda karaktärshuset samt ladugården, hvilken senare var kringbyggd på alla fyra sidor, hvaraf den västra och norra sidan voro försedda med grundmurade byggnader och den södra samt östra med korsverksbyggnader.

Under början af 1800-talet ändrades karaktärsbyggnaden så tillvida, att det höga taket utbyttes mot ett lägre, frontonerna försvunno m. m., men först på 1890-talet blef det fråga om en verklig ombyggnad. Denna utfördes också enligt ritningar af professor *I. G. Clason,* och re-

Kronovalls slott, gårdsfasaden.

Trädgårdssidan och ena flygeln.

sultatet blef den nuvarande ståtliga slottsbyggnaden, i hvilken den gamla byggnaden har bibehållits som midtparti, men fått kraftiga sidopartier, som åt gårdsplanen springa fram som flyglar, åt trädgården som spirkrönta torn. Taket är ett brutet, plåttäckt tak med fönsterkupor, d. v. s. höga med halfrunda gaflar försedda fönster å midtpartiet, rundfönster, s. k. oxögon, åter å flyglarna. Å gårdsfasaden betonas midtaxeln genom den tre fönster breda och tre våningar höga risaliten med sitt insvängda tälttak. Här leder en dubbel fritrappa med svängda uppgångar upp till slottets hufvudingång. En ingång i trappframsprånget för in i jordvåningen. I risalitens tredje våning är en liten balkong. Där ofvan brytes konsolgesimsen af en halfrund gafvel med ett rundfönster. Flyglarnes fasader ha fått nischer i stället för fönster, i jordvåningen en halfrund sådan, där ofvan en aflång. I de senare stå statyer. Uppåt afslutas dessa fasader af en segmentgafvel med en där bakom uppstigande hög skorsten.

Hela denna slottsfasad gör ett så starkt intryck som möjligt af förfinad fransk barock. Bland de svenska barockslotten är det nog Drottningholm vi komma att tänka på som något i samma riktning, ehuru här både en större enkelhet och förfining, en mera ren fransk smak gör sig gällande. Om storleksförhållandena mellan slotten kan naturligtvis ej bli något tal. Åt trädgårdssidan betonas samma barockkarakter ej minst af tornens fyrsidiga kupoler och fyrkantiga spirkrönta lanterniner. Äfven här markeras midten af ett frontparti, dock ett ganska måttligt sådant, hvars krön befinner sig i jämnhöjd med mansardfönstren och består af en uppsatts med ett fönster, omgifvet af pilastrar, bärande en segmentbåge. Hörnen kring uppsatsen utfyllas af ganska tryckta voluter. Trädgårdsfasaden gör icke samma lifliga estetiska effekt som den motsatta. Takfönstren äro kanske för många och de öfriga för högt uppdragna. Tornafslutningarna äro därtill måhända något väl kraftiga. Framför denna fasad, som gör sig bäst, sedd något från ena sidan, utbreder sig en vacker trädgård, upptagande resten af borgholmen.

Slottets läge mellan breda, blanka vatten och

Trädgårdsanläggning framför slottet.

lummiga ek- och boklundar är i hög grad måleriskt intagande.

I sitt inre hyser slottet många intressanta konstskatter, som vi i det följande skola uppmärksamma.

Från den stora fritrappan komma vi in i vestibulen, som i likhet med alla slottets rum i hufvudvåningen har en betydlig höjd. Väggarna äro klädda med marmorimiterande stuck. Golfvet är ett rutigt stengolf. Till vänster är en del af denna hall afskild genom ett par korintiska kolonner på höga postament, som med balustrader förenas med väggen. Från denna afskilda del, som användes som kapprum, för en trappa ned till en undre vestibul, hvarifrån dels en ytterdörr för ut i det fria, dels korridorer leda in i denna nedre våning. Den öfre vestibulen är möblerad som ett rum. Om vintern täckes en stor del af golfvet af en röd matta med orientaliska mönster. I ena hörnet står en rokokomöbel i valnöt med brunt sammetsöfverdrag, soffa med stolar framför ett stort rundt bord. Af intresse är särskildt den stora ekkistan från 1600-talets förra hälft. Framsidan är fördelad i fält, bredare och smalare, omgifna af lister. I de smalare stå klumpiga korintiska halfkolonner, i de bredare ses en rankkomposition, omgifvande i mellersta fältet initialerna *I. H. S.* i monogram (Kristusmonogrammet), i de två öfriga djäfvulsmasker. På frisen läsa vi: *Si Deus pro nobis, quis contra nos. Rom VIII. Sola nostra salus.* Äfven kortsidorna ha rankkompositioner. Skulpturerna äro tämligen grofva. Kistan har antagligen varit en s. k. kyrkkista för förvaring af korkåpor och dylikt.

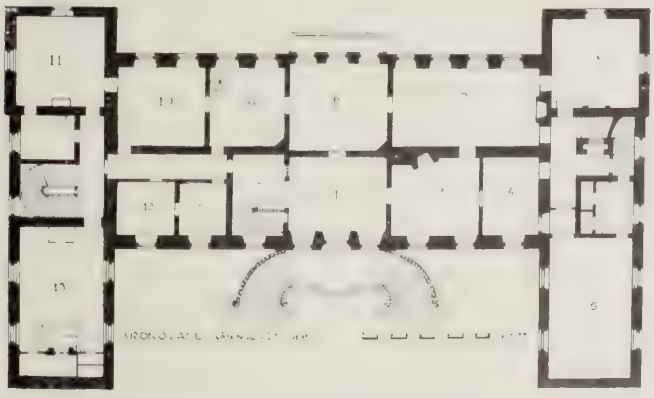

1. *Hall.* — 2. *Kapprum.* — 3. *Lilla salongen.* — 4. *Kabinett.* — 5. *Matsal.* — 6. *Musikrummet.* — 7. *Empiresalongen.* — 8. *Hvardagssalongen.* — 9. *Grefvinnans skrifrum.* — 10. *Grefvinnans sängkammare.* — 11. *Grefvens sängkammare.* — 12. *Grefvens skrifrum och rökrum.* — 13. *Kapp...*

Hallen (nr 1 å planen).

Så träda vi in i den vackra »lilla salongen», hvars väggar äro målade i ljust gråviolett. Golfvet är ett parkettgolf. På ena långsidan, midt emot fönstren, är en vacker öppen spisel med omfattning i brun marmor. Den af voluter karakteriserade frisen bäres af stående konsoler. Därofvan en stor spegel. Det höga ljusa rummet är rikt på gamla intressanta möbelföremål och porträtt af äldre eller yngre datum.

Mellan fönstren är uppsatt en stor gustaviansk spegel med tillhörande halfrundt bord med mörk marmorskifva. Nedhängande guirlander äro fästade på frisen.

Af stort intresse är en tidigare 1700-talssekretär med konsolformigt svängda ben, liksom en stilfull gustaviansk byrå med guldbronsbeslag och marketteri. Denna byrå är signerad: *Hultstén.* Upphofsmannen, Jonas Hultstén, var en af den berömde Haupts kolleger i snickarämbetet. Han blef mästare 1773 och arbetade under inflytelse af Haupts konst, men öfversatt i vida enklare former. Särskildt är han underlägsen Haupt i marketteriet och guldbronsbeslagen, hvilket ge hans arbeten en viss tyngd.* Endast ett fåtal möbler af hans hand äro kända. Vi återkomma senare till honom.

Till höger om spiseln står på sin väggkonsol en stor rokokoklocka i hvitt och guld — en ganska typisk svulstig tysk rokoko för öfrigt. Klockan med sitt underställ är utförd i Regensburg. Salongens sittmöbler visa prof på rokoko, gustaviansk stil etc.

Bland porträtten uppmärksamma vi en bröstbild af Ludvig XIV, klädd i skimrande brösttharnesk och mörk allongeperuk, antagligen en gammal kopia efter *Largilliéres.* En rätt god originalbild af *David von Krafft* är porträttet af friherre Per Sparre, måladt på 1710—20-talet.

Här hänga slutligen moderna porträtt, återgifvande grefvinnan Sparres far grefve Axel Hamilton, en kopia efter original på Ovesholm, grefve Clas Robert Sparre, som målats af *Bertha Valerius,* grefvinnan Alexandra Sparre, målad af en fransk konstnärinna (i Paris), grefvinnan Sparres mor grefvinnan Anna Maria Hamilton, född Russel-Cruise. Hon var irländska. På en stor oval pastell från 1850-talet se vi hennes två systrar och hennes bror i en måleriskt vacker grupp. Pastellen är signerad: *Lowler.*

* J. Böttiger, »Georg Haupt», Sthm 1901, s. 52.

Lilla salongen (nr 3 å planen).

Empiresalongen (nr 7 å planen).

Till vänster ligger Kronovalls stora salong, som har sitt särskilda intresse, emedan den är på ett fullständigt konsekvent sätt inredd och möblerad i empire — ett fullkomligt stilprof, hvarvid är att märka, att möblerna äro gamla, främst en empiresalongsmöbel från Ovesholm jämte andra vackra pjäser.

Väggarna äro grågröna med väggpanelning, dörrar, dörromfattningar, fönsternischbeklädnad i elfenbenhvitt och guld. För stilen utmärkande skulpterade orneringar, som sfinxer, facklor, kransar m. m., uppenbara sig å dörrarna och deras öfverstycken. På väggarna, så när som på fönsterväggen, drager en målad bred fris med grekiskt draperade kvinnofigurer, hållande blomguirlander o. s. v. Omkring de fyra fönstren äro uppsatta rika draperier af grågrönt siden, effektfullt arrangerade efter stilens fordringar. Vid ena kortsidan, slutligen, dominerar en spisel i hvit marmor. Frisen bäres af joniska kolonner. Kolonnbaser, kapitäl, listverk, de frisen smyckande rundlarna äro af gul marmor. Öfver spiseln sitter naturligtvis den traditionella spegeln, och på kaminfrisen vänta vi oss, alldeles riktigt, den obligatoriska pendylen mellan kandelabrarna — alla äkta empirepjäser. Å de två långsofforna bäras armstöden af bevingade sfinxer, hvilka, liksom öfrig dekorering å sittmöblerna, afteckna sig i bronsfärg mot hvitt. Å fåtöljerna uppenbara sig sfinxhufvuden, så äfven å bordsbenen å de halfrunda med marmorskifvor försedda förgyllda borden framför de tre speglarna mellan fönstren. Från taket nedhänga tre präktiga empireljuskronor, och bland dekorativa föremål märkas slutligen de vid den andra kortsidan — se bilden — placerade stora trefötterna, bärande genomskinliga urnor, lykturnor eller hvad man skall kalla dem, afsedda äfven för eklärering. Trefotsställningarna ha efter de bekanta antika förebilderna rådjursben och öfverst sfinxer, som närmast uppbära urnorna. Dessa typiska pjäser äro af en förträfflig dekorativ effekt. Inga taflor förekomma.

Å ömse sidor om denna stora salong, vid hvardera kortsidan, ligga ett par mindre salonger:

Empiresalongen (nr 7 å planen).

musiksalongen i ena hörntornet åt trädgården och hvardagssalongen i slottets midt åt samma sida, en salong, som öppnar sig med trenne stora fönster, af hvilka det ena äfven tjänar som dörr ut till den här belägna balkongen. I musikrummet står en större flygel. Bland konstföremålen finna vi här en väfd tapet från 1500-talets senare hälft. Det är en s. k. skogstapet i grönblått med ett trädrikt landskap, hvari en björnjakt försiggår. Tapeten är köpt i Paris. Dess ursprung är antagligen franskt. Teckningen af figurerna, ej minst djuren, är mycket primitiv.

En liten smäcker sekretär på höga ben och försedd med marketteri och beslag tilldrager sig äfven vår uppmärksamhet, ej minst när vi upptäcka signaturen *Hultstén*. Den förut nämnda byrån, men ej denna sekretär finnes upptagen i Böttigers förtjänstfulla bok om Haupt. Sekretären är särdeles enkelt hållen. Guldbronsbeslagen begränsar sig till nyckelhålen.

Hvardagssalongen intresserar oss mest för alla här befintliga målningar, bildande ett helt litet galleri. Emellertid gå vi ej alldeles ointresserade förbi den höga lackerade sekretärbyrån med skåpdörrar, som här har sin plats. Den är ett s. k. kinesiskt lackverksarbete i svart och guld. I Kina har likväl denna pjäs näppeligen sett dagen. Möbeln är ett tyskt eller österrikiskt arbete från 1700-talet, utfördt i en egendomlig blandstil, i hvilken bredvid de kinesiska elementen icke saknas kolonner med kompositakapitäl, romerska gudar, som krön använda heraldiska dubbelörnar m. m., hvarjämte de kinesiska figurscenerna förefalla ganska karikatyrmässiga. Hela pjäsen är ett intressant bevis på 1700-talets liebhaberi på kineserier. Af värde och intresse är ock ett mindre sköldpaddskrin med guldbronsbeslag och medaljonghufvuden. Det säges ha tillhört Aurora Königsmarck.

Bland taflorna böra vi i främsta rummet anteckna den af *Gerard Dou* signerade bilden med »Gosse som blåser såpbubblor», en liten delikat genrebild, som på samma gång, som ej sällan hos Dou, är ett stilleben. På bordet framför gossen se vi en kurbits, en stor spånkorg, en turban, medan ofvanför på en hylla placerats ett kranium, fast vändt upp och ned. Där bredvid ses ett timglas, ett par plymer m. m. Det hela skall naturligtvis vara en alludering på alltings förgänglighet — ej minst såpbubblan, som gossen beundrande betraktar. I den lilla taflan, en verklig sällsynthet i Sverige, återfinna vi den minutiösa finhet och koloristiska styrka som utmärka mästaren. Taflan är signerad »G. Dou».* Med denna tafla kan ingen annan i samlingen mäta sig.

Bland öfriga målningar anteckna vi ett »Flod-

* Den är upptagen i Granbergs »Les collections privées de la Suède».

Sekretärbyrå, kinesiskt arbete, i hvardagssalongen.

Gosse som blåser såpbubblor.
Oljemålning af Gerard Dou.

landskap» med ruiner af *Villem van Bemmel* († 1708), ett annat med en brygga, förande öfver till en by, måladt af *Franz Weirotter,* ett eldskensstycke, säkerligen oriktigt, tillskrifvet *Gotfrid Schalken.* Villem van Bemmel var en i Nürnberg verkande holländare. Ej heller kan *Villem Kalf* ha utfört ett här befintligt stilleben med lerkrukor, fisk och snäckor. Ett stort månskensstycke, hvari vi se en kyrkby och lummiga träd vid en flod skymta i det svaga månljuset från en skyig himmel, tillskrifves *Quippe.* Österrikaren *J. Kupetsky* († 1740) skall slutligen ha målat den lilla virtuosmässigt utförda pastellen, framställande en äldre man i pelsbrämad brun rock och turban. Denna attribution är antagligen riktig. Ett manshufvud i kraftig Caravaggio-stil uppges till mästare ha *Jacopo Anigoni.* Här finnes också en gammal kopia i bröstbild af *Velasquez'* berömda Innocentius X i Pal. Doria i Rom. Ännu andra äldre utländska bilder skulle kunna nämnas. Men det är ganska visst, att sammanlagda värdet af dessa bilder ej väger upp den lilla Dou-taflan, pärlan i hela samlingen.

Af intresse är äfven en mindre turkbild, som framställer en rikt klädd pascha i sällskap med en afrikan, en bild, som tillskrifves *G. E. Schröder,* men då den bekante karolinen *Konrad Sparre* målat flere liknande turktaflor (i Uppsala universitets samling t. ex.) torde man åtminstone kunna ifrågasätta, om ej äfven denna hör till hans alster. Taflan skulle då vara målad i Konstantinopel 1709—10.

För öfrigt nämna vi »Kristus i Getsemane» af *Per Hörberg,* ett flickhufvud af *Vinge* samt ett norditalienskt sjö- och alpstycke af *H. L. Seefisch* (signeradt och dateradt 1842).

Sekretärbyrå, sign. af Gottlieb Iverson 1781. I rosakabinettet.

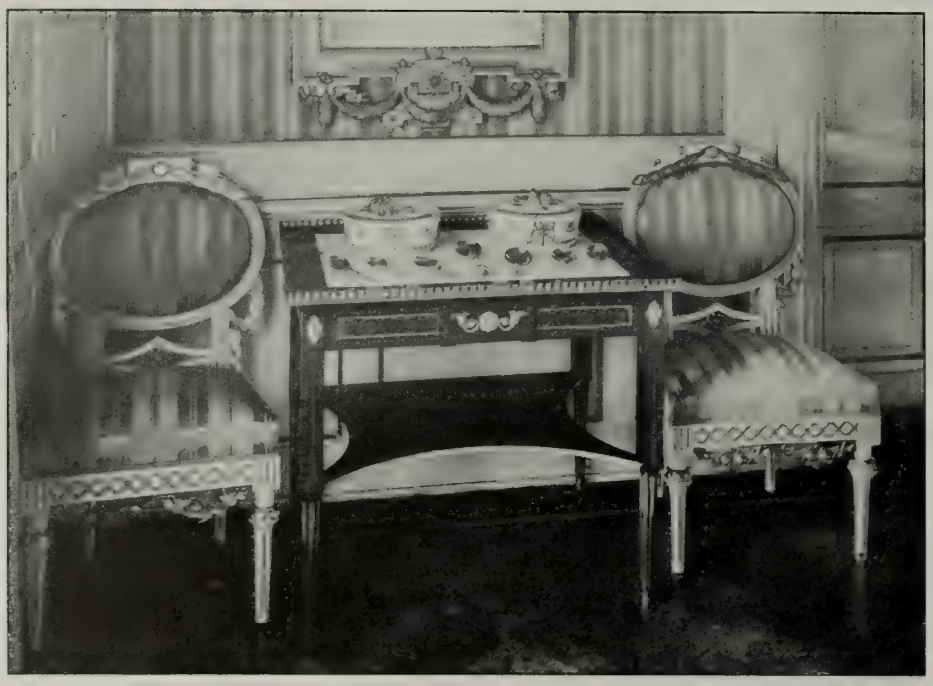

Bord, signeradt »G. A. Ditzinger 1791». I rosakabinettet.

Men vi återvända genom den stora empiresalongen till lilla salongen. Dess fortsättning rakt fram från hallen räknadt är det s. k. *rosakabinettet,* möblerad med en förgylld gustaviansk möbel, klädd med rosafärgadt siden af samma slag som det, som beklädер väggarne. Stolarne äro rätt originella — med de stoppade ryggstöden i form af breda, af guirlander omvirade ovaler. Hvad som dock här väcker vår stora beundran är ett par gustavianska marketteripjäser, ett bord och en sekretärbyrå, som ur konstslöjdsynpunkt äro verkliga rariteter. Sekretären är här på samma gång byrå, i det till den vanliga öfverdelen kommit en undre del af samma höjd, likaledes med klaff, bakom hvilken lådor finnas. Den vanliga Haupt-sekretären saknar i regel denna utfyllnad och verkar därför rätt missproportionerlig med sina smala, höga ben. Ett vågornament i guldbrons, af en typ, som Haupt brukar använda, smyckar öfversta lådan. Marmorskifvan uppbäres å de afsneddade hörnen af konsoler, under hvilka ett fortlöpande beslagsmönster fortsätter nedåt. Å sargen en dekoration af en krans jämte eklöf. Klaffarnes marketteri visar, den öfre en porträttmedaljong, den undre en figurscen: Pomona med sitt ymnighetshorn. Denna synnerligen stilfulla, för sina harmoniska proportioner och sin nobla sparsamma ornering utmärkta pjäs är i öfversta lådan signerad: *Gottlieb Iverson. Schatullmakare och snickare i Stockholm Anno 1781.* Utan tvifvel är den ett af dennes allra förnämsta arbeten, saknande den tyngd och öfverlastning i den ornamentala utstyrseln, som ej så sällan utmärker hans samtidiga alster. Iversen blef mästare 1778 och lefde ända till 1813.

Matsalen (nr 5 å planen).

En annan af Haupts yngre samtida — den berömde mästaren dog redan 1784 — var *Gustaf Adolf Ditzinger,* som efter att ha gått i lära hos Haupt, efter dennes

Ryttmästaren Grefve Axel Hamilton.
»Peint par Westerberg 1775».

död förestod änkans verkstad och 1788 blef mästare. Ditzingers verk kunna någon gång nå upp mot lärarens och föregångarens. Men de äro ytterst sällsynta, och han tyckes endast undantagsvis kommit sig för att signera sina arbeten. På Kronovall finnes i det rum vi nu befinna oss, ett fyrkantigt bord med infälld marmorskifva och en gallerkant i guldbrons, dessutom eleganta guldbronsbeslag på sargen. Mellan bordsbenen, som upptill äro fyrkantiga, nedtill afrundade, afsmalnande, är insatt en skifva, en s. k. krysshylla, med insvängda sidor. I bordslådan läses signaturen: »G. A. Ditzinger 1791».* Ett nästan alldeles öfverensstämmande bord finnes på Hedensberg.

Slutligen upptaga vi här äfven en förgylld gustaviansk väggklocka, en dito spegel med skulpterad ram, hvari en vasakärfve (en kärfve sädesax) finnes återgifven. Bland taflorna må nämnas de förut omtalade Hilleströmska akvarellerna. På det nyssnämnda bordet ligger en mängd pretiosa, däribland en samling märkliga gamla skedar från 15- och 1600-talen, ja, ett par af dem torde vara helt medeltida, uteslutande ornerade med gotiska dekorationselement. Från rosakabinettet komma vi genom en kort gång in i matsalen, ett stort ekbonadt rum med väggfälten klädda med blå sammet.

* Både skrifskåpet och bordet äro upptagna i Böttigers förutnämnda arbete om Haupt, men signaturerna äro där ej alldeles så återgifna, som vi här meddelat dem.

Matsalen (nr 5 å planen).

Grefvinnan Anna Maria Hamilton född Russel-Cruis.

Grefvinnan Alexandra Sparre född Hamilton.

Taket är ett paneltak med fyllningar, i midten en oval plafondmålning med änglar i moln, en plafond, som omges af en skulpterad lagerkrans.

Gustaviansk säng.

Bland de gedigna möbelpjäserna — här må nämnas de gyllenläderklädda stolarna — lägga vi särskildt märke till de två stora skåpen, det ena ett nederländskt skåp från tiden omkring 1600, det andra ett mera vanligt s. k. hamburgerskåp från omkring 1700. Det förra visar inom de fyrkantiga fälten profilerade, upphöjda fyllningar i svart trä. Fälten prydas för öfrigt med elfenbensknappar. På de skiljande, som stöd karakteriserade smala fälten uppträda s. k. diamantstenar.

På spiselkransen, ofvan hvilken en målning af *Vinge,* föreställande asarnas intåg, förekommer, står en rad präktiga dryckeskannor, s. k. välkommor, i silfver, från 1700-talet. De från taket nedhängande ljuskronorna äro solida kyrkkronor i mässing. Slutligen fästa vi oss här vid en hel del släktporträtt, original och kopior. Ett af dem, ett knästycke i kroppsstorlek framställer ryttmästaren grefve Axel Hamilton, grefvinnan Sparres farfar, († 1817) i yngre år, klädd i franska regementets »Royal Suédois» uniform. Det är ett i klara, ljusa färger måladt porträtt, icke illa karakteriseradt, om äfven på en och annan detalj kunde anmärkas. Det står bakpå duken: *Peint par Westerberg 1775.* Men hvem var Westerberg?

Det skulle fordra ännu mer utrymme, än hvad som här är tillmätt, för att omtala allt annat af intresse, som Kronovalls slott hyser. I grefve Sparres enskilda rum, skrifrummet, rökrummet,

sängkammaren, träffas t. ex. en hel del konstföremål eller konstmobilier af verkligt värde. Den gustavianska sängen med sin å väggen fästade halfrunda sänghimmel med de vackert nedfallande draperierna är sålunda en liten pärla i sitt slag. I skrifrummet, liksom det i fullständig rokoko inredda och möblerade rökrummet se vi flera målningar af äldre mästare o. s. v. Till sist nämna vi, att den vänstra, åt gården framspringande flygeln upptages af ett katolskt kapell, där bl. a. ses en altartafla af Vinge, som framställer »Petri befrielse», en mindre kopia efter Rubens' »Nedtagandet från korset», en originalmålning — tysk? — från 1700-talet »Kristus som barn» m. m. Kapellet kommer enligt hvad det uppgifvits, inom en snar framtid att få en ny inredning. - -

Konung Ludvig XIV.
Gammal kopia.

Någon undersökning om gårdens ägareförhållanden i äldre tider har icke blifvit gjord. Gillberg utlåter sig i sin förut nämnda länsbeskrifning (från 1767) på följande sätt: Om gårdens förra *possessorer* under den danska regeringen hafver man ingen säker underrättelse, fast det är kunnigt, att en *Anders Sinclair*, hvdrs vapen sitter på predikstolen i socknekyrkan, däraf varit ägare. Anders Sinclair var den bekante grundaren af Sinclairsholm, gift med Kerstin Kaas. »Sedermera säges, att den Lindenowska familjen gården possederat, men det är säkert, att fru *Rosencrantz*, som till herre ägt herr *Otto Thott*, var ägarinna af godset 1658, då landet blef svenskt». Denne Otto Thott var son till Tage Thott d. y., den s. k. »skånska kungen», och dog 1656.. Hans andra fru var Dorte Rosencrands. »Hon sålde det», berättar Gillberg vidare, »till kungl. rådet, fältmarskalken och generalguvernören i Skåne herr baron *Gustaf Banér* år 1668, hvilken åter förpantade det till sina borgenärer, en Gyllenpalm, en Hans Karup m. fl., och ändtligen blef det 1692 för gästepennings-gravationer indraget till kronan samt bortarrenderadt och illa fördärfvadt till 1709, då en fröken *Ebba Brahe* det under bördsrätt från kronan återlöste och inbytte mot gods i Finland. Hon sålde detsamma strax till riddarhusfiskalen *Boring*, af hvilken framlidna krigsrådet *Per Palmcreutz* sedermera köpte godset. Efter honom gick det i syskonskifte och såsom fideikommiss tillföll äldste sonen kammarherren *Per Palmcreutz*, år 1739, hvars änkefru friherrinnan *Christina Frisenheim* ifrån år 1744 det under morgongåfverättighet sedermera disponerade. Efter henne tillföll det deras son hofjunkaren *Per Palmcreutz* som fideikommiss år 1754, och efter honom, med hvilken den Palmcreutzka familjen på manssidan utslocknade, hafver det tillfallit hans syster, nuvarande ägarens fru, år 1765». Så långt Gillberg. Härtill kunna vi göra några tillägg. Den förste Palmcreutz hette ursprungligen Malmberg och utmärkte sig till en början i reduktionsverket. Han blef i Skåne guvernementssekre-

Kapellet (m. fl. å planen).

terare, öfverkrigskommissarie och 1710 generalkrigskommissarie. Med Magnus Stenbock deltog han i det olyckliga fälttåget i Holstein, som slutade med kapitulationen i Tönningen 1713. År 1719 adlades han och tog 1728 afsked med krigsrådstitel. Hans död inträffade 1739 på Bjersjöholm, hvilken gård han köpte 1718. Hans hustru, Christina Balck, hade redan 1734 aflidit. Deras förut nämnde son ärfde de båda egendomarne samt köpte S. Olofs säteri. På Kronovall byggde han 1740 ett nytt corps de logis. Han dog 1744 och efter änkans död 1754 gingo egendomarne till sonen Per Palmcreutz, en lärd och studerad man, som 1763 utnämndes till kammarjunkare, men redan året därpå dog i lungsot. Med honom utgick ätten på svärdssidan. Ett stipendium vid Lunds universitet, det Palmcreutzka, har honom till stiftare.

Hans tre egendomar ärfdes af hans enda syster *Christina Palmcreutz*, gift med kaptenen, stadsmajoren i Malmö *Georg von Essen,* hvilka ärfdes af sina två döttrar Charlotta Ulrika och Beata. Den förra blef gift med majoren Joakim Cock, som med henne fick Bjersjöholm, den senare med ryttmästaren grefve *Axel Hamilton*, som därmed blef ägare af Kronovall. Äldste sonen i detta äktenskap grefve *Axel Hugo Raoul Hamilton* blef den därpå följande ägaren. Han var gift med *Ann Mary Russel-Cruise* från Irland. Af deras barn, grefve *Raoul Gustaf Hamilton* och grefvinnan *Alexandra Anna Maria Hamilton,* blef den senare ägarinna af Kronovall, medan till brodern genom arf gått Ovesholm och Araslöf m. m.

Grefvinnan Hamilton gifte sig första gången (1880) med grefve *Claes Robert Sparre af Söfdeborg* († 1884), andra gången (1891) med kammarherren grefve *Carl Gustaf Sparre af Söfdeborg*. I sitt förra äktenskap har grefvinnan Sparre trenne döttrar, i sitt senare en son och en dotter. —

Under Kronovall lyda i Fågeltofta, S. Olofs och andra ett stort antal, cirka 150, större och mindre gårdar, hvaribland de största äro Bärtofta, Bärtofta Nygård, Frörum, Månslunda, S. Olofsgård och Trälleborgs gård. Tillsammans omfattar godset omkr. 4,020 har. Taxeringsvärdet är 1,459,500 kronor.

INNEHÅLL:

Barsebäck . . . . . sid. 33
Belteberga . . . . . » 440
Björnstorp . . . . . » 161
Bollerup . . . . . » 97
Borgeby . . . . . » 39
Bosjökloster . . . . . » 103
Bäckaskog . . . . . » 317
Börringekloster . . . . . » 46
Dybeck . . . . . » 474
Ellinge . . . . . » 52
Glimmingehus . . . . . » 245
Gärsnäs . . . . . » 285
Hjularöd . . . . . » 405
Hviderup . . . . . » 173
Häckeberga . . . . . » 128
Högesta . . . . . » 350
Jordberga . . . . . » 219
Karsholm . . . . . » 328
Knutstorp . . . . . » 179
Krageholm . . . . . » 136
Krapperup . . . . . » 25
Kristinehof . . . . . » 371
Kronovall . . . . . » 486
Kulla-Gunnarstorp . . . . . » 65
Löberöd . . . . . » 381
Maltesholm . . . . . » 299
Marsvinsholm . . . . . » 58
Ovesholm . . . . . » 337
Ovesarum . . . . . » 425
Rosendal . . . . . » 187
Rydsgård . . . . . » 446
Råbelöf . . . . . » 454
Skabersjö . . . . . » 461
Skarhult . . . . . » 117
Spannarp . . . . . » 433
Svaneholm . . . . . » 198
Svenstorp . . . . . » 20
Söfdeborg . . . . . » 356
Torup . . . . . » 12
Tosterup . . . . . » 147
Trolleholm . . . . . » 1
Trolle-Ljungby . . . . . » 388
Trollenäs . . . . . » 87
Wanås . . . . . » 74
Widtsköfle . . . . . » 230
Wrams-Gunnarstorp . . . . . » 207
Årup 417
Örtofta . . . . . » 153
Örup . . . . . » 291
Övedskloster . . . . . » 265

RÄTTELSER OCH TILLÄGG.

SKÅNE.

BARSEBÄCK. Sid. 34 sp. 1 rad 11 u. står 36 skall vara 35.

Sid. 34 sp. 1 rad 14 u. står 33 skall vara 38.

BOLLERUP. Sid. 102 sp. 1 rad 24 n. står hustru skall vara moder.

BÖRRINGE KLOSTER. Sid. 51. Grefve C. C. Beck-Friis afled den 13 juni 1911. Godset äges nu af sonen grefve Corfitz Hans Beck-Friis.

DYBECK. Sid. 480 sp. 2 rad 24. Hvitputsningen företogs omkring 1850, då äfven östra långhuset hvitputsades.

MARSVINSHOLM. Sid. 64. Hufvudgården äges numera af godsägaren J. Johannesen.

SPANNARP. Sid. 433. Säteriet såldes i mars 1915 till majoren friherre Johan Gyllenstierna på Bjersgård.

TROLLEHOLM. Sid. 11. Den 25 augusti 1912 afled dåvarande innehafvaren af Trolleholms fideikommiss grefve Carl Trolle-Bonde och egendomen öfvergick därvid till hans äldste son kammarherren grefve Gustaf Trolle-Bonde, sedan 1902 gift med grefvinnan Henriette (Jetten) Fredrika Falkenberg af Bålby.

Slottet har blifvit invändigt restaureradt samt försedt med till största delen annan — ehuruväl endast af antika mobilier och konstföremål bestående — möblering.

Den af grefve Carl Trolle-Bonde hopbragta stora boksamlingen är i sin helhet inlöst af nye innehafvaren.

VIDTSKÖFLE. Sid. 230. Sommaren 1915 har hufvudgården, de industriella anläggningarna m. m., försålts till Aktiebolaget Vidtsköfle med godsägaren Rudolf Stjernsvärd som verkställande direktör. Arrendegodsen hafva försålts till Andelsföreningen Eget hem i Kristianstads län för att styckas till smålägenheter.

Nordisk Familjeboks Tryckeri, Stockholm 1919.

GETTY RESEARCH INSTITUTE
3 3125 01409 6396